COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM.

XXII.

PATRES QUARTI ECCLESIÆ SÆCULI.

EUSEBIUS.

V.

PROSTAT INSUPER VENALE

LUGDUNI,

APUD **RUSAND**, BIBLIOPOLAM;

MONTIS PESSULANI,

APUD **VIRENQUE**, BIBLIOPOLAM;

PARISIIS,

APUD **GAUME** FRATRES, BIBLIOPOLAS;

ROMÆ,

APUD **MERLE**, BIBLIOPOLAM.

PARISIIS, E TYPOGRAPHEO COSSON,
VIA VULGO DICTA SAINT-GERMAIN-DES PRÉS N° 9.

COLLECTIO
SELECTA
SS. ECCLESIÆ PATRUM,
COMPLECTENS
EXQUISITISSIMA OPERA
TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

MISSIONUM GALLICARUM PRESBYTERO,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,

UNA CUM

D. M. N. S. GUILLON,

IN FACULTATE THEOLOGIÆ PARISIENSI ELOQUENTIÆ SACRÆ PROFESSORE,
PRÆDICATORE REGIO, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE:
BIBLIOTHÈQUE CHOISIE DES PERES GRECS ET LATINS.

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS VICESIMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD MÉQUIGNON-HAVARD, EDITOREM,

VIA VULGO DICTA DES SAINT-PÈRES,

BRUXELLIS, APUD EUMDEM.

PARISIIS, APUD A. POILLEUX, BIBLIOPOLAM,

VIA VULGO DICTA DU CIMETIÈRE-S.-ANDRÉ-DES-ARCS.

M. DCCC. XXX.

EUSEBII PAMPHILI,

CÆSARIENSIS EPISCOPI,

COMMENTARIORUM IN PSALMOS

PARS PRIOR,

USQUE AD PSALMUM LXVIII.

(INT. R. P. MONTEFALCONIO.)

EUSEBII PAMPHILI,

CÆSARIENSIS EPISCOPI,

COMMENTARIORUM IN PSALMOS

PARS PRIOR,

USQUE AD PSALMUM LXVIII.

(INT. R. P. MONTEFALCONIO.)

IN PSALMORUM INSCRIPTIONES.

Interpretatio quarumdam compendii more descripta.

Centum et quinquaginta psalmi sunt: et sane sacer est quinquagenarius numerus, illo siquidem dierum curriculo instituitur Pentecoste, ac totidem annorum numero Jubilæus, ut vocant Hebræi, celebratur. Nabla apud Hebræos vocatur psalterium, quod ex musicis instrumentis solum rectissimum est, neque ab infimis partibus ad sonum adhibetur, sed a supernis sonanti ære instruitur. Psalmi itaque vocantur, quotquot sola instrumentorum pulsatione, nullis admixtis vocibus, persolvuntur. Canticum dicitur, quod suavi æquabilique voce canitur: Canticum psalmi, quod una cum instrumentis consonas admittit voces: Psalmus cantici rursum, cum instrumentorum musicorum sonus vocibus præit. Si allegorice res accipiatur, psalmus est concinnus corporis motus ad opus bonum exequendum, etiamsi contemplatio parva subsequatur. Canticum nullo opere ad-

mixtum, est veritatis comprehensio, mente ad Dei ejusque sermonum contemplationem illustrata. Canticum psalmi dicitur cum cognitio actum præcedit : juxta illud : « Concupiscens sapientiam, serva mandata, et Dominus præbebit illam tibi[1]. » Psalmus cantici est actus ducente cognitione admissus, docente scilicet quo pacto quove tempore sit agendum : quapropter in inscriptione, psalmorum vox, canticis præit; non enim a contemplatione vir sanctus orditur, sed fide omnino ad opera exequenda currit. Sub finem multa cantica sunt. Ubi autem gradus habentur, nusquam psalmus, neque per se solus, neque alia adjuncta voce inscribitur; sed ibi cantica solum apponuntur; nam ubi ascensus graduum est, ibi sola contemplatio spectatur. Diapsalma porro apud Aquilam et in Hebraico non extat : sed ejus loco, *semper*, ascribitur.

Argumentum.

Libri psalmorum isthæc divisio fuerit, ut cum ipsa accuratiora exemplaria, tum Hebraicus textus circumferunt. Neque vero, ut quis forte existimaverit, omnes psalmi sunt Davidis, sed aliorum quoque Prophetarum, qui psallendo prophetica oracula edebant. Quare apud Hebræos, universa psalmorum scriptura, non Davidis fert inscriptionem, sed indefinite liber psalmorum vocatur. In partes porro quinque Hebræi librum psalmorum dividunt. Prima pars a primo ad quadragesimum psalmum complectitur; secunda a quadragesimo primo ad septuagesimum secundum; tertia a septuagesimo secundo ad octogesimum octavum; quarta ab octogesimo nono ad centesimum quintum; quinta a centesimo sexto ad finem : psalmi non inscripti sunt 19, inscripti vero 131. Inscriptorum autem hæ sunt divisiones. Davidis

[1] Eccli. 1, 33.

septuaginta duo psalmi sunt : filiorum Core undecim ; Asaphi duodecim ; Æthan Israëlitæ unus; Salomonis duo; Moysis unus; anonymi septemdecim; *Alleluia* inscripti quindecim. Anonymi autem dicuntur quotquot inscriptionem quidem habent, neque cujus sint enuntiant.

Argumenta in Psalmos.

I. — Adhortatio ad Dei cultum, et avocatio ab opposito.
II. — Prophetia de Christo et de vocatione gentium.
III. — Prophetia de bonis Davidi conferendis.
IV. — Prophetia Davidi de iis quæ passus est.
V. — Oratio ex persona Ecclesiæ.
VI. — Doctrina confessionis.
VII. — Davidi confessio et doctrina vocationis gentium.
VIII. — Prophetia vocationis gentium.
IX. — Mors Christi ejusque resurrectio, de regno quod accepit; deque omnibus inimicis ejus deletis.
X. — Hymnus victoriæ ejus, qui Dei causa certamen init.
XI. — Accusatio scelestorum, et prophetia de Christi adventu.
XII. — Inimicorum commotio, et expectatio adventus Christi.
XIII. — Accusatio improborum, et prophetia de adventu Christi.
XIV. — Ejus qui secundum Deum perfectus est restitutio.
XV. — Electio Ecclesiæ et Christi resurrectio.
XVI. — Perfecti viri, sive ipsius Christi precatio pro iis qui per ipsum salutem consequentur.
XVII. — Gratiarum actio Davidis et prophetia de adventu et assumptione Christi.
XVIII. — Theologia cum doctrina morali.
XIX. — Oratio justorum qui Davidi operam dabant.
XX. — Supplicatio eorum qui Davidi operam dabant.
XXI. — Prophetia cruciatuum Christi, et vocatio gentium.

CV. — Doctrina de impietate Judaici populi.
CVI. — Prophetia vocationis gentium, ac de fulgido Christi ad homines adventu.
CVII. — Vocatio gentium.
CVIII. — Christi passiones.
CIX. — Christi victoria.
CX. — Gratiarum actio Christi.
CXI. — Doctrina Christi.
CXII. — Vocatio novi populi.
CXIII. — Novi populi doctrina.
CXIV. — Novi populi profectus.
CXV. — Novi populi consummatio.
CXVI. — Vocatio gentium.
CXVII. — Victoria eorum qui in Christo concertant, et prophetia de Christo.
CXVIII. — Capita alphabetica recti secundum Deum instituti.
CXIX. — Habitationis.
CXX. — Reditus Babylone et dispersionis.
CXXI. — Bonorum annuntiationes
CXXII. — Orationis.
CXXIII. — Gratiarum actionis.
CXXIV. — Restitutionis.
CXXV. — Expectatio futurorum.
CXXVI. — Ædificatio Ecclesiæ.
CXXVII. — Vocatio gentium.
CXXVIII. — Victoria exercitus Christi.
CXXIX. — Oratio martyrum.
CXXX. — De humilitate.
CXXXI. — Oratio Davidis et adventus [Christi].
CXXXII. — Populi perfecti.
CXXXIII. — Populi venturi.
CXXXIV. — Doctrina ad institutionem.
CXXXV. — Gratiarum actio redempti.

PROŒMIUM.

Videtur psalmus a psalterio ex nominis consonantia sic nuncupatus. Dicitur autem psalterium instrumentum musicum quodpiam, forma a cithara distinctum; canticum vero hujusmodi instrumento pulsatum psalmus appellatur. Canticum porro, dictum musicum est sine instrumento modulate prolatum. Psalmus autem cantici dicitur, quando præeunte cantici modulatione, psalterio pulsatur: canticum psalmi e converso. Ut in Regnorum et Paralipomenôn historiis fertur, David Rex post Saülis obitum, cum reduxisset arcam Testamenti Domini, quæ in domo Abdodom, ex quo ex Azotiis translata fuerat, viginti annis conse-

derat, atque in Jerusalem reposuisset illam, ex tribu Levi psalmorum cantores quatuor, canticorum principes, sibi sorte delegit, ut in conspectu arcæ Domino psallerent et cantarent, vocemque lætitiæ, in confessionem et laudem instrumentis concinnis proferrent, canticis, cinyris, nablis, tympanis, cymbalis, psalterio, et tuba cornea; videlicet Asaph, Æman, Æthan, Idithum, queis certus canticorum numerus constitutus erat; deputatis cantoribus ducentis octoginta octo; singulis nimirum septuaginta duo. Ex Chamo sive Chami progenie triginta duo; ex Semo viginti quinque; ex Japheto quindecim: qui stantes coram Arca testamenti Domini, psallebant, canebantque Domino; alii cinyra, alii cymbalis, quidam cithara, aliqui psalterio: in quorum medio consistebat David, ipse princeps principum canticorum, manu tractans psalterium. Singuli vero canebant et psallebant, hymnis Deum concinne, Spiritu sancto moti, celebrantes. Cum itaque Spiritus in quempiam principum cantorum insiliret, cæteri quiete agebant astantes ac voce consona psallenti respondentes, *Alleluia.*

In Hebraico psalmorum libro, psalmi omnes sine numeri additione varie inscripti sunt. Et sunt quidem alii conjuncti, alii vero divisi. Sane primus et secundus juxta Hebraicum copulantur: nonus contra qui apud nos conjunctus est, in duos apud Hebraicum textum distribuitur. Observandum autem est, non ad seriem historiæ temporum, psalmorum ordinem constitutum esse, siquidem multum commutatur, uti Regnorum liber ac vel ipse ordo declarat. Cum itaque multo idololatriæ genere Judaicus populus detineretur, dicunt eo usque devenisse, ut patrias scripturas e memoria oblitterarent; ita ut neque Mosaicæ legis liber ultra reperiretur, neque paternæ pietatis memoriam conservarent. Enimvero Prophetas impietatem suam coarguentes interficiebant. Nihil itaque mirum est in tali temporum conditione, psalmos aliquot olim in psalmorum libro occurrentes, longo annorum

curriculo incuria oblitteratos excidisse. Sub hæc autem aiunt sive Esdram, sive alios quosdam Prophetas, ipsos colligendi curam suscepisse: posteaque psalmorum librum consecrasse, nec confertim repertos omnes fuisse, sed diversis temporibus. Primos autem collocasse eos qui primi inventi fuerant; hincque factum ut ii qui a Davide conscripti sunt non consequenter jaceant, sed commixti cum iis qui filiorum Core, Asaphi, Salomonis, Moysis, Æman, Æthan, Idithum, rursumque Davidis inscribuntur: non ratione temporis quo primum editi et pronuntiati, sed quo deprehensi sunt. Hincque contigisse, ut qui tempore posteriores erant, cum primi reperti fuerint, primi repositi sint; ac vice versa qui primi fuerant, quia post alios eruti sunt, posteriorem in locum sint constituti: quod ipsum in Prophetis factum deprehendas.

In libro psalmorum omnia ceu in magno ac publico penuario recondita sunt. Observandum autem est librum psalmorum post Moysis legem, novam complecti doctrinam, ipsumque post memoratam Moysis scripturam, secundum, ad doctrinam spectantem, esse librum. Cum itaque post mortem Moysis et Jesu, et post Judicum tempus, David ætatem duxerit, utpote qui Salvatoris pater nuncupari meruerit, novum ipse modum, psalmodiæ scilicet, primus Hebræis tradidit; quo illa quæ de sacrificiis a Moyse sancita fuerant de medio tollit, novumque divini cultus morem per hymnos ac jubilationes invehit: aliaque bene multa Moysis legem longe superantia per totum opus edocet.

De Diapsalmate.

Diapsalma scripserunt interpretes illi quinque principes, qui a Davide rege ex tribu Levi allecti sunt: quorum hæc nomina; Asaph, filii Core, Æman, Ætham, Idithum: hosce

certus canticorum numerus consequebatur: scilicet singulos septuaginta duo. Hi stabant in conspectu sanctuarii Domini, laudantes omnium Dominum; alius cymbala, alius psalterium, alius cinyram, alius tubam corneam, alius citharam tenebat. Quorum in medio stabat David. Hocque pacto cantica auspicabantur, hujusmodi instrumenta manibus tenentes. Atque singuli Spiritu sancto movente Deum hymnis celebrabant, omnesque una psallenti succinebant, Alleluia. Absistente autem ad breve tempus Spiritus sancti gratia, organis deinceps cessantibus, tunc, uti par erat, diapsalma scribebant.

PSALMUS I.

« Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum[1]. » Quandoquidem vel ipso naturæ instinctu omnes beatitudinem appetimus, boni finem statuentes felicitatem; erroreque mentis ducti complures, illam in voluptatibus corporeis quærendam putant, divitias, dignitates, præsentisque vitæ voluptates in pretio habentes, hinc jure hymnorum ad Deum laudandum exordium ductum est, describiturque quisnam vere beatus sit, atque bonum finem a Deo consequatur. Et sane hic, quia perquam rari fuerant ii qui olim probe vitam egerant, unum quempiam beatum prædicat Psalmista. At Servator noster, qui complures beatos effecit, pluraliter beatitudines profert. Primus autem ipse jure dicatur eorum qui beati prædicantur. Quamobrem in illum referendus primus psalmus est; utpote qui vir fuerit Eccle-

[1] Psalm. I, I.

siæ sponsæ suæ. Quod videtur hebraica voce significari, juxta quam, *Beatus vir*, cum articuli addito dictum est.

« Et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pesti-» ferorum non sedit. » Primi sunt qui falso nominata cognitione imbuti sunt (ii Gnostici), qui nihil firmum stabileque habent; sed pro lubito suo, nullo examine ponderatis cogitationibus moventur, impii homines. Secundi sunt quotquot post cognitionem veritatis in peccata incidunt. Tertii pestiferi homines, qui non modo ægritudine laborant; sed corrupta doctrina alios imbuunt; sive secundum cognitionem, sive secundum operationem, sive secundum utramque : qui scilicet in malo firmantur, dum secundi in peccatis perseverant, et primi in erroris via gradiuntur. Qui autem omnibus iis liberatus et vacuus est, beatus dicitur.

« Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus medi-» tabitur die ac nocte[1]. » Quia multum discriminis est inter eos qui metu supplicii necessitateque coacti bene agunt, et eos qui propriæ voluntatis delectu ad bonum se conferunt, ideo ait : « In lege Domini voluntas ejus. » Legem autem dicit non umbratilem illam et figuratam, sed potius spiritale verbum in ea latens et obvolutum. Fuerit etiam fortasse lex Domini ea quæ omnibus hominibus ab ipsa natura insita est; qua duce dicuntur probe vixisse sancti qui ante Moysis legem fuerunt : de quibus ait Apostolus : « Cum enim gen-» tes, quæ legem non habent » (scriptam videlicet), « natura-» liter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non ha-» bentes, ipsi sibi sunt lex[2]. » Aut lex Domini fuerit Evangelicum verbum, ab ipso Domino et Salvatore nostro omnibus gentibus annuntiatum.

« Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus de-» cursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore » suo[3]. » Qui per totam vitam suam omnique tempore nocte

1 Psalm. I, 2. — 2 Rom. II, 14. — 3 Psalm. I, 3.

ac die divinæ legi vacat, et rivis, ex eo fluentibus, spiritualibus irrigatur, admodum apposite ligno, cujus radices proxime aquas positæ sunt, comparatur. Quapropter revera beatus ille, utpote qui divinis potus irrigatusque disciplinis, suum opportuno tempore fructum præbeat. Deinceps quia Dei Filius lignum vitæ est juxta Salomonem, qui de Sapientia talia fatur : « Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam [1], » et qui ea, sive ipso Domino, nixi fuerint, secure degunt; jure ac merito qui beatus prædicatur, filio Dei similis dicitur, qui secus decursus aquarum situs est, quique testimonio ac prædicatione doctorum divinæ Scripturæ, ac prophetarum annuntiatur : nam ii emissiones aquarum in Scriptura divina appellantur. Huic itaque comparatur qui beatus dicitur, irrigatus fluentis rivorum spiritualium a Scriptura sacra manantium, et fructum proferens bonum.

« Et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet » prosperabuntur. » Et folia ejus, ut alius inquit, quæ diversa sunt a perfecto fructu, videlicet opera mortalis hujusce vitæ, humanique vivendi curriculi, in quo fructus ille perfectus spectatur et observatur, non defluent, dum ipse probe vivendi curam habebit; quamobrem in cunctis operibus suis a Deo recte prospereque dirigetur. Alia vero ratione sic explicatur : Beatus ille qui semper intelligibilibus divinæ doctrinæ aquis irrigatur, et in præsenti vita seu ager congruenter colitur, dabit fructum suum in tempore suo. Tempus porro ejus, futurum sæculum est : præsentis quippe vitæ tempus non ipsi proprium, sed alienum est; quamobrem in tempore suo præsentis agriculturæ fructus Deo proferet. Alio quoque modo intelligitur; nimirum, ille qui beatus prædicatur, ex mortali vita translatus, promissionem habebit se futurum in paradiso Dei quasi lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.

[1] Prov. III, 18.

« Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem pro-» jicit ventus a facie terræ[1]. » Beatus ille qualis hic describitur : et sane hujusmodi homines admodum rari paucique sunt. At impii magno numero; qui ut nihil habentes apud beatum illum male audiunt; fructum quippe temporaneum, mutabilem ac periturum possidentes, facti sunt quasi « pul-» vis quem projicit ventus a facie terræ. »

« Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores » in concilio justorum[2]. » In communi, illud, *In concilio justorum* accipias; ita ut hæc sententia fuerit : Quandoquidem nihil fertile, vitale nihil, neque fructum Deo dignum, qualem dederunt justi, impii protulere; ideo in judicii tempore, « Neque peccatores in concilio justorum » resurgent. Pro concilio autem Aquila et Theodotio *Synanogam* interpretati sunt; Symmachus vero, *Conventum*. Concilium igitur hic intelligas conventum Sanctorum, ut in principio dictum est. Oppositoque sensu illud, *in concilio impiorum*, pro conventu impiorum accipias. Cæterum resurgent ipsi quoque, sed ad pœnam atque supplicium; « Nam cuncta » quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive » bonum sive malum illud fuerit[3]. » Notandum autem est, primum Davidem resurrectionem et futurum post resurrectionem judicium, necnon futuræ vitæ promissionem, aperte docuisse : Moyses quippe nihil hujusmodi uspiam tradidit.

« Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impio-» rum peribit[4]. » Hic generatim notes velim, bonum quidem Domino cognitum esse, sed malum neutiquam. Bona quippe est justorum via, neque dicitur : Novit Dominus viam impiorum, videlicet eorum qui in perniciem eunt; sed : « No-» vit Dominus qui sunt ejus[5]. » Justorum autem via est is qui dixit : « Ego sum via, » et illud : « Videte quæ sit via bona[6]. » Hæc respicit psalmus.

[1, 2] Ps. I, 4, 5. — [3] Eccl. XII, 14. — [4] Ps. I, 6. — [5] Joan. XIV, 6. — [6] Jer. VI, 16.

PSALMUS DAVID II.

Explanatio Psalmi II.

« Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt ina- » nia[1]? » Prophetiam affert, qua Christi adventus enuntiatur; quo pacto scilicet futurum sit ut Judæorum insidiis appetatur, gentiumque omnium dominetur, et quotquot in eum fiduciam habebunt, ejus opera felices evadant. Primus itaque psalmus parce loquens unum duntaxat qui salutem consecutus est beatum prædicat; hic vero psalmus ad felicitatem multitudinem vocat. Siquidem omnium una gentium vocationem complectitur, regnaque terræ invitat ad salutem. Hæc porro bona per Christum hominibus obventura consequenter admodum vaticinatur. Par enim erat nos de duabus viis prius instructos, ea quæ Salvatorem spectant deinceps ediscere; per quem omnes homines cum impiorum viam effugerunt, tum viam salutarem per fidem in ipsum ingressi sunt : quod hisce verbis declaratur : « Beati omnes » qui confidunt in eo. »

« Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in » unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus[2]. » Salvator hominibus advenit Christus Dei; Salvator, inquam, et luminare gentibus universis, doctor pietatis, auctor temperantiæ, justitiæ antistes, omnium virtutum ac divinæ veræque cognitionis causa. Cur ergo, inquit, pro tot tantorumque bonorum adventu gentes tumultuantur? Si is advenit qui Moysis legem implet ac perficit, ut ipse declarat his verbis : « Non veni solvere legem, sed adimplere[3]; » si

[1] Psalm. II, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Matth. v. 17.

per ipsum oracula prophetarum finem nacta sunt; quid causæ est cur ii qui hæc meditantur, hæc in ore ferre procurant, Judaici videlicet populi, vanam adversus eum meditationem et curam susceperint? Imo vero principes gentium per universum orbem, et reges terræ qui variis temporibus dominatum obtinuere, quid grave perpessi, quamve calumniandi et querendi causam habentes, una omnes in hanc improbam concordiam adducti sunt, ut insidias simul struerent, impiumque consilium inirent adversus universorum dominum ac regem Deum, et adversus Christum ejus? Ii ergo qui adversus Salvatorem, ab omnium Domino ac Deo hominibus missum, bella gesserunt, quique doctrinam ejus insectati sunt, Ecclesiamque diversis temporibus vexarunt, reges nimirum ac principes terræ, ignoraverunt se non modo contra Christum, sed etiam adversus eum a quo missus Christus est, impietatem extendisse suam. Christum igitur nominatim insidiis hominum appetitum, aperte hoc in vaticinio expressum habemus: in sequentibus autem filius Dei nominatur; sed etiam docemur gentes omnes finesque terræ in hæreditatem ipsi a Patre donandos; quæ omnia in uno Salvatore nostro completa esse demonstratur. Quia vero apud Judæos alii Christi fuere, sacerdotes videlicet et reges gentis illius; perpende mihi, quæso, cui eorum, quæ in vaticinio feruntur, contigere: num quis alius insidiis appetitus sit? num quis Filius Dei audierit? num quis gentibus universis imperarit? num quis per universum orbem ut Christus habitus fuerit? Sed neminem hujusmodi quispiam proferre valeat; solus namque Salvator noster Jesus Christus, hoc suo nomine totum adimplevit orbem, dum Christianis suo nomine sic vocatis universam terram replevit: atque in hoc solo quæ dicta sunt omnia ad terminum deducta sunt.

Diapsalma.

In septuaginta interpretibus adest diapsalma, sed non apud Theodotionem et Symmachum, etiamsi ipsi plerumque hac voce uti soleant perinde atque septuaginta interpretes. Quapropter, etsi hic personam mutaverit, par fuit eumdem musices modum servari, atque ideo a Theodotione et Symmacho non positum fuisse diapsalma videtur. « Dirum» pamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipso» rum. Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus sub» sannabit eos. » Primis versibus qui, ante diapsalma siti erant, putamus hosce quoque adjectos fuisse.

« Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis ju» gum ipsorum[1]. » Gentes vinculis peccatorum suorum constrictæ, neque liberæ, suis ipsæ malis colligantur. Aitque Christus, sive Angelis sibi ministrantibus, sive Patri et Spiritui sancto; sive tertio Apostolis suis et Evangelii præconibus, cohortans eos ad solvenda dirumpendaque hujusmodi vincula : « Dirumpamus vincula eorum. » Populi autem qui sub jugo legis corporaliter detinentur, cujus despiciendæ auctor ipse est, utpote quæ instituta ac præcepta non bona complectatur, per Christum adducti ad legem spiritualem, institutis ac præceptis bonis instructam, grave occidentis litteræ jugum deponunt; Salvatore prædictos comministros suos sic compellante : « Projiciamus a nobis jugum ipso» rum. » Illud autem, *a nobis*, sic explicari potest. Ipsum procul a nobis abjiciamus, nihil cunctantes neque moti supplicatione eorum qui illo [jugo] onerantur. Hac quoque ratione illud, *a nobis*, intelligere licet. Ego ipse qui cum populis vana meditantibus versor ac vitam ago, sub jugo eorum sum, utpote circumcisus : « Et projiciamus jugum » ipsorum; » id est, a me et ab iis qui mecum consentiunt,

[1] Psalm. II, 3.

et legem, quæ salutem minime confert, quasi conferentem observant. Sive hoc modo: quia arbitramur impositum nobis onus illud esse, jugum ipsorum projiciamus. Hunc enim affectum in Christo esse affirmare audemus, ob ipsius erga eos qui jugo opprimuntur charitatem; qualis etiam habetur in omnibus *misericordiæ viris*, qui aliena peccata ut sua reputant.

Hæc de hominibus, sive gentilibus, sive Judæis dicta sint. Jam vero illud: « Qui habitat in cœlis irridebit[1], » cum hoc copulandum, « Astiterunt reges terræ, » quos irridebit Deus qui habitat in cœlis, utpote terrena mente præditos. Neque enim divinam circa incarnationem Christi œconomiam et sapientiam intellexerunt; illud autem: « Et Dominus sub» sannabit eos, » referendum ad hoc dictum: « Principes con» venerunt in unum; » ut scilicet a Christo subsannarentur principes, qui congregati sunt adversus Dominum et adversus Christum ejus. Congruentes autem boni Dei filio sunt istæ voces; quia etiamsi fremuerint gentes, et populi meditati sunt inania: at nos frementium ethnicorum vincula dirumpamus, et jugum populorum inania meditantium projiciamus.

At quia non jam ita facile medelam admittunt prædicti reges terræ et principes, jubet Spiritus sanctus, gentium et populorum, regum et principum, visibilium et invisibilium, qui adversus Dominum et adversus Christum ejus convenerant, idololatriæ vincula dirumpere, et quosque grave peccati jugum ab anima sua projicere, quibus subjugati prius aliis principibus suberamus: ut iis liberati leve Salvatoris jugum accipiamus, quo nos provocat his verbis: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego » reficiam vos: tollite jugum meum super vos, et videte » quia mansuetum est[2]. » Hæc porro dicta sunt gentibus Christo a Patre traditis, præmissa scilicet eorum qui ad

[1] Psalm. II, 4. — [2] Matth. XI, 28.

Christi doctrinam accessuri sunt narratione, dat aque admonitione, ut ne ultra vetus jugum humeris ferant, neque catenis priorum delictorum constricti maneant. Sed etiamsi quidam ipsis ante fuerant domini, principes acerbi, videlicet maligni dæmones, olim pro diis habiti, qui tyrannidem in gentes exercebant, et jugum ipsis grave onerosumque imponebant, ut animam eorum ad infima incurvarent, colligabantque ipsos impietatis vinculis; horum omnium imperium effugere, et ad redemptorem salvatoremque confugere jubentur, utpote qui ipsos a Patre suo in hæreditatem acceperit. Hæc, inquit, agamus qui Christi hæreditate digni effecti sumus, gnari videlicet illius : « Qui habitat in » cœlis, irridebit eos, » nimirum populos qui adversus Dominum et adversus Christum ejus insurrexerunt, « Et Dominus » subsannabit eos. » Hæc olim quidem prophetice prænuntiabantur; at postea Judaicus populus ea ipsa perpessus est, obsessus et expugnatus non multo postquam insidias struxisset contra Salvatorem; variisque similiter temporibus eadem experti sunt inimici Ecclesiæ Christi, occulta semper manu impugnati a Domino qui habitat in cœlis, quem ipsi bello impetebant.

« Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo con» turbabit eos [1]. » Sane in tempore judicii, iræ divinæ periculum facient, ac ipsius furore turbabuntur omnes verbi salutaris inimici. Siquidem is ipse qui affixus ab illis est, ac morti traditus, qui habitat in cœlis et omnia complectitur, irridebit eos, ejusque Pater, qui cum ipso Christo oppugnatur, subsannabit eos, dignasque ab eis pœnas expetet : siquidem verba minacia iræ tempore prolata sunt.

« Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion mon» tem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini [2]. » Hæc et similia, inquit, patientur, qui convenerunt adversus Do-

[1] Psalm. II, 5. — [2] Ibid. 6.

minum et adversus Christum ejus, et hujusmodi erit illorum finis. Quod autem ego post tantas insidias, et tam multos cruciatus rex ab ipso Patre constituendus sim, paternum vobis præceptum nuntiaturus; ea certe Evangelica prædicatio fuerit. Quod si mons sanctus Dei, cœlestis ille fuerit de quo ait Paulus : « Accessistis ad Sion montem[1]; » ac rursus : « Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est[2], » atque hic tamen regnum sibi constitutum ait; pars ergo supernæ Ecclesiæ fuerit etiam ea quæ in terra versatur, cum eumdem ad finem ipsa contendat. Quomodo autem a Patre in Sion cœlesti constitutus fuerit rex Christus, intelligere licet, quod dictum illi sit : « Sede a dextris meis, donec po»nam inimicos tuos scabellum pedum tuorum[3]. » Quos nempe inimicos, nisi supra memoratos, qui congregati sunt adversus eum, et astiterunt principes, reges, gentes atque populi : hosce enim sub pedibus ejus substraturum se promisit Pater.

« Dominus dixit ad me : Filius meus es : tu ego hodie »genui te[4]. » Illud, *hodie*, nomen temporis est, idemque significat atque, præsenti die. Dies autem est interstitium quoddam temporis. Cur igitur ait illi Dominus : « Ego hodie »genui te ? » id videlicet de temporali generatione dictum, quæ per œconomiam facta. De illa namque quæ sine principio est, ait ipse David : « Ex utero ante luciferum genui » te[5]. » Gignitur autem hodie, non principium existendi in ortu accipiens, sed secundum carnalem œconomiam in adoptionem veniens. Et quisquis ab eo accipit potestatem ut filius Dei fiat, quando filius, per baptismum regeneratus, efficitur; qui tamen aliquid fuerat antequam filius esset, tunc ipse nobilitatur. Dicitur propriam Hebraici textus significationem esse, *peperi*, qua Aquila usus est. Apostolus autem

[1] Hebr. XII, 22. – [2] Galat. IV, 26. — [3] Psalm. CX, 1. — [4] Ps. II, 7. — [5] Id. CX, 4.

legis peritus cum esset, in epistola ad Hebræos septuaginta interpretum versione usus est.

Quod autem hæc in Salvatore nostro Jesu Christo et non in alio completa sint, declaratur; illud enim : « Postula a » me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem » tuam termines terræ[1], » nemo dixerit in alio quopiam veterum Dei Prophetarum visum ac completum esse. Nam neque Moyses omnibus gentibus imperavit, neque David, neque Salomon, neque alius quispiam eorum qui a sæculo fuere prophetarum aut regum : soli autem Salvatori nostro hæc competere vel ipsa rerum perspicuitas testificatur : quandoquidem in omnem terram exivit sonus Apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum pervasere[2].

« Pasces eos in virga ferrea, tanquam vasa figuli confrin» ges eos[3]. » Accepta in omnes potestate, priores illos qui adversum te fremuerunt et vana meditati sunt, sed etiam qui astiterunt, et convenerunt adversum te reges terræ et principes, pasces, non pastorali mansuetarum ovium virga, quæ sermonibus salutaribusque disciplinis constat; hujusmodi namque virga rationabili Christi oves in ejus ovilibus, sive in Ecclesiis et spiritualibus sacrarum Scripturarum pascuis, reguntur; sed in virga ferrea, qua et illos et cogitationes eorum confringere, et tanquam vas figuli conterere ipse dicitur. Virgam autem ferream Romanum imperium vocat, quod secundum Salvatoris nostri adventum potentius evasit. Nam cum exinde multi variique gentium principatus, et per diversas regiones dominatus multorum abrogati sint, unum Romanorum imperium obtinuit, quod in Danielis prophetia ferreum vocatur : nam ibi de statua dicitur, tibiæ et pedes ejus ferrei : ejusque rei interpretationem affert his verbis : Regnum quartum robustum erit sicut ferrum : quemadmodum enim ferrum comminuet et domabit.

[1] Psalm. II, 8. — [2] Ps. XVIII, 5. — [3] Ps. II, 9.

Perpende mihi, quæso, Prophetæ visionem: « Et ecce, *in-* » *quit*, bestia quarta terribilis, cujus dentes ferrei, come- » dens atque comminuens, et reliqua pedibus suis concul- » cabat[1]. » Hoc itaque regnum hisce verbis significari cre- ditur: « Pasces eos in virga ferrea, tanquam vasa figuli » confringes eos. » Cum enim latente atque invisibili potes- tate Christus a Patre universæ terræ populos in hæredita- tem accepisset, illos quidem, qui se noverunt, et in ovili suo consistunt, pascit, in pascua bona educens ac reducens; ita ut ejus ovile, utpote rationabile, hæc loquatur: « Do- » minus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi » me collocavit. Super aquam quietis educavit me, animam » meam convertit[2]. » Ex gentibus porro eos qui cum impetu feruntur, et adversum ejus oves insurgunt, virgæ ferreæ subjicit, per Romanam potestatem domans atque atterens. Ita scilicet contingit insatiabiles gentium animos atque im- petus adversus Ecclesiam Dei, per solas Romanorum minas propulsari. Neque enim principes civitatum ac populorum, Christi doctrinam, qua eorum de turba numinum error evertitur, in medio sui consistere sinerent, nisi imminente ipsis Romanorum metu, ac nisi jussa, quibus conteruntur, ut neque concedant ipsis vel caput erigere, animos eorum frenaret atque comprimeret. Alia quoque divina ac secreta virtute Christus oves suas leniter pascit, nunquam ab ipsis recedens secundum promissionem qua se obligavit his ver- bis: « Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, » illic sum in medio eorum[3]: » et rursum: « Ecce ego vobis- » cum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæ- » culi[4]. » Eos autem qui contra ovile suum variis temporibus insurgunt, ipse rursum latente atque invisibili potestate invadit atque castigat in virga ferrea, imo etiam superbiam eorum elationemque arrogantiæ, tanquam vasa testacea

[1] Dan. VII, 7. — [2] Psalm. XXII, 1. — [3] Matth. XVIII, 20. — [4] Ibid. 10.

confringit; ita ut jam infiniti eorum ob divinitus immissa ab ipso flagella commoti ac perculsi, gloriam Deo referant, et confiteantur impietates suas. « Tanquam vasa figuli confringes eos. » Qui non perdendi ac consumendi causa conterit, sed reformandi. Hic est enim figuli scopus, cum vasa propria conterit, quando scilicet integram adhuc et sanam materiam suam non ante igni traditam conservat. Hæc testificatur Jeremias propheta, dum quasi ex persona Dei sic loquitur : « Numquid sicut figulus non potero vobis facere, » domus Israël, dicit Dominus [1] ? » id est, sic et lapsos reformare, ac rursus in pristinam formam restituere.

«Et nunc, reges, intelligite, erudimini, qui judicatis terram. Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore ; apprehendite disciplinam, ne quando irascatur » Dominus [2]. » Evangelicam videlicet legem exponit, inde translato sermone, principibus ac regibus, in virga ferrea pascendis; aitque : Heus vos, gnari et intelligentes quanta potestas ejus sit qui a Patre accepit gentes in hæreditatem, et qualis sit virga illa ferrea contra vos erecta, finem contra eum bellandi facite; sed potius, accepta intelligentia, rationabili disciplinæ vos instituendos tradite.

« Cum exarserit in brevi ira ejus : beati omnes qui confidunt » in eo [3]. » Quod autem in Deo ira et furor non sint *passiones*, declaravit beatus Paulus his verbis : « Secundum autem » duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram » in die iræ [4]. » Queis significat, peccatorum punitionem vocari furorem et iram. Ipsi, inquit, Christo confidentes, qui per totum hunc psalmum prophetice prænuntiatur, non multo postea, brevis namque præsens vita est, beati reperientur. His autem verbis ea litteris consignat, quæ in primo psalmo deerant. Non sufficit enim in consilium impiorum non accedere, in via peccatorum non stare, et

[1] Jerem. XVIII, 6.—[2] Psalm. II, 10, 11, 12.—[3] Ibid. 13.—[4] Rom. II, 5.

in lege meditari; at non frusta meditandum est, sed ex iis ad Christi cognitionem venire par est, in ejusdem partem atque hæreditatem accedere, ac per fidem et opera ipsi confidere. Cum itaque duorum horumce psalmorum una sit sententia, jure ii apud Hebræos conjuncti sunt.

ENARRATIO PSALMI III.

Psalmus David, quando fugiebat a facie Absalom filii sui[1].

Necessario tempus annotat, ut dictis suis Regnorum historiam connectat, utque ediscamus, se post admissum cum uxore Uriæ peccatum, tantum retulisse pœnitentiæ fructum, ut rursum divino afflatus Spiritu psalleret. Historiam enim quæ rem in Uriam gestam respicit, consequitur rebellio Absalonis in patrem. Inde enim ab aliis exemplum sumatur resipiscentiæ, atque mutationis a pristinis malis in meliorem frugem; doctrinaque isthæc erit sinceræ ad Deum conversionis. Aliasque proprium justorum est ærumnis affici[2]; quamobrem ait Salvator: «In mundo pressuram ha» bebitis: et angusta et arcta via est quæ ducit ad vitam[3].»

« Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me; » multi insurgunt adversum me. Multi dicunt animæ meæ: » Non est salus ipsi in Deo ejus. Tu autem, Domine, sus» ceptor meus es: gloria mea et exaltans caput meum[4]. » Persecutiones expectare oportet omnes qui secundum Deum vivere constituerint. Siquidem, ut ait Apostolus, «om» nes qui pie volunt vivere in Christo Jesu persecutionem » patientur. » At in omnibus par est gravia fortiter ferre:

[1] Ps. III, 1. — [2] Joan. XVI, 33. — [3] Matth. VII, 14. — [4] Ps. II, 2, 3, 4.

quandoquidem neque ad breve tempus, neque adversus paucos certamen nobis est; sed contra multos ac fortes, non solum homines, sed etiam invisibles inimicos. Et ut ad rem propositam veniatur, David a juventute sua per Saülem bello impetitus, ac deinceps a sexcentis aliis, demumque a filio pulsus regno, atque fugatus, hæc tempore fugæ dicebat. Inimicorum autem proprium est, irruere atque insurgere in hostes, dum in mala inciderunt. Quamobrem post peccatum Davidis cum uxore Uriæ, multi in eum, ex iis scilicet qui alienis gaudebant malis, insurrexerunt. Jamdiu enim et a longis retro temporibus per invidiam exaltatur caput ejus, qui secundum corpus ad majora evehitur, et imminet capitibus infimorum, quæ deorsum inclinantur. Eodem modo dum beati viri anima crescit, et ad altiorem, qualis animabus competit, magnitudinis gradum evehitur, Deo videlicet juvante et ad se in cœlum evehente eum qui sese præbet ad superna ducendum. Quoniam vero, munificus cum sit, multo plura homini præbet quam ipse vel voto assequatur, superatque donis suis eum, qui pro viribus bonum operatur; ideo omnis boni causam Deo ascribens Paulus ait: « Non volentis, neque currentis, sed » miserentis est Dei[1]. » Deus igitur atque virtus sancti viri animam incremento donant, et omnino ad altiora evehunt. Malignitas autem ejusque adjutrix inimica hominibus potestas contrahit, in angustumque redigit animam Deo non obsequentem; atque ita minuitur, et ut dicam, decurtatur, ut inundante malitia, hujusmodi anima, secundum Isaiam, pro nihilo reputetur: peccatores namque pro nihilo habentur. Ac quemadmodum omnium corporum minimum pulvis est; ita animæ improbæ multum imminutæ, sunt *tanquam pulvis quem projicit ventus*. Caput autem animæ æstimanda est intelligendi vis: nihil enim ea præstantius

[1] Rom. IX, 16.

vel cogitare licet; siquidem et caput corpori antecellit. Hæc igitur intelligendi vis, quæ tropo quodam caput animæ dicitur, in quibusdam sursum erigitur, dum superne respicit, atque non modo terram, sed omnia etiam corpora transcendit, ita ut usque ad Deum perveniat. Observandum autem est, Deum hic triplici modo celebrari, ac primo, dehinc secundo, demum tertio ordine exprimi. Ait enim primo Deum esse susceptorem suum, deinde gloriam, denique exaltantem caput. Cur autem susceptor sive patronus sit, vel ipso nomine deprehenditur: quia patrocinatur, ut liberet a multis mala inferentibus, insurgentibus et ad desperationem salutis inducentibus eum qui talia fatur. Postquam susceptorem dixit, sequitur, *gloria*: prius suscipit Deus, deinde gloria afficit, demum gloria affecti caput exaltat. Nam si consurrexit cum Christo, et quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram, exaltabitur caput ejus a Domino, qui est Verbum, et gloria ejus qui se recipit, quam à solo [Christo] expetit, quisquis gloriam non accipit ab homine. Quomodo autem exaltatum sit Davidis caput probe intelliges, si animadvertas, Davidis nomen per universum orbem et in omnibus gentibus propter Christum Dei filium, ex semine ejus secundum carnem ortum, celebrari. Non tanta enim gloria affectus, neque ita exaltatus est, cum inter homines versaretur, et solum Israëlis regnum obtineret, maximeque post Absalonis rebellionem, illatumque bellum, quanta exornatus est gloria per salutarem Dei ex semine ejus secundum carnem adventum.

« Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de » monte sancto ejus [1]. » Hunc montem memorat præcedens psalmus cum ait: « Ego autem constitutus sum rex ab eo » super Sion montem sanctum ejus. » Christus autem erat qui sic loquebatur; at nunc David, se a Christo de monte

[1] Psalm. III, 5.

sancto ejus exaudiendum testificatur. Quem porro exauditurum se dicit, nisi Dominum qui constitutus est Rex « super Sion montem sanctum ejus »? Per hunc enim solum, credebat se remissionem consecuturum; eumdemque esse gloriam suam, et exaltantem caput suum. Cum igitur diserte prænuntiasset se gloria afficiendum, et caput suum exaltendum esse; quandonam id sibi contigerit jam declarat his verbis: « Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit » me de monte sancto suo. »

« Ego dormivi et soporatus sum; exurrexi quia Dominus » suscipiet me [1]. » Futura hic, tanquam præterita vaticinatur; sicut enim in secundo psalmo dictum est: « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt » et convenerunt adversus Dominum et adversus Christum » ejus: » et hæc tamen de futuro intelligebantur; eadem ratione jam illud: « Ego dormivi et soporatus sum, » prophetice dictum est, videlicet, dormiam, soporabor et exurgam, quoniam tu, Domine susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. Hic enim tempus significat, quo sibi hæc obventura sunt: postquam dormierit, inquit, exurget, quoniam Dominus suscipiet eum. Per *dormitionem* enim mortem significat, secundum quam hæc sibi futura vaticinatur: idque refert ad tempus vitæ Salvatoris, qua peracta terminum prophetia consecuta est; quando scilicet Filius hominis Christus ad infernum usque descendit, et captivorum, qui exitum expectabant, Salvator commonstratus est; ita ut resurrectionis ejus ex mortuis tempore multa corpora sanctorum qui dormierant una cum ipo revixerint, inqueis verisimile est fuisse animam Davidis. Fidens autem virtuti resurrectionis Salvatoris, per quam et ipse dormiens suscitandus erat, ait.

« Non timebo millia populi circumdantis me [2]. » Prævi-

[1] Psalm. III, 6. — [2] Ibid. 7.

debat enim multa fore adversariarum potestatum millia, quæ sanctorum resurrectionem, eorum saluti invidentes, interpellare vellent: quos ego, inquit, nihili faciam, confisus propugnatori meo, mortis victori; qui contritis æreis foribus vectibusque ferreis confractis, occlusas a sæculo portas mortis aperuit, notisque suis ibi degentibus, e quorum numero David erat, ad resurrectionem viam paravit. Quamobrem in alio psalmo dixit: « Notas mihi fecisti vias » vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo [1]. »

« Exurge, Domine, salvum me fac, Deus meus. Quoniam » tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa, dentes » peccatorum contrivisti. Domini est salus, et super popu- » lum tuum benedictio tua [2]. » Cum prospiceret salutem sibi post *dormitionem* sive obitum, salutari gratia atque beneficio conferendam, ipsique fidem haberet; certus hanc non nisi in resurrectione Salvatoris posse sibi obvenire, consequenter precatur accelerari Domini resurrectionem, ut per eam et ipse salutem consequatur. Quamobrem ait: « Exurge, » Domine, salvum me fac Deus meus: » gnarusque futurum Salvatorem omnium generis humani insidiarum, dæmonum item et adversariarum potestatum victorem, ait: « Quoniam » tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa. » Hebraicum exemplar non sic habet, *sine causa*, sed, *in maxillam;* septuaginta vero interpretes, *sine causa*, ediderunt, sive quia vetustiora exemplaria variabant, ut quidam Hebræorum testificantur; sive ut a vocis vilitate declinarent. Deum vero quasi tum dormientem adumbrans, cum tentandi causa adversariis nos potestatibus tradidit, ipsum a somno excitat. Et fortassis etiam tunc Pater dormierit, cum Salvatorem nostrum pro nobis omnibus tradidit: excitatur autem ut salutem ipsi conferat, percutiatque inimicos ejus, cum Judæos, tum intelligibiles hostes, qui sine causa ipsum ode

[1] Psalm. xv, 10. — [2] Ps. III. 8, 9.

runt. Nam vel cum iis qui se odio habent vir sanctus pacificus est, inimicosque diligit : humanius autem sentit qui cum non sine causa alicui inimicus sit, ultionem expetit : religiosius porro veri dicendi causa [tales inimicitiæ suscipiuntur]. Ait enim Paulus : « Inimicus vobis factus sum ve- »rum dicens[1] : » quale etiam in Psalmis illud est : « Nonne »qui oderunt te, Domine, oderam[2] ? » At non insidiantem inimicitiam hic intelligas velim, sed impedientem; malitia scilicet in multos diffusa. Sui namque vel etiam alterius causa colendus observandusque est qui auxilium præstat; sive demum precandum est, ut de improbo affectu ultio sumatur; vel ut radicitus tollatur ab eo qui sic affectus est. Quam rem docet illud : « Precamini pro iis qui vos molestia affi- »ciunt[3] : » et illud : « Diligite inimicos vestros[4]. » Qui porro non leviter amat, procurat etiam ut inimicis bene contingat. Insuperque illud in psalmo dictum : « Si reddidi retri- »buentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis »inanis[5], » perspicue docet neminem odio habendum esse. Cur itaque dictum est : « Nonne qui oderunt te, Domine, »oderam[6] ? » Imo potius quis adeo impius, ut eum odio habeat, quem Deum arbitratur? Qui igitur Christum odio habent ac detestantur, Deum oderunt : nam, « qui me reci- »pit, *inquit*, recipit eum qui me misit; » et, « qui confitetur »Filium, et Patrem habet[7] : » ac vice versa qui Filium odit, odit et Patrem. Quisquis vero peccat, odit Deum : odit quippe sapientiam justitiamque, scilicet Christum. Ecquid mirum? quando se ipse peccator odit; nam ex Salomone : « qui de- »serit disciplinam, odit seipsum[8]. » Itaque qui odit eos qui Deum oderunt, omnes, exceptis sane viris prudentibus ac religiosis, odio habebit; imo seipsum peccantem. Neque

[1] Gal. IV, 16. — [2] Psalm. CXXXVIII, 21. — [3] Luc. VI, 28. — [4] Matth. V, 44. — [5] Psal. VII, 8. — [6] Psalm. CXXXVIII, 21. — [7] Matth. X, 40. — [8] Prov. XV, 23.

sane putandum, animalia esse quæ Deum oderunt : sed mala ipsa hominibus obvenientia, qualis est malitia, [Dei odium pariunt]. Ipseque injustus, quatenus injustus est, Deum odit; id agente malitia quæ inest eidem : atque hæc vitia, utpote inimica, perosa oportet esse potius quam nos ipsos. Sane ut a perfectione prodeunt justitia et temperantia; ita odium hujusmodi eodem ex fonte procedit. Quisquis ergo odio aliquem habet, temere ac vane odit : quod nobis probandum incumbit : hujusmodi item illud est : « odio habuerunt me gratis[1]. »

Eorum vero causa qui superius dixerant animæ ejus, « Non » est salus ipsi in Deo ejus, » nunc ait : « Dentes peccatorum » contrivisti[1]; » hoc est, sermones et blasphema dicta adversum me prolata abstulisti; imo vero, eos qui talia adversum me spargebant, impios homines alienis malis gaudentes, contrivisti, vocesque eorum confudisti. Neque mihi uni post obitum, sed etiam universo, qui tuus futurus erat, populo resurrectionem parasti. Observandum autem est, loco illius vocis, *salus*, Hebraicam usurpatam esse vocem, quæ nomen *Jesu* exprimit : atque totius psalmi terminum, duo capita doctrinæ complecti; nimirum virtutem Domini salutarem esse; ipsumque populo suo, qui per ipsum salutem consecutus est, benedictionem impertiturum. Benedictio autem, spiritualis prorsus est, ex hoc Apostoli dicto : « Be» nedictus Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, qui be» nedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in » Christo[2]. Proindeque in Christi ortu Josepho dictum fuit ab Angelo : « Et vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim sal» vum faciet populum suum[3]; » qui etiam populi, beati vocantur. Hæc speculationis more dicta sunt. Potest etiam dici isthæc, quæ tamen prophetice a Davide prænuntiata fuerant, ad litteram impleta fuisse illo tempore ac rerum

[1] Psalm. CXIX, 7. — [2] Ephes. I, 3. — [3] Luc. I, 31.

conditione, cum filius persequeretur eum, sed ad terminum non multum postea deducta, cum in congressu prælii cecidit Absalom, ceciderunt pariter qui ejus partibus hærebant : obtinuitque prædictio illa Davidis : « quoniam tu per» cussisti omnes adversantes mihi sine causa : dentes pecca» torum contrivisti. Domini est salus, et super populum » tuum benedictio tua. » Hæc itaque prophetice dicta sunt, ac si populus jam salvus esset, et ad Davidis imperium reductus.

ENARRATIO PSALMI IV.

In finem in psalmis canticum David. — In finem in hymnis psalmus David.

Sicut cujusvis artis ac scientiæ finis est, ut quisquis ipsam adit ad perfectionem deveniat, ita omnis rationalis naturæ finis est ut in Christo vitam accipiat, quemadmodum in prima ad Corinthios epistola ait Paulus * * * * Singulis post cruciatus pro merito suo *vivificatis*[1]. Postquam autem Christus omnes qui in Adamo mortui erant, in seipso *vivificavit*, regnat in *vivificatos* : ad quam rem homines intelligentia præditos evocat inscriptio, *in finem.* Omni autem præelianti finis victoria est. Multæ porro sunt singulatim acceptæ victoriæ; quarum finem describit Paulus, modo dicens : « In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos[2]; » modo autem : « Bonum certamen certavi, cursum consum» mavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona

[1] I Cor. xv, 22. — [2] Rom. viii, 37.

» justitiæ, quam reddet mihi Dominus[1]. » Psalmi itaque, *in finem ipsi David* inscripti, finem prædicant ac victoriam Christi, qui David vocatur. Vice autem illius, *in finem*, secundum Aquilam, *victoris* dicitur. Is enim cuilibet victo victoriam tribuet. Nam quisquis a Christo vincitur, malitiam vincit, ipsamque de medio tollit, quia subjicitur Christo. Neque enim invitos vincit ille, sed suasione, utpote verbum Dei. Hujusmodi porro hymnos vel psalmos Theodotio, *in victoriam*, inscripsit : Symmachus, *triumphales*. Eademque ratione intelligendum est etiamsi non Davidi inscripti sint, sed forte *in finem Asaph*, aut *filiis Core*, quia sancti omnes pro imagine Christi habentur. Illud autem *in psalmis* quod in LXX et in Aquila legitur, apertius Symmachus *cum psalteriis* edidit ; docetque cum psalteriis canticum persolutum fuisse. Psalteria quippe instrumenta sunt, quibus illud *in finem* canitur, sive *pro parta victoria*, sive *victori* : quod ipsum significare videtur illud, *In victoriam in hymnis*, apud Theodotionem. Hoc igitur canticum, vel melodia, sive psalmus, memoratum habens argumentum, victoriam pollicetur, ex vulgatiore sententia Davidi, secundum arcanam vere significationem, Christo sanctorum personam assumenti, ipsorumque ærumnas quasi proprias, necnon sanctorum dilatationes sibi ascribenti; sanctorum quippe vox illa est : « Tribulationem patientes, sed non angustiati[2] ; » convertenti autem eos qui gravi corde sunt, quærentes vanitatem et loquentes mendacium. Melodia porro præter canticum videtur innuere mysticæ modulationis artificium : tum si ad rectam intelligendi normam deducatur, est vitæ institutum ad Dei gloriam, cum doctrina sana, verbisque ad aliorum utilitatum concinnatis.

« Cum invocarem exaudivit me Deus justitiæ meæ, in » tribulatione dilatasti me[3]. » Præcedens psalmus dictus est

[1] 2 Tim. IV, 7. — [2] 2 Cor. IV, 8. — [3] Psalm. IV, 2.

cum fugeret David a facie Absalonis filii sui; præsens vero videtur post illum enuntiatus, post partam scilicet de Absalone victoriam: quo gesto, triumphalem hymnum victoriam præbenti Deo consecrat, præsentem videlicet psalmum; quo suadetur nobis ut ne simus Dei erga nos beneficiorum immemores. Merito igitur in priori dicebat, « Domine, quid » multiplicati sunt qui tribulant me; » in hoc autem, « in tri» bulatione dilatasti me. » Hæc sane loquitur de calamitate per Absalonem importata, in qua cum Deum invocasset, propitium expertus est: et cum propter populum et propter arcam Domini in ærumnis degeret, quietem ac *dilatationem*, cessante bello, ac profundissima pace se atque populum omnem excipiente, nactus est. Vel fortassis hæc dicit occasione lapsus cum uxore Uriæ, rebellionis filii, et reliquarum omnium calamitatum quæ ipsum domi excepere. Cum enim propter hæc omnia sese afflictioni dedidisset, ad pœnitentiam et confessionem sese vertisset, et quasi certatim supplicium in se de peccato sumpsisset, justitiæ operibus, fructibusque recte factorum optimis Deum propitiatus, bonam assecutus promissionem, qua permotus in præcedenti psalmo prophetice dixit: « Tu autem, Domine, sus» ceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum, » ac cætera, quæ priori sermone allata sunt; consequenter in hisce declarat: « Cum invocarem, exaudivit me Deus jus» titiæ meæ, in tribulatione dilatasti me. Miserere mei et » exaudi orationem meam. » Et primum, exauditus cum invocaret Dominum, non erigitur, neque in segnitiem cadit: sed statim, de futuro sollicitus, precatur iterum, rogans Deum perpetuo sibi fore propitium. Supplicat autem exaudiri se ex misericordia, non ex debito. Etiamsi enim ipsi aderat aliquis justitiæ fructus; at ipsi non confidere se dicebat, sed Dei misericordiæ et miserationibus.

« Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis

» vanitatem et quæritis mendacium [1]? » Eos qui aggravata mente sunt, tardique ad verbum divinum audiendum, graves corde vocavit, sive eos qui conscientia improbis cogitationibus onusta essent. Quos verbo incessens ait : Usquequo in peccatis vestris perseverabitis, cum festinandum ad pœnitentiam et ad dilectam Deo confessionem esset? Quod si historia spectetur, videtur David eos alloqui, qui in tentationibus et in eventibus variis turbantur, omniaque potius agunt, quam ad Deum confugiant. Quid opus, inquit, turbari ac tumultuari pro conditione temporum? Quid juvat se vanitati tradere, o gravi corde homines? Quid mendacium quærere, relicta veritate? Quin potius ex hisce edocti, Deum ac Dominum esse omnium inspectorem ac moderatorem, qui nullum umquam sanctorum suorum deserit, sed mirabilia semper illorum causa efficit, curate vos ipsi ut sancti sitis : apprime gnari, Dominum vobis, perinde atque mihi propitium fore, si quando ad ipsum clamabitis. Si autem vos Dominus exaudierit, nulla ulterius vobis sollicitudo fuerit, cum ejus auxilium vobis sciatis affuturum. Gloria autem divini verbi fuerint filii hominum, juxta Aquilam et Symmachum; nam Aquila sic habet : « Usquequo gloriosi » mei? » Symmachus vero : « Usquequo gloria mea? » videlicet propter animam intelligendi vi præditam et rationabilem, ad imaginem Dei factam; quibus hic exprobrat psalmista, eosque, utpote ad pejora versos, « gravi » corde » homines, ac filios hominum vocat; quos filios esse Dei oportuisset, juxta illud : « Ego dixi, dii estis, et filii » Excelsi omnes [2]. »

« Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum [3]. » De Christo nos Propheta admonet, qui verus sanctus est, ut in psalmo XV habetur, quem locum testificantur Apostoli de Christo prophetice intelligendum, videlicet : « Non de-

[1] Psalm. IV, 3. — [2] Ps. LXXXI, 6. — [3] Ps. IV, 4.

»relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum »tuum videre corruptionem[1].» Fieri tamen potest ut de sancto quolibet hic doceamur. Neque tamen idipsum est credere, « quoniam mirificavit Dominus sanctum suum, » ac cognoscere non idem esse credere veritati, et nosse veritatem; et credere Deo, ac nosse Deum. Apostoli certe veritati credebant; sed dum crederent, non prorsus noscebant illam. Quæ dicimus probe commonstrantur ex hoc Evangelii loco : « Si manseritis in sermone meo, vere disci»puli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas libera»bit vos[2].» Credunt enim, inquit, veritati, ut cognoscant veritatem : nam secundum Prophetas, credendum prius est, quam intelligamus et loquamur, dicente Hesaïa : « Si non »credideritis, neque intelligetis[3]; » et Davide : « Credidi »propter quod locutus sum[4].» Quod autem discrimen sit inter Deum nosse et Deo credere, in psalmis describitur his verbis : « Vacate et videte quoniam ego sum Deus[5] : » non enim hæc loquitur non credentibus : « Vacate et videte quo»niam ego sum Deus. » Cum itaque nos sermo ad cognitionem evocat, indicat simul cujus rei notitiam nos assequi oporteat; videlicet miserabiles affici sanctos, dum arcanorum mysteriorum sacrarumque speculationum mirabilibus admoventur : atque ipsi per Dei gratiam divinamque inspectionem mirabiles evadunt.

« Irascimini et nolite peccare : quæ dicitis in cordibus »vestris, in cubilibus vestris compungimini[6].» Suadet ira impetum cohibere, si quando vehementi commotione feratur, monetque ne quid ira impellente agatur : neque importune talia fatur. Nam quia ii qui a Davide stabant, rebellionem filii in patrem, uti par erat, indigne ferentes, in bellum contra Absalonem ira correpti proficiscebantur;

[1] I Psalm. XV, 10. — [2] Joan. VIII, 31. — [3] Isai. VII, 9. — [4] Psalm. CXV, 10. — [5] Ps. XLV, 11. — [6] Ps. IV, 5.

ideo sic eos compellare videtur : Vos quidem, o viri commilitones, qui vere « gloriosi » mei estis; utpote « filii ho» minum, gravi corde » præditi, et mortalis hujus vitæ vanitati hærentes, ignorantesque justum Dei contra impios judicium, irascimini adversus impium filium : ac jure quidem commoti, indigneque rem ferentes, in bellum proficiscimini. Ego vero vos omnes moneo, etsi merito ira percitos, ne sitis clementiæ patientiæque immemores, neu ita succenseatis, ut in peccatum labamini. Quamobrem dico : « Irascimini, sed nolite peccare. » Etiamsi porro propter improbos Absalonis ausus animo, juxta Aquilam, commovemini; cavete tamen, ne prioribus peccatis novum adjiciatis, si in iracundia perseveretis. Deprehendes autem in historia, ipsum admodum præcepisse ut filio parcerent.

« Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino[1]. » Etiamsi ut homines mortales in multis cogitationibus, ira permoti, per diem versamini; at in cubilibus quiete apud vos ipsos agentes, atque illa quæ in die perpetrastis vobiscum reputantes, compungimini. Ne igitur adversus eos qui vos facinoribus aggrediuntur, neque adversus filium patri rebellem, ira concitemini : neu vos, lacessentibus licet impiis, atque ad iracundiam provocantibus, in peccata labamini; imo potius, si quidem in tuto degere cupiatis, « sa» crificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino; » neque conturbemini, utpote qui per justitiam in Dei familiam ascripti estis. Quandoquidem ille præ omnibus sacrificiis, justitiæ operibus et recte factis delectatur; multo enim præstabilius est ita agere, quam irasci, et ultionem meditari : eam ob rem, rebellante filio, ea mihi una cura fuit, ut per justitiam Deum placarem; quare, « Cum invocarem » exaudivit me Deus justitiæ meæ, » et, « in tribulatione di-

[1] Psalm. IV, 6.

»latasti mihi; » quia cum sacrificassem sacrificium justitiæ, in ipso speravi.

« Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? » Alii quidem alia cogitantes, maximeque qui gravi corde sunt filii hominum, qui vanitatem vitæ diligunt, ac ignorant quæ vere bona sint, et cum neque sperent neque credant ea se visuros umquam, aiunt : « Quis ostendet nobis bona? » Neque enim ea vident, quia vultus tui lumine non illustrantur : quam ob rem rati sola terrena et corruptibilia bona esse, iis student, ea persequuntur. Quod si quis eos de divinis ac cœlestibus alloquatur, rogare solent : Quis ergo est qui hæc ostendet nobis? Eo illi modo affecti sunt. Nos vero apud quos « signatum est lumen vultus tui, Domine[1], » qui lumine tuo illustrati in eorum cognitionem venimus, probe scimus et quis ostendat et quis conferat illa : « Dedisti lætitiam in » corde meo. »

« A fructu frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt[2]. » Quia in multis Scripturarum locis frumentum et vinum inter promissiones ac benedictiones ponuntur, atque ex adverso peccatoribus eorumdem privatio denuntiatur, jam operæ pretium est, ut credentium simpliciores, necnon eos qui ob promissionis tenuitatem deum alium, quem ipsi sibi comminiscuntur, adorare volunt, ab opinione atque sententia hujusmodi, ex litteræ vilitate concepta, retrahamus. Et summo quidem opere curandum, ut varios illos corporales cibos ad alios referamus, queis pro merito refecta anima quæque, sancta efficitur, bene valet, viresque accipit ad ea opera, quæ sui officii sunt, exequenda. Ego vero æstimo ipsa etiam ad futurum sæculum reducenda. Ac ne de tantis rebus videamur sine testimonio sententiam ferre, sufficiat nobis Paulum afferre in epistola ad Philippenses id ipsum docentem his verbis : « Nemo vos judicet

1. 2 Psalm. IV, 7, 8.

» in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum [1]. »

« In pace in idipsum dormiam et requiescam: quoniam » tu, Domine, singulariter in spe constituisti me [2]. » Indicare videtur innoxiam quietem animique remissionem, quæ post præstantissimarum rerum contemplationem, ut divino verbo convenit, sumenda est. Fortasse enim sicut post cibum potumque corporalem, quiete illa egemus quæ per somnum sumitur; ita cum non valeat anima semper ac sine intermissione contemplationi vacare, certo quidem tempore spiritualia respicit ac pro viribus speculatur; deinde vero requiescit: quam putamus requiem his significari: « In pace in » idipsum dormiam et requiescam. »

Illi certe, ait, qui multi numero sunt: multi namque in lata spatiosaque via gradiuntur; non sperantes adesse quempiam, qui ostendat ipsis ea quæ secundum rei veritatem bona sunt; vino, oleo, atque frumento affluentes, iis se tamquam vere bonis frui arbitrantur. Mihi vero, quem lumine vultus tui dignatus es, Domine, cordis lætitiam dedisti; non illam sane quæ carni corporique competit, neque illam quæ frumento, vino, et oleo affertur, sed lætitiam quæ mente percipitur. Cum enim a Salvatore exque promissis tuis edidicerim, etiamsi mihi dolores, ærumnæ, tentationes, calamitates in præsenti vita non deficiant, futurum tamen mihi tempus quo a corpore decedam, ac in pace dormiam, et a corpore liberabor; persuasus plane sum, tunc mihi affore lætitiæ finem ac consummationem; cum scilicet me sopor ille mortisque somnus comprehenderit. Tunc enim tu ipse, Domine, me tali spe bona instructum excipies et in cœlestibus mansionibus collocabis. Observa porro etiam hoc loco diapsalmatum distinctiones, quæ vel senten-

[1] Col. II, 16. — [2] Psalm. VI, 9, 10.

tiæ mutationem indicant, vel fortasse melodiam conversam, sive denique rhythmum.

Asterius autem Arrianus hunc psalmum sic exposuit. Quare, « in finem in hymnis, » inscriptus hic psalmus est? Quia probe cœpit, ac probe vitam obiit : vel, quia male inceperat cum Uriæ uxorem abluentem se conspicatus, ipsi stuprum intulit; bene autem se gessit quod peracta pœnitentia vita functus sit. Ideoque, « in principium in vitupe» riis, in finem in hymnis » dicatur. « Psalmus Davidi, » id est, pœnitentiæ opera : quia « ubi abundavit delictum, super» abundavit justitia. » Quamobrem ait : « Cum invocarem » exaudivit me Deus justitiæ meæ [1]. » Justitiam suam David pœnitentiam vocat. Vidit Deus emundatam animam, admisitque orationem. Sive fortasse quia in præcedenti psalmo, cum ab Absalone bello impetitus lugeret, interveniens oratio tyrannum de medio sustulit; ceu interrogatus qua ratione Absalonem debellaret, respondet initio psalmi. Sicut enim, inquit, post peccatum meum Deus illum adversum me suscitavit, sic pœnitenti victoriam paravit. Cur autem vel ipso invocandi tempore exauditus est David? Quia increpatus a Nathan protinus ad pœnitentiam versus est : quapropter cum precaretur, subito exauditus est. Nam Deus, qui « omnia quæcumque vult facit, » statim exaudit : et adhuc loquente homine dicit, « Ecce adsum. »

Deinde vero postquam familiaribus dixisset quo pacto statim exauditus esset, sermonem vertit ad Deum, propitiantique sibi gratias agit : « In tribulatione dilatasti mihi. » Ærumnarum fluctus, inquit, repentina tranquillitas compescuit : fameque confectum me fructu frumenti vini et olei ditasti; ut non solus ego, sed omnes subditi mei ea copia fruerentur. Quam ob rem hæc inferius subjungit : « A fructu frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt ». Illo-

[1] Rom. v, 20.

rum, inquit, abundantia cordis mihi lætitia fuit. Illud autem ab ipsa historia ediscimus. Nam cum bello impetitus ab Absalone fugeret in deserta atque montes, fame ac rerum penuria, eo tempore calamitatis, afflictatus; ejus angustias Deus consolatur. Primus enim Siba, ex domo Saülis famulus, attulit ipsi panes ducentos, vinum, palathas et uvas passas: postea vero Berzelli Galaadites obtulit ipsi decem lectos ne humi cubaret, et amphitapetia quæ jam tylotapetia vocantur, vini vasa siglina, frumentum, hordeum, farinam, fabas et lentes, mel et butyrum, oves et lacteos vitulos. De his itaque gratias agens ait: « In tribulatione di» latasti mihi. »

Cur autem cum te exauditum ais, non prolixum sermonem contexisti? Quare non longam nominum verborumque paginam exarasti? Nullatenus, inquit David: neque multo sermone opus Deo est, cui vel solus gemitus sit satis: illud tantum in oratione dixi: « Miserere mei, et exaudi oratio» nem meam ». Illud etiam Domino dixerit in cruce pendens latro, qui in cruciatu ipsum invocavit his verbis: « Memento » mei, Domine, cum veneris in regnum tuum [1]. » Is item exauditus est, ac crucis loco paradisum incolit, atque inter cives cœli ascriptus, sic Judæos clamans compellabit: « Filii hominum, usquequo, gravi corde, » res creatas conspicitis creatori condolentes? Si quatriduanum Lazarum e sepulcro currentem cum videretis, non credidistis, at nunc saltem crucifixi potestatem adorate: mortuos terræ motus excitavit, et vos in infidelitate vestra dormitis. Quare gravi corde præditi? Scilicet quia ob mirabilia gesta non conpungimini; sive ex stultitia graviter Christo succensetis. Hujusce rei testis est Scriptura quæ sic habet: « Grave est » saxum, et onerosa arena: sed ira stulti gravior [2]; » quia neque monitis allicitur, et miracula cum videt, iram concipit.

[1] Luc. XXIII, 42 — [2] Prov. XXVII, 3.

« Ut quid diligitis vanitatem; » qui Barrabam Christo prætulistis, homicidam vitæ auctori, regnum Cæsaris regno cœlorum, peccatum arena maris gravius justitiæ, temporanea æternis, incorruptionem corruptioni ? Sed et insuper « quæritis mendacium, » falsosque testes contra veritatem conducitis dicentes : « Hunc invenimus subvertentem popu» lum, et prohibentem tributa dare Cæsari[1]. Commovet po» pulum docens[2]. Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidis» semus eum[3]. » Quid autem mali fecit ? an quia ægros curavit, demones fugavit, mortuos suscitavit? an quia ex quinque panibus totidem millia hominum in eremo satiavit exceptis mulieribus et parvulis? Adhuc esca in gutture ipsorum erat, dum mendacium in ore. Atque iis qui ad Absalonem desciverant aiebat David : Cur cum improbo filio defecistis? Cur filium adversus patrem concitatis? Quare vanis Achitophelis consiliis morem geritis? Si is qui maledixerit patri vel matri morte dignus est, qui contra patrem gladium acuit quot mortibus ac suppliciis dignus? « Ut quid » igitur diligitis vanitatem et quæritis mendacium »? Mendacium vocat quodcumque vanum opus, cujus prompta ruina, repentina mutatio. « Verumtamen vani filii hominum mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant[4]. »

INTERPRETATIO PSALMI V.

In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur psalmus David[5].

In finem hymnus gratiarum actionis canitur pro anima sive pro Ecclesia, quæ in divinam hæreditatem Dei famulis præparatam ducitur. Est quippe hæreditas Deum colen-

1. 2 Luc. XXIII, 2, 5. — 3 Joan. XVIII, 30. — 4 Ps. LXI, 10. — 5 Ps. V, 1.

tibus parata, et hæc quidem non corruptibilis, neque in divitiis sensum moventibus consistit. Dicitur enim inducendos hæredes ipsius esse, « in hæreditatem incorruptibilem, » incontaminatam, immarcescibilem, conservatam in cœ» lis [1]. » In illam eos qui digni sunt evocans Salvator ait: « Venite qui a dextris meis estis benedicti Patris mei, pos» sidete paratum vobis regnum [2]. » Hujus amore captus qui præsentem psalmum recitat, Deo qui ipsam præparavit orationem emittit, ut dignus habeatur qui eam secundum Testamentum novum consequatur; ita ut inscriptione illa, « pro ea quæ hæreditatem consequitur, » suam ipsam animam significet.

« Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamo» rem meum [3]. » Sane verba ore prolata auribus percipiuntur et audiuntur: clamor autem, non quidem verbis, etiamsi ipsi dicant Deum universorum se cognoscere, ac labiis confiteri; sed in corde, sive in mente eorum existit: ac ne una quidem vera de Deo cogitatio erat. Hujusmodi profecto erat ante Salvatoris adventum totum hominum genus. Insipiens autem admodum vero ac germane dicitur qui negat Deum. Nam si « initium sapientiæ timor Domini [4]; » despectio ac contemptus Dei, oppositus sapientiæ fuerit.

« Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem » meam: mane astabo tibi, et videbis me [5]. » His docetur anima quæ hæreditatem accipit, diurnorum operum primitias divino esse cultui consecrandas, quod utique non faceret, si in ipso cubili in ejus oblivionem veniret.

« Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque » habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti » ante oculos tuos [6]. » Utpote quæ digna habita sit quæ promissorum bonorum hæreditatem acciperet, iniquos sibi ocu-

[1] I Pet. I, 4. — [2] Matth. xxv, 34. — [3] Psalm. v, 2. — [4] Id. cx, 10. — [5] Id. v, 4. — [6] Id. v, 5.

lis subjicit. Iniqui enim etiamsi antequam prævaricarentur juxta te habitaverint, quemadmodum ii qui Moysis legem accepere; at postquam prævaricati sunt, nullatenus in pristino loco manent: tu vero oderis eos qui à Dei cultu recessere, quanto tempore ii odio digna perpetrant.

« Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem, » perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sangui- » num et dolosum abominatur Dominus[1]. » Non solum eos qui olim, sed etiam eos qui jam operantur iniquitatem, si quidem in malitia perseverent, odit Deus: ac præ omnibus pernicici tradit eos, qui non modo per fallaciam mendacia cogitant; sed etiam illa proferunt, aliisque ea in re administri sunt: cujus modi sunt athei, et hæretici. Sed plus quam eos omnes, « virum sanguinum » abominatur Dominus, ac viro item doloso par supplicium destinat. Abominatio autem extremam abominantis in abominatum aversionem, utpote in fœdissimo scelere, significat.

« Domine deduc me in justitia tua: propter inimicos » meos dirige in conspectu tuo viam meam[2]. » Christus sane justitia est, ipse namque nobis a deo factus est sapientia, justitia item, sanctificatio et redemptio.

« Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum va- » num est[3]. » Vanum quoque est cor exoticorum philosophorum, de quibus dicitur: « Dominus novit cogitationes sa- » pientum, quoniam vanæ sunt[4]: » quorum guttur mortifera exhalat dogmata, cum non vivificum Dei verbum doceat, sed mendacia et mortua proferat verba. « Judica » illos Deus, » qui meæ de futura hæreditate spei insidiantur: nam ii te summe irritant. « Judica: » te namque salutem nostram procurante, insidiosum illi bellum parant. Peroptat etiam Dominus ipsos vel jam « judicatos » inde juvari, si quidem à multitudine impietatum abscedant.

[1] Psalm. v, 7. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. 10. — [4] Ps. xcv, 11.

« Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exul» tabunt et habitabis in eis [1]. » In ipso Salvatoris adventu lætati sunt ii qui ejus incarnationem expectabant : quæ quidem spes Prophetis et iis qui paria sentiebant inerat. Advenit namque Deus Verbum cum caro factum est, assumpta carne ut cum fidelibus suis habitaret, juxta illud : « Verbum caro factum est et habitavit in nobis [2]. » Ii autem in æternum exultabunt, videntes incarnati Verbi « glo» riam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et verita» tis [3]. » Qui dicunt etiam : Etsi cognoverimus Christum secundum carnem ; jam non ultra novimus eum, habentes contemplationem gloriæ ejus, secundum quam est unigenitus a Patre.

« Et gloriabuntur in te qui diligunt nomen tuum, quo» niam tu benedices justo [4]. » Cum « gloriationis » verbum sit, de quo Paulus ait : « Nullus glorietur in hominibus [5] ; » et Propheta : « Ne glorietur sapiens in sapientia sua [6], » et reliqua ; non hujusmodi sane gloria ejus est, qui sic ait : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri » Jesu Christi [7] : » et, « qui gloriatur in Domino glorietur [8]. » Tales ii sunt de quibus jam sermo est, qui scilicet dilexerunt nomen ejus. Proprio enim voluntatis delectu, non autem timore, Deum colentes gloriabantur. Porro *gloriationis* hujusmodi causa a cœlestibus benedictionibus quas consecuturi sunt petitur; de quibus ait Apostolus : « Benedictus Dominus, qui benedixit nos in omni bene» dictione spirituali in cœlestibus [9]. » Finis autem bonorum in ea quam speramus hæreditate, est corona justitiæ : quam conseruturus est quisquis cum Paulo dicere valet : « In » reliquo reposita est mihi corona justitiæ [10]. » Quo genere ar-

[1] Psalm. v, 12. — [2] Joan. I, 14. — [3] Ibid. — [4] Psalm. v, 13. — [5] I Cor. III, 21. — [6] Jerem. IX, 22. — [7] Galat. VI, 14. — [8] I Cor. I, 31. — [9] Ephes. I, 3. — [10] 2 Tim. IV, 8.

morum uti Deus voluit, ut suos a quolibet hostili inimicorum incursu defenderet.

PSALMUS DAVID VI.

In finem in hymnis, pro octava[1].

OCTAVA est salutaris resurrectionis Christi dominica dies, in qua peccatorum omnium purgationem esse credimus; in qua symbolice quidem circumcidebantur omnes infantes, sed revera per regenerationem purgatur anima quælibet in Deo genita. Usque adeo autem præstantior est die septima, ut in ea solvatur lex sabbati, si cum octava infantis die incidat sabbati dies : homo quippe vel in sabbato circumciditur.

« Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua » corripias me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus » sum : sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa » mea[2]. » Nam omne delictum ex infirmitate oritur, quia anima ad pravos semper affectus inclinatur : quapropter ad Servatorem et medicum, Dei scilicet filium, confugit. Nam cum in animam rationabilem advenit, utpote verbum et ratio Dei, ejus irrationabiles motus eliminat; ut sapientia, ab insipientia ipsam liberat, ut justitia ab injustitia, ut veritas a mendacio. Robustas porro animi vires subindicat, cum ait conturbata esse ossa sua, quibus viriliter violentis animi moribus obsistere solebat; quod in sequentibus declarat his verbis : « Et anima mea turbata est valde[3]. » Me-

[1] Psalm. VI, 1. — [2] Ibid. 2, 3. — [3] Ibid. 4.

dela autem pro infirmitate animæ, est a Deo collata virtus; quam quisquis obtinet, ait: « Omnia possum in Christo qui » me confortat[1]. » Quod autem non de sensilibus ossibus loquatur, palam facit illud : « Omnia ossa mea dicent, Do» mine, quis similis tibi[2]? » et illud quoque : « Dissipata sunt » ossa nostra secus infernum[3]. »

« Et tu, Domine, usquequo? » Diuturnum pœnitentiæ suæ tempus enuntiat. Etenim sapiens ille animarum medicus, non statim, neque ad primam efflagitationem supplicantem exaudit, ut in illo æqui bonique affectu diutius permaneat, ac firmam stabilemque exhibeat pœnitentiam; sed post congruentem in confitendo perseverantiam : Me, inquit, exorasti, « tempore accepto exaudivi te[4]. » Nam iis qui non in peccato ipsum vocant dicet : Adhuc te loquente, *Ecce adsum.*

« Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in in» ferno autem quis confitebitur tibi? Laboravi in gemitu » meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis » meis stratum meum rigabo[5]. » Sapiens cum esset David, non ignorabat præsentis vitæ tempus, medelæ esse opportunum; quo elapso nemo recte agere valet. Nihilque non agit ut sanitatem obtineat priusquam a communi debito comprehendatur. Quamobrem ait : Pro una nocte qua peccatum admisi, per singulas noctes confiteor, id satagens ut meipsum, et lectum in quo peccavi pœnitentiæ lacrymis abluam. Probe scio enim, etiamsi remissionem polliceatur, me lacrymandi tamen finem numquam facturum. Illud autem : « Quis confitebitur tibi? » loco verbi, *nullus*, positum est : neque enim paucitatem confitentium nunc significat.

« Turbatus est a furore oculus meus : inveteravi omnes » inimicos meos[6]. » Memoria, inquit, furoris iræque tuæ

[1] Phil. IV, 13. — [2] Psalm. XXXIV, 10. — [3] Ps. CXL, 7. — [4] 2 Cor. VI, 2. — [5] Psalm. VI, 6, 7. — [6] Ibid. 8.

mentem meam turbavit: quod ipsum Salvator his verbis docuit : « Lucerna corporis tui est oculus tuus [1]. » Neque enim fieri potest, ut unus tantum ex duobus oculis sit corporis lucerna : at neque corporeus oculus a furore Dei turbatur. Inter recte facta vero calamitates et ærumnas suas enumerat; in quibus recensenda est afflictio illa et abjectio, quam diuturno tempore inter medios inimicos perpessus est.

« Dicedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quo» niam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Do» minus deprecationem meam, Dominus orationem meam » suscepit. Erubescant et conturbentur omnes inimici mei, » confundantur et erubescant valde velociter [2]. » Cum Deum sibi propitium nactus sit, ad ipsum denuo orationem suam convertit; rogatque ut recedant et confundantur inimici sui, postquam insidiæ ipsorum, Deo sibi per eas salutem conferente, male cesserunt. Precatur autem, ut vehementer conturbentur : quod ipsis sane justi Dei judicii tempore eventurum est.

PSALMUS DAVID VII.

Quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.

« Domine Deus meus, in te speravi : salvum me fac ex » omnibus persequentibus me, et libera me. Nequando ra» piat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, ne» que qui salvum faciat [3]. » Nequaquam in hominibus, neque in consiliis hominum, neque in exercitus copiis spem meam

[1] Matth. VI, 22. — [2] Psalm. VI, 9, 10, 11. — [3] Ibid. I, 2, 3.

reposui : quapropter a tot semper instantibus inimicis eripe me. Neque solum enim ab Absalone et Architophele eorumque sequacibus qui me nunc adoriuntur; sed jam olim juvenis cum essem, a Saule et a multis qui me ipsius opera clam impugnabant dæmonibus, de quorum principe dictum est : « Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens » circuit quærens quem devoret[1]. » A quo præsertim me liberes rogo.

« Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in » manibus meis : si reddidi retribuentibus mihi mala, de» cidam merito ab inimicis meis inanis[2]. » Quantam ex oblivione injuriarum ac tolerantia fiduciam David exhibet! Hæc sane præcipua ejus virtus est, ut Moysis mansuetudo : « Erat » enim mitissimus super omnes homines qui morabantur in » terra[3]; » Abrahami fides : « Credidit enim Deo, et reputa» tum est ei in justitiam[4]; » Jobi patientia, Josephi continentia, Salomonis sapientia. Certe Sanctorum egregia virtus, non in rebus iisdem testimonium accepit; sed in quo certaminis genere præcellebat. David igitur qui semper tolerantiam oblivionemque injuriarum expetiit, id apud Deum contendit ut paria consequatur. Nam a Spiritu divino edidicerat futuram illam Salvatoris promissionem : « Si dimi» seritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater » vester cœlestis delicta vestra[5]. » Quare cum congruentem edidisset pœnitentiam, veniam consecutus est.

« Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat » et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in » pulverem deducat[6]. » Pluribus ita verbis insistens ait : Si eam rem non probe egerim, ne a peccato ante obitum eripiar, neque gloriam meam recipiam; sed in ipsis delictis comprehendar; ut inimicus meus, perinde atque in ipso

[1] I Pet. v, 8. — [2] Psalm. vi, 4, 5. — [3] Num. xii, 3. — [4] Gen. xv, 6. — [5] Matth. vi, 14. — [6] Psalm. vii, 6.

peccandi tempore, animam meam semper conculcet, donec ea in pulverem mortis revertatur. Sin contra probe me gesserim, redemptus ea quæ par est consequar, neque in pulverem peccati carnalis, in quem delapsus sum, permaneam. Vita ejus qui terreni hominis imaginem gerit, ab inimico in terra conculcata est. Quamobrem ille etiamsi videatur aliquando gloria affici, attamen gloria ejus in pulvere jacet; quales sunt qui gloriæ causa agunt, laudes expetunt, vel mercedem ab hominibus aucupantur.

« Exurge, Domine, in ira tua, et exaltare in finibus inimicorum tuorum. Et exurge, Domine Deus meus in præcepto quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te[1]. » Dominum hortatur, ut veluti dux exercitus cum indignatione consurgat adversus principem exercitus invisibilium inimicorum, sic eum compellans : Tu ipse, qui nobis hominibus præcepisti ut concertemus, idipsum facito. Iis enim abs te fugatis ac deletis, ego salvus ero, neque solus; sed etiam Ecclesia ex gentibus circumdabit te, eliminato scilicet omni dæmonum errore. In illa sane velut in choro medius consistens hymnum emittes Patri tuo, quemadmodum dixisti : « Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te[2]. »

« Et propter hanc in altum regredere, Dominus judicabit populos. Judica me, Domine, secundum justitiam tuam, et secundum innocentiam meam super me[3]. » Quoniam omnes creaturas adducet Deus in judicium, oportetque universos ante Christi tribunal sisti. Cum didicisset David, futurum esse ut mundum judicet in justitia, et populos in æquitate, jure ait : « Mei quoque judex esto, Domine, non secundum reliquas operationes meas, sed secundum simplicitatem et justitiam meam. »

« Consumatur nequitia peccatorum, et diriges justum :

[1] Psalm. VII, 7, 8. — [2] Id. XXI, 23. — [3] Id. VII, 9.

» scrutans corda et renes Deus [1]. » Scitum magnumque est postulare ut finis sit malitiæ, utque justus ita dirigatur, ut nunquam ultra fluctuet. Cum autem de tribunali Dei loquitur, solum eum esse justum judicem pronuntiat, utpote qui solus corda videat. Ipse namque reddit unicuique juxta opera sua. « Homo *quippe* videt in facie; » ipse vero judex cogitationum est et animi sensuum : nullum judicium occultum ipsi est. Cum talem esse Deum declarasset, confidens ac conscientia sua securus dicit : « Adjutorium meum a Deo » qui salvos facit rectos corde. » Bona etenim sperat ab eo qui scrutatur corda et renes, quod nihil tortuosum in corde habeat.

« Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit : arcum » suum tetendit et paravit illum [2]. » Num hæc tacite et obscure de diabolo dicuntur : nam is adversus homines parturiit injustitiam, etc.

« Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem et peperit » iniquitatem. Lacum aperuit et effodit eum, et incidet in » foveam quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus, » et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet [3]. » Hæc ad verbum in Achitophele completa sunt. Nam a Chusi superatus, cum de rebus Absalonis, utpote vir prudens, desperaret, futuramque Davidis vindictam pertimesceret, in domum secedens sese laqueo suspendit, ea perpessus, quæ machinamentis suis Davidi paraverat, suamque adversus eum nequitiam in caput ipse suum expressit. Et vero omnes prorsus homines, ex editis operibus, suam in die judicii ferunt sententiam.

« Confitebor Domino secundum justitiam ejus, psallam » nomini Domini altissimi [4]. » Utpote qui nemini insidias struxerit, nemini lacum effoderit; iniquos cum despiceret, gnarus futuri in judicio impiorum exitii : « Confitebor, *in-*

[1] Psalm. VII, 10. — [2] Ibid. 13. — [3] Ibid. 15, 16, 17. — [4] Ibid. 18.

» *quit*, Domino secundum justitiam ejus ; » justis meis operibus velut in tribunali productis : « et psallam nomini Do» mini altissimi ; » fretus spe me in choro eorum qui per ipsum salutem consequentur, ejus dignatione recipiendum esse.

PSALMUS DAVID VIII.

In finem pro torcularibus.

Quæ hic de consummatione sæculorum prophetice enuntiantur, in causa fuere quod inscriptio, « in finem, » apponeretur. « Pro torcularibus » autem dicitur, Ecclesiarum gratia, quæ per universam terram existunt, et allegorice torcularia vocantur. Quando enim unus erat populus, scilicet Israelis, huic erat turris, templum apud ipsos nuncupata : « et protorcular, » scilicet altare pro templi limine juxta Hesaiæ vocem. Jam vero multitudinem torcularium multa declarant altaria, in diversis per orbem Ecclesiis dissita. Quare in psalmo LXXXIII, qui parem cum præsenti fert inscriptionem, multa altaria, tabernacula, atria in vaticinio feruntur, juxta illud : « Quam dilecta tabernacula tua! Do» mine virtutum, concupiscit et deficit anima mea in atria » Domini ; » deinde vero subjungit, « Altaria tua Domine » virtutum [1]. »

« Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen » tuum in universa terra ! Quoniam elevata est magnificentia » tua super cœlos. Ex ore infantium et lactentium perfecisti

[1] Psalm. LXXXIII, 1, 4. — [2] Id. VIII, 2.

» laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et » ultorem [1]. » Non olim admirabile fuit in universa terra; sed post Salvatoris adventum mirabile factum est, quando Synagoga populorum circumdedit eum; quod sane consonum huic psalmi præsentis dicto : « Ex ore infantium et lacten» tium perfecisti laudem, » et cætera. Novam enim Synagogam post assumptionem ejus in altum ex animabus in infantia degentibus constitisse docet, propter regenerationem in Christo tum ubique, post ejus scilicet assumptionem, per orbem usurpatam. Quamobrem acclamantibus ipsi pueris, « Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Do» mini [2], » indigne ferentes aliquos sic alloquitur : « Numquam » legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti » laudem ? » numquamne illud : « Propter inimicos tuos ? » Hæc vero propter Sacerdotum principes, et propter Pharisæos scripta sunt : de iis namque dicitur, inimicus, ultor, et in præcedenti psalmo, leo. Quod autem maxime mirandum est talem inimicum et leonem, principem hujus sæculi, per infantes atque lactentes de medio sublatum esse : quo peracto Deus ubique terrarum apud omnes mirabilis prædicatur, qui princeps hujus sæculi, inimicus cum sit, insidias parat ut supplantet et in peccatum dejiciat; tum peccatores supplicio afficit.

Qua ratione autem nomen Domini, olim nemini notum, admirabile evaserit, declarat in sequentibus his verbis : « Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos; » atque tertium illud superadditum : « Ex ore infantium et lac» tentium perfecisti laudem; » aliquam sane habet affinitatem cum illo : « Synagoga populorum circumdabit te. » Docet enim novam Synagogam, quæ Deum circumdabat, post ejus in altum assumptionem ex infantibus, animo scilicet, et lactentibus collectam : atque ita vocat populos in Christo

[1] Psalm. VIII, 3. — [2] Marc. XXI, 12.

regeneratos. Nam postquam in altum ascendit, post ingressum suum in cœlum, Dominus, qui per Prophetiam enuntiatur, ascivit sibi populorum Synagogam, in terra ex infantibus et lactentibus paratam.

« Quoniam videbo cœlos, opera digitorum tuorum, lu-
» nam et stellas quæ tu fundasti. Quid est homo quod me-
» mor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum[1]? »
Etiamsi, inquit, mirabilia sunt opificia tua, cœlum et quæ in eo sunt, quæ tu fundasti ut per omne sæculum consisterent; nam « statuit ea in æternum, » ut alio loco dicit, « Præceptum posuit et non præteribit[2] : » non tamen magna tibi reputantur, sed ceu exigua virtute digitis concinnata, sic enim minores Dei virtutes nuncupat. Et hæc quidem fundata ac firma permanent; at hominem, singulatim omnia percurrens, non sine stupore contemplor; quo pacto scilicet illius memineris, atque ipsius curam habeas; quod utique non faceres, si parvum et corruptibile animal esset: sed tanto honore dignus est, ut ex ore infantium et lactentium hymnis celebretur. Etiamsi igitur corpore parvus sit, secundum animam ad similitudinem Dei factam honoratur; ita ut per ipsum admirabile sit nomen tuum in universa terra.

Admiratur Spiritus divinus, et in ipsa admiratione gloriatur, dicens : Cœlos quidem video qui totum mundum circumplectuntur; video item lunam et stellas, et plane nosco hæc omnia magnas mirabilesque universi opificii partes esse : attamen et si talia sunt, novi ea minima operum tuorum esse. Hæc itaque sunt digitorum tuorum opera; non vero manuum, neque magnæ cujusdam potentiæ tuæ; sed, ut ita dicam, extremorum digitorum : ita videlicet tropice vocantur virtutes Dei, quibus sensibilia visibiliaque opera constituit.

[1] Psalm. VIII, 4, 5. — [2] Ps. CXLVI, 6.

« Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria et honore » coronasti eum [1]. » Et sane alia ratione hominem gloria et honore coronavit Deus; de solo quippe homine dixit : « Fa» ciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram [2]. » Diversoque modo sanctis hominibus apparuit, Spiritumque sanctum, ac cœlestem potestatem indidit; ut futura prænoscerent, morbos pellerent, mortuos suscitarent : et quod omnium præstantissimum, hominem Unigeniti sui adventu honoravit.

« Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum su» per opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus » ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, » volucres cœli et pisces maris, qui perambulant semitas » maris [3]. » Rationabili enim naturæ, utpote ad similitudinem Dei factæ, dominatum potestatemque in omnia tribuit. Homo sane Dei imaginem accepit, ac ut rex omnium Deus est, sic ipse princeps terrenarum omnium rerum constitutus est. Quod si generatim hæc posita sunt : « Et con» stituisti eum super opera manuum tuarum [4] : » cum alibi dicatur, « Et opera manuum tuarum sunt cœli, » hinc consequitur, etiam super cœlos constitutum a Deo fuisse. Ac nunquam eorum qui ad supernas sedes transferentur, habitationem in cœlo futuram occulte commemorat, ubi promissum sibi cœlorum regnum possessuri sunt; ait enim Paulus : « Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi [5]. » Sic illud, omnia subjecit sub pedibus ejus, jam intelligendum de animalibus : at quia hominibus in cœlo par Angelicæ vita reposita est, cum illic constitutus fuerit super opera manuum ejus, cœlos et omnia quæ in eis sunt contemplabitur. Beatus autem Paulus hoc de Salvatore accepit, utpote quod ipsi in futuro sæculo obventurum sit. Quaprop-

[1] Psalm. VIII, 6. — [2] Genes. I, 26. — [3] Psalm. VIII, 7, 8, 9. — [4] Id. CI, 26. — [5] Rom. VIII, 17.

ter ait illi Pater: «Sede a dextris meis, donec ponam inimi- »cos tuos scabellum pedum tuorum [1].»

PSALMUS DAVID IX.

In finem pro occultis filii.

MULTA erant quæ ipse occulte peregerat, generatio scilicet ex Virgine secundum carnem per Spiritum sanctum, stupendæ illæ virtutes quibus mirabilia edebat, mors ejus et descensus in infernum, ac resurrectio ex mortuis. Hæc, inquam, omnia latenter ab ipso perpetrata. Nam hæc principibus hujus mundi abscondita voluit. De his porro occultis ait Propheta.

«Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, narrabo »omnia mirabilia tua [1].» Simile ipse ait in Evangeliis: «Confitebor tibi, pater, Domine cœli et terræ, quia abs- »condisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea »parvulis [2].» In psalmo quoque de ocultis gratias agit, et post gratiarum actionem, quam pro salute nostra edidit, nos de mirabilibus Patris sui edocturum se, de ipsa Patris contemplatione exultans, pollicetur. Sane utpote filio inerat ipsi cognitio nominis quod deitati Patris sui, nulla voce nulloque nomine explicandæ, competebat. Hæc maxime, inquit, faciam postquam inimicam vitæ mortem vicero, de qua dicitur: «Novissima inimica destruetur mors [4].» Nam retrorsum convertetur, id est, in pristinam suam conditionem, qua non existebat: «Deus *enim* mortem non fecit: sed in-

[1] Psalm. CIX, 1. — [2] Id. IX, 2. — [3] Matth. XI, 25. — [4] I Cor. XV, 26.

» vidia diaboli mors intravit in mundum[1]. » Quæ cum evenerint, reliqui etiam omnes verbi tui inimici, infirmi evadent ac in perniciem ibunt.

« Et ipse judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit » populos in justitia[2]. » Si ii qui in mundo versantur, non similia opera edidissent, judicium Dei justum non esset; qui pari ratione peccatores supplicio, justos gloria afficit. « Judicabit populos in æquitate. » Orbem terræ vocat Ecclesiam, quæ inhabitatur a Patre, Filio, et Spiritu sancto, juxta illud : Ego et Pater « ad eum veniemus, et mansionem » apud eum faciemus[3]. » Populos autem appellat cæteros omnes qui extra Ecclesiam versantur, aut qui ex circumcisione sunt. Quotquot enim in lege peccaverunt, per legem judicabuntur; qui vero sine lege transgressi sunt, sine lege peribunt[4].

« Et factus est Dominus refugium pauperi, adjutor in » opportunitatibus, in tribulatione. Et sperent in te qui no- » verunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes » te, Domine[5]. » Cui pauperi judex refugium factus est, nisi in primo vitæ curriculo, in angusta et arcta via incesserit; necnon mendico et pauperi, spiritu scilicet, qui beatus prædicatur? Hoc cum edidicerint qui noverunt nomen tuum, gnari quoque te justi judicii tempore non relicturum eos qui nunc quærunt te; inde bene sperent in te, patientiam in omnibus habentes ob paratam retributionem.

« Exultabimus in salutari tuo, infixæ sunt gentes in inte- » ritu quem fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, » comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus ju- » dicia faciens. In operibus manuum suarum comprehensus » est peccato[6]. Canticum diapsalmatis. » Imo vero dum piis hominibus insidias struerent, sese in perniciem et interitum

[1] Sap. II, 24. — [2] Psalm. IX, 9. — [3] Joan. XIV, 23. — [4] Rom. XII, 12. — [5] Psalm. IX, 10, 11. — [6] Ibid. 16, 17.

conjecerunt. Tunc autem cognoscetur Deus justo judicio usus. Canticum diapsalmatis dicitur, ut facta mutatione, sive metri secundum Hebraicam vocem, sive melodiæ, sive verborum sententia in aliam significationem translata.

« Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes » quæ obliviscuntur Deum. » Etiamsi jam nullo sensu moventur, at veniet judicii tempus. Interim homo Dei, etsi videatur ab ipso Deo negligi, dum intolerandis a peccatoribus afficitur malis; nequaquam in oblivionem venit. Non enim usque in finem pauper spiritu a Deo negligendus; sed ob præsentem patientiam, et fructum suum et bonum finem consequetur.

« Exurge, Domine, non confortetur homo, judicentur » gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem » super eos : sciant gentes quoniam homines sunt[1]. » Deum excitat, ut qui tolerantia sua, atque vi clementiæ et patientiæ, sibi quidem ærumnarum diuturnitatem, impiis vero hominibus vexandi tempus tribuat. Postquam autem precatus est, ut « judicentur gentes in conspectu Dei; » jam rogat ut ante futurum judicium gentibus legislator constituatur, ut discant se homines, non bruta animalia, esse : nam brutis animalibus lex minime datur. Cæterum non hic de Moyse agit, qui jam olim de medio hominum sublatus fuerat; neque de lege quæ solis Judæis data fuerat, neque vult aliam expectari legem, ut novi Testamenti lex totum orbem pervadat. Christus enim legislator, Evangeliique prædicatio in gentibus obtinuit. De quo per Prophetam ait Pater : « Ecce puer meus, quem elegi, electus meus; complacuit sibi in illo anima mea. Judicium gentibus proferet. » Non contendet, neque clamabit, neque audietur vox ejus. » Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non » extinguet; sed in veritate educet judicium. Resplendebit

[1] Psalm. IX, 20, 21. — [2] Isai. XLII.

» et non collidetur, donec ponat in terra judicium, et in » nomen ejus gentes sperabunt[1]. » Hebraicum autem et reliqui omnes interpretes ediderunt : « Et in legem ejus gentes » sperabunt. »

PSALMUS X SECUNDUM HEBRÆOS.

« Ut quid, Domine, recessisti longe, despicis in oppor- » tunitatibus in tribulatione ? Dum superbit impius, incen- » ditur pauper : comprehenduntur in consiliis quibus cogi- » tant[2]. » An quia Deus est, secundum Apostolum, qui comprehendit sapientes in astutia sua, idipsum jam fieri postulat ? Multi enim cum videant se, etsi in impietatibus plurimis versantes, prospere agere, ac in calamitates incidere nullas ; sese beatos et laude dignos arbitrantur. At tum ipsi, tum improbitatis æmuli, ingenti afficiuntur detrimento.

« Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, » et iniquus benedicitur. Exacerbavit Dominum peccator ; » secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Non est » Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni » tempore. Auferuntur judicia tua a facie ejus, omnium ini- » micorum suorum dominabitur[3]. » Præsentem impiorum conditionem insectatur, ut futuri judicii necessitatem comprobet. Illud porro, *exacerbavit*, Aquila, *traduxit*, interpretatus est. Sermones quippe de futuro Dei judicio ipsi revera traducunt. Dum vero quis in peccatis perseverat, is impeditur quominus quærat Deum, ac vim iræ magnam sibi comparat. Quamobrem ne nimio labore et anxietate noti-

[1] Isai. LXII. — [2] Psalm. X, 1, 2. — [3] Ibid. 4, 5.

tias Dei naturales expetieris, dum vitæ tuæ viæ inquinatæ sunt : idque ea maxime de causa, quod judicia Dei non animo reputes, cum maxime concessus tibi dominatus fuerit in omnes inimicos tuos.

« Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et » dolo ; sub lingua ejus labor et dolor[1]. » Siquidem heterodoxorum os maledictione repletur, utpote qui Creatorem convitiis incessant, quod itidem maledici faciunt : os item iracundorum amaritudine, dolosorum dolo, plenum est.

« Sed et in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat » innocentem[2]. » Dum autem id agit, seipsum decipit, quasi scilicet nihil videat Deus.

« Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus, avertit fa- » ciem suam ne videat in finem[3]. » Hæc omnia agit impius adversus Dei pauperes, sibique ipse ludificatur, dum suis sibi cogitationibus confingit non esse Deum inspectorem.

« Exurge, Domine Deus meus, exaltetur manus tua, ne » obliviscaris pauperum tuorum in finem. Vides quoniam tu » laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus » tuas. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eras adjutor. » Contere brachium peccatoris et maligni : quæretur pecca- » tum ejus, et non invenietur[4]. » Dei tolerantiam excitat ad judicium de impiis inferendum. Per manum autem exaltatam, vim judicialem significat. Dum enim ipsa impios non ulciscitur, ceu victa videri potest. Quando vero unicuique reddit quod æquum est, exaltari dicitur, nemoque ipsam effugere valet. Quamobrem ait tradendum esse impium in manus suas. Enimvero pauper ille tuus hæc verba abs te prolata audivit : « Non vosmetipsos defendentes, charissimi; » sed date locum iræ : mihi vindicta, ego retribuam, dicit » Dominus[5]. »

[1] Psalm. x, 7. — [2] Ibid. 8. — [3] Ibid. 11. — [4] Ibid. 12, 13, 14, 15. — [5] Rom. xii, 19.

In finem psalmus David X.

Quandoquidem Davidi in finem inscriptus est; et juxta Aquilam, *victori;* juxta Symmachum, *triumphalis Davidis :* probe inferas, Davidem isthæc post illatam sibi calamitatem pronuntiasse.

« In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ, » Transmigra in montes sicut passer[1] ? » Hæc viri perfecti vox est, qui secundum Apostolum dicere valeat ; « Quis nos » separabit a charitate Christi[2] ? » Non more imperfecti hominis, qui persequentibus ut se proripiat, de loco in locum transmigrat. Qui si, ut passer venatores, effugere valeat, jure dixerit : « Anima nostra sicut passer erepta est de la» queo venantium. »

« Quoniam quæ perfecisti destruxerunt, justus autem » quid fecit? Dominus in templo sancto suo, Dominus in » cœlo sedes ejus. Oculi ejus in pauperem respiciunt, pal» pebræ ejus interrogant filios hominum. Dominus inter» rogat justum et impium[3], » etc. Deus qui solus justus et judex est, cum suos oppugnari cerneret, quid fecit ? Is sane etsi in cœlo habitet, ac firmum immobileque regnum obtineat, nullam terrenarum rerum negligit. Pauperi autem id gratiæ confert, ut beneficarum virtutum suarum inspectione servetur : quas virtutes, oculos nuncupat; qua item ratione palpebræ ejus significant judicialem illius providentiam qua omnia dijudicat. Propter justitiam autem suam vel ipsum justum judicabit, ne et ipse quoque in peccatum inciderit.

« Pluet super peccatores laqueos, ignis et sulphur et spi» ritus procellarum pars calicis eorum[4]. » Calix graviora plerumque supplicia significat, ut in Hesaia : « Exurge, exurge

[1] Psalm. x, 2. — [2] Rom. viii, 31. — [3] Psalm. x, 4, 5, 6. — [4] Ibid. 7.

» Jerusalem, quæ bibisti calicem ruinæ, poculum iræ[1]. » Jeremiæ quoque dicit Deus : « Sume vinum non dilutum de » manu mea, et potabis ex eo omnes gentes, ad quas ego » mittam te[2]. » Qualis est calix de quo jam agitur, cujus plenitudo ignis et sulphur et spiritus procellarum; cujus sane symbola ea ipsa sunt quæ contra Sodoma immissa fuere. Indicat porro ignis incendii ac adustionis minas : sulphur, ignis fomentum, quo plus exardescit; spiritus procellarum, tentationis conversionem. In Hesaia namque dicitur : « Sicut procella per desertum pertransierit, prope » accedens : terribilis visio et dura nuntiata mihi est[3]. » Piis quoque hominibus calix inebrians quam potentissimus, de quo fortasse dicitur : «Dominus pars hæreditatis meæ et ca- » licis mei[4]. » Ac per recte facta vitandus ille, hic amplectendus est.

« Quoniam justus Dominus et justitias dilexit, æquitatem » vidit vultus ejus[5]. » Nam utpote justus pauperem respicit, peccatores corripit. Natura autem sua, non participatione justus est. Cæterum cum ita se habeat, justitias, quæ in multis probis viris reperiuntur, diligit, ac cujusque propositum approbat. Singulis sane judiciis quædam justitia inest : multa autem sunt judicia Dei, de quibus scriptum est : « Ju- » dicia Domini vera, justificata in semetipsa[6]. » Multæ igitur justitiæ sunt. Æquitatem quoque videt; videlicet sanam verbi sententiam et doctrinam : gaudet quippe de ejus cultoribus, etiamsi videat eos convitiis et maledictis impetitos. Nunquam autem plures æquitates, perinde atque justitiæ in judiciis multæ, habentur. Vultus vero ejus ideo æquitatem videt, quia ipsam approbat. Nam Deus præsens esse deprehenditur, cum providentiæ operibus, tum effectu judiciorum.

[1] Isai. LI, 17. — [2] Jerem. XXV, 15. — [3] Isai. XXI, 1. [4] Psalm. XVIII, 5. — [5] Id. X, 8. — [6] Id. XVIII, 10.

PSALMUS DAVID XI.

In finem, pro octava.

Ea ipsa est quæ psalmi sexti inscriptio. Diximus autem solvi legem Moysis, si puer ducatur in sabbato [circumcidendus], quando diem circumcisionis octavam in ipso cadere contingit : eamdemque vim et præstantiam habere diem Dominicam, quæ Domini resurrectione nobilitatur, estque a primo die, octava. Et ipsa quoque natura sua prima habetur, quia in eadem omnes animæ emundantur.

« Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde, et corde locuti sunt[1]. » Totam illam sui temporis generationem criminatur : nam in sequentibus dicet : « Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum. » Talis enim est prior illa generatio, de qua Salvator hæc effatur : « Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt eam : et Regina Austri[2], » et cætera; et rursum : « Sic erit generationi nequam huic. » Neque injuria ipsam accuso, ait Propheta; sed quia nemo sanctus in illa, nemo verax. Quandoquidem igitur nullum mihi salutis auctorem invenio; tu mihi, Domine, talis esto. Arguit porro Judæorum incredulitatem, de quibus ait Moyses : « Filii in quibus nulla fides[3]. » Quod autem vana locuti sint, insidias Salvatori struentes, atque

[1] Psalm. XI, 2, 3. — [2] Matth. XII, 41. — [3] Deut. XXXII, 20.

dolose aggredientes illum, diserte testificatur Evangeliorum scriptura.

« Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam » magniloquam. Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt; quis noster dominus » est[1] ? » Dei enim, non autem hominis, erat eorum malignitatem superare, et blasphema in Jesum verba comprimere. Perinde atque Pharao dixit : « Non novi Dominum[2]; » jam ii dicunt : « Quis noster dominus est ? » rati verborum suorum efficacia, penes se potestatem esse extinguendæ Salvatoris doctrinæ, quasi scilicet ipsi sui juris et arbitrii essent. Hæc ipsa erant Pharisæorum et Sadducæorum labia; qui cum dissimulatione Salvatorem adibant, Rabbi compellantes, et clam interim conspirationem in illum conflabant. Magniloqui autem erant seniores et principes sacerdotum populi, ausi percontari Salvatorem, ipsique dicere : « In qua potestate hæc facis, et quis dedit tibi hanc potes- » tatem[3] ? »

« Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc » exurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari, fiducialiter » agam in eo[4]. » Hoc item modo interpretari licet : qui mei causa mendici et pauperes spiritu facti sunt, humili semper affectu verbo meo hærentes ingemiscunt, fidemque inviolatam conservant. Horum ego causa exurgam; atque ut resurrectioni meæ consentaneum est, salutem pariam omnibus hominibus : qua in re, ut præclare gesta, fiducialiter agam.

« Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne exami- » natum, probatum terræ, purgatum septuplum[5]. » Argentum vero igni sæpe traditum, cum nulla alia materia commiscetur; eodemque prorsus modo eloquia Domini omni mendacio vacua sunt.

[1] Psalm. xi, 4, 5. - [2] Exod. v, 2. — [3] Matth. xxi, 23. — [4] Ps. xi, 6. — [5] Ib. 7.

« Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum[1]. » Cum mendicos tuos custodieris, cumque nos circummunieris in generatione futura, quæ æterna vocatur; tunc iniqui illi, exclusi tua gratia per omnes homines diffusa, in circuitu ambulabunt, ut eos qui salutem obtinebunt circumspiciant : idque tunc eveniet, cum vel tenuiores ex hominibus exaltati fuerint.

« In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam » multiplicasti filios hominum[2]. » Quia circulus rectæ lineæ secundum obliquitatem et rectitudinem oppositus est; cum impii in circuitu ambulent, pii sane viri in recto gradiuntur.

In finem psalmus David XII[3].

Propter finem, quem apud Deum consecuturus erat, ante finem viriliter omnino concertabat. Nam laborum fructus, est finis, qui et vitam æternam et regnum cœlorum procurat. In finem igitur canticum Deo emittit : atque a principio, utpote adhuc in certamine constitutus, hasce primas profert voces : « Usquequo, Domine, obliviscerís » me in finem? Usquequo avertis faciem tuam a me[4]? » Obliviscitur autem Deus eorum qui per peccatum ipsius immemores sunt : avertitque faciem suam ab iis qui turpia quævis perpetrant, quos providentia sua indignos reputat. Quamobrem stimulante conscientia, judicium Dei pertimescens, subjungit.

« Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolores in

[1] Psalm. XI, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Ps. XII, 1. — [4] Ibid. 2.

» corde meo die ac nocte? Usquequo exaltabitur inimicus » meus super me? Respice et exaudi me, Domine Deus » meus. Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in » morte : nequando dicat inimicus meus : Prævalui adver» sus eum [1]. » Exaltatur inimicus in peccantem peccato depressum; secus vero agitur cum is probe se agit. Cum autem nolit se præter meritum exaudiri, præmittit illud, « res» pice, » rogans scilicet ut recte facta sua perpendat. Aut forte ideo sic loquitur, quod Deus nonnisi eum qui justus est exaudire soleat. Vultus porro Dei, lumine plenus, est virtus quædam ad beneficia conferenda prospiciens, cujus quisquis particeps fuerit illuminabitur, ac si solaribus radiis frueretur. Quod si avertatur, tum anima non illustrata in tenebris agit; quia interiores oculi videlicet mentis cogitationes, nihil operantur. Cum autem in peccato perseverat, tenebris magis magisque obtinentibus, quia vultus Dei penitus aversus manet; tum malitia id operante, ceu incurabilis evadit : nec ultra saluti suæ advigilans, ad mortem peccasse jure dicatur.

In finem psalmus XIII [2].

Quia hæc prophetice dicta in consummatione sæculorum futura erant, præmittitur illud, « in finem : » psalmus autem non dicitur, quia incusat omnes homines.

« Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti » sunt et abominabiles facti sunt in studiis : non est qui fa» ciat bonum [3]. » Ex atheis alii quidem existimaverunt Deum

[1] Psalm. XII, 3, 4, 5. — [2] Ps. XIII, 1. — [3] Ibid. 2.

nullatenus existere, sed vanum esse nomen : alii, vero Deo ejecto, alios qui nullatenus sunt confinxerunt; alii vero esse quidem Deum dixerunt, sed terrena non prospicere. Omnes porro qui utramvis harum sententiarum tuentur, in atheïam, sive omnis religionis despectum, prolapsi sunt. Etsi vero, quia omnibus a natura insita est Dei notitia, id palam effari non audebant, non ore sed corde talia loquebantur : nam ore tenus multos deos profitebantur. Sed ex eorum gestis arguebatur quid mente tenerent : nam ex fructu arbor dignoscitur. Cum enim a nullo flagitiorum genere temperarent, omnique modo vitam inquinarent, etiamsi infinitos esse deos confiterentur; palam tamen erat eos sanum nihil de Deo sentire. Itaque ante Salvatoris adventum tota vita genusque hominum insipiens erat. Nam si « ini» tium sapientiæ timor Domini [1]; » sane Deum non timere ac despicere, oppositum sapientiæ fuerit.

« Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non » est qui faciat bonum, non est usque ad unum [2]. » Hæc mihi videntur tacitam quamdam Judaici populi criminationem complecti. Nam si respiciens de cœlo Dominus atque considerans, deprehenderit omnes qui in terra versabantur, declinasse et inutiles factos esse, ut nemo prorsus reperiretur in hominibus, ac ne vel unus, qui non inutilis factus esset, et qui non declinasset : consequens omnino est cum omnibus comprehendi etiam ipsum Judaicum genus, quod item Israël nuncupatum est. Istis itaque eloquiis clare pronuntiatur, quod scilicet omnes declinaverint, et simul inutiles facti sint, ita ut nullus fuerit qui faceret bonum, ne vel usque ad unum. Par fuit enim magnitudinem morbi, qui ante Salvatoris adventum in omnibus hominibus grassabatur, palam facere : ut manifestum omnibus esset, ejus in terra peregrinationem fuisse prorsus necessariam. Omnes siqui-

[1] Psalm. cx, 10. — [2] Ps. xiii, 3.

dem peccaverunt, omnes gloria Dei privabantur, et jam ejus gratia gratis justificati sunt. Huic consonam Hesaias sententiam tradit, ubi Judæorum synagogam compellans ait : « Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sce» leribus vestris dimisi matrem vestram : quia veni, et non » erat vir; vocavi, et non erat qui responderet [1]. » Illud enim, « quia veni, » his verbis affine fuerit, « Dominus de » cœlo prospexit super filios hominum; » illud autem : « Et » non erat vir, et non erat qui responderet, » simile illi, « Omnes declinaverunt et inutiles facti sunt. »

« Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, » qui devorant plebem meam comestione panis [2]? » Videtur mihi vaticinari futuram gentium, ex vita ferina et ignorantia Dei, in mansuetos ac religiosos mores mutationem : quod est, re oculis percepta, veritatem prophetiæ testificari. Hæc itaque interrogandi more legenda sunt; percontatur enim Psalmista ac si diceret : Etiamsi omnes ante Christi adventum declinaverunt et inutiles facti sunt, nonne in sequenti tempore cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Cui nos respondemus : « Dominum non invocarunt [3], » et quæ sequuntur in communi accipimus. Nonne iidem ipsi qui olim populum Dei quasi panem comedebant, et numquam Dominum invocaverunt, tandem illum cogituri sunt? Huic accinit Hesaias, qui de iisdem vaticinatur his verbis : « Qui» bus non annuntiatum est de eo, videbunt : et qui non au» dierunt, intelligent [4]. »

« Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quoniam » Dominus in generatione justa est. » Quinam ergo nisi ii qui operantur iniquitatem, et qui prius Dominum non invocabant? Erit enim tempus quo cognoscent illum, ac tunc timore Dei formidineque bona afficientur. Quod autem proba res sit timore Domini affici, palam est ex hisce ver-

[1] Isai. L, 1. — [2] Psalm. XIII, 4. — [3] Ibid. 5. — [4] Isai. LII, 15.

bis. « Initium sapientiæ timor Domini [1]. » Illi itaque de quibus jam sermo, « illic, » id est « tunc » trepidabunt timore. Quem porro timebunt nisi Dominum? Illic autem, ubinam, nisi in ea quæ ventura est generatione? quamobrem subjungit: « Quoniam Dominus in generatione justa est [2]. »

« Consilium inopis confudistis; Dominus autem spes ejus » est. » Quemadmodum in aliis quoque judiciis, quæ de contractibus et de commercio feruntur, nulla habenda est personarum ratio; sic in consultationibus, non imperium, non facultates; sed mens recte instituta probaque conscientia spectanda est. Hæc porro quæ jam proposita sunt, possunt mea quidem sententia de Judæis Salvatoris consilium confundere conantibus accipi, quia putarent ipsum esse inopem virum, nec thesaurum divinitatis pensarent. Ii itaque doctrinæ illius semper contradicunt; ac miraculorum virtutes, quasi non divina vi, sed alia quapiam ratione exhibitas, calumniantur.

« Quis dabit ex Sion salutare Israël? cum averterit Do» minus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob et læta» bitur Israel [3]. » Cum omnes una declinassent et inutiles facti essent, jam tempus aderat, ut ad precandum sermonem verteret; ita ut ceu legatione suscepta diceretur: « Quis dabit ex Sion salutare Israël? » Ipso enim salutari tunc opus erat, quod peccatorum remissionem tribueret, et auctor salutis esset. Idipsum salutare quod secundum carnem ex semine Davidis prodiit, ex Sion datum est. » Nam » veniet et Sion redemptor, et avertet iniquitates a Jacob [4]. » Eodem quoque sensu illud accipias licet: « Ex Sion species » decoris ejus [5]: » ut apposite intelligatur, Salutare illud ex cœlesti Sion advenisse; siquidem in ipsa Christus regnum

[1] Psalm. cx, 10. — [2] Psalm. xiii, 6. — [3] Ibid. 7. — [4] Isai. lix, 20. — [5] Psalm. xlix, 2.

obtinere dictus est. Quamobrem scopus noster, ac spes supernæ vocationis, est regnum cœlorum. Sub hæc, futuram omnibus hominibus ab ipsomet salutari conciliandam libertatem declarat. Ac perpende mihi, quæso, quo pacto, cum alii redempti sint, alios tamen dicat exultare: nam cum populus Domini a captivitate liberabitur, «exultabit, *inquit*, » Jacob, et lætabitur Israël. » Cum igitur futurum esset, ut animæ olim a dæmonico errore in captivitatem abductæ, per salutare Dei libertatem assequeretur, et ex omnibus gentibus ad Dominum homines converterentur; qui olim in Deo defuncti sunt justi atque Prophetæ, qui vere Israël, vere Jacob nuncupari possunt, exultabunt ac lætabuntur, quod vaticinia ab se de nobis edita completa sint; quodque ipsi nobis de adepta salute congratulentur. Quapropter Simeon, cum de Salvatore dixisset: « Lumen *erit* ad revela» tionem gentium, » addidit, « et gloriam plebis tuæ Israël [1]. »

In finem psalmus David XIV.

« Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis re» quiescet in monte sancto tuo [2]? » A vicinioribus procedens, perfectum virum describit. Habitatio autem est temporanea commoratio, cum spe melioris conjuncta. Quamobrem ait David: « Advena sum et peregrinus, sicut omnes patres » mei [3]. » Advena quoque erat Abraham, utpote qui ne vestigium pedis possideret, vixque sepulturæ locum coëmerit. Quod sane symbolice significat, hominem in carne viventem, ceu advenam reputari debere; cumque ab ipsa carne

[1] Luc. II, 32. — [2] Psalm. XIV, 1. — [3] Ps. XXXVIII, 13.

transmigraverit, tunc propriis in sedibus quiescere. Ac beatum esse dicit eum, qui, cum apud alienigenas habitaverit, terrenis quasi propriis sibi rebus non addictus fuerit. Tabernaculum autem Dei est caro, animæ ab ipso ad habitandum concessa. Quis itaque ea ut aliena usus, frugiferam eamdem largitori restituet, ut fiat tabernaculum Dei, qui in sanctis habitat? Deinde vero ad præstantiora procedit: « aut quis requiescet in monte sancto tuo? » Non in terrestri Sion, ut Judæi arbitrantur; sed in ea de qua Paulus ait: « Accessistis ad montem Dei viventis, Jerusalem cœles» tem [1]. » Quisquis igitur eadem carne quasi in transcursu usus, ejus membra super terram mortificaverit, postquam sanctificationem illam consummaverit, habitabit in sancta illa civitate, cujus desiderio motus David aiebat: « Transibo » in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei [2]: » et, « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum [3]! » Illud autem, *quis*, talium hominum raritatem subindicat; cujusmodi est illud: « Quis novit sensum Domini [4]? » et illud: « Quis annuntiabit vobis locum æternum [5]? » atque illud: « Quis est prudens ac fidelis œconomus? » Numquid postquam Deum interrogavit, responsionem obtinuit?

« Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis » requiescet in monte sancto tuo [6]? Fortassis etiam qui in cœlum transfertur, utpote qui a peregrinis sedibus veniat, habitare dicitur. Nam tabernaculum Dei cœlum est. Atque consideres velim, num qui sub lege versatur, quæ scilicet veluti pædagogus ad Christi disciplinam haberi potest, habitet in tabernaculo Domini, circa tabernaculum Testimonii sollicitudinem habens; atque is qui ad Christum usque pervenit et ad Evangelicam doctrinam, num tabernaculum posuerit in monte sancto Dei, de quo Propheta dicit: « Per-

[1] Hebr. XII, 22. — [2] Psalm. XLI, 5. — [3] Ps. LXXXIII, 2. — [4] I Cor. II, 16. — [5] Luc. XII, 43. — [6] Psalm. XIV, 1

»spicuus est mons Domini[1].» Ac iterum mihi perpendas velim, annon mons ille sanctus Domini sit Verbum ejus; tabernaculum autem ejus, homo quem assumpsit: annon opus sit primo Christum secundum carnem cognoscere; deindeque tabernaculum ponere in monte sancto Dei, eum scilicet qui viderit gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre; atque dicere: «Si enim cognovimus secundum car- »nem Christum: sed nunc jam non novimus[2].» Hujusmodi namque homini dictum est: «Super montem excelsum »ascende qui evangelizas Sion[3].» Alia autem ratione dicatur, montem Dei esse, in quo dumtaxat animæ sanctæ et in justitia perfectæ habitabunt; videlicet ipsum cœlum, atque illud a Salvatore annuntiatum regnum cœlorum. Hæc est Jerusalem cœlestis: hæc ipsa est mons Sion, et civitas Dei viventis juxta sacrum Apostolum qui ait: «Accessistis ad »Sion montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem cœles- »tem[4].» Per tabernaculum autem idipsum intelligitur, quod sursum in monte constitutum est, uti dicitur: «Christus »autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius »et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non »hujus creationis[5].»

Hæc cum Davidi in mentem venirent, sic vociferatus est: «Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?» Talis enim revera homo, qui scilicet ascensu hujusmodi et habitatione cœlesti dignus sit, rarus admodum, et non obvius, ut vix unus in millibus occurat. Tabernaculum itaque illud cœleste jam memoratum, domicilium ipsius Dei fuerit: homo vero qui a terrena illa commoratione, ceu a captivitate, in cœleste illud tabernaculum transferendus est, quasi peregrinus et advena illic erit, utpote qui aliunde et ex aliena regione eodem transmigraverit: quapropter dictum fuit,

[1] Isai. II, 2. — [2] 2 Cor. V, 16. — [3] Isai. XL, 9. — [4] Hebr. XII, 22. — [5] Id. IX, 11.

« Quis habitabit in tabernaculo tuo? » Beatus autem qui in ipso monte constitutus ac confirmatus fuerit; cum doceamur mansionem istam, dignis hominibus paratam, stabilem perpetuamque fore.

« Qui incedit sine macula et operatur justitiam[1]. » Non enim unica res gesta strenuum hominem ad perfectionem ducit; sed per totam vitam virtutis operibus insistendum; ut in hac via inculpati ac crimine vacui censeamur. Et hæc illa salutaris cognitio fuerit, quam ipse affert his verbis : « Ego sum via[2]. » Oportet enim post primum editum opus bonum, singulorum subsequentium gestorum, ut scilicet cum justitia admittantur, curam et sollicitudinem gerere.

« Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua[3]. » Non est igitur quod quis ex rudioribus, his probis editis facinoribus, sese efferat; ne ceu naufragio facto bonorum jacturam faciat.

« Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, » timentes autem Dominum glorificat. Qui jurat proximo » suo, et non decipit[4]. » Hic pro re una tantum congruenter jurari posse decernit, dum is qui jurat jusjurandum ne violet. Ecqua illa res est, nisi amicitia et necessitudo cum aliquo, pacto fœdere, juncta? Est autem juramentum talis viri inculpatum et innoxium, quo firmatur illud : *Ita ita*, et, *non non*[6].

« Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera » super innocentes non accepit[5]. » Quia interdum contingit eum qui jam memorata gesta executus est, circa munerum captationem et usuram claudicare ac ægritudine laborare; huic quoque morbo remedium applicat. Nam qui regni cœlorum causa, et ex ipsa erga proximum suum amicitia et benevolentia, sic probe se agit; is elargitur quidem, sed

[1] Psalm. XIV, 2. — [2] Joan. XIV, 6. — [3] Psalm. XIV, 4. — [4] Jacob. V, 12. — [5] Psalm. XIV, 5.

non ea mente ut mercedem ab hominibus accipiat; is enim sibi ceu in thesauro recondit, sibique reservat pro futura Dei remuneratione. « Et munera super innocentes non acce»pit. » Is fortasse munus admittat, dum nihil molestiæ, detrimenti nihil, offerentibus importet; sin casu eveniat ut in alterius detrimentum vergat; tunc si munera accipiat, omnia quæ supra dicta sunt prorsus evertit.

Tituli inscriptio ipsi David XV[1].

Davidi psalmus inscriptus, aut, secundum alios interpretes, *Davidis*. Psalmum improprio consuetudinis usu vocavi; nam ex accurata ratione nemo psalmum dixerit : neque enim ea est inscriptionis significatio; sed est veluti titulus inscriptus, prophetiam exprimens admirandam, æternaque scriptura, ceu in cippo insculpta, dignam.

« Conserva me, Domine, quoniam speravi in te : dixi »Domino, Deus meus es tu : quoniam bonorum meorum » non eges[2]. » Quod per Davidem ea, quæ in prophetia continentur, recitata fuerint, nulli non manifestum est. Si quæratur porro ad quem referenda sint, dignus ac idoneus nobis doctor fuerit Petrus apostolus, qui in Actibus Apostolorum eadem ipsa in prophetia allata memorat. Nam cum populo psalmi sententiam explicaret, et de Salvatore intelligenda doceret; hæc deinde subjungit : « Viri fratres, liceat » audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam de»functus est, et sepultus : et sepulcrum ejus est apud nos

[1] Psalm. xv, 1. — [2] Ibid. 2.

» usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, et » sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi » ejus secundum carnem resurrecturum Christum ac sedendum in throno ejus : providens locutus est de resurrectione » Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro » ejus vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus, » cujus omnes nos testes sumus[1]. » Quibus sic enuntiatis, superfluum esset ulterius indagare ad quem referenda prophetia; postquam tanti viri testimonio edocti fuimus. Juxta interpretationem Septuaginta virorum, hæc prophetia *tituli inscriptio* dicitur, quod victoriam a Christo de morte, per resurrectionem ex mortuis partam, complectatur. Sicut enim athletarum in stadio decertantium splendida atque mirabiliora cum adversariis inita certamina cippo donantur, atque in bellis tropæa de hostibus ad diuturnam memoriam eriguntur; ita magnum illud Servatoris tropæum, prostrato eo qui imperium mortis habebat erectum, jamdiu a propheticis temporibus in eorum scriptis velut in cippo insculptum fuerat : quare tituli sive cippi inscriptio dicitur.

« Quoniam bonorum meorum non eges. » Non ut dignam pro iis quæ ipsi obtulimus mercedem retribuat [ita loquitur]. Alii dicunt ex Salvatoris persona pronuntiatum psalmum, idque secundum humanam naturam, cujusmodi bene multa in sacris Evangeliis deprehendimus; quale est illud : « Pater, si fieri possit, transeat a me calix iste. Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu[2]; » et, « Vado ad patrem meum et patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum[3]. » Sic frequenter orantem, ac genua flectentem invenimus. Eadem prorsus ratione in hoc quoque psalmo conservari se precatur, dum tamen a se ipso conservatur. Atenim ut homo rogat, ac utpote Deus postulata concedit; assentiente scilicet et cooperante Patre. « Quoniam bonorum

[1] Act. II, 29. — [2] Matth. XXVI, 39. — [3] Joan. XX, 17.

» meorum non eges [1]. » Hæc Symmachus alia ratione interpretatus est : « Non est mihi bonum sine te. » Omnis copia bonorum, inquit, per tuam mihi gratiam confertur. Utraque porro lectio æque ad pietatem opportuna. Etenim a Deo concessis bonis nos perfruimur; neque is recte factis indiget nostris : verum ad utilitatem ipse nostram hæc ut agamus lege sancit.

« Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates suas in eis [1]. » « Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro [2]. » Ecclesiæ suæ ærumnas, sibi quasi proprias ascribens, ex persona ejus hæc potuit effari : « Sanctis » qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates suas in » eis. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum [3]. » Alii terram ejus, Ecclesiam interpretantur; quapropter Dei voluntates mirabiles evadunt [4]. Voluntates porro Dei, sunt virtutes singulæ quæ ipso astante opitulanteque coluntur, juxta illud : « Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, » qui faciet omnes voluntates meas [5], » scilicet voluntates ejus, qua ratione superius explicatæ sunt. Et sane Deus mirabilia facit in sanctis suis : quia in ipso virtutis exercitio, qui secundum Deum sapientes sunt, aliis præstant hominibus. Non eadem quippe in Martyribus veritatis, in Apostolis et Prophetis fortitudo est, atque in cæteris qui sese strenue gesserunt : neque vero Josephi ac Susannæ temperantia continentiaque, aliorum continentiæ similis est. Eadem prorsus ratione reliquas sanctornm virtutes Deus mirabiles efficit, ita ut incomparabili præcellentia in quaque re inter cæteros virtutis studiosos homines emineant. Cum igitur adeo mirabiles sint Dei in sanctis suis voluntates; multiplicantur sanctorum infirmitates, cum videant se divinæ virtuti ac magnitudini multum impares esse.

[1] Psalm. xv, 3. — [2] I Cor. XII, 27. [3] Psalm. xv, 4. — [4] I Reg. XVI, 18. — [5] Act. XIII, 22.

Attamen etiamsi memoratæ eorum infirmitates multiplicentur, non hærent diu, neque manent in ipsis, sed confestim abscedunt. Nam vixdum eas adverterint, cum continuo evanescant: quia multum illi valent, Christo ipsis vires præstante, secundum illud: « In Deo faciemus virtutem [1]. »

Arbitror item his significari priorem illam veterem idololatrarum conditionem, qua cum athei, idolorumque cultores essent, non in unum impegerant erroris genus. Inerat quippe ipsis deorum turba, multiplexque simulacrum et infirmitatis species. At quia salutari interveniente gratia resipiscentes, sancti Dei effecti sunt; ideo dictum est: « Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis; » ac deinde additum est: Multiplicata sunt idola eorum, sive labores ac infirmitates ipsorum. Isthæc enim omnia, antequam a pessimis illis moribus ad meliores commutati essent, iis qui postmodum sancti evaserunt, aderant. Verum « postea acceleraverunt, » neque negligentia vel cunctatione usi, per illatam gratiam statim pœnitentiæ opera ediderunt: ac per eamdem gratiam mirabiles factæ sunt Salvatoris voluntates in ipsis. Quamobrem concessa illis pristinorum scelerum venia, ait: « Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus; » aut juxta Aquilam: « Non libabo libamina eorum de sanguinibus. » In more fuit olim, inquit, libamina ex sanguine facere; nam cum Judæi hostias Deo secundum legem immolabant, tum Græci idem præstabant cum dæmonas colerent. At ego postquam novum attuli sacrificiorum genus, non ultra admittam sacrificia cum sanguine oblata; neque, utpote summus Sacerdos, eadem ex eorum manibus accipiam ad libandum; sed novis traditis mysteriis, novis item sacrificiis incruentis, fumo ac nidore carentibus et rationabilibus.

[1] Psalm. LIX, 14.

Sed iis utantur commonebo, neque per labia mea, vetera illorum nomina memorabo. Olim siquidem digna gestis suis nomina gentiles ferebant; atque, prophani, impuri, idololatræ, deorum multorum cultores et athei audiebant. Jam vero hujusmodi nominum numquam recordabor; aliisque substitutis vocabulis, pios, religiosos, sanctos, vocatos, electos, Christianos compellabo.

« Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei tu es qui » restituis hæreditatem meam mihi[1]. » Hic memoria repetenda sunt secundi psalmi verba. Nam illic humano item more sic eum Pater affatur : « Postula a me, et dabo tibi gentes » hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ[2]. » Atque in sacris Evangeliis sic ille Patrem de sacris Apostolis alloquitur : « Pater quos dedisti mihi tui erant, et mihi eos » dedisti : et nemo ex iis periit, nisi filius perditionis[3]. » Sed quemadmodum hic humano loquitur modo, rogans ut accipiat; sic alibi sese omnium dominum exhibet : nam, « oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, » et sequuntur me; et vitam æternam do eis[4]; » ac rursum : « Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet » me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum » ovile, et unus pastor[5]. » In præsenti itaque psalmo humane sic loquitur : « Dominus pars hæreditatis meæ et ca- » licis mei; » hæreditatem vocans regnum in gentes; calicem vero, quam pro nobis passus est mortem. Sic enim in sacris Evangeliis effatur : « Pater, si possibile est, transeat a me » calix iste[6] : » ac si apertius diceret : Ecclesiæ meæ, quæ mea hæreditas, pars Dominus est; atque ipse calicis mei, id est mortis, pars affectus est.

« Tu es qui restituis hæreditatem meam mihi[7]. » Alia, inquit, mihi olim fuit hæreditas, aliique funes. Nam,

[1] Psalm. xv, 5. — [2] Ps. II, 8. — [3] Joan. XVII, 6, 12. — [4] Id. X, 27. — [5] Ibid. 16. — [6] Matth. XXVI, 39. — [7] Deut. XXXII, 8.

quando dividebat Altissimus gentes, pars Domini facta est populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israël. At tunc pars, hæreditas et funiculus, erat prior ille populus. Quo populo impietatis causa dejecto ac depulso; alia mihi hæreditas, alii funes, aliæ sortes priorum loco traditæ sunt « in præclaris. » Etenim hæc secunda hæreditas, inquit, præclara probataque mihi est.

« Providebam Dominum in conspectu meo semper, quo» niam a dextris est mihi, ne commovear[1]. » Vir sanctus cum Dominum in oculis suis semper esse secum reputet, nequaquam fluctuat; imo vero Dominus a dextris justi viri firmus consistit. E converso autem de Juda dicitur: « Et » diabolus stet a dextris ejus[2]. »

ORATIO DAVID XVI.

« Exaudi, Domine, justitiam meam, intende deprecatio» nem meam. Auribus percipe orationem meam, non in » labiis dolosis[3]. » Oratione sua supplicat, ut Deus exaudiat, non quidem vocem, non verba sua; sed virtutem: ac si videlicet justitia sua ex gestis operibus clamitet, divinasque aures demulceat. Neque enim quispiam, improborum sibi conscius facinorum, talem facile proferret vocem. Illud porro: « Intende deprecationem meam, » jure dixerit vir ille probatus ac exercitatus, qui n orando dignas Deo emittit supplicationes, qui non parva quædam viliaque postulat, neque pro mortalibus humanisque rebus Deum precatur. Idipsum Salvator decuit talia fatus: Magna petite,

1 Psalm. xv, 8 — 2 Ps. cviii, 6. — 3 Ps. xvi, 1.

et parva adjicientur vobis[1]. Tertio autem precatur, ut ipsa orationis verba auribus percipiat, et, ut ita dicam, de ipsa voce judicet, quod non in labiis dolosis prolata sit. Plerumque enim præclara loquimur, ac verbis utimur ex Scriptura divina depromptis, sed non purgatis labiis. Et vero occurrunt sæpe homines, qui indiscriminatim conviciis, calumniis, mendaciis, fraudulentis verbis, perjuriis, obscœnis dictis, aliisque absurbis vocibus usi, confestim mutato sermone, precibus Deum compellant. At solus vir sanctus, et linguam et labia vocemque ipsam ac verba vel usu tritiora expurgat; gnarus illius dicti: « De omni verbo otioso » rationem reddetis in die judicii[2]. » Deus siquidem orationem non labiis dolosis, sed purgata lingua, divinisque sermonibus meditandis assueta, prolatam auribus percipit. Quamobrem cum de justitia loquitur, « exaudi, » inquit; cum de deprecatione, « intende; » cum de voce labiis prolata, « au» ribus percipe. » Tria itaque dictis hujusmodi postulat, et quod præstantius erat duobus aliis præmisit.

« Probasti cor meum et visitasti nocte, igne me exami» nasti, et non est inventa in me iniquitas[3]. » Quantum humanam infirmitatem exuperat hujusmodi verborum sententia! Quis enim de castitate cordis gloriabitur? Quis confidenter dicat: purus sum a peccatis? Hæc sane unus Christus vere ac congruenter dicere valeat. Annon suum ad inferos descensum, atque locum illum in regione mortis, noctem in præsenti vocavit? Quamvis enim in nocte fuerit ac in tempore tentationum, inque tenebrosis caliginosisque mortis regionibus; attamen probatus, paterna visitatione dignus habitus est per resurrectionem quam obtinuit. Quoniam ceu aurum igni traditum, splendidus purusque permansit. Solus enim ex iis qui a sæculo fuerunt « peccatum

[1] Matth. VI, 23. — [2] Id. XII, 36. — [3] Psalm. XVI, 3.

» non fecit[1], » « neque, » secundum Hesaïam, « inventus est » dolus in ore ejus[2]. »

« Ut non loquatur os meum opera hominum, propter » verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras[3]. » Symmachus cum ait : « Ego observavi vias prævaricatoris, » aliam præfert sententiam : quasi scilicet is, qui orationem emittit, ab omni homine prævaricatore declinet, atque omnes talium virorum semitas, pravaque opera, utpote dura et aspera aversetur.

« Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur » vestigia mea[4]. » Exemplar nobis hisce verbis admovet Salvator; admonetque, cum ut ne animo frangamur, tum ne magnum de nobis ipsis sapiamus; planeque compertum ac persuasum habeamus, nos divino semper egere auxilio, ut non moveantur vestigia nostra, utque pedes nostros in semitis ejus recte componamus.

« Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in » te[5]. » Qui salvos facit, inquit, sperantes in se, non eos qui ex semine Israelis sunt, neque eos qui secundum Moysis legem vitam agunt, sed quasi nova reperta via, salutem sperantibus in se conferre compertus est. « Manent » enim, inquit Apostolus, « fides, spes, caritas[6] : » tria hæc ceu vinculo eodem astricta connectuntur. Quapropter fidem spei copulat dum ait : « Est autem fides sperandarum substantia » rerum, argumentum non apparentium[7]. » Hæc porro ex una erga Deum caritate oriuntur; iisque vicissim caritas erga Deum roboratur.

« A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, Domine, ut » pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum proteges me, » a facie impiorum qui me afflixerunt[8]. » Justus quilibet cum precatur, a Deo obnixe postulet uti se custodia sua di-

[1] Isai. LIII, 9. — [2] I Pet. II, 22. — [3] Psalm. XVI, 4. — [4] Ibid. 5 — [5] Ibid. 7. — [6] I Cor. XIII, 13. — [7] Hebr. XI, 1. — [8] Psalm. XVI, 8, 9.

gnetur; fateaturque se, præ adversariorum multitudine, ad custodiam sui minime idoneum esse : roget item uti Deus se custodiat quasi pupillam oculi : cum scilicet videat inimicos dexteræ Dei obsistentes, itemque adversarios animæ suæ oculo insidias struentes, sibique cæcitatem inferre cupientes. Verum quia impiorum bene multi calamitatem ipsi inferre ac in ærumnas ipsum conjicere student, telaque in ipsum emittunt; sub alas Dei confugiat, postuletque ejus se protectione muniri. Sed etiam ipse Salvator pro Ecclesia sua, quæ suum corpus est, easdem ad Patrem suum emittebat voces. Per alas autem virtutes providentiæ illius intelligas.

« Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem » suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. Pro» jicientes me nunc circumdederunt me : oculos suos sta» tuerunt declinare in terram. Susceperunt me sicut leo » paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in ab» ditis [1]. » Hujus autem loco : « Projicientes me circumdede» runt me, » ita Symmachus interpretatur : « Beatum præ» dicantes me, statim circumdederunt me, » et oculos, inquit, suos posuerunt contra me, ut declinare me facerent. Nam id satagebant, ut me a statu illo, et a profectu secundum Deum avellerent et amoverent, adversarium nostrum diabolum æmulati, « qui tanquam leo rugiens circuit quæ» rens quem devoret [2]. » Et me ipsum « susceperunt sicut leo » paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in ab» ditis. » Neque enim hæc machinamenta palam adversum me conflabant : sed occultas insidias parabant.

« Exurge, Domine, præveni eos et supplanta eos : eripe » animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis ma» nus tuæ. Domine a paucis de terra divide eos in vita eo» rum : de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.

[1] Psal. xvi, 10, 11, 12. — [2] I Petr. v, 8.

» Saturati sunt filiis, et dimiserunt reliquias suas parvulis » suis[1]. » In ea quoque re aliquid capiam utilitatis. Sed frameam tuam, inquit, eripias de manu inimicorum; nam metuendum alias esset, ne frameam illam tuam, cui ego confisus adversarios oppugno, e manu eripiant mea, meque sic exarmatum eadem ipsa framea adoriantur. Fuerit autem illa « sermo Dei efficax et penetrabilior omni gla- » dio ancipiti[2], » qui animæ, frameæ loco, ad propulsandos inimicos traditus est. Quod sæpe contingit, quando inimici Dei divinarum Scripturarum dicta, detorta atque in pravam sententiam conversa, simplicioribus animis objiciunt, eosque ita debellant. Hæc causa est quod ipse precetur, ut framea Dei eripiatur ab inimicis Dei, et « a paucis de terra; » cujus loco Aquila edidit: « A mortuis ex immersione; » Symmachus vero: « A mortuis ab iis qui occiderunt. » Nam liberari se precatur etiam ab iis, qui jam inter mortuos computantur, quia vita illa, quæ secundum Deum est, penitus privantur. Illud autem, « divide eos, » Aquila, « pars » eorum in vita, » interpretatur; Symmachus autem, « pars » eorum in viventibus. » His porro docet, impiorum et inimicorum Dei, qui in his plerumque memorantur, portionem, sortem, omnesque facultates in hac præsenti et mortali vita sitas esse, ubi venter eorum omni ciborum genere, omni felicitate ac voluptate repletur. Imo etiam de « abscon- » ditis tuis; » cujus loco Symmachus interpretatur, « et repo- » sitis tuis. » Siquidem eorum omnium quæ in hac mortali vita occurrunt pretiosorum, quæ inter recondita et abdita computantur, potiti sunt.

Illi itaque aurum, argentum, omniaque terræ metalla summa cura perquisiverunt, lapides pretiosos vel rarissimos cujusvis generis pervestigarunt, iisque omnibus adimpleti sunt: filiis masculis fœminisve saturati sunt. Quamob-

[1] Psalm. XVI, 13, 14. — [2] Hebr. IV, 12.

rem subjungit : « Saturati sunt filiis. » Neque illi tantum iis saturati sunt; sed postquam ipsi priores ad satietatem usque iis sunt usi, hæreditatem successionemque nepotibus transmisere suis. Alius sic interpretatur : Etiamsi, inquit, perfacile tibi sit, Domine, ipsos morte afficere; at quæso te, homines dum hac vita fruuntur disjungas, improbamque illam concordiam dissipes, ut a te repositas sceleribus suis pœnas luant. Ita enim in magno Moysis cantico Deus ipse loquitur : « Annon ecce hæc omnia congregata sunt » apud me, et signata in thesauris meis : in die ultionis re» tribuam, quo tempore labetur pes eorum [1]. » Hæc ita Symmachus interpretatur : « Saturabuntur filii, et dimittent re» liquas suas parvulis suis. » Novi, inquit, te non modo debitum iis supplicium illaturum, sed etiam filiis ac nepotibus eorum, si quidem avorum nequitiam imitentur. Illud autem, « saturabuntur, » id est, ad satietatem et fastidium usque malis sese dedent.

« Ergo autem in justitia apparebo conspectui tuo, satia» bor cum apparuerit mihi gloria tua [2]. » Illi quidem hujusmodi pœnas dabunt. Ego autem paratis a justa providentia tua fruar bonis, maximumque beneficentiæ tuæ sumam experimentum. Ego sane justitiæ atque virtuti, cujus auctor mihi fuisti, confisus, tuta conscientia « apparebo conspec» tui tuo. » Hac in spe versor : hæc mihi magna hæreditas, qua replebor, et ad satietatem usque omni voluptate fruar, cum in regno cœlorum apparuerit gloria tua.

[1] Deut. XXXII, 34. — [2] Psalm. XVI, 15.

XVII.

« In finem puero Domini David, quæ locutus est Domine » verba cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de » manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et » dixit [1]. » Symmachus : « Canticum victoriæ servi Domini » David. » Par enim fuit nos ex ipso psalmo ediscere, Davidem, occasione victoriæ de inimicis et hostibus partæ, omnis victoriæ auctori, qui ideo νικοποιός, id est victoriæ effector dicitur, quod victores efficiat, triumphalem hunc hymnum consecrasse. Quia item hic hymnus sive canticum triumphale Davidis dicitur esse. Atque « in finem » inscribitur : quoniam scilicet postremis vitæ ejus annis, ac post omnia quæ in historia feruntur ejus opera, pronuntiatus est; aut quia prophetiam eorum quæ in fine sæculi obventura sunt enuntiat, sive tertio quia ad ea quæ in postrema hujus hymni parte feruntur, lector remittitur. In quo [triplici] fine, vocatio gentium et prophetia de Christo. Hoc autem modo vaticinatur, ut Saulem cum aliis omnibus una complectatur. Alia quoque ratione ipsum de manu Saul liberavit : frequenter enim per « manum » intelligitur opus. Igitur qui liberavit Davidem ex omnibus inimicis suis, jure ac consequenter ipsum majoribus beneficiis devinciens, ex hac Saulis manu, sive opere, pariter eripuit; ut non paria cum illo pateretur.

« Diligam te, Domine, fortitudo mea : Dominus firma- » mentum meum et refugium meum, et liberator meus.

[1] Psalm XVII, 1.

» Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum: protector » meus et cornu salutis meæ et susceptor meus [1].**** » Alia quoque sententia Deum vocat fortitudinem, humanam confitens infirmitatem, quæ sine Deo nihil agere valeat; quare sic ait Paulus: « Omnia possum in Christo qui me confortat [2]. » Aquila porro et Symmachus, vice illius, « fortitudo, » petram interpretati sunt: aitque magnus Apostolus: « Petra autem erat Christus [3]. » Cum supra petram hanc, domum suam David fundasset, similis erat « viro sapienti, qui » ædificavit domum suam supra petram [4]. » Quapropter omnibus inimicis suis, qui pluviæ, ventorum et fluminum instar impingebant, superior effectus est. Verum neque satellitibus ac exercitui confisus est, sed Deo quem habuit opitulatorem, omni genere armorum instructum et cornu salutis; ita ut diceret: « In te inimicos nostros ventilabimus » cornu [5]. »

« Circumdederunt me dolores mortis, et torrentes ini» quitatis conturbaverunt me. Dolores inferni circumdede» runt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribu» latione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum cla» mavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam, et » clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus [6]. » His docet quo pacto a torrentibus iniquitatis turbatus, et reliquis quæ supra memorantur malis circumventus, cum se in periculo constitutum esse sentiret, ad salutis suæ portum confugit. Quamobrem ait: « In tribulatione mea invo» cavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. » Exinde docet se a scopo minime aberrasse, cum tali fiducia plenus esset; nam « spes non confundit. » Ideoque subjungit: « Exaudivit de templo sancto suo vocem meam, et clamor » meus in conspectu ejus introibit in aures ejus [7]. » Templum

[1] Psalm. XVII, 2, 3. — [2] Phil. IV, 13. — [3] I Cor. X, 1. — [4] Matth. VII, 24. — [5] Psalm. XLIII, 6. — [6] Psalm. XVII, 5, 6, 7. — [7] Rom. V, 5.

Dei quodnam a Davide memorari hic intelligendum, cum Jerosolymitana domus nondum excitata esset, nisi cœlestem Dei civitatem, supernam illam Jerusalem, cujus imago fuit templum in terra constructum?

« Commota est et contremuit terra, fundamenta mon» tium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est » eis Deus[1]. » Istis manifestissime vaticinatur futurum Domini descensum propter mortem, necnon propter torrentes iniquitatis, dolores inferni, et laqueos mortis, quæ in causa fuere cur ex cœlis descenderet. In descensu autem ejus quænam gesta sint, prius enarravit his verbis : « Commota » est et contremuit terra : » pro quo Aquila, « mota est et » concussa est terra, » interpretatur. Et sane dicti illius veritatem res ipsa gesta testificatur : cum enim filius Dei in terra, tempore adventus sui carnalis, peregrinabatur; quotquot terrenum elementum incolunt, commoti ac concussi sunt, ac per Græcorum, Barbarorumque aures ubique fama ejus percrebuit : ea vero quæ fundamenta montium vocantur, conturbata sunt et commota sunt, vel juxta Symmachum, « circumversa sunt, quoniam iratus est eis. » Montes autem erant sublimitates omnes quæ adversus cogitationem Dei erigebantur, scilicet adversariæ quædam potestates, quæ per longa sæculorum spatia terrigenas omnes in multiplicium deorum superstitionem atque errorem abduxerant. Horum igitur montium fundamenta, id est altiora consilia et cogitationes, Domini virtutem cum persentiscerent, conturbata sunt, quoniam iratus est eis.

Quid itaque operetur ira adversus montes illos sibi traditos, deinde aperit hisce verbis : « Adscendit fumus in ira » ejus[2]. » Sicut enim torris ignitus si extinguatur, tunc fumus emittitur, pari modo adversariæ potestates jam pridem conjectæ in ignem, hominum animas incendebant combu-

[1] Psalm. xvii, 8. — [2] Ibid. 9.

rebantque : igne autem ab ira Domini extincto, emissus inde fumus extinctionis signa edidit. Deinde pergit dicere, «et ignis a facie ejus exardescet, carbones succensi sunt ab »eo. » Hæc omnia enim Dei filius contra adversarias potestates clam operabatur, qui eorum ignem altero igne potentiori ac ardentiori extinxerat. Quare apud Moysem dicitur : « Deus noster ignis consumens est[1]; » et in Psalmis : « Ignis »ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos »ejus[2]; » ac rursum : « Deus manifeste veniet, Deus noster, »et non silebit : ignis in conspectu ejus exardescet, et in »circuitu ejus tempestas valida[3]. » Hunc etiam ignem Salvator indicavit : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo »si jam accensus sit[4] ? » Hæc porro omnia facta sunt, quoniam «inclinavit cœlos et descendit[5]. » Neque unum solummodo cœlum inclinavit, sed omnes quotquot sunt cœlos. Nam humiliatio celsitudinis ejus et exinanitio divinitatis ejus, supradictis verbis indicantur. Cum maxima enim emphasi descensum ejus significat his verbis : « Inclinavit cœ»los; » eumdemque descensum corporeo prorsus more exprimit.

« Et caligo sub pedibus ejus. Et ascendit super Cheru»bim et volavit, volavit super pennas ventorum[6]. » Per caliginem et tenebras illas, clam et arcana ratione suam secundum hominem œconomiam adumbrat. Demumque eodem revertitur unde profectus erat : ac in cœlos ascendit cum Cherubino et volavit; tametsi non cum ipso Cherubino descenderat : sine Cherubino quippe inclinavit ipse cœlos et descendit. In reditu autem dicitur : « et ascendit »super Cherubim et volavit, » cum corpore scilicet quod assumserat. Illæ porro divinæ virtutes ipsum sic ascendentem conspicatæ, circumastantes satellitum more, Dominum

[1] Deut. IV, 24. — [2] Psalm. XCVI, 3. — [3] Id. XLIX, 3. — [4] Luc. XII, 49. — [5] Psalm. XVII, 10. — [6] Ibid. 11.

stipabant, ejus ascensum celebrantes sicque vociferantes: « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ » æternales, et introibit Rex gloriæ [1]. » Impleta autem isthæc sunt eo tempore, quo in Apostolorum Actibus narratur: « Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est, et nu- » bes suscepit eum ex oculis eorum. Cumque intuerentur » eum euntem in cœlum [2]. »

Latentem illam et occultam Salvatoris cum hominibus, ab ascensu suo ad hoc usque tempus, conversationem his verbis indicat: « Et posuit tenebras latibulum suum, in cir- » cuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus » aeris [3]. » Nemini quippe latet quo pacto nobiscum verse- tur, secundum illud ab eo dictum: « Ecce ego vobiscum » sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi [4]. » Tabernaculum porro ipsius non aliud significat, quam sanc- tam Ecclesiam ejus, in qua se tabernaculum positurum pollicitus est cum dixit: « Ubi duo vel tres congregati fue- » rint in nomine meo, illic sum in medio eorum [5]. » Quan- doquidem vero prophetiæ ipsum spectantes caliginoso et obscuro more prolatæ sunt, jure adjicitur: « Tenebrosa » aqua in nubibus aeris. Præ fulgore in conspectu ejus nubes » transierunt, grando et carbones ignis [6]. » Quod autem nu- bes, prophetas, ac pluviam ex nubibus delapsam, prophe- ticos sermones Spiritus sanctus soleat appellare; docebit Hesaias qui, quemadmodum dictum est, populum vineam compellat, aitque nubes non ultra pluviam ipsi submini- strare [7].

« Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vo- » cem suam [8]. » In præsenti docemur ea quæ post Sal- vatoris ascensum per ejus virtutes gesta sunt: dilucide- que ascensum ejus his significavit verbis: « Et intonuit de

[1] Psalm. XXIII, 7. — [2] Act. I, 9. — [3] Psalm. XVII, 12. — [4] Matth. XXVIII, 20. — [5] Ibid. — [6] Psalm. XVII, 13. — [7] Isai., V. — [8] Psalm. XVII, 14.

cœlo. » Quomodo intonuerit qui superius cœlos inclinasse ac descendisse fertur, nisi prorsus ascendisset ? quod utique hisce dictis comprobatur: « Et ascendit super Cherubim et » volavit, volavit super pennas ventorum. » Commonstratum ergo fuit ipsum descendisse, deinde cum Cherubino ascendisse, post ex cœlo intonuisse; demum ea contra inimicos suos designasse quæ in sequentibus describuntur. Primo quidem « præ fulgore ejus in conspectu ejus nubes transie» runt, grando et carbones ignis. » Sicut enim de Ægypto in septima plaga narratur : « Dominus autem dedit vocem » et grandinem, et discurrebat, *inquit*, ignis super terram : » pluitque Dominus super terram Ægypti. Eratque grando, » ignisque ardens in grandine : et percussit grando in omni » terra Ægypti [1]. » Hæc porro omnia facta sunt ut populus Dei ab Ægyptiorum servitute eximeretur. Eodem prorsus modo jam cum ecclesias ex gentibus coactas, hominumque animas a servitute impiæ idololatriæ et malignorum dæmonum liberaret; adversus intelligibiles Ægyptios Dominus ille qui super Cherubim volavit, grandinem et carbones ignis emittebat. Arbitror autem ultrices illas adversus impios paratas virtutes, grandinem et carbones ignis vocari. Virtutes igitur illæ supplicio et ultioni destinatæ, voluntatis Dei occulto more administræ adversus dæmonas qui multiplicium deorum superstitionem advexerant, ipsos omnes dæmonas abigebant. Quare universa eorum oracula desierunt, vaticinia abrogata sunt : templa eorum deserta; sacraria invisibili ac latente virtute expilata fuerunt; Domino post suum in cœlos ascensum hæc omnia operante.

« Et misit sagittas suas, et dissipavit eos; fulgura multi» plicavit, et conturbavit eos. Et apparuerunt fontes aqua» rum, et revelata sunt fundamenta orbis terrarum : ab in» crepatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ [2]. »

[1] Exod. IX, 28. — [2] Psalm. XVII, 15, 16, 17.

Per fundamenta orbis terrarum intelligas sapientiæ Dei virtutes, quibus olim universa rerum natura fundata est, et postea confirmatus est orbis, qui non commovebitur. Quod si per orbem terrarum, Ecclesiam Dei accipi velis; ac si fundamentum ejus cogites esse, primo quidem infractam illam et solidam petram, in qua fundata est, secundum illud : « Supra petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ » inferi non prævalebunt adversus eam. Petra autem erat » Christus [1]; » aut, ut Apostolus indicat his verbis : « Funda- » mentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod » positum est, quod est Christus Jesus [2]: » ac post ipsum Salvatorem fundamenta Ecclesiæ existimes esse propheticos et apostolicos sermones, secundum Apostoli dictum : « Su- » perædificati super fundamentum Apostolorum et Prophe- » tarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu [3]; » nequaquam a veritatis scopo aberraveris. Hæc igitur orbis fundamenta revelata sunt : inimicis Dei, qui olim mentis nostræ oculos obtenebrabant, ut ne divina intueri possent, eliminatis et fugatis, ac per emissas a Deo sagittas dissipatis, fugatisque ab increpatione Domini, et ab inspiratione spiritus iræ ejus. Merito igitur ac consequenter, ab iis erepti ac recepto oculorum usu, fontes aquarum vidimus, fundamenta orbis terrarum suspeximus. Quod ætate nostra in plurimis terræ partibus evenit.

« Misit de summo et accepit me, assumpsit me de aquis » multis. » Demersum namque ipsum, et quasi captivum abductum, universorum Deus et Pater, per Filium suum abs se missum excepit. Unde autem exceperit, subinde significat his verbis, *de aquis multis.* Ait igitur etiam in sexagesimo octavo psalmo : « Salvum me fac, Deus, quoniam in- » traverunt aquæ usque ad animam meam : infixus sum in » limo profundi, et non est substantia [4]. » Ad hæc conse-

[1] Matth. XVI, 18. — [2] I Cor. III, 11. — [3] Ephes. II, 20. — [4] Ps. LXVIII, 2.

quenter sane in præsenti gratias agens sic ait : « Assumpsit » me de aquis multis. » Quænam autem sint aquæ illæ, mox apertius indicat sic loquens : « De inimicis meis fortissimis, et ab iis qui oderunt me, quoniam confortati sunt » super me. Prævenerunt me in die afflictionis meæ[1]. » Hæc ipsa Spiritus sanctus annuntiat, dum ait eum assumptum esse de aquis multis, libertatemque nactum ex inimicis qui ipsum olim imperio subactum suo detinuerant.

« Et factus est Dominus protector meus. Et eduxit me in » latitudinem, salvum me faciet quoniam voluit me. Et » retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam[2]. » Cum confessionem, inquit, preces et supplicationes meas jam exaudisset Deus, factus est protector meus. Me quippe subversioni et ruinæ ingenti proximum, si quidem post peccatum in defectionem penitus prolapsus essem, astans ipse, ceu fulcrum et adminiculum, retinuit, quando misso ad me Nathan propheta, de admisso peccato me coarguit, et erexit. Imo etiam *deduxit me in latitudinem*; sive juxta Symmachum, *in latum spatium.* Ad angustias quippe redactum me, ac prope de salute mea desperantem, eripuit ac in latitudinem eduxit : ut in latius spatium deducto, recipiendi mei ac vulnera sollicite curandi copia fuerit. Cæterum is me prorsus liberabit, ac delicti veniam concedet, tempore adventus sui, qui in vaticinio fertur. Iisque me beneficiis devinciet Dominus, *quoniam voluit me :* aut secundum Aquilam, *quoniam voluit in me :* neque enim convertendus eram, neque coarguendus de peccato, neque mittendus ad me Propheta, nisi me salvum facere voluisset. Atenim novi, ac persuasum plane habeo, ipsum tempore justi judicii sui, peccati mei et facinorum, quæ in die miseriæ meæ perpetravi, mentionem nullam facturum esse; sed « secundum justitiam meam retribuet mihi. » Nam si

[1] Psalm. XVII, 18, 19. — [2] Ibid. 20, 21.

alia mea, cum virtute ac justitia designata, opera quasi ad trutinam et bilancem una cum peccato meo appenderit, ea multo delictum excedere comperiet. Quapropter non secundum peccatum meum retribuet mihi; jam quippe retribuit, cum me multis in præsenti vita calamitatibus affecit; sed secundum reliqua probe ac juste perpetrata opera in die justi judicii sui retribuet mihi, et manus meas ob puritatem præmio donabit: ipsas quippe a pristinis sordibus ablui: « Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniqui» tate mea. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam » meam, et secundum puritatem manuum mearum retri» buet mihi. »

Subinde vero narrat quæ fuerit justitia ejus, et quo pacto manus ipse suas abluerit. « Quia custodivi vias Domini, nec » impie gessi a Deo meo. Quoniam omnia judicia ejus in » conspectu meo, et justitias ejus non repulit a me. Et ero » immaculatus cum eo, et observabo me ab iniquitate mea[1]. » Quia ergo post admissum scelus iis me moribus composui, et tantam mihi adhibui medelam; resumpta priori sententia, idipsum secundo repetam, dicamque iterum: « Et re» tribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secun» dum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum » ejus[2]: » cujus dicti loco; *in conspectu oculorum ejus*, sic habet Symmachus, *ex opposito oculorum ejus.* Non enim hominum oculis puritatem ostentavi meam, neque ut multis placerem id egi; sed in conspectu oculorum ipsius judicis, mei purgandi curam et sollicitudinem habui.

« Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente inno» cens eris: et cum electo electus eris, et cum perverso per» verteris. Quoniam tu populum humilem salvum facies, et » oculos superborum humiliabis[3]. » Annon prophetico more per populum humilem, aut, secundum Aquilam, *pauperem*,

[1] Psalm. XVII. 22, 23, 24. — [2] Ibid. 25. — [3] Ibid. 26, 27, 28.

aut, ut Symmachus, *mansuetum*, chorum Apostolicum adumbrat; superbos autem vocat eos, qui olim altos spiritus assumebant, principes Sacerdotum, doctores ac magistratus populi ex circumcisione? Quos olim superbis oculis in Salvatorem nostrum insurgentes humiliavit Deus, ac humilem illum, pauperem et mansuetum salvum fecit, videlicet illum Salvatoris nostri, Apostolorum ac discipulorum populum.

« Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine, » Deus meus illuminabis tenebras meas. Quoniam in te eri» piar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum [1]. » Cum autem illam Davidis lucernam perquirerem, in CXXXI° psalmo deprehendi : « Illic producam cornu David, paravi » lucernam Christo meo. » Lucerna autem Christo parata, ex semine David orta, quid aliud fuerit, quam proles illa, quæ secundum carnem ex successione Davidis prodiit, qua usus Christus qui in eum Davidis fœtum advenit, radios virtutis suæ, orientemque illam lucem universis hominibus splendere fecit? Quare in prædictis verbis prophetice David ita loquitur : « Quoniam tu illuminabis lucernam meam, » Domine. » Tu enim ipse Dominus, inquit, qui vera lux es, arcana quadam ratione *unitus* lucernæ ex me proditurae, ipsam illuminabis; imo etiam tenebras, queis offusus olim fui, dissipabis penitus, ut ne quidem memoria earum mentem subeat meam. Probeque novi, me vi atque robore tuo instructum, murum illum cœlestem transgressurum esse : atque tunc in tuto positus, salutem ex te consequar. Sive hoc pacto : Transgrediar transiliamque omnia hostium munimenta, et sepes atque murum, quem in circuitu meo, ut intercludat, struere satagunt.

« Deus meus impolluta via ejus : eloquia Domini igne » examinata, protector est omnium sperantium in se. Quo-

[1] Psalm. XVII, 29, 30.

» niam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter » Deum nostrum [1]? » Impollutam prædicat, id est inculpatam, administrationem ejus, ac providentiæ œconomiam. Sed etiam eloquia ejus igne examinata, sive sollicite probata exquisitaque, neque ulterius exploranda sunt; nihil quippe alienæ materiæ ipsis admixtum deprehendere est : qualia sunt eloquia sapientum hujus sæculi, quæ aliquam interdum præferunt dignitatis speciem, sed omni religionis despectu et impietate plena sunt. Quid autem docent eloquia illa Domini igne examinata? Id sane, ipsum esse protectorem omnium sperantium in se, ac nullum esse Deum præter Dominum nostrum, nullum fortem nisi Deum nostrum : atque ideo jure dicatur protector esse omnium sperantium in se, cum nullus reperiri possit qui tali tantoque protectori obsistere valeat.

« Deus qui præcingit me virtute, et posuit immaculatam » viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa mea statuens me [2]. » Non iners et otiosus, inquit, patrocinatur atque protegit; sed id muneris agit, dum illi manus conserunt pro salute sua, ut inito certamine inimicos debellent. Sic me virtutibus suis ceu armis instruit, ac mortalem humanamque fortitudinem meam gratia sua confirmat; ut quasi vir, lumbos habens virtute sua succinctos, inimicis obsistam. Sed quemadmodum supra dictum est, « Deus impolluta via ejus; » ita me ad sui imaginem ac similitudinem esse peroptans, meam quoque viam posuit immaculatam, et doctrina, monitis ac cujusvis generis disciplinis, viam sive vitam institutumque meum perpolivit ac perfecit. Loco illius, *immaculatam*, Aquila, *perfectam*, edidit. Ad hæc porro, « perfecit pedes meos tanquam cervo» rum : » de quibus cervis multa in divinis instrumentis feruntur. Si quis vero per otium propositum argumentum

[1] Psalm XVII, 31, 32. — [2] Ibid. 33, 34.

excutiat, ad sanctos Dei viros sermonem spectare comperiet, qui serpentes omnes venenataque animalia de medio tollunt. Nam talis est cervorum natura, ut serpentes omneque venenatorum genus interficiant. Montanum item animal est ac cursu velox : quales sunt quoque sancti Dei qui superna spectant, non terrena, sublimia vero quæritant; idque ex uno regni cœlestis amore. Eam sui ipsius cum sanctis similitudinem sibi David, gratia Dei fultus, ascribit, dum hæc subjungit, « et super excelsa mea statuens me. » Etsi namque alii sint, qui nos in nequitiæ valles detrahere ac abducere satagant; at Deus noster, ceu quidam certaminum præfectus, cum nos instituit ut boni cursores simus, ad congruentia nobis excelsa concitat : idipsum præstat ejus gratia. Neque enim virtute nostra in excelsis nostris constituimur : hominis quippe animæ ex natura sua cœleste domicilium est ; atque excelsa illa, non aliena, sed propria ipsi sunt; quamobrem ait : « Super excelsa mea statuens me. »

« Qui docet manus meas ad prælium, et posuisti ut ar»cum æreum brachia mea. Et dedisti mihi protectionem »salutis, et dextera tua suscepit me[1]. » Ad hæc certe omnia protectionem salutis largitus mihi es, cum filium tuum misisti proprio cum scuto pro salute mea pugnaturum. Accurate etenim animo perpendas velim, quodnam illud salutare Dei sit, in totius Scripturæ vaticiniis prædicatum, de quo Symeon in Evangelio ait : « Nunc dimittis servum »tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace : quia » viderunt oculi mei salutare tuum[2].» « Et dextera tua suscepit » me[2]. » Dextera Dei ea fortasse fuerit, qua firmavit cœlum, scilicet unigenitum Verbum.

« Et disciplina tua correxit me in finem, et disciplina tua »ipsa me docebit. » Symmachus edidit : « Et quod exaudiat » me accrescere me faciet : » Aquila vero : « Et mansuetudine

[1] Psalm. XXII, 35, 36. — [2] Luc. II, 29.

»tua replevit me. Dilatasti gressus meos subtus me[1].» Gressus scilicet, queis ex nequitia ad virtutem, ex sensibilibus ad intelligibilia, a præsenti ad futurum sæculum transmigro, dilatasti subtus me: qui mihi ab initio angusti et ardui visi sunt, quod in arcta incederem via; sed in progressu superior illis effectus, dilatatos animadverti. Nam qui omni profectu superior evasit, et finem attigit, in lato spatio deductus, angustiam illam, labores, sudores, quos in profectu expertus erat, non ultra sentit. «Et non sunt »infirmata vestigia mea.» Etsi in diuturno labore versatus, vestigia mea, id est, crura interioris hominis, infirmata essent; quia tamen labores virtutis causa susceptos quies excipit, non infirmantur, sed confirmantur vestigia mea, ita ut dicere liceat: «Et statuisti in loco spatioso pedes »meos[2].» Imo vero qui Jesum sequitur, vestigiis ejus insistit: quoniam in via a Jesu Christo trita et frequentata progreditur, firma imprimit vestigia, ita ut vel ipso opere hæc vociferetur: In angustia ærumnarum non sunt infirmata vestigia mea.

«Persequar inimicos meos et comprehendam illos, et »non convertar donec deficiant. Confringam illos, nec po»terunt stare, cadent subtus pedes meos[3].» Quot quantosque inimicos, opitulante Deo, superavit! Et hoc mihi, inquit, boni per gratiam tuam concessum est, ut pedes mei non coarctarentur, neque retibus inimicorum, vel offendiculis quæ objecerant interciperer. His quippe omnibus per te Deus meus amotis, liberam planamque mihi muniisti viam. Illud autem: «Cadent subtus pedes meos,» consona prophetico spiritui interpretatione donabis, si memineris illam Salvatoris ad Apostolos factam promissionem, qua dicit illis: «Ecce do vobis potestatem calcandi supra ser»pentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici[4].»

[1] Psalm. XVII, 37. — [2] Ps. XXX, 93. — [3] Ps. XVII, 38. — [4] Luc. X, 19.

« Et præcinxisti me virtute ad bellum, impedivisti omnes » insurgentes in me, subtus me[1]. » Me quidem, ait, virtute ac fortitudine roborasti. Qui superius dixerat : « Deus » qui præcingit me virtute, » hic absolutum opus esse indicat his verbis : « Et præcinxisti me virtute ad bellum; et » inimicos meos dedisti mihi dorsum ; » ii scilicet pœnitentia ducti inimicitiam deposuerunt; qui cum illa, quæ ex virtute oritur, fiducia expertes essent, a Patre in dorsum Jesu positi sunt; sic enim retro constituti, ipsum sequi valebunt. Fortassis autem hæc dicti hujusmodi sententia fuerit : Vir strenuus et probus, qui fiducia erga Deum instructus est, in conspectu Domini consistit : at improbus retrorsum malitiæ suæ causa ejectus, pone Dominum a dorso ponetur. Quandoquidem enim ipsi improbi, priores illi terga vertere, non vultum suum; ipse quoque homines aversatus, a tergo habebit. Quod si justus quilibet hæc proferat, jure dicas, improbas potestates, si quidem in conspectum veniant, intuentes se ob deformitatem lædere; sin a tergo projiciantur, nihil possunt mali adversus illos machinari, secundum illud : « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores[2]. »

« Vivit Dominus et benedictus Deus meus, et exaltetur » Deus salutis meæ. Deus qui das vindictas mihi, et subdis » populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracun- » dis[3]. » Quamvis enim sese humiliaverit cum inclinavit cœlos et descendit; at excelsus tamen est secundum illud : « Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super » omne nomen[4]. Deus qui das vindictas mihi et subdis po- » pulos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. » Ab insurgentibus in me exaltabis me : a viro iniquo eripe » me[5]. » Inobsequenti ac repugnanti populo, vindictam inferendam esse dicitur; aut secundum Symmachum : « Deus

[1] Psalm. XVII, 40. — [2] Ps. CXXVIII, 3. — [3] Ps. XXII, 47, 48. — [4] Phil. II, 9. — [5] Psalm. XXII, 49.

» qui præbes ultiones mihi; » alius vero est ordo genusque hominum, de quo superius dictum: « Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi servivit mihi; » hunc, inquam, obsequentem ei constituit. Quare secundum Symmachum subdit: « Et subjiciens populos super me. » Hic item fuit, « liberator meus ex inimicis meis iracundis, » et ab insurgentibus in me exaltavit me, a viro iniquo eripuit me. » Quibus palam indicat, inimicos sibi et adversarios esse: ac præter eos alium quemdam virum omni prorsus iniquitate plenum. His porro prophetico more indicantur principes Judaici populi, ac Judas proditor, quovis iniquo homine deterior, qui tot beneficiis a Salvatore ornatus, contrariam sceleratamque vicem retulit.

« Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam. Magnificans salutes regis ejus, » et faciens misericordiam Christo suo David, et semini ejus » usque in sæculum[1]. » Ad alterum, et, ut ita dicam, dextrum ordinem sermonem transfert, ut vel ipsis rebus atque oculis animadvertere est. Quemadmodum David post Salvatoris nostri adventum, hactenus quasi in vivis esset ac cum hominibus versaretur, censeri potest, ac per scripta sua, cantica, hymnos in omnibus gentibus psallit universorum Deo; ita is qui ex semine ejus factus est, ad cujus personam ea quæ jam tractamus dicta referuntur, cum pari ratione insidiantes sibi superaverit, jure dicat: « Et ab insurgentibus in me exaltabis me. » Illos itaque missos facit; gratiamque ac veritatem suam universis gentibus impertit: etiam nunc ubique terrarum præsens ipse, et in medio eorum qui in se speravere consistens, per Ecclesiam suam confitetur; quamobrem ait: « Propterea confitebor tibi in » nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam. »

[1] Psalm. XVII, 50, 51.

In finem psalmus David XVIII.

Præsens quoque psalmus cum iis censendus qui ad bonum finem transmittunt; imo quoque « gratiarum actionis » inscriptus est : « canticum iis qui inimicos debellarunt, triumphale dictum. » Quare secundum Symmachum dicitur : « Triumphale canticum, Davidis. » Sed etiam quia Deo victoriarum auctori consecratur, secundum Aquilam : « Victoriæ largitori modulatio , » inscribitur.

« Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. » Doctrinam complectitur, qua magnum illud Dei opificium enarratur. Quia enim latentem invisibilemque divinam substantiam, incorpoream et non factam, quod carnalibus oculis attingi et cognosci nequeat, qui mentis oculis occæcati erant, e natura rerum expulerunt; dum atheo impioque ore, nullum esse Deum, nec quidpiam corporeis rebus sub aspectum cadentibus præstantius existere pronuntiabant; sed spontaneo quodam ac temerario concursu et partium congressu, casu ac nulla existente causa, universum mundum coaluisse; necessarium fuit ut præsenti sermone, psallendi more, per dilucidam demonstrationem, vim illam rerum creatricem ac Dei scientiam comprobaret, hoc ratiocinio usus. Mortalium natura exigua debilisque est, hominum cogitationes ignavæ, nostræque cognitiones incertæ sunt. Quare divinæ gloriæ pro merito enarrandæ multum impares sumus. Non enim humanis vocibus, non lingua carnali, non labiis possunt digna ac probe excogitata de Deo verba enuntiari. Quod si

cui libuerit, efficacem illam, maximam et Deo dignam doctrinam audire, cui scilicet mentis sensus prævalidi fuerint, is animo intendat, seseque concitet ad ea auscultanda quæ hic de immensa illa Dei virtute feruntur: quæque ipsi cœli, totum in se complectentes, creatorem suum universorumque opificem hymnis et canticis celebrantes, proferunt. Ipsi namque cœli qui supremi omnium sunt, et sibi supposito firmamento eminent, qui universam cum sensibilem tum intellectu præditam naturam ambiunt, gloriam Dei non Græca lingua, non alia dialecto prædicant; sed ipsis operibus, per suum videlicet ornatum, per concinnam, harmonicam, et sapientissimam constitutionem, auctorem illius ita recte ordinati motus, ejusque immensam virtutem edocent. «Ex magnitudine enim et pulchritudine creatura»rum, proportione quadam creator earum spectatur [1].» Et: «Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta »sunt intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque ejus »virtus et divinitas [2].» Quisquis ergo, absque ulla creatrice ratione, sine divina aliqua virtute, cœlos suam condidisse substantiam, tantam illam magnitudinem talemque formam adornasse putat, ac ita concinnum ordinatumque motum corporibus ipsis ascribit, is sane stultus et impius est. Quamobrem eos qui sana mente sunt par est una confiteri, se tantum non audire cœlorum vocem, vel ipso opere clamantem, congruentemque Deo, factori et opifici suo, gloriam emittentem.

Pari quoque modo firmamentum, quod secunda creationis die Moyses factum declaravit; hoc inquam firmamentum, quod aliud est a jam memoratis cœlis, omnibus prædicat, et similiter clamat, indicatque, se non spontanea coalitione in talem formam deductum; sed opus esse omnium rerum conditoris Dei. Quamobrem dictum est: «Et

[1] Sap. XIII, 5. -- [2] Rom. I, 20.

» opera manuum ejus annuntiat firmamentum. » Noverat autem Moyses, ante firmamenti constructionem cœlum, vel priusquam dies fieret, conditum fuisse; nam dicit : « In » principio fecit Deus cœlum et terram [1]. » Ac deinceps post primum cœlum conditum, lucis vim ac creationem affert, docetque luci diei nomen inditum, factumque fuisse mane et vespere diem primum. Postea ubi secundam orditur diem, firmamenti creationem inducit. Scriptura vero complures cœlos novit admittitque, quocirca dicit : « Laudate Domi» num de cœlis [2]; » ac rursum : « Laudate eum cœli cœlorum, » et aqua omnis quæ super cœlos est [3]. » Alibi quoque dictum occurrit: « Cœlum cœli Domino [4]. » Firmamentum item cœlum vocatur, et Salvator regnum cœlorum pollicetur, ac ita precandum esse instituit : « Pater noster qui es in » cœlis [5]; » et, « Virtutes cœlorum movebuntur [6]. »

« Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scien» tiam. » Docet dies, docet itemque nox eos qui institui peroptant, quam ineffabilis sapientia, quam incomprehensibilis virtus sit Dei, qui ipsis temporum intervalla dimensus est. Si namque nullus esset qui his tempestatibus spatia et interstitia destinasset, sed temerario et inconsiderato motu atque casu quopiam hæc existerent; oporteret sane non æqualibus spatiis dies a sæculo ordinatas fuisse, aut confusa earum, similiterque noctium tempora, casu ac fortuito revolvi. Etenim temerario casui finitimus est inconditus rerum status, et fortuitam rem sequitur confusio; ut vice versa rectum ordinem ratio dirigit, concentumque ac concordiam rerum, sapientia administrat. Mutuæ sane illorum vicissitudines et concessiones; nam modo dies, concedente nocte, prolixiores sunt, modo noctes debitum ac mutuo datum spatium aucta hyeme ac tempestate repetunt;

[1] Genes. I, 1. — [2] Psalm. CXLVIII, 1. — [3] Ibid. 4. — [4] Ps. CXIII, 16. — [5] Matth. VI, 9. — [6] Luc. XXI, 26.

hæc inquam tantum non vociferantur, ac ceu edito clamore sapientissimum illum ab universorum Deo constitutum ordinem deprædicant, hominibusque Dei notitiam annuntiant. Sic vel ipsis gestis operibus, dierum noctiumque voces iis qui auditu valent inclamant, ut per omnium aures doctrina eorum pervadat.

Universus itaque orbis, qui ab hominibus incolitur, concinnis hujusmodi ac mutuis choreis repletum est; quare dicitur: «Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non » audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus » eorum, et in fines orbis terræ verba eorum [1], » videlicet dierum ac noctium, nec non cœlorum, « qui enarrant glo- » riam Dei, » et firmamenti, « quod opera manuum ejus an- » nuntiat. » Hic porro mihi hæc contemplanti mirari subit, quo pacto sanctus Apostolus illud: «In omnem terram exi- » vit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum [2], » ad discipulos Evangelistas et Apostolos Salvatoris nostri in sua ad Romanos epistola referat. Dum autem Apostolicum dictum animo perpenderem, deprehendi ipsum apposite admodum et opportune hujusmodi accommodationem advexisse: non enim ut aliis in locis modo sic effatur, « He- » saias autem clamat de Israële [3]; » modo sic, « ut prædixit » Hesaias [4]; » rursus vero, « Quemadmodum scriptum est [5]; » iterumque, «Dicit enim scriptura [6]; » non sic, inquam, illud: « In omnem terram exivit sonus eorum, » cum simili additamento protulit. Nam si quidpiam hujusmodi præmisisset, esset fortasse qui putaret ipsum huic psalmi dicto vim intulisse. At hic simplici modo psalmi sententia usus videtur; ita ut jure dici possit ipsum opportuna utilique ratione atque apposite hoc testimonium adhibuisse.

« In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam

[1] Psalm. XVIII, 4, 5. — [2] Rom. X, 18. — [3] Id. IX, 27. — [4] Ibid. 29. — [5] Ibid. 13, 33. — [6] Ibid. 17.

» sponsus procedens de thalamo suo. Exultabit ut gigas » ad currendam viam suam, a summo cœlo egressio ejus, et » occursus ejus usque ad summum cœli, nec est qui se abs» condat a calore ejus [1]. » Præter supra dicta, sol quoque Deo referendæ gloriæ magister inducitur; utpote qui Domini ac magni regis inviolatam observet legem. Numquam enim alium præter statutum sibi cursum inire audet, numquam definitos in cœlesti constitutione terminos transgreditur. Sed mane quasi ex remoto inaccessoque thalamo, speciosus tanquam sponsus, ac lucis flore decoratus egreditur: ac postquam horizontem Orientalem transcendit, totum mundum permeat, numquam defessus, proprium statumque sibi curriculum conficit. Circuit porro quasi gigas robore prævalidus atque invictus, orsus a summo centro horizontis Orientalis, ceu a repagulo, atque uno diei noctisque spatio totum percurrit orbem: ut nemo caloris ejus expers fuerit. Illud autem peragit, ut nutui opificis sui, qui ipsum in firmamento constituit, obsequatur. Ideo dictum est: « In sole posuit taberna» culum suum. » Quod tametsi dilucide prolatum, apertius tamen a reliquis interpretibus explicatum est: nam Aquila sic habet: « Soli posuit tabernaculum in ipsis; » Symmachus vero: « Soli ordinavit tabernaculum in ipsis; » Theodotio: « Soli » posuit tabernaculum in ipsis; » pari quoque modo quinta editio exposuit. Nam in supra memoratis cœlis, et in firmamento, tabernaculum et domicilium Deus soli reposuit, secundum illud a Moyse dictum: « Fecitque Deus duo lumi» naria magna: luminare majus, ut præesset diei; et lumi» nare minus, ut præesset nocti; et stellas. Et posuit eas in » firmamento cœli, ut lucerent super terram [2]. » His autem declarat sol, et tantum non clamat, se nequaquam sui dominum ac liberum esse; sed et sui et omnium Domini notitiam præbere.

[1] Psalm. XVIII, 6, 7. — [2] Gen. I, 16.

« Lex Domini immaculata convertens animas : testimo-
» nium Domini fidele sapientiam præstans parvulis. Justi-
» ficationes Domini rectæ lœtificantes corda : præceptum
» Domini lucidum illuminans oculos. Timor Domini castus,
» permanens in sæculum sæculi : judicia Domini vera, jus-
» tificata in semetipsa. Desiderabilia super aurum et lapidem
» pretiosum multum, et dulciora super mel et favum. Ete-
» nim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio
» multa [1]. » Hæc autem omnia complectitur lex Dei pro conversione animæ data. Nam primo testimonia, justificationes, et præcepta continet. His deinde omnibus timorem appendit, quasi baculum ad convertendum opportunum : omnibusque judicia Dei ceu coronidem adjunxit. Singulis autem supradictorum suam addidit proprietatem; id est, legi quæ hic generatim affertur, conversionem animæ. Quo pacto autem convertatur anima, in sequentibus aperit, quando testimonium fidele memorat, quo quivis infans in Christo, sapiens efficitur. Deinde vero justificationes Domini, quibus item suam proprietatem adjicit, nimirum quod rectæ sint, ac sui participibus lætitiæ fructum pariant. Ad hæc, præceptum Domini, cujus quoque proprietatem declaravit, dum lucidum dicit esse, animæque oculos illuminare. Timori Domini subjunxit castitatem, et castitati perpetuam æternamque vitam. Demum supra omnia et post omnia judicium Dei addidit, cui veritatem et justitiam annectit.

« Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me, et
» ab alienis parce servo tuo [2]. » Illius loco, « Ab alienis parce
» servo tuo, » Aquila edidit : « Et a superbis custodi servum
» tuum. » Admodum necesse fuit ut hanc emitteret orationem quo a superbia liberaretur. Quandoquidem eos, qui sese probe ac strenue gerunt, quædam plerumque superba co-

[1] Psalm. XVIII, 8, 9, 10, 11, 12. — [2] Ibid. 13, 14.

gitatio sequitur; dum anima bonorum operum sibi conscia, extollitur ac magnifice de se sentit; deinde vero in superbiæ malum delapsa, alia quoque ratione prosternitur ac decidit; ideoque ait Apostolus, « Ne in superbiam elatus, in judicium » incidat diaboli [1]: » necessario sane postquam dixerat, « Ete- » nim servus tuus custodit ea, » ac sese Dei præceptorum cultorem professus erat; eripi se rogat a superbia, atque subinfert: « Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus » ero, et tunc emundabor a delicto maximo. » Etsi hactenus me atque in præsenti præceptorum Dei cultorem dixi; at cum me ab occultis meis purgatum nondum sciam, adhuc in certamine positus, ac sollicitus ut a superbia eripiar, jure ac merito sic loquor, utpote qui nondum ad metam et ad perfectionem pertigerim. Tunc me plane immaculatum noscam, tunc emundabor a delicto maximo, cum occulta mei non dominabuntur, cum superba cogitatio ac maligni dæmones me subditum non detinebunt. Maximum porro delictum vocat, apotelesmaticen, sive astrologiam judiciariam. Nam si ab occultis meis emundatus non fuerim, isthæc delicta in me permanentia in pravum quoddam facinus me conjicient, eroque magno peccato obnoxius.

« Et erunt in beneplacitum eloquia oris mei [2]. » Cum hæc mihi abs te collata fuerint, tunc eloquia oris mei, quæ precando, te hymnis celebrando, gratias tibi agendo obtuli, placita tibi erunt. Ea vero placita eloquia sunt, quæ approbatione et laude digna. « Et meditatio cordis mei in con- » spectu tuo est semper. » Meditatio mentis meæ, quæ in cogitationibus et animi sensibus perficitur, cum sit omni culpa immunis, in conspectu tuo est semper. Meditatio sane non aliunde quam abs te inculpata esse valet, qui me ab occultis meis emundasti.

«Domine adjutor meus et redemptor meus. » Te opitulante,

[1] I Tim. III, 6. — [2] Psalm. XVIII, 15.

Domine, a nemine adversum me spiritualiter bellante prosternar. Quod si casu eveniat ut inconsideratione mea ab adversariis intercipiar, tu me e manibus eorum redimas, qui una adjutor ac redemptor esse deprehenderis.

In finem, psalmus David XIX.

« Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te » nomen Dei Jacob. Mittat tibi auxilium de sancto, et de » Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificii tui, et holo» caustum tuum pingue fiat. Diapsalma [1]. » Psalmus quidem, ut inscriptione fertur, Davidi attribuitur, animo autem reputes, num si historia spectetur, alia sit cujuspiam oratio, quæ Davidis supplicationum adjutrix sit. Qui David rogat obsecratque, ut Deus sibi servator assistat, ac contra inimicos secum decertet. Verisimile quippe est, ei his incumbenti chorum sanctorum Angelorum, religiosorum hominum, sacrorumque Dei ministrorum adesse, una cum illo precari, et hæc omnia simul proferre: « Exaudiat te Dominus » in die tribulationis, » et cætera; atque illud item: « Et ad» sit tibi nomen Dei Jacob. » Est enim talis invocatio et compellatio ad propulsandos omnes inimicos satis. Hæc non soli Davidi competunt; sed etiam cuilibet alteri: qui in simili casu per orationem spiritualia et pura Deo sacrificia emittit; cui, ut par est, sacræ illæ virtutes, et sanctorum Angelorum chori una adsunt, orationum ac deprecationum socii et adjutores.

[1] Psalm. xix, 1, 2, 3, 4.

« Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omne » consilium tuum confirmet. Lætabimur in salutari tuo, et » in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Impleat » Dominus omnes petitiones tuas: nunc cognovi quoniam » salvum fecit Dominus Christum suum [1]. » A Diapsalmate orsi qui precantur, prophetiam emittunt, quod ei qui rationabilia illa sacrificia obtulit, ea omnia largiturus sit Deus quæ mente et animo postulavit; et consilium ejus perfecturus, si quidem non fuerit ipsis Dei consiliis alienum. Iis, inquiunt, tecum bonis fruemur, lætabimurque in salutari tuo: gnari quippe sumus, Spiritu sancto revelante, prolem illam ex te prodituram, universorum hominum salutare futuram. Qua in re nos quoque in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Impleantur etiam petitiones tuæ: ipsæ quippe Deo dignæ sunt.

« Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potestatibus » salus dexteræ ejus. » Dextera manus, omnesque dexteræ et salutares actiones in potestatibus sunt. Virtutibus namque, signis et prodigiis, beneficia sua hominibus dispensabit.

« Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine » Domini Dei nostri invocabimus. Ipsi impediti sunt et ceci» derunt, nos autem surreximus et erecti sumus. Domine » salvum fac regem, et exaudi nos in die qua invocaveri» mus te [2]. » Ipsa rerum experientia, argumentum sane fuerit quid in rebus præstantius sit. Atenim inimici tui, equis et curribus confidentes, præpediti corruent perinde atque Pharao, qui in mari Rubro demersus est. Nos autem nomine Domini Dei nostri instructi et armati, ac tecum qui sacrificia immolas precibus nostris concertantes, resurgemus atque erigemur, cum tu de inimicis victoriam retuleris. Sed hæc, inquiunt, evenient tempore Salutaris

[1] Psalm. XIX, 5, 6, 7. — [2] Ibid. 8, 9, 10.

illius adventus. Tunc enim maxime omnes adversariæ potestates ac latentes illi et occulti Dei inimici, ab ipso Salutari in fugam versi, prosternentur. Omnes porro qui Salutare hujusmodi receperint, a pristino lapsu resurgent. Idcirco ita Symeon de ipso loquitur: « Ecce positus est hic in » ruinam et resurrectionem multorum [1]; » ruinam videlicet inimicorum et hostium ejus; resurrectionem vero eorum qui olim lapsi, ab ipso suscitati sunt. Hæc quidem tunc eventura sunt; jam vero tu Domine salvum fac nobis regem Davidem, et in omni prorsus tempore, et in die qua invocaverimus te: quæ item, ut alius inquit, etiam Ezechiæ regi congruunt. Hæc porro anagogice, sive reductitio, more accipias.

In finem psalmus David XX.

Quæ hic dicuntur, ad faustum referenda finem: nam inimicorum Dei exitium significant. Quare secundum Symmachum, *Triumphale canticum*; secundum Aquilam vero, *victoriæ auctori modulatio*, inscribitur.

« Domine in virtute tua [2] lætabitur rex [3]. » Arbitror ab iisdem, qui superius Davidi bene precati fuerant, hæc etiam prolata fuisse. Cum ab oraculis sibi editis edidicisset David, ea quæ salutare illud ex semine suo proditurum, necnon Salutaris ejusdem virtutem spectabant, de iis, ait, lætabitur et exultabit vehementer. Iisque confisus, inimicisque eorum ope devictis, tibi Deo victoriæ auctori, ejusdem victoriæ bravia attribuit. Gaudetque admodum et exultat, ini-

[1] Luc. II, 34. — [2] Psalm. XX, 1. — [3] Ibid. 2

micorum abs te ereptus insidiis, neque tantum de salute sua lætatur, quantum demisso abs te salutari suo. Cum enim idem salutare tuum summis votis expetierit, atque labiis ipse suis, emissa frequenter oratione, pro salutaris ejusdem adventu tibi supplicaverit, nequaquam spe labetur, neque irrita postulatio ejus erit; imo etiam optata consecutus, orationem iterum emittet.

« Et super salutare tuum exultabit vehementer. » Illum quippe Deus summo gaudio replebit, quando facie ad faciem gloriam ejus contemplari concesserit. Quamobrem ait Symmachus « Lætificabis eum in gaudio a vultu tuo. » Nam in tempore justificationis, quando David inter eos qui salutem nacti sunt medius consistens, magni Regis vultum intuebitur, et corona de lapide pretioso caput ejus ornabitur; gloria magnificentiaque decoratus, divino gaudio et cœlesti lætitia replebitur.

« Desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labio- » rum ejus non fraudasti eum. Quoniam prævenisti eum in » benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coro- » nam de lapide pretioso. Vitam petiit a te, et tribuisti ei » longitudinem dierum in sæculum sæculi. Magna est gloria » ejus in salutari tuo, gloriam et magnum decorem impones » super eum. Quoniam dabis eum in benedictionem [1], » etc. Præmissas Davidi pollicitationes vaticinatus, consequenter causam affert cur hæc consecuturus sit. Ecquænam illa causa, nisi spes in Dominum, qua misericordiam nactus, spe illa sua a Deo altissimo data non decidet, neque in firmo illo ac solido statu fluctuabit? Nam « spes non confundit [2]. »

« Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera » tua inveniat omnes qui te oderunt. Pones eos ut clibanum » ignis in tempore vultus tui : Dominus in ira sua contur- » babit eos, et devorabit eos ignis [3]. » Sic Deum alloquuntur

[1] Psalm. xx, 3, 4, 5, 6, 7. — [2] Rom. v, 5. — [3] Psalm. xx, 9, 10.

qui preces effundunt, ac si dicerent : Etiamsi ii qui sese tibi Deo inimicos constituerunt, animas tibi addictas, necnon sanctos omnes in familia tua ascriptos oppugnandi finem non faciunt; at inevitabilem manum et invictam virtutem tuam non effugient. Hactenus enim dum permittuntur inimici illi tui athletas tuos exercitare, altos assumunt spiritus. Cæterum cum ii ad breve tempus superbierint, non diu postea manus tua deprehendet eos, ac fugientes dextera tua intercipiet. Quid porro aget cum apprehenderit? «Pones » eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. » Etenim quo tempore resplendebit vultus ille tuus, quo scilicet regnum tuum manifestabis; eosdem qui sibi ipsis nequitiæ ignem advexerunt, meritum sibi supplicium succendere facies; ita ut clibanus ignis sibimetipsis efficiantur. Qualia item patiuntur qui in ægritudine, corporea febri laborant : nemine quippe extrinsecus ignem admovente, in se ipsis ignem fovent. Eodem prorsus modo inimicos tuos, inquit, atque eos qui te oderunt, pones ut clibanum ignis. Quamobrem iis dicetur : Procedite ad lumen ignis vestri, et ad flammam quam succendistis.

« Fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a » filiis hominum[1]. » Impiorum atheorumque hominum innumeræ successiones fuere : ac plerumque evenit, ut ex improbis patribus pii ac religiosi filii exorirentur. Sed semen atheorum, ac fructus impiorum sunt verba, doctrinæ, et impia documenta eorumdem, quæ post ipsorum obitum per homines disseminantur. Quæque scilicet Deus, utpote bonus, de medio tollit ac dissipat; ut neque fructus, neque semen impiorum residuum sit.

« Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt con- » silia quæ non poterunt stabilire. Quoniam pones eos dor- » sum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum[2]. » Rursus

[1] Psalm. xx, 11. — [2] Ibid. 12, 13.

causam cur hæc perpessuri sint affert, his verbis: « Quoniam declinaverunt in te mala. « Cujus loco Symmachus: « Quoniam communierunt se contra te in malum. » Etiamsi enim viderentur homines impugnare : at quia non rationabili de causa, neque ob patratum quodpiam facinus insidias ipsis parabant, sed propter unam eorum erga te pietatem; jure dicantur contra te ipsum Deum insidias struxisse, ac conspirationes eorum omnes adversus sanctos tuos conflatas, contra te Deum versas fuisse. Quare prædictis illi intercipientur malis, neque tuis se subducere manibus valebunt. Illi quidem machinas omnes et molimina intenderunt, atque impia mente nihil non egerunt, conjuratione adversum te Deum facta : at tu illos aversos constituisti et fugasti, ita ut, ira tua instante et propellente, terga vertant.

In finem pro susceptione matutina psalmus David XXI.

Ipsa psalmi inscriptio totum rerum quæ de tempore resurrectionis Salvatoris nostri ex mortuis in eo feruntur argumentum præfert. Quare sic titulus habet : *De susceptione matutina*[1]. Qualia autem illa fuerint quæ ad susceptionem matutinam pertinebant, rursum aperient Evangelistæ : sic enim Lucas habet. « Una autem sabbati valde diluculo venerunt mulieres ad monumentum, portantes, quæ paraverant aromata : et invenerunt lapidem revolutum a monumento. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. » Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, » ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti, qui et

[1] Psalm. XXI, 1

» dixerunt : Quid quæritis viventem cum mortuis? Non est » hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, » cum adhuc in Galilæa esset[1]. » Simili modo alii quoque Evangelistæ loquuntur. Viden' quomodo matutina susceptio tempore resurrectionis Salvatoris nostri impleta fuerit? Quare totam œconomiam passionis Salvatoris nostri, resurrectioni ejus Spiritus sanctus ascribit, atque ad ipsum finem prophetiam refert per inscriptionem supra allatam : *In finem pro susceptione matutina psalmus David.* Et qua, quæso, ratione prophetia Servatoris nostri resurrectionem, itidem Ecclesiæ ipsius constitutionem, omnium gentium vocationem, generationis venturæ ac futuri populi præscientiam complectens, non psalmus inscribatur? De iis quippe, utpote de ingentibus bonis, gaudens Spiritus sanctus psalmodiam aggreditur.

« Deus Deus meus, respice in me : Quare me dereliquisti? » longe a salute mea verba delictorum meorum[2]. » Cum in Hebraico exemplari illud, *respice in me*, non compareat; sed in solis septuaginta interpretibus primo versui inseratur; jure a Salvatore nostro hæc vociferante prætermissum est.

Ac mihi, quæso, perpendas quo pacto reliqui omnes interpretes *delictorum* non meminerint : neque enim consentaneum erat personæ Salvatoris nostri delicta ascribere, « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore » ejus[3]. » Is vero pro iis e populo qui lacrymis ac fletu digna admittebant, pro apostolo suo Juda, lapso et a propria dignitate depulso, lugens hæc assidue clamabat : « Longe a » salute mea verba gemituum meorum. » Voces, inquit, et verba rerum a me semper pro populo gestarum, a salute mea longe remota sunt, cum nihil utilitatis populo accesserit ex ea quam ipsis procuravi salute. At ne videamur ex

[1] Luc. XXIV, 1. — [2] Psalm. XXI, 2. — [3] I Petr II, 22.

curiosa aliqua indagatione reliquos interpretes secuti, eos qui alia ratione psalmum interpretantur coarguere, septuaginta virorum interpretatione utemur. Nam illi quoque hanc lectionem observantes et animadvertentes, hunc psalmum Christo non congruere dixerunt. Audiant itaque Joannem sic clamantem, « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum » mundi[1]; » et divinum Paulum ita loquentem, « Qui pecca-» tum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos effi-» ceremur justitia Dei in ipso[2]; » et rursum, « Christus nos » redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledic-» tum[3]. » Igitur quemadmodum fons justitiæ cum sit, peccata ipse nostra suscepit; et cum sit benedictionis pelagus, ingruentem nobis maledictionem accepit, atque contemptis opprobriis crucem sustinuit; sic pro nobis rationem reddidit. Si enim statutam nobis disciplinam lubens ipse subiit; nam « disciplina pacis nostræ super eum[4], » ut ait Propheta : multo magis rationes ipse nostras pro nobis retulit, atque clamat, « Longe a salute mea rationes delictorum meo-» rum. » Ne, inquit, naturæ peccata respicias.

« Deus meus, clamabo ad te per diem, et non exaudies; » et nocte, et non ad insipientiam mihi[5]. » Hæc de nobis confessus Salvator, ait : Sic clamante me, exauditurum te novi : nam cum interpunctione legendum. Et nocte quoque clamabo, neque id mihi ad insipientiam reputetur; quandoquidem tristia circum me posita sunt. Multi sane in perplexo rerum statu caligine obvolvuntur, ut etiam quid clamanti dicendum Deo sit ignorent : ac ego probe novi qua de causa nocturnæ illæ calamitates me circumveniant.

« Tu autem in sancto habitas, laus Israël[6]. » Et vero tu in omnibus sanctis habitas, ac semper cum illis versans, exaudis eos. In hac igitur re laus Israëlis, videlicet cujusque

[1] Joan. I, 29, 36. — [2] 2 Cor. V, 21. — [3] Gal. III, 13. — [4] Isai. LIII, 5. — [5] Psalm. XXI, 3. — [6] Ibid. 4.

sancti, esse consuevisti. Quid si in omnibus sanctis Deus habitet, multo certe magis in unigenito suo, quem sane libentius exauditurus est.

« In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi[1]. » Etsi, inquit, bene noverim, omnes tuo auxilio fidentes patres nostros, nequaquam spe lapsos esse, et cum te in adjutorium evocaverunt, providentia tua potitos esse: « Ego sane sum vermis et non » homo, opprobrium hominis et abjectio plebis. » Vermis omnium animalium vilissimum censetur, atque a corruptione corporum existentiam habet; si quid vero tetigerit, id in corruptionem et exitium ducit. Hujus meminit Hesaïas dicens: « Noli timere vermis Jacob, et quam minimus Israel: » ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus et redemptor tuus, » sanctus Israel. Ecce feci te quasi rotas currus triturantes, » novas, ad modum serræ adornatas. Et triturabis montes » et comminues colles, et quasi pulverem pones. Et ventilabis, et ventus tollet eos, et turbo disperget eos. Tu vero » exultabis in Domino[2]. » Quibus verbis prophetia, dum vermem vocavit, et propter vilitatem ac parvitatem animalis quam minimum dixit, virtutem ejus magnam adjunxit: « Triturabis, inquit, montes, et comminues colles, et quasi » pulverem pones, et ventilabis. » Cum igitur Salvator memorata profert verba: « Ego autem sum vermis, et non » homo, » vilitatem, infirmitatem, abjectam passionis suæ conditionem declarat, atque adversariarum potestatum exitium ab se iis inferendum. Futurum quippe erat, ut postquam mortem subiisset, atque in ipso mortuorum loco consisteret, adversarias potestates vermis instar corruptioni traderet. Alio quoque modo dixeris, ideo vermem ipsum et non hominem vocatum, quod non hominum ritu, ex mas-

[1] Psalm. XXI, 5, 6. — [2] Isa. XLI, 14.

culi et feminæ congressu, carnis ortum habuerit. Tertio item modo, mortem indicat suam, et exanimatum cadaver. Quamobrem infert : « Ego autem sum vermis, et non » homo, opprobrium hominum et abjectio plebis. » Qui mortuus enim est, non ultra homo. Verum si omnino mortuus fuisset, satis erat dixisse : Ego autem sum non homo : sed quia quadam vi morti exitiosa instructus erat; jure vermem et non hominem sese vocavit. Revera Salvator et Dominus noster omnium opprobrium fuit, qui contumeliosam pro nobis crucem admisit. Quare alia prophetia ex ejusdem persona sic loquitur : « Opprobria exprobrantium » tibi ceciderunt super me[1]. » Alii itaque homines contumeliose ipsum tempore passionis habuere. Sed alius ordo genusque hominum ab iis diversum, abjectum habuerunt. Quinam illi nisi populus ex circumcisione? Ideo sic concludit postea, « et abjectio plebis. » Nam illudentes ei atque deridentes eum, hæc loquebantur : « Vah qui destruis tem» plum, et in tribus diebus ædificas ipsum. Alios salvos fe» cit, salvum faciat seipsum. Si Rex Israel est, descendat » nunc de cruce, et credemus ei[2]. »

De ipsamet re in sequentibus talia fatur : « Omnes videntes » me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput. » Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, » quoniam vult eum[3]. » Hæc porro impleta sunt passionis salutaris tempore, ut Matthæus narrat his verbis : « Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, » et dicentes : Vah qui destruis templum et in triduo illud » reædificas; salva temetipsum : si filius Dei es, descende » nunc de cruce. Similiter et principes Sacerdotum illudentes » cum Pharisæis et Scribis dicebant : Alios salvos fecit, » seipsum non potest salvum facere. Si Rex Israel est, des» cendat nunc de cruce, et credemus ei. Confisus est in

[1] Psalm. LXVIII, 10. — [2] Matth. XXVII, 40. — [3] Psalm. XXI, 8, 9.

»Deo, liberet eum, si vult eum: dixit enim, Filius Dei »sum[1].»

«Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea »ab uberibus matris meæ. In te projectus sum ex utero: »de ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris a »me[2].» Declarat se non communi naturæ usu, neque pari atque alii homines cæteraque animantia ritu, scilicet ex masculo et femina constitutum esse, neque ortum se eadem ratione fuisse; sed quid præter vulgarem naturæ ordinem habuisse.

«Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui »adjuvet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues »obsederunt me[3].» Nequaquam a vero aberraveris, si tauros pingues, principes Judaici populi, sive principes Sacerdotum, scribas et seniores significare dixeris. Hujusce rei mentio habetur in sexagesimo septimo psalmo his verbis: «Increpa feras arundinis: congregatio taurorum in vaccis »populorum[4].» Hic porro populos, vaccas, populi duces, tauros nuncupavit. In præsenti item psalmo, illius loco, «Circumdederunt me vituli multi,» Symmachus sic habet: «Juvenci tauri pingues saginati, circumplexi sunt me, »*inquit*, et circumdederunt me;» secundum Aquilam vero: «Potentes Basan in spectaculum traduxerunt me;» queis adumbratur militaris Pilati manus, Basan nuncupata, quæ coronam spineam complicatam, diadematis loco, capiti ejus imposuit. «Aperuerunt super eum os suum, sicut leo »rapiens et rugiens[5],» clamantes: «Tolle, tolle, crucifige »eum[6]. Sanguis ejus super nos, et super liberos nostros[7].» Aquila vero: «Sicut leo, *inquit*, capiens et rugiens;» Symmachus: «Sicut leo venans rugiensque.» Nam qui sanguinem sitiebant, suosque liberos Salvatoris sanguine

[1] Matth. XXVII, 40. — [2] Psalm. XXI, 10, 11. — [3] Ibid. 12, 13. — [4] Psalm. LXVII, 31. — [5] Ps. XXI, 14. — [6] Joan. XIX, 15. — [7] Matth. XXVII, 15.

reos esse procurabant, a leone rugiente nihil differebant.

« Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium » malignantium obsedit me[1]. » Post Judæos, gentilium milites commemorat. Ipsis enim Judæi Christum tradiderunt. Quare rerum ordinem prophetia servavit. Jure autem tauros illos, hosce canes vocavit : illi namque sub jugo legis erant, etiamsi manifeste legem transgrederentur : hi vero secundum legem impuri erant. Sic ipse Dominus Chananæam appellavit. « Non licet enim, *inquit*, accipere panem filio» rum, et dare canibus[2]. » Attamen post passionem, qui olim canes fuerant, per fidem in filiorum conditionem translati sunt : ac qui olim filiorum loco probe educti fuerant, canum nomen adepti sunt, utpote qui, canum instar, contra Dominum rabidi fuerint. De iis ita clamat beatus Paulus : « Vide canes, videte malos operarios, videte » concisionem[3]. » Propheticus itaque sermo postquam canes vocavit, ita loquitur : « Synagoga malignantium obsedit me : » fodernnt manus meas et pedes meos : dinumeraverunt » omnia ossa mea[4]. » Quod quidem clarum et apertum vel contentiosioribus fuerit. Nam in sacris Evangeliis ipsum Dominum audimus sanctos discipulos suos sic alloquentem : « Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum[5]. » Atenim ipsi Thomæ clavorum vestigia ostendit, necnon inflictum a lancea vulnus. Tunc porro, « dinumeraverunt » omnia ossa mea ; » videlicet, ita extenderunt dum me clavis affigerent, ut cuilibet volenti ossium numerum computare liceret. « Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me[6]; » id est, illuserunt atque irriserunt ; « diviserunt sibi vesti» menta mea, et super vestem meam miserunt sortem, » quod apertius enarrat sacrorum Evangeliorum historia.

« Qui timetis Dominum, laudate eum : universum semen

[1] Psalm. XXI, 17. — [2] Matth. XV, 26. — [3] Phil. III, 2. — [4] Psalm. XXI, 18. — [5] Luc. XXIV, 39. — [6] Psalm. XXI, 19.

» Jacob glorificate eum : timeat eum omne semen Israel[1]. » Cum Judæorum natio tres in ordines distributa sit; primo scilicet in infimam gentis plebem, quæ vocabatur Israel; secundo in Sacerdotalem ordinem, quæ erat domus Aaron; tertio in Sacerdotum ministros, quæ erat domus Levi. Postquam tria illa genera alius psalmus enumeravit, alium hic prædictis quartum ordinem adjecit, videlicet timentium Dominum. Eratque ille ex Gentilibus ad Deum conversis constitutus. Ait quippe : « Domus Israel benedicite Domi- » num[2]; » similiterque, domus Aaron et domus Levi : in fine tandem timentes Dominum annectit. Sed in illo quidem psalmo, qui ex domo Israelis sunt, timentibus Dominum præmittuntur; hic contra, post Salvatoris resurrectionem, Israeli anteponuntur ii qui timent Dominum. Nam quia ipse dixerat : « Narrabo nomen tuum fratribus meis, in » medio Ecclesiæ laudabo te; » oportuit primo Ecclesiæ suæ populis hymnum attribui : hique erant Gentiles ipsius ope salutem nacti. Quos his verbis annotat : « Qui timetis Domi- » num, laudate eum. » Atque apposite admodum fratribus ac discipulis suis, utpote præstantioribus ac virtute majore præditis, paternum nomen enarraturum se pollicetur : at Ecclesiæ suæ populique multitudini nequaquam paternum illud nomen tradit; non enim illi recipiendo pares erant : sed hymnum edocet illos; deinde semen Jacob jubet Dei gloriam prædicare; secundumque ordinem illum Judaicum constituit, nimirum post Gentilem populum. Quos quidem Judæos non Jacob appellat; sed semen Jacobi et Israelis : idque e re et accurate, propter eorum ex Patriarcha originem. Non enim ob paternum illud studium, neque ob aliquam cum patre suo similitudinem, digni erant qui Jacob nuncuparentur, sed seminis causa id nominis sortiebantur : « Quoniam non sprevit neque despexit deprecationem pau-

[1] Psalm. xxi, 24. — [2] Psalm. cxxxiv, 19.

» peris : nec avertit faciem suam a me, et cum clamarem » ad eum exaudivit me [1]. »

« Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Domi» num qui requirunt eum, vivent corda eorum in sæculum » sæculi [2]. » Hic dicit : « edent; » in sequentibus vero : « Man» ducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ [3]. » Sed ii postquam « manducaverunt, » pingues effecti sunt, qui antequam ederent, pauperes vocabantur, quos pollicetur cibo ab se subministrato usuros esse. « Edent, *inquit*, pau» peres. » Hi porro erant quos in beatitudinibus cæteris præponit dicens : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum » est regnum cœlorum [4] : » quibus etiam ea promittit quæ mox adjiciuntur : « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quo» niam ipsi saturabuntur [5]. » Postquam autem, ait, comederint pauperes, ac cibo repleti, sive, ut ait Symmachus, « saturati » fuerint, tunc « laudabunt Dominum qui requi» runt eum ; » ac cibum sibi ab ipso subministratum comedentes et requirentes ipsum, magno illo, qui deinceps declaratur, fructu potientur, nam « vivent corda eorum in » sæculum sæculi. » Siquidem panis ille vitæ, ab ipso traditus, immortalitatis æternæque vitæ auctor ipsis futurus est; quemadmodum ipse docuit his verbis : « Ego sum panis vitæ, » qui descendit de cœlo, et qui dat vitam mundo [6]. » Et iterum : « Si quis manducaverit ex pane meo, vivet in æternum [7], » et cætera. Viden' quo pacto hæc concinant cum his psalmi verbis : « Edent pauperes et saturabuntur ; » et, « vivent » corda eorum in sæculum sæculi ? »

« Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi » fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ fa» miliæ gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse do» minatur gentium [8]. » Nam salutari lumine ipsos collu-

[1] Psalm. XXI, 25. — [2] Ibid. 26. — [3] Ibid. 27. — [4] Matth. V, 3. — [5] Ibid. 6. — [6] Joan. VI, 35. — [7] Ibid. 59. — [8] Psalm. XXI, 28, 29.

strante, reminiscentur sibi Dominum esse, universorum revera dominatorem : cui etiam subjecti erant ii qui ab ipsis domini reputabantur. Cum porro Domini sui meminerint, ad ipsum confugient : ac quem olim, inimicorum insidiis circumventi, aversati sunt, ipsum agnoscent esse sibi dominum, atque ad ipsum convertentur. At ne quis arbitretur id de Judaico populo dictum; apposite adjicitur, hæc apud universi orbis nationes implenda esse. Ac deinde enuntiatur, quid in conspectu ejus facturæ sint post conversionem universæ familiæ gentium : pro quo Symmachus et Aquila : « Universæ cognationes gentium, » ediderunt, et quidem admodum accurate. Quæ etenim natio non aliquas cognationes habeat ad Deum universorum conversas? Quæ civitas, quis locus, quæ domus non quospiam saltem habent Deo segregatos et electos? Quo pacto autem illæ cognationes gentium oblivionem illam suam depositurae sint, et recordaturæ Deum universorum; quomodo item convertendi ad eum sint universi fines terræ; sub hæc explicat his verbis : « Quoniam Domini est regnum, et ipse dominatur » gentium. » Nam qui olim dominium obtinebant dæmones atque diabolus, jam abrogati sunt : ac solum omnium Domini Dei regnum viget. Ordine igitur ac consequentia sermo constat; nam cum primo dixisset, « reminiscentur; » secundo, « convertentur; » tertio demum adjicit, « adora- » bunt. » Hæc porro omnia evenient, « Quoniam Domini est » regnum, et ipse dominatur gentium. »

« Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ; » in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram. » Et anima mea illi vivit, et semen meum serviet ipsi[1]. » Singulis resurrectionis Salvatoris nostri diebus, quæ Dominicæ vocantur, ipsis oculis cernere est, eos qui sacrum cibum et salutare corpus accipiunt, post ipsum esum, vivifici ali-

[1] Psalm. XXI, 30, 31.

menti largitorem et promum adorare, atque mirari verborum hujusmodi eventum, et re gesta, quoad planiorem dicti sententiam, impletum vaticinium. Ejus autem loco, « pingues terræ, » Symmachus, « saginatos terræ, » interpretatus est. Hisque indicantur ii qui ex cœlesti cibo, opima mentis habitudine ac viribus valent. Sed hi quidem « manducaverunt et adoraverunt. » Quoniam vero opus est ut ipsi « omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et in»fernorum [1]; » jure postea additur : « In conspectu ejus » cadent omnes qui descendunt in terram ; » pro quo Aquila : « In vultum ejus flectent se omnes qui descendunt in pul»verem. » Queis manifeste eorum qui in Ecclesia Dei genua flectunt morem declarat : ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant. Deinde adjicitur : « Et anima mea illi vivit, et semen » meum serviet ipsi. » Quæ clarius Symmachus hæc una copulans interpretatur : « Ante ipsum genua flectent omnes » qui descendunt in terram : cujus anima vivet, semen autem » colet ipsum. » Illi omnes, inquit, procumbentes et genua flectentes adorabunt, quibus spes est ut anima vivat, et quorum semen colet ipsum. Quod si quis ex persona Salvatoris hæc dicta velit excipere : « Et anima mea illi vivit, » secundum versionem Septuaginta interpretum ; et illud : « Semen meum serviet ipsi ; » is dicat hæc a Salvatore pronuntiari, qui totum hunc psalmum de qualibet anima sibi addicta, necnon de semine suo, protulerit. Semen autem ejus quodnam esse dixeris, nisi eos qui ipsi per generationem Spiritus sancti filii orti sunt ; qui cum patrem ejus coluerint, æternam ac beatam vitam consequentur.

« Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntia»bunt cœli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit »Dominus [2]. » Postquam Servator semen suum memoravit

[1] Philip. II, 10. — [2] Psalm. XXI, 32.

his verbis, « Et semen meum serviet ipsi; » quodnam illud semen sit probe aperit, cum generationem venturam, et populum qui nascetur commemorat. Quemadmodum enim quæ gignuntur, ex semine initium existendi ducunt; eodem prorsus modo nasciturum populum et generationem venturam, novam scilicet ac recentem, ex nullo initium accepturam declarat, nisi ex rationali semine suo, quod ipse præsens per Apostolos in terra disseminabat, videlicet spiritum adoptionis. Loco illius: « Annuntiabitur Domino » generatio ventura, » mirum in modum Symmachus: « Des- » cribetur in libro Domino. » Futurum erat ut annuntiaretur generatio ventura; quin etiam Domino consecraretur liber prophetiæ de generatione ventura, ac de populo nascituro.

PSALMUS DAVID XXII.

« Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pas- » cuæ ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit » me, animam meam convertit. Deduxit me [2]. » Ovium conditio ceu medius status est inter perfectorum progressum, et eorum statum qui cum in profundo nequitiæ provolvantur, ideo reptilibus ferisque agrestibus comparantur. Perfectus namque vir is fuerit, cujus anima ad imaginem et similitudinem Dei facta, moribus ad virtutem concinnatis insignita est: qui Dominum, regem sibi, non pastorem, incribit. Qui vero ex hujusmodi statu delapsus, et qui proprio ac libero voluntatis arbitrio in ferinos mores commutatus est, is merito equus effeminatus vocetur, sive lupus

[1] Ps. XXII, 1, 2.

rapax. Istiusmodi autem homines, serpentes, genimina viperarum, porcos, canes, vulpes Scriptura solet appellare. Qui vero ex hac misera conditione in meliorem se frugem recipiunt, tum quasi ad ingressum ac vestibulum divinæ cognitionis progressi, oves Dei jure nuncupentur : ad perfectiora autem provecti, homines vocantur. Illi porro quando oves sunt, a pastore quem Ezechiel Davidis nomine indicat, id est, a Salvatore nostro Christo ducti, ad hæc dicenda instituuntur : « Dominus pascit me, et nihil mihi deerit[1]. » Illi vero ipsi intelligibili ac novo alimento atque pascuis sacrorum Evangeliorum enutriti, dicent : « In loco pascuæ » ibi me collocavit. » Qui autem in Christo initiatur, quique aquam potat, quod nundum valeat vinum veræ vitis bibere, quia adhuc in ovium numero computatur, sed tamen salutari illa aqua recreatur, de qua Salvator hæc clamat : « Si » quis sitit, veniat ad me et bibat[2]; » et iterum : « Qui biberit » aquam quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus fluent » aquæ vivæ; » ac rursum : « Qui biberit ex aqua quam ego » dabo ei, non sitiet in æternum[3]; » is jure dixerit : « Super » aquam requiei educavit me. » Sed etiam posita per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti veterum peccatorum sarcina, apposite dicat : « Super aquam requiei » educavit me. » Requiei etenim vere est aqua hujusmodi, qua quis abjecto peccatorum gravi onerosoque pondere animam opprimente, omni macula et labe abstersa, solutisque vinculis illis complicatis, lætitia hujusce rerum successus affectus dicet : « Super aquam requiei educavit me. » Deinde vero, utpote qui cum olim animo deficeret, per gratiam sibi datam ac per salutarem aquam, in meliorem sese statum receperit, quasi a morte revocatus sit dicet : « Animam meam convertit. » Hæc omnia evenient homini qui per memoratum Davidem a Domino pascitur.

[1] Ezech. XXXIV, 10. — [2] Joan. VII, 37. — [3] Id. IV, 13.

« Deduxit me super semitas justitiæ propter nomen » suum [1]. » Hæc, inquit, ideo agit, ut ne, amissis ac perditis, aut male deductis ovibus, nomen suum blasphemetur. « Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es [2]. » Procul enim peccatum est ab eo qui Dei consortio fruitur. Umbram mortis vocat mortem illam communem, atque separationem animæ a corpore, ad differentiam mortis animæ, de qua dicitur: « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur [3]; » et: « Est peccatum ad mortem [4]. » Siquidem non umbra mortis, sed vera mors est, illa animæ pernicies. Quandoquidem igitur didicerunt, credentem in Filium Dei non moriturum esse in æternum, sed translatum esse de morte ad vitam; admodum congruenter, non mortem, sed umbram mortis sibi accidisse memorant; quo declarantur pericula quæ secundum hominem contingunt, et indicatur corpoream mortem nihil aliud esse, quam separationem animæ a corpore.

« Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. » Hæc igitur consolantur eum qui verberibus, et castigationibus afficitur, utpote qui gnarus sit Deum verberare filium quem cooptaverit.

« Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui » tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et calix » meus inebrians quam præclarus est [5]. » Norunt enim oleum spirituale, quo caput suum impinguatur, atque ebrietatem illam, quæ roborat, non resolvit, necnon spiritalem illum cibum, quem apponit nobis ille qui ad pastoris munus sponsi conditionem adjicit. His, inquit, fruamur bonis, et gaudeamus, dum interim inimici nostri dolent ac macerantur: quia ii qui olim servi erant, mutationem tantam experti sunt, « impinguasti in oleo caput meum. »

[1] Psalm. XXII, 3. — [2] Ibid. 4. — [2] Ezech. XVIII, 4. — [4] I Joan. V, 17. —[5] Psalm. XXII, 5.

« Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus » vitæ meæ, et ut inhabitem in domo Domini, in longitudi- » nem dierum [1]. » Misericordiæ et gratiæ confisus tuæ, novi sane me, institutum a misericordia tua omnibus diebus vitæ meæ, spe illa in te posita nunquam lapsurum. Hæc itaque misericordia, hæc gratia tua mihi id boni contulere, ut domum et Ecclesiam tuam in domicilium possiderem; ubi commoratus, utpote in sacris Dei ædibus et in sancto templo, longitudinem dierum apud te et vitam æternam consequar. Nam quod domum tuam incolam, nunquam inde egrediens, neque declinans aliorsum, hoc mihi in causa fore arbitror, ut longitudinem dierum, ipso lumine tuo lucente, nanciscar. Pro illo autem, « in longitudinem » dierum, » Symmachus, « in diuturnitatem temporis, » inter pretatus est, vitæ illius secundum Deum interminabile spatium atque immortalitatem denotans.

PSALMUS DAVID XXIII.

In quibusdam exemplaribus inveni : Una sabbatorum.

« Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et » universi qui habitant in eo. Ipse super maria fundavit eum, » et super flumina præparavit eum [2]. » Nisi enim, inquit, divinum Verbum ipsi præfuisset, ac nisi Sapientia Dei ipsum hoc fundasset modo, jam olim, vel naturali deprimente pondere, in profundum demersus fuisset. Verum multo præstantior illo erat virtus illa Domini miraculorum ac prodigiorum effectrix, quæ tantam molem tantamque terræ

[1] Psalm. XXII, 6. — [2] Id. XXIII, 1, 2.

plenitudinem, ac orbem cum habitatoribus ejus, sublimem agi, et aquarum dorso imponi decreverat. Quapropter « ipse, » *inquit*, super maria fundavit eum. » Neque enim ipsa terra gravis et inanimata, sese supra abyssos consolidavit; sed omnium opifex Dei filius, qui solidum graveque terræ elementum, divina creatione, supra mari dorsa ferri voluit, ac supra humidam naturam constitui, atque ipsum hoc modo fundavit. Alioque ratiocinandi ritu, terram non sua sponte substitisse docet, neque sorte quadam temeraria ac irrationabili, tali undique forma instructam. Quare subjicit : « Et super flumina præparavit eum. » Si namque tota et in omnibus sui partibus, lævi æquabilique superficie, secundum illam Græcorum sphæram fuisset, nunquam fluminum congregationem admisisset; neque agriculturæ apta foret, diffluentibus undequaque pluviis : ut e converso iterum, si plana esset, unaque superficies, extensa in planities et agros; nequaquam flumina ex perennibus fontibus manantia illic existerent; neque fluvii qui ex hybernis imbribus coalescunt; sed jamdiu totam terram inundassent, ita ut neque sationi, neque plantis et arboribus, neque agriculturæ idoneam præberent. Neque ipsa incolis suis apta utilisque fuisset, cum aquarum colluvie omnia inundarentur ac diffluerent. Hæc sane accidissent, nisi verbum quodpiam opifex rerum, ac Dei sapientia, artificio magno talem ipsi undique formam indidisset. Jam vero sic composita est, ut in montes et clivos, colles et valles distribuatur, utque flumina, nullo obice, suos sibi exitus parent; montes, sylvæ et arbores animalibus deputentur; agri et planities hominibus ad domicilium et agriculturam destinata sint. Quis ergo non confiteatur hæc a sapienti quadam providentia proficisci? Quæ futura prospiciens antequam plenitudo terræ et quæ in ea sunt consisterent, tali eam forma exornavit, congruentibus mutuisque illam modis efformans, ut

omnibus commoda evaderet. Mystico autem more hæc terra Domini fuerit; [ea nimirum quæ mox indicatur.]

« Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in » loco sancto ejus[1]? » Id de perfecto bono ac de Deo Verbo explicandum, ad quod ascendit quisquis progressus cacumen ejus attingere expetit. Sed rari hujusmodi sunt, quare dicitur : « Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit » in loco sancto ejus? »

« Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in » vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo. Hic » accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo » salutari suo. Hæc est generatio quærentium eum, quæ- » rentium faciem Dei Jacob. Diapsalma. Attollite portas, prin- » cipes, vestras et elevamini portæ æternales, et introibit Rex » gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis et potens, » Dominus potens in prælio[2]. » Fortasse ii per interrogationem et responsionem omnes homines de dominatu Domini nostri Jesu Christi instituunt : si putetur tamen eas ipsas [cœlestes potestates] id non ignorare. Sunt qui arbitrentur secundam interrogationem et responsionem non sublimioribus potestatibus factam, sed iisdem atque priorem. Diapsalma vero ante illud : « Attollite portas, principes, ves- » tras, » positum, videtur melodiæ solum immutationem inducere, quia eadem in sequentibus sententia. Cum autem introiturum ipsum ait, exitum etiam ejus latenter adumbravit. Deinde vero quia non ipse solus intraturus in regnum suum erat, portas omnes pandi et aperiri jubetur, eorum scilicet causa qui cum Dei Filio regnum cœlorum consecuturi erant. Multas quippe ac diversas ad regni cœlorum aditum portas aperuit : nam apud Patrem mansiones multæ sunt[3]. Ac perpende, quæso, num hic solvatur quæstio psalmi, qui sic habet : « Ascendit Deus in jubilatione, Do-

[1] Psalm. XXIII, 3. — [2] Ibid. 4, 5, 6, 7, 8. — [3] Joan. XIV, 2.

»minus in voce tubæ[1]. » Hic Spiritus sanctus jubilationem ac vocem tubæ dedit. Nam in ascensu Filii Dei in cœlos, par fuit ipsi obviam isse Angelos, suæ pro hominibus œconomiæ administros, atque cœlestium portarum fores ipsi aperuisse, voces angelicosque clamores, qui in psalmo feruntur, emisisse : quos jubilationem et vocem tubæ nuncupat dicens : « Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in » voce tubæ. »

DAVIDI. XXIV[2].

Cum neque psalmus, neque canticum, neque quid simile inscribatur, neque in finem hæc referantur; ac quidam sermones sint in Spiritu sancto a Davide conscripti, ideo a reliquis interpretibus *Davidis* inscribitur. Jure dicamus ipsum doctrinam complecti confessionis Deo emissæ; qua prior quidem David usus sit, deinde nobis eamdem ipsam tradiderit, ut doceret quo pacto infirmum quemque animam curare suam per confessionem oporteat.

« Ad te, Domine, levavi animam meam; Deus meus, in » te confido, non erubescam : neque irrideant me inimici » mei, etenim universi qui sustinent te non confundentur[3]. » Hæc ait, quasi in altum evectus et translatus; ut qui animam suam ab infimis rebus abstractam sublimem egerit, atque affectu eam sursum ac Deo vicinam constituerit, et mortalia humanaque aversatus, ad Deum se sincero corde converterit. Deindeque ait : Non mihi, sed tibi Deo meo confisus, multaque usus fiducia, talem rem aggressus sum. Qui

[1] Psalm. XLVI, 6. — [2] Id. XXIV, 1. — [3] Ibid. 2, 3,

omnia quæ sub aspectum et sensum cadunt contempsit, et ad incorporeum invisibilemque Deum animam erexit, Deum, ut possessum abs se bonum, fidenter invocat, quapropter dicit: « Deus meus, in te confido. » Quæ ad me attinent, inquit, ita se habent. Cæterum precibus mihi divinoque tuo auxilio opus est, ut ne a scopo aberrem, neve ceu a præalto cacumine lapsus atterar. Quare obsecro rogoque, ne ab inimicis meis pudore suffundar et irridear: quod sane tuo Dei mei auxilio obtinebo. Nam pristina quidem ex proprio voluntatis delectu proficiscebantur; ut scilicet animam meam arbitratu meo sus deque agerem: secunda patrocinio et subsidio egent tuo.

« Confundantur iniqua agentes supervacue[1]. » Proposito insistere solum convenit, neque mutare sententiam, vel a fide deficere. Nam qui instabiles mobilesque sunt, ac omni vento circumferuntur, ii certe in confusionem et opprobrium delabentur: sed non perinde ii qui hæc effari didicerunt, « Expectans expectavi Dominum[2]. » Hujus autem loco, *iniqua agentes*, reliqui interpretes ac quinta editio, *deficientes*, interpretati sunt: quo prævaricatores, necnon eos qui in pristino scopo ac consilio non perseverarunt, pudore afficiendos esse aperte declarant. Postquam enim vanum irritumque defectionis suæ fructum deprehenderint, utpote qui frustra a Deo desciverint, in pudorem ac turpitudinem delabentur.

« Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas » edoce me. Dirige me in veritate tua et doce me, quia tu » es Deus Salvator meus, et te sustinui tota die[3]. » Sunt porro viæ Domini, providentiæ ipsius administrationes, queis omnia gubernat: quas nos divinus edocet Apostolus his verbis: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam » incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ

[1] Psalm. XXIV, 4. — [2] Id. XXX. — [3] Id. XXIV, 5.

» ejus[1] ! » Eadem vero ratione semitæ ejus, singulæ universorum administrationes fuerint, quibus cœlestia terrenaque ceu percurrens, hominibus intelligentia præditis semitas progressusque demonstrat suos; quamobrem, secundum Symmachum, dicitur, « et progressus tuos edoce me. » Hac autem me doctrina instituens, veritate tua confirma me; ne labar falsis opinionibus, neu in naturalium rerum speculatione alia æstimem pro aliis, qualia iis acciderunt qui te Deo magistro non sunt usi, sed mortalibus humanisque ratiociniis a rerum notitia aberrarunt, et procul a veritate disjecti sunt. Abs te sic edoctus, te non creatorem modo, opificem, Deum, sed etiam servatorem esse meum, jure *te sustinui tota die*, id est, per totum vitæ tempus; gnarus scilicet illius, « Universi qui sustinent te non confundentur. »

« Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt. Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris[2]. » Hæc non tam Davidi congruere arbitror, quam iis qui didicerunt pristina peccata confiteri sua. Non enim reperimus Davidem in adolescentia sua neque in juvenili ætate peccasse; sed neque per ignorantiam deliquisse. Num igitur doctrina isthæc ceu a medico ægris, et iis qui in ætatis flore Dei notitia imbuti sunt, atque in juvenilibus peccatis volutati, quasi medicina tradita est, ut eruditi, peccata sua per ignorantiam admissa confiteantur, ipsaque Deo revelent, ac tanquam vetera animæ suæ vulnera ipsi detegant, medicinam et incolumitatem rogantes per misericordiam ejus, « propter bonitatem tuam, Domine. »

« Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit debit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas[3]. » Dulcis, *inquit*, et rectus Do-

[1] Rom. XI, 33. — [2] Psalm. XXIV, 6, 7. — [3] Ibid. 8, 9.

minus est, qui probe omnia dispensat, rectamque diligit viam, ac tortuosa in rectum callem deducit. Quapropter peccatores non aversatur, neque negligit sinitve eos peccatis corrumpi suis : sed quasi perhumanus bonusque Servator infirmorum plus quam bene habentium curam gerit, atque ipsis legem dat, pœnitentiæ vias indicans, legesque ponens ipsis ad salutem congruentes. Nam vel iis qui peccant via quædam salutis ostenditur, videlicet conversionis, pœnitentiæ, confessionis, quæ quidem alia est a via perfectis viris tradita. Nam cum legem dat Deus, viam peccantibus aliam, aliam a peccato se convertentibus, aliam iis qui in virtute proficiunt, aliam demum perfectioribus tradit. Quamobrem peccantibus quidem viam ostendit ; mansuetos cum judicio diriget, eorumque, utpote perfectiorum, curam geret : quare dignos eos qui beati prædicarentur æstimavit, secundum illud : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram [1]. » Hos etiam docet vias suas. Loco autem illius, « vias suas ; » Aquila et Symmachus, « viam suam » dixerunt. Nam ea ipsa via Salvator incessit, prout dicitur : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde [2]. » Eadem igitur ipsa via illos deducit et quasi manu dirigit. Idcirco ut sapiens legislator, aliam peccatoribus, mitibus alteram viam ostendit.

« Universæ viæ Domini misericordia et veritas requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus [3]. » Multæ, *inquit*, viæ Domini sunt, verum omnibus præcurrit misericordia ejus : cum misericordia porro veritas una procedit ; miseretur quippe omnium et nihil odit eorum quæ fecit [4] : neque enim aliquid condidit quod odio haberet. Singulis igitur divinæ administrationis et providentiæ viis misericordia præcurrit, misericordiam veritas subsequitur. Iis autem qui sollicite requirunt, quæstionum veram notitiam sub-

[1] Matth. v, 4. — [2] Id. xi, 29. — [3] Psalm. xxiv, 10. — [4] Sap. xi, 25.

ministrat qui ait : « Quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis [1]. » Testamentum vero ejus in genere acceptum, vocatur omnis divinitus inspirata Scriptura hominibus tradita. Testimonia sunt quotquot in Scripturis divinis de illo prophetice feruntur; aut quæ ab ipso iis qui in rebus divinis instituuntur testificatione adhibita præcepta sunt.

« Quis est homo qui timet Dominum? legem statuet et in » via, quam elegit. Anima ejus in bonis demorabitur, et se» men ejus hæreditabit terram [2]. » Audiat, inquit, quisquis timet Dominum, atque in una, quam elegit, via incedit, quidnam ipsi eventurum sit. Et nunc quidem ille malis afficietur, ut par est, quippe qui religionis ac pietatis certaminibus exerceatur. At erit tempus quo anima ejus in bonis demorabitur : quibusnam in bonis, nisi de quibus dictum est : « Quæ oculus non vidit, *et cætera*[3]? » Semen porro ejus, quod in terram jecit dum in ea versaretur, multos hæreditate accipiet, quibus causa salutis evadet. Semen vero quodnam esse dixeris, nisi doctrinam, sermones, scripta et homines qui secundum Deum ipsi nati atque ab eo instituti sunt? Qui numero pene infiniti, post ipsius in bonis adeptam requiem, utpote ex bono orti semine, ac divina illa utilique sibi prosapia progeniti, hæreditatem a Deo consequentur.

« Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testa» mentum ipsius ut manifestetur illis [4]. » Aquila, « secretum » Domini, » edidit ; Symmachus, « colloquium Domini ; » Theodotio et Quinta editio, « Mysterium Domini : » inde enim ille superius memoratus qui timet Dominum, ad tantam felicitatem pervenit, quia colloquium Domini, secretum ac mysterium ejus, notum ipsi erat, nota item ea quæ in testamento ejus, id est in divinis Scripturis, continentur mysteria.

[1] Matth. VII, 7. — [2] Psalm. XXIV, 12, 13. — [3] I Cor. II, 9. — [4] Ps. XXIV, 14

« Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet » de laqueo pedes meos. Respice in me et miserere mei, quia » unicus et pauper sum ego. Tribulationes cordis mei mul- » tiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me [1]. » Non ob recte facta opera quasi debitam salutem mihi postulo : novi enim me, quamvis omnia pro facultate egerim, tuo tamen egere auxilio. Quamobrem, « respice in me et mise- » rere mei. » Nam me pauperem, nulla fultum ope, ac saluti mihi procurandæ imparem scio. Proprium autem omnibus piis ac Deo amicis viris est, sese ærumnis affligere, in necessitatibus, in angustiis, in persecutionibus versari; sed qui sit eorum finis non ignorant : quare illius assequendi ergo Deo supplicant his verbis : « De necessitatibus meis erue » me; » ut superatis vitæ necessitatibus, calamitatibus, ærumnis, dicere aliquando possint : « Transivimus per ignem » et aquam, et eduxisti nos in refrigerium [2]. »

« Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte » universa delicta mea. Respice inimicos meos quoniam » multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me. Custodi ani- » mam meam et erue me : non erubescam quoniam speravi » in te [3]. » Quod ad me spectat, sollicitudinem mei gero; sed opem imploro tuam. Ego quidem memetipsum castigo, et quasi supplicium de pristinis delictis sumens, ulciscor meipsum, me abjectum laboribus atque ærumnis constituo. Tu vero Deus, ceu quis certaminum præfectus, et pugnam et labores meos contemplatus, veniam, quæso, scelerum concedito, et quæcumque in peccatis edidi remittito. Sed etiam inimicos meos conspicatus, quot videlicet numero insidias mihi parent, et quod me odio iniquo persequantur, custos esto animæ meæ, et ab inimicorum insidiis erue me. His porro gestis, talibusque precibus emissis, ne confundar efflagito. Cum enim te spem meam constituerim,

[1] Psalm. XXIV, 15, 16, 17. — [2] Id. LXV, 12. [3] Id. XXIV, 18 19, 20.

probe scio ac persuasum habeo, quod spes non confundat.

« Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.
» Libera Deus Israël ex omnibus tribulationibus suis[1]. » Hoc a me gestum opus, cum cæteris collatum, permagnum fuit, tibique Deo acceptum; multis enim exemplum tolerantiæ, vitæ probæ, pœnitentiæ et confessionis extiti : quapropter innocentes et recti viri mihi ceu glutino conjuncti adhæserunt, meumque consortium expetiverunt; nulla sane alia de causa, quam quia perseverando sustinui, et nihil non perpessus sum, quod te spem meam constituerim. His hæc subnectit : « Libera Deus Israël ex omnibus tribu-
» lationibus suis; » sese scilicet Israëlem ob superius memorata gesta nuncupat. Talis enim est quisquis ab animæ suæ conditione Israëlis nomen obtinet. Aut alia ratione, cum ita institutus sit, ut non sui solius custodiam gerat, aut sui tantum sollicitus, pro se solo Deum precetur; post rem bene gestam, postquam sua recte composuit, pro universo populo Dei supplicationes emittit, rogatque, ut, quemadmodum se antehac ex ærumnis et angustiis eripere dignatus est, id ipsum agat erga totum Dei populum, qui intelligendi quadam ratione Israël nuncupatur.

PSALMUS DAVID XXV [1].

« Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea
» progressus sum, et in Domino sperans non commovebor [2]. » Fortasse quispiam hæc dicta Davidi referrens apposite dixerit, ipsum supplices Deo preces effundere pro vita sua. Nam

[1] Psalm. xxiv, 21, 22. — [2] Id. xxv, 1.

cum sanctus Apostolus dicat : « Oportet primum omnium » fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum » actiones[1], » ac prædicta in quatuor species distribuerit, par est nos ea quæ in psalmorum libro feruntur mente perpendere, atque indicare quinam eorum obsecrationes, qui orationes, qui postulationes, maximeque qui gratiarum actiones præferant : quidve aliud ab alio differat, atque ex toto psalmorum libro supra dictorum proprietates seligere; ut, verbi causa, obsecrationes, ex iis psalmis qui invocationes et supplicationes complectuntur, in quibus extant etiam confessiones; qualis est vigesimus quartus psalmus, qui neque canticum, neque psalmus, neque hymnus, neque simile quidpiam, sed Davidi solum inscribitur. Orationes sunt, quotquot psalmis in titulo orationes dicuntur; cujusmodi est decimus sextus, octogesimus quintus, octogesimus nonus, centesimus primus, centesimus quadragesimus primus. Gratiarum actiones sunt, qui pari ratione ac centesimus secundus conscripti sunt, in quo sic legitur : « Benedic » anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones » ejus, *et cætera*[2]. » Postulationes continet præsens psalmus, in quo scriptum est : « Judica me, Domine, quoniam ego in » innocentia mea progressus sum, etc. »

Dicas igitur quia David eo se modo gerere incepit, religiosos viros in operibus abs se editis, quodam virtutum genere præcelluisse, in quo quisque ipsorum præclarus evasit; ut exempli causa, Joseph continentia in adversis, Salomon sapientia et prudentia, Abraham fide justificatus esse dicitur : et alius iterum alio virtutis certamine emicuisse prædicatur. Similiterque David præcipua quadam virtute, scilicet injuriarum oblivione, emicuisse scripto traditur; qua Saülem patienter tulit, qui sexcentis eum malis affecerat, et hæc ipse moderate ac sine indignatione tulisse in Scrip-

[1] I Tim. II, 1. — [2] Phil. CII, 2.

tara narratur. Quia igitur hæc Davidis præcipua virtus erat, mansuetudo nempe, humilitas, et tolerantia : hæc omnia una complectens, innocentiam vocavit. Et utpote qui hac præcipue in parte se præclare gessisset, in postulatione sua ita Deum compellat : « Judica me, Domine, quoniam ego in » innocentia mea progressus sum. » Quandoquidem magnum de se quidpiam pronuntiarat, quasi jactabundus de præclara sua innocentiæ et simplicitatis virtute, sese reprimit et quasi necessitate inductus adjicit : « Et in Domino sperans non » commovebor. » Necessario igitur spe in Deum se munivit; seseque incusat, ut qui commoveri, everti, ac infirmari valeat. Verum fidenter se, ob spem in Deum, nihil mali passurum asseverabat : noverat enim spem non confundere, secundum Apostolum [1].

« Proba me, et tenta me : ure renes meos et cor meum. » Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et com- » placui in veritate tua [2]. » Non quasi jactabundus et elatus animo hoc ait, « Proba me Domine, et tenta me, ure renes » meos et cor meum; » sed quasi in oratione postulando se a Deo igne purgari, si quidem purgatione egeat. Rogat igitur probari et examinari supra memoratam suam virtutem qua præclarus commonstratus est; non sibi, sed Dei misericordiæ confisus. Ita, inquit, te Deum, tuamque misericordiam præ oculis semper habens, vitam meam universaque opera sic institui, ut complacerem in veritate tua. Neque enim cum simulatione quadam, sed in veritate ambulavi ac versatus sum, unique Deo placere studui.

« Non sedi cum consilio vanitatis, et cum iniqua geren- » tibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, et » cum impiis non sedebo [3]. » Sicubi una convenirent viri non frugi, neque de bonis operibus concilium agitantes, sed de vanis ac non necessariis rebus in cœtu suo pertractantes;

[1] Rom. v, 5. — [2] Psalm. xxv, 2, 3. — [3] Ibid. 4, 5.

ab iis, inquit, refugiebam, ut ne talium hominum vanitati commiscerer, ut quid præter divinam legem aggredi auderent, multo magis ab iis declinabam, erroris una cum iis adeundi viam refugiens. Quod si quando viderem aliquos cætum agentes, qui non pro vanitate nec pro improbis operibus convenirent, sed pro pravis et impiis dogmatibus in Ecclesia congregarentur, hos plusquam supra dictos odio dignos rebar. Aliud vero a supra memoratis hominum genus conspicatus, impiorum videlicet, et qui Deum non nossent, ac qui in errore et idololatria volutarentur, ab iis secedebam; ita ut ne sedere quidem cum iis vellem, nec diu cum iis morari, ne qua mihi ex eorum congressu impietatis contagio hæreret. Quare dico: « Et cum impiis non sedebo. »

« Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo » altare tuum, Domine; ut audiam vocem laudis, et enarrem » universa mirabilia tua. Domine, dilexi decorem domus tuæ, » et locum habitationis gloriæ tuæ [1]. » In circuitu tabernaculi tui obambulando, hymnos emittebam pro sacrificiis, ut ab hominibus e vicino positis audirentur; ita ut omnes vocem meam te celebrantem, ac enarrantem universa mirabilia tua auscultarent. Nam in hymnis ad tui laudem concinnatis, admiranda gesta tua una complectebar, quæ proavis nostris exhibuisti. Neque dumtaxat altare tuum circuibam, sed totam quoque domum tuam dilexi, Domine: maximeque decorem ejus, qui in piis dogmatibus et sermonibus, necnon in divinitus traditis lectionibus spectatur. Decor autem domus Dei fuerit, convenientium ornatus, inculpata vita, multitudinis honestas, concentus et concordia concurrentium. Sed quoniam vel ipsæ domus sedes, ob amoris erga Deum præstantiam, religiosis animis amabiles sunt, etiamsi diversæ sint a tradito domus Dei decore, merito adjecit: « Et locum habitationis gloriæ tuæ. »

[1] Psalm. xxv, 6, 7, 8.

« Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime » me, Domine, et miserere mei. Pes meus stetit in directo, in » ecclesiis benedicam te, Domine[1]. » Quandoquidem igitur qua mensura metimur, « remetietur nobis[2], » et in quo judicio judicamus, in eodem judicabimur; ideo frequenter innocentiam proponit, id est, malorum oblivionem; et tolerantiam mansuetudinemque erga eos qui in seipsum peccaverant; ut parem et ipse pro admisso errato indulgentiam Dei nanciscatur. Sic precatus, divino sancti et prophetici Spiritus numine afflatus, ita pergit: « Pes meus stetit in » directo: in ecclesiis benedicam te Domine. » Vaticinatur enim se, etsi pedibus nonnunquam vacillaverit, ac motus succussusque fuerit, nunquam tamen in his lapsurum, sed constiturum in directo, atque futurum esse ut in ecclesiis benedicat Domino; his prænuntians futuram sui in ecclesiis Dei memoriam: nam ad hodiernum usque diem per universam terram in ecclesiis Christo David benedicit Domino.

DAVID XXVI.

« Dominus illuminatio mea et salvator meus, quem ti- » mebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo[3]? » His porro quid Spiritus propheticus docet? Quomodo oporteat hominem Deo addictum ipsi gratias agere, et qualia par sit ab ipso postulare. Hic sane sermo gratiarum actionem continet. Quare jure ac merito neque psalmus, neque canticum, neque quidpiam simile inscribitur. « Dominus » illuminatio mea et salvator meus, quem timebo? » Qui in

[1] Psalm. xxv, 11, 12. — [2] Matth. vii, 2. — [3] Psalm. xxvi, 1.

nocte ac tenebris animo volutatur, nescius quo feratur, et in quod impingat, sexcenta mala pertimescit, utpote qui huc illuc penitus trahatur; quare nullum non formidinis genus suspicatus, exhorrescit, atque confessionem Deo abnegat. At qui mentis oculis a Domini splendore illuminatur, primo quidem ac præ omnibus propugnatorem ac servatorem suum, quantus videlicet sit, contemplatur: deinde vero postquam vel ex ipsis gestis rebus edidicit, universorum Dominum et patronum, clypeum sibi, armaturam inexpugnabilem ac protectorem esse; tunc formidinis expers, ac utpote mentis oculos intrepidos illuminatosque habens, omnes inimicos suos, sive homines Deum ignorantes, sive invisibiles malignasque potestates, hujusmodi servatore adjutoreque vacuos, aspicit, et quasi jam lapsos intuetur; quare defensori confisus suo quaslibet ipsorum deridet insidias, adeoque ait: Nisi mihi talis adjutor adesset, illuminator animæ, ac protector vitæ, merito reformidarem « principatus et potestates et mundi rectores tenebrarum » harum, et spiritualia nequitiæ [1], » necnon eos qui hisce interius agitantur, et contra Dei athletas insurgunt. Nam ii tales erant qui animam meam conturbare possent, si non illuminata fuisset; at quoniam ipse universorum Dominus Dei filius illuminatio mea est, ipseque servator meus, jure dixerim, « Quem timebo? » Ex tot quippe inimicis ne unum quidem pertimescam neque aliquem eorum reformidabo, protectori vitæ meæ confisus. Hic iterum observes velim, illud, « Salvator meus, » in Hebraico exemplari, Salvatoris nostri Jesu Christi nomen, ipsissimis characteribus Hebraicis exprimere, queis nomen *Jesus* describitur.

Qui hæc loquitur, enarrat qualem servatorem expertus inimicorum insidias deriserit, quam ob rem ait: « Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas; qui

[1] Ephes. VI, 12.

» tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt[1]. » Illi quidem instar ferarum intractabilium me adorti sunt, tantum non aggressi, ut devorarent et ipsas carnes comederent. Quare apud Symmachum dicitur : « Dum appropinquant mihi facinorosi, ut devorent carnes meas. » Verum qui talia contra me machinati sunt, cum jam proximi carnibus meis instarent, nescio quo pacto quæ in me perpetrare meditati fuerant, ea ipsa perpessi sunt. Nam me, inquit, contra eos nihil aggrediente, « ipsi infirmati sunt, » et ceciderunt. » Enimvero, ut aperte liquet, lucis meæ Servatorisque mei arcana divinaque virtute debellati et depulsi sunt, ut una ego ab insidiis eorum eriperer, nihilque damni acciperem, et illis quoque utilitatis quidpiam obveniret; ac debilitata eorumdem nequitia, id saltem lucri perciperent, ut ne ob illatum mihi detrimentum, eorum improbitas accresceret. In quibusdam exemplaribus inscribitur : « Psalmus Davidis priusquam liniretur. »

« Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem » in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus[2]. » Domini pulchritudo, ac decor voluptasque, in domo Dei conspicitur, videlicet in Ecclesia ejus; idque propter divinitus traditas sacrasque disciplinas, quibus vera inest sermonis pulchritudo, verus decor, in quo vel ipse Deus delectatur ac versatur. Neque a vero aberraveris, si decorem illum dixeris esse temperatam probamque vitam, ac sanctum institutum hominum qui religione ac pietate exornantur.

« Quoniam abscondit me in tabernaculo : in die malorum » protexit me in abscondito tabernaculi sui. In petra exaltavit me[3]. » Hæc omnia mihi Salvator meus largitus est, « dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. » Ipsi namque infirmati sunt et ceciderunt : ego autem in ta-

[1] Psalm. xxvi, 2. — [2] Ibid. 4. — [3] Ibid. 5, 6.

bernaculo habitans dextera ejus contegebar, quia scilicet in desertis locis tunc temporis versabar, quod nondum excitata domus Domini esset, neque templum ejus extaret. Sed ipse protexit me in die malorum, id est, tempore persecutionum et tentationum; non alio in loco, quam in abscondito tabernaculi sui. Hujusce porro dicti interpretationem mutuaberis ex iis quæ Moyses de tabernaculo conscripsit, necnon de tabernaculi intimis partibus, quæ omnibus inaccessæ, sancta sanctorum vocabantur. Hæc erant abscondita tabernaculi. Sic itaque in tempore tentationum, ipse Dominus et servator meus protexit me et abscondit in intimis tabernaculi sui: non quod revera ibi me collocaverit; sed in animæ statu sanctificato, et a turbæ frequentia segregato. Et hæc, inquit, mihi obvenere, usquedum dies malorum perseverarent, secundum illud alio in loco dictum: « Vade » populus meus, intra in cubicula tua, claude januam tuam, » abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat » ira Domini[1]. » Sed cum me non semper occultari, neque in abscondito tabernaculi sui latitare vellet, ac solum me utilitatem capere; cumque decrevisset me aliis quoque fructum allaturum esse, exacta die malorum, « in petra exalta- » vit me. Petra autem, » inquit Apostolus[2], « erat Christus. » Nam verbo suo, sapientia et salutari virtute sua exaltavit me, qui olim absconderat in tabernaculo suo, et qui in die malorum protexerat in abscondito tabernaculi sui. Cum enim amovisset mala, et ea quæ tempore inimicorum et hostium me molestantium acciderant, in tranquillo et placido portu me constituit: meque olim latitantem, in conspicuum locum deductum, sublimem erexit, et excelsum statuit, ut omnium conspectui paterem, ab omnibus laudarer, utpote in firmissima et infracta ipsius petra positus et fundatus.

« Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. »

[1] Isai. XXVI, 20. — [2] I Cor. X, 4.

Perpendas velim qua sententia ab Apostolo dicatur illud : « Donec hodie cognominatur[1]. » Nam eadem prorsus ratione in præsenti temporis assiduitatem significari fateberis. Siquidem Dei homo qui victoriæ de inimicis partæ præmia accepit, semper inimicorum capiti superior eminet, sic et ipse David usque ad præsens tempus extollitur et exaltatur, per universam terram decantatus omniumque gentium vocibus celebratus, et caput ejus revera exaltatum est super omnes qui quondam inimici ejus fuerant, adversarias nimirum potestates. At homo Dei ea ratione exaltatus, non se ignaviæ aut segnitiei tradit, sed majori studio divino cultui incumbit. Quare subjungit : « Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis. » Hæ sane erant hostiæ vocibus, divinis eloquiis, hymnis, gratiarum actionibus emissæ. In præcedenti psalmo, vir divinis in rebus institutus hæc de futuro dicere edocebatur : « Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine : » hic vero, ut qui jam profecerit et precibus promissa consecutus sit, hæc loquitur : « Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis : » et in superiori etiam psalmo dictum est, « Ut audiam vocem laudis ; » hic autem dicitur, « Cantabo et psalmum dicam, Domino. »

« Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te : » miserere mei et exaudi me. Tibi dixit cor meum : exqui- » sivit te facies mea : faciem tuam, Domine, requiram[2]. » Ejus loco, « Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea, » apertius Symmachus sic interpretatur : « Tibi loquebatur » cor meum : te quærebat vultus meus. » Animæ quippe vultus congruentem sibi inspectionem desiderabat. Hoc ipsum Moyses sic Deum alloquens consequi postulabat : « Ecce » inveni gratiam in conspectu tuo : ostende mihi teipsum, » te scienter videam[3] ; » ut revelata facie gloriam Domini

[1] Hebr. III, 13. — [2] Psalm. XXVI, 7, 8. — [3] Exod. XXXIII, 13.

intueretur. Quamobrem ait : « Faciem tuam, Domine, re» quiram : ne avertas faciem tuam a me. » Si enim ad supremum perfectio devenerit, sane ultimus secundum Deum profectus ille fuerit, qui scilicet ad Dei vultum deducit; ita ut quis Deo præsens adsit, ejusque deitatis radiis fruatur.

Gnarus autem persæpe Deum ab iis qui vultum ejus sustinere non valent, neque in numero filiorum ejus computantur, avertere se, ac terga iis monstrare, quemadmodum Moysi dixit : « Videbis posteriora mea, vultum autem meum » nequaquam inspicies[1]; » ut ne in similem casum incidat is de quo jam sermo, his verbis supplicat obsecratque : « Ne » avertas faciem tuam a me : ne declines in ira a servo tuo. » Adjutor meus esto, ne abjicias me, neque deseras me, » Deus Salvator meus. Quoniam pater meus et mater mea » dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me[2]. » Ne me servum tuum, quod talia aggressus sim, averseris. Neque enim licet homini carne induto hujusmodi dignationem attingere; quare Moysi dicebas : « Nemo videbit vultum » meum, et vivet[3]. » Neque enim mortali vitæ id competere valet, ut vultum contempletur tuum. Quamobrem adjutor meus esto, ut postulata consequar, et ne abjicias me; pro quo Symmachus, « Ne rejicias me; » Aquila vero, « Ne de» seras me, » edidit. Deinde adjicit : « Neque deseras me, » Deus Salvator meus. » Te namque patrocinante ac dexteram porrigente, spes est me bona omnia consecuturum. Quia nullus alius mihi adjutor adest : neque enim aliqua arctior chariorque, quam patris et matris, necessitudo fuerit; ipsi vero dereliquerunt me, quia ab illis omnibus, ut tibi soli Deo vacarem, recessi. Quare tibi gratiam profiteor, quia ab omnibus desertus ac relictus, abs te solo assumptus sum.

« Legem pone mihi in via tua : et dirige me in semitam » rectam propter inimicos meos. Ne tradideris me in animas

[1] Exod. XXXIII, 23. — [2] Psalm. XXVI, 10. — [3] Ibid.

» tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi [1]. » Cum multoties de se divinus Apostolus hæc declarasset ac dixisset : « Nihil enim » minus fui ab iis qui sunt supra modum Apostoli [2]; » iis hæc adjicit : « Non quod jam acceperim, aut jam perfectus » sim : sequor autem si quo modo comprehendam [3] : » ac rursum alibi : « Castigo corpus meum, et in servitutem re» digo : ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus ef» ficiar [4]. » Nam quantum ad hominum comparationem æstimationemque pertinebat, se profecisse ac humanam perfectionem attigisse sibi conscius erat; quantum autem ad rei veritatem, se in multis deficere sciebat, ob idque sese imperfectum fatebatur. Eadem prorsus mente, is qui in præsenti loquitur, videtur mihi debitas Deo de præteritis bonis gratias retulisse, ac, utpote homo, infirmitatis humanæ lapsum suspicatus esse. Quapropter de futuro Deum rogabat, ut ipse sibi legislator esset. Neque enim mihi, inquit, sunt legalia Moysis satis. Lex quippe illa, non justis, sed iniquis et inobsequentibus, impiis et peccatoribus iisque similibus data est. Istis quippe Moyses legem ferebat, ad duritiem cordis eorum accommodatam. At ego, inquit, non me Moysis legibus subdidi. Quare non cruentum sacrificium, sed hostiam jubilationis pollicitus sum, novo ac longe diverso a Moysis legalibus ritu. Ideo novas abs te postulo leges. Tu ipse, quæso, viam ostendas mihi; aut *illumina*, secundum Aquilam. Neque solum ostendas ac legem ponas mihi, Domine, sed etiam dirige me in semita recta, ut ne offendam ad lapidem pede meo, « propter inimicos » meos : ne tradideris me in animas tribulantium me. » Per planam ac pacificam viam me tempore vitæ meæ deducas postulo. Non solum enim inimici, sed etiam iniqui sycophantæ

[1] Psalm. XXVI, 11, 12. — [2] 2 Cor. XII. 11. — [3] Phil. III, 12. — [4] 1 Cor. IX, 27.

et falsi testes instant, qui omnia hostili more mecum agunt. Tunc porro sibi vere mentitur iniquitas, quando res ipsi non bene cedunt, neque falsa testimonia prævalent.

« Credo videre bona Domini in terra viventium[1]. » Num ad superiorem postulationem remittit, ac bona Domini vocitat vultum Domini supra memoratum, de quo ait : « Vul- » tum tuum, Domine, requiram. Ne avertas faciem tuam a » me? » Quare secundum Aquilam dicitur, « Credidi me vi- » surum in bono Domini; » secundum vero Symmachum, « Credebam videre bonitatem Domini. » Sed videbit Domini vultum, non in terreno loco, sed neque in mortuorum regione; sed in terra viventium, quam pollicitus est Salvator his verbis : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt ter- » ram[2]. »

IPSI DAVID XXVII.

« Ad te, Domine, clamabo, Deus meus ne sileas a me, » nequando taceas a me, et assimilabor descendentibus in » lacum[3]. » Eorum quæ superius diximus de psalmis qui sine additamento Davidi, sive Davidis inscribuntur, non immemores, illis in præsenti traditionem, quæ ad nos usque pervenit, adjiciemus. Sic aiunt itaque Hebræi de psalmis qui talem præferunt inscriptionem; oportere ad superiores recurrere, atque observare, quinam esset psalmus qui præiret aliis subsequentibus, sive nullam prorsus inscriptionem ferentibus, sive Davidi inscriptis; atque accepta ab illo psalmo inscriptione, sententiam subsequentium psalmorum ipsi

1 Psalm. xxvi, 13. — 2 Matth. v, 4. — 3 Psalm. xxvii, 1.

accommodari oportere. Præsens itaque psalmus qui XXVII est, istam habet inscriptionem, pariterque XXVI, XXV et XXIV, sed XXIII *psalmus* erat *Davidi* inscriptus, similiterque XXII, unde secundum Hebraicam traditionem consequens est, reliquos omnes pro psalmis ad eamdem rationem reputandos esse, ac præsentem similiter psalmum supplicationes complectentem.

Illud per se declarat vel ipse psalmus, dum in sequentibus sic habet : « Exaudi vocem deprecationis meæ dum oro » ad te [1]. » Quam vero mentem deprecationis series præferat, age accurate perpendamus. Clamare se dicit ad Dominum, atque illum ut proprium sibi Deum invocare. Tu enim, ait, dignatus es nuncupari Deus meus, ut promissionem illam sanctis viris datam assereres : « Et ero illorum Deus, et ipsi » erunt mihi populus. Excipe deprecationem meam, et ne » sileas a me, nequando taceas a me, et assimilabor descen» dentibus in lacum [2]. » Hæc dicebat in certamine constitutus : ne iis qui post mortalis hujusce vitæ exitum in mortis lacum descendunt, similis fieret. Etiamsi enim in superiori psalmo dixerit : « Credo videre bona Domini in terra viven» tium [3]; » attamen ut homo adhuc carne circumdatus, ob vitæ debilitatem ac volubilitatem decertabat. Siquidem et ipse Apostolus decertabat, ne aliis prædicans ipse reprobus inveniretur [4]. Lacum autem solent divini libri nuncupare animarum domicilium in inferno, ut vocare consueverunt. Quod etiam ipse David declarat, dum non longe hinc in XXIX psalmo talia fatur : « Domine Deus meus, clamavi » ad te, et sanasti me : Domine, eduxisti ex inferno ani» mam meam ; salvasti me a descendentibus in lacum. » Viden' quomodo eodem in loco infernum et lacum una copulavit? Sed in præsenti quidem psalmo clamorem ad Deum

[1] Psalm. XXVII, 2. — [2] Jerem. VII, 23. — [3] Psalm. XXVI, 13. — [4] I Cor. IX, 27.

emittit, rogans non assimilari descendentibus in lacum; at in nono et vigesimo orationem sibi bene cessisse testificatur, sic aiens : « Domine, clamavi ad te, et sanasti me; salvasti » me a descendentibus in lacum[1]. » Opportune autem lacus dicitur animarum in inferno domicilium. Quemadmodum enim lacus receptaculum est aquarum desuper ac e sublimi istuc decidentium; sic et mortis regio, cui nomen infernus, eas quæ a supernis ex humana vita istuc decidunt animas excipiens, jure lacus appellatur. Rogat itaque ut ne in memoratum lacum una cum aliis detrahatur. Et hoc sane mihi continget, ait, si reliquis hominibus similis evadam qui abs te non exaudiuntur, quod est aversionis et odii tui signum. Loco autem hujus, « Ne sileas a me, » Symmachus, « Ne taceas ex me, » habet; ne forte te procul me quiescente, similis sim descendentibus in lacum.

« Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera » manuum ejus, destrues illos et non ædificabis eos [2] : » opera Domini dixeris conditarum omnium rerum substantiam, quam ex non extantibus ad existentiam deduxit universorum opifex Deus : opera autem manuum ejus, rerum factarum administrationem, qua prospicit ac dispensat, providentiæ suæ virtutibus ceu manibus omnia gubernans.

« Benedictus Deus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ. Dominus adjutor meus et protector meus : in » ipso speravit cor meum, et adjutus sum. Et refloruit caro » mea, et ex voluntate mea confitebor ei [3]. » Deus mendacii expers, ut promissa sua confirmet his verbis expressa : « Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum [4], » utpote qui prope sit omnibus qui se puro corde invocant, et non procul sit eo qui supra dicto ritu supplicat; præmissis deprecationibus se propitium exhibuit. Deinde vero per propheticum spiritum supplicanti animæ ceu signum dat, quo se

[1] Psalm. XXIX, 4. — [2] Ps. XXVII, 5. — [3] Ibid. 6, 7. — [4] Isai. LVIII, 9.

exauditam fuisse noverit. Illa vero hæc animadvertens, supplices voces in gratiarum actionem convertit, ac beneficium sibi collatum agnoscere se confitetur. Quamobrem ait : « Benedictus Dominus quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ. Dominus adjutor meus et protector meus : in ipso speravit cor meum, et adjutus sum. » Sentiebat enim dexteram Dei porrectam sibi, patrocinio esse, ut ne in memoratum locum detruderetur. Ex gaudii porro vehementia Propheta non animam tantum, sed etiam carnem suam gavisam et renovatam esse testificatur, ob spem illam bonam vel ipsi corpori in resurrectione mortuorum factam; quare subdit : « Et refloruit caro mea ; » quibus hæc adjunxit : « Et ex voluntate mea confitebor ei. » Quod mihi perquam simile videtur : « Voluntarie sacrificabo tibi. » Loco autem dicti illius : « Et refloruit caro mea, » Symmachus : « Efflo» resce, *inquit*, cor meum ; » Aquila vero : « Gloriatum est cor meum ; » Theodotio : « Et refloruit cor meum ; » Quinta editio : « Roboratum est cor meum. » Rursumque illius loco : « Ex voluntate mea confitebor ei ; » Symmachus : « In canticis meis celebrabo ipsum, » edidit; Aquila vero : « Et a cantico meo confitebor ei. »

« Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salvationum Christi sui est[1]. » Hic aperte prophetia Christum et eos qui illius ope salutem obtinent memoravit, opportuneque per unum Davidem universos exprimit. Sicut enim, inquit, deprecantem ipsum servavit, ita totius sibi proprii populi fortitudo erit.

« Salvum fac populum tuum, et benedic hæreditati tuæ, et pasce eos et extolle illos usque in æternum[2]. » Quænam sit Christi hæreditas in secundo psalmo declaratur; nam : « Postula a me, *inquit*, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ[3]. » Neque a

[1] Psalm. xxvii, 8. — [2] Ibid. 9 — [3] Ps. ii, 8.

vero aberraveris, si religiosos illos in priori populo viros, prophetas, et justos, ad Christi hæreditatem pertinuisse dixeris, atque « salvationum » ejus participes fuisse. Neque multitudinem populi, ac eos qui indigne Ecclesiæ Dei accesserunt, populum ejus pronuntiare par fuit; sed solum eos qui ipsi probatam et placitam vitam duxerunt, de quibus ipse dixerit: « Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi po» pulus. Et pasce eos et extolle illos usque in æternum. » Hic autem pascit illos, qui animam suam pro iis posuit, ut in Evangeliis ait : « Bonus pastor animam suam ponit pro » ovibus [1]; » ac rursum : « Oves meæ vocem meam audiunt [2]; » iterumque : « Ero vobiscum usque ad consummationem sæ» culi [3]. » In tempore autem opportuno ipsas in sublime elatas, cœlesti regno donabit.

PSALMUS DAVID XXVIII.

In exitu Tabernaculi [4].

« Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arie» tum. Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino » gloriam nomini ejus, adorate Dominum in atrio sancto » ejus [5]. » His prorsus similia quoad sententiam arbitror ea, quæ in nonagesimo quinto psalmo de vocatione gentium feruntur, quæ hoc modo se habent. « Cantate Domino canti» cum novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Do» mino, benedicite nomini ejus, annuntiate de die in diem » salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in om-

[1] Joan. XI, 11. — [2] Id. X, 27. — [3] Matth. XXVIII, 20. — [4] Psalm XXVIII, 1. — [5] Ibid. 2.

» nibus populis mirabilia ejus. Quoniam magnus Dominus » et laudabilis valde, terribilis est super omnes deos. » Deinceps ita subsumit : « Afferte Domino gloriam nomini ejus. » Tollite hostias et introite in atria ejus, adorate Dominum » in aula sancta ejus. » Quibus sane Evangelicam gratiam, in omnes totius orbis nationes diffusam, prænuntians, postquam canticum novum, videlicet novi testamenti, memoravit, deinde præcipit ut afferant Domino gloriam et honorem, et cætera. Hæc autem afferre jubet, non Judæos, sed familias gentium, aut secundum reliquos interpretes, ac Hebraicam veritatem, « cognationes populorum. » Hæc itaque in quinto et nonagesimo psalmo de gentibus divinitus prænuntiata sunt. In præsenti vero ea ipsa jubentur Domino afferre filii arietum, quos æstimo nihil differre a familiis gentium, aut cognationibus populorum. Neque enim ipsi arietes hæc Domino afferre jubentur, sed filii arietum. Id vero dico secundum Hebraicam sententiam, in qua neutiquam effertur illud : « Afferte Domino filii Dei. » Quare hæc in Septuaginta interpretibus obelo notantur, quod neque in Hebraico exemplari, nec apud reliquos interpretes compareant. Quod si omnino Septuaginta interpretum lectio spectanda sit, dico præcipi filiis [Dei] ut afferant Domino, non arietes, sed filios arietum, gloriam et honorem cæteraque his adjuncta. Quæ sane ex comparatione quinti et nonagesimi psalmi, de conversione gentium prænuntiari dixerim.

Neque a scopo deflectemus, si pronuntiaverimus hic per filios Dei, Salvatoris nostri discipulos Apostolosque significari, a quibus liquet factam esse gentium vocationem. Eos scilicet hic psalmus jubet afferre, primo quidem et ante omnia filios arietum, non arietes : quoniam in psalmo quadragesimo quarto Ecclesiæ ex gentibus coactæ dicitur : « Pro » patribus tuis nati sunt tibi filii [1]. » Eidemque præcipitur

[1] Psalm. XLIV, 17.

ut patrum suorum obliviscatur his verbis: « Audi filia et » vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum » tuum, et domum patris tui: Et concupiscet Rex decorem » tuum, quia ipse est Dominus tuus[1]. » Hæc enim non alii quam Christi Ecclesiæ dicta sunt, cohortante illam Spiritu divino, ut obliviscatur priorem populum suum et domum patris sui; nimirum ob multiplicium deorum errorem, ac patrum suorum superstitionem. Deinde quia illam patres oblivisci suos jusserat, necessario infert his verbis: « Pro » patribus tuis nati sunt tibi filii. » Hos filios arietum vocat ob rationis defectum. Postea subjungit: « Afferte Domino » gloriam et honorem. » Cujus sententiam ex hoc Salvatoris nostri ad discipulos monito intelligas. « Luceant opera vestra » coram hominibus, ut videntes bona opera vestra, glorifi- » cent patrem vestrum, qui in cœlis est[2]. »

Ad hæc tertio, præsens psalmus, cui consonat nonagesimus quintus, præcipit afferre Domino gloriam nomini ejus. Ipsi namque, per doctrinam sanam, gloriam afferimus; sed et honorem ipsi afferimus, si huic ejus præcepto pareamus: « Honora Dominum de tuis justis laboribus, et primitias » offer ipsi de tuis justitiæ fructibus[3]. » Nomini autem ejus gloriam conciliamus, si quando luceant opera nostra coram hominibus; ita ut videntes ipsi glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. Quo pacto autem etiam apud gentes nomini ejus gloria referatur, hic Prophetæ sermo declarat, qui Judaicam gentem respicit, et sic habet: « Non est voluntas » mea in vobis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium » non accipiam de manibus vestris; ab ortu enim solis usque » ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus; et » in omni loco thymiama offertur nomini meo, et sacrifi- » cium mundum. Quia magnum est nomen meum in genti- » bus: et vos polluistis illud[4]. » Ad hæc omnia ii, qui filii

[1] Psalm. XLIV, 11. — [2] Matth. V, 16. — [3] Prov. III, 9. — [4] Malach. I, 10.

Dei esse declarantur, scilicet filii arietum, jubentur adorare Dominum in aula sancta ejus. Non vult enim extra aulam, neque in secessu, aut semotos adorare ipsum; sed accedere jubet ad Ecclesiam suam. Loco autem illius : « In aula sancta » ejus; » Aquila : « In decore sanctificato; » Symmachus vero : « In decore sancto, » edidit. Vult enim nos cum debito ornatu, ac Deo dilecta justitia adorationem peragere, sanctitati prorsus deditos ac decori.

« Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : » Dominus super aquas multas [1]. » Quia cum in vertice Carmeli aer serenus esset, audiebat vocem aquarum multarum. Ac si quis summatim omnia colligat quæ in veteri Testamento de aquis feruntur, is sane videbit illud : « Spi» ritus Dei ferebatur super aquam [2]; » et illud : « Educant » aquæ reptilia animarum viventium, et volatilia [3]; » ea item deprehendet quæ in diluvio gesta sunt, quomodo videlicet, cum omnia aquis submersa essent, solus Noe cum iis qui in arca erant salvus evaserit : ea etiam quæ in Ægypto et in mari Rubro, et quæ in Jordane, qua ratione filii Israel sicco pede transierint.

« Vox Domini in virtute [4]. » Nam qui omnia potest in Christo qui se confortat, is præcepta Domini audit, et ea exequitur. Vox ergo Domini non in debili ac soluta anima; sed in robusta quæ naviter bonum operatur. « Vox Do» mini in magnificentia. » Non per ea solum, inquit, quæ de aquis dicta nobis sunt, vox Domini declaratur; sed etiam per virtutem et magnificentiam ejus, quam oculis deprehendere potest, quisquis confertim mundum totum quaqua versum, et partes ejus sigillatim contemplatur, necnon inenarrabilem magnitudinem, ineffabilem pulchritudinem, ac multa varietate spectabilem, quæ ipsis inest, sapientiam. Quæ nimirum potestatem virtutemque universo-

[1] Psalm. xxviii, 3. — [2] Genes. i, 2. — [3] Ibid. 20. — [4] Psalm. xxviii, 4.

rum opificis aperte commonstrant. Hinc est quod sermones prophetici Dei scientiam a magnitudine operum ejus mutuati sint. Quamobrem apud Jeremiam dictum est : « Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, *et cætera*[1]. »

« Vox Domini confringentis cedros : et confringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas tamquam vitulum » Libanum, et dilectus quemadmodum filius unicornium[2]. » Hoc item modo interpreteris : per vitulum Libani, filium unicornium, videtur Jerosolymam indicare, atque illum pridem dilectum filium unicornium. Nam ex sanctis Patribus orti sunt, qui olim unicornes vocitabantur, quia uno Deo veluti cornu sunt usi : qua de re gloriabantur his verbis : « In te » inimicos nostros ventilabimus cornu. » Quorum filii fuere, duces Sarion ex circumcisione, sic enim in aliis editionibus vocantur, qua voce « Principes » significantur. Eos comminatione contrivit sua, una cum Jerosolyma quam vitulum et Libanum nuncupat. Id enim aperte Ezechiel propheta significavit his verbis : « Hæc dicit aquila grandis magnarum » alarum, longo membrorum ductu, plena unguibus, ductumque habet ut ingrediatur in Libanum, et tulit selecta » cedri, summitates frondium tenerarum, et detulit ea in » terram Chaldæorum[3]. » Quæ ipse in sequentibus interpretatur dicens : « Cum venerit Rex Babylonis in Jerusalem, » assumet Regem ejus et principem ejus[4]. » Hos « selecta » vocat, et « summitates frondium tenerarum » ejus. Vitulum autem ejus, altare vocat, in quo vitulos et sacrificia offerebant. Quæ omnia, una cum Sariis, id est principibus ejus, contrita sunt. Ita, inquit, cæterarum gentium impios conteret, qui instar cedrorum Libani erigebantur.

« Vox Domini concutientis desertum, et commovebit » Dominus desertum Cades[5]. » Vere totus orbis hominum,

[1] Jerem. x, 12. — [2] Psalm. xxviii, 5, 6. — [3] Ezech. xvii, 3. — [4] Ibid. 12. — [5] Psalm. xxviii, 8.

cum ante Dei cognitione ac pietate vacuus et desertus esset, per Evangelicam prædicationem commotus est; ita ut a nequitia ad virtutem, ab ignorantia ad scientiam divinam transmearet. Ex deserto igitur habitatus orbis effectus est.

« Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa, » et in templo ejus omnes dicent gloriam [1]. » Nam Dominus, inquit, cervos præparat. Est animal solitudinis amans, serpentibus exitiale, et cornutum, atque secundum legem mundum est, ac in prædictum desertum emissum fuit. Qui porro desertum hujusmodi percurrunt, serpentes pedibus suis proterunt, omniaque venenata in eremo animalia procul abigunt. Quibus depulsis revelata sunt querceta : « Et in templo ejus » omnes dicent gloriam. » Summa certe accuratione dictum est. « Et in templo ejus omnes dicent gloriam; » non enim Judæi, neque populus ex circumcisione, sed quisquis ex omnibus gentibus conversus est. « Dominus virtutem populo » suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace. »

PSALMUS CANTICI,

In dedicatione domus David XXIX [2].

Sed fortasse quispiam ad hæc dixerit, quod nullam hic structuræ domus sive templi faciat mentionem : nec quidpiam in psalmo reperiatur quod possit dedicationi domus competere, ut quis putaverit de templi Hierosolymitani dedicatione hunc psalmum pronuntiatum fuisse. Verum quoniam inscribitur : *Psalmus cantici in dedicatione domus*,

[1] Psalm. XXVIII, 9. — [2] Ps. XXIX, 1.

mihi, quæso, consideres, num hic per domum, suam ipsam animam adumbret : in qua cum Spiritus sanctus ceu in templo aliquando habitasset, quodam tempore desertam eam reliquit, atque recessit ob patratum in Uriam et uxorem ejus facinus; ideo ad mortem usque delapsus est, quia ad mortem peccaverat; imo ratione quadam usque ad lacum et ad infernum deductus est, ac reipsa descendit in corruptionem; ita ut ea de causa fletibus se dederit, ac pro regia veste saccum induerit. At quia postquam dignam exhibuit pœnitentiam, ac sese castigavit atque punivit, congruentique tempore in confessionibus perseverarit; remittendi sibi peccati promissionem nactus est, per Christum scilicet ex ejus semine proditurum, et ad infernum usque descensurum; jure a tristitia et a scelerum confessione translatus, gratias agit Deo dicens : « Domine, eduxisti ab » inferno animam meam, salvasti me a descendentibus in » lacum : » luctumque suum in lætitiam versum his verbis testificatur : « Convertisti planctum meum in gaudium mihi, » conscidisti saccum meum et circumdedisti me lætitia. » Cum igitur hic domum, Davidis animam indicare commonstratum sit; hujusce domus dedicationi quæ hic dicuntur aptanda sunt.

« Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno » animam meam, salvasti me a descendentibus in lacum [1]. » Hæc David in præsenti psalmo dicit; in vigesimo septimo autem, ita clamabat ipse : « Ad te, Domine, clamabo, Deus » meus, ne sileas a me, et assimilabor descendentibus in » lacum. » Sed quia ibi sic precabatur, hic gratias agit ut detrusus ante et delapsus in lacum, sed jam reductus et erutus ex eo, neque similia passus iis qui cum in ipsum de-

[1] Psalm. XXIX, 2, 3.

scendissent, nunquam inde postea emerserunt. Nam cum primis beatum est non peccare : at quia humanæ naturæ infirmitas peccatis subjacet; secundam quis navigationem esse dixerit, ad bonum se revocare, ac post morbum sese restituere ac naturalem recipere sanitatem.

« Psallite Domino sancti ejus, et confitemini memoriæ » sanctitatis ejus. Quoniam ira in indignatione ejus, et vita » in voluntate ejus[1]. » Rogat ut sibi pœnitenti congratulentur, et confiteantur, id est, gratias agant memoriæ sanctitatis ejus; ac si diceret, ut memoriam refricent, neque obliviscantur bonorum quæ hominibus Dominus subministravit. Cum primis autem par est gratiarum actionibus insistere, memores divinæ benignitatis, quæ tanta est, ut nunquam velit malum hominibus obvenire. Quod si contingat quempiam ob propriam improbitatem castigatione egere, ipse sibi iram indignationis procurat. Certe voluntas Dei non mortem hominibus, sed vitam expetit. Quare alio in loco dicitur : « Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem » peccatoris, sed potius pœnitentiam ejus[2]. » Eodem quoque modo hic dictum est : « Vita in voluntate ejus : » non enim « ira in voluntate ejus. » Sane præter Dei propositum ac præter voluntatem ejus peccantibus indignatio et ira præparantur : quod ita declarat Apostolus : « An divitias » bonitatis ejus, et patientiæ et longanimitatis contemnis? » ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit. Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, » thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii » Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus[3]. »

« Ego autem dixi in abundantia mea : Non movebor in » æternum[4]. » Judicium Domini justum esse comprobat, dum confitetur unde sibi lapsus evenerit. Opus enim est

[1] Psalm. XXIX, 5, 6. — [2] Ezech. XVIII, 23. — [3] Rom. II, 4. — [4] Psalm. XXIX, 7.

eum, qui coram Deo consistit, meminisse hujus dicti, « Qui » videtur stare, videat ne cadat[1], » ac Domino gratiam de statu illo profiteri. At ille non bene secum reputans, ex sua virtute se in præclaris stare arbitratus est; seseque immutabilem, immobilemque declaravit. « Domine, in volun» tate tua præstitisti decori meo virtutem[2]. » Quia superius memorata non recte æstimaverat; novit tandem statum illum, felicitatem, ac decorem quo tunc fulgebat, non ex se, neque se auctore sibi affuisse. Quapropter cum ex re ipsa infirmitatis suæ experimentum cepisset, hæc confitetur dicens : « Avertisti faciem tuam a me, et factus sum contur» batus. » Tu quidem nihil ulterius effecisti, non impulisti neque dejecisti me; id tantum præstitisti, ut me propter arrogantiam meam solum, tuaque ope vacuum desereres : « Avertisti faciem tuam, » et ego confestim convictus, « fac» tus sum conturbatus, » in peccata mea lapsus, et inimicis meis traditus.

« Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum depreca» bor. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in cor» ruptionem[3] ? » Secundum Symmachum autem : « Cum in » malis essem, dixi : « Ad te, Domine, clamabo, et te Do» minum meum deprecabor. Quod lucrum in sanguine meo, » me delato in corruptionem ? Numquid confitebitur tibi » pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam ? » Hæc et his similia deprecor, ex infimis ac ex profundissimo lacu clamores emittens, sciscitorque, ut a te Deo, ceu a magistro, edocear : Quæ utilitas aut mihi aut aliis ex sanguine meo confertur ? Aut quid amplius hominibus accidet [boni], si descendero in corruptionem ? Atenim in alterius sanguine multa magnaque utilitas universo mundo accedet; quando agnus tuus qui tollit peccatum mundi, quasi ovis ad jugulationem veniet, et tanquam agnus coram tondente se sine

[1] I Cor. x, 12. — [2] Psalm. xxix, 8. — [3] Ibid. 9, 10.

voce erit. Nam ex hujus sanguine redemptio, et ereptio a malis iis erit, qui per eum salutem consecuturi sunt. Quinetiam descensus ejus ad eos usque qui in corruptione et in morte versantur, multis causa salutis erit. Pulvis enim multus multaque terra, hominum scilicet olim carnalium ac terrenorum, confitebitur tibi : qui in meliorem versi conditionem, annuntiabunt veritatem tuam. Numquid igitur in sanguine meo tale quidpiam bonum mundo erit? An quis utilitatem hinc percipiet, si ego a morte detrahar? An pulvis et qui ex pulvere sumptus factus est homo, ex terreno commutatus in spiritualem, annuntiabit veritatem tuam? Nihil sane hujusmodi ex me prohibit. Quamobrem rogo ne similis fiam descendentibus in lacum.

« Audivit Dominus, et misertus est mei, Dominus factus » est adjutor meus. Convertisti planctum meum in gaudium » mihi : conscidisti saccum meum, et circumdedisti me » lætitia[1]. » Cum sic, inquit, deprecarer, qui non procul est ab iis qui pure ac fideliter invocant ipsum, Dominus *audivit*, de quo dictum est : « Prope est Dominus omnibus in» vocantibus eum in veritate[2] : » et postquam audivit, « mi» sertus est mihi, » ac suam erga me misericordiam opere comprobavit : « factus est enim adjutor meus. » Postquam nos hisce allocutus est verbis, et quæ sibi acciderant enarravit, rursus gratiarum actionem ad ipsum Deum convertit, beneficia sibi collata enumerans. Nam, inquit, tu mei misertus es, et factus es adjutor meus; atque sic veteres lacrymas, lamentationes, planctum, in risum, gaudium et exultationem commutasti. Ita veram comprobasti illam beatitudinem, quæ diu postea de flentibus ac lugentibus tradita est : « Beati qui flent, quoniam ridebunt[3]; beati qui lu» gent, quoniam ipsi consolabuntur[4]. » Me sacco exuisti, qui luctus signum erat; in quo me affligebam; et cingulo læ-

[1] Ps. XXIX, 11, 12. — [2] Psalm. CXLIV, 18. — [3] Luc. VI, 21. — [4] Id. V, 5.

titiæ circumcinxisti me. Hæc porro omnia mihi præbuisti, ut ne, si tibi non confessus essem, terra et pulvis remanerem; sed « ut cantet tibi gloria mea. » Nam si descendissem in corruptionem, nulla hinc utilitas vel mihi vel aliis eventura erat. Ego namque vita illa quæ ex te procedit privandus eram, alii vero per me salutem minime nacti essent.

At quando tu « convertisti planctum meum in gaudium » mihi, » et quando « conscidisti saccum meum et circum» dedisti me lætitia, » non modica inde utilitas accessit : nam pristina recepta gloria, per eam tibi cantabo et psallam, non prava quidem conscientia, sed fidenti ac pura mente. Ideo ait : Ut cantet tibi gloria mea et non compungar[1]. » Ita porro perseverabo per omne sæculum, confitebor tibi, et a te mihi semper collata beneficia commemorabo. « Dominus » factus est adjutor meus. » Notandum porro est, illud, *factus est*, non semper acceptam substantiam significare; sed quandoque etiam habitum quemdam. Sicubi igitur id de Salvatore dicatur, habitum ad rem aliquam, non substantiam factam, significat. « Convertisti planctum meum in » gaudium mihi. » Vox illa, *planctus* [sive *tunsio pectoris*], sensum significat : quod vel ipsa re declaratur, manus quippe pectus tundunt. Qui igitur in propriorum peccatorum sensu versatur, ac per spirituales manus cum efficacia sensum excitat suum; is translatus a luctu, gaudium, Spiritus sancti fructum, accipiet. Illud porro, *convertisti*, mutationem illam ex planctu et luctu in lætitiam declarat. Illud demum, *non compungar*, id est, non mutabo propositum. Gloria illa cantatrix ejus qui sic Deum affatur, rectum vitæ institutum est et cognitio pura. « Domine Deus meus, » in æternum confitebor tibi. » Id est, pro omnibus quæ contigerint, non modo jucundis rebus, sed etiam pro laboribus, gratias tibi ago, Domine.

[1] Psalm. XXIX, 30.

In finem psalmus David, pro extasi XXX.[1]

Neque in Hebraica Scriptura, neque in reliquis interpretibus, inscriptio illud præfert, « pro extasi. » Num forte quia illud in psalmo effertur : « Ego autem dixi in extasi » mentis meæ : Projectus sum a facie oculorum, » idipsum quispiam inscriptioni addiderit, ad tempus illud id referens, quo in extasi positus dixit : « Projectus sum a facie oculo» rum ? » Cæterum præsens inscriptio lectorem ad finem remittit, sive propter ea quæ versus finem dicuntur, ubi pernecessariam admonitionem affert his verbis : « Diligite Do» minum omnes sancti ejus, quoniam veritates requirit » Dominus, » et cætera; sive quia nonnulla vaticinatur quæ tempore passionis Salvatoris nostri gesta sunt, quæque in consummatione sæculi ventura erant. Sed quoniam bona hic Davidi spes subindicatur, quæ ipsi in futuro tempore implenda erat, jure inscriptionem in finem remittit. Totus vero psalmus Davidis supplicationem complectitur, qui sese totum Deo concredidit, rogatque ut ne spe labatur.

« In te Domine speravi, non confundar in æternum : in » justitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam, acce» lera ut eruas me[2]. » Etiamsi multis divitiis afflueret, et victoriis quas de inimicis reportaverat, ornaretur; nihil eorum ad securitatem sibi conferre, unamque in Dominum spem id præstare posse, arbitrabatur. Quare supplicabat ut numquam ab ea decideret : sed nos quoque instituebat ut

[1] Psalm. XXX, 1. — [2] Ibid. 2, 3,

paria quærentes, eadem quæ ipse sentiremus ac loqueremur. Loco autem illius, « in justitia tua ; » Symmachus, « in misericordia tua, » edidit. « Esto mihi in Deum pro» tectorem et in domum refugii, ut salvum me facias. Quo» niam fortitudo mea et refugium meum es tu, et propter » nomen tuum deduces me et enutries me[1]. » Hæc in septimo decimo quoque psalmo dixerat.

« Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi, » quoniam tu es protector meus. In manus tuas commen» dabo spiritum meum : redemisti me Domine Deus veri» tatis[2]. » Ex iis quæ jam olim expertus sum, confido te ex quovis laqueo educturum me, ab inimicis mihi parato. Quamdiu enim in vita mortali versor, me impugnatum iri scio; et ad extremum usque halitum, inimicorum insidiis appetitus, in certamine constitutus ero. At confido fore ut, spe mea in te reposita, non confundar in æternum. Deum autem veritatis opportune et congruenter ad rem quæ agitur vocavit : neque enim contingere potest, ut is qui in te speravit, vel is qui promissis tuis fidem habuit, spe labatur.

« Odisti observantes vanitates supervacue. Ego autem » in Domino speravi : exultabo et lætabor in misericordia » tua[3]. » Merito lætaris de veritatis amatoribus, illosque admittis; ideo dictum est : « Veritates requirit Dominus; » Illos vero qui vanitatem sectantur, utpote qui mendacium consectentur, aversaris et odisti. Vanitas quippe est quod mendacio plenum : quare sic admones : « Filii hominum » usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et quæ» ritis mendacium[4] ? » Ego vero a vanis rebus adversus, in te solo Domino meo spem reposui : quare confido non frustra tibi meipsum commisisse. Nam finis spei in te positæ est gaudium et lætitia.

[1] Psalm. xxx, 4. — [2] Ibid. 9, 6. — [3] Ibid. 7, 8. — [4] Id. iv, 3.

« Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam; nec conclusisti me in manibus inimici: statuisti in loco spatioso pedes meos[1]. » Jam alias respexisti humilitatem meam; ac plerumque anima mea in necessitates ab inimicis sibi inductas delapsa, meque nihil aliud agente quam ut humiliarem et affligerem me, ob emissas ad te Deum meum preces, tu ipse meus propugnator ac protector, me nequaquam despiciens, sed humilitatem approbans meam, « salvasti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manibus inimici; » ac præter expectationem me in retibus jam devolutum, et inimicorum manibus traditum, eripuisti remisistique liberum, pedes meos in latitudine ac in loco spatioso constituisti, solutoque mihi concessisti, ut ubicumque vellem incederem. In historia porro narratur, ipsum sæpe a Saüle deprehensum, et aliquando in spelunca inclusum, manus ejus effugisse : et alias a Getthæis se mente captum simulando elapsum esse.

« Miserere mei, Domine, quoniam tribulor : conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus[2]. » Rogo, inquit, ac deprecor mei ut miserearis, « quoniam tribulor; » cujus loco Aquila : « Quoniam angustum mihi. » Tui enim et promissorum tuorum causa in angusta et arcta via incedo. At animæ meæ oculus, ipsaque mens ac vis ratiocinandi turbata est in ira. Pro quo Aquila dicit : « Squalluit in indignatione oculus meus; » Symmachus vero, « Turbatus est præ indignatione oculus meus. » Nam cum indignationem, inquit, et iram mihi concitavi, ausus ea perpetrare quæ furore et ira digna sunt, tunc confusio, conturbatio et squallor rationabilem animæ vim occupavit. Sed etiam anima mea et venter meus ipse conturbatus ac confusus est in tempore indignationis meæ. Quemadmodum

[1] Psalm. xxx, 9. — [2] Ibid. 10.

vero animæ oculum per translationem a sensili oculo intelligimus; sic ventrem ejus nequaquam labare si vim memoriæ accipias ; in qua ceu in ventre, cibos omnes a sermonibus perceptos reponere consuevimus. Quamobrem alicubi dicitur : « Benedic anima mea Domino, et omnia quæ intra » me sunt nomini sancto ejus[1]. » Et Salvator ait : « Qui bi» berit ex aqua quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus » fluent aquæ vivæ, salientis in vitam æternam[2]. » Hic itaque reminiscendi vim, sive etiam principem animæ partem, ventrem Servator nuncupavit. Cum ergo et mentis oculis et ventre, de quo jam diximus, conturbatus essem, medelæ me atque curationi tradidi; dolori, gemitibus, egestati vitam addixi meam, ceu quadam circuitione usus ad salutem recuperandam. Pro illo autem : « In paupertate » virtus mea, et ossa mea conturbata sunt, » apertius Symmachus interpretatus est his verbis : « Propter afflictionem » meam, virtus mea et ossa mea putruerunt. » Ita me macerabam, inquit, ut propter afflictionis vim, virtus mea deficeret ac infirmaretur, atque ipsa animæ ossa, ipsæ facultates, quibus olim viriliter agebam, computrescerent ; sive secundum Aquilam : « Et ossa mea exaruerunt. » Hæc porro sunt iis, qui scelerum suorum veniam consequi peroptant, ad disciplinam et exemplum necessaria.

« Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium et » vicinis meis valde, et timor notis meis. Qui videbant me, » foras fugerunt a me : oblivioni datus sum tanquam mor» tuus a corde. Factus sum tanquam vas perditum[3]. » Hæc ad tempus passionis Salvatoris nostri referimus, quæ ab ipso congruenter dicta fuerint, quando inimici suspensum videntes irridebant eum, opprobriis incessentes, ut in Evangeliis scriptum est : ac noti ejus, disciples et amici, metu correpti recedebant, ipso relicto ; quando is qui dis-

[1] Psalm. CII, 1. — [2] Joan. VII, 38. — [3] Psalm. XXX, 12, 13, 14.

cipulorum ejus choro præerat ter ipsum negavit. Tunc sane oblivioni datus est tanquam mortuus a corde; imo etiam tanquam vas perditum reputatus est. Cæterum hæc si ad eum qui in psalmo confitetur referantur, extremam ejus miseriam et afflictionem declarant. Ita enim sese maceravit, ut deficeret in dolore vita ejus, et anni ejus in gemitibus, virtus ejus in paupertate infirmaretur, et ossa animæ ejus conturbarentur; qua in re ab inimicis quoque deridebatur, quasi in vanum ac frustra sese affligeret. Non modo autem inimicis in opprobrium fuit, sed etiam vicinis, qui, quod proxime habitarent, ipsum probe noverant. Ipsi namque videntes illum in confessione ad Deum emissa sese macerantem, irridebant eum et opprobriis onerabant. Cognati vero et amici, qui ipsum convenire solebant, metu perterriti erant, ac si eum insanientem ac mente alienatum vidissent, ita ut, de salute ejus desperantes, secederent et aufugerent, ipsumque veluti jam mortuum oblivioni darent, ac tanquam vas perditum haberent. Hæc omnia perpessum se testificatur, dum se in confessione et pœnitentia affligeret. Sed illi quidem, ait, sic erga me se gesserunt. Ego vero non sine consilio et ratione me sic agere putabam : sed quia audiebam vituperationem multorum commorantium in circuitu, qui tunc una conveniebant eo consilio, ut animam meam acciperent; nam occulti et invisibiles inimici, me in peccatum lapso, in unum congregati sunt ut animam meam raperent; ideo eorum insidias subodoratus, tale de me supplicium sumpsi; cogitans num forte Deus, conspecta hujusmodi abjectione mea, misericordia motus me liberaturus esset.

« Ego autem in te speravi, Domine; dixi, Deus meus es tu, » in manibus tuis sortes meæ. » Hæc inimicis, inquit, contra me molientibus, in te speravi Domine; dixique, te solum

[1] Psalm. xxx, 15.

mihi adjutorem sufficere : nam : « Deus meus es tu; in ma-» nibus tuis sortes meæ. » Pro quo tum Hebraica lectio, tum reliqui interpretes, « tempora mea » ediderunt. Etiamsi enim inimici jam maxime viribus valeant, quasi adversum me nacti opportunum tempus; at mihi tempora mea in manibus tuis reservata sunt : quo tempore sortes meas penes te repositas novi. Quamobrem jure supplico postuloque, me in præsenti ab inimicis et a persequentibus me liberari.

« Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me » fac in misericordia tua : Domine non confundar, quoniam » invocavi te[1]. » Quemadmodum oriente sole tenebræ dissipantur, sub terra absconso, omnia nox occupat; tuncque ex latibulis suis prodeunt feræ agrestes, virique operarii iniquitatis : ita Deo averso, insurgunt animæ hostes, ipsamque incursionibus molestant; ipso autem deitatis suæ lumen emittente, quod vultum Dei Scriptura vocare consuevit, tunc avertuntur et fugam faciunt omnes, qui amica tenebris opera perpetrant, ac quidquid Deo contrarium est dissipatur. Quare qui primo confitebatur dicens : « Illustra » faciem tuam super servum tuum, » jam rursum, Non propter opera mea, inquit, sed propter misericordiam tuam salutem nanscisci rogo; atque iterum, Quoniam te invocavi, inquit, ne confundar quia speravi in te. Etenim impiis qui te Deum non norunt opprobrium debetur. Quapropter ait : « Erubescant impii et deducantur in infernum; » vel secundum Aquilam et Symmachum : « Sileant in in-» ferno. » Et jam quidem illi loquuntur multa ausi; at cum in congruentem sibi locum deducti fuerint, tunc arrogantiæ finem facient, tunc labia illa, quæ in præsenti cum superbia contra justum virum multa proferunt, muta erunt; tunc de justorum hominum despectu ultio sumetur.

[1] Psalm. XXX, 17. — [2] Ibid. 19.

« Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam » abscondisti timentibus te! Perfecisti eis qui sperant in te » in conspectu filiorum hominum. Abscondes eos in abscon- » dito faciei tuæ a conturbatione hominum. Proteges eos in » tabernaculo a contradictione linguarum [1]. » Isthæc, ait, deprecatus sum, ut illustres faciem tuam super servum tuum, et ut salutem misericordia tua nanciscar, et ne confundar quoniam invocavi te, confisus mansuetudinem tuam magnam et ineffabilem esse, ac divitiis multis refertam. Quare dictum ab Apostolo fuit : « An divitias bonitatis ejus » et patientiæ et longanimitatis contemnis [2]? » Sed jam quidem non omnibus bonitatem tuam manifestam facis; sed occultas eam et recondis, custodisque timentibus te. Quia vero ad eam ipsam rem perfecisti eam, id est, ut sperantibus in te largiare, præbeasque ipsam opportuno tempore præ oculis filiorum hominum, ita ut omnes bonitatem suspiciant tuam, tempore remunerationis bonorum dignis attributam; ideo in hac vita animas tibi addictas, tentationum tempore tua protectione dignas habens, abscondis, liberasque illas a conturbatione hominum, ac sub manu tua velut sub tegmine quodam protegis eas a contradictione linguarum, ut nihil lædantur vel ab iis qui ipsas verbis impugnant, vel ab iis qui machinas suas adversus illas instruunt.

« Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericor- » diam suam in civitate munitionis [3]. » Postquam confitendo tot verbis Deum compellavit : sermonem suum opportune et bono termino claudit, benedicendo Deum, « quoniam » mirificavit misericordiam suam in civitate munitionis : » quod Symmachus sic interpretatus est : « Benedictus Domi- » nus, qui ostendit mihi misericordiam suam, quasi in civi- » tate munita. » Per me quippe, ait, Deus glorificatus est,

[1] Psalm. xxx, 20, 21. — [2] Rom. II, 4. — [3] Psalm. xxx, 22.

quia propemodum infinitis collectis hostibus, animamque meam ceu magnam civitatem obsidere conantibus, custos ille meus septo me circummuniens, misericordiam suam mirabilem exhibuit, atque ita me servavit, perinde atque civitatem fortissimo muro circum instructam. Talis erga me fuisti, Domine mi, quando memetipsum humiliavi in excessu mentis meæ, quo conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus. Neque tunc procrastinavi, sed memetipsum humiliavi, quasi peccati mei causa projectus ab oculis tuis. Et hæc quidem confitendo dixi : Tu vero humanus bonusque Deus, me domesticum tuum non adjecisti ; sed secundum promissionem istam : « Cum conversus » ingemueris, tunc salutem obtinebis [1], » me hæc dicentem exaudisti, et propterea « mirificasti misericordiam tuam » mihi in civitate munitionis. »

Ipsi David intellectus XXXI.

« Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum » tecta sunt peccata [2]. » Post quam pro admisso scelere sese David multum afflixerat, vocesque in psalmo trigesimo positas emiserat, de judicio Dei pro iis quorum sibi conscius erat sollicitus ; gnarus item ex Spiritu sancto atque ex prophetica illa virtute, remissionis peccatorum quæ per salutarem gratiam hominibus concedenda erat : gnarus item idololatras et atheos sexcentis malis complicatos, aliquando veniam peccatorum per lavacrum regenerationis confertim consecuturos, his dictis eosdem ter beatos prædicat. Gemitibus, inquit, et lacrymis frequentibus peccati causa con-

[1] Ezech. XXXIII, 12. — [2] Psalm. XXXI, 1.

tabescens, et illius ergo in adversitates innumeras delapsus, æmulatione dignos eos ac beatos prædico, qui sine miseriis hujusmodi, per Dei benignitatem, remissionem peccatorum acceperunt. Tanto quippe erga illos studio et liberalitate utitur, ut non solum remittat, sed etiam tegat eorum peccata, ut ne vestigium quidem eorum residuum sit.

« Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccatum, » nec est in ore ejus dolus[1]. » Quæ superius dicta sunt, generatim efferuntur, atque omnes omnino respiciunt qui per gratiam peccatorum veniam nacturi sunt; at quæ in præsenti dicuntur, quo ritu remissio concedatur declarant his verbis : « Cui non imputaverit Dominus peccatum. » Nam peccatum semel perpetratum, fieri non posse quin admissum fuerit significat : sed penes Dominum esse, ut in rationibus suis peccanti facinus vel imputet, vel non imputet, ac veniam et indulgentiam concedat. Verum quia quotquot remissionem delictorum, quæ per baptismum datur, adeunt, per confessionem in Salvatorem emissam, per fidem in universorum Deum, ac per confessionem sinceram, veniam consequuntur; congruenter et accurate admodum adjicitur : « Nec » est in ore ejus dolus, » aut, « in spiritu ejus dolus; » nam utroque modo in lectione fertur. Hic enim beatus, qui spiritu puro ac ore veraci confessionem edit, vocesque profert in lavacro regenerationis solitas. Quod si in ore ejus, vel in spiritu, vel in anima dolus inveniatur, utpote qui seipsum deceperit, ita ut veniam non obtineat; sua insuper mala adaugebit, cum majorem sibi iram in die iræ coacervaverit.

« Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum cla- » marem tota die[2], etc. » Illi quidem beati sunt, quos in spiritu cognoscens beatos prædicavi. Ego vero postquam clamoribus et confessionibus multum laboraveram, defatigatus tacui. Pro quo Symmachus, « Quoniam silui; » Theodotio

[1] Psalm. xxxi, 2. — [2] Ibid. 3.

autem, « quoniam laboravi, » interpretati sunt. Pro illo autem, « dum clamarem, » Symmachus, « Dum lamentarer » tota die, » edidit. Inveteraverunt autem ejus ossa, contrita scilicet ex continua illa afflictione qua se in confessione maceravit : ibi namque vires animæ, quæ ossa dicuntur, defatigabantur. Quare secundum Aquilam dicitur, « Quoniam obmutui, contrita fuerunt ossa mea in rugitu » meo; » secundum Symmachum, « Quoniam silui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die. » Non ad unum mensem, sed omnibus diebus sese macerabat ac defatigabat.

« Delictum meum cognitum feci, et injustitiam meam non » abscondi. Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam » Domino, et remisisti impietatem cordis mei. Diapsalma[1]. » Alii, non « impietatem cordis, » sed « impietatem peccati » mei, » exposuerunt. Pro quo accuratius Symmachus interpretatus est his verbis, « Ut tu auferres peccatum meum. » Hæc, inquit, et hæc feci, ut hæc mihi obvenirent. Non enim jam misericordiam consecutus, sed velut omnia agens ut consequeretur, hæc dicebat secundum Symmachum. Et sane hujusmodi interpretatio recte cohæret. Nam si alios, ut veniam iniquitatis consecutos, ita beatos prædicasset, quasi ipse nondum consecutus esset, quomodo hic dicere potuit, « et tu remisisti impietatem peccati mei. » Quare accuratius Symmachum vertisse dico hoc pacto : « Ut tu au» ferres impietatem peccati mei. »

« Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. » Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non » approximabunt[2]. » Quapropter omnis sanctus, sumpto ex iis quæ erga me gesta sunt exemplo, alacriter ac fidenter « ad te » orabit; » si quando ipsum ad similem meæ orationem tempus evocarit. Illo autem ad mei exemplum orante, ipsum

[1] Psalm. XXXI, 6. — [2] Ibid. 6.

quoque tu exaudies, salutem illam quæ ex te procedit illi imperties, ita ut nihil patiatur detrimenti, etiamsi infinitæ erumpentes aquæ in ipsum ferantur. Nam cum velut in petra domum fundaverit suam, spemque suam in te magno Salvatore reposuerit, lapsu vacuus et firmus consistet: nam tui custodia fulto, ne appropinquare quidem aut juxta accedere poterunt. Quam item sententiam Symmachi interpretatio declarat, quæ sic habet, « De hac re orabit om- » nis sanctus, » illius loco, propter hoc ad te orabit omnis sanctus, cum invenerit tempus, ita ut exundantes aquæ multæ ad eum non accedant. Quod si secundum LXX interpretes dicatur, « Pro hac orabit omnis sanctus, » nos sic explicabimus, « pro hac, » videlicet remissione mihi facta. Nam propter misericordiam tuam, et tuum erga homines amorem mihi exhibitum, omnis sanctus in spem veniet se similia abs te consecuturum; si quando sibi, utpote homini carne induto, delictum atque tempus simile contingat, quo itidem confessione et oratione opus habeat.

« Intellectum tibi dabo et instruam te in via hac qua » gradieris: firmabo super te oculos meos[1]. » Quod sic a propheta dictum est, « Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum[2], » in Davide implebatur. Ipso namque orante ac supplicationem emittente, Spiritus divinus ipsi respondere dignatus, bene sperare jubet. Ego enim, inquit, « intellectum tibi dabo et instruam te. » Pro quo Aquila, « Scientem te fa- » ciam, et illuminabo te in via hac qua gradieris; » Symmachus vero, « Prudentem te faciam et ostendam tibi viam » qua incedas. » Pollicetur enim monstrandam ipsi esse viam ab eo qui dixit, « Ego sum via[3]. » Hic autem erat Dei Verbum, quod iter agentes ad ter felicem finem sive ad Patrem deducit. Loco autem illius, « Firmabo super te oculos » meos, » Symmachus habet, « Consultabo de te oculo meo. »

[1] Psalm. XXXI, 8. — [2] Isai. LVIII, 6. — [3] Joan. XIV, 6.

Quia enim « oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces » eorum[1]; » merito eum qui talia precatus est, oculo dignatur suo; ut radiis ex divino oculo emissis illustratus mente, viam cernat sibi promissam. Quare oculi Domini non super omnes, sed « super justos » tantum; nam ab impiis oculos suos avertit.

« Lætamini in Domino et exultate justi, et gloriamini » omnes recti corde[2]. » Postquam responsionem ad precantem sermo conclusit, post supra dictorum promissionem, ad commune hominum genus sermo transfertur: quia ob vim amoris vult omnes salutem obtinere. Ipseque David postquam confessionem suam absolvit, felici responsione ac pollicitatione donatus, ex vi gaudii reliquis etiam hominibus isthæc emolumenta conciliare satagit. « Lætamini in Domino et » exultate justi, et gloriamini omnes recti corde. » Quemadmodum peccatorum ordini ad sinistram posito, congruentem dedit admonitionem, exemplum sese præbens iis qui a peccatis convertuntur; sic etiam justis propria sibi ac convenientia annuntiat in præsenti; cohortans illos ut de nulla terrenarum rerum læteatur, sed de Domino magnifice sentiant, et de tanto bono gaudeant et exultent. Sed etiam, « qui gloriatur in Domino glorietur[3], » ait Apostolus. Jure itaque hoc loco totius sermonis finem facit his verbis: « Et » gloriamini in illo omnes recti corde: » neque de vobis ipsis magnifice sentiatis, sed de ipso Domino qui vobis virtutis omnis auctor fuit.

[1] Psalm. XXXIII, 16. — [2] Id. XXXI, 11. — [3] I Cor. I, 31.

PSALMUS DAVID XXXII.

Secundum Hebraicam lectionem et secundum reliquos interpretes inscriptione caret hic psalmus, multamque cum præcedenti consonantiam habet. Cum enim in fine illius dixisset, « Lætamini in Domino et exultate justi ; » ab iisdem ferme verbis præsentem orditur : « Exultate justi in Domino. » Videturque mihi ea quæ in præsenti prophetice dicuntur, ad personam eorum, qui in præcedenti psalmo indicantur, referri ; secundum illud : « Beati quorum remissæ sunt ini- » quitates, et quorum tecta sunt peccata. » Nam ad eos qui per salutarem gratiam remissionem peccatorum consecuti sunt, id vociferari videtur, « Exultate justi in Domino. » Non vobismetipsis, non cuiquam sæcularium rerum, sed Domino confisi, in ipso dignitatem præferentes, in ipso gloriantes, exultate vos, o beati ! quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. « Rectos » quippe omnes, inquit, « decet Dei collaudatio. » Secundum Aquilam, « Rectis pulchra est cantatio. » Quia enim non speciosus hymnus est in ore peccatoris, jure eos, qui pura mente et puro corde sunt, decet Dei collaudatio.

« Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem » chordarum psallite illi[1]. » [Instrumenta scilicet] secundum primam legis traditionem scripta. Quisquis cum interiores, tum exteriores sensus, puros inculpatosque servat, in psalterio decem chordarum psallit Deo. « Cantate ei can- » ticum novum[2]. » Canticum vetus antiqua cithara et anti-

[1] Psalm. XXXII, 2. — [2] Ibid. 3.

quo psalterio cantatur, instrumentis scilicet inanimatis, quasi symbolis et imaginibus quibus prior ille populus studebat. At novum canticum magnificentius ac Deo dignius, cithara vivente ac memorato illo decachordo psalterio, Deo emittitur. « Bene psallite in jubilatione. » Hæc jubilatio mystica est : quare dictum alicubi fuit, « Beatus populus » qui scit jubilationem [1]. » Imo vero boum, vitulorum, cruentorumque sacrificiorum loco, hostiam jubilationis immolâsse ait ille : « Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus » hostiam jubilationis [2]. »

« Quia rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus » in fide. Diligit misericordiam et judicium : misericordia » Domini plena est terra [3]. » Quæ cogitationem ac comprehensionem rerum spectant, per fidem nobis traduntur; quæ autem practicam vitam, per misericordiam et judicium. Hæc enim diligit rectum illud verbum Domini; utpote quod nobis internoscendi vim indiderit, ac discernendi inter bonum et oppositum illius. Quamobrem vult nos nihil sine judicio agere, neque irrationabiliter impetuque proprio ferri, de agendis prudenter consulere, ac præ omnibus, misericordes esse, peccata in nos admissa facile condonare, condolere, ac mites esse erga eos qui misericordia egent.

« Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus » omnis virtus eorum [4]. » A Patre igitur omnis virtus cœlestis firmata est, id est firmitas, soliditas, stabilitasque in sanctificatione ac omni sacris potestatibus convenienti virtute ex spiritus auxilio data est. Hic porro « spiritus oris ejus » scriptum est. Alibi quoque reperire est verbum oris ejus, ut his intelligatur Salvator et sanctus ejus Spiritus. Uterque porro in creatione cœlorum et potestatum eorum cooperatus est. Ideo dictum est : « Verbo Domini cœli firmati » sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » Nihil enim

[1] Psalm. LXXXVIII, 16. — [2] Id. XXVI, 6. — [3] Id. XXXII, 4, 5. — [4] Ibid. 6.

sine spiritus præsentia sanctificatur. Angelis igitur transitum ad existentiam creator verbum præbuit, universorum opifex : sanctificationem vero eodem tempore Spiritus sanctus indidit; non enim infantes creati Angeli sunt.

« Timeat Dominum omnis terra : ab eo autem commo» veantur omnes inhabitantes orbem[1]. » Admodum consequenter, postquam magna Dei opificia declaravit, ac tantum non ob oculos posuit, quantus sit ille talium rerum conditor Dominus, eum timere præcipit. Annuntiatque non ultra idolis adhibendum animum, non dæmones colendos esse, sed tantarum rerum unum opificem. Illius autem loco, « commoveantur, » Symmachus « revereantur » edidit. Hic intelligas, quo pacto futurum erat ut ab eo commoverentur omnes inhabitantes orbem, si animo perpendas qua ratione per prædicationem Evangelicam et salutarem doctrinam in toto orbe ecclesiæ Deo constitutæ sint, aures omnium verbo repletæ, universique homines illa tanta virtute commoti, ac mutati a pristino idolorum errore, ad veræ pietatis commonitionem accesserint : « quoniam ipse dixit, et facta sunt; » ipse mandavit, et creata sunt[2]. »

« Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem co» gitationes populorum, et reprobat consilia principum[3]. » Quia videbat spiritus propheticus futurum esse, ut persecutionibus affictarentur ii qui a prisca illa superstitione recessuri erant, et multorum deorum errorem aversaturi, ut sese ad universorum Dominum converterent; necessario præcipit eis, qui rerum omnium opificem noverint, ut immissos a gentibus in infidelitate perseverantibus terrores, eorumque minas non reformident. Licet enim infinita contra vos moliantur; at nihil in vestri perniciem exequi valebunt. Ipse namque omnium opifex et Dominus, ad quem confugistis, insidias a gentibus ac infidelibus populis vobis

[1] Psalm. xxxii, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. 10.

paratas, et cogitationes eorum vobis adversas vel nutu solo dissipabit: et si quando principes ac reges vobis succenseant, at is consilia ipsorum irrita faciet, solumque ejus consilium in æternum manebit. Enimvero cogitationes sapientiæ ejus non perinde atque cogitationes hominum irritæ erunt: sed judicia ejus permanent in generationem et generationem. Cogitationes quippe suas reservat hominibus se dignis: et quia in singulis generationibus et hominum successionibus, quidam digni reperiuntur; jure ac merito eisdem cogitationes servans suas, ipsas in generationes omnes producit. Et hæc sane olim prophetice prædicta sunt, ipsisque rebus gestis nos verborum eventum excepimus. Quanta enim adversus Ecclesiam ejus machinati sint, quales persecutiones excitaverint, cujusmodi consilia contra nos inierint principes hujus sæculi, pro rei gravitate enarrari nequit: neque recenseri quo pacto hæc omnia per virtutem Dei dissipata fuerint; neque ætate nostra solummodo, sed per singulas generationes a tempore divini Salvatoris nostri adventus impleta sint.

«Beata gens cujus est Dominus Deus ejus, populus »quem elegit in hæreditatem sibi [1].» Olim quidem pars atque hæreditas ejus erat Israel: verum quia id ille contempsit, ad gentes gratia transmissa est. «De cœlo respexit Do»minus, vidit omnes filios hominum: De præparato habi»taculo suo respexit super omnes qui habitant terram. Qui »finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera »eorum [2].» Ut sciamus quo pacto gens, quæ beata prædicatur, constituta fuerit, et unde collectus fuerit populus ille quem elegit in hæreditatem sibi; consequenter docet, qui ipse Dominus, cum omnes filios hominum qui habitant terram respiceret, ex iis omnibus prædictam gentem sibi selegerit, necnon memoratum populum, non aliis quam su-

[1] Psalm. XXXII, 12. — [2] Ibid. 13, 14, 15.

perius usus ministris. Pro illo autem : « De præparato habi»taculo suo, » Aquila, « a stabilimento sedis suæ » interpretatus est; Symmachus autem, « a sede habitationis suæ res»pexit. » Verbum autem ejus salutem iis qui acceptari erant administrabat : nam « misit verbum suum et sanavit eos, et »eripuit eos de interitionibus eorum[1]. » Cur autem de cœlo respexerit Dominus, et quæ causa fuerit quod omnes filios hominum visitatione sua dignaretur, declarat deinceps his verbis : « qui finxit sigillatim corda eorum, » pro quo Symmachus habet : « Qui fingit sigillatim unumquodque cor »eorum. » Si enim humanam mentem pari atque animalia bruta ratione constituisset, necesse profecto non erat ipsum respicere super filios hominum; sufficeret enim universalis illa providentia, omnibus æqualiter prospiciens. Nunc autem quia præcellens quædam substantia est anima hominis, quandoquidem de solo homine declaratum est : « Faciamus »hominem ad imaginem et similitudinem nostram : Et fe»cit Deus hominem : ad imaginem Dei fecit illum[2]; » jure imaginis ille suæ providentiam gerens, « de cœlo respexit »et vidit omnes filios hominum. » Quod his verbis in præsenti pronuntiatur : « Qui fingit sigillatim corda eorum; » sigillatim dictum est quasi separatim et seorsum a reliquis animalibus. Dum autem corda memoraret, cogitationes significavit : quia quilibet homo seorsum mentem suam ceu receptaculum occlusam habet, ut nemo alterius cogitationes deprehendere valeat. « Nullus igitur hominum novit quæ »sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso[3]. » Quare de solo Salvatore nostro, ad declarationem ejus deitatis, dicebatur : « Ipse enim sciebat quid esset in homine[4]; » ac rursum : « Sciens cogitationes illorum. » Hoc item in præsenti declarat : post illud enim, « qui finxit sigillatim

[1] Psalm. CVI, 20. — [2] Genes. I, 26, 27. — [3] 2 Cor. II, 11. — [4] Joan. II, 25.

»corda eorum;» additur hoc, «qui intelligit omnia opera »eorum [1].» Ipse namque solus intelligit ex cujusmodi electione voluntatis hominum opera edantur, cum nullus alius intelligere queat ex cujusmodi proposito, ex quo motu voluntatis quivis hominum agat quæ agit.

«Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non »salvabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad sa»lutem, in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. »Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui »sperant super misericordia ejus. Ut eruat a morte animas »eorum, et alat eos in fame [2].» Isthæc supradictorum sententiæ cohærent. Sermo namque postquam omnes qui in terra sunt homines ad Dei timorem superius evocavit his verbis: «Timeat Dominum omnis terra;» deinde ut animos adderet, ne animo deficerent ac reformidarent persecutiones obventuras, ante adjecerat: «Dominus dissipat consilia gentium, *et cætera.*» Eidem igitur sententiæ insistens in superius allatis ait: Confidite vos omnes ad quos sermo vertitur. Si itaque ad hunc timorem accesseritis, oculos ejus vimque illius perspicacem vobis providentem obtinebitis, quæ vos ab omnibus inimicis ac insidiatoribus liberabit. «Ecce *namque* oculi Domini super metuentes eum, qui »sperant super misericordia ejus, ut eruat a morte animas »eorum.» Nam sine oculis Dei nulla salutis spes est, ne quidem regi in militari potestate fidenti; non giganti in multitudine virtutis et fortitudinis superbienti; non equo velocitati pedum confidenti. Hæc quippe omnia decipere solent, fallere item et in errorem inducere eos qui in iisdem spem habent. Sed vos confidite qui Dominum invocatis, ejusque timorem assumpsistis. Consilia gentium ne reformidetis quæ Dominus dissipat, nec cogitationes populorum quæ a Deo irritæ efficiuntur, nec consilia principum quæ

[1] Luc. VI, 8. — [2] Psalm. XXXII, 16, 17, 18, 19.

ipse subvertit, imo neque regem manui militari innixum, neque gigantem fortitudine ac viribus corporeis tumentem. Et cum ingens præsidium, videlicet providentiæ ipsius oculos obtineatis, in ipso solo et in misericordia ejus spem reponite vestram, « ut eruat a morte animas eorum. » Mors autem animæ fuerit Dei abnegatio, defectio plena, et peccata ad mortem; ita ut si quando accidat, ut sperantium in Deum corpora communi morti, ob ejus testimonium tradantur; at oculi Dei animas eorum curantes a morte ipsos eripuerunt. Neque id solummodo præstant; sed ut alant eos in fame, providentiam habent. Siquidem persecutionum tempore, quo plerumque doctrina et divinarum Scripturatum lectiones præpediuntur, rarique occurrunt qui spirituales cibos animabus hominum impertiant; attamen oculi Domini, divini Spiritus influxu, ipsorum animas alunt et ab ipso Deo institutas efficiunt : ita ut citra humanam ullam disciplinam, arcana quadam virtute nutriantur.

IN PSALMUM DAVID XXXIII.

Quando immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit[1].

Quidam suspicati sunt illam præsentis psalmi inscriptionem, historiam respicere, qua fertur Davidem a facie Saülis fugientem ad Anchus regem Geth accessisse, quando insaniam simulans quasi tympano pulsabat ad portas urbis, et deferebatur, et decidebat, et defluebant salivæ ejus in bar-

1 Psalm. XXXIII, 1.

bam ipsius; ita ut diceret Anchus pueris suis: Quare virum epilepsia correptum ad me introduxisti? Verum illi ad id solum attenderunt quod immutaverit vultum suum; sed videntur mihi id neglexisse quod mox sequitur, « coram Abi» melech. » Atenim Anchus alienigenarum Getham incolentium rex erat; Abimelech vero Sacerdos Dei fuisse memoratur: quem item David adiisse, antequam regi Anchus se sisteret, enarratur; ait quippe Scriptura: « Et venit David » in Nobam ad Achimelech Sacerdotem, et obstupuit Achi» melech de occursu ejus; et dixit ei: Quare tu solus et nul» lus est tecum? Et ait David ad Sacerdotem: Rex præcepit » mihi sermonem hodie et dixit mihi: Nemo sciat rem prop» ter quam ego mitto te, et de qua præcepi tibi: Et pueris » testificatus sum in loco qui dicitur, Dei fides. Nunc ergo si » sint sub manu tua panes, da in manus meas quod repertum » fuerit. Et respondens Sacerdos Davidi ait illi: Non sunt pa» nes laici sub manu mea, sed tantum panes sancti, si absti» nuerunt pueri a mulieribus, comedite. Et respondit David » Sacerdoti, et dixit ei: Certe a mulieribus continuimus nos » ab heri et nudius tertius, quando egressi sumus in viam, » et fuerunt pueri sanctificati: porro via hæc polluta est; » sed ipsa hodie sanctificabitur propter vasa mea. Et dedit ei » Achimelech Sacerdos panes propositionis, neque enim erat » ibi panis, nisi tantum panes faciei, qui sublati fuerant a facie » Domini, ut poneretur panis calidus, qua die accepit eos [1]. »

Hæc habet narratio illa de Achimelech. Deinde adjicitur quo pacto David surrexerit et effugerit illa die, cumque ab Achimelech discessisset, ad Anchus regem Geth accesserit. Dicet forte quispiam: cum in historia de Achimelech non feratur Davidem immutasse vultum suum, lapsu graphico nomen Achimelech pro nomine Anchus positum est: clare enim in historia Anchus dicitur immutasse vultum suum,

[1] 1 Reg. XXI, 1.

quando salivæ ejus diffluebant, et quasi tympano pulsabat. At ego audax temerariumque facinus arbitror esse, pronuntiare confidenter divinam Scripturam lapsam esse, et tale vitium præferre, ut pro viro alienigena sacerdos Domini ponatur; cum maxime Hebraica lectio et reliqui interpretes omnes Achimelech circumferant. Restat igitur, quando inscriptio vera profert, ut exquiramus quomodo et quando David « vultum suum immutavit coram Achimelech, » et dimisit eum, et abiit. » Videtur sane mihi ex cæterorum interpretum comparatione, quæsiti solutiones suppeditari. Nam Aquila et quinta editio hoc pacto interpretati sunt : « Davidis quando immutavit gustum suum ad faciem Abi» melech, et ejecit eum, et abiit. » Nam forte propter panes propositionis, quos cum accepisset ab Abimelech, comedit ipse et pueri qui cum eo erant, immutasse dicitur gustum suum ad faciem Abimelech. Cum enim sanctificatum cibum comederit, ac sacerdotales panes, quibus nonnisi solis sacerdotibus uti licebat, immutavit gustum suum. Symmachus vero cum dicit, « Davidis quando transformavit » morem suum coram Abimelech, » alium sensum subjicit, dum ait morem Davidis immutatum in conspectu Abimelech; quia scilicet interrogatus quæ causa susceptæ viæ sibi esset, mentitus est, ac sacerdotem fefellit : alienum quippe Davidis moribus erat fallacia uti, qua tamen usus eo tempore immutavit morem suum secundum Symmachum. Ex dictis porro ipsam quoque Septuaginta virorum interpretationem historiæ Abimelechi adaptare licebit, quæ narrat Davidem immutasse vultum suum coram Abimelech, quia non ipsi veram fugæ suæ causam declaraverat, sed fefellerat cum alia pro aliis locutus; ita ut etiam Goliathi frameam ab eo acceperit, ipsique perniciei causa fuerit. Sub hæc enim Saül cum rem gestam didicisset, misit qui occiderent Abimelech et omnes sacerdotes Domini, et Nobam civitatem

sacerdotum percussit. Gestaque hæc omnia sunt, quia David immutavit modum suum, aut vultum suum in conspectu Abimelech. Regnorum Scriptura *Achimelech*, habet; ne ex litteræ commutatione quispiam moveatur : nam ex ea quæ intercedit inter litteras *Beth* et *Caph*, ut Hebræi vocant, similitudine, diverse nomen editum fuit : siquidem una eademque fere duorum elementorum figura, brevissimo apice solum distinguente. In Evangeliis porro hujusce historiæ Davidem spectantis Salvator meminit his verbis : « Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo » erant : quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque iis qui » cum eo erant, nisi solis sacerdotibus [1]. » Hoc in Evangelio secundum Matthæum dictum est. Cum autem in Evangelio secundum Marcum ita locutum Salvatorem esse scribatur, « Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse et qui cum eo erant? quomodo » introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, » et panes propositionis manducavit [2]? » Quis non animi pendeat quæratve, qua ratione hic Servator non Abimelechi, sed Abiatharis mentionem fecerit? Ad quam rem forte quis respondeat binominem Abimelechum fuisse, ita ut is ipse fuerit qui Abiathar. Et sane mox ejus filius, Abiathar dictus in libro Regnorum fertur : qui solus a sacerdotum cæde elapsus, cum Davide erat. Alius fortasse dixerit, in historia Abimelechum ut sacerdotem memorari; at hoc loco Salvatorem dixisse, Abiatharum eo tempore fuisse principem sacerdotum : « Introivit, *ait*, David in domum Dei sub » Abiathar principe sacerdotum. » Sane vero historia cæsos Achimelech et sacerdotes a Saüle memorans, nihil de principis sacerdotum nece narravit. Et hæc quidem nobis de psalmi titulo dicta sint.

[1] Matth. XII, 3. — [2] Marc. II, 25.

« Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus » ejus in ore meo[1]. » Gratias agit David quod sacerdotali cibo dignatus sit : nec solum in præsenti, ait, sed per totum vitæ curriculum gratias confitendi ac benedicendi finem non faciam : neque os meum laude ejus vacuum unquam erit. Nam institutus ita fui, ut sacrificiorum et holocaustorum vice, labiis ipsi hostiam offeram.

Quandoquidem fugienti mihi nullus opitulator adest, nullum effugium, securitas nulla; solumque Dominum animæ meæ præsidium paravi, atque ipsi soli, non recte factis meis, confidit anima mea; jure sane : « In Domino laudabi- » tur anima mea : audiant mansueti et lætentur[2]. » Meque in exemplum sibi proponentes mansueti omnes; humiles ac modesti viri, ob pietatem erga Deum suam, confidant et gaudio cumulentur, paria mecum expectantes, ipsumque Dominum sibi in spem proponentes. Quoniam vero postquam gladium alienigenæ Goliath ab Abimelecho acceperat, discessit; neque in hoc, infit, gloriabor, sed in Domino, cujus beneficio hunc gladium nactus sum; ita ut vel ipse sacerdos sic eum compellaret : « Ecce gladius Goliath Phi- » listæi, quem percussisti in valle Ela, involutus veste. Si » hunc vis tollere, tolle tibi, quia nullus alius hic est præter » ipsum[3]. » His itaque auditis David ait : « In Domino lauda- » bitur anima mea. » Magnam certe Davidi gloriam parabat ille gladius; quippe qui puerulus cum esset, bellicorumque armorum imperitus, fide in Deum munitus Goliath devicit; ita ut ea de causa donarii loco solus ille gladius in sacro repositus esset : quod ipsum Sacerdos his verbis indicavit : « Et nullus alius est. » Neque enim in tabernaculo Dei licebat arma bellica deponere. Hic autem solus in memoriam reportatæ a Davide de alienigena victoriæ repositus erat, quasi in gratiarum actionem Deo qui victoriam ipsi dederat.

[1] Psalm. XXXIII, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] I Reg. XXI, 8.

« Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen » ejus in idipsum[1]. » Nam qui operibus ac vita cum virtute acta, imaginem Dei in se positam exornant, ii sane ipsum gloria afficiunt et exaltant. « Exquisivi Dominum et exaudi- » vit me. » Siquidem huic voci, *exquisivi*, illa vicissim additur, *exaudivit me.*

« Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et » de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum[2]. » Hic rursum, uti superius, exemplum disciplinæ sese aliis perhibet. Cum se namque pauperem ob animæ suæ humilitatem ac modestiam declarat, de seipso quasi de alio hanc doctrinam tradit : « Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit » eum. » At ne, inquit, arbitremini, me quidem qui pro rege ac universi populi principe habeor, sed animo ob Dei metum pauper sum, solum talia consecutum; enimvero probe compertum est; ipsum Dominum qui præsens omnibus est, similes mei pauperes, videlicet timentes Deum, exauditurum. « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus : bea- » tus vir qui sperat in eo[3]. » Quisquis ob perfectam et indeficientem in Deum spem vir existit, beatus est. Neque abs re Aquilæ interpretationi præsens dictum quis aptaverit. In titulo quippe secundum Aquilam dictum est : « Davidis, » quando immutavit gustum suum ante faciem Abimelech. » Quia igitur ipse, cum panes propositionis comedisset, immutavit gustum suum, ac ex gustu deinde divinam sibi virtutem collatam fuisse sensit; idcirco, secundum illud, « Absque dolo accepi, sine invidia communico[4], » ad consimilem gustum percipiendum alios festinare cohortatur, atque precari ut pane vitæ alantur : cujus symbolum ac imago erant panes illi propositionis per Moysis legem statuti. Quare David cum intelligeret cujus imago esset panis ille propositionis, non ad corporeum panem ut accedamus,

[1] Psalm. XXXIII, 4. — [2] Ibid. 7. — [3] Ibid. 9. — [4] Sap. VII, 13.

sed ad panem qui corporeo subindicatur, nos provocat. Nos igitur qui in terris versamur, panis et Verbi qui de cœlo descendit, ac semetipsum exinanivit et depressit, participes efficimur. Qui vero sunt in regno cœlorum, pleno illo ac perfecto utuntur, ejus divinitate enutriti, et sapientiæ contemplationibus fruentes. Hæc etiam nos aliquando obtinendi spem habere convenit, quamobrem dictum est : « Beatus vir qui sperat in eo. »

« Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum[1]. » Hæc omnia David ad aliorum utilitatem sententiarum more profert, quorum prior ipse potitus erat, quando exquisivit Dominum, ac propitium nactus est. Præcipit itaque sanctis Dei, ut timorem ejus præ oculis habeant : ab illo quippe timore sancti efficiuntur; ideo alio in psalmo dictum, « Timor Domini castus[2], » videlicet, castos efficiens. Quapropter divina lex ait : « Sancti eritis, quoniam ego Dominus Deus vester sanctus sum[3]. » Atque signum illud evidens fuerit timoris Domini, si quis a sordibus et pravis operibus purus et vacuus fuerit, seseque sanctum corpore ac spiritu servaverit. Timentibus porro Deum, qui per ejus metum sancti efficiuntur, nihil unquam deerit, utpote qui divitias magnas ac thesaurum optimum in ipso timore Domini repererint.

DAVIDIS XXXIV.

« Judica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma et scutum : et exurge in adjutorium mihi. Effunde frameam et conclude adversus eos

[1] Psalm. xxxiii, 10. — [2] Ps. xviii, 10. — [3] Levit. xi, 45.

»qui persequuntur me [1]. » Quoniam in Ezechiele multa de framea dicta sunt; nam, « framea, *inquit*, framea suscitare, »et comede sanguinem vulneratorum[2]; » ac rursum, « Terra »cum peccaverit mihi, etiam immittam frameam contra »illam[3]; » hæc autem omnia adversus malitiam hominum, utpote bonus, ad utilitatem eorum qui a framea illa occupantur, emittit : quoniam item a bellis servat et tuetur, quasi medicus, corporis membra male affecta, ad totius incolumitatem resecans et adurens; ideo insequentibus infert, « Dic animæ meæ, Salus tua ego sum : » credens scilicet ac persuasum plane habens, effatum illud Dei, non frustra prolatum esse, sed opere ac re gesta comprobari. Atque ea quidem in re salutem quam ex se habet abnegabat, vitamque propriam repudiabat, ac Domini salutem animæ conferri suæ precabatur; ut ipse quoque dicere posset. « Vivo autem, jam non ego : vivit vero in me Chris»tus[4]. » Ipse namque est salus nostra : idipsum porro vel ipsa nominis Jesu significatione indicatur.

« Confundantur et revereantur quærentes animam meam[5]. » His rebus, Domine, sic a te gestis, postquam deprecationem meam exaudieris, confundentur illi ac pudore afficientur, ut frustra rem aggressi : quamobrem a scopo lapsi sunt. « Avertantur retrorsum et erubescant cogitantes mihi mala. » Non ultra enim consistent ante faciem meam : sed terga dantes, cedent mihi victoriam. Ipsi vero fugientes ac retro cedentes dissipabuntur. « Fiant tanquam pulvis ante faciem »venti, et Angelus Domini coarctans eos[6]. » Ne ultra illos congregari aut reverti sinat, sed instet ipse coarctans, id est, puniens illos. « Fiat via illorum tenebræ et lubricum, et »Angelus Domini persequens eos[7]. » Viam impiorum vitam pravam nuncupat, qua illi via incedebant.

[1] Psalm. XXXIV, 1, 2, 3. — [2] Ezech. XXI, 9. — [3] Zach. XIII, 7. — [4] Gal. II, 20. — [5] Psalm. XXXIV, 4. — [6] Ibid. 5. — [7] Ibid. 6.

« Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei » sui. » Pro quo Symmachus sic edidit: « Quoniam sine causa » absconderunt mihi interitum retium suorum. » Nullo quippe a me affecti damno, gratis et sine causa abscondentes laqueum, insidiabantur mihi, quo mihi interitum pararent. Etiamsi enim videbantur, sive Saülis, sive aliorum hominum opera impugnare me; at non ignorabam ego qui Saüli invidiæ auctores, et qui reliquorum hostium occulti impulsores essent. Alii namque erant qui laqueos absconderent, et animam perdere meam molirentur, qui etiam « supervacue » exprobraverunt animam meam[1]: » pro quo Symmachus edidit, « Sine causa suffoderunt animam meam. » Nihil quippe non agebant, ut animam ejus ab insita illa mansuetudine et injuriarum oblivione deturbarent, quo ira furoreque plenus ad vindictam se verteret, et Saüli quidpiam mali inferret. Hæc de multis inimicis dicta: de illorum autem principe hæc adjicit: « Veniat illi laqueus quem ignorat, et » captio quam abscondit apprehendat eum, et in laqueum » cadat in ipsum[2]. » Hæc quasi precando a Davide prolata, futurorum prænuntia erant, et quæ eventura erant prophetice declarabant. Similiterque superius prophetice dictum est, « Erubescant et confundantur, » id est, erubescent et confundentur; ac rursum, « avertantur et confundantur, et fiant tamquam pulvis; » hoc est, avertentur et confundentur, et fient tamquam pulvis. Nam quæ inimicis eventura erant prænuntiabat. Erit qui arbitretur, de Saüle hæc prolata esse: quia haud diu postea hoc ipsi mali contigit. At nos eorum quæ initio psalmi dicta sunt memores, hæc ipsa de quodam ex spiritualibus inimicis, qui in malitia valentior esset, nimirum de diabolo, id dictum accipiemus.

« Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi? » Eripiens inopem de manu fortiorum eo, egenum et pau-

[1] Psalm. XXXIV, 7. — [2] Ibid. 8.

»perem a diripientibus eum[1].» Ossa animæ sunt virtutes ejus intelligendi, uti superius dictum est. Ipsæ vero ejus præsentia illustratæ, dicent: «Domine quis similis tibi?» Nisi enim tu egeno affuisses, nisi ipsum auxilio dignatus esses tuo, quis, quæso, quantusque ille homo, qui solus tot tantisque inimicis conferri posset? A nuda et simplici rerum historia dicti sententiam percipies, si memoria repetas, quo pacto David dum fugeret, ad tantam inopiam redactus est, ut pane ac necessariis alimentis careret; ac necessitate coactus panes propositionis comedere auderet. Non enim deliciarum causa, non de justitia sua elatus; non despectu legum id aggressus est; sed ex magna ciborum penuria. Quamobrem Salvator ait: «Non legistis quid fece»rit David, quando esuriit[2]?» Ipse quidem egenus erat cum paucis fugiens: qui vero insequebantur eum prævalidi, ipseque Saül erat rex totius gentis, ac principes, ejus comites: necnon alienigenarum militum duces Davide potentiores, quorum manus cum effugeret, non ignorabat quis sibi auxiliator esset. Et hæc quidem de historia dicta sint. Quod si occultos atque invisibiles animæ justi inimicos intelligas; sane animadvertes, nos in acie adversus inimicos istos, qui animam semper nostram deprædare tentant, nullo alio adjutore ac servatore egere nisi ipso Christo. Animum vero intendas num alius sit egenus a paupere, ac utrum re ipsa differant, aut solum cogitandi modo: quia fieri potest ut idem sit egenus et mendicans, quod a divitiis quas pridem habuerat exciderit, atque una pauper, quod labore victum sibi paret.

«Surgentes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant »me[3].» Qui non justitiæ, sed iniquitatis testes sunt, surgentes atque se excitantes dolose quæ ignoro interrogant. Nihil quippe mali vir frugi novit, nemini scilicet improbo-

[1] Psalm. XXXIV, 9, 10. — [2] Matth. XII, 3. — [3] Psalm. XXXIV, 11.

rum admiscetur. Testimonium autem illius est : « Qui servat præceptum, non noscet rem malam[1]. » Nam hic « non » noscet, » id est, non perpetravit, neque pravo operi admixtus est : hallucinatio quippe est arbitrari, eum qui divinum servat mandatum, malam non novisse rem. Nam discretionem boni et mali nactus, a cæteris aversus, ad præceptum servandum accedit. Hujusmodi igitur est quod hic effatur : Me nullum malæ rei experimentum aut notitiam sive cogitationem habentem concitantes, de iis interrogabant, quemadmodum Ægyptia Josephum, et senes Susannam.

« Retribuebant mihi mala pro bonis et sterilitatem animæ » suæ[2]. » Cum hoc unum studerem, ut congruentia omnibus sine reprehensione peragerem, si quidem possit cum omnibus hominibus pacate agi; pro iis illi bonis mala rependebant mihi, in omnibus sese inimicos atque infestos exhibentes · ac quantum in ipsis erat, animæ meæ in bonis fœcunditatem de medio tollere curabant. Sane si eorum quæstionibus obtemperassem, talis profecto qualem ipsi volebant effectus essem, orbaque prole fuisset anima mea, divina sponsi semina non ulterius excipiens. Quod si discipuli doctoris sui filii esse dicantur; ea quoque ratione prole orbatur anima doctoris, ejusdem erratis in offendiculum abs se paratum delapsa, dum per doctrinam qui abs se nati sunt interimit. Pro illo autem : « Sterilitatem animæ meæ ; Per- » versa contra animam meam, » vertit Symmachus.

Quoniam hæc quæ jam tractamus cum iis quæ in trigesimo tertio psalmo præmissa sunt connectuntur ; illa vero de historia Abimelech mentionem fecere, apud quem, uti superius traditum est, immutavit vultum suum ; fortasse possint hæc quæ in præsenti aguntur ad illa referri. Nam cum Saül a Doec edidicisset, Davidem ad Abimelech accessisse, atque acceptis panibus salutem nactum esse, [ne fame periret,]

[1] Eccles. VIII, 5. — [2] Psalm. XXXIV, 12.

omnes sacerdotes Domini ipsumque Abimelech cum genere suo internecioni dedit. Potuit ergo David hæc de persona Saülis dicere, ita ut totus psalmus ad id temporis referatur, quo Doec contra Abimelech apud Saülem falsum testimonium dixit : et fortasse Spiritus sanctus sacerdotum cladem describens hæc dixerit; « Judica, Domine, nocentes me, » et cætera. Quæ porro de uno solo dicuntur, ut illud est : « Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscon- » dit apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum, » Doec ascribi possunt. Illud autem, « Surgentes testes iniqui » quæ ignorabam interrogabant me : retribuebant mihi mala » pro bonis, et sterilitatem animæ meæ, » ex Abimelechi persona pronuntiata fuerint : quæ par est dixisse Davidem, psalmus quippe ejus esse inscribitur : is apostolico more sic effatus credatur : « Quis infirmatur, et ego non infirmor ? » quis scandalizatur, et ego non uror[1]? » Et, « Si quid patiatur » unum membrum, compatiuntur omnia membra[2]. » Et forsitan alius præterea dicat, iniquos testos esse quotquot Davidem apud Saülem calumniati sunt; modo quippe Ziphæi accedentes dicebant : « Ecce David absconditus est apud » nos[3] : » et alio tempore alii, gratiam, ut videtur, apud regem inituri, multa falsa testimonia dicebant, et quæ ipse neque noverat neque cogitarat ipsi ascribebant. Illud autem, « Retribuebant mihi mala pro nobis, » ad ipsum quoqua Davidem referri potest. Nam multis a Davide bonis affectus Saül, contrariam ipsi vicem rependebat, dum graviora contra animam ejus machinaretur, et sterilitatem animæ ejus inferret. Tunc porro sterilitas animæ adest, dum semina quæ in aliorum utilitatem spargit, aut quæ per doctrinam emittit, fructum non ferunt. Sic ergo cum David multa Saüli bona gigneret, sterilitatem ipsi Saül inferebat, non dignos emittens sparsorum seminum fructus.

[1] 2 Cor. II, 29. — [2] I Cor. XII, 26. — [3] I Reg. XXIII, 19.

« Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio. » Et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea » in sinu meo convertetur[1]. » Ad ea quæ prius tradita sunt, perpende quæso, num hæc personæ Salvatoris nostri convenire queant, propheticeque de ipso prænuntiata fuerint. Vide igitur num eo pacto sententia, nullo obice, plana evadat. Salvator enim noster Patri suo initium psalmi secundum humanitatem dixerit, usque ad illud, « Et con » clude adversos eos qui persequuntur me[1] : » in vigesimo primo item psalmo, qui perspicue ab ipso profetur, dictum est, « In adjutorium meum intende; » imo et in Evangeliis orationi vacasse narratur. Et sane quæ hic scripta sunt, post patratum a Judæis in eum facinus opere ipse complevit. Framea quippe militaris, bellumque Romanorum non diu postea, nec sine Dei judicio, institit. Nam Deus ipse erat, qui per hostilem exercitum ipsos impugnabat. Id per parabolam Salvator ipse declarat iis qui vocationem ad nuptias respuerant, nuntiosque interfecerant; dum ait, Regem misisse exercitus suos et civitatem eorum succendisse. Sic itaque ea quæ jam tractamus impleta sunt. Quia enim illi cum filio Dei inique egerunt, damnati sunt, ultioque sanguinis ejus sumpta est. Et quia sese Christi inimicos præbuerunt, a Deo ipso debellati sunt, cum telis, clypeo et framea, irruente. Non occulte enim ipsos divina ultio, sed per hominum exercitus adorta est. Mirari sane subit, quo pacto dictum fuerit, « Effunde frameam : » non enim, ut olim, ex parte solum bello incessebantur, sed hostilis framea contra illos effusa est; quapropter dictum est, « Pervenit autem ad illos ira in finem[1]; » et alibi. « Ef» funde super eos iram tuam[2]. » Quis porro historias Flavii Josephi percurrens, eorumque narratu comperiens, qua ratione obsidione conclusi, fame et seditionibus interibant,

[1] Psalm. XXXIV, 13 — [2] I Thes. II, 16. Psalm. LXVIII, 25.

non præsens dictum admiretur, « Et conclude adversus eos » qui persequuntur me ? » Quæ vero postea subsequuntur, solum Servatorem Patri suo secundum humanitatem dicere convenit : « Dic animæ meæ, salus tua ego sum, » et cætera usque ad illud, « Et Angelus Domini coarctans eos. » Hæc porro tum implebantur, cum a metropoli sua pulsi, in omnes gentes dispergebantur. Deinde dictum est : « Fiant viæ » illorum tenebræ et lubricum. » Via qua incedebant erat corporalis ille cultus, qui ipsis tenebræ et lubricum fuit; imo etiam, « Angelus Domini persequens eos. » Hæc suorum adversus Christum facinorum præmia fuere. Cæterum quæ dicta sunt non ita accipias velim, quasi Salvator de inimicorum pernicie glorietur, qui discipulis suis præcepit, « Orate » pro iis qui molestiam et injuriam vobis inferunt[1] : » sed hæc ut prophetice dicta et futurarum eorum calamitatum prænuntia intelligenda sunt. Quæ causa porro fuerit cur ea vaticinetur, deinceps aperit his verbis: « Quoniam gratis » absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacue exprobraverunt animam meam. »

Et hæc quidem de multitudine contra eum collecta; quæ sequuntur autem, non de multis, sed de uno solum dicta, de Juda congruenter prolata intelligantur, qui conspirationem adversus illum conflatam occultans amicitiamque simulans, osculo Magistrum tradidit. Quare de illo dixerit : « Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscon- » dit apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum. » Hæc quidem his de rebus dicta fuerint.

Cum probe nosset, quam bonus insidiarum sibi paratarum exitus futurus esset, id quoque declarat his verbis, « Anima autem mea exultabit in Domino, delectabitur su- » per salutari suo. Omnia ossa mea dicent : Domine, quis si- » milis tibi ? Eripiens egenum a diripientibus illum. » In

[1] Luc, VI, 28.

psalmo xxi, qui aperte ex persona Salvatoris pronuntiatus est, sic habetur : « Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt » omnia ossa mea [1]. » Hisque significat Apostolorum ejus dispersionem, et fugam quæ tempore passionis ejus accidit, quando impletum fuit illud : « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis [2]. » Nam primi ejus discipuli, ossa corporis ipsius erant, qui tunc dispersi sunt *scandalum passi* in ipso; quemadmodum ipse declaravit hoc modo, « Omnes » vos scandalum patiemini in me ista nocte [3].» Post resurrectionem vero, ubi ipsum conspexerunt, repleti sunt gaudio et exultatione. In his item quæ jam agitantur, de illis dictum est : « Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis » tibi ? » Quæ iis porro subjiciuntur, personæ Salvatoris nostri admodum congruentia sunt, quæ sic habent : « Surgen» tes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me. Retribue» bant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. » His affinia sunt quæ in psalmo cviii habentur his verbis : « Et » expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent detrahe» bant mihi. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et » odium pro dilectione mea [4]. » Sterilitatem vero parabant ipsi, qui nihil non agebat ut congregaret illos ac sibi regeneraret; quod ipse sic indicavit : « Quoties volui congregare » filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos » sub alas, et noluistis [5] ! » Sic itaque retribuerunt ipsi mala pro bonis, et sterilitatem animæ ejus.

Hæc ibidem vaticinatus, in sequentibus ejus mansuetudinem et tolerantiam declarat dicens : « Ego autem, dum mihi » molesti essent, induebar cilicio. » Pro illo autem, « dum » mihi molesti essent, » mire admodum Aquila dicit : « Ego au» tem in infirmitate eorum, indumentum meum cilicium; » Symmachus vero, « In infirmitatibus eorum indumentum

[1] Psalm. xxi, 15. — [2] Zach. xiii, 7. — [3] Matth. xxvi, 31. — [4] Psalm. cviii, 5. — [5] Matth. xxiii, 37

» meum cilicium; » Theodotio et quinta editio, « Ego autem » cum illi molestia afficerent. » Mala quippe et infirmitates eorum miseratus Dominus, eorum causa in luctus et lamentationis signum cilicio induebatur : imo etiam humiliabat in jejunio animam suam. Quare ita docebat : « Tristis est » anima mea usque ad mortem[1]; » et, « Nunc anima mea tur- » bata est[2]. » Hæc enim vi mansuetudinis suæ tolerabat, veluti pater de filiorum pernicie vehementer dolens atque mœrens. Quamobrem in Prophetis de illo dicitur : « Homo in » plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem[3]; » et rursum, « Ipse peccata nostra portat, et pro nobis dolet; » et iterum, « Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra, » et vibice ejus nos sanati sumus. » Ideo in infirmitatibus eorum, cum illi molestia afficerentur, prospiciens Salvator mortem ipsos occupaturam, atque extremam eorum perniciem, eorum causa induebatur cilicio, et humiliabat in jejunio animam suam. Illi vero ita se gerebant, ut oratio Domini pro ipsis oblata, non ad aures usque Patris adveniret; sed quasi repulsa ab impietatis eorum magnitudine, retraheretur et ad ipsum rediret : quare dicebat, « Et oratio mea » in sinu meo convertetur. » Nam si ii salutem nacturi, et ab impietatibus reversuri fuissent, oratio Servatoris recto cursu ac nullo obice ad aures usque Patris adventura erat. Et hæc a me postquam singulas sententias exploravi, ubi necesse fuit excogitata sunto.

« Et adversum me lætati sunt, et convenerunt : congre- » gata sunt super me flagella, et ignoravi. Dissipati sunt nec » compuncti[4]. » Hæc, uti jam diximus, duplici modo accipienda. Vel enim David, persequente Saüle, hæc de se narrabat; aut prophetice a Spiritu sancto de Salvatore dicta sunt. Loco autem illius, « Adversum me lætati sunt; » Aquila serviens Hebraicæ litteræ ait, « In claudicatione mea lætati

[1] Matth. xxvi, 38. — [2] Joan. xii, 27. — [3] Isai. liii, 3, 5. — [4] Ps. xxiv, 15, 16.

» et collecti sunt; » Symmachus vero, « Claudicante me læ-
» tati et collecti sunt; » quinta autem editio, « Et in infirmi-
» tate mea lætati sunt. » Queis significari existimo passionis tempus, in quo secundum Apostolum « crucifixus est ex in-
» firmitate; sed vivit ex virtute Dei[1]. » Sustinuit item propter nos claudicationem, cum nostri causa infirmitatem lubens passus est. Ipse enim sese infirmum effecit, non ab alio victus, sed eximia virtute sua exinanivit semetipsum, formam servi accepit et infirmus factus est usque ad mortem. In claudicatione igitur et infirmitate congregati sunt : sed flagellis quoque ipsum oneraverunt. Quod etiam in alio propheta ex persona ejus significatur : « Dorsum meum dedi ad
» flagella, et malas meas ad alapas. Faciem autem meam non
» averti a probro sputorum[2]. » Hæc porro implebantur passionis ejus tempore. Symmachus autem ait : « Et abrumpen-
» tes non quiescebant. » Non noverant enim qua de causa flagellarent : nulla quippe suberat mei plagis afficiendi legitima causa. Pro illo autem, « Tentaverunt me subsannatione, » Symmachus ait, « In simulatione verbis confictis serrabant
» contra me dentes suos. » Multa sane in Evangeliis repereris, queis hæc explicentur. Quomodo scilicet accesserint Pharisæi tentantes illum : alias subsannabant, et dentibus stridebant in eum, quasi serra secantes, propter discipulorum ejus multitudinem.

« Domine, quando respicies? restitue animam meam a
» malignitate eorum, a leonibus unicam meam[3]. » Pro illo, « quando respicies, » reliqui omnes interpretes concorditer, « Domine, quanta respicies? » dixerunt. Miratur Servator Patris tolerantiam, et eximiam patientiam. Quamobrem ait, « Quanta respicies? » Exinde rogat his verbis, « Restitue
» animam meam : » quod sane simile huic dicto fuerit, « Pa-
» ter, glorifica me gloria quam habui priusquam mundus

[1] 2 Cor. XIII, 4. — [2] Isai. L, 6. — [3] Psalm. XXXIV, 17.

» esset apud te[1]. » Postulat sub hæc liberari unigenitam suam a leonibus. Cum affinis huic sit psalmus XXI, uti superius declaratum est, ut qui similia complectatur, ait : « Salva » me ex ore leonis, et de manu canis unigenitam meam. » Illic enim, *unigenitam*, canem et leonem memoravit; neque hæc solum, sed etiam unicornes, dicens, « Et a corni- » bus unicornium humilitatem meam : » quibus indicare ipsum arbitror adversarias potestates, quæ tempore passionis unigenitæ animæ suæ insidias pararunt. Loco autem illius, *Unigenitam meam*, Aquila, *Solitariam meam ;* Symmachus vero, *Solitudinem meam*, interpretatus est. Quod si David hæc dicat, nihil incongruum ipsi sententiam aptare.

« Confitebor tibi in ecclesia magna[2]. » Psalmus quoque XXI, ex persona Salvatoris dictus, post allatas de passione ejus prophetias, ecclesiæ ipsius meminit his verbis, « In medio » ecclesiæ laudabo te. » Hæc autem ibidem dixit post illud, « Erue a framea animam meam, et de manu canis unigeni- » tam meam. Salva me ex ore leonis et a cornibus unicor- » nium humilitatem meam[3]. » His igitur additum illud est, « Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ » laudabo te[4]. » In præsenti similiter psalmo, postquam dixerat, « Restitue animam meam a malignitate eorum, a » leonibus unigenitam meam, » adjecit, « Confitebor tibi in » ecclesia multa, in populo gravi laudabo te. » Pro illo autem, *gravi*, Aquila, *osseo*, edidit, id est, forti : ossa quippe omnium quæ in corpore extant, fortissima et robustissima sunt. Gravis igitur est, qui fundatus in petra, immobilis et infractus manet. Patri itaque confitetur, gratias ipsi agens in ecclesia sua multa. Multa quippe revera est ecclesia, quam in psalmo XXI magnam vocavit dicens : « Apud te laus » mea in ecclesia magna. » Pater igitur gloriam Filio in ecclesia magna conciliat : Filius autem Patri confitetur in ec-

[1] Joan. VII, 5. — [2] Psalm. XXXIV, 18. — [3] Id. XXI, 22. — [4] Ibid. 22.

clesia multa, quæ scilicet in universa ecclesia stabilitur.

« Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, » qui oderunt me gratis et annuunt oculis. Quoniam mihi » quidem pacifice loquebantur, et in iracundia dolos cogita- » bant. Et dilataverunt super me os suum, dixerunt, Euge, » euge, viderunt oculi nostri [1]. » Si post passionem Salvatoris nostri non faustus rerum exitus visus esset, qui in eum conspiraverant, ei *supergaudendi* ac deridendi eum forte locum habuissent, utpote qui de medio sublatus nihil valuisset : at quando ecclesia ejus multa et magna per totum orbem resplendet, ipseque hactenus in medio consistens, populum suum gravem potentemque congregat, ac per eum Patri suo confitetur; nam « ubi duo vel tres congregati » fuerint in nomine ejus, illic sum in medio eorum [2]; » jure illi, qui alienis lætantur malis, pudore suffusi, retro abscesserunt. Quid enim inimicitia dignum perpessi tantum ejus odium ceperunt? quare Aquila, *sine causa*, interpretatus est. Annuebant autem oculis me deridentes, institutionesque meas ad sapientiam datas traducentes. Deinceps, « mihi quidem, *inquit*, pacifice loquebantur, » sed in corde suo dolos et iracundiam meditabantur. Hæc autem tunc impleta sunt, cum Pharisæi occasionem captantes dicebant illi : « Magister, scimus quia verax es, et verbum Dei in ve- » ritate doces, et non est tibi cura de aliquo : non enim re- » spicis personam; dic ergo nobis, licet censum dare Cæ- » sari an non [3]? » Hasce quippe voces cum dolo proferebant : quare hæc prius adumbrabat his verbis, « Mihi quidem pa- » cifice loquebantur, et in iracundia dolos cogitabant. » Sed hic quidem dolose cum eo colloquia miscebant; at in fine, tempore passionis, pleno ore clamabant, sanguinem ejus expetentes super se et super filios suos : quod ipsum hic declarat, ita loquens, « dilataverunt super me os suum. »

[1] Psalm. xxxiv, 19, 20, 21. — [2] Matth. xviii, 20. — [3] Id. xxii, 16.

Deinde quia ipsis traditus fuit sicut ovis ad jugulationem, et sicut agnus sine malitia, coram tondente sine voce, videntes ejus passionem sic vociferabantur : « Euge, euge, » viderunt oculi nostri. »

« Vidisti, Domine, ne sileas[1]. » Superius dixit : « Quando » respicies ? » in præsenti vero, « Vidisti, Domine ? » Ecquid vidit ? Quod dolose se convenerint, et quod dilataverint contra ipsum os suum, et quod, re pro voto gesta, clamaverint, « Euge, euge, viderunt oculi nostri. » Tu autem, Domine, qui hæc vidisti, sed patienter ac moderate tulisti, *ne sileas :* sed assumpto justitiæ tuæ tribunali dic, « Hæc fe» cisti, et tacui[2]; » ac rursum : « Tacui, an semper tacebo[3] ? » Humano autem more Patri suo supplicat his verbis : « Ne » discedas a me ; » Et, « Exurge et intende judicio meo, Deus » meus et Dominus meus, in causam meam[4]. » Tempore namque pro nobis susceptæ passionis tales emittebat voces, ut crederetur homo factus secundum rei veritatem, ac sponte pro nobis mortem suscepisse. « Et non supergaudeant » mihi, ne dicant in cordibus suis, Euge, euge, animæ » nostræ ! nec dicant, Devoravimus eum[5]. Si tu enim, inquit, hæc facinora ulciscaris, et judices secundum justitiam tuam, nequaquam illi gaudebunt : neque dicent in cordibus suis, Euge, euge, prævaluit anima nostra. Etiamsi enim id ore aliquando protulerint, at corde non ita loquentur, neque dicent, Devoravimus eum, quando resurrectionem meam, et ecclesiam item meam late per orbem propagatam conspicient. Is namque devoratur, qui semel in profundum delapsus, inde nunquam emergit : sic enim mors olim cum prævaleret devorabat. Verum qui devorati sunt, jam revertuntur; quare dictum est : « Et rursum abstulit » Dominus omnem lacrymam ab omni vultu[6]. »

[1] Psalm. XXXIV, 22. — [2] Id. XLIX, 21. — [3] Isai. XLII, 14. — [4] Psalm. XXXIV, 23. — [5] Ibid. 24, 25. — [6] Isai. XXV, 8.

Hic igitur etiamsi ad tempus ipsum devorasse visi sunt; at non in finem usque, inquit, ita dicent, propheticeque statim vaticinatur : « Erubescant et revereantur simul, qui » gratulantur malis meis. Induantur confusione et reveren» tia qui magna loquuntur super me[1]. » Hæc porro quem finem sortita sint ad personam Salvatoris nostri reducta, intelligere facile est. Ex eo quippe ad hoc usque tempus abjecti ac depulsi sunt, qui olim gratia donisque multis ornabantur. At quotquot ex gentibus universis eum, qui ab illis interfectus est, receperunt, ii a multorum deorum errore liberati sunt, Deumque universorum constanter ac pie colunt. Exhinc porro illi quidem, ob facinus tantum, pudore affecti ac confusi sunt; illi autem gaudio fiduciaque in dies replentur; ita ut illud Moysis oraculum ad Judæorum populum spectans impleatur : « Proselytus qui vobiscum » versatur, erit supra supra; tu autem eris infra infra. Ipse » erit tibi caput, tu eris ipsi cauda[2]. »

« Exultent et lætentur qui volunt justitiam meam : et di» cant semper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem » servi ejus. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota » die laudem tuam[3]. » Initium prophetiæ judicium et bellum minabatur iis qui impie egerunt, atque impugnarunt eum qui in ipsa prophetia fertur : media vero mores eorum perstringunt; postrema autem, ignominiam et confusionem qua afficiendi sunt describunt. At totius prophetiæ summa exultationem, lætitiam et bona annuntiat iis qui volunt justitiam ejus. Per justitiam vero ejus, divinitatem ipsius intelligas : quia ipse « factus est nobis sapientia a Deo, et jus» titia, et sanctificatio, et redemptio[4]. » Qui igitur illam intelligunt, exultent, ait, et lætenter; ipsosque instituit ut dicant semper : « Magnificetur Dominus, si quidem pacem

[1] Psalm. XXXIV, 26. — [2] Deut. XXVIII, 43. — [3] Psalm. XXXIV, 27, 28. — [4] I Cor. I, 30.

cum eo qui in vaticinio fertur amplectantur; quandoquidem ii qui contra eum inimicitiam susceperunt, dignas pro eo pœnas dederunt. Hæc autem pax ea ipsa fuerit, quam ille discipulis suis largitus est dicens : « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis [1]. » Et hæc de iis qui volunt ac diligunt pacem ejus, ac justitiam ejus honorant. Demum de seipso loquens sermonis finem obsignat, dicens : « Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam. » His, inquit, ita gestis tam circa eos qui me diligunt, quam circa eos qui odio habent, non finem faciam meditandi justitiam tuam, tota die laudem tuam : non omnibus diebus, sed una sola die, eaque infinita ac perenni. Nam mansio illa et commoratio apud te, dies est æterna. Meditabor autem illam, laudibusque celebrabo : quia justo sane judicio, non unam gentem, sed omnes prorsus, late per orbem diffusas, gratia et vocatione tua dignatus es. Secundum aliam autem explicandi rationem, quia « sumus corpus Christi, et membra ex parte [2], » qui divinis exercitantur disciplinis, ejus lingua nuncupari possint, ita ut iis jure hæc referri queant.

In finem, servo Domini David XXXV [3].

Neque psalmus, neque canticum, neque quid simile inscribitur; doctrinamque complectitur, quæ sub initium quidem quoslibet timore Dei ac pietate vacuos, qui ideo omni improbitatis generi dediti sunt, coarguit; quod con-

[1] Joan. XIV, 27. — [2] I Cor. XII, 27. — [3] Psalm. XXXV, 1.

clusionem vero spectat, eorum finem significat. Postquam igitur sic orsus fuerat: « Dixit injustus ut delinquat in semetipso; » in fine ait: « Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec poterunt stare. » In medio autem theologiam, ac bonam piorum hominum spem complectitur. Hæc porro Davidi servo Domini dicta sunt; id enim inscriptio significat: qui David cum se ab improborum ordine semovisset, Deo se supplicem exhibuit, ac legi divinisque statutis subjecit: cæterisque hominibus auctor est, ut similiter agant, neque ad improborum consortium detrahantur.

« Dixit injustus ut delinquat in semetipso, non est timor » Dei ante oculos ejus. Quoniam dolose egit in conspectu » ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium[1]. » Hæc apertius Symmachus his verbis interpretatus est: « Dixit de defectione impii intus cor meum, non propositus est timor » Dei ante oculos ejus. Quia ruere videntur res ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odiendum eam. » His quippe David hæc enuntiat: Cor meum et cogitatio mea hæc de impio viro intellexerunt. Nam per speculandi vim, qua Dei timorem nosse poterat, intellexit eum suis se dolis decepisse, mentisque suæ oculos evertisse. Quare secundum Hebraicam lectionem dicitur: « In oculis ejus dolose egisse, » ut inveniat iniquitatem ejus, et odio habeat. » Ita, inquit, sese subvertit, timoremque Dei ab oculis suis abjecit, ut iniquitas ejus manifesta evaderet, ipsisque oculis pateret ac « inveniretur; » eoque modo digna odio esset. Palam autem ille se peccato dedidit, ita ut verba oris ejus iniquitas et dolus essent. Hæc autem ipsa admodum libere elegit, utpote liberi arbitrii, penes quem erat viam adire bonam, quod ille noluit; quamobrem dictum est: « Noluit intelligere ut » bene ageret; » sed, « iniquitatem meditatus est in cubi-

[1] Psalm. XXXV, 2, 3.

»culo suo[1].» Neque enim quietis tempore, quo post diurna opera homines otio, tranquillitati et somno se dedere solent, talis homo in tranquillo statu degebat; sed eo quoque tempore «iniquitatem meditatus est in cubili suo.»

«Domine in cœlo misericordia tua[2].» Post descriptam improbi hominis nequitiam, præcellentes illas divinæ tolerantiæ divitias admodum consequenter enarrat, qua iniquos impiosque homines ferre solet; docens, «divitias bo»nitatis ejus et patientiæ et longanimitatis[3],» misericordia magna repletas esse. Atque isthæc misericordia Dei in causa est, quod peccatores et impii vivant et alacriter agant. Thesaurum itaque misericordiæ ejus in cœlo reconditum ait, sed veritatem quoque ejus penes ipsum esse; hæc autem cœlestia omnia complent : attamen «usque ad nubes,» vel, ut Symmachus habet, «usque ad æthera» penetrant. Sic in alio quoque psalmo dictum est : «In cœlo præparabitur ve»ritas tua[4].» Veritas itaque Dei in cœlo est : inde vero ceu pluvia in nubibus lata stillat in terram. Ideo dicitur : «Et ve»ritas tua usque ad nubes.» Ex nubibus autem in homines veritas Dei effunditur : nubes vero prophetas et angelicas virtutes, a quibus veritas Dei hominibus allata est, Scriptura solet appellare. Sic in Hesaia dictum est : «Et nubibus »mandabo ne pluant super eam imbrem[5],» scilicet super Judæorum populum, qui tropice vinea vocatur.

Ad hæc autem, justitia tua, inquit, Domine magna excelsaque, montibus, imo montibus Dei comparatur, ac insuper judicia tua incomprehensibilia. Quemadmodum enim abyssus, ut vocant, immensa et hominibus incomprehensibilis est; quod sane his significatur : «Ponens in thesauris »abyssos[6];» sic judicia, Domine, quæ ex justitia prodeunt tua, ceu «abyssus multa» sunt[7]. Pro illo autem : «Justitia

[1] Psalm. XXXV, 4. 5. — [2] Ibid. 6. — [3] Rom. II, 4. — [4] Psalm. LXXXVIII, 3. — [5] Isai. V, 6. — [6] Psalm. XXXV, 7. — [7] Id. XXXI, 7.

» tua sicut montes Dei ; » Aquila : « Justitia tua sicut montes » robusti, » interpretatus est. Hæc porro omnia opportune memorantur : declaraturque, per misericordiam Dei quæ in cœlo est, per veritatem et justitiam ejus, ac per illud, Judicia ejus ut abyssus multa incomprehensibilia sunt, impios, atheos et peccatores non vita solum, sed reliquis etiam frui bonis a bonitate ipsius subministratis.

Quamobrem adjicitur : « Homines et jumenta salvabis, » Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam » Deus [1]. » Nam propter judicia tua quæ ut abyssus multa sunt, propter justitiam et veritatem tuam quæ in cœlo est, homines et jumenta simul salutem obtinent. Sic « multi- » plicasti misericordiam tuam Deus, » ut non modo qui digni, sed etiam qui brutis moribus et insipientes sunt homines, vita abs te data fruantur. Quandoquidem enim multi conqueruntur et expostulant cum illo his verbis, Quare impii prospere agunt, ac Dei bonis fruuntur? necessario docet multam ejus misericordiam esse. At si misericordia tantum ac clementia existeret, nihil a peccatorum vita ineunda arceret. Verum edocet ille veritatem et justitiam cum misericordia misceri ; ita ut post misericordiam, justitia et veritas peccatores excepturæ sint. Nam si ex misericordia et patientia Dei nihil utilitatis percipiant, justitia et veritas ejus invadet illos : judicio quippe justo subjicientur. Sunt enim revera, sunt, inquam, judicia Dei occulta : multa immensaque profunditas, vel, ut ait Scriptura, « abyssus multa » in judiciorum ejus ratione comprehenditur. Hæc igitur impios manent.

« Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum spe- » rabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente » voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, » in lumine tuo videbimus lumen [2]. » Quoniam judicia tua

[1] Psalm. xxxv, 8. — [2] Ibid. 9. 10.

abyssus multa, jure non hominibus modo, sed etiam jumentis prospicis, sic «multiplicasti misericordiam tuam »Deus.» Præter hæc autem alius eximius est ordo eorum, qui post prædicta filii hominum vocantur. Hi pluris aliquid habentes quam homines et jumenta quibus salutem paras, digni habiti sunt qui in tegmine alarum tuarum spem habeant; aut ut Symmachus: «Sub umbra alarum tuarum »securi sunt.» Eos enim qui in te spem habent, quique ab ordine infamium illorum segregantur, tu ipse Deus alis foves tuis et contegis. Et quia spem cepere magnam, «Spes autem non confundit; inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, »et torrente voluptatis tuæ potabis eos [1].» Domus Dei est ecclesia ejus: ubertas domus, divinitus inspiratæ lectiones: ebrietas illa temperata et sobria, utilitas ex lectionibus proveniens: torrens voluptatis; quo potantur ii qui sub tegmine alarum ejus sperant, fluvius in ecclesia Dei manans, de quo dictum est: «Fluminis impetus lætificat civitatem »Dei [2];» et: «Flumen Dei repletum est aquis [3].» Torrens voluptatis Christus est, ob temporaneam ejus in hominibus præsentiam. «Quoniam apud te est fons vitæ.» Ex evangelica doctrina Christum esse vitam ediscimus, ut Salvator ipse docet his verbis: «Ego sum lux, veritas et vita [4].» Sed etiam, «quod factum est in ipso vita erat, et vita erat lux »hominum [5].» Quare hic pariter, ut in Evangelio, vitæ lux subditur: nam postquam dixerat: «Quoniam apud te est »fons vitæ,» adjicitur: «In lumine tuo videbimus lumen.» Hæc quippe vita rationabilem lucem subministrat. Quamobrem dicitur: «Et vita erat lux hominum. Qui porro hæc acceperint, pro fine, lucis contemplationem obtinebunt.

«Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justi»tiam tuam iis qui recto sunt corde [6].» Nescientibus Deum

[1] Rom. v, 5. — [2] Psalm. XLV, 5. — [3] Id. LXIV, 10. — [4] Joan. XIV, 6. — [5] Id. I, 4. — [6] Psalm. XXXV, 11.

temporanea misericordia erit : at scientibus te, Salvator, prætende misericordiam tuam et justitiam tuam, qua pro rerum dignitate judicans, aliis secundum opera eorum retribues, aliis promissa tua confirmabis. Pro illo autem : « Et » justitiam tuam iis qui recto sunt corde; » Symmachus : « Et misericordiam simplicibus corde, » edidit. « Non veniat » mihi spes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me. » Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, » nec poterunt stare [1]. » Ne manus et gesta peccatorum obtineam : hæc quippe excutere solent et removere abs te eos qui in tenebras exteriores depelluntur. Pro illo autem, « ibi » ceciderunt, » Symmachus edidit, « ubi cadunt qui ope» rantur iniquitatem. » Ne, inquit, eo in loco sim, quo commoti cadunt, lapsi expelluntur, expulsi regredi non poterunt. Hæc autem consequenter effatur, postquam qui finis erit eorum, qui « in tegmine » Dei speraverint, descripsit, resumpta impii, qui initio dicebat « in semetipso ut » delinqueret, » hominumque ipsi similium, memoria.

DAVIDIS XXXVI [1].

« Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris fa» cientes iniquitatem [2]. » Quia in præcedenti psalmo peccatorem induxerat sese ad peccata concitantem, vitamque ejus, necnon finem exitiumque illius descripserat; consequenter in hoc psalmo hortatur ad declinandos improborum mores, et non æmulanda eorum opera. Quoniam vero aliud est æmulari, aliud zelare; dicas concitare et ad zelo-

[1] Psalm. XXXV, 12, 13. — [2] Psalm. XXXVI, 1.

typiam incendere , id est æmulari. Quare Aquila sic interpretatur: « Ne dimica cum malignantibus ; » Symmachus vero : « Ne altercare cum maleficis. » Hoc porro dictum ex his intelligas : « Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat » Deus , et irritaverunt in idolis suis : et ego provocabo eos » in eo qui non est populus , et in gente insipiente irritabo » illos[1]. » Apostolus item Corinthiis scribens ita loquitur : « An æmulamur Dominum ? Numquid fortiores illo su» mus[2] ? » Zelus autem seu voluntas cujuspiam , adipiscendi id quod in proximo esse arbitratur, bona est. Est alius medius zelus , plerumque talis qualem describit idem Apostolus his verbis : « Æmulantur vos non bene , sed excludere » vos volunt[3]. » Invidia sane numquam bona esse queat ; nam dolor est de prosperis proximi rebus : zelus vero interdum bonus , uti tradidimus. Hic porro secundum Aquilam, non dimicandum esse cum malignantibus monet ; secundum Symmachum , non altercandum cum maleficis ; secundum quintam editionem , non irritari oportere cum malignantibus ; secundum vero LXX : Noli æmulari neque concitari , si alios male agentes videas , neque te concitent improbi prospere agentes , ut tu quoque velis rem bene gerere. Ii namque in re prospera et in deliciis agentes te instigant ; at tu ne æmularis neque conciteris , sed neque zelaveris facientes iniquitatem ; ne beatos prædices illos , neu putes in bonis versari : nec pari modo rem gerere exoptes.

« Quoniam tamquam fœnum velociter arescent[4]. » Deinde causam aperit , dicens , quia finis illorum talis , qualis fœni exitus est ; quod cum aliquantisper floruerit, velociter arescit. Nam « omnis caro fœnum , et omnis gloria ejus » quasi flos fœni. Exiccatum est fœnum , et flos decidit[5]. » Sed etiam , « quemadmodum olera herbarum cito deci-

[1] Deut. XXXII, 21. — [2] I Cor. X, 22. — [3] Gal. IV, 17. — [4] Psalm. XXXVI, 2. — [5] Isai. XL, 6.

dent. » Ne quidem digni sunt qui oleribus in agro cultis comparentur. Quæ causa igitur est cur eos æmulemur, qui cum brevi tempore floruerint, cras in clibanum mittentur, ut docet Salvator [1]? « Spera in Domino, et fac bonitatem, » et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus. Delectare in » Domino, et dabit tibi omnes petitiones cordis tui [2]. » Postquam superioribus dictis ab æmulatione improborum avocaverat, statim ex opposito rectam regiamque viam proponit, indicans qua sit incedendum. Quapropter ait: Heus tu, sursum aspice, ac universorum moderatorem intuere, atque ipsum spem constitue tuam: bono animo esto, ut magna ancora firmatus. Et mente quidem spem talem capias; operibus autem exequere « et fac bonitatem; » ut iis ceu jactis tibi seminibus, opimam fructuum copiam percipias. Horúmce porro duorum potitus, ne ultra de quopiam anxius esto, « inhabita terram » sine sollicitudine, ac temporaneam hancce vitam, quasi in tabernaculo, brevi exigas: etenim instar bonæ pecudis curante bono pastore pasceris. Nam si quæ insunt hominibus veræ animi divitiæ, quæ in divinis dogmatibus et divinis lectionibus spectantur, iis frueris ita ut dicas: « Dominus pascit me et nihil mihi de» erit [3]. » Nihil quippe deerit tibi, si in boni pastoris divitiis pascaris, quæ erogantur hominibus in terra pascentibus. Pro illo autem: « Et pasceris in divitiis ejus, Symmachus: « Et pascere assidue; » Aquila: « et pascere fide, » ediderunt. Sub hæc autem, quemadmodum improborum et operantium iniquitatem finem descripsit; sic quanta tibi in Dominum speranti, ac bonitatem facienti eventura bona sint, enumerat. Nam primo in veris boni pastoris divitiis pasceris; secundo, delectaberis in Domino; tertio, dabit tibi petitiones cordis tui. Delectari autem in Domino valebit, quisquis animæ sensibus puris purgatisque fuerit, ita ut

[1] Matth. VI, 30. — [2] Psalm. XXXVI, 3, 4. — [3] Id. XXII, 1.

panem vivum ac vivificas carnes ejus edere possit, ac salutarem ejus bibere sanguinem. His enutritus et impinguatus, divina fruens ebrietate, « delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. » Jam enim ille quoque delectabitur, quod percupiat ut ipsi te dedas. Postula item ab eo ut ea quæ futura expectas dona accipias. Nam qui præsentia affatim elargitus est, ea obtinebit quæ « nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit [1]. »

Pro eo autem : « Subditus esto Domino, et ora eum [2], » Aquila ait : « Sile Domino, et expecta eum ; » Symmachus vero : « Quiesce Domino, et supplica ipsi. » Enimvero par est eum qui superius memorata peragit, et in prædictis spem habet, quiescere dum in hac vita versatur, et cum silentio promissa expectare. « Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias. Desine ab ira et derelinque furorem, noli æmulari ut maligneris. Quoniam qui malignantur exterminabuntur, sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram [3]. » Sermonem necessario repetit. Quia, inquit, nosti qualis tibi thesaurus reconditus sit, noli æmulari hominem iniquitati deditum, qui in præsenti vita rem prospere agere putatur; ne stimulere, neu hujusmodi hominem beatum pronunties, cum probe noris ipsi repositam iram in die iræ et justi judicii Dei. Quamobrem noli irritari aut furore incendi contra impium, qui feliciter rem agere existimatur, neque æmuleris ipsum ut paria scelera edere exoptes; bene siquidem nosti ac persuasum plane habes, improborum finem exitiosum esse. « Nam qui malignantur exterminabuntur, » ac soli patientes et « sustinentes Dominum, ipsi hæreditabunt terram. » Si qua enim terra est sanctis viris promissa, hanc hæreditabunt qui sustinent Dominum, qui cum aliis enu-

[1] I Cor. II, 9. — [2] Psalm. XXXVI, 7. — [3] Ibid. 8, 9.

meratis bonis in hæreditatem illis dandus est. Quod si in cœlis Jerusalem et Sion mons Dei cœlestis adsit, terram item cœlestem dignis promissam putandum est.

« Et adhuc pusillum, et non erit peccator[1], » et c. Hic superius dicta interpretatur, illud scilicet : « Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident, » his explicat : « Adhuc pusillum, et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies; » illud vero : « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui, » his apertius enarrat, « Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis[2]. » Quo pacto autem in Domino quis delectabitur, declarat ipse dum ait, penes eum multitudinem pacis esse, qua multa pace fruentur ii qui in Domino delectati fuerint. His porro docetur, aliam bonam terram esse, mansuetis destinatam : ac delectationem, multitudinemque pacis in futuram vitam remittit. Non ignorabat enim justis perinde atque peccatoribus in hac vita moriendum esse, ita ut de illis quoque dici possit, Adhuc pusillum, et non erit justus; et quæres locum ejus, et non invenies : nam illi quoque moriuntur quemadmodum et peccatores. Neque de hac terra sic locutus est : « Mansueti hæreditabunt terram; » cum probe sciret Moysen omnium mitissimum, olim de medio hominum sublatum ab hac terra demigrasse.

« Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis[3], » et c. Impiorum contra justos insultus amborumque finem describit. Cum peccator, inquit, non satis esse sibi scelera sua putet, justum cernens religiose viventem, id ferre nequit, quia vitam ejus improbitatis suæ vituperationem esse arbitratur : quare ait, Vel visu solo onerosus nobis est, ideoque observat eum ut dejiciat. Verum justus nihil pensi habet, neque novit quæ clam contra se

[1] Psalm. XXXVI, 10. — [2] Ibid. 11. — [3] Ibid. 12.

struuntur machinamenta. Dominus vero omnium inspector, ejus qui talia meditatur ruinam prospiciens, consilia ejus deridet. Et hactenus quidem nihil aliud agit quam ridere hominem talia frustra cogitantem. Cum autem peccator ad facinora progreditur, acuitque gladios, ut insidias paret ad necem ei, qui propter Deum inopiam pauperiemque amplexus ac summæ philosophiæ deditus est, inferendam; tum Dominus qui olim deridebat eos, gladium vertit in corda ipsorum, et arcus impiorum contra justum paratos confringit. Non jam cogitationes eorum deridens invadet eos, sed promerita illis ultione utetur. Quod autem hæc non mera verba sint, sed res gestæ ac ipso opere comprobatæ, nobis qui hæc enarramus vel ipsa experientia commonstravit. Ipsis igitur oculis percepimus, peccatores in persecutionibus in nos excitatis adversus justos gladium eduxisse, arcusque suos intendisse ut dejicerent pauperem et inopem, et ut trucidarent rectos corde, id ipsumque præstitisse : sanctos martyres pro Deo fortiter agentes dejecisse et multiplici mortis genere sustulisse. Ut autem hæc vidimus, ita et ultionem Dei ipsos invadentem suspeximus, quæ talis utique fuit, ut nihil aberraverit is qui dixit, gladium eorum infixum in corda ipsorum, et arcus eorum confractos esse.

« Melius est modicum justo[1], » et c. Hæc non modo prænuntiata fuere, sed et aliis temporibus opere completa. Justus quidem pauperem agens vitam paucis contentus est, ad hæc in oratione proferenda institutus, « Panem nostrum » quotidianum da nobis hodie[2]. » Peccator autem divitiis affluens, se bono frui arbitratur. At probe novi, inquit, idque cæteros doceo, multo præstantiorem justum, qui quotidianum a Deo panem accipit, peccatorum divitiis esse. Quod si causam perconteris, ediscas licet : quia ille quidem paucis contentus, Dominum habet qui animam et

[1] Psalm. XXXVI, 16. [2] Luc. XI, 3.

vitam ejus fulciet, ipseque plusquam omnes divitiæ sufficiat: at peccatorum brachia non robusta manent, neque divitiæ eorum firmæ sunt; propediem enim conterentur quasi olera herbarum, et tamquam fœnum arescent.

« Novit Dominus vias immaculatorum, et hæreditas eo-» rum in æternum erit. Non confundentur in tempore malo, » et in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt[2]. » Quia eorum qui in dextro ordine sunt, id est justorum, non modo vitam fulcit Dominus; sed etiam dies, qui ipsos in futuro sæculo expectant, accurate novit atque paratam illis hæreditatem, de qua superius dictum est. Quare nocumenti nihil afferet ipsis præsentis vitæ brevitas ac tristitia, et pauperies inopiaque quam pro Domino amplexi sunt. Nam eorum propositi et voluntatis exercitatio fuit tolerantia, qua in augusta arctaque via incedentes, promissa consequentur. Pro illo autem, « novit, » Symmachus, « Prævidit » Dominus dies immaculatorum, » interpretatus est. Aliudque magnum bonum ipsis obveniet; nam « in tempore malo » non confundentur, et in diebus famis saturabuntur. » Malum tempus, id est, tempus iræ adversus impios; quo illi quidem justum Dei judicium experientur; qui vero in dextro ordine sunt, gloriam, honorem et incorruptionem obtinebunt, ut qui vitam æternam quæsierint. Imo vero statuto tempore justi, divino alimento potiti, saturabuntur; peccatores autem fame et egestate rationabilis cibi peribunt. Quis autem oculis contemplatus impios qui ævo nostro ex divitiis, gloria et dignitatibus in admiratione fuere, in multasque gentes imperium obtinuere, repente ab hac celsitudine lapsos, non fateatur verum esse oraculum hujusmodi : « Inimici vero Domini, mox ut honorificati fuerunt » et exaltati, deficientes quemadmodum fumus defece-» runt? » Fumus extincti ignis signum est : quare hi qui tem-

[1] Psalm. XXXVI, 18, 19, 20.

pore suo ardentes ignis instar, deinde extincti sunt, similiter in exemplum habentur.

« Mutuatur peccator, et non solvet : justus autem miseretur et tribuet[1]. » Ille cum nihil possideret, multosque a viro justo utiles salutaresque sermones mutuo acciperet, aut a Deo beneficiis ornaretur, debitum non solvit. Nam adjutum, oportuit opera ac gesta acceptis digna exhibere. At ille non solvit, manetque justitiæ operibus vacuus. Justus vero divitiis quæ secundum Deum sunt affluens, miseretur et tribuit egentibus. Sed etiam qui justo benedicunt, ejus cohæredes erunt [2]. Eam enim ipsam supernam hæreditatem, quæ justo promissa fuit, benedicentibus justum etiam pollicetur. Quæ consonant oraculo Abraham spectanti, ac dicenti : « Et benedicam benedicentes te[3]. » Illud autem, « Maledicentes autem ei disperibunt, » affine est huic ad Abrahamum dicto, « et maledicentibus tibi maledicam. » Quemadmodum enim qui lapidem sursum jacit, sic qui maledictis justum impetit, quia non potest justo maledictum hærere, retortum in se maledicus excipiet.

« Apud Dominum gressus hominis dirigentur [5]. » Præter supra memorata, hæc etiam homini Dei adsunt, vias ejus Deus complanat, ita ut vita ejus feliciter elabatur, ac sine ullo obice is religiose agit, a nemineque supplantatur, propter eum qui gressus ejus dirigit, « et viam ejus volet, » quia illam approbatione dignam parat ; ita ut ideo dicatur, « et viam ejus volet. Cum ceciderit non collidetur, quia » Dominus supponit manum suam [6]. » Si quando contingat eum labi et in tentatione cadere, ac impingentem in peccatum quodpiam ruere ; non collidetur tamen ; sed ut generosus athleta, cum vim perpessus aliquantum cesserit, confestim sese recipiet.

[1] Psalm. XXXVI, 21. — [2] Ibid. 22. — [3] Genes. XII, 3. — [4] Ibid. — [5] Psalm. XXXVI, 23. — [6] Ibid. 24.

« Junior fui, etenim senui, et non vidi justum derelic-
» tum, nec semen ejus quærens panes[1]. » A puero, inquit, ad senectutem usque justi vitam studiose perpendi: nullo quippe tempore justus deseritur, sed Dominum suum semper ast autem opitulatoremque habet. Quare ait, « junior fui, » sive secundum Symmachum « juvenis fui, sed senui, et non » vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panes. » Et qui, quæso, potest justi semen egere panibus; quando ipse, Deo divitias sibi subministrante, « tota die miseretur et commodat? » Hæc porro intelligas ac mente percipias, si edidiceris ipsum cum talenta a patre familias, et mnam a Domino accepisset, iis ad negotiationem usum esse, Domino obtemperantem ita loquenti: « Oportuit te pecuniam » meam jecisse ad mensam[2]. » «Eloquia Domini, eloquia casta. » argentum igne examinatum, probatum terræ[3]. » Quisquis igitur divini sermonis exercitio incumbit, multasque rationabiles divitias colligit, is nihil aliud agere novit, quam ut tota die misereatur et commodet. Secundum Aquilam vero, « tota die dat et commodat: » aliis quidem dat, aliis autem commodat; dogmata ad speculationem dat iis quorum capaces animæ sunt; moralia præcepta commodat, ut qui acceperint, mutuo accepti fructum operibus reddant. Sic audias Mosem divinarum legum cultoribus hoc pollicentem: « Fœnerabis gentibus multis, et tu non fœnus acci- » pies[4]. » Et eo utique modo divini Apostoli fœnerabant gentibus multis, maximeque Paulus: quare discipuli eorum, qui semen ipsorum erant, numquam egebant panibus, utpote quibus adessent qui rationabilem cibum suppeditarent: cujus participes cum essent, benedictionibus replebantur. Quamobrem dictum est, « Et semen ejus in benedictione » erit. » Si quis vero secundum nudam lectionem secum reputaverit qua ratione a Salvatore dictum sit, « In hoc sæ-

[1] Ps. XXXVI, 25. — [2] Luc. XIX, 23. — [3] Psalm. XI, 7. — [4] Deut. XXVIII, 12.

» culo centuplum recipiet [1], » remque opere per ejus discipulos comprobatam viderit, is sane deprehendet quo pacto justus tota die misereatur et commodet. Nam si omnium fidelium cor unum et anima una erat, nullusque dicebat sibi quid proprium esse, sed omnia erant communia, et quotquot possessores prædiorum erant, vendentes ponebant ante pedes Apostolorum, dividebantque singulis prout cuique opus erat [2]; manifestum sane est ipsos tota die misertos esse et commodasse.

« Declina a malo, et fac bonum [3]. » Cum te ab omni malitia exemeris, penes te enim illud est, et si velis poteris; non statim, hoc peracto, perfectus eris, nisi aliud secundum affuerit, id est, ut facias bonum. Nam præterquam quod furari non licet, convenit etiam cum egentibus bona sua communicare, ac præterquam quod avarum esse non oportet, aliud requiritur, ut egenis beneficia præstentur; ac præter abstinentiam a malis, opus est et alios a malis eruere. Cum autem hæc egeris, « inhabita, » inquit, « in sæ» culum sæculi. » Pro quo Symmachus edidit, « Et quiesces » in sæculum. » Hic te scilicet manet finis æterna vita. Nam cum Dominus judex sit, « amat judicium, et non derelin» quet sanctos suos [4], » sed in æternum conservabit eos. « In» justi punientur, et semen impiorum peribit. Justi autem » hæreditabunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi » super eam [5]: » consequenter ad præmissa docet, inimicos qui præceptum non servarint pœnam daturos æternam : ac quemadmodum justi semen in benedictione futurum esse dictum est; ita « semen impiorum peribit. » Justi vero promissam mitibus terram hæreditate accipient, et inhabitabunt in ea in sæculum sæculi. Commodum hæc plerumque sermo pollicetur; repetitioneque promissa confirmat :

[1] Matth. XIX, 29. — [2] Act. IV, 32, 34. — [3] Psalm. XXXVI, 27. — [4] Ibid. 28. — [5] Ibid. 29.

vult enim nos assidue iis in dictis versari, eaque meditari, ac si rationabilem cibum manderemus, ad distributionem probe concocti in anima nostra cibi.

« Os justi meditabitur sapientiam et lingua ejus loquetur » judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplan» tabuntur gressus ejus. Considerat peccator justum, et quæ» rit mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum » in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi[1].» In admonitione persistens, hortatur nos ut justi æmulatores simus, ejusque divitias enumerat. Ad ea enim quæ supra dicta sunt, hæc insuper penes eum sunt; magno illum Deus, hominem licet, munere donavit, cum veræ sapientiæ cognitionem indidit. Sapientia quippe est divinorum et humanorum scientia, per quam omnia facta sunt: omnia quippe in sapientia fecit. Estque ipsa: quod in principio apud Deum erat Deus Verbum, per quod omnia facta sunt. Hujus itaque sapientiæ voces, sermones disciplinas Deus in hominibus disseminavit, ut justus non otiosus, iners ac bonis vacuus esset; sed una os et meditationem sapientiæ haberet, ut ea quasi cœlesti usus esça, primo animam confirmaret suam, deindeque aliis impertiret. Quocirca dictum est, « Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus » loquetur judicium. » Gnarus autem legem Dei spiritualem esse, cum secundum interiorem hominem in lege Dei delectaretur, in corde ipso legis contemplationem, et ejus mysteriorum profunditatem excepit: ac propter exercitationem hujusmodi « non supplantabunur gressus ejus, » quandoquidem gressus ejus a Domino dirigendos esse, superius dictum est. Quod si forte peccator, ejus profectui invidens, insidias vitæ ejus struxerit, stultus sane dicetur, non possibilia aggressus. Nam magnus ille patronus ejus « non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum

[1] Psalm. XXXVI, 30, 31, 32, 33.

» cum judicabitur illi. » Symmachus vero, « Nec damnabit » eum in judicio. »

« Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros » Libani [1], » et c. Sic in præsenti finem se impiorum experientia edidicisse memorat. Neque enim hæc olim gesta ex aliorum narratu auribus excepi : sed ipse, inquit, vidi viros blasphema proferentes et atheos omnibus in admiratione habitos, elatos et exultantes, putantes sibi perpetuam fore vitam. Sed dum mecum reputarem, quomodo illi quamvis impii tot nacti bona essent, oculos secundo sustuli, ut contemplarer ipsos : at illi nusquam erant, sed confestim evanuerant. Deinde vestigium ac monumentum eorum deprehendere volens, ne locum quidem in quo stetisse videbantur reperire potui. Quapropter quia talis eorum finis est, fuge, tu, discipule, tales impiorum mores, ablue omnem malitiam, dilige viam rectam. Manent enim reliquiæ spesque bona eum qui pacem amicitiamque Dei persequitur, et ideo homo pacificus effectus est. Secundum Symmachum autem, « Custodi simplicitatem, *inquit*, et vide æquitatem, » quoniam futura sunt homini pacifico [2]. »

PSALMUS DAVIDI XXXVII.

In rememorationem de Sabbato [3].

« Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua » corripias me [4]. » Ipsis verbis ipsisque syllabis sextus quoque psalmus pariter inchoatur, et reliqua quæ in sexto comparent, hujus psalmi dictis affinia sunt. At in sexto psalmo

[1] Psalm. xxxvi, 35. — [2] Ibid. 37. — [3] Id. xxxviii, 1. — [4] Ibid. 2.

sic habebat inscriptio : « In finem in hymnis pro octava » psalmus Davidi. » In præsenti autem nihil horum habetur, sed duntaxat, « psalmus Davidi in rememorationem. » Hoc porro additamentum, *in rememorationem*, videtur nos ad psalmi sexti inscriptionem remittere, ita ut quæ jam in manibus sunt, *in finem*, *in hymnis*, et *pro octava* dicta sint; nam hæc omnia repetere et declarare videtur illud, *in rememorationem.* Verum quia cum sextum psalmum explanaremus, quæ inscriptionem spectabant explicavimus, nos quoque *in rememorationem* eorum lectorem remittemus. Videtur porro mihi Davidem cum in multis ab se perpetratum facinus varie confessus esset, hunc sibi psalmum proprie *in rememorationem* seposuisse, ita ut eum semper in ore ferret, eo usus quasi delinimento ad medelam animæ suæ. Supplicationem itaque Deo emittit, qua iram quidem peccantibus omnibus impendentem avertit, vocibusque eximiæ confessionis bonum Dominum propitium sibi facit. Cum vero ait, « Domine, ne in furore tuo arguas me, » non reprehensionem detrectat, sed cum furore conjunctam; neque correptionem fugit, sed cum ira editam : ac si quis medico per adustionem, ferrum et acerba remedia levamen morbi offerenti subjectus dicat, Ne mihi ignem, ne ferrum, ne sectiones ad medelam admoveas, sed dulcia mitioraque remedia : talis enim homo non curationem abnuit, sed duriorem opitulandi rationem. Plerumque autem diximus, iram et furorem Dei in divinitus traditis Scripturis, non animi motus in Deo significare, nam ab iis vacuum numen est; sed per translationem hæc solent in Scriptura nominari, quemadmodum, oculi, aures, manus, digiti, pedes et reliqua membra : quæ ipse hominibus utiliter dispensat, auditorum simplicitati se attemperans. Sic igitur inflictas ex Dei judicio peccantibus pœnas, quæ sane molestæ acerbæque patientibus sunt, quasi ex ira et furore invectas adumbrat. Hoc

itaque docet sacer Apostolus dicens, « Secundum autem » duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram » in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet uni- » cuique secundum opera ejus [1] : » ac si quis inductas a lege homicidis pœnas, iram ac furorem appellet; non quod revera lex ira et furore corripiatur, sed quod is qui supplicium luit, inflictas pœnas pro ira legis habeat. Jam vero maligni quoque dæmones, qui suppliciorum impiis illatorum ministri sunt, necnon virtutes Dei administræ, ira et furor vocantur. Eodem modo de decem plagis contra Ægyptios immissis dictum est, « Misit in eos furorem et iram, immis- » sionem per angelos malos [2]. » Sic dextera Dei dicuntur bona per dexteras bonasque potestates dignis subministrata. Supplicat itaque David, ne a malignis potestatibus coarguatur, neque immissione angelorum tristium corripiatur; sed salutaribus verbis, utilibusque disciplinis. Et alio quoque modo, rogat ne servetur ad diem iræ et revelationis justi judicii Dei, sed jam in præsenti vita et ante mortem peccata eluat, quod utique nactus est. Et vero videtur pœnam dedisse, per calamitates ante obitum ipsi illatas, ut ex Regnorum historia didicimus. Alia quoque ratione de se ipse pœnas sumpsit, dum se in variis confessionis modis afflictionibus dedidit. Hoc pacto etiam loquitur : « Si quid perpetravi, quo dignus sim qui a furore arguar; at resipiscens rogo ut a verbo non a furore arguar; et a doctrina non ab ira corripiar.

« Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi [3]. » Siquidem athleta Job, omnia tentationum genera perpessus, non ignorabat undenam hæc sibi evenirent, quare dicebat, « Sagittæ » enim Domini in ore meo sunt, quarum ira meum ebibit » sanguinem [4]. » David autem non in corpore veluti Job plagis affectus, sed in ipsa anima lethali vulnere confossus,

[1] Rom. II, 5. — [2] Psalm. LXXVII, 49. — [3] Id. XXXVII, 3. — [4] Job VI, 4.

non ait quemadmodum Job, « Sagittæ Domini in ore meo » sunt; » sed, « Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et » confirmasti super me manum tuam. » Ille vero manum Dei memorat his verbis, « Manus enim Domini est quæ tetigit » me[1]. » Diabolus autem Domino dixit, « Mitte manum tuam, » et tange omnia quæ habet[2] : » et rursum, « Mitte manum » tuam, et tange carnem ejus et ossa ejus[3]. » Verum alia manus erat, et aliæ sagittæ quæ carnem et corporea ejus attingebant : hic autem quia David anima ægrotabat, se aliis confossum telis; aliamque manum Dei se tetigisse significat, uti superius diximus, nimirum rationabiles sagittas, imo vero ipsa Dei verba, quæ animam pungebant, et de conscientia ejus supplicium sumebant. Num forte ipsum diabolum et ignita diaboli tela affectum excitantia et amatoria, quæ ipsum ad concupiscentiam uxoris Uriæ accendebant, his indicat? de quibus hæc monita dat Apostolus : « Accipite armaturam Dei, ut possitis omnia tela nequissimi extinguere[4]. » Quemadmodum autem Job diaboli sagittas et immissa corpori suo ulcera, quia Dei permissu acciderant, sagittas Domini vocavit dicens : « Nam sagittæ » Domini in corpore meo sunt, quarum furor ebibit meum » sanguinem; » ita veri simile est ideo Davidem hic sagittas Domini dixisse, quia ex Dei concessu inimicus eum oppugnabat, ut edisceret non ita loquendum esse, « Non movebor in » æternum[5]. » Quia enim aliquando Dei gratia fultus magna de se senserat, ita ut arroganter diceret : « Ego autem dixi » in abundantia mea, Non movebor in æternum[6]; » ideo jure tentatori traditus est, qui animam ejus adortus, majus ipsi quam Jobo damnum intulit. Quod si sermones Dei, qui de justo ejus judicio admonent, et impendentem peccantibus iram ejus edocent, sagittis acutiores sunt, pungunt-

[1] Job XIX, 21. — [2] Id. I, 11. — [3] Id. II, 5. — [4] Ephes. VI, 13. — [5] Psalm. XXIX, 7. — [6] Id. XXIX, 7.

que conscientiam; sane dixeris Davidem sacris hisce ac divinis sagittis confossum, reprehensionem cum furore illatam jure recusasse. Nam tela abs te mihi immissa, ait, quæ iram et furorem tuum præverterunt, sufficienter de me supplicium sumunt, ac satis me castigant : sed etiam manus tua per illatas frequenter calamitates me contigit.

« Non est curatio in carne mea a facie iræ tuæ, et non » est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum[1]. » Carnem quippe meam, qua peccatum admisi, suppliciis tradidi, ultionem de me sumens. Hoc enim in aliis quoque locis significavit dicens, « Et humiliabam in jejunio animam » meam[2]; Et caro mea immutata est propter oleum[3]; Et » oblitus sum comedere panem meum a facie gemitus mei[4], » et similia. Pro illo autem, *iræ*, Aquila et Symmachus, « A » facie fremitus tui, » similiter interpretati sunt. Satis quippe mihi erat fremitus ille qui divinis Scripturis tuis enuntiatur, et interminatio per Nathan prophetam facta. Pro illo autem, « A facie peccatorum meorum, » Symmachus, « propter » peccata mea, » interpretatus est. Nihil porro absurdum est ossa domesticos vocare. Nam si alter alterius membra sumus, et quasi in unum corpus omnes redacti esse censemur, quid vetat quominus ossa singulos, maximeque eos, qui utilissimi sunt, appellemus? Cæterum hæc non uni sancto Davidi contigisse dicimus, sed etiam multis aliis; imo vero hodieque sanctis viris idipsum in tentatione accidit. Nam inexpectatæ plerumque calamitates oboriuntur, ut tolerabilius sit bellum ab inimicis illatum propinquorum impetu, quos diximus ossa tropice vocatos esse. Quod si hæc omnibus communia, communis omnibus sane fuerit orationis modus. Cuilibet namque tentationibus impetito, ac defesso, cupientique tranquillitatem a Deo obtinere, hæc precatio convenit.

[1] Psalm. XXXVII, 4. [2] Id. XXXIV, 13. — [3] Id. CVIII, 24. — [4] Id. CI, 5.

« Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum ; » sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt et » corruptæ sunt cicatrices meæ[1]. » His docemur, ne mala occultemus nostra, neu peccata ceu quemdam nigrorem et corruptionem in intimo animæ concludamus. « Tota die » contristatus ingrediebar, quoniam anima mea impleta est » illusionibus illudentium[2]. » Sic porro intelligas : cum in titulo significasset psalmum « in rememorationem esse, » jure illuc remittitur, et quæ sibi jam olim contigerant repetit. Docet item qualem in conditionem post lapsum peccati devenerit : qua de causa totam hanc confessionem edit. In hæc omnia, inquit, incidi, quia quonam tempore, « Cor » meum conturbatum est, et dereliquit me virtus mea, et lu» men oculorum meorum et ipsum non erat mecum[3]. » Nam peccati tempore vis mea intelligendi non parvam perpessa est confusionem, perplexa et obscurata ab eo qui peccati mihi auctor fuerat. Tunc quippe dereliquit eum virtus ejus : non ultra enim dicere poterat, « Omnia possum in eo qui » me confortat[4], » victus scilicet a motu animi, ac viribus destitutus. Et vero aliud quidpiam mihi pergrave ablatum est : nam « lumen oculorum meorum, » id erat propheticus spiritus, qui animæ ejus visum illustrabat, « et ipsum non » erat mecum : » me quippe reliquerat, ac recesserat; quia « in malevolam animam non introibit sapientia, nec habi» tabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus » disciplinæ effugiet dolum, et auferet se a cogitationibus » quæ sunt sine intellectu[5]. » Imo etiam qui antea amici et proximi ejus erant, qui cum ipso omni tempore degebant, eo relicto « de longe steterunt[6], » cum nequirent ultra ipsi adesse; sed procul, illam amici sui calamitatem deplorabant. Quinam illi nisi qui nuper de bonis ejus lætabantur,

[1] Psalm. XXXVII, 5, 6. — [2] Ibid. 7, 8. — [3] Ibid. 11. — [4] Phil. IV, 13. — [5] Sap. I, 4. — [6] Psalm. XXXVII, 12.

videlicet Angeli boni ac ministri Dei, qui de hominum salute una gaudere solent? Quibus procul me positis, alii quidam peccati auctores, prope stantes vim faciebant et animæ illudebant meæ. Hi namque olim sitientes sanguinem meum, atque a longis retro temporibus peroptantes ruinam videre meam, quasi opportunitatem nacti, cum viderent virtutem meam me dereliquisse, et lumen oculorum meorum a me recessisse, amicos quoque et proximos longe remotos, confestim irruentes vim faciebant animæ meæ: ac utpote malevoli, « locuti sunt *mihi* vanitates, » malas mihi intus cogitationes suggerentes; imo etiam dolose demulcentes ac decipientes, quasi ad bona inescabant me, dum in peccatum detraherent. « Ego autem tanquam surdus non audiebam, » et sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut » homo non audiens, et non habens in ore suo redargutio» nes[1]. » Quoniam, inquit, mihi pudore suffuso, nihil suppetebat quod dicerem; nullus quippe ad defensionem sermo succurrebat; neque inimicos, semel ab iis victus, alloqui valebam; mihi non fidens, neque aliam præter te spem præ oculis habens, hunc mihi curationis modum præscripsi. « Quoniam *igitur* in te speravi, Domine, spes autem non » confundit[2]; » ideo exaudies, quia misericordiam vis, neque vis mortem peccatoris, sed pœnitentiam ejus[3]. Quare cum in te speraverim, obsecro tuam mihi curationem obtinere liceat: « Nequando supergaudeant mihi inimici mei[4], » nondum enim penitus gavisi sunt. Supergaudebunt autem, nisi misericordiam consequar tuam : sed ne supergaudeant mihi inimici mei, qui jam antea cum commoverentur pedes mei magna loquebantur, ad te confugi, ac dico, « Non » confundar in æternum. » Neque enim penitus eversus sum, neque in talem ruinam delapsus qualem ii qui abs te prorsus defecerunt.

[1] Psalm. XXXVII, 14, 15. — [2] Ibid. 16. — [3] Rom. V, 5. — [4] Ps. XXXVII, 17.

In finem Idithum, canticum David XXXVIII [1].

Quæ in hoc cantico extant multam affinitatem habent cum iis quæ in præcedenti psalmo leguntur. Sed illum quidem psallens David « in rememorationem » sibi composuit; hic vero narrat alios similia perpessos, quos ad sui imitationem ac exemplum de se sumendum instituit. Nisi fortasse Spiritus sanctus Idithumi ministerio Davidem ad hæc dicenda erudierit. Nam ipse quoque Idithum Spiritu prophetico dignatus fuerat. His porro ediscimus par esse singulos secum colloqui, neque extrinsecus magistros expectare, sed ratiocinio et cogitatione sermones secum conferre.

« Dixi, custodiam vias meas [2]. » Ipso, inquit, tentationis tempore, invadente me peccati auctore, « ego dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. » Tunc vero, « posui ori meo custodiam : obmutui et humiliatus » sum, et silui a bonis [3]. » Symmachus autem sic interpretatus est : « Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam » per linguam meam. Custodiam os meum fræno, cum adhuc sit impius adversum me. Mutus factus sum silentio, » tacui in bono non existens. » Viden' quo pacto causam afferat, cur non audeat os aperire cum ait, « et silui a bo» nis; » vel secundum Symmachum, « tacui, in bono non » existens? » Cum enim in bonis non existerem, neque fiduciam haberem, recordatus sum ejus qui ait : « Peccasti, » quiesce [4]; » quare « tacui in bono non existens. » Neque so-

[1] Psalm. XXXV.II, I. — [2] Ibid. 2. — [3] Ibid. 3. — [4] Gen. IV, 7.

lum « obmutui et humiliatus sum et silui a bonis, » sed etiam, « dolor meus renovatus est. » Nam dolor animæ meæ, et ulcus a peccato mihi illatum, cum in imum pectus devenisset, et in ipsa conscientia infixum esset, renovabatur, instante atque exprobrante peccati auctore.

« Concaluit cor meum intra me [1]. » Memor, inquit, peccati, animi deliquio ceu igne comburebar : ab ipsaque conscientia incensus, « locutus sum in lingua mea, Notum fac » mihi, Domine, finem meum [2]. » Etiam post confessionem, qui mihi finis futurus sit ediscere postulo. Hæc porro dicebat cum graviter premeretur, ratus temporaneam hanc mortalemque vitam ob tædium molestiamque ejus diuturnissimam esse. Quare obitus sibi tempus indicari peroptabat; ut accepto libertatis ac tentationum exitus fausto nuntio, alacriter ageret. In sequentibus vero sic ait : « Advena » ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. » Ecce mensurabiles posuisti dies meos, et substantia mea » tanquam nihilum ante te [3]. » Pro quo Symmachus : « Ecce » quasi palmares dedisti dies meos, » edidit. Alius fortasse dixerit, παλαιστάς, sive adversarios dies hominis vocatos, quia certamine, πάλης, sive pugna et tentationibus repleti sunt. Deincepsque ait : « Substantia mea tanquam nihilum ante » te : » pro quo Aquila interpretatur : « Et demersio mea quasi non est in conspectu tuo; » Symmachus vero : « Et vita » mea quasi nihil coram te. » Namque totum vitæ hominis tempus cum vita Dei atque sæculis immensis collatum, quasi nihilum est in conspectu Dei. Quare alio in loco dictum : « Cœli peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vesti- » mentum veterascent : et sicut opertorium mutabis eos et » mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non de- » ficient [4]. » Sed etiam omnia hominum studia, vanitas vanitatum sunt; et : « Universa vanitas, omnis homo vivens; »

[1] Psalm. XXXVIII, 4. — [2] Ibid. 5. — [3] Ibid. 6. — [4] Id. CI, 27.

sive, « omnis homo constitutus, » secundum Aquilam; sive, « omnis homo stans, » secundum Symmachum. Nam qui nunc stat, ac præsenti tempore vitam decurrit, vanitas sane fuerit. Si itaque nulla hominibus inesset spes immortalitatis, vitæ æternæ ac regni cœlorum, e re sane putaretur vanitas esse omnis homo vivens.

« Et nunc quæ est expectatio mea, nonne Dominus[1]? » etc. Hæc porro sic edidit Symmachus: « Nunc igitur quid expecto, Domine? Remansio mea in te est. Ab omnibus transgressionibus meis redime me, exprobrabilem insipienti ne ponas me. Mutus factus sum, non aperies os meum: tu enim fecisti[2]. » Post ea quæ superius dicta sunt, ait, nihil mihi relictum, Domine, nisi ut te expectem et in te spem habeam: nam apud te est substantia animæ. Quare supplico ac rogo liberari me ab hisce malis, et ab iniquitatibus meis eripi. Semel enim insipientem offendi de quo superius dicebam: « Cum consisteret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis. » Confestim itaque insipientiæ traditus, probrosus effectus sum: jure ergo peccatum et infirmitatem agnoscens meam, « obmutui et non aperui os meum, quoniam tu fecisti. » Timor enim tui me obmutescere fecit, meque ob peccata mea perculit, et tacere fecit, ut non ultra loquerer. Pro illo autem, « opprobrium insipienti dedisti me; » Aquila, « opprobrium defluenti ne ponas me; » Symmachus vero, « exprobrabilem insipienti ne ponas me; » Quinta editio, « opprobrium insipienti ne dederis me. » Quod ejus qui peccavit deprecationem exhibet, rogantis ne in opprobrium insipienti tradatur. Quod si quando Dominus peccantem insipienti tradat, ut opprobriis ab eo afficiatur; idipsum in utilitatem ejus qui opprobriis oneratur vertit, ut vexatus majorem emittat de admissis peccatis confessionem. Quod ne pateretur Da-

[1] Psalm. XXXVIII, 8. — [2] Ibid. 9, 10.

vid rogabat, utpote qui omnia pro viribus ageret quæ Deo placita putaret. « Amove a me plagas tuas. A fortitudine » enim manus tuæ ego defeci in increpationibus : propter » iniquitatem corripuisti hominem : et tabescere fecisti sicut » araneam animam ejus, verumtamen vane omnis homo, » diapsalma[1]. »

In præcedenti psalmo sese plagis ad correptionem, ceu ingenuus discipulus magistro, tradidit; quare dicebat : « Ego » in flagella paratus sum. » At quoniam deinceps flagella sat expertus erat, cum sese assidue laceraret, precatur demum eorum finem dari et hic sistere flagella, ac deinceps his verbis confitetur : « A fortitudine manus tuæ ego defeci. » De hac porro manu superius dictum : « Confirmasti super me » manum tuam. » Sub hæc docet, manum illam non frustra corrigere, neque in cassum castigare, sed pro peccantis utilitate; quare ait : « In increpationibus propter iniquita» tem corripuisti hominem. » Nam pro admissa iniquitate, et pro peccato edito eum qui corripiebatur arguens, flagella et memoratam manum inflixisti. Hisce porro animam illius qui corripiebatur tabescere fecisti, pro utilitate ipsius humiliatam et extenuatam. Nam quo tempore in deliciis agebat, tum in peccata lapsa est, secundum illud : « Comedit » et bibit Jacob, et recalcitravit dilectus et incrassatus est, » et recessit a Deo qui nutriebat ipsum[2]. » Quamobrem, « ut » spiritus salvus sit in die Domini, caro tradita est in interi» tum[3] : » qua supplicio affecta, anima tabescit et extenuatur sicut aranea; ideo ait : « Et tabescere fecisti sicut araneam » animam meam; » quibus adjicit : « Verumtamen vane om» nis homo, » miserum denuo prædicans eum, qui in hac vita in laboribus et ærumnis frustra versatur.

« Exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem » meam : auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas quoniam

[1] Psalm. XXXVIII, 11, 12. — [2] Deut. XXXI, 15. — [3] I Cor. V, 5.

» advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres » mei[1]. » Hic se confitetur advenam et peregrinum : novit autem aliam esse « refrigerationis » vitam, quam assequi peroptat, dicens; « Remitte mihi ut refrigerer[2]. Non itaque omnem hominem advenam esse temere dicit, nec frustra cum fletu et lacrymis deprecationem emittit, gnarus scilicet illius : « Beati » qui flent, quoniam ipsi ridebunt, » et : « Beati qui lugent, quo- » niam ipsi consolabuntur[3]. » Ac recte facta sua post hæc ita describit, his sermonem concludens : « Quoniam advena ego » sum et peregrinus, sicut omnes patres mei. » Rarus sane est is qui possit ad imitationem religiosorum patrum et prophetarum Dei, non ut incola, sed ut advena temporaneam ducere vitam : qua in re is qui loquitur gloriabatur, peregrinam et alienam humanam vitam æstimans. « Remitte » mihi ut refrigerer prius quam abeam, et amplius non » ero. » Pro quo Symmachus ait : « Abscede a me ut rideam, » antequam abeam et non existam. » Nisi enim hic mutatis per gratiam tuam in risum lacrymis rideam, ac nisi in præsenti vita remittas mihi delictum et facinorum veniam præbeas, ut meipsum recipiam et refrigerem; post exitum a vita nullum erit pœnitentiæ tempus. Ac si veniam non consequar, in vita quæ apud te est amplius non ero; sed rejectus « assimilabor descendentibus in lacum. » Quare in hac vita sic deprecor : « Ne sileas a me, nequando taceas a » me, et assimilabor descendentibus in lacum. »

[1] Psalm. XXXVIII, 15. — [2] Ibid. 14. — [3] Luc. VI, 21.

In finem David XXXIX.

« Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi. Quo» niam tribulatio patientiam operatur[1] : patientia autem pro» bationem, probatio vero spem : spes autem non confun» dit[2]. » Jure quidem justus non frustra expectat, sed spem intendens suam; nec desperans de ea quæ a Deo est salute, in patientia perseverat. Quamvis non statim atque precatus est exauditus fuerit, attamen sperando permanet, ac perseverat in obsecrationibus et orationibus. Quod si quandoque labatur, ut Davidi accidit, confitetur non ignorare se quousque malorum devenerit. Si vero postea resipiscens a lapsu se retrahat, gratias aget, notumque faciet omnibus ex quali miseriæ gurgite se eduxerit medicus et servator animæ ipsius; quare dicet : « Eduxit me de lacu miseriæ et de luto » fæcis[3]. » Id porro obtinebit, quia expectans expectavit Dominum. Lacum miseriæ, profundum peccati, lutum fæcis, lutosi corporis voluptates, in quas delapsa anima demergitur et quasi in profundo obruitur, non injuria appellaveris. Qui igitur ex his emersit, et Salvatoris dextera eductus est, ac deinde ad puram et rectam rationem animæ suæ vestigia firmavit, merito dicat : « Et eduxit me de lacu miseriæ et » de luto fæcis. Et statuit super petram pedes meos, et di» rexit gressus meos. » Petram autem ad comparationem firmi sermonis, fundamentum vocat, in quo quisquis processerit dicet : « Quis nos separabit a charitate Christi ? tri-

[1] Psalm. xxxix, 1, 2. — [2] Rom. v, 2. — [3] Psalm. xxxix. 3.

» bulatio, an angustia, an persecutio, an fames [1] ? » et c. Non modo autem pedes statuit super petram; sed etiam id præstat, ut per bonorum dignitatem in ea incedere ac currere liceat; quare adjicit : « Et direxit gressus meos [2]. » Dehinc vero consequenter, utpote a pejoribus ad meliora translatus, cantico veteri, quo in præcedentibus psalmis lugebat, deposito, novum canticum assumit, ejus scilicet qui servavit eum, et canticum hymnumque novum in os ejus immisit; exuitque veterem hominem cum operibus ejus, et induit novum, sive renovatum per scientiam Dei. Sub hæc autem omnia, in exemplum multis ponitur, ita ut alii quoque conspecta ejus mutatione, spem sumant bonam, et a pejoribus ad meliora sese traducant : quare ait : « Videbunt » multi et timebunt, et sperabunt in Domino. » Quidnam videbunt? Idipsum, inquit, quo pacto in profundum malorum, in lacum miseriæ et in lutum fæcis demersus cum fuerim; inde Dei gratia eductus, super petram steterim, et gressus mei directi fuerint, ac novo cantico donatus sim. His conspectis, inquit, multi timorem Dei, de quo dictum est : « Initium sapientiæ timor Domini [3], » accipient, similemque sibi spem ascribent.

« Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, et non » respexit in vanitates et insanias falsas [4]. » Qui divinæ gratiæ experimentum habuit, sibi collata beneficia omnibus prædicat, atque ex iis quæ sibi contigerunt universalem profert sententiam, docens omnes homines paria secum obtinere posse. Neque enim ego solus, ait, talia nactus, beatus fuerim; sed omnibus ea ipsa via patet, nec quibusdam aperta est, aliis vero minime. Quisquis ergo spem in Deo reposuit, a beatitudine illa, qua ego dignatus sum, non labetur. Vanitas autem et insaniæ falsæ sunt, omnes temporanearum et futilium rerum curæ. Quandoquidem « vanitas

[1] Rom. VIII, 35.— [2] Psalm. XXXIX, 4. — [3] Ibid. CX, 10. — [4] Id. XXXIX, 5.

» vanitatum, omnia vanitas [1]; » ac superius dictum est : « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens; » et iterum : « Verumtamen vane conturbantur. Thesaurizat, et » ignorat cui congregabit ea. » Vanitates falsæ sunt irritæ ac inutiles a multis susceptæ sollicitudines. Igitur vanitas prudens est quasi renuntiatio præsentis vitæ, ob quam prophetæ Dei multis excessisse mente videbantur. De hoc autem excessu gloriatur justus dicens : « Ego autem dixi » in excessu meo : omnis homo mendax [2]. » Apostolusque idipsum passus dicebat : « Sive enim mente excedimus, Deo; » sive sobrii sumus, vobis [3]. »

« Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua [4]. » Qui variam illam Dei sapientiam sive in universis opificiis, sive in singulis, in sensilibus, et in iis quæ mente percipiuntur animadverterit, in stuporem veniens ob ingentem Dei universorum potestatem, sane dixerit : « Multa fecisti » tu, Domine Deus meus, mirabilia tua. » Sed etiam ponderatis universalis illius providentiæ rationibus, queis omnia administrat, cum deprehenderit incomprehensibiles eas esse, hæc adjiciet : « Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. » Qualis erat is qui dicebat : « O altitudo divi- » tiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia » sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus [5]! » In præsenti autem David pro opportunitate has protulit voces, cum e re gesta edidicisset, novo quodam modo, scilicet per obsequentiam divinis legibus exhibitam, servatum se fuisse. Atenim per Moysem olim sacrificia et holocausta pro peccatis offerri jussum fuerat; nunc vero novus traditur salutis modus sine sacrificiis et holocaustis. Docet porro sexcenta esse ad salutem remedia, quæ Dei gratia hominibus elargita est. Neque pro dignitate rei dici, neque mente

[1] Eccles. I, 2. — [2] Psalm. CXV, 11. — [3] 2 Cor. V, 13. — [4] Psalm. XXXIX, 6. — [5] Rom. XI, 33.

concipi potest multitudo cogitationum Dei. Symmachus vero: « Permulta, *inquit*, fecisti tu, Domine Deus meus, » prodigia tua, et cogitationes tuas pro nobis non possibile » est exponere super te. » Deinde pro illo : « Annuntiavi et » locutus sum, multiplicati sunt super arenam; » rursum Symmachus hac ratione interpretatus est : « Si annuntians » annuntiem, plures sunt quam ut enarrari possint. » Nam « ex parte, *inquit*, cognoscimus, et ex parte prophetamus [1]. » Omnia sane mirabilia tua innumerabilia et incomprehensibilia sunt: attamen in iis quæ capere licuit id deprehendi; te scilicet in præsenti tempore a Moyse tradita sacrificia et oblationes noluisse [2]; sed eorum loco aures meas et obsequentiam eloquiis tuis perfecisse; ac pro holocaustis, et sacrificiis pro peccato, memetipsum obtuli tibi. Quare ait: « Ecce venio [3] » a te vocatus, atque promptissime obsecutus. Venio autem festinando ut faciam voluntatem tuam : hoc enim pro omni victima holocausti accepturum te persuasum habeo. Hoc porro, « in capite libri scriptum est de me [4], » quid, amabo, aliud est, quam præferendam esse voluntatem tuam sacrificiis et holocaustis ? et legem tuam exequendam esse non secundum obviam lectionem, neque pari ratione atque complures legis Moysis observatores; sed « in medio ventris mei; » aut, ut Symmachus : « Concupivi » legem tuam in medio viscerum meorum. » Nam si qui animæ venter est, tropice sic vocatus, de quo in Evangeliis dictum est : « Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, sa- » lientis in vitam æternam [5]; » in hoc recondito, inquit, ac secreto animæ promptuario legem tuam observare volui, atque præcepta de sacrificiis et holocaustis spirituali more ac secundum mentem persolvere. Hæc quippe tibi percara esse novi, ac multo præstantiora iis quæ corporeo more Judæis tradita sunt.

[1] I Cor. XIII, 9. — [2] Ps. XXXIX, 7. — [3] Ib. 8. — [4] Ib. 9. — [5] Joan. VII, 38.

« Annuntiavi justitiam in ecclesia magna; ecce labia mea » non prohibebo : Domine tu scisti. Justitiam meam non » abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum » dixi [1]. » Veritatem scilicet umbræ oppositam. Hoc item modo intelligas; ut beatus David pollicetur se in ecclesia magna, per totum orbem a divina gratia congregata, Dei justitiam et prophetiæ veritatem prædicaturum, necnon salutem admiratione dignam et immensam misericordiam; similiter fidelium cœtus, ceu ad oblatæ salutis compensationem pollicitus dixerit, se vicissim id præstiturum, ut conveniat in Ecclesiam, labia aperiat ad hymnos canendos et ad justum Dei judicium prædicandum, ad ineffabilem enarrandam ejus providentiam, ad propheticarum promissionum veritatem declarandam. « Tu autem, Domine, ne » longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et » veritas tua semper susceperunt me [2]. » Atque salutem nacta Dei ecclesia, iterum eadem ope indiget, variis frequentibusque hominum dæmonumque insultibus impetita, quorum in sequentibus mentionem facit. « Quoniam cir- » cumdederunt me mala quorum non est numerus : com- » prehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut vide- » rem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, et cor » meum dereliquit me [3]. » Nemo arbitretur dicta hujusmodi non consentire iis quæ explicata sunt. Etenim tres pueri, summa virtute præditi, atque triumphali corona ornati, in camino orantes dicebant : « Peccavimus, deliquimus, in- » juste egimus, et recessimus a præceptis tuis, et non cus- » todivimus justificationes tuas [4]. » Sic admirabilis Daniel, sic magnus ille Jeremias, sic divinus Hesaias, sic sapientissimus Paulus : « Christus *enim*, » inquit, « introivit in mun- » dum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum [5]; »

[1] Psalm. XXXIX, 10, 11. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. 13. — [4] Dan. III, 26. — [5] I Tim. I, 15.

ac rursum : « Non sum dignus vocari Apostolus. » Sic igitur in loco Dei ecclesia, impiorum tempestatibus agitata, non magnifice sentit ut impugnata; sed ea quæ contingunt, peccatis ac sceleribus attribuit, et a Salvatore opem consequi rogat. Et alioqui Dei Ecclesia non ex perfectis tota constituitur, sed habet etiam qui in ignavia degant, et inertem vitam amplexi sint, et qui voluptatibus servire peroptent. Et quoniam unum est corpus, tanquam ex una persona et hæc et illa proferuntur.

Hoc quoque modo intelligas : Quia non oportet ante obitum hominem beatum prædicare, jure Apostolus, licet Apostolus sit ac vocatus et electus Christi Jesu, attamen non veretur dicere : « Castigo corpus meum, et in servitu» tem redigo, ne aliis prædicans ipse reprobus efficiar [1]. » Idipsum quoque David cum multis in locis declarasset, Deum propitium nactus est, erutusque fuit de lacu miseriæ et de luto fæcis : atque in tuto jam demum positus, utpote pedibus in petra firmatus, ac cantico novo seu vera de sacrificiis doctrina donatus, id est, prædicatione quæ in ecclesia Dei magna facta est; nam illud revera canticum novum erat, cujus rei causa superius dicebat : « Et immisit in os » meum canticum novum; » hæc consecutus tamen, ob humanæ vitæ corruptionem supplicationis verba resumit, ac rogat obsecratque ut a Dei gratia et misericordia custodiatur. His enim animo revolvebat in memoriamque revocabat quæ sibi prius acciderant mala. Memoria itaque veterum malorum, cautiores nos efficit, ut ne rursus in ea incidamus; sed etiam mutationis a pejoribus ad meliora recordatio, gratos reddit atque ad cavendum intentiores. Jure itaque præteritarum iniquitatum memoriam refricat, docetque easdem iniquitates sibi olim oculos obtexisse, instar caliginis mentis visui offusæ.

[1] 1 Cor. 9, 27.

Reliqua vero consequenter ad prædicta feruntur : « Complaceat tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice. Confundantur et revereantur simul qui quærunt animam meam ut auferant eam. Convertantur retrorsum et revereantnr qui volunt mihi mala. Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, Euge, euge [1]. » Nunc quoque sentit multos animæ suæ adversarios, ac ea de causa præsentem orationem emittit. Neque enim cessant invidere perfectis et in petra gradientibus. Quare ab iis liberari se rogat, ita ut illi quidem confundantur et pudore afficiantur qui quærunt animam ipsius, ut auferant eam; ipse vero ejus dextera circummuniatur. Pudore afficiuntur autem, ac turpiter agunt, sic enim edidit Symmachus, qui quærunt animam justi, postquam omnibus adhibitis machinis re infecta manent : deindeque ut qui nihil perficere potuerint desperantes, pudore suffusi abscedunt. Quamobrem postquam illos pudore, turpitudine et reverentia affectos dixit, adjicit : « Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mala mihi. » Cum enim nihil potuerint, cum nulla rei bene gerendæ spes supersit, avertuntur ac retro discedunt : deinde profecti ac procul positi, nequitiæ suæ pignora accipient : quare post hæc dicitur : « Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi : Euge, euge. » Pro quo Aquila : « Aa, aa, » ipsa Hebraica voce, sic habente, usus. Estque ipsa vox planctus eorum qui jam superati sunt, ac retro cesserunt confusionemque retulerunt. Secundum septuaginta interpretes et Symmachum sic dicitur : « Qui dicunt de me, Euge, euge. » Et fortasse justi inimici qui multas adversus eum insidias struxerant, sperantes se superaturos, ad singulas dicebant : « Euge, euge. » Sed cum hæc plerumque dixerint, per tuam, inquit, gratiam jam discedant, suam ferentes turpitudinem.

[1] Psalm. XXXIX, 14, 15, 16.

In finem psalmus David XL[1].

« Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die » mala liberabit eum Dominus. Dominus conservet eum et » vivificet eum, et beatum faciat eum in terra, et non tra- » dat eum in animam inimicorum ejus. Dominus opem fe- » rat illi super lectum doloris ejus, universum stratum ejus » versasti in infirmitate ejus [2]. » Sub hæc autem ita sermo procedit : « Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui » edebat panes meos, magnificavit super me supplantatio- » nem. » Hæc porro dixisse scribitur Salvator et Dominus noster in Evangelio secundum Joannem, quasi ex propria persona sic discipulos allocutus : « Amen, amen, dico vobis : » Non est servus major domino suo, neque Apostolus major » est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis cum fece- » ritis ea. Non de omnibus vobis dico : ego scio quos elege- » rim ; sed ut adimpleatur Scriptura : Qui manducat meum » panem, levavit contra me calcaneum suum [3]. » Nulla porro alia Scriptura quæ hoc dicat reperitur, præter hanc unam qua dictum est : « Qui edebat panem meum, magnificavit » super me supplantationem. » Par est igitur ad ejus personam quæ in hoc psalmo feruntur, ut prophetice dicta accipere. Quamobrem « in finem » inscribitur, quod hæc nos remittant ad consummationem sæculi, quo tempore ea quæ scripta sunt implebuntur; sive etiam ad postrema psalmi dicta. Quod si hæc ad Salvatorem referantur, jure dixeris beatum prædicari eum, qui intelligere possit qua de causa

[1] Psalm. XL, 1. — [2] Ibid. 2, 3, 4. — [3] Joan. XIII, 16.

propter nos egestatem susceperit. « Insuper, cum esset di-
» ves, propter nos egenus factus est, ut nos ejus inopia di-
» vites essemus; » Et, « cum in forma Dei esset, semetipsum
» exinanivit forma servi accepta[1], » ut clare nos docuit divi-
nus Apostolus. Alio quoque modo quis intelligere possit
super egenum et pauperem, audiens Christum in Evangeliis
dicentem : « Venite benedicti Patris mei, possidete paratum
» vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et de-
» distis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere,
» hospes eram, et collegistis me : nudus, et cooperuistis me :
» infirmus, et visitastis me : in carcere eram, et venistis ad
» me[2]; » quibus subjungit : « Quantum fecistis uni ex his fra-
» tribus meis minimis, mihi fecistis. » Atque ita vere beatus
est qui intelligit super egenum et pauperem sic acceptum.
Quod si ad Davidem supra dicta referantur, dicas hæc
apposite præcedenti psalmo subnexa esse : si quidem
sub finem psalmi XXXIX, ex persona Davidis dicebatur :
« Ego autem mendicus sum et pauper. » Hæc porro tan-
tus rex dicebat, qui inæstimabiles divitias ad apparatum
templi, sub hæc a Salomone structi, collegerat; qui sese
parvum et humilem, moderatique animi, ac affectu vere
pauperem exhibebat. Ideo subjunctus est præsens psalmus,
beatum prædicans eum qui super hujusmodi pauperem in-
telligit. Illud porro, « pauperem, » neque in Hebraico exem-
plari, neque apud reliquos interpretes fertur. Secundum
quartum sensum dici possit, sermonem esse sententiosum
et qui ad benignitatem et pauperum amorem cohortetur.
Nam erga eos quoque qui vulgariori sensu pauperes dicun-
tur, misericordes esse decet, eisque erogare libenter, intel-
ligentes scilicet Deum esse qui illos mendicare decrevit, et
ad eam conditionem deduxit; atque una ipsos per paupe-
riem exercet, et eos qui rerum copia pollent, bonos propo-

[1] 2 Cor. VIII, 9. — [2] Matth. XXV, 34.

siti sui fructus per largitionem egenis factam præbere desiderat. Tentatur itaque per pauperem dives, num scilicet durus et immisericors, an humanus et misericors. Quamobrem inter divina præcepta, multa de pauperibus et egenis feruntur. Secundum quintam autem explicationem alium pauperum ordinem reperias, qui a Salvatore beatus prædicatur, secundum illud: « Beati pauperes spiritu, quoniam » ipsorum est regnum cœlorum[1]; » quibus verbis eos qui secundum Deum philosophantur, et propter divinam exercitationem pauperes agunt, qui erant ejus Discipuli et Apostoli, Salvator beatos prædicavit. « Beatus *igitur* qui intel» ligit super egenum, » super eum qui illo modo egenus et pauper est; nam bonæ illius ac felicissimæ intelligentiæ fructum accipiet, qui deinceps indicatur: « In die *enim* » mala liberabit eum Dominus; » sive secundum Symmachum: « In die afflictionis. » Nam si qua tentatio contingat, et in calamitatem ærumnamque incidat, quemadmodum ipse intellexit super egenum et pauperem, sic opportune res ejus intelliget Dominus, pari mensura illum metiens, qua ille mensus erat.

« Dominus conservet eum et vivificet eum. » Sed etiam custodiet eum et vivere faciet eum; aut secundum Symmachum: « Custodiet eum, et conservabit eum. » Tertium quoque ipsi conferet, « beatum faciet eum in terra, » aut secundum Symmachum, « beatus prædicandus erit in terra. » Nam dum adhuc in hac terra versatur, beatitudinem a Deo consequetur, manentibus tamen cum cœlestibus bonis, secundum hæc promissis. His subjungit: « Et non tradat eum » in manus inimicorum ejus. » Pro quo Symmachus ait: « Et non tradet eum in animas inimicorum. »

Sciendum autem est, illud: « Ego dixi, Domine miserere » mei, a quibusdam ex Davidis persona dictum æstimari;

[1] Matth. v, 3.

nam sive in medio insertum putant, sive ad hunc usque versum quæ dicta a Davide sunt circumscribunt.

« Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat » panes meos, magnificavit super me supplantationem [1]. » Secundum vero Symmachum : « Sed et homo qui mecum » pacem habebat, cui confisus eram, qui una mecum panem » meum edebat, extulit se me sequens; » aut secundum Aquilam : « Magnificatus est contra me calcaneo. » Erat porro Judas homo pacis Salvatoris, qui cum aliis discipulis hæc dicentem Salvatorem audierat : « Pacem meam do vobis, » pacem meam relinquo vobis [2]. » Sed, « in quo speravi, » ait; vel secundum Aquilam, « confisus sum, » aut ut Symmachus, « confisus eram; » quandoquidem ipsum paribus atque cæteros Apostolos donis affecerat. Confidebat autem ei Salvator, et bonam de ipso spem habebat; quia in eo liberum arbitrium esset. Neque enim Judas ex hujusmodi natura erat quæ non posset salutem consequi; sed poterat, si quidem voluisset, ut et cæteri Apostoli, a Filio Dei erudiri, ac bonus probusque discipulus effici. Nam cum Magistro contubernalis esset, non communem modo cum eo panem comedebat; sed illius etiam qui animam nutrit particeps erat : de quo dicebat Salvator : « Ego sum panis » qui de cœlo descendit, et qui dat vitam hominibus [3]. » Hic itaque tot ornatus beneficiis, calcaneum suum quasi calcitrando contra Salvatorem extulit; quare dictum est : « Magnificavit super me supplantationem. » Pro voce autem illa, « supplantationem, » a LXX viris usurpata, Hebraica lectio, « calcaneum, » præfert. Eo itaque modo Aquila Hebraicæ litteræ serviens edidit. Quare Joannes Evangelista, utpote Hebræus ex Hebræis ortus, Salvatorem, non « supplanta- » tionem, » sed « calcaneum » dixisse memorat.

In illud vero : « Me propter innocentiam suscepisti [4]; » sive

[1] Psalm. XL, 10. — [2] Joan. XIV, 27. — [3] Id. VI, 51. — [4] Psalm. XL, 13.

secundum Aquilam et Symmachum, « propter simplicitatem », [hæc dicenda], quoniam, « sicut ovis ad jugulationem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum [1], » et, « cum malediceretur, non remaledicebat; cum pateretur, non comminabatur [2]; » sed summa instructus patientia, cum accusaretur, tacebat, cum falsis testimoniis impeteretur, nihil respondit; sed etiam dorsum suum flagellis obtulit, et malas suas alapis, faciem vero suam non avertit a probro sputorum. Quapropter ait: « Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. » In fine tandem eorum Spiritus propheticus gratiarum actiones Deo emittit his verbis: « Benedictus Dominus Deus Israël a sæculo et usque in sæculum, fiat, fiat [3]; » aut secundum Aquilam, « fideliter, fideliter, » sive secundum Symmachum: « Amen, amen. » Unde Servator in colloquiis, ad sermonis sui confirmationem id usurpare solebare: « Amen dico vobis. » Cujus sententiam apertius explicavit Aquila dicens, « fideliter, fideliter. »

Universo quidem psalmorum libro in quinque partes diviso, prima pars huc desinit, quæ incipit a primo psalmo, et in præsenti terminatur. Restat ut secundam aggrediamur, quæ a quadragesimo primo incipit, et in septuagesimum primum desinit.

In finem ad intellectum filiis Core XLI [4].

Prima pars libri psalmorum, quadraginta psalmos, qui Davidis sunt, complectitur; hæc vero quam inimus, tri-

[1] Isai. LIII, 7. — [2] I Pet. II, 23. — [3] Psalm. XL, 14. — [4] Id. XLI, 1.

ginta et unum : quorum octo quidem filiorum Core, unus Asaph, Salomonis unus; reliqui Davidis. Eos autem qui filiorum Core sunt, utpote ordine primos, ad eorum intelligentiam jam expendemus. Nos filii Core inscriptionibus suis instigant, ut ne oscitanter horum lectione utamur. Præsens vero psalmus propheticum chorum tristem animoque de populi ex circumcisione lapsu mœrentem inducit : rogatque per Salvatoris opem erui ipsum et liberari a malis. Quod in fine sermonis his verbis assignat : « Spera in Deo, » quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus » meus. »

Neque psalmum, neque canticum, neque quidpiam simile inscriptio præfert, idque jure ac merito. Quia ea quæ subjunguntur tristioribus dictis plena sunt, ideo « in finem » simpliciter inscriptio est. Nam cum res nondum existerent, sed futuræ essent, prædictiones tantum complectitur. Siquidem filii Core tempore Moysis in deserto fuerunt. Deinde vero cum pater eorum Core in Moysen seditionem concitasset, atque in familia sua periisset, contigit ut filii ejus non una cum patre interirent : et quia paternæ impietatis participes non fuerant, sed pœnitentiam, et maximam erga Deum pietatem exhibebant, tanta apud Deum approbatione digni fuerunt, ut etiam prophetiæ gratia ornarentur. Ex eorum porro successione tempore Davidis alius Core exortus est, priori cognominis; et huic filii nati alii. Sive igitur hi postremi, sive priores alii, captivitatem populi quæ longo postea tempore accidit, ac Judæorum populi in omnes gentes dispersionem, hoc in psalmo vaticinantur. In sequentibus igitur aiunt : « Et qui oderunt nos diripuerunt » eos. Dedisti nos tanquam oves escarum, et in gentibus dis- » persisti nos. Vendidisti populum tuum sine pretio, et po- » suisti nos opprobrium vicinis nostris. » Non enim hæc ut tempore Davidis gesta historia narrat : ideo inscriptio « in

»finem» habet. Atque quia ex divina intelligentia hæc in futuro tempore gesta putare convenit, necessario dictum est, « ad intellectum. » Pro illo autem, « filiis Core, » Aquila pariter et Symmachus, « filiorum Core » interpretati sunt, docentes eorum esse prophetias, qui se Deum ipsum sitire, atque amore, desiderio et concupiscentia illius fontis teneri fatebantur, de quo dictum est : « Quoniam apud te est fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen [1]. » Quapropter dicebant : « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aqua»rum, ita desiderat anima mea ad te Deus [2]. » Cornutum animal est cervus, sed etiam purum secundum legem, serpentibus mortiferum, omnique reptili exitiosum, atque ex eorum genere quæ solitudines frequentare solent. Talis erat Propheticus chorus, amans solitudinis ac secessus. In desertis itaque, montibus et specubus versati esse feruntur; imo etiam omni adversariæ potestati, omnique spirituali reptili exitiosi erant, utpote qui potestatem et ipsi haberent calcandi serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici : cornuti quoque erant, ut dicere possent : « In te ini»micos nostros ventilabimus cornu. » Imo etiam puri animo quantum quipiam alii : quamobrem cervo comparabantur. Siquidem et ipse sponsus in cantico canticorum hinnulo cervo comparatur. In libro Job quoque dicitur : « Obser»vasti menses cervorum, et partus : ipsos dimittes [3]. » Hujusmodi rationabiles cervos præparare Dominus dicitur in vigesimo octavo psalmo sic ferente : « Vox Domini præpa»rans cervos [4]. »

Hi itaque cervi, fonte propter iniquitates populi et aversionem Dei deficiente, apud seipsos flebant, et lacrymis suis pro cibo usi, nocte dieque perniciem populi lugebant, ac confitebantur se sitire, non corpore quidem et carne, voluptates ipsis congruentes ; sed ipsa anima secundum Sym-

[1] Psalm. XXXV, 10. — [2] Id. XLI, 2. — [3] Job. XXXIX, 1. — [4] Ps. XXVIII, 9.

machum, « progressus ad Deum » desiderio ac cupidine teneri dicitur. Quare dicebant, « Ita desiderat anima mea ad te » Deus ; » ac rursum, « Sitivit anima mea ad Deum fortem vi- » vum[1]. » Vivere quippe Dominum noverant secundum illud, « Solus habens immortalitatem[2]; » ac solum penes se vitam habere secundum illud, « Quoniam apud te est fons vitæ[3] : » Atque hæc est aqua viva. Postmodum autem fons ille pro votis ac precibus prophetarum emanavit : ipse namque Servator hominibus se præbiturum esse docuit his verbis, « Qui » biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ » vivæ salientis in vitam æternam[4]; » et rursum, « Si quis » sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dixit » Scriptura : flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ[5]. » Propheticus itaque chorus hoc potionis genus sitiens dicebat, « Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum ; » et, « quando » veniam et apparebo ante faciem Dei ? » Cum se namque a contemplatione illa Dei facie ad faciem procul positos cernerent, hæc proferebant. Sed etiam advertentes aversum esse Dei vultum a populo, neque ulterius illam providentiæ vim ipsi prospicere, lugebant sane de sua in terris commoratione, precesque fundebant, ut aliquando vultui Dei sisterentur : quamobrem dicebant : « Quando veniam et appa- » rebo ante faciem Dei ? » Cum autem fiducia et conscientia bona pleni essent, hujusmodi vocibus utebantur. Nam utpote anima prorsus sana præditi, atque omni culpa, labe ac fœditate purgati, vultui Dei sisti rogabant. Peccator vero talem vultum refugit, ac oratione et supplicatione sua abnuit dicens : « Averte faciem tuam a peccatis meis. [6] »

Cum terrena omnia aversaretur, ab humanisque omnibus voluptatibus abhorreret, solo pane pro necessitate, eoque lacrymis admixto utens, ita fatur : « Fuerunt mihi la-

[1] Psalm. XLI, 3. — [2] I Tim. VI, 16. — [3] Psalm. XXVIII, 9. — [4] Joan. IV, 14. — [5] Id. VII, 37, 38. — [6] Psalm. L, 11.

» crymæ meæ panes die ac nocte[1]. » Propheticus autem chorus, cum vultum Dei cerneret ab universo populo aversum, multorumque perniciem, suam esse calamitatem ratus, luctum pro omnibus suscipiebat : atque illi homines Dei in tantum afflictionis cumulum devenerunt, ut propriis lacrymis alerentur, ac die noctuque, vel ipsum panem sumere abnuentes, uni fletui vacarent. Hæc porro tum maxime agebant, hæcque patiebantur, cum populum, ac præsertim impios cum illo versantes, hæc dicentes audirent : « Ubi est Deus tuus ? » Neque enim inimici et adversarii erant qui hæc quotidie dicerent; sed ut verisimile est, infideles e populo, qui prophetas quasi frustra Deum colentes et incassum laborantes coarguebant ac dicebant eis : « Ubi » est Deus tuus ? Quæ cum ipsi a fratribus consanguineis et familiaribus audirent, luctum augebant suum : quare aiunt, « Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam[2]. » Neque enim perturbationem meam extrinsecus protuli; sed intus in anima mea dolorem occultabam in meipso confusus. Simile quid passus Apostolus dicebat : « Sed ipsi in no» bismetipsis responsum mortis habuimus[3]. » Sic itaque nunc etiam « effudi in me animam meam, » inquiunt. Perfecti autem viri est talia effari posse.

Cum ii exprobrantes mihi dicerent : « Ubi est Deus tuus? » dolore pungebar animoque mœstus eram, perculsus impiorum verbis. Attamen in memetipso cogitationes continebam meas, ut ne effunderer exterius, neu mea in Deo reposita spe exciderem. Memoria quippe paratum mihi finem repetebam, quia non ignorabam illud : « Beati qui lugent, » quonim ipsi consolabuntur[4]. » Quocirca cum probe nossem, « quoniam » post hanc tristitiam « transibo in locum » tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce » exultationis et confessionis soni epulantis; hæc recordatus

[1] Psalm. XLI, 4. — [2] Ibid. 5. — [3] 2 Cor. I, 9. — [4] Matth. V, 4.

» sum : » neque spe mea excidi, sed intra meipsum « effudi » animam meam. » Et quia talem sibi spem ascripserat, jure ac merito ipse sibi medelam admovet his verbis: « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera » in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei » et Deus meus[1] : » nam ad fiduciam, præsentiumque ærumnarum tolerantiam sese cohortatur. Cum porro Symmachus ait, « Quoniam egrediar ad tabernaculum, bajulabor » usque ad domum Dei, cum voce benedictionis et confes» sionis multitudinis concurrentium ad celebritatem; » vel secundum Aquilam, « Laudis et gratiarum actionis turbæ » festum celebrantis ; » declarat qui finis eorum futurus sit, qui in hac vita casus omnes strenue sustinuerint. Hos enim excipiet felicissimus finis, videlicet tabernaculum illud Dei admirandum, et quæ in intimis ejus partibus posita est domus Dei, in quam sancti homines deferentur, ac sublimes ab angelicis virtutibus elati intromittentur. Quorum gnarus Apostolus ita loquebatur : « Rapiemur in nubibus ob» viam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus[2]. »

Tabernaculum autem Dei mirabile vocat, ad differen» tiam alterius quod sane mirabile non est; quale erat illud tempore Moysis in terra constructum. Mirabile autem revera tabernaculum intelligas, quod beati Dei in spem sibi constituerunt. Hoc autem cœleste illud erat, cujus figuram Moyses in deserto adornavit. De quo admirabili tabernaculo hæc tradidit divinus Apostolus : « Talem habemus » pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis » in cœlis, Sanctorum minister et tabernaculi veri quod » fixit Dominus, et non homo[3]; » quibus deinde subjungit, « Qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium, sicut » responsum est Moysi cum consummare vellet tabernacu» lum : Vide, *inquit*, omnia facito secundum exemplar,

[1] Psalm. XLI, 6, 7. — [2] I Thes. IV, 16. — [3] Hebr. VIII, 1.

» quod tibi ostensum est in monte[1]. » Sed hæc quidem imagines erant et symbola cœlestium. « Christus autem assistens » pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius » tabernaculum non manufactum, id est, non hujus crea- » tionis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed » per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna » redemptione inventa[2]. » Quod si « gaudium est in cælis » angelis Dei, « de uno peccatore pœnitentiam agente[3], » merito sane cum religiosa anima, post peractum hujus vitæ cursum, ingressu in sancta illa cœlestia exercitationis suæ causa donatur, vox benedictionis datur a multitudine celebritatem et gratiarum actionem agente pro parta ipsi salute. Quæ cum vera esse persuasum habeat qui talibus institutus disciplinis est, jure semetipsum ita alloquitur, « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me ? » Sive secundum Symmachum, « Quare defatigaris anima mea, et quare turbas » excitas contra me? Expecta Deum, quoniam assidue con- » fitebor ei, salutes vultus ejus; » aut, « Salutibus vultus » ejus, » ut habet Aquila. Nam cum jam pene ad tabernaculum Dei pervenerim, atque ob celsitudinem et sublimitatem ejus cœlestem a sanctis Angelis bajulatus sim, vultui Dei sistar, et contemplatione salutaris ejus, his dignatus, perfruar, quo tempore confessionem debitamque gratiarum actionem emittam.

Hæc quidem jam memorata in spe mihi reposita sunt. Sed hactenus multis me conturbantibus, non sic tamen commotus sum ut exciderem, et manifesta res conturbantibus evaderet. At, quemadmodum superius, « effudi in me » animam meam ; » secundum vero Symmachum, « In me, » inquit, « anima mea liquefit, quando recordor tui, a terra » Jordanis, et ab Hermoniim, monte minimo. Abyssus » abysso occurrit a sonitu scaturiginum tuarum[4]. » Isthæc

[1] Psalm. XLI, 5. — [2] Hebr. IX, 11. — [3] Luc. XV, 7. — [4] Psalm. XL, 8.

porro hoc mihi videntur sensu accipienda: post Moysis mortem, cum Jesus populum in terram promissionis introduxisset, sacerdotes arcam humeris gestantes in Jordanem ingressi sunt. Jordanis autem, ut ait Scriptura, « replebatur » omnino in ripa sua, quasi in diebus messis frumenti. Et » steterunt sursum aquæ descendentes concretione una. » Quæ autem inferius fluebat, descendit in mare salsum. Et » omnes filii Israël transierunt per siccum in medio Jorda» nis [1], » inferiore alveo in mare salsum defluente; superiore autem mirabiliter divinaque virtute cohibito atque retro fluente. Et vero fluxus illi Jordanis superiores ex parte fontium, cum exitum non haberent, attollebantur, et cumulo uno erigebantur aquæ affatim confluentes, quod exitus esset interclusus. Tunc utique abyssus abysso occurrebat, repressis et in fastigium evectis aquis. Hujus itaque providentiæ gratiam tunc populo collatam memoria repetens, merito in præsentiarum animo liquefio, quod nulla hujusmodi Dei providentia nobis concedatur. Illi namque mirabiliter Jordanem transierunt, et montem ipsi vicinum Hermoniim nuncupatum, qui minimus existit. Mihi vero, qui hæc loquor, nihil hujusmodi concessum est, « Sed omnia » excelsa tua et fluctus tui super me transierunt; » aut secundum Symmachum, « Omnes procellæ tuæ et fluctus » tui super me transierunt. » Jure ergo « ad me ipsum anima » mea conturbata est; » aut, « in me » anima mea liquefit, cum recordor tui de terra Jordanis, » secundum Symmachum, « et ab Hermoniim monte minimo. » In his quippe locis olim « abyssus abysso occurrebat a sonitu scaturi» ginum tuarum, » et aqua cohibita est, ne iis qui Jordanem transibant molestiam afferret. Atqui tunc quidem hæc acciderunt per providentiam ipsos curantem, at nunc « om» nes procellæ tuæ et fluctus tui super me transierunt, » ob-

[1] Jos. III, 15.

ruentes ac demergentes me, nemine cohibente. Cæterum hæc jure dicit chorus filiorum Core, prophetice postremam Judæorum abjectionem lugens, cujus calamitates in se recipiebat.

« In die mandabit Dominus misericordiam suam, et nocte » canticum ejus [1]. » Etiamsi, inquit, omnes procellæ tuæ et fluctus tui super me transierint : at bene novi et persuasum plane habeo, nullum tempus esse quo non miserearis : nam « Deus, misericors es, ac etiam miserator et longa- » nimis [2]. » Quare me bona spe fulciens, gnarus illius, « In » die mandabit Deus misericordiam suam, » nocte canticis ejus assidue incumbo. Siquidem cum per diem hominum opera, et calamitates nos circumvenientes, excelsa tua et fluctus tuos cernam, in memetipso lugeo; noctu vero dum induciæ sunt a conturbantibus, misericordias Domini mecum reputo; ac recordatus quo pacto in die mandet misericordiam suam, per noctis otium cantica ipsi laudesque profero. Quamobrem dictum est, « Et nocte canticum ejus » apud me; » secundum Aquilam autem, « Et nocte canti- » cum ejus mecum. » Neque id solum, sed etiam « oratio » Deo vitæ meæ [3]. » Nam hymnum in gratiarum actionem cano, sic institutus ut in omnibus gratias agam, quandoquidem me bona futurorum spe reficio. Ac propter eas quibus jam intercipior ærumnas, orationem Deo vitæ meæ persolvo. Novi enim ipsum esse vitæ meæ auctorem. Precando autem sic eum compello, *Susceptor meus ;* sive secundum Aquilam et Symmachum, *petra mea;* in qua consistens nunquam subvertar. « Quare oblitus es mei? » Atenim ego tui non oblitus sum, verum misericordias et miserationes tuas novi, itemque spem mihi repositam non ignoro : quare canticum semper tuum in memetipso custodio. Tu vero mei oblitus es : quare? Causam ediscere pervelim cur om-

[1] Psalm. LXI, 9. — [2] Exod. XXXIV, 6. — [3] Psalm. XLI, 10.

nia excelsa tua et fluctus tui, videlicet tentationes et tantæ calamitates, te permittente, super me transierint. Magna profecto, quod oblitus sis mihi, causa fuerit oportet.

Cum porro id ait propheticus chorus, populi statum, uti dixi, quasi proprium sibi ascribit : hisque postremam abjectionem, ac ruinam totius gentis, quæ post eorum erga Salvatorem et Dominum nostrum incredulitatem accidit, indicare mihi videtur. Illi vero modo interroganti ac compellanti, « Quare oblitus es mei? » fortasse illud Evangelicum dictum reponat : « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluistis[1] ! » Quandoquidem igitur malitiæ suæ causa in oblivionem venerunt, jure chorus propheticus quia ex naturali ratione, « patiente uno membro compatiuntur omnia membra, » quasi pro corpore proprio lugens subjungit secundum Symmachum, « Quare tristis incedo, affligente inimico; et quasi occisionem per ossa mea exprobrabant mihi adversari mei; » sive, « Dum confringuntur ossa mea exprobrabant me qui tribulant me. » Nam propheticis ossibus, id est, animæ facultatibus, per fletus et lacrymas confractis, qui in populo inimici Dei erant, quasi opitulante nemine, insurgebant exprobrantes ac dicentes, « Ubi est Deus tuus? »

PSALMUS DAVIDI XLII[2].

Psalmus hic apud Hebræos inscriptione caret : quare neque apud reliquos interpretes titulum habet. Sed quia præ-

[1] Matth. XXIII, 37. — [2] Psalm. XLII, 1.

cedentis pars videtur esse, quod utique cum ex similibus utrinque verbis, tam ex affini sententia commonstratur; dico sane etiam in præsentiarum chorum propheticum hæc enarrare circa populum, utpote abjectum traditumque gentibus hominibusque improbis, rogantem ac cum precibus postulantem ut ultio sumatur, et ipse e manibus inimicorum eruatur. Quemadmodum autem, afflicto populo, justi quoque viri una patiuntur ac dolore ob communem calamitatem afficiuntur; ita religiosorum hominum probitas multitudini quoque recte factorum communionem fructumque parit. Quamobrem illi ærumnas populi in se recipientes, preces pro multitudine fundebant, communemque supplicationem Deo emittebant. Jure itaque ceu uno ore has proferebant voces.

« Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente » non sancta; ab homine iniquo et doloso erue me. Quia tu » es Deus fortitudo mea, quare me repulisti? Quare tristis » incedo dum affligit me inimicus[1]? » Dixerit quispiam hæc proferre unum alterumve qui in universo populo Judaico justus repertus est. Ipse igitur sive unus sive perrarus homo, qualis erat Hieremias aut quilibet ipsi similis, ita fleat et hujusmodi voces emittat, rogans a gente non sancta liberari, quibus indicari videntur qui ex circumcisione erant; et a viro iniquo et doloso, ut nunquam ipse aut iniquus aut dolosus evadat. Roget autem Deum his verbis : Tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, me in medio talis populi relinquens? Hæc porro Heliæ prophetæ congruunt, qui Domino supplicans contra populum ita fatur : « Domine, » prophetas tuos interfecerunt, altaria tua subverterunt : et » ego relictus solus, quæruntque ipsam animam tollere[2]. » Perspicue autem docet Hieremias defecisse omnem justum de populo, dicens : « Circuite in biviis Jerusalem et in pla-

[1] Psalm. XLII, 2. — [2] 3 Reg. XIX, 14.

»teis ejus, et videte si est qui intelligat, et propitius ero »eis [1]. » Deinde quia multitudo improborum hominum justum ipsum premebat, se hac de causa tristem esse dicebat. « Quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? » Et alioquin cum gentes et inimici calamitatem inferrent, atque populo Judaico superiores evasissent, vir ille Deo addictus animo dolebat, zelo plenus ob prosperas atheorum et impiorum hominum res. Quare supplicationem emittebat, ut Deus, qui de causa sua judicaverat, ac congruentem de se sententiam tulerat, mercedem recte factis suis debitam, universæ populi multitudini largiretur, et sui causa omnes eriperet de manu inimicorum; ut quemadmodum ipse delictorum populi particeps fuerat; ita populus bonorum operum ipsius consors esset. Sicut autem justi homines qui ad tribunalia litem habent, judices obsecrant ut justam causam suam audiant, atque ex æquo et bono sententiam sibi ferant; eodem modo vir religiosus his verbis Deum alloquitur, *judica mihi, Deus*, non vero, *judica me :* nam secundum Symmachum, *judica mihi* dicitur. Tu ipse mihi judex esto, et hanc causam meam judicato, ut ultionem nactus, recte facta mea totius multitudinis saluti conferam.

« Emitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua [2]. » Hoc item modo intelligas, luce ac veritate tua donatus, recte ducar, luce quidem illustratus, veritate autem tua quasi manu ductus in montem sanctum tuum cœlestem, et in tabernacula tua ibidem posita, de quibus in præcedenti psalmo dicebam, « Quoniam transibo in lo»cum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei. In »voce exultationis et confessionis, soni festum agentis; » quasi tibi Deo sacra celebrans, ad intima et usque ad altare

[1] Jerem. v, 1. — [2] Psalm. XLII, 3.

ibo, et ad te Deum veniam qui lætificas juventutem meam spiritualem. « Confitebor tibi in cithara, Deus[1]. » Citharam corpus dicit, quo pulsari mens solet, atque sensibus quasi chordis congruentem Deo concentum emittere. His aperte rogat chorus propheticus emitti lucem Dei et veritatem ejus, eo quod nullatenus tunc luceret in terra, et veritas nusquam, quo tempore hæc proferebat, cum hominibus existeret. Lux autem missa, alia sane fuerit ab ea quæ mittit, de qua dicitur : « Erat lux quæ illuminat omnem ho» minem venientem in mundum[2]. » Et Salvator ipse ex persona sua docet his verbis, « Ego sum lux et veritas et vita[3]. » Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Spera » in Deo quoniam confitebor illi, salutare vultus mei et Deus » meus[4]. » Symmachus vero, « Quare effluis, anima mea, et » quare conturbas me? Expecta Deum, semper enim confi» tebor ei, saluti vultus mei et Deo meo. » Expecta, inquit, ut et ipsa aliquando dicere valeas, « Expectans expectavi » Dominum, et intendit mihi[5]. » Sed spera in Deo, nam « spes non confundit[6]. » Quid conturbatione opus? quæ tristitiæ causa, cum tot expectentur bona? Nam « adhuc n o» dicum aliquantulum, et qui venturus est veniet, et non » tardabit[7], » et lux mittetur, veritas adveniet, et quæ prænuntiata sunt finem habebunt. Finis porro omnis sermonis est salutare vultus, ipse Deus meus. Cum enim dignus habitus ero qui coram Deo facie ad faciem consistam, ac videam salutare illud, de quo multa in omnibus Scripturis circumferuntur, tunc ipsi confitebor ut Deo meo et salutari meo. Pulchre autem veritati lumen adjunxit : nam quod lux sensum movens oculis corporeis est, idipsum veritas est animæ oculis, naturam rerum inspectantibus, neque ultra deceptis, sed per rerum perceptionem illustratis, et verita-

[1] Psalm. XLII, 4. — [2] Joan. I, 9. — [3] Id. XIV, 6. — [4] Psalm. XLII, 5, 6. — [5] Psalm. XXXIX, 1. — [6] Rom. V, 5. — [7] Hebr. X, 37.

tis notitiam percipientibus. Ipsum itaque verbum lucis spiritualis vim, qua veritas declaratur, interpretatus est. Jure itaque Salvator hæc discipulis suis tradens ita docuit, « Ego » sum lux et veritas et vita [1]. » Unicuique porro cæterarum editionum, hunc consequenter aptabis finem, sive eorum qui in Babylone ita loquebantur, sive gentium quæ nondum credebant.

In finem filiis Core ad intellectum XLIII [2].

Propositi sermones neque psalmum in titulo præferunt, neque canticum, neque hymnum, neque quid simile: quia sententia verborum nihil eorum respicit, sed supplicationes sunt prioribus similes, ac ejusdem argumenti; nimirum de ruina Judaici populi, ex prophetarum persona a filiis Core prolatæ. In præsenti porro apertius sententiam declarant, qua in superioribus sese fletibus dederant. Ærumnas itaque populo immissas narrant. Quare nos ad intellectum excitant, atque in titulo nos ad finem remittunt; quia hæc in fine eventura, licet ut jam impleta filii Core prophetice vaticinarentur. In superioribus itaque lacrymabantur, doloremque suum Deo renuntiabant; in præsenti vero ipsas calamitates enarrant.

« Deus auribus nostris audivimus [3], » et c. Pro illo : « Qui » mandas salutes Jacob, » Symmachus : « Tu es rex meus : » Deus manda de salute Jacob. In te inimicos nostros ven» tilabimus cornu [4]. » Qui in populo probe se gerunt, et qui apud ipsum prophetæ, hæc dixerint, confitentes non pro-

[1] Joan. XIV, 6. — [2] Psalm. XLIII, 1. — [3] Ibid. 2. — [4] Ibid. 5.

pria virtute, non arcu, non gladio salutem sibi parari, sed virtute cornu sui. Cornua porro Danielis scriptura regna vocat: sanctorum vero cornu dicitur ipse Dominus; quare ait: « In te inimicos nostros ventilabimus cornu [1]; » alibi quoque dicitur: « Protector meus et cornu salutis meæ [2]. » Igitur ipse cornu est: ac queras velim quo pacto alio in loco dictum sit: « Confessio ejus super cœlum et terram, et » exaltabit cornu populi sui [3], » quasi alius sit qui memoratum cornu erigit. Animadverte, quæso, num Dei Verbum, ipse Dominus, cornu populi perspicue sit, ac qui erigit illud, Pater qui genuit eum. Quia enim « humiliavit semetipsum » usque ad mortem, mortem autem crucis, ideo Deus exal- » tavit illum, secundum Apostolum [4]. » In hoc itaque cornu et in rege suo fidentes, confitentur se non arcu, non gladio, non propria virtute, sed regis sui potentia, de inimicis victoriam reportaturos. Deinde quia ipsum Dominum pro rege et cornu obtinuerunt, jure se non inimicis subditos fore, sed superaturos dicunt. Hæc sane significant his verbis: « Salvasti nos de affligentibus nos, et odientes nos confu- » disti [5]. » Et quia inimici quidem in eos opprobrium effuderant, ipsi vero non propria virtute, sed cornu sui fortitudine salutem assecuti sunt; merito hæc adjiciunt: « In Deo » laudabimur tota die [6]; » aut secundum Aquilam: « In Deo » gloriabimur; » sive secundum Symmachum: « Deum cele- » brabimus tota die, et nomini tuo confitebimur in æter- » num. » Confessionem porro pro gratiarum actione usurpare Scripturæ solent; ita ut merito, gloriari, hymnos celebrare, laudare et laudari, gratias agere et confiteri dicant, quibus Regis sui virtute parta salus fuit. Sed hæc quidem ex persona chori prophetici dicta sunt. Quæ vero deinde feruntur iidem rursus, multitudinis casus sibi ascribentes, enarrant.

[1] Psalm. XLIII, 6. — [2] Id. XVII, 3. — [3] Id. CXLIX. — [4] Philip. II, 8. — [5] Psalm. XLIII, 8. — [6] Ibid. 9.

« Nunc autem repulisti et confudisti nos, et non egre» dieris Deus in virtutibus nostris [1], » et c. Quoniam multitudo totius populi Judaici, in omni impietatis et improbitatis genere volutata, non aliena erat a corpore prophetarum, populi ærumnas sibi proprias attribuentes qui superiora dixerant, intermedio diapsalmate, ad mutationem eorum quæ postmodum fusius dicturi sunt, sese vertunt. Patres itaque nostri annuntiaverunt nobis, ac nos ipsis auribus audivimus, qualia operatus sis in diebus eorum, et cætera. Nunc autem nos nequaquam similia videmus, sed iis opposita. Tu namque Deus, qui olim patres nostros servasti, propter peccata nostra repulisti nos, eos qui in te olim magnifice sentiebant, et in te gloriabantur, confudisti, atque in congressu cum inimicis desertos et ope vacuos dimisisti. Neque enim « egressus es cum virtutibus nostris, » sive secundum Symmachum, « cum exercitibus nostris. » Ideoque « avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, » vel secundum Symmachum : « Ordinasti nos ultimos omnium ad» versariorum, et qui oderunt nos diripiunt sibi. Dedisti nos ut » pecus quod comeditur, et in gentes ventilasti nos. Tradi» disti populum tuum sine substantia, nec multum fecisti » pretium eorum : opprobrium cum irrisione iis qui circum » nos sunt. Fecisti nos parabolam in gentibus, commotionem » capitis in tribubus. Per totum diem opprobrium meum » contra me est, et pudor vultus mei operit me, a voce ex» probrantis et blasphemantis, a facie inimici et ulciscentis » se [2]. » Hæc tam multa chorus propheticus in sua ad Deum supplicatione, calamitates populi ascribens sibi, prosecutus est. Commonstratum itaque est quæ causa ipsis fletus in præcedentibus fuerit.

« Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te [3]. »

[1] Psalm. XLIII, 10. — [2] Ibid. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. — [3] Ibid. 18.

Quemadmodum olim cum populus impie egisset in deserto, ac deinde exterminatori traditus fuisset, assumpto Aaron thuribulo, incensum pro populo adolevit, ac propter sacerdotis oblationem placatus est populo Deus; ita etiam chorus propheticus, et quique probi viri in populo, rationabile sacrificium suum per orationem pro populo fusam offerunt, recte facta sua, loco sacrificiorum et oblationum boni odoris, pro multitudine Deo offerentes. Neque enim convenit hæc populum dicere, neque eos qui impietatum causa suarum inimicis traditi fuerant. Sed quemadmodum populi calamitates in se prophetæ recipiebant, et ipsi se talia passos esse profitebantur; sic et bona opera sua omnibus communia efficiunt. Non enim ignorabant se totius corporis membra esse : consentaneum autem erat ut uno membro patiente, una paterentur alia membra; atque uno membro gloriam referente, omnia membra in partem gaudii venirent. Omnia ergo, inquiunt, quæ nos memoravimus mala pertulimus; sed nihil eorum nos a tui recordatione removit, « et inique non egimus in testamento tuo; » sive secundum Symmachum, « neque decepimus fœdus » tuum. Et non cessit retro cor nostrum [1]. » Ejus autem loco : « Et declinasti semitas nostras a via tua, » clarius Symmachus edidit : « Neque translata sunt ea quæ derigunt nos. » In loco afflictionis, » aut secundum Aquilam, « contu» disti nos in loco inhabitato [2], et obtexisti nobis umbra » mortis. Non obliti sumus tui, neque transgressi sumus inita » tecum fœdera. »

« Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus » manus nostras ad Deum alienum. Nonne Deus requiret » ista [3]? » et c. Te inquit testem advocamus, te judicem et exploratorem verborum nostrorum, atque cogitationum cordis, quæ plurimis latent. Tu itaque nosti, si tantis

[1] Psalm. XLIII, 19. — [2] Ibid. 20. [3] Ibid. 21, 22.

afflicti malis et humiliati in loco afflictionis, operti umbra mortis, in oblivionem nominis tui venimus, et si non fiducia pleni in nomine tuo gloriati sumus, si de auxilio tuo desperantes, ad alium quemdam accessimus, manusque alii deo expandimus. Horum tu judex es : nosti enim abscondita cordis et cogitationes, in quibus versantes, quotidie pietatis causa morte afficimur. Nam qui in singulis tentationibus in proposito habuit mortem pro veritate subire, is sane quod ad virtutem propositi obiit. Id quoque Apostolus dicebat, quoniam frequentes erant, ac subinde repetitæ persecutiones, et vexationes mortem ipsi minitantes; ille vero in singulis tentationibus paratus erat ad firmiter concertandum usque ad mortem, ideo jure se quotidie mori dicebat. Eadem itaque mente illi quondam prophetæ Dei præsentibus dictis hæc significabant : In absconditis nostris occidebamur quotidie; imo vero «æstimati sumus sicut oves occisionis.» Nam cum semel quasi in sacrificium pro universo populo nos obtulerimus, mente ac proposito immolati sumus, ut tu ipse Deus testificaris : solus namque nosti abscondita cordis. Quoniam igitur tanta perpessi sumus, merito cum fiducia te ad nos convertimus, et excitamus quasi dormientem, dicimusque : «Quare obdormis, Domine? Exurge et ne repellas in »finem[1]; » sive secundum Symmachum : «Quare velut ob»dormiens es, Domine? Expergiscere et ne rejicias in »finem.» Etiamsi enim ob peccata populi ex parte repuleris, at rogamus ne in finem rejicias; sed bona opera nostra pro universo populo accipias. Atque observandum est, his dualitatem personarum adumbrari.

« Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ »et tribulationis nostræ[2]? » Symmachus : « Quare faciem »tuam abscondis, obliviscceris afflictionis nostræ et tribula»tionis? » Abscondis et avertis faciem tuam, Deus, ne vi-

[1] Psalm. XLIII, 23. — [2] Ibid. 24.

deas turpia illa et indecora, aspectu tuo aliena. Sed quia nos in recte factis, ut dictum est, fiduciam habemus, « quare faciem tuam abscondis? » Et cum tot malis pietatis causa afficiamur et opprimamur, « quare oblivisceris afflic- » tionem nostram? » sive « inopiam, » secundum Septuaginta interpretes. Licet enim, isthæc bona opera, magna quod ad nos spectat habenda sint; verum quantum ad te, omnia egena, modica et minima sunt. Verumtamen quia respectu nostri magna sunt, ideo supplicamus tibi ut ne inopiæ obliviscaris nostræ, utque afflictionis, quam tui causa perpessi sumus, recorderis. Et « quia humiliata est in pulvere anima » nostra [1], » rogamus infirmitatibus nostris ignoscas. Alias quoque ipsis verbis Deum obsecrat dicens: « Recordare » quoniam pulvis sumus: homo sicut fœnum dies ejus [2]. » Imo etiam « adhæsit terræ venter noster. » Oportuisset sane repletum ipsum esse sacris fluentis, atque fonte aquæ vivæ salientis in vitam æternam, sed ex nimia siccitate « adhæsit » terræ venter noster. » Per ventrem autem memoriam intelligas, sive principem animæ partem, in qua disciplinas omnes ac speculationes colligit: in qua, concepto semine, prægnans efficitur; et postquam parturivit, parit spiritum salutis, ut dicit quidam: « Ex timore tuo, Domine, in utero concepimus et parturivimus, et peperimus spiritum salu- » tis [3]. » Hæc supplicum more illi quondam prophetæ Dei et probi in populo viri, eripi rogantes, proferunt: quod etiam impetrarunt; nam adhuc ipsis loquentibus, propitiatus Deus fletum eorum in lætitiam vertit. Qui enim tot se fletibus dederant, sub hæc de immutandis vaticinantur; canticumque pro dilecto modulantur; quo permotus bonus ille Deus, orantibus propitius, libertatem a malis, et animarum redemptionem toti hominum generi elargitur.

[1] Psalm. XLIII, 25. — [2] Id. CII, 15. — [3] Isai. XXVI, 18.

In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum canticum pro Dilecto XLIV[1].

«Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera »mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scriben»tis[2].» Qui in superioribus tot tantasque lacrymas effuderant, jam pro pristinis fletibus cantica et cantilenas edunt, narrantes auctorem sibi mutationis a pristinis calamitatibus dilectum Dei fuisse, quem ideo in hoc toto cantico laudibus efferunt. At quoniam isthæc longo post tempore eventura erant, jure hoc titulo: «In finem,» prophetiam donant; sive «triumphale canticum,» aut «victoriæ auctori,» inscribunt, ob partas scilicet de spiritualibus inimicis victorias. Titulo autem addiderunt illud, «pro iis qui commuta»buntur;» quia ipsi etiam qui hæc proferunt, a tristi sermone ad lætius canticum mutationem fecere. Imo etiam quæ in toto cantico feruntur, mutatione frequenti plena sunt. Nam dilectus Dei, cum semetipsum exinanivit, formam servi accipiens et habitu inventus ut homo, non parvam mutationem sustinere visus est, etsi utpote Deus, immutabilis et invariabilis sit. Qui vero illius opera a captivitate diaboli redempti, ad libertatem filiorum Dei translati sunt, pulcherrima plane mutatione sunt affecti. Quare memorata his in locis regina jubetur oblivisci populum suum et domum patris sui: et filia Tyri alienigena ad pulchram illam mutationem evocatur: Virgines quoque et filii quidam «pro patribus nati,» populi etiam Deo confitentes, eadem

[1] Psalm. XLIV, 1. — [2] Ibid. 2.

mutatione dignati sunt. Quorum omnium causa canticum « pro iis qui commutabuntur » inscriptum est; vel secundum Aquilam, « de liliis; » sive secundum Symmachum, « pro floribus. » Nam qui commutati sunt, bonum spirantes odorem, atque nova Ecclesiæ plantatio effecti, hoc nomine appellati sunt. Quare ut hæc intelligi possent, necessario additum in titulo fuit, « ad intellectum; » ut intelligamus totam sermonis seriem canticum pro Dilecto complecti; aut secundum Symmachum, « canticum in Dilectum. » Hoc autem in loco omnia quæ de Dilecto feruntur colligas oportet; quale est illud Hesaiæ : « Cantabo sane Dilecto canticum Di- » lecti vineæ meæ. Vinea facta est Dilecto [1]. » Queis significatur, vineam quidem esse domum Israël, id enim in sequentibus declaratur; Dilectum autem illum esse unigenitum Dei filium, cujus portio ac prior hæreditas fuit memorata illa vinea. Quoniam autem dilectus quilibet diligentem se habet, his clare commonstratur, vineam illam possessionem Dilecti Dei fuisse, cujus gratia præsens canticum, « pro » Dilecto, » inscriptum est. In psalmis quoque dictum est : « Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa. » Rex virtutum Dilecti [2]; » ubi aperte ac speciatim Dominus Deus universorum memoratur; ac rursum speciatim Dilectus, ac demum tertio ordine, evangelizantes Dilectum, quibus ab ipso Deo verbum dari, superius dictum est; sicque testimonium de Salvatore nostro constituitur. In alio item dictum est : « Et dilectus quemadmodum filius unicor- » nium [3]. » His adjiciatur ad sermonem totum obsignandum, salutare Evangelium paterna voce Dilectum apud homines clamore edito commonstrasse : « Hic est filius meus dilec- » tus, in quo mihi complacui [4]. » Tot tantisque de Dilecto prolatis, plana demum ac sine contradictione fuerit hæc prophetia in titulo sic enuntiata : « Canticum pro Dilecto. »

[1] Isai. v, 1. — [2] Psalm. LXVII, 12. — [3] Ps. XXVIII, 6. — [4] Matth. XVII, 5.

Quod autem hic ipse Christus fuerit, alius ab eo, qui ipsum inunxit, Patre, in eodem psalmo postea declaratur. Hæc quidem de titulo dicta sint; sequentia iterum propheticus chorus enuntiat, qui priora narrabat.

Quidam arbitrati sunt ex persona Patris psalmum sive canticum pronuntiari de Verbo, quod in principio erat apud Deum, quodque ipse ceu ex corde, sive ex ipsis visceribus produxit : et ex bono corde bonum verbum prodiit. Mihi porro hæc ad propheticum chorum referenda videntur : quæ enim post dictum hujusmodi subsequuntur, non ita planam exhibent nobis de Patre narrationem. Neque enim de lingua sua Pater dixerit : « Lingua mea calamus scribæ, velociter » scribentis. Speciosus forma præ filiis hominum [1]. » Siquidem pulchritudinis præstantiam ex comparatione cum hominibus non mutuatur. In sequentibus vero ait : « Propter» ea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ ; » neque enim ait : « Unxi te ego Deus, » sed : « unxit te ; » ita ut hinc liquidum sit aliam personam esse quæ loquitur. Quænam igitur illa, nisi propheta qui illapsam Spiritus sancti vim in se recepit.

Pro illo autem, « Eructavit cor meum, » Symmachus, « commotum est, *inquit*, cor meum verbo bono. » Nam veluti alio verbum renuntiante, se auribus commotum esse dicit. Cum autem ait, « Dico ego opera mea regi, » non alium regem quam Dilectum significat; ad quem item pertinent ea quæ sequuntur. Huic, inquit opera mea narrabo, sive secundum Aquilam et Symmachum, « justificationes » meas enuntiabo. » Propheticus autem chorus magna de bonis operibus fiducia plenus, hæc confidenter locutus est. Quod si nosse cupias quænam illa prophetarum opera, ex præcedentibus ediscas licet, ubi sic locuti sunt : « Hæc om» nia venerunt super nos, nec obliti sumus te, et inique » non egimus in testamento tuo [2]; » ac rursum, « Propter te

[1] Psalm. XLIV, 3. — [2] Id. XLIII, 18.

» mortificamur tota die[1]. » Magnum porro opus erat futura per linguam vaticinari, atque Regi in cantico boni nuntii ministrum esse. Ejus autem loco, « Calamus scribæ velociter scribentis, » Aquila, « Calamus scribæ velocis; » Symmachus vero, « Lingua mea stylus scribæ velocis. » Quodque mirabile admodum est, linguam suam non manum scribæ eruditi, neque scribam vocat; sed calamum scribæ velociter scribentis; declarans linguam propheticam, alterius ea utentis, sancti videlicet Spiritus, instrumentum esse. Is sane scriba, cujus stylus et calamus erat prophetarum lingua; ita ut alius esset scriba velociter scribens, nimirum Spiritus sanctus, alius propheta, tertius lingua prophetica, quæ calami et styli loco habebatur, et instrumentum Spiritus sancti, qui ea utebatur, erat.

Sciendum autem est, secundum Septuaginta interpretes, sententiam [subsequentem] calamo scribæ conjunctam, atque totum eloquium uno versu comprehensum esse, hoc pacto: « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, » speciosus forma præ filiis hominum. » At quia Hebraica lectio et reliqui interpretes, superiore sententia circumscripta, alio deinde principio in expositione usi sunt; congruenter nos etiam illud, « Speciosus forma præ filiis homi» num, » ab alio initio duximus. Aquila igitur hac ratione interpretatus est, « Pulchritudine ornatus es a filiis homi» num; » Symmachus vero, « Pulchritudine pulcher es præ» ter filios hominum; » ita ut quæ in cantico præmittuntur, procemii vicem habeant. Cum enim propheticus chorus sermonem de Dilecto inuturus, atque canticum de illo prolaturus esset, procemio usus est, quod hac sententia terminatur: « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » Exinde vero canticum in Dilecti personam orditur, sicque compellat ipsum: Speciosus es forma, pulcher es, et pul-

[1] Psalm. XLIII, 22.

chritudine ornatus es, sive pulchritudine decoratus es, o Dilecte, super filios hominum. Etiamsi enim tute unus sis e numero filiorum hominum, atque iis qui in terra versantur annumeratus sis; at nulla pulchritudo est tuæ comparanda. Palam autem est id quoad virtutem dici; neque enim iis adversa proferre putetur Hesaias dum ait: « Et vidimus eum, » et non habebat speciem, neque pulchritudinem. Sed spe- » cies ejus inhonorata, deficiens præ filiis hominum[1]. » Hæc quippe crucem et passionem prænuntiabant, quæ petulantia et contumelia plenæ fuere: quare subdit propheta, « Homo » in plaga existens, ac sciens ferre infirmitatem, inhonora- » tus nec reputatus est. » Psalmus vero pulchritudinem, non corporis, uti diximus, enuntiat, sed virtutis, quæ nullam admittit peccati labem. Sub hæc dicitur: « Diffusa est gratia » in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. » Moyses igitur gratiam quamdam invenit; Noë iterum, gratiam aliquam invenit in conspectu Domini; singuli similiter justi gratiæ participes fuerunt: at quia paterna gratia in Dilectum effusa tota fuit; Pater enim in Filio loquebatur, ideo quæ ejus in homines adventus administra fuit, gratia plena dicta est. Nam in ipso placuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter: quamobrem sancti omnes ex plenitudine ejus acceperunt.

Hoc item modo hæc tractare licet: primum Dilecti opus est gratia, quæ secundum sententiam jam explicatam in labiis ejus diffusa est; ac alia ratione, « gratia et veritas per » Jesum Christum facta est[2]. » Siquidem gratias impertiendo omnia agebat, his peccata dimittens, aliorum morbos infirmitatesque curans, aliis dans Spiritum sanctum. Quamobrem de illo jure dicatur: « Diffusa est gratia in labiis » tuis. » Deinde vero qui antea fleverant, et suam sub inimicis servitutem descripserant, opportune Dilectum pre-

[1] Isai. LIII, 2. [2] Joan. I, 17.

cantur, ut festinet ad seque veniat hostilibus armis instructus, ob ingruentes inimicos, ut iis in fugam versis, se a captivitate abducat. Quare aiunt, « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime[1]. » Speciosus quidem ac pulcher es, attamen præter speciem ac pulchritudinem tuam, accipe pro nobis supplicibus armaturam tuam, « accingere gladio tuo super femur tuum; » sicque assumpta fortitudine, intende arcus tuos. Hinc confixis inimicis tuis, « prospere age et regna. » Per gladium Dilecti intelligas virtutem inimicis exitiosam et ultricem. « Vivus est enim Dei » sermo et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti[2]. » Et alias quoque gladium propheta Dei Ezechiel memorat his verbis : « Hæc dicit Adonaï Dominus, dixi, framea, framea » acuere, et irascere ut jugules victimas, acuere ut sis ad » fulgendum parata ad solutionem[3]; » ac rursum : « Clama et » ulula, fili hominis, quia ipsa fuit in populo meo : hæc in » ducibus Israël : » ac rursum : « Constitue tibi duas vias, ut » ingrediatur framea regia Babylonis : de terra una egredientur, » et alia deinceps, queis frameam Nabuchodonosoris populo immissam, frameam Domini dicit esse. In Evangeliis etiam legis, regem qui fecit nuptias filio suo, eos qui vocationem abnuerant, servosque regios occiderant, ad necem tradidisse, « et misso, *inquit*, exercitu suo, civitatem eorum succendit[4]. » Exercitus autem regis Romanam indicat manum, quæ Jerosolymam obsedit. Quia igitur tali gladio erat ad coërcendos Dilecti adversarios opus; jure prophetia ejus personam sic alloquitur : « Accingere » gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tua et » pulchritudine tua intende, prospere procede et regna[5]. »

Deinde subjungit, « Propter veritatem et mansuetudinem » et justitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua. » Hæc

[1] Psalm. XLIV, 4. — [2] Hebr. IV, 12. — [3] Ezech. XXI, 9. — [4] Matth. XXII, 7. — [5] Psalm. XLIV, 5.

porro quæ sequuntur, superioribus similia sunt : « Sagittæ » tuæ acutæ, et populi sub te cadent in cor inimicorum re- » gis [1] : » quæ per hyperbaton seu transgressionem dicta sunt. Totam porro sententiam hoc ordine constituas, Sagittæ tuæ acutæ in corde inimicorum regis. Nam primo ait, Sagittæ tuæ acutæ fient adversus cor inimicorum tuorum; deinde vero, « populi sub te cadent, » pulsis immissione telorum tuorum inimicis. Tunc itaque populi libertatem nacti, et a prementibus se malis respirantes, ad tuos accurrent pedes. Sagittas vero Dilecti immissas in cor inimicorum, invisibiles quasdam et occultas plagas intellexeris adversus principes hujus sæculi : quibus telis confixi dæmones quondam dicebant : « Sine, quid nobis et tibi, fili Dei? Venisti » ante tempus torquere nos [2]. »

Quod speciosus, pulcher, gratia plenus, benedictus rex et inimicorum victor, dilectus Dei fuerit, in præcedentibus edidicimus; quod autem præterea Deus sit, in præsenti docemur. Ejus quippe personam Spiritus sanctus sic alloquitur : « Thronus tuus Deus in sæculum sæculi [3]; » sive secundum Aquilam, « Thronus tuus, Deo, in sæculum et ultra. » Quia vero regem eum superius compellavit, jure adjicit, « Virga rectitudinis virga regni tui. » Nihil enim in illo deflexum, nihil tortuosum. Ac ne quis judaice rem accipiens, mortalem atque multis regibus similem dilectum Dei suspicetur, necessario docet thronum regni ejus a sæculo fuisse, atque in sæculum sæculi duraturum. Quod autem hæc non de persona Patris, sed de persona dilecti et unigeniti Filii dicta sint, sub hæc declarat dicens : « Dilexisti justitiam et » odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus [4]. » Deus porro a Deo unctus quis fuerit, nisi is qui in Evangeliis Deus prædicatur, « Et Verbum erat apud Deum, et Deus » erat Verbum [5]? » Hic itaque Deus Verbum dilexit justitiam,

[1] Ps. XLIV, 6.—[2] Matth. VIII, 29.—[3] Ps. XLIV, 7.—[4] Ibid. 8.—[5] Joan. I, 1.

et odio habuit iniquitatem. Pro quo accuratius Aquila sic interpretatus est, « Dilexit justitiam et odio habuit impieta-» tem. » Nam recto sane judicio justos sibi subditos diligit, oditque ipsis oppositos : quare præstantiore, quam participes sui, oleo inungitur quod vocatur *exultationis*, et ab ipso Deo patre suo inungitur, sive *oleo lætitiæ* secundum Aquilam, vel *oleo splendoris* secundum Symmachum. Cum multi porro sint participes ejus, sive amici ejus, qui gratiæ ipsius consortes sunt, ii sane dixerint, « Participes Christi facti » sumus[1]. » Præsentem vero sententiam sic quidam legerunt, « Propterea unxit te, Dee, Deus tuus; » atque hac lectione Hebraicæ litteræ servientes usi sunt. Quoniam Deus in Hebraica scriptura vocatur *Elohim*, sic dicitur : « In principio » throni tui, Dee, in æternum et ultra. » Septuaginta igitur interpretes et Symmachus, *Thronus tuus, Deus*, dixerunt; Aquila vero, *Dee*, serviens Hebraicæ dictioni *Elohim*. Sed ipse Aquila qui jam *Dee* dixerat, in sequentibus ubi repetitur *Elohim*, hoc loco, « Propterea unxit te Deus, » non ultra *Dee* interpretatus est, sed, *Deus*, ita dicens : « In hoc unxit » te Deus Deus tuus. » Qui si sibi constitisset, hic etiam debuerat *Dee* dicere; cum eadem ipsa vox occurrat, atque ita interpretari debuit : « Propterea unxit te, Dee, Deus tuus. »

« Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a domibus » eburneis[2]. » Pro illo autem, *Domibus eburneis*, Aquila, *A templis dentis*, dixit. Templa vero, ecclesiæ sponsi, et animæ Christo addictæ hic vocantur, quæ in rationabili cibo totam vim habent repositam. Cibi vero ac verborum symbolum dentes sunt. Inde est quod dentes Christi, in prophetia ipsum spectante, lacte candidiores dicuntur : « Splendidi oculi » ejus a vino, et dentes ejus candidiores lacte[3]. » Secundum reliquos autem interpretes, eburnea templa aut domus ejus dicuntur, quia ornatus eburneus ex animali mortuo est; et

[1] Hebr. III, 14 — [2] Psalm. XLIV, 9. — [3] Genes. XLIX, 12.

qui in Ecclesia spectandæ virtutis sunt, non alia ratione splendent quam « mortificando membra sua super terram [1], » secundum apostolicum præceptum.

« Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circum- » data varietate [2]. » Filiæ regum, Christi videlicet et Ecclesiæ ejus, singulæ sunt animæ. Ipsa vero regina mater filiarum astitit a dextris ejus « in vestitu deaurato circumdata » varietate. » Quænam illa, nisi tota catholica Ecclesia, a terminis terræ usque ad terminos ejus ex universis gentibus congregata? quam ipse sibi ædificavit supra petram, ut portæ inferi non prævaleant adversus eam. Congruentius porro dixeris his significari cœlestem ecclesiam, quæ sanctorum virorum in terra degentium mater est. Hoc sane docuit divinus Apostolus cum ait : « Illa autem, quæ sur- » sum est Jerusalem, libera est, quæ mater nostra [3]. » Eam item nuncupat « civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, » in multorum millium Angelorum frequentiam, et Eccle- » siam primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis [4]. » Ipsa ergo fuerit perfecta Christi sponsa. Hujus vero filiam si dicas Ecclesiam, quæ in terra est, nequaquam aberraveris. Illa autem regina, utpote quæ jam una cum sponso regnet suo, a dextris regis consistere dicitur; quippe quæ sponsa ejus sit, ipsiusque semina excipiat, prægnans sit et pariat semper spiritum salutis : quæ item vestitu regio induitur, pellucido scilicet incorruptionis indumento : quod cum spirituale prorsus sit, angelicis, quæ in cœlo sunt, virtutibus circumdatur. Hoc porro indumentum, deauratum hic dicitur. Illud autem, *circumdata varietate*, neque in Hebraico textu, neque apud cæteros interpretes fertur; quare obelo notatum est.

« Omnis gloria ejus filiæ regis Esebon, in fimbriis aureis

[1] Colos. III, 5. — [2] Psalm. XLIV, 10. — [3] Gal. IV, 26. — [4] Hebr. XII, 22.

circumamicta varietatibus[1]. » Quomodo fimbriis aureis circum-ornata sit, probe intelligas, si Paulum audias dicentem : « Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus[2]. » Nam cognitio quæ ex parte est, aureum ornatum in extremitatibus ipsi circumponit. « Cum autem venerit, *inquit*, » quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est[3]. » Postquam in cœlestem ecclesiam translata fuerit ea, quæ in terra infantis instar educatur, tunc fimbrias aureas, videlicet cognitionem ex parte deponet, aureo autem vestimento ornabitur.

« Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus afferentur tibi[4]. » Filia quæ plerumque superius memorata fuit, non semper in terra permanet, sed suo tempore transferetur. At non omnes simul ejusmodi transmigratione donabuntur; sed quæ primo gradu in hoc regno dignæ erunt, ex parte solum afferentur Regi. Hæ vero sunt quæ virginitatem in Christo et corpore et anima servant, ac spiritu sanctæ sunt. Post primum autem ordinem, quæ proxime illas sunt afferentur : nam apud Patrem mansiones multæ[5]. Hæ vero sunt, quæ honestæ continentisque vitæ causa proximum virginibus locum occupant. Quomodo autem afferentur, declarat dicens, « In lætitia et exultatione. » Hæc vero qua ratione dicantur probe intelliges, si Apostolicam hanc vocem apponas : « Rapiemur in nubibus obviam Domino in » aëra, et sic semper cum Domino erimus[6]. » Non enim venient vel ad Regem accedent virgines, sed afferentur, aliis ipsas adducentibus, scilicet Angelis Dei, qui sublimes illas in altum deferent, ut supernum iter facile decurrant. « Adducentur *porro* in lætitia et exultatione, » atque in templum regis, in regiam domum, regno cœlorum donatæ, intromittentur. Templum porro, domus Dei est; ita ut Rex

[1] Psalm. XLIV, 14. — [2] 2 Cor. XIII, 9. — [3] Ibid. 10. — [4] Psalm. XLIV, 15. — [5] Joan. XIV, 2. — [6] 1 Thes. IV, 16.

ille, ad quem adducuntur, Deus sit. Eas item adducant, qui ipsis instituta tradunt, lex videlicet atque prophetæ.

« Pro patribus tuis nati sunt tibi filii[1]. » Horum sententiam clarius cæteri reddiderunt; Aquila quidem sic habens, « Pro patribus tuis erunt tibi filii; » Symmachus vero, « Pro patribus fuerunt filii tui. » Hæc est autem dicti illius interpretatio : Filii tui qui in te et a te nati sunt, pro patribus tibi erunt. Nam hos ipsos, quos tute genuisti, pro patribus habebis. Sermonis autem eventum intelliges, si perpendas quo pacto alienigenæ ex gentibus, ecclesiam Dei adeuntes, in ipsaque regenerati, filii ejus efficiantur; ac deinceps cum profectu aucti sunt, patres ipsius constituantur, ad præfecturam ejus promoti, et ad sacerdotale ministerium cooptati. Quomodo autem illos pro patribus habitura sis, apertius explicat his verbis, « Constitues eos principes super omnem terram. » His porro Ecclesiam, quæ in terra est, alloquitur, quæque a terminis terræ usque ad terminos ejus pertingit : in cujus principes et patres, proprios filios ipsa Dei ecclesia constituit.

« Propterea populi confitebuntur tibi in æternum perpetuo[2]. » Filia regum jam memorata, scilicet Ecclesia in terra degens, paterni nominis virtutem animadvertens, quoniam « dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in » nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium terrestrium et » infernorum[3], » post datas sibi promissiones, his vocibus fidem habens, gaudio et exultatione repletur.

[1] Psalm. XLIV, 17. [2] Ibid. 18. [3] Philip. II, 10.

In finem pro filiis Core, pro arcanis psalmus XLV[1].

« Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulatio-
» nibus quæ invenerunt nos nimis. Propterea non timebi-
» mus dum turbabitur terra, et transferentur montes in
» cor marium[2]. » Hymnum gratiarum actionis emittit ei qui magnis ipsum beneficiis ornaverat; quia quæ olim potita erat dæmonum impietas, et montium altitudinem æmulata, diu in orbem dominatum obtinuerat; jam quasi in gurgitem quemdam projecta, de medio sublata erit. Deinde narrat propheticus sermo, quo pacto aquæ tempestate agitatæ, montes commotionem passi sint, dum interea Evangelica prædicatio latius pervaderet. Hic porro dæmonum catervam montes nuncupat, ob arrogantiæ tumorem ac superbiæ altitudinem; aquas vero, hominum sententias, quæ aquarum instar ultro citroque facile feruntur, et a spiritibus fallaciæ miscentur. Hæc docemur ab Actuum historia: quomodo scilicet cum sancti Apostoli orbem circuirent, tempestate atque turbis urbes singulæ replebantur. Siquidem Ephesi Demetrius totam urbem miscuit: Lystris et Derbæ, idipsum contigit: Philippis, Thessalonicæ, Athenis et Corinthi, spiritibus fallaciæ hujusmodi fluctus cientibus, quidam ab iisdem obsessi contra sanctos Apostolos clamabant: « Hi qui orbem terrarum subverterunt, hic adsunt[3]. » Hæc etiam beatus Habacum prænuntiavit: nam ait, « In-
» duxisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas[4]. »

[1] Psalm. xlv, 1. — [2] Ibid. 2, 3. — [3] Act. xvii, 6. — [4] Habac. iii, 15.

Equos vero dixit sacros Apostolos, qui vehiculum divinum effecti sunt, his quippe vectus Dominus multa variaque impietatis dogmata dissipavit. Alio quoque modo terræ confusionem ac perturbationem intelligas, si Salvatorem audias hæc dicentem : « Ignem veni mittere in terram; et » quid volo si jam accensus est [1] ? » Et rursum, « Nolite pu- » tare quod venerim pacem mittere super terram : non veni » pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem » a patre, et filiam a matre, et nurum a socru, et inimici » hominis domestici ejus [2]; » ac si apertius diceret, Et cujusque domesticos ipsius efficere. Quid opus est dicere, integras civitates, populos, gentes cujusvis generis de Evangelica doctrina perturbatas esse, quia veterem suam superstitionem de medio tolleret. Verum iis perturbatis et confusis, Ecclesiæ filii ac præsules ejus dicunt, « Non time- » bimus. » Deum vero quasi proprium sibi memorant dicentes, « Deus noster, » ad differentiam eorum qui a gentibus per errorem dii nominantur. Quod si homines solum turbati fuissent, sat erat dixisse : Dum turbabitur terra non timebimus : at quoniam occultæ virtutes ac dæmones maligni ob salutarem doctrinam, commotionem et tempestatem passi sunt; jure eos quoque quasi occultos, et aliorum aspectui latentes adumbrat, dicens translatos esse montes in cor marium.

« Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ eorum : conturbati » sunt montes in fortitudine ejus [3]. » Hosce montes ex Evangelica doctrina, spiritualia nequitiæ esse intelliges. Nam quando lunaticum Salvator curavit, sic discipulos alloquens intulit : « Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut gra- » num sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, et » transibit : et nihil impossibile erit vobis [4] : » supra memoratum dæmonium montem nuncupans. Quo pacto autem

[1] Luc. XII, 49. — [2] Matth. X, 34. — [3] Psalm. XLV, 4. — [4] Matth. XVII, 19.

in cor marium montes transferantur, ex Evangelio secundum Lucam ediscas licet, ubi dicitur, dæmones Salvatorem rogasse, ne præciperet eis in abyssum migrare[1]. Abyssum porro solet Scriptura appellare maria, ut in Job dicitur: « Venisti autem in mare, et in vestigiis abyssi ambulasti[2]. » De hac abysso hæc tradidit Moyses in mundi opificio: « Et » tenebræ supra abyssum[3]. » At dum hæc aguntur, inquit, « non timebimus aquis sonantibus et turbatis, commotis » montibus in celebritate ejus, » secundum Symmachum. Celebritas autem Salvatoris erat Ecclesiæ incrementum, et multitudo credentium in ipsum, atque multorum deorum erroris eversio.

Diapsalma distinctionem inter ea quæ prius dicta, et quæ sub hæc dicenda sunt efficit. Quamobrem ac si alium in ordinem sermo transferatur, pacificum Ecclesiæ statum rursum per ænigmata significat, quam ob religiosum vitæ institutum civitatem Dei vocat. Nam civitas Dei est cœtus eorum, qui secundum Deum vitam instituunt, qui jam universum replet orbem. Siquidem ab oriente sole usque ad occidentem talem Dei civitatem reperire est, ab Ecclesia constitutam, quæ cœlestem sermonem in se scaturientem ac stillantem habens, omni divina lætitia repletur. Aquila vero et Symmachus; « Fluminis, » inquiunt, « divi» siones lætificant civitatem Dei. » Quæ sint porro illæ divisiones recte percipies, si Paulum audias dicentem: « Divi» siones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus: et divi» siones ministrationum sunt, idem autem Dominus: et di» visiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur » omnia in omnibus[4]. »

« Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. » Secundum Symmachum autem, « Sanctum habitationis Altissimi. » Cum magna quippe et populosa sit civitas, quædam ejus

[1] Luc. VIII, 31. — [2] Job. XXXVIII, 16. — [3] Gen. I, 2. — [4] I Cor. XII, 4.

portio cæteris præstat. Nam eorum qui in Ecclesia degunt, est quidem ingens alia multitudo; sed rari admodum qui sanctitati se dedant, et hoc præceptum, « Sancti eritis quo» niam ego Dominus Deus vester sanctus sum[1], » observent. In sanctis vero hominibus Altissimi habitatio esse dicitur. In his quippe solis hæc Dei vox locum habet, « Inhabitabo » in illis et inambulabo. Et ero illorum Deus, et ipsi erunt » mihi populus[2]. »

« Deus in medio ejus, non commovebitur: adjuvabit » eam Deus mane diluculo[3]. » Alius iterum ait: Arbitror ipsum matutinos conventus adumbrare, queis in universis orbis ecclesiis convenire solemus. Alias vero hoc sermone concitamur et invitamur ad matutinas preces; ut eas ceu vitæ nostræ primitias ipsi offeramus; isto enim maxime tempore mens inturbida et purgata, sacerdotis instar, sacra Deo offerre solet. « Diapsalma. »

« Conturbatæ sunt gentes et inclinata sunt regna: dedit » vocem suam, mota est terra[4]. » Hic homines terram incolentes turbatos inducit; regnaque terræ armata contra Ecclesias, bellumque moventia adversus Evangelicam doctrinam. Deinde ceu in congressu, superante victorum parte, adversa pars turbatur et in fugam vertitur. Sic jam superante Evangelico verbo, « conturbatæ sunt gentes et incli» nata sunt regna, » aut « subversa sunt regna, » secundum Symmachum. Sed etiam ipso vocem suam dante soluta est terra. Cum enim Evangelicum verbum nuper in mundum invectum esset: rei novitate perculsæ gentes, ut pristinam suam superstitionem vindicarent, commotæ sunt: eorumque reges contra Ecclesiam insurrexerunt. At quia Deus refugium ejus, in fugam omnes versi sunt; nihil aliud quam vocem solam dante Salvatore nostro. « Dedit » enim « vocem » suam, et mota est terra. » Quam vocem, nisi Apostolorum

[1] Levit. XI, 45. — [2] Id. XXVI, 12. — [3] Psalm. XLV, 6. — [4] Ibid. 7.

prædicatione datam? Merito igitur nos, qui superius diximus, « Deus noster refugium et virtus, » hanc ipsam confessionem repetimus dicentes, non ex virtute nostra talia opera edita fuisse, sed nobiscum fuisse qui hæc ageret Dominum virtutum. Ipseque erat « susceptor noster Deus Jacob [1]. » Opportune autem hic etiam Dei Jacob mentionem fecerunt, ad eum qui Jacobo sub specie hominis apparuit nos remittentes. Luctatus est enim homo cum illo, qui dixit ei : « Non » ultra vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israël erit nomen » tuum, quia prævaluisti cum Deo. Et surgens Jacob vocavit » nomen loci illius, Speciem Dei, dicens : Vidi enim Do» minum facie ad faciem [2]. » Siquidem hic ipse est qui sub specie hominis Jacobo apparuit. Ipse autem est « Dominus vir» tutum nobiscum, » et ipse est « susceptor noster Deus Jacob. » Per eum enim supra memorata omnia recte gessimus.

« Venite et videte opera Domini, quæ posuit prodigia » super terram, auferens bella usque ad fines terræ. Arcum » conteret et confringet arma et scuta comburet igni [3]. » Licet cuivis tempora secum reputanti, hæc ad litteram impleta deprehendere. Siquidem ante Salvatoris nostri adventum, principatus ac dominia in singulis regionibus et urbibus erant, ac in quolibet terræ angulo bella gerebantur, ita ut vel ipsi rustici qui terram incolebant, hastis, gladiis omnique telorum genere se instruerent. At post divinum Salvatoris adventum, unum Romanum imperium plurimas gentes occupare cœpit; Evangeliumque salutare, quod uno eodemque tempore exortum est, in omnes gentes pervasit. Tuncque implebatur alia prophetia, Hesaïæ voce prolata, his verbis : « Et conflabunt gladios suos in aratra, et lanceas » suas in falces. Et non accipiet gens contra gentem gladium, » nec exercebuntur ultra ad prælium [4]. » Hæc igitur præ-

[1] Psalm. XLV, 8. — [2] Genes. XXXII, 28. — [3] Psalm. XLV, 9, 10. — [4] Isai, II, 4.

senti sermone declarantur, atque finem sortita sunt, ad litteram quidem ut in historia supra memorata; quod ad arcanam vero mentem, per spiritualium et invisibilium inimicorum perniciem. Lanceæ porro, tela et scuta adversariarum potestatum, esse videntur inanimata sculptilia et statuæ per multiplicium deorum errorem invectæ; sive etiam athei viri et impiæ cogitationes, ab invisibilibus spiritibus in mentes hominum inductæ, queis jaculantur, et ignita tela contra inermes animas et fide non munitas immittunt.

« Vacate et videte quoniam ego sum Deus, exaltabor in » gentibus et exaltabor in terra [1]. » Quia bella demum cessaverant et perturbatio sublata erat, paxque profunda iis omnibus qui in terra versabantur parta fuerat; jure opportunitate ad bonum uti, atque otium animæ salutare assequi expetit. Quare ait, « Vacate et cognoscite : » neque enim possit quispiam divinæ cognitionis particeps esse, nisi vacet ab eis quæ ad contraria trahunt. Unde merito rex Ægypti, contra otium hujusmodi calumniis præoccupatus, iis qui dicebant, « Trium dierum itinere progrediemur, et serviemus Domino Deo nostro [2], » his verbis respondet, « Vaca» tis, otiosi estis [3]. » Deinde cum nollet ipsos Deo vacare, luto et lateritio opere afflixit eos. At nobis ii qui in totum orbem principes constituti sunt, inclamant ut vacemus, vacationis fructum pollicentes divinam cognitionem. Ipse vero Deus per eosdem loquitur, dicens : « Cognoscite quia » ego sum Deus, » imo etiam; « quia exaltabor in gentibus, » exaltabor in terra. « Olim quidem Judæis dumtaxat notus eram, quando « notus in Judæa Deus, in Israël magnum » nomen ejus [4]; » nunc autem jubeo vos vacare, ut cognoscatis et sciatis qua ratione apud omnes gentes exaltandus sim, plus ab iis celebratus, quam ab iis qui olim nosse me putabantur.

[1] Psalm. XLV, 11. — [2] Exod. V, 3. — [3] Ibid. 8. — [4] Psalm. LXXV, 2.

In finem pro filiis Core psalmus XLVI[1].

« Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce » exultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex » magnus super omnem terram[2]. » Videtur mihi inscriptio mendose posita : neque enim, *pro filiis Core*, sed, *filiis Core*, aut, *filiorum Core*, perinde atque in prioribus titulis, inscriptum oportuit. Reliqui enim interpretes, et Hebraicum exemplar similem prioribus præferunt inscriptionem. Et quia perspicue gentes sermo cohortatur, nihilque occulti præfert, jure inscriptionis verba nos *ad intellectum* minime concitant, neque *pro occultis* habent; sed psalmus simpliciter dicitur, sive melodia, sive canticum secundum reliquos interpretes. Illud autem, *in finem*, necessario positum fuit, quia postremis temporibus implendum vaticinium erat. Post supra dicta porro admodum consequenter Spiritus sanctus universis gentibus præcipit, ut de Dilecto ejusque præconibus lætitiæ symbola conferant plaudendo manibus, ac si nuptiæ sponsi et sponsæ celebrarentur; utque Deo jubilent, quasi regi ob partam de inimicis victoriam acclamationibus excepto. Et merito sane post reportatam a Salvatore, qui scilicet Ecclesiam sibi in sponsam accepit, de inimicis victoriam, Spiritus sanctus omnes evocat ad celebritatem : quare omnibus per orbem gentibus inclamat his verbis, « Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo » in voce exultationis. » Quæ causa vero præcipiendi fuerit,

[1] Psalm. XLVI, 1. — [2] Ibid. 2.

in sequentibus aperit dicens : «Quoniam Dominus excelsus, »terribilis, rex magnus super omnem terram [1]. » Primum enim ipse Dominus excelsus, in solis cœlestibus regnabat; ab iis autem qui in terra erant ignorabatur, quo tempore dæmones in terra hominibus imperabant. Nunc vero per Dilectum Excelsus eos qui in terra sunt gratia sua illustravit, terribilis sane adversariis qui multorum numinum errorem inducebant effectus est; universos enim expulit, et procul a grege hominum abegit. Tum parta tranquillitate, rex magnus omnium per orbem gentium proclamatus est. Quare subditos plaudere jubet manibus, id est operibus ac gestis quasi voces Excelsi regno dignas emittere, ac jubilare ipsi in voce exultationis; ita ut non modo operibus ac vitæ instituto ipsum celebrent, sed etiam rectis dogmatibus divinaque doctrina.

« Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. »Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Jacob, quam »dilexit [2]. » Nemini non notum est filiis Core, neque populos subjectos, neque gentes sub pedibus eorum constitutas fuisse; itaque quasi ex persona Apostolorum hæc dicta sunt. Hi namque jussi ab ipso Salvatore docere omnes gentes, virtute illius inspirati, ad universas gentes iter instituerunt, barbarasque nationes pervasere, totumque orbem peragrarunt. Jure ergo ex eorum persona, hæc iis qui verbum suscepere dicuntur. Quoniam etsi Dominus quem prædicamus, non corpore, non carnis oculis percipiatur; at vel ex ipso opere ediscite quis ille quantusque sit. Annon videtis nos ejus præcones, qui homines simus viles ac privati : et tamen verbum a nobis nuntiatum ita prævalet, ut universum impleat orbem. Unde ergo tanta potestas, quæ « subjecit »populos nobis, et gentes sub pedibus nostris; »sive populos illos priores qui doctrinæ nostræ morigeri fuere; sive

[1] Psalm. XLVI, 3. — [2] Ibid. 4, 5.

gentes quæ adhuc in infidelitate perseverant; quas plerumque insurgentes ac bellum nobis et verbo quod prædicamus inferre conantes, rex magnus subjecit sub pedibus nostris; ita ut nos ipsos invaderemus et prostratos calcaremus? Confestim itaque vel ipsis repugnantibus, nos in mediis ipsorum urbibus et agris Deo nostro ecclesias constituimus. Elegit autem nobis hæreditatem suam, quam promisit Dilecto suo, dicens : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ[1]. » Hanc itaque ex gentibus coactam ecclesiam nobis apostolis suis a se electam distribuit. Electa quippe illa est, et cooptata, ex omnibus gentibus constituta, non ex generis successione. Pro illo autem, *hæreditatem suam*, reliqui, *hæreditatem nostram*, aut, *possessionem nostram* ediderunt. Quemadmodum enim priori populo terram promissionis, qui erant cum Jesu filio Nave, pulsis prioribus incolis, sorte distribuerunt; eodem prorsus modo regni Dei præcones, cum totum orbem peragrassent, pulsis invisibilibus inimicis, supra dictos populos sorte acceperunt. Hanc hæreditatem speciem Jacob dicit esse; sive secundum Aquilam, *excellentiam Jacob*; secundum Symmachum autem, *gloriam Jacob*; secundum quintam editionem, *gloriationem Jacob*. Nam ecclesia Christi, gloria et gloriatio veteris prophetæ Jacob fuit, ob datas ab ipso Jacob de gentibus prædictiones. Ad ignominiam quippe ipsius vergeret, si sermones ejus veri non fuissent; quod autem opere perfecti sint, id gloria et gloriatio ejus est.

« Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam dei fortes terræ vehementer elevati sunt[2]. » Cum prædictis aliis, etiam principes populorum in unam congregati sunt ecclesiam, Dei Abraham populus effecti; sicque mirabiliter interpretatus est Symmachus his verbis,

[1] Psalm II, 8. — [2] Id. XLVII, 10.

« Principes populorum coacti sunt, populus Dei Abraham. » Siquidem illi olim principes populorum idola colentes, omnique superstitionis errori dediti, hi populi Dei Abraham facti sunt, cognito Abrahami Deo, eum in precibus invocantes, atque cum eo cœtus agentes. Theodotio item qui e numero accuratiorum interpretum est, pari atque Symmachus modo interpretatus est his verbis, « Principes po»pulorum congregati sunt, populus Dei Abraham. » Cur Septuaginta interpretes, *cum Deo Abraham*, dixerunt? Quia Hebraica vox ipsissimis elementis exprimit illud, *cum*, et illud, *populus* : nam sic habet, *am elohim*, quod et, *cum Deo*, et, *populus Dei*, explicari potest.

Canticum psalmi filiis Core XLVII.

«Magnus Dominus et laudabilis valde, in civitate Dei »nostri, in monte sancto ejus, bene radicato; jubilatione »universæ terræ, montes Sion, latera Aquilonis, civitas »regis magni [2]. » Tres priores psalmi, qui « filiorum Core » inscripti sunt, calamitatis dolorisque verba complectuntur : quartus, mutationem in jucundiorem statum significabat : quare, « canticum pro Dilecto », inscribitur; similiter quintus « pro occultis » erat : sextus idem similiter psalmus erat. Hic vero, quem tractamus, majorem quam superiores complectens theologiam, jure, « canticum psalmi filiis Core, » inscriptus est : una enim illi vocibus et clamore Deum celebrabant, hi vero instrumentis musicis idem pulsabant

[1] Psalm. XLVII, 1. — [2] Ibid. 2.

canticum, uno concentu ac modulatione harmoniam concinnantes. Hymnum vero pro Ecclesia emittunt ei, qui de inimicis victoriam reportavit, et ecclesiam suam ab acerba illa et dura servitute liberavit. Præcedens itaque psalmus gentibus præcipiebat, ut plauderent et jubilarent Deo in voce exultationis, ac psallerent ipsi, «quoniam rex omnis » terræ Deus : » psallerent item sapienter, quia regnavit in gentes. Oportuit autem jussos isthæc agere, atque jubilationis modum ipsumque psalmum quasi a magistro ediscere; quapropter e re præsens sermo id edocet. Instituuntur itaque gentes, ex impietate ad divinam doctrinam translatæ, ut Dominum divinis dictis celebrent ac dicant : «Magnus Dominus et laudabilis valde; » sive, « et celebrandus » valde, » secundum reliquos. Probe autem intelligas quare magnus dicatur, si respicias in cœlum, si totum orbem circumspicias, secundum Hesaïam sic loquentem : « Attollite in altum oculos vestros, et videte quis ostendit hæc » omnia : ex magnitudine enim creaturarum, proportione » quadam creator conspicitur[1]; » non magnitudine corporea, sed incomprehensibili virtute; imo etiam sapientia magnus est, bonitate, tolerantia, clementia, cæterisque in eo cogitatis divinis virtutibus; quare dictum est : « Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi[2]. »

Atheos quosdam, et dæmones incantationum auctores [carpit], qui regnum suum in terra firmavit, et omnia prius enumerata in hominibus implevit. Neque solum magnus est, sed etiam laudabilis valde : non quidem apud omnes nec in omni loco, sed in civitate Dei nostri et in monte sancto ejus. Quia ii qui extra civitatem ejus sunt, divinæ doctrinæ imperiti, nesciunt quo pacto celebrandus sit, nec digne divina loqui possunt; quare venerandum illud nomen, ad inanimatam materiam projecerunt, aut in animalium

[1] Isai. XL, 26. — [2] Psalm. XXXIX, 6.

irrationabilium genera, sive in elementa, terram, aquam, aerem, ignem; sive etiam in mundi partes : atque alii alio ritu de Deo impie senserunt; idcirco cum alieni essent a civitate Dei, a vero hymno lapsi sunt. Civitas porro Dei nostri, Ecclesia est, quæ supra eloquio hujusmodi indicatur : « Fluminis impetus lætificant civitatem Dei : sanctificavit tabernaculum suum altissimus [1]. » Et hæc quidem de ea, quæ in terra est, ecclesia; de qua dictum est : « Inhabitabo in illis et inambulabo : et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus [2]. » Quod si qua sit alia hac melior civitas, cujus artifex et conditor is ipse sit, perpende, quo pacto in illa etiam magnus, celebrandus et laudabilis sit valde, cum in ea pro dignitate intelligatur, ac divinis verbis celebretur. In quo autem terræ loco civitas illa sit, ita docet psalmus : « In monte sancto ejus bene radicato; » id est, bene fundato, et radicato, et « exultatione universæ terræ. » Qualis porro mons ille sit, magnus docet Apostolus his verbis : « Accessimus ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium Angelorum frequentiam, et Ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis [3]. » Eamdem vero esse civitatem Dei veram ipse declarat dicens : « Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra [4]. » Mons autem Deo dignus, ipsum cœlum est. Quia vero homines in terra degentes regno suo dedignatus non est; id enim significabat præcedens psalmus dicens : « Rex omnis terræ Deus, psallite sapienter : regnavit Deus super gentes [5]; » jure in terra quoque civitas ipsi constituta est, vitæ scilicet institutum Dei culti addictum, in toto orbe per Evangelicam prædicationem consistens. Montem Dei in quo hujusmodi institutum stabilitum est, ne cuncteris dicere

[1] Psalm. XLV, 5. — [2] Levit. XXVI, 12. — [3] Hebr. XII, 22. — [4] Gal. IV, 26. — [5] Psalm. XLVI, 8.

Verbum Dei esse, videlicet Christum, quia supra petram fundata ejus ecclesia est : ipse autem petra erat. Mons itaque, petra fundamentum Ecclesiæ ipse solus fuerit, ut quidam dicit : « Fundamentum enim aliud nemo potest po» nere præter id quod positum est, quod est Jesus Chris» tus [1]; » itemque exultatio est universæ terræ.

« Latera Aquilonis. » Quare latera Aquilonis cohibere fertur. Siquidem apud antiquos dicebatur : « A Borea accendentur mala in omnes habitantes terram [2]. » Quoniam vero regnum Dei in terra consistens, expulit eos qui latera Aquilonis olim obtinebant, et ollam eisdem subjectam extinxit, atque iis malis, quæ olim Boream replebant, superius evasit; jure mons prædictus latera aquilonis prætergredi dicitur. Quandoquidem autem Regis gratia ad eas usque gentes, quæ olim idololatræ erant, effusa est; ac secundum geographiam universæ terræ, duæ ejusdem terræ partes esse intelliguntur; quarum altera ad meridionale et australe clima, quod ἀντοικουμένης, sive oppositæ partis vocant; altera ad boreale quod nos incolimus; congruenter hic per latera Aquilonis terram quam incolimus indicavit. Neque omnino possunt isthæc alio modo accipi : quoniam ecclesia Dei, quæ latera Aquilonis et septentrionalem totam plagam occupat, ipsis oculis percipitur; quamobrem dictum est : « Montes » Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. »

« Deus in domibus ejus cognoscitur [3]. » Hic rursum signa præsentiæ Dei in memorata civitate sua suppeditat. Sicut enim superius dictum est : « Deus in medio ejus, non com» movebitur : adjuvabit eam Deus mane diluculo. Contur» batæ sunt gentes et inclinata sunt regna, dedit vocem » suam, mota est terra ; » eadem ratione et nunc conspicuam Dei in civitate sua præsentiam declarat his verbis : « Deus » in domibus ejus cognoscitur, cum suscipiet eam. » Ejus

[1] I Cor. III, 11. — [2] Jerem. I, 14. — [3] Psalm. XLVII, 4.

autem loco : « In domibus ejus, » Symmachus : « In regia ejus » cognoscetur, » interpretatus est. Cum enim Deus non appareat neque videatur, tunc maxime ejus præsentia cognoscitur, cum ingruentibus civitati suæ inimicis, ipsius patrocinium suscipit. Domus autem civitatis quas dixeris esse, nisi ecclesias per diversas regiones atque loca distributas? Nam religiosum omne institutum per universum orbem consistens, Regis magna civitas intelligitur esse. Ecclesiæ vero per universum orbem constitutæ, domus illæ sunt, in quarum medio semper existens Deus qui ait : « Ubi » duo vel tres congregati fuerint, illic sum in medio eorum[1]; » Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad con» summationem sæculi[2]; » tunc ipse cognoscitur, cum scilicet irrumpentibus inimicis, civitati suæ domibusque ejus patrocinatur.

Deinceps vero subjungitur inimicorum contra ecclesiam Dei incursus : nam ait : « Quoniam ecce reges congregati » sunt, convenerunt in unum[3]. » Secundum Symmachum autem : « Ecce enim, » ait, « reges consenserunt, venerunt » simul. » Qui reges, nisi piæ religionis inimici, mutuo consenserunt, legesque ad oppugnandam Dei Ecclesiam scripto dederunt? Cæterum ingens miraculum Dei in domibus ejus cogniti tum deprehenditur, cum reges in unum coacti bellum inferentes Ecclesiæ ipsius, persecutionem moventes, sexcentas insidias struentes adversus illam, nihil possunt inferre damni. Quare subjungit : « Ipsi videntes sic admirati » sunt; » nam ex ipsis operibus perspecta ejus virtute, « sic » admirati sunt; » cum antea minime mirarentur. Postea, « conturbati sunt, » utpote qui Dei adversarii essent : « Commoti sunt et tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut par» turientis. » Nam tunc demum ratio judicii Dei, quem impugnabant, conspectui eorum patuit. Quamobrem secun-

[1] Matth. XVIII, 20. [2] Id. XXIII, 20. — [3] Psalm. XLVII, 5.

Verbum Dei esse, videlicet Christum, quia supra petram fundata ejus ecclesia est : ipse autem petra erat. Mons itaque, petra fundamentum Ecclesiæ ipse solus fuerit, ut quidam dicit : « Fundamentum enim aliud nemo potest po» nere præter id quod positum est, quod est Jesus Chris» tus [1]; » itemque exultatio est universæ terræ.

« Latera Aquilonis. » Quare latera Aquilonis cohibere fertur. Siquidem apud antiquos dicebatur : « A Borea accendentur mala in omnes habitantes terram [2]. » Quoniam vero regnum Dei in terra consistens, expulit eos qui latera Aquilonis olim obtinebant, et ollam eisdem subjectam extinxit, atque iis malis, quæ olim Boream replebant, superius evasit; jure mons prædictus latera aquilonis prætergredi dicitur. Quandoquidem autem Regis gratia ad eas usque gentes, quæ olim idololatræ erant, effusa est; ac secundum geographiam universæ terræ, duæ ejusdem terræ partes esse intelliguntur; quarum altera ad meridionale et australe clima, quod ἀντοικουμένης, sive oppositæ partis vocant; altera ad boreale quod nos incolimus; congruenter hic per latera Aquilonis terram quam incolimus indicavit. Neque omnino possunt isthæc alio modo accipi : quoniam ecclesia Dei, quæ latera Aquilonis et septentrionalem totam plagam occupat, ipsis oculis percipitur; quamobrem dictum est : « Montes » Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. »

« Deus in domibus ejus cognoscitur [3]. » Hic rursum signa præsentiæ Dei in memorata civitate sua suppeditat. Sicut enim superius dictum est : « Deus in medio ejus, non com» movebitur : adjuvabit eam Deus mane diluculo. Contur» batæ sunt gentes et inclinata sunt regna, dedit vocem » suam, mota est terra; » eadem ratione et nunc conspicuam Dei in civitate sua præsentiam declarat his verbis : « Deus » in domibus ejus cognoscitur, cum suscipiet eam. » Ejus

[1] I Cor. III, 11. [2] Jerem. I, 14. — [3] Psalm. XLVII, 4.

autem loco : «In domibus ejus, » Symmachus : « In regia ejus » cognoscetur, » interpretatus est. Cum enim Deus non appareat neque videatur, tunc maxime ejus præsentia cognoscitur, cum ingruentibus civitati suæ inimicis, ipsius patrocinium suscipit. Domus autem civitatis quas dixeris esse, nisi ecclesias per diversas regiones atque loca distributas? Nam religiosum omne institutum per universum orbem consistens, Regis magna civitas intelligitur esse. Ecclesiæ vero per universum orbem constitutæ, domus illæ sunt, in quarum medio semper existens Deus qui ait : « Ubi » duo vel tres congregati fuerint, illic sum in medio eorum [1]; » Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad con» summationem sæculi [2]; » tunc ipse cognoscitur, cum scilicet irrumpentibus inimicis, civitati suæ domibusque ejus patrocinatur.

Deinceps vero subjungitur inimicorum contra ecclesiam Dei incursus : nam ait : « Quoniam ecce reges congregati » sunt, convenerunt in unum [3]. » Secundum Symmachum autem : « Ecce enim, » ait, « reges consenserunt, venerunt » simul. » Qui reges, nisi piæ religionis inimici, mutuo consenserunt, legesque ad oppugnandam Dei Ecclesiam scripto dederunt? Cæterum ingens miraculum Dei in domibus ejus cogniti tum deprehenditur, cum reges in unum coacti bellum inferentes Ecclesiæ ipsius, persecutionem moventes, sexcentas insidias struentes adversus illam, nihil possunt inferre damni. Quare subjungit : « Ipsi videntes sic admirati » sunt; » nam ex ipsis operibus perspecta ejus virtute, « sic » admirati sunt; » cum antea minime mirarentur. Postea, « conturbati sunt, » utpote qui Dei adversarii essent : « Com» moti sunt et tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut par» turientis. » Nam tunc demum ratio judicii Dei, quem impugnabant, conspectui eorum patuit. Quamobrem secun-

[1] Matth. XVIII, 20. [2] Id. XXIII, 20. — [3] Psalm. XLVII, 5.

« Circumdate Sion, et complectimini eam, narrate in » turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, et dis» tribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera. Quo» niam hic est Deus Deus noster, ipse pascet nos in sæcula[1]. » Quæ supra dicta sunt omnia, theologiam continent ejus qui tot tantaque gesta in hominibus edidit. Hæc autem profert ad personam quorumdam; ut ad prædictam Dei civitatem concedant circumdantes ipsam, ipsisque manibus complectantur, ut circumsistentes undique, ipsam tueantur. Quibusnam hæc agere præcipit? Divinis arbitror potestatibus, quæ Ecclesiam Dei ejusque religiosum institutum custodiunt, sanctisque item Angelis. Hos itaque ipsos Spiritus sanctus compellat his verbis: « Circumdate Sion, et com» plectimini eam; » sive, « muris circummunite, » secundum Symmachum. Pro illo autem: « Narrate in turribus ejus, » Aquila, « computate, *inquit*, muros ejus; » Symmachus vero, « numerate. » Et vero præstantiora maxime ædificia, ac quæ in civitate munitiora erant, utpote majoris momenti ac necessitatis quam cætera, memoratis custodibus numero tradita sunt ad tutelam; ut traditum sibi numerum, salvum integrumque restituerent. Hæc porro dicta ex Salvatoris voce intelligas, qua ipsos discipulos et Apostolos, qui ceu turres cæteris ædificiis præstabant, sic alloquebatur: « Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt[2]. » Nam qui ipsos ad tantam sublimitatem evexit, et Ecclesiæ suæ turres constituit, ne quid ab inimicis mali paterentur; majoribus ipsos custodibus, videlicet sanctis Angelis tradit. Unde in Actibus Apostolorum, gnari singulos Servatoris discipulos quibusdam Angelis traditos esse, renuntiante puella, Petrum esse, qui januam pulsaverat, reliqui discipuli dixerunt: « Num Angelus ejus est[3]? » Imo etiam de pusillis in Ecclesia Servator hæc tradit: « Nam Angeli eorum

[1] Psalm. XLVII, 13, 14, 15. — [2] Matth. X, 30. — [3] Act. XII, 15.

» semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est[1]. » Jure ergo iis præsenti sermone præcipitur : « Numerate turres » ejus. » Deinceps vero : « Ponite corda vestra in virtute ejus, » et distribuite domos ejus ; » secundum Symmachum autem : « Ponite corda vestra in ambitum ejus : metimini re- » giam ejus. » Hæc omnia agere jubentur custodes Ecclesiæ : « Castra metabitur *enim* Angelus Domini in circuitu timen- » tium eum, et eripiet eos[2]. » Quas autem domus indicat, nisi de quibus supra dicebatur : « Deus in domibus ejus co- » gnoscitur, cum suscipiet eam ? » Jam dicebamus per civitatem Dei intelligi religiosum omne institutum in universa terra stabilitum ; per domos autem, ecclesias singulas variis in locis positas. Singulæ autem illæ præsenti sermone distribui jubentur. Vult enim singulos Angelos ecclesiarum singularum sibi commissarum custodes esse. Postea sic claudit, « ut enarretis in progenie altera. » Angelorum enim erat virtutes Dei per diversas generationes enarrare posse. « Et quoniam hic est Deus Deus noster in æternum et in » sæculum sæculi ; ipse pascet nos in sæcula ; » vos quidem ceu tutores fueritis et quasi custodes gregis ; pecorum autem pastor alius fuerit. Quisnam ille nisi qui dixit : « Ego sum » pastor bonus[3] ? »

In finem filiis Core psalmus XLVIII[4].

Oportuit filios Core, qui prima suo tempore protulerant, et secunda annuntiarant, ac insuper gentium vocationem

[1] Matth. XVIII, 10. — [2] Psalm. XXXIII, 8. — [3] Joan. II, 24. — [4] Psalm. XLVIII, 1.

prædicaverant, et quæ Ecclesiam Dei spectabant tradiderant; post hæc de consummatione præsentis vitæ et divini judicii testimonium ferre: in quo « omnem creaturam adducet » Deus in judicium, et omnes tribunali Dei sistemur, ut referat » unus quisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, » sive malum [1]. » Necessario igitur omnes gentes evocat ad hæc, quæ dicenda sunt, audienda. Sicut enim totum genus hominum ad salutem hortabantur, eodem modo ad doctrinam judicii divini omnes simul invitat dicens: « Audite hæc » omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem » quique terrigenæ et filii hominum, simul in unum dives et » pauper. [2] » Quoniam ex gentibus rudiores alii sunt, qui in desertis habitant; alii vero civiliorem vitam agentes, cultas terras frequentant; distinctione usus necessario est: postquam communi vocabulo gentes appellavit, peculiarem ordinem inducit eorum qui habitant orbem; quare ait; « Auribus percipite omnes qui habitatis orbem: » sive secundum Aquilam et Symmachum, « qui habitatis latibulum; » sic vero vocat urbes, vicos et domos, in queis sese abscondunt qui habitant in ipsis. Deinceps vero terræ incolas distinguit dicens: « Quique terrigenæ et filii hominum. » Quia non liberos tantum, sed etiam domesticorum genus ad audiendum admittit, sive eos qui agrestem vitam instituerunt, necnon eos qui ingenui sunt, et liberaliter educati: sive etiam terrigenas, qui eremum incolere aggressi, et hominum mansuetissimi sunt. Symmachus autem hoc modo interpretatus est: « Hominum genus, ac insuper filii uniuscujusque viri; » ut priore dicto in commune totum genus hominum, posteriore autem, unusquisque singillatim acceptus indicetur.

« Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei » prudentiam. Inclinabo in parabolam aurem meam, ape-

[1] Eccles. XII, 14. 2 Cor. V, 10. — [2] Psalm. XLVIII, 2, 3,

» riam in psalterio propositionem meam[1]. » Hæc autem possunt ab Apostolis dici. Parabolas vero vocat obscuros sermones. Siquidem Dominus cum turbis parabolice loqueretur, domi postea easdem Apostolis explicabat. Ideo jam chorus Christum Dei sapientiam in ore ferens : nam « Christus Dei virtus et Dei sapientia[2], » dicebat, « Os meum loquetur sapientiam. » Hunc enim omnibus predicabant. Cumque acuta mente instructi essent, omnes Christi parabolas intelligebant, antequam ipse eas interpretaretur. Quare cum iis prolatis Salvator diceret : « Intellexistis hæc » omnia ? Dicunt ei, etiam[3]. » Cor igitur eorum prudentias meditabatur, quas iis qui sequi non poterant, aperiebant, instrumento corporeo animæ intus habitanti ministrante. Hoc enim pro psalterio utebatur, ad divinos hymnos pulsandos, singulis partibus scite ac congruenter motis.

« Cur timebo in die mala ? iniquitas calcanei mei circumdabit me[4]. » Si persona Domini est quæ loquitur, calcaneum ejus deprehendas esse Judam, qui ultimus corporis et terræ propinquior erat. Nam corpus Domini sunt Apostoli. Non timebo itaque Judæ proditionem in tempore crucis. Quandoquidem neque singuli homines Adami inobsequentiam timere debent : hanc quippe calcaneum iniquitatis esse subindicavimus. Nemo enim propter alterius nequitiam condemnatur (1). Adami vero inobsequentiam, ideo iniquitatem calcanei esse dixi, quia serpens contra calcaneum ejus potestatem habet.

« Frater non redimit, redimet homo ? non dabit Deo » placationem suam, et pretium redemptionis animæ suæ[5]. » Hoc quoque modo intelligas, non frater fratrem, non amicus amicum redimet : singuli namque mercedem suam recipient : et quale sit cujusque opus ignis probabit, nec da-

[1] Psalm. XLVIII, 4. — [2] I Cor. I, 24. — [3] Matth. XIII, 58. — [4] Psalm. XLVIII, 6. — [5] Ibid. 8, 9.

bit, quisquiam pro se Deo « placationem » in illa die : neque pretium deponet quasi pro sua redemptione. Inutiles itaque sunt divitiæ; nisi quis in præsenti vita fidelis ac prudens œconomus inveniatur, qui tritici mensuram in tempore suo conservis distribuat. Hic enim cum in hac vita ad justitiam seminaverit, tunc metet vitæ fructus. Nam « redemptio viri [1], » ait Sapiens, « divitiæ ejus. » Qui autem nec de divitiis nec de robore corporis superbiunt; sed præsentem vitam in labore transigunt, promissa vita dignabuntur. Pro illo, « laboravit in æternum, » Symmachus, « Sed postquam requievit sæculo, vivens in sæculum talis » permanebit. » Qui laborat in rebus agendis, vivet in finem per cognitionem.

« Et relinquent alienis divitias suas, et sepulcra eorum » domus illorum in æternum [2]. » Alius ait, Relinquent alienis divitias sensum moventes, divitias sensiles suas, necnon eas, quas scripto consignatas habent. Nullum quippe ex ipsis emolumentum percipient in die judicii. Abducetur quippe anima eorum, nihil aliud afferens præter sepulcrum; videlicet corpus, et corruptionem in qua ceu in sepulcro defossa est. Et alias ex terrenis possessionibus nihilo plus referet quispiam quam locum sepulcri, in quo post mortem jacebit corruptum cadaver. Tabernacula autem eorum, in quibus cum adhuc in vivis essent habitabant, ad alienos venient, et tradentur in generationem et generationem.

« Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos [3]. » Cum dixisset ea quæ impiis ante mortem obventura sunt; nunc qualia in inferno passuri sint enuntiat. Nam pecora mortis erunt, et ab ipsa pascentur. Secundum Symmachum autem, « Sicut pecora inferni sese constituerunt. » Noluerant enim sub bono pastore constitui; atque ideo pecora mortis effecti sunt : atque illos quidem abducet in

[1] Prov. XIII, 8. — [2] Psalm. XLVIII, 11, 12. — [3] Ibid. 15.

ignem æternum; alios, ubi est fletus et stridor dentium; alios, in tenebras exteriores. Pro illo autem, « Et auxilium eo- » rum veterascet in inferno a gloria eorum, » Aquila, « Et cha- » racter eorum conterere infernum ex habitaculo eorum. » Nam character quem sibi effinxerunt, eliminata ex seipsis Dei imagine ac similitudine, atque irrationabilium animalium, reptiliumque formis per varios improbitatis modos animæ suæ ascitis, in habitaculo inferni conteretur. Secundum Symmachum autem; « Robur eorum antiquabit infer- » nus a pretioso habitaculo ejus. » Nam robur illud, quod sibi ob insitam malitiam acquirere videbantur, antiquabit infernus in habitationibus ibidem positis. Et hic quidem impiorum finis. Pii autem illo tempore, matutina et nova luce donati, orienti impiorum dominabuntur; sive secundum Aquilam, « imperabunt; » sive secundum Symmachum, « subjicient sibi. » Nam cum impii hic proborum animas depresserint, illic animam piorum liberabit, ut ne una cum impiis abducantur; sed in aliis locis et ovilibus degant.

« Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur, confitebitur » tibi cum benefeceris ei [1]. » Justus omni tempore benedicit Deo; peccator autem tunc confitens solum benedicit Deo, cum quid boni sibi a Deo obvenerit.

PSALMUS ASAPH. XLIX[2].

Qui Asaph inscripti sunt, omnes numero duodecim extant. In sequentibus vero alii undecim habentur, qui a

[1] Psalm. XLVIII, 19. — [2] Id. XLIX, 1.

LXXII° incipiunt : ex quibus præsens psalmus avulsus est, nec sine causa. Sed quia præcedens psalmus de Dei judicio edisserebat, ac præsens similis est argumenti; merito post illum consequenter positus est. Enimvero eversa Moysis lege, novi Testamenti modum gentibus traditum profert. Atque idipsum evenit in psalmis filiorum Core : qui et ipsi numero duodecim. Sed octo priores deinceps positi sunt, a quibus avulsi quatuor reliqui, post psalmos Asaph sunt constituti : forte quia Asaphi fere omnes, Israëlis abjectionem et in omnes gentes dispersionem vaticinabantur, post quam Dei gratia omnes gentes adiit; quare reliqui filiorum Core psalmi illos exceperunt, qui universarum gentium vocationem prænuntiant.

« Deus deorum Dominus loquutus est, et vocavit ter- » ram. » Reliqui tres sic interpretati sunt : « Fortis loquens » vocavit terram. » Lxx autem deos vocarunt principes ac judices, quod proprium solius Dei est. Siquidem in LXXXI° psalmo postquam dixerat, « Deus stetit in synagoga deo- » rum, in medio autem Deos dijudicat [1]; » subjunxit, « Us- » queque judicatis iniquitatem [2] ? » Sic et lex præcipit : « Diis » non maledices, et principibus populi tui non convitiabe- » ris [3]. » Jure sic vocentur qui imaginem illam in se servaverint, quorum Deus totum orbem ad judicium evocat : ipseque Dominus Dei verbum, incarnatus per evangelium locutus est : et omnes quidem vocat, sed non omnes obsecuti sunt evangelio. Sed qui obedierunt, promissa nanciscuntur; iis vero qui gratiam contempserunt, in glorioso suo adventu ignem comminatur, venturus ex cœlesti Sion, de qua Paulus ait : « Ea vero, quæ sursum est Jerusalem » libera est, quæ est mater nostra [4]; » et c. Accessistis ad Sion » montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem [5]. »

[1] Psalm. LXXXI, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Exod. XXII, 28. — [4] Gal. IV, 26. — [5] Hebr. XII, 22.

» Species » autem « decoris » est gloriosa ejus theophania, quam aperte declarat illud : « Deus manifeste veniet. » In primo itaque adventu suo, dum ab hominibus judicio examinaretur, silebat, tantaque perpessus non sese ulciscebatur, nec omnibus suam exhibebat deitatem. « Tunc, » ait, « manifeste veniet et non silebit. » Ignis autem prævertens, regnum ejus expurgat, omnem, quæ uri potest, materiem absumens, ut neque ligna, neque fœnum, neque palea, ante conspectum ejus appareat. Arguet autem simul et approbabit, aliis dicens, « Venite benedicti patris mei; » aliis vero, « Discedite a me[1]. » « Ignis conspectu ejus exardes» cet[2]. » « Ignem veni mittere super terram[3]. » Ignem hic vocat doctrinam Dei verbi : quia ignis quidem pravos habitus comburit, mundos autem probat. Propterea « in circuitu » ejus tempestas valida. » Quotquot enim « volunt pie vivere » in Christo, persecutionem patientur[4]; » sed etiam inquit, « Tribulationem habebitis in mundo[5]. »

« Advocabit cœlum desursum, et terram discernere po» pulum suum. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant » testamentum ejus super sacrificia[6]. » Alio modo, prioris populi proprium judicium declarat, cœlum advocans et terram : quoniam cum legem per Moysem tradidisset, dicebat : « Testor vobis hodie cœlum et terram[7]; » ac rursum in magno cantico : « Attende cœlum, et loquar : et audiat » terra verba ex ore meo[8]. » Quamobrem ait Hesaias : « Audi » cœlum, et auribus percipe terra, Dominus locutus est : » Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me[9]. » Nunc quoque eosdem evocabit testes; ac quemadmodum Servator in Evangeliis ovile suum discernit, scilicet eos qui Ecclesiæ sunt, oves statuens a dextris, hœdos autem a sinistris; eo-

[1] Matth. xxv, 34. — [2] Psalm. xlix, 3. — [3] Luc. xii, 49. — [4] 2 Tim. iii, 12. — [5] Joan. xvi, 33. — [6] Psalm. xlix, 4, 5. — [7] Deut. xxx, 19. — [8] Id. xxxii, 1. — [9] Isai. i, 1.

dem modo ipse Dominus jam discernit populum suum. Hebraicum exemplar et reliqui, *congregate mihi*, inquiunt. Sicut enim in Evangelio dictum est : « Et mittet Angelos » suos, et congregabunt omnes gentes[1]; » ita et nunc iisdem præcipit. Vult autem sanctos prius quam impios segregari, utpote qui promissa consequi debeant.

« Numquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem » hircorum potabo[2]? » Esca Dei est de qua dixit : « Esurivi, » et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bi» bere[3], » et c., a quibus enutritus dicam, « In quantum fe» cistis uni ex his minimis, mihi fecistis[4]. » Immolari autem potest per divinos sermones ac gratiarum actionem, cum quispiam quæ Deo pollicitus est, opere compleverit. Vota enim promissiones Scriptura vocat, ut cum ait : « Si votum » voveas, ne tardes reddere[5]. » Melius siquidem est non vovere, quam vovere et non reddere. Sic igitur cum seminaveris ad justitiam, speres te fructum vitæ collecturum.

« Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias » meas, et assumis testamentum meum per os tuum[6]? » Transitionem sermo habet ab ordine justorum ad ordinem improborum. Ille enim aliquid amplius habuit, scilicet novi Testamenti scientiam. Peccatorem autem, non alienum a scripturis, sed prævaricatorem vocat. Illumque coarguit, non de transgressione circa sabbata aut hostias, aut similes escas; sed de legum naturalium violatione, quarum disciplinam a Deo traditam pro insana habebat : hanc enim peccando abjecit. Naturalis quippe lex ea est, nemini facere quæ pati noluimus. Mœchi autem sunt, impii idololatræ, et fures, qui veritatem suffurantur. Modo igitur ait, In malitia confidebas; mox, Dolose insidiabaris, simulabasque te sincere et quasi cum fratribus colloqui, et clam iis

[1] Matth. XXIV, 31. — [2] Psalm. XLX, 13. — [3] Matth. XXV, 35. — [4] Ibid. 40. — [5] Deut. XXIII, 21. — [6] Psalm. XLIX, 16.

maledicebas; insidias struebas iis, qui ex eadem quam tu matre orti sunt, sive ex Synagoga, sive ex Ecclesia : de quibus ego silebam, quando humanam assumpsi naturam. Sive alio modo : Ad pejora gradiebare, mansuetudinem, patientiam et tolerantiam meam despiciens : quare ulterius non patiar. Nam sic affectus eras, ut putares me gesta probare tua, aut neminem eorum recordaturum. At ego te arguens, omnia tibi ob oculos ponam, ut his conspectis, pudore afficiaris.

In finem psalmus David L[1].

Cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bersabee[2].

« Miserere mei, Deus, secundum magnam misericor» diam tuam[3]. » Quasi pro magno animæ vulnere, magna misericordia opus esse confitetur.

« Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo » munda me[4]. » Respice iterum ad Christi mysterium; nam purgatione legis præstantior baptismi virtus, hujus animæ emundationem perficit. Nam illa ad animæ puritatem advecta est.

« Tibi soli peccavi et malum coram te feci, ut justificeris » in sermonibus tuis et vincas cum judicaris[5]. » Non hoc ait : Uriæ injuriam non feci : sed qui magnum scelus in Deum aggredi ausus est, qui ex pastore rex effectus, inimicis devictis, atque nullis non ornatus beneficiis, benefico

[1] Psalm. L, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Ibid. 3. — [4] Ibid. 4. — [5] Ibid. 6.

per tale facinus gratiam rependerit. Illud autem, *coram te*, in historia explicatur : « Visum est, *inquit*, quod factum est, » malum coram Domino[1]. » Vel sic interpreteris : videbar aliquis esse cum a te protegerer, æstimabamque demum me immobilem esse, cum dicerem « in abundantia mea : Non » movebor[2] : *quare* avertisti faciem tuam a me et factus sum » conturbatus : » a misericordia tua sic edoctus : « Nisi Do- » minus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui » ædificant[3]. »

« Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in pec- » catis concepit me mater mea[4]. » Hæc similia fuerint iis quæ in Job leguntur : « Maledicta dies in qua natus sum, » et nox in qua dixerunt, Ecce masculus[5]. » Cur maledicta, nisi quia in iniquitatibus conceptus est? Consequens enim erat maledictionem subsequi peccatum. Iisdem usus verbis est Hieremias : « Maledicta dies in qua natus sum, et nox » in qua concepit me mater mea[6]. » Beatum enim fuisset, non peccare primam mulierem, et corruptæ proli operam non dare, ac manere in paradiso divinis Angelis similem : sed « invidia diaboli mors intravit in mundum[7]. » Generatio autem per sanguinem et carnem morti ministrabat, ad continuam mortalis generis successionem. Quamobrem conceptio, utpote morti subjecta, a beatis viris incusabatur. Symmachus vero, « In injustitiam utero gestatus sum, et in » peccatis parturivit me mater mea. » In utero, inquit, gestatus sum, ut transirem ad injustitiam, idque ut in peccatis natus, secundum hanc cogitandi rationem arguat : Non in iniquitatibus matris meæ, inquit, conceptus sum, non in iniquitatibus suis ipsa parturivit me; sed ego in iniquitatem natus sum, mortali indutus carne; et hæc dico « quoniam » veritatem dilexisti. »

[1] 2 Reg. XI, 27. — [2] Psalm. XXIX, 8. — [3] Id. CXXVI. — [4] Id. L, 7. — [5] Job. III, 3. — [6] Jerem. XX, 14. — [7] Sap. II, 24.

« Asperges me hyssopo, et mundabor : lavabis me, et » super nivem dealbabor[1]. » Hyssopus vacuitatis affectuum symbolum est, et ablutio cognitionem significat : per vacuitatem affectuum mundamur, et per cognitionem dealbamur.

« Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniqui» tates meas dele[2]. » Alia ratione, qui animam a mala conscientia purgatam habet, Deo dixerit : « Faciem tuam, Do» mine, requiram, ne avertas faciem tuam a me[3]. » Qui vero animæ vulnerum fœditatem conspicit, sese occultans jure magno judici ait : « Averte faciem tuam a peccatis meis; » at non a meipso; sed quasi ægrum curato.

« Redde mihi lætitiam salutaris tui[4]. » Quod discrimen apud Hebræos sit inter illud, *salutis tuæ,* quod frequenter occurrit; et illud, *salutaris tui*, declaratur. Nam illud, *salutare tuum,* apud illos scribitur, *Jesuach*, quod manifeste Salvatoris nostri Jesu nomen exprimit, sic enim omnes interpretantur; illud vero, *salutis tuæ, Isuach.*

« Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum » et humiliatum Deus non despiciet[5]. » Alius dixit : Sanis quidem convenit sacrificium laudis; ægris vero, sacrificium cordis contriti et humiliati. Quia vero secundum Symmachum, « confractum fuit cor meum, » merito precatus sum, ut pro confracto, mundum cor habeam; et pro contrito spiritu, secundum Symmachum dixi : « Et spiritum rectum » innova in visceribus meis. » Contritus autem spiritus est, qui sese per confessionem conterit: simileque est cor, quod per pœnitentiam sese humiliat. Illud enim, post peccati tumorem, ita affectum pro sacrificio Deus admittet.

« Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationem et » holocausta[6]. » Sed ad hæc dixerit quispiam, quare post-

[1] Psalm. L, 9. — [2] Ibid. 11. — [3] Id. XXVI, 8. — [4] Id. L, 14. — [5] Ibid. 19. — [6] Ibid. 21.

quam modo dixit, « Quoniam si voluisses sacrificium, de» dissem utique; » jam quasi Deo sacrificium accepturo post civitatis restaurationem, ait, « Tunc acceptabis sacrificium? » At non dixit simpliciter *sacrificium*, sed addidit, *justitiæ.* Quando acceptaveris Sion, et ædificati fuerint muri Jerusalem, tale tibi offeretur sacrificium. Namque religiosum institutum, imaginem sane referat cœlestis Dei civitatis; quare ecclesia Dei eodem nomine donatur, cujus muros dicit esse Angelos ipsam circumsistentes, sive sacros illos propugnatores ejus. Symmachus autem, dixit *accipies* loco illius, *acceptabis*. Oblationem vero et holocausta, *justitiæ* scilicet suppleas, atque insuper vitulos. Omnia quippe quæ persolvuntur *justitiæ* sunt, pro ratione incruentorum et spiritualium sacrificiorum, quæ in Ecclesia Dei per universum orbem offeruntur. In alio quoque propheta ad Judæos dictum est: « Non est voluntas mea in vobis, dicit » Dominus omnipotens, et hostias non accipiam de manu » vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum glorificatum » est nomen meum in gentibus: et in omni loco thymiama » offertur nomini meo, et sacrificium mundum [1]. » Ipsum nunc dicitur *sacrificium justitiæ*: est etiam laudis, ut supra dicebat: « Immola Deo sacrificium laudis [2]. »

In finem, intellectus David LI [3].

Cum venit Doëc Idumæus, et nuntiavit Sauli, ac dixit ei: Venit David in domum Achimelech [4].

Psalmus trigesimus tertius a Davide pronuntiatus est, « quando immutavit vultum suum coram Abimelech, et » dimisit eum, et abiit. » Hic vero secundum historiam illum

[1] Mal. I, 10. — [2] Psalm. XLIX, 14. — [3] Id. LI, 1. — [4] Ibid. 2.

subsequitur. Ait enim Scriptura Regnorum : « Et ibi erat » unus ex pueris Saül in die illa [1]. » Significatque quo tempore venit David in domum Abimelech, et acceptos a principe sacerdotum panes propositionis comedit. Eo enim ipso tempore profectus Doëc Syrus, qui pascebat mulas Saülis, ipsum Saülem adiit ac dixit ei : « Vidi filium Jessæ advenientem Nobam ad Abimelech filium Achitob sacerdotem, » et omnes filios patris ejus : qui consuluit pro eo Dominum, » et cibaria dedit ei. Et misit rex vocatum Abimelech sacer» dotem, et omnes filios patris ejus sacerdotes in Noba, qui » universi venerunt ad regem [2]. » Tuncque, jubente Saüle, ipse Doëc occidit sacerdotes Domini « trecentos et quinque » viros ferentes Ephod, et Nobam civitatem sacerdotum » percussit in ore gladii a viro usque ad mulierem, a puero » usque ad lactantem, et vitulum et asinum et ovem. » Hæc cum audisset David tali modo gesta esse, hos profert sermones, qui neque canticum, neque hymnus, neque quid simile inscribuntur. Qui enim potuit, in tot sacerdotum calamitate, cantica aut psalmos pro iis canere? Quare nullus hujusmodi titulus præmissus est; sed solum « in finem » dicitur, et « intellectus : » quia quæ sub finem habentur bona renuntiant, ubi dicitur : « Ego autem sicut oliva fructifera, » et c. Intellectu autem ex Deo eget præsentium sermonum sententia. Cum itaque apud Abimelech sacerdotalem gustavit cibum, mutato gustu suo, sive more suo, secundum reliquorum interpretationem, benedictiones et gratiarum actiones Deo emisit dicens : « Benedicam Dominum in omni » tempore, semper laus ejus in ore meo [3], » et cætera. Nunc autem, cognito calumniatoris Doëc facinore, quo pacto scilicet, diabolico usus scelere, tot sacerdotes occidisset; præsentes sermones ad ipsum dirigit dicens : « Quid gloria» ris in malitia, qui potens es? iniquitatem tota die et injus-

[1] I Reg. XXI, 7. — [2] Id. XXII, 9. — [3] Psalm. XXXIII, 2.

» titiam cogitavit lingua tua. » Et hæc quidem multo ante dicta sunt, quam historia quinquagesimi psalmi contingeret. Nam adhuc superstite Saüle et prius quam David regnaret, et res gesta, et psalmus dictus est. Ac diuturnis postea temporibus, post Saülis obitum, postremisque regni sui annis, confessionem in quinquagesimo psalmo expressam David protulit, quam tamen huic psalmo præmisit, propter ejus cum quadragesimo nono psalmo affinitatem, uti jam commonstratum est. Psalmi vero a LI ad LXX viginti numero, Davidis inscripti, ab alio principio argumentum mutuati sunt : videnturque vivente adhuc Saüle pronuntiati fuisse, antequam David regnaret. Nam is, quem jam tractamus, vivente Saüle dictus est : « Cum venit Doëc Idu» mæus, et nuntiavit Saüli, ac dixit ei : Venit David in domum » Abimelech. » Sed etiam LIII tunc pronuntiatus est : « Cum » venissent Ziphæi, et dixissent ad Saül : Nonne David abs» conditus et apud nos? » Quinquagesimus vero quintus sic inscriptus est : « Cum tenuerunt illum Allophyli in Geth ; » quo tempore nondum regnabat David, Saüle superstite. Quinquagesimus autem sextus sic titulum habet : « David, » cum fugeret a facie Saül in speluncam. » Similiter et LVIII. « Quando misit Saül, » ait, « et custodivit domum ejus, ut » eum interficeret. » Quinquagesimus vero nonus, etiamsi post mortem Saülis pronuntiatus fuerit, jam regnante Davide ; at ipse quoque ante admissum in Uriam facinus editus est : quod ex inscriptione significatur, temporis notam ferente his verbis : « Cum succendit Mesopotamiam Syriæ, » et Syriam Soba : et conversus Joab percussit vallem Sali» narum, duodecim millia. » Hæc porro tempore prævertunt confessionem in L psalmo factam. Insuper LXII a Davide dictus est, « cum esset in deserto Idumææ, » vivente adhuc Saüle. Ac mihi perpendas velim, quo pacto plerique in secunda parte libri psalmorum Davidis positi psalmi, excepto

quinquagesimo, eos qui ab ipso diu ante tempus gesti in Uriam facinoris pronuntiati fuerant, præoccupaverint. Prima sane pars ejusdem libri a primo ad quadragesimum, contrarium habet ordinem : namque pars illa eos, qui post confessionem quinquagesimi psalmi dicti sunt, complectitur. Tertius itaque psalmus a Davide pronuntiatus est, «cum fugeret a facie Absalonis filii sui.» Fugit autem a filio post historiam Uriæ. Imo etiam in sexto pro eodem facinore flebat dicens : « Laboravi in gemitu meo : lavabo per »singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum »meum rigabo [1]. » Septimus item, «pro verbis Chusi filii »Jemini dictus, ejusdem temporis fuerit. Chusi enim qui princeps amicorum David fuerat, cum Absalone junctus est. Et jam quidem commonstratum est decimum septimum circa finem vitæ David dictum fuisse. Similiterque trigesimus septimus, inscriptus « in rememorationem, » eamdem præferens quam sextus sententiam, iisdem verbis incipit dicens : «Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira » tua corripias me. » In sequentibus vero eamdem, quam in Psalmo quinquagesimo, confessionem edit; sive in aliis, sive in hoc dicto : « Quoniam iniquitates meæ supergressæ » sunt caput meum. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices » meæ a facie insipientiæ meæ [2]. » Ac si eadem per te colligas, multa in prima parte libri psalmorum deprehendas, quæ post tempus historiæ de Uria prolata sunt; atque ea quæ post quinquagesimum posita sunt; gestum in Uriam facinus tempore prævertere comperies. Quid igitur causæ est, quod non secundum temporum seriem, qui primi tempore sunt, primi positi sint : sed qui primi, superstite Saüle dicti sunt, in secunda psalmorum parte sint constituti; et in prima, qui tempore posteriores erant ? Ego vero arbitror ideo hunc ordinem sumptum esse, ut ne a præstan-

[1] Psalm. VI, 7. — [2] Id. XXXVII, 5.

tioribus ad pejora sermo declinaret. Illud enim : « In finem » ne disperdas, » etiam pro psalmorum ordine observatum videtur. Quare tristiora primo posita sunt ; ut mitiora pro secundis servarentur, occultatis et oblitteratis pejoribus per meliora illa secundo loco posita. Verisimile autem est Davidem ab se patratum postea facinus per priora illa bona opera tegere voluisse. Potest etiam dici, ex sublimi pietate Davidem confessiones suas primas statuisse; quia « justus » in principio sermonis accusator est sui [1]. » Cum tanta porro de ordine psalmorum a nobis exquisita fuerint; jam tempus est ad propositas LI psalmi voces accedere.

Hæc itaque scribit, cum edidicisset quæ Doëc Syrus, structis contra se calumniis, gesserat. Quamobrem ceu ipsum alloquens ait : « Quid gloriaris in malitia, qui potens » es [2] ? » sive etiam diabolum compellat, qui in ipso operabatur. Non nesciebat enim illum sibi semper adversarium esse, et assidue se impugnare, modo per Saülem, modo per Doëcum, ac plerumque aliorum ministerio. Qui ergo in malitia infirmus, invalidus ac debilis est; cum meliores in ipso mores prævaleant, utpote qui in malitia infirmior sit, dum peccat sese occultabit, et pungente conscientia fortasse recipiscet, atque malitiæ suæ remedium per confessionem ac sinceram pœnitentiam excogitabit. Sed qui potens est in iniquitate, in ipsa superbit et gloriatur, et quasi magno edito facinore sese ostentat. Ac videtur mihi, in præsenti sermone contrarium describi morem, ei qui in psalmo L de confitente designatur. In illo namque qui semel in malitiam lapsus erat, aliquando recipiscebat, ac sese macerabat in confessione, suaque mala deflebat. At ei de quo nunc sermo, in malitia degenti dicitur : « Et eradet te » de tabernaculo tuo, et eradicabit te de terra viventium in » æternum [3] ; » ut videntes justi semper timeant, ipsumque

[1] Prov. XVIII, 17. — [2] Psalm. LI, 3. — [3] Ibid. 7, 8.

derideant, ac dicant: « Ecce homo, qui non posuit Deum » virtutem suam; sed speravit in multitudine divitiarum sua- » rum, et prævaluit in calamitate sua[1]. » Hæc porro quasi de Doëc dicta sunt, qui genere quidem Syrus erat, sed in medio Israëlis versabatur; imo fortasse piam religionem simulans, una cum multitudine in tabernaculum Dei concesserat. Et sane dicta sunt isthæc ad quemque in malitia potentem, qui lingua pro gladio utatur ad animarum perniciem, quem ceu quamdam amaram et exitiosam radicem, animarum agricola evellet; etiamsi videatur ad breve tempus in tabernaculo Dei et in Ecclesia ipsius plantatus fuisse. Evulsus autem talis homo ac procul tabernaculo sanctorum ejectus, in miserabile spectaculum ponetur ad utilitatem et castigationem videntium: qui terribile Dei adversus hujusmodi hominem judicium oculis percipientes, id curabunt, id cavebunt, ut ne in paria incidant. Deinde pristinam potentis in malitia arrogantiam, sublimitatem et superbiam memoria repetentes, atque advertentes eam, quæ postea ipsum invasit, abjectionem ac perniciem, risu dignum æstimabunt, considerantes ex qualibus in qualia deciderit; judicium Dei probabunt, justumque esse fatebuntur. Sub hæc calamitatum impii causas expendent, rectum esse judicium Dei prædicantes. Oportuerat enim non tam efferri de divitiis, nec de vanitate vitæ præsentis extolli; sed unum Deum in spem et auxilium sibi ponere, atque in tali spe non fluctuare. Ille vero bona animæ suæ anchora dimissa, atque in divitiis inanibus spe reposita, sibi ipsi illusit; nihilque aliud de vana illa et insana arrogantia retulit, quam quod se ridiculum præberet.

« Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi » in misericordia Dei in æternum et in sæculum sæculi[2]. » Qui finis futurus sit ejus qui potens est in iniquitate, ex jam

[1] Psalm. LI, 9. — [2] Ibid. 10.

dictis edidicimus. Ego autem, ait David, his eruditus a Spiritu sancto, neque de multitudine temporanearum divitiarum, neque de vanitate mortalis vitæ unquam extollar: nam « vanitas vanitatum, omnia vanitas [1]. » Imo vero viam potentis in iniquitate fugiens, linguam et verba mea non in perniciem aliorum exacuam; sed ad utilitatem animarum, et ad ministerium salutaris sermonis. Et in reliquis operibus sic virens, sic fructifer evadam, ut anima mea arbori semper virenti ac fructiferæ in domo Dei plantatæ comparetur. Quamobrem dico: « Ego autem sicut oliva fructifera in domo » Dei; » sive secundum Symmachum: « Ego autem sicut » oliva virens in domo Dei. » Neque enim domo Dei abnuebam; sed intus in ipsa quasi in agro Dei plantatus, et rivis fontis in domo Dei scaturientis fruens, fructifer ac semper virens evasi, exemplo arboris olivæ, quæ inter semper virentes annumeratur. Observes velim Davidem hæc dicentem non fuisse in Jerusalem, quam domum Dei esse arbitrabantur Judæi; nondum enim ædificata fuerat; sed neque in Tabernaculo a Moyse structo, quod adhuc penes Judæos erat. Cum enim fugeret a Saüle, apud alios morabatur: et tamen non ignorabat se in domo Dei plantatum esse; intelligens domum Dei, religiosum esse institutum. Et quoniam fructifer erat, neque amaros, sed dulces et humanitate plenos fructus ferebat, jure fructuosæ arbori olivæ comparabatur, exemplo misericordiam in proximos, et humanitatem in omnes significante. Utpote igitur qui tot bonis instructus esset, consequenter infert: « Speravi in miseri- » cordia Dei in æternum et in sæculum sæculi. »

Nam illius quidem, qui potens est in iniquitate, finem significabat esse eradicationem et destructionem: radicem enim amarorum fructuum feracem, a sapiente omnium agricola eradicari oportebat. Qui vero sicut oliva fructifera in

[1] Eccles. I, 2.

domo Dei, speravit in misericordia Dei in æternum et in sæculum sæculi, immortalitatem et vitam æternam refert ob bonam spem, qua numquam excidet; nam secundum Apostolum, « spes non confundit [1]; » deinde, utpote de bonis fructibus, bonam sibi spem consignans, horum causam bonorum omnium subministratori ascribit dicens : « Confite» bor tibi in sæculum, quia fecisti [2]. » Neque enim ego, inquit, me sicut olivam fructiferam composui; sed tu fecisti : abs te enim gratia; quare numquam finem faciam tibi gratias habendi ac confitendi : sed postquam semel speravi in misericordia Dei, « expectabo nomen ejus. » Nam cum bona spes subsit, patientia nobis opus. Quapropter « expectabo » nomen tuum, » ait, « quoniam bonum est in conspectu » sanctorum tuorum; » sive secundum Symmachum, « Quo» niam bonum est nomen tuum in conspectu sanctorum tuo» rum. » Gnarus itaque ipsum bonum esse et bonorum auctorem, non potentibus in malitia, non abjectis hominibus, sed sanctis; jure « expectabo nomen tuum, » bona spe fruens me numquam lapsurum a misericordia tua. Sic itaque in ipso speravi in æternum et in sæculum sæculi.

In finem, pro Maheleth, intelligentiæ David LII.

« Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Corrupti » sunt et abominabiles facti sunt in iniquitatibus, non est » qui faciat bonum [4]. » Quinquagesimus psalmus confessionis modum ejus, quem admissi peccati pœnitet, complectitur; sequens vero in malitia potentis et impii moris insa-

[1] Rom. v, 5. — [2] Psalm. LI, 5. — [3] Id. LII. 1. — [4] Ibid. 2.

niam describit; ac qualis cum istum, tum priorem finis exceperit. Nam ei qui in malis suis gloriabatur dictum est : « Propterea Deus destruet te in finem, evellet te et emigra» bit te de tabernaculo; » ex persona autem confitentis subjungitur: « Ego autem, sicut oliva fructifera in domo Dei, » speravi in misericordia ejus in sæculum. » Hic vero qui psalmus non est, neque enim ita inscribitur; sed neque canticum, neque quid simile, salutaris Dei adventus prophetiam continet, quem multi prophetæ et justi voluerunt videre. Præsens itaque, quasi in omnium hominum ruina, et quasi in communi naufragio hæc precatur : « Quis dabit ex » Sion salutare Israel? cum converterit Dominus captivita» tem plebis suæ, exultabit Jacob et lætabitur Israel; » quando confitens declaransque peccata sua, per salutarem Dei adventum purgationem consecuturus erat; quando impii et in malitia potentes hominum mores, non per alium quam per unum Salvatorem, qui insanabilibus animæ morbis mederi valet, curari poterant. Et hæc de serie dicta sint.

Observa porro hanc prophetiam bis in libro psalmorum ferri; in prima parte, psalmo tertio decimo; in secunda, eo quem jam tractamus. Nam a principio ad finem iisdem fere verbis jacet decimus tertius ac præsens psalmus; his verbis incipiens : « Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus; » his vero desinens : « Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum » converterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit » Jacob et lætabitur Israel. » Modicis autem verbis ambo differunt. Nam in titulo, decimus tertius, « in finem Da» vid, » habet; hic vero eamdem quidem sententiam præfert; sed hæc insuper addit, « pro Maheleth, intelligentiæ. » Aquila, « super chorea » interpretatus est; Symmachus « per » chorum; » Theodotio, « pro chorea; » et Quinta editio similiter. Necessario autem « intelligentiæ » dicitur; quia in-

telligentia nobis opus, ut capiamus quæ sit illa chorea, in titulo indicata; et qua de causa, semel prolata prophetia in psalmo decimo tertio, secundo hic repetatur. Illud autem, « in finem, » quod in utroque legitur, tempus quo impleri debent quæ in prophetia feruntur significaverit. Quia enim in consummatione sæculi, salutare Dei quod in terra hominibus illuxit, choream constituit ex omnibus gentibus in ecclesia ipsius congregatam, ad hymnos et gloriam Patri ipsius referendam; jure ad talis choreæ intelligentiam nos sermo concitat. Et vide mihi, quæso, rem permiram: dum enim hunc titulum edit, « pro chorea, » vel, « pro choro; » nullum esse in terra bonum hominem, ac ne vel unum qui faciat bonitatem enuntiat; dicens in sequentibus: « Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. »

Si itaque sic se res habebant apud homines, ut nullus in filiis hominum bonus reperiretur, quare pro chorea psalmum dici inscriptio significat? Verum dicas, quia omnes declinaverant usque ad unum, ac corrupti erant qui in terra versabantur, et abominabiles facti erant in iniquitatibus; merito prophetam in sequentibus precatum his verbis esse: « Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum converterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, et lætabitur Israel. » Nam prophetici Spiritus afflatu noverat, per salutare illud, captivitatem plebis reversuram et liberandam esse ex inimicorum dominatu. Quibus absolutis, Dei choream ex iisdem a captivitate liberatis constituendam esse. Jure igitur hæc dicta ad finem remittuntur, et « pro Maeleth, » id est, « pro chorea » dicta sunt: ac si clarius explicaretur, pro iis qui liberandi sunt a captivitate; quare nos ad intelligentiam remittit. Dicta autem est prophetia,

« Davidi, » quia ab ipso Davide prolata; quapropter apud reliquos interpretes, « Davidis, » inscripta est. Ac dici potest Davidem, qui ante dixerat, « Ego autem, sicut oliva » fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei, » bene novisse se non alio modo misericordiam consecuturum esse, quam per salutare illud quod in vaticinio ferebatur. Quamobrem in quinquagesimo dicebat : « Redde mihi lætitiam » salutaris tui ; » in hoc autem : « Quis dabit ex Sion salutare » Israel ? » Rogabat quippe commune bonum sibi quoque erogari. Decimus tertius etiam magnam cum præcedenti, scilicet cum duodecimo, habet affinitatem. Nam postquam rogavit idem in duodecimo, ac dixit, « Usquequo, Domine, » oblivisceris me in finem ? usquequo avertis faciem tuam a » me ? » quibusdam postea additis, ita claudit : « Ego autem » in misericordia tua speravi. Exultabit cor meum in salu» tari tuo. » Et quia in duodecimo salutare illud memoravit, in decimo tertio consequenter ait : « Quis dabit ex Sion sa» lutare Israel ? »

Inscriptio itaque, quæ multa eget intelligentia, pro chorea dicebatur per Salutare in hominibus constituenda, ac post Salvatoris nostri Jesu Christi adventum opere perfecta; per quem in universo orbe una constitit Deo chorea, qualis visa numquam fuerat; scilicet catholica ecclesia Dei, supra firmam immobilemque salutaris verbi petram fundata. Quæ autem initio prophetiæ dicuntur, omnium qui in terra sunt hominum quasi naufragium inducunt. Nam ait : « Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Corrupti » sunt et abominabiles facti sunt in iniquitate : non est qui fa» ciat bonum [1]. » Eadem vero in XIII° habentur, maxime secundum Hebraïcam linguam, in qua eadem verba, eædem litteræ in ambobus psalmis feruntur; etsi in versione nostra quasdam diversas voces præferre videantur. Nam pro illo :

[1] Psalm. LII, 2.

« Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniquitate ; » xiii[us], « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis; » ac rursum pro illo : « Non est qui faciat bonum, » habet ille : « Non est qui faciat bonitatem ; » nam diversitas apud interpretes solum fertur. His porro significatur lapsas prorsus fuisse communes de Deo cogitationes ; atque impiam irreligiosamque omnium hominum sententiam ante Salvatoris nostri adventum obtinuisse. Nam cum Deus in communibus cogitationibus bona cognitionis suæ semina jecerit, quemque in hominibus insipientem tanta subversio occupaverat, ut impiam sententiam in mente sua servaret, ac nullum esse nec in universo extitisse Deum cogitaret. Et hic sane vere atheus et prorsus insipiens erat, qui neque providentiam omnia prospicientem, neque mentem illam universalem, neque substantiam omnia exuperantem omniumque opificem, existere definiret. Reliqui vero homines multorum numinum errori per idololatriam sese tradentes, alio insipientiæ modo in nullius Dei cultum prolapsi sunt : qui etiam sparsa illa in se de Deo sana semina extinxerunt, ac mortuorum simulacrorum abominationi sese dediderunt, quæ nullius pretii et vere execranda erant colentes. Quare dictum est : « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in » iniquitate. » Quod clarius interpretatus Symmachus est his verbis : « Corrupti sunt et abominationi studuerunt cum ini» quitate. » Abominationi namque studuerunt, iis quæ non erant, ac si existerent, simulacra erigentes cum suprema omnium iniquitate. Ecqua enim illa deterior iniquitas, qua dicentes se sapientes esse, « stulti facti sunt, et mutaverunt » gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis cor» rupti hominis, et volucrum et quadrupedum et serpen» tium[1] » secundum S. Apostolum?

Deinde consequenter agentes ad impia et perversa studia

[1] Rom. I, 23.

sua, in omnem improbitatis speciem lapsi sunt. Quare dehinc subjungitur: « Non est qui faciat bonum. Deus de cœlo » prospexit super filios hominum, ut videat si est intelli» gens, aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul » inutiles facti sunt, non est qui faciat bonitatem usque ad » unum [1]. » Insipiens sane sese decepit, dicens in corde suo non esse Deum: ac reliqui omnes abominabiles facti sunt, abominationi studentes. At sermo verus docet eum, qui supra omnia est, Deum ac Dominum, non existere modo et omnia complecti; sed etiam prospicere et considerare, non solum præcipuas universi partes, sed singula quoque, et filios hominum in terra versantes. Deinde quia filiis hominum prospiciens, ex propria magnitudine descendens, quasi ex altissimo cacumine virtutis suæ omnibus præeminente, descendit ad eos, qui in terra erant, homines internoscendos, explorans num quis esset qui providentiæ suæ administrationem intelligeret, et num quis postpositis omnibus hujus vitæ fallaciis, ad se perquirendum attenderet. Cumque hujusmodi neminem lustrando invenisset, quod omnes declinassent et simul inutiles facti fuissent, ita ut ne vel unum qui faceret bonum reperiret; jure comminatur iis qui sese corruperant, quæ sequuntur proferens: « Nonne » scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant » plebem meam comestione panis? Dominum non invoca» verunt: illic trepidaverunt timore ubi non erat timor [2]. » Quia ex proprio domicilio prospiciens Deus, id est, ex cœlo, ubi habitare dicitur propter eos qui ibi regnum ejus possident, omnes filios hominum vidit inutiles factos, a recta via declinasse; jure ceu quidam pastor bonus gregem suum in hominibus existentem curans, perversionis auctoribus comminatur dicens: « Nonne cognoscent qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comestione panis? »

[1] Psalm. LII, 3, 4. — [2] Ibid. 5, 6.

Et hæc videntur mihi de adversariis potestatibus invisibilium inimicorum et hostium generis humani dicta esse. Hi enim hominum genus cibum sibi fecerunt, ceu immanes feræ animas eorum devorantes, ut in prophetiis dictum est: « Qui devorant populum meum toto ore[1]. »

Hi igitur, inquit, utpote qui Deum ob oculos non ponant, jam contra populum, et contra meum in hominibus rationabilem gregem hæc egerunt. Num ergo semper sic agentes perseverabunt? Esto jam Deum non invocaverunt, Deo contraria et inimica operati, annon quodam tempore cognoscent ultionem ipsis inferendam? Sane tempus erit in quo trepidabunt timore. Quodnam illud, nisi quando illucescente Salutari, nullus ultra metus pecoribus meis aderit, illas autem immanes feras, occultos et invisibiles dæmones timor corripiet, ubi non erit timendi locus? Tunc enim iis quidem qui bonis erunt digni nullus erit metus; iis vero, qui jam contra populum meum eriguntur, ingruet timor iræ ipsos invasuræ, quæ instans, « dissipabit ossa » eorum qui hominibus placent; » qua confundentur; quia tunc omnium judex ipsos nihili faciet. Pro illo autem: « Quo» niam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent, » Symmachus ita interpretatus est: « Nam Deus dissipabit » ossa eorum qui castrametantur circa te: confunderis quia » Deus reprobavit eos. » Aquila autem eidem sententiæ hæret dicens: « Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui cas» trametati sunt circa te: confusus es, quoniam Deus abje» cit eos. » Sermonis autem sententia declarat, prædictorum populi insidiatorum, videlicet invisibilium inimicorum et occultorum hostium, virtutes delendas esse. Nam ossa inimicorum dissipata, malitiæ eorum virtutes fuerint, quas notato tempore Deum dissipaturum comminatur. Tunc porro etiam confundentur, cum Deus eos reprobaverit, ac

[1] Isai IX, 12.

despexerit, nihil eos esse comprobans. Hæc merito interminatus est hominum curator Dei verbum; quoniam prospiciens de cœlo super filios hominum, ac perlustrans num quis esset inter eos intelligens aut requirens Deum, nullum invenit; sed deprehendit omnes insidiis inimicorum declinasse ac inutiles factos esse, ut ne vel unus residuus esset bonis operibus deditus. Priora itaque tertius decimus etiam complectitur : quæ sequuntur vero inter se differunt. Nam in decimo tertio his subjungitur illud : « Quoniam Deus in generatione justa est, consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est ; » hic vero : « Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt quoniam Deus sprevit eos. » Sed quæ tertium decimum spectant suis locis propria interpretatione donata sunt. Quæ vero jam tractantur, qua ratione explicaverimus, cuique legenti palam est.

« Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob et lætabitur Israel [1]. » Cum propheta ex revelatione Spiritus sancti magna concepisset animo de pernicie inimicorum humani generis, deinde addidit illud : « Quis dabit ex Sion salutare? ac si diceret, quis dabit hæc jam opere compleri? Non enim alia ratione liberatio a malis rata erit filiis hominum, nisi per solum adventum Salutaris Dei, de quo multa feruntur in omnibus Scripturis. Precatur itaque dicens : « Quis dabit ex Sion Salutare Israel? » Plerumque autem diximus, Christum Dei, Salvatorem et Dominum nostrum hoc in prophetiis modo appellari; nam illum Salutare vocare solent : quod ab omnibus gentibus cognitum iri prænuntiabant sive in aliis, sive in hoc dicto : « Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus, annuntiate de die in diem

[1] Psalm. LII, 7.

» salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus [1]; » ac rursum : « Cantate Domino canticum novum, quia mira» bilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu » gentium revelavit justitiam suam [2]; » et Hesaias : « Revela» bit, *inquit*, Dominus brachium sanctum suum in con» spectu omnium gentium [3], » et c. Et jam sæpe verborum eventum exposuimus, testimonio Simeonis fultum, qui Salvatorem et Dominum nostrum Jesum Christum adhuc infantem, in ulnis accipiens, sic vociferatus est : « Nunc di» mittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in » pace : quia viderunt oculi mei salutare, quod parasti ante » faciem omnium populorum [4]. »

Sed hæc quidem in Evangeliis impleta sunt. Antiqui vero prophetæ Spiritu quod futurum erat prævidentes, et bonorum desiderio amoreque capti, clamabant in orationibus, modo quidem illud proferentes : « Ostende nobis, Domine, » misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis [5]; » modo autem in oratione dicentes : « Quis dabit ex Sion salutare » Israel? » Quid enim post Salutaris adventum evasurum esset, in sequentibus sermo declarat dicens : « Cum converterit » Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob et læta» bitur Israel. » Viden' quo pacto, post Salutaris adventum, conversionem captivitatis futuram esse vaticinatur, secundum illam Salvatoris vocem, quæ in propheta ex ejus persona loquente fertur : « Spiritus Domini super me, eo quod » unxerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare » captivis demissionem, cæcis visus restitutionem [7] ? » Quam prophetiam Salvator in synagoga Judæorum, manibus accipiens, postquam locum legisset, obsignavit dicens : « Ho» die hæc Scriptura impleta est in auribus vestris [8]. » Remissa itaque captivitate, ex ea postea choreæ constituuntur,

[1] Psalm. XCV, 1. — [2] Id. XCVII, 1. — [3] Isai. LII, 10. — [4] Luc. II, 29. — [5] Psalm, LXXXIV, 8. — [7] Luc. IV, 18. — [6] Isai. LVI, 1. — [8] Luc. IV, 21.

quæ hymnos liberatori Regi emittunt. «Tunc exultabit Ja»cob, et lætabitur Israel.» Tunc, quandonam, nisi tempore memoratæ illius libertatis populi Dei, ita ut intelligas alium esse liberatum populum, alios eos qui de ipsius salute lætantur? Hæc enim sententia subindicatur cum dicitur: «Cum converterit Deus captivitatem plebis suæ,» et c. Hi namque lætabuntur cum converterit Dominus captivitatem plebis suæ. His itaque duos ordines declarat, alium eorum qui in captivitatem abducti quidem sunt, sed per salutare libertatem sunt consecuti. Dicas igitur illos olim prophetas, justos, patriarchas, et quotquot ab errore idololatriæ puri fuerunt, ipsos esse qui in captivitatem a spiritualibus inimicis abducti non sunt: eos vero ex gentibus qui in nullius Dei cultum sese verterunt; eos item qui multorum numinum errori se subdidere; sive etiam qui ex circumcisione peccatis suis venditi sunt: atque in summa omnes, de quibus superius dictum est: «Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus, »corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniquitate,» eos, inquam, esse qui cativitatem passi sunt. Quibus per salutarem adventum liberatis, chorus propheticus qui jam olim in Deo requievit, quique proprie Jacob et Israel, ob res per nomina hujusmodi significatas, appellatur, exultabit et lætabitur, ut propriis membris gratulatus iis qui per Salutare libertatem nacti sunt.

In finem, in hymnis, intellectus Davidi, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saül : Nonne David absconditus est apud nos? LIII[1].

« Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua » judica me. » Sicuti psalmos qui in prima parte libri sunt, post lapsum in uxorem Uriæ pronuntiatos fuisse ex singulorum titulo demonstratum est; ita nunc quoque singulorum psalmorum inscriptiones, notam temporis quo recitati sunt præferunt. Præsens itaque psalmus nos statim remittit ad primum Regnorum librum; ut inde discamus, quibus de rebus hunc hymnum David emiserit. Historia porro sic habet: « Et sedes habebat David in deserto Masedec in angustis : et » morabatur in monte, in deserto Ziph[2]. » Deinde ut « venit » Jonathan filius Saül ad ipsum, et dixit illi : Ne timeas; ne» que enim te inveniet manus Saül patris mei : et tu regna» bis super Israël, et ego ero tibi secundus, et Saül pater » meus scit hoc. Et percusserunt ambo fœdus coram Do» mino, mansitque David, et Jonathan abiit in domum » suam[3]. » Quibus deinde subjungit : « Et ascenderunt Zi» phæi ex arido loco ad Saül in collem dicentes : Nonne ecce » David latitat apud nos in Mesara in angustis, in nova[4]? » Quod cum didicisset Saül ad Davidem insequendum versus est. Jamque proximum erat ut eum caperet; scriptum enim est : « Quod cum audisset Saül, persecutus est David in de» serto Maon. Et ibant Saül et viri ejus ex parte montis hu» jus : et erat David obtectus ut abiret a facie Saül; et Saül

[1] Psalm. LIII, 1, 2. [2] 1 Reg. XXIII, 14. [3] Ibid. 16.– [4] Ibid. 19.

» et viri ejus castrametabantur contra David et viros ejus, » ut caperent eos. Et nuntius venit ad Saül dicens, Festina » et veni, quia irruperunt Allophyli in terram. Et reversus » est Saül, desistens persequi David : et perrexit in occur» sum Allophylorum[1]. » Hæc sunt quæ historiam spectant. Quibus de causis ereptus David ex manu Saülis hunc hymnum scripto tradidit, notans per inscriptionem tempus ac rem ipsam. Quare ad intellectum rei quæ narratur nos provocat, dicens : « In finem, in hymnis, intellectus Davidi. » Secundum Aquilam vero, « Victoriæ auctori, in psalmis, » scientis Davidis ; » secundum Symmachum autem, « Trium» phale, per psalteria, de intelligentia Davidis. » Quia fugiens, et desertum transcurrens, pro præsidio psalterii instrumentum secum agebat, ipso usus, atque hymnos per illud Deo emittens : cantica et psalmos spirituales pro sacrificio persolvens; pro thymiamate autem boni odoris, per orationes spirituale ministerium obiens.

« Cum venissent ergo Ziphæi, ac dixissent ad Saül : Nonne » ecce David absconditus est apud nos[2] ? » Hæc cum David, sive ex revelatione Spiritus prophetici, sive ex quopiam talia nuntiare solito edidicisset, accepto statim præ manibus psalterio, per illud Deo rationabile sacrificium offert, hæc loquens, quibus a Deo salutem obtinere, non per aliud quodpiam, quam per nomen ejus postulat, quare ait : « Deus, in nomine tuo salvum me fac[3] ; » gnarus scilicet esse quoddam nomen, quod est super omne nomen. Quemadmodum enim in incantationibus contra reptilia venenosa, quædam assignata vocabula et nomina sunt, tanta vi potestatis instructa, ut reptilium terribilissima vel sopiant vel extinguant; sic et ille probe sciebat nomen illud super omne nomen, salutare quidem iis esse qui salute digni sunt; inimicos vero et adversarias potestates fugare. Volebat itaque

[1] I Reg. XXIII, 25. — [2] Psalm. XLIII, 2. — [3] Ibid. 3.

salutem in nomine Dei consequi, idque non sine examine; sed si dignus salute deprehenderetur. Quamobrem addit, « et in virtute tua judicabis mihi; » sive secundum reliquos interpretes, « jus dices mihi. » Nam prius rogat judicari se et jus dici sibi adversus impulsores et calumniatores : ac deinde si injuria affectus videretur, a judice vindicari, qui injuria se afficientes adoriretur. His dictis adjicit : « Deus, » exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei; » quasi disceptans pro causa sua in conspectu sui et inimicorum suorum judicis. Ut autem defensio sua admittatur, orationem, quam exaudiri rogat, emittit dicens : « Deus, » exaudi, » et cætera. Quid porro sibi vellet oratio, et quam defensionem institueret, sub hæc explicat his verbis, « Quo» niam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsie» runt animam meam, et non proposuerunt Deum ante con» spectum suum[1]. » Hæc erat disceptatio. Ac vide mihi quo pacto non longum proferat sermonem; sed utpote Deum omniscium alloquens, rem ipsi solum commemorat, longamque negotii explicationem silentio premit. Num vero per alienos subindicat Ziphæos, qui ipsum apud Saülem incusaverant? Ac per fortes illos animam ipsius quærentes, Saulem et comites ejus, qui Deum non proponentes ante conspectum suum, insequebantur eum qui nihil sibi injuriæ intulisset; ac eo sese fallebant, quod putarent se posse præter Dei voluntatem aliquid illi mali infligere? Id sane erat hominum qui non proposuerant Deum ante conspectum suum.

« Hæc porro scripta sunt, *inquit Apostolus*, in admoni» tionem nostram[2], » ut imitatores sanctorum efficiamur, si quando in similia inciderimus. Non est sane tempus, quo qui volunt pie vivere non persecutionem patiantur, et non odio injuste habeantur ab iis, qui contrariam vitæ ratio-

[1] Psalm. LIII, 5. — [2] I Cor. X, 11.

nem instituerunt. Et vero necessaria hæc nobis sunt ad disciplinam; ut scilicet nos quoque hac ceu incantatione utamur; hujusmodi voces Deo emittentes, cum in manus inimicorum delapsi, eorum insidiis et calumniis cum periculo impetimur; persuasi non inutilia fore orationis verba, sed auxilio nobis magno futura, utpote qui primi orationi nos dederimus. Hæc precatus itaque David, continue propitium habuit Deum, et ejus ope dignatus est. Nam cum proximum esset ut caperetur et Saülis manibus traderetur, insperato servatur a Deo, nuntio Saülem ad alia negotia abducente, secundum historiam jam enarratam. Quamobrem ait postea : « Ecce enim Deus adjuvat me, Dominus susceptor est animæ meæ. Avertet mala inimicis meis, et in veritate tua disperde illos. Diapsalma[1]. » Diapsalma mutationem sententiæ induxit. Illa enim ceu orando Deo emiserat; hæc vero quasi prophetice subjungit, quæ salutem precanti prænuntiant, inimicis vero, e quorum manibus eripi rogavit, perniciem. Hæc igitur Spiritus sancti afflatu vaticinatur; his ea significans quæ se spectarent : « Ecce enim Deus adjuvat me, Dominus susceptor est animæ meæ[2]. » Quæ vero ad inimicos suos pertinent, scilicet ad Ziphæos, qui ipsum apud Saülem calumniati sunt; sive ad spirituales quosdam et occultos hostes, qui ejus secundum Deum profectui invidebant, atque ideo conspirationem adversus eum conflabant, his verbis effert : « Avertet mala inimicis meis, et in veritate tua disperde illos. » Secundum vero Symmachum : « Retribuet, *inquit*, mala iis qui mihi muros auferunt : in veritate tua silere fac eos. » Et vide, num hæc cum historia quadrent. Nam Ziphæi ipsum apud se latitare volentem, quasi denudantes et muros ipsi auferentes, ipsum calumniis et verbis diabolicis impetebant apud Saülem : quare illos jure subindicavit his verbis : « Retribuet mala

[1] Psalm. LIII, 6, 7.

»iis qui mihi muros auferunt, et in veritate tua silere fac »eos.» Bonum ipsis silentium est, ut ne talibus adversum me calumniis utantur. Admodum autem congruenter Deum susceptorem, sive *fulcrum* animæ suæ secundum Symmachum vocavit. Quia enim superius fortes quærebant animam ejus; neque ita corpori insidias struere cogitabant, ut animæ; merito ipse Dominum susceptorem animæ suæ nuncupavit. Nihil quippe de corpore neque de rebus extra positis sollicitus erat, neque de temporanea hac vita; sed de anima tantum.

«Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini tuo, »Domine, quoniam bonum est[1].» Cum prioribus verbis obsecrationem et supplicationem Deo emisisset ac disceptationem suam exposuisset; secundis, quæ sibi, quæ inimicis suis eventura erant spiritu plenus vaticinatur: deinde consequenter tertio loco hostias et gratiarum actiones se Deo pro beneficiis persoluturum pollicetur. Nam ut ereptus et ab inimicorum insidiis liberatus; neque ob id solum, sed quia inimicorum exitium prospiciebat, se immolaturum et confessionem nomini Domini editurum promittit: atque hæc vaticinans ante rerum eventum prædicit. Nam cum Ziphæi ad Saülem accedentes dixerunt: «Ecce »David absconditus est apud nos;» cum res in historia enarratæ inciperent, et dum adhuc Ziphæi ipsum calumniarentur, tunc ipse rerum exitum vaticinatur; quæ postea eventura erant quasi jam facta prævertens. Quare ait: «Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, et super ini- »micos meos despexit oculus meus[2].» Hæc quippe post hæc gesta sunt; sed tamen Spiritus sancti præscientia, ut jam edita nuntiat, de iisque gratias agit, ac sacrificaturum confessionemque Deo emissurum pollicetur, dicens: «Vo- »luntarie sacrificabo tibi.» Aquila vero ait: «Sponte sa-

[1] Psalm. LIII, 8. — [2] Ibid. 9.

» crificabo tibi. » Quia enim sine domo, sine urbe, sine lare, in desertis agebat, novum sacrificii modum excogitavit. Quisnam ille erat? « Sponte, » inquit, « sacrificabo » tibi. » Sufficit quippe voluntas et propositum, quo tibi sacrificium offeram. Non ignorabat siquidem, Deum cruentas et animalium nece oblatas hostias abnuere, rationale vero sacrificium laudis approbare; utpote qui jam edidicisset illud : « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altis» simo vota tua[1]. » Hanc, inquit, voluntarie tibi hostiam sacrificabo, ipsam voluntatem, propositum, et consilium meum tibi apponens; ac gratiarum actionem pro hostia tibi offerens. Quare deinde subdit : « Confitebor no» mini tuo, Domine, quoniam bonum est. » Apertissime autem in præsenti confessio pro gratiarum actione accipitur. Quia enim ex omni tribulatione ereptus est, et super inimicos suos despexit oculus ipsius, gratiarum actiones emittit, et voluntaria sacrificia se redditurum Deo pollicetur.

In finem, in hymnis, intellectus Davidi LIV.

« Exaudi Deus orationem meam, et ne despexeris de» precationem meam. » Secundum historiæ rationem hæc videntur a Davide dicta fuisse quo tempore fugiens a facie Saülis in deserto sedes habebat. In sequentibus itaque ait : « Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. » Quoniam vero Saül usque ad mortem ipsi insidiatus est cum administris suis, dixisse videtur ex persona propria : « Contris-

[1] Psalm. XLIX, 14. — [2] Id. LIV, 1.

» tatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a » voce inimici et a tribulatione peccatoris. Quoniam decli» naverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi. » Hæc sane quidem Davidis personæ coaptare, non abs re esset; at non ea quæ post subjungit: « Quoniam vidi ini» quitatem et contradictionem in civitate die ac nocte: cir» cumdabit eam super muros ejus, et iniquitas et labor » in medio ejus. Et non defecit de plateis ejus usura et » dolus. Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuis» sem utique, » et c. Quam civitatem significare velit, in qua hæc visa sint, qui vidisse se commemorat, non potest quis ex historia expiscari. Quis vero ille quem sic alloquitur: « Tu vero homo unanimis, dux meus et no» tus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos? » Si enim, inquit, hæc, inimico inferente, mala perpessus essem; aut si quis odio me habere professus designasset, nil mirum esset. Nunc autem neque infensus neque inimicus mihi, sed consors et amicus, imo vero unanimis, et dux a me constitutus, communi mensa dignatus, et fortasse, qui una mecum ingressus in domum Dei orationis consors erat, taliane adversum me aggredi ausus es? Hæc autem propria persona dicere Davidem, non video qua ratione constare possit. Neque enim Saül unanimis ipsi aut amicus erat; sive secundum Symmachum, « unius moris. » Quænam morum similitudo fuerit inter duorum vitam, qui tantum inter se differunt? sed neque unanimis Davidi umquam fuit Saül, neque legitur uspiam in historia ipsos cum consensu in domo Dei ambulasse. Sed liquet Saülem semper Davidi aperte inimicum fuisse; jure ergo fugiebat et abscondebat se ab illo, quasi a manifesto inimico cavens sibi. Sed etiam quæ de memorata urbe feruntur, nequaquam Davidis historiæ conveniant. In qua enim civitate illam, quam dicit, iniquitatem vidit et contradictionem, non die

solum, sed etiam nocte; laborem item et dolorem, iniquitatem et usuram ex plateis ejus non deficientem? Nam urbs quidem Saülis, Rama dicebatur esse; domicilium ejus, Gabee, cum nondum Jerusalem Israëli subdita esset, sed ad Allophylos pertineret.

Quod autem videatur David diras imprecari dicens: « Veniat mors super illos, et descendant in infernum viven» tes, » quam affinitatem habeat cum præclara illa ejus celebrataque virtute, qua dixisse scribitur: «Si reddidi retri» buentibus mihi mala, decidam ab inimicis meis inanis?» Nam tales imprecationes in hostes edere, non injuriarum immemoris Davidis fuerit. Qui, ut in historia narratur, semper Saülem in honore et pretio habuit, ut ne auderet quidem ipsi manus inferre, etiam cum illum in potestate habuit. Et in sequentibus addit: « Molliti sunt sermones » ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. » Quemnam proferre quis valeat qui hæc in Davidem egerit? Ex quibus omnibus æstimo non posse ad Davidis personam hæc referri; sed prophetica vi arbitror dicta esse, et in uno Salvatore et Domino nostro completa, quando Judaïcæ gentis principes, Jerosolymæ in unum congregati, consessum ac consilium inierunt quomodo eum perderent: in quo alii quidem capitis damnabant; alii obsistebant, ut Nicodemus qui dicebat: « Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius » audierit ab ipso [1]?» Hæc itaque prophetice Spiritus sanctus hisce verbis vaticinatur: « Quoniam vidi iniquitatem et » contradictionem in civitate die ac nocte. » Aperte porro Evangelii scriptura prophetiam asserit, hæc de proditore Juda accipiens: « Si inimicus meus maledixisset mihi, sus» tinuissem utique: et si is qui oderat me super me magna » locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero » homo unanimis, » et c. Quoniam ergo verborum seriem

[1] Joan. VII, 51.

non alio modo, quam in admissis contra Salvatorem facinoribus, impletam esse comprobatur; atque Evangelicæ sententiæ testimonium memoratam lectionis partem ad proditorem refert, consentaneum sane fuerit nos quoque de tempore Salutaris passionis hanc prophetiam accipere, atque commonstrare singula ibi allata, tempore insidiarum contra Salvatorem nostrum, finem accepisse. Inscriptionis itaque verba jam ad intelligentiam dictorum nos provocant, atque ad finem remittunt, quia hæc in consummatione sæculi ipso opere perfecta sunt. Dictum vero est: «In hymnis,» sive secundum Aquilam: «In psalmis;» sive secundum, Symmachum: «Per psalteria:» quia finis passionis Salutaris, propter resurrectionem ac redemptorum salutem, hymnis, psalteriis et canticis celebratur. Et hæc quidem de inscriptione.

Quod prophetiam vero spectat, rogat Deum, uti se loquentem exaudiat, et hoc primum sibi conferat; secundo, ut attendat obsecrationi ac supplicationi ab se per orationem emissæ, nec eam despiciat; tertio, orantis affectum consideret, et ita dignetur aurem præbere: quare sic claudit: «Intende mihi et exaudi me.» Nam qui orationem effundit, quasi Deo sese conspiciendum præbens, obsecrat et ait ipsi: «Intende mihi»: statumque suum postea declarat dicens: «Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris.» Nam dolorem suum Deo exhibet, necnon conturbationem, et eam quam vocat exercitationem, utpote quæ digna sint conspectibus ejus. Quare, his, inquit, intende, quomodo contristatus sim, quomodo conturbatus, et exercitatione repletus: atque his acceptatis, exaudi me. Hæc porro Spiritu divino afflatus propheta dicit, futuros Judæorum contra Filium Dei ausus quasi jam præsentes prospiciens: quibus confusus et turbatus, dolore et angustia, quam exercitatione vocat, repletus degebat. Contristatus ergo, conturbatus, exercitatione et

angustia plenus erat ob facinora, quæ mox recenset dicens : » Vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, » et cætera, quæ postea opere completa sunt. Prævertens igitur in Spiritu sancto propheta, contristabatur, conturbabatur, exercitabatur, dolore plenus in eos qui talia aggressuri erant. Quamobrem Deum status sui inspectorem esse rogat dicens : « Exaudi Deus orationem meam, et ne despexeris » deprecationem meam : intende mihi et exaudi me [1]. » In hac conditione rerum positus, sic deinde precabatur : « Præcipita, Domine, et divide linguas eorum. » Queis rogat eorum contra Salvatorem concordiam dissipari, superbiam et arrogantiæ tumorem deprimi; ne ipse attereretur, et mala eorum augerentur. Cum porro rationi consentanea postularet, supplicabat ne despiceretur; sed etiam dolore, perturbatione, exercitatione replebatur, dicens, « A voce » inimici et a tribulatione peccatoris [2]; » inimici scilicet et peccatoris populi : nam spiritui prophetico molestiam inferebant qui talia audebant. Deinde subjungit, « Quoniam » declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant » mihi, » quæ contra Salvatorem gesta sunt ut propria sibi ascribens. Atque ex Salvatoris persona possunt cum alia dici, tum illud : « Quoniam declinaverunt in me iniquita» tem, et in ira molesti erant mihi; » sive secundum Symmachum, « Quoniam inscripserunt contra me impietatem, et » cum ira contrarii fuere mihi. Cor meum conturbatum est » in me, et formido mortis cecidit super me [3], » et cætera. Hæc omnia passum se confitetur propheta, quod spiritu prophetico prævidisset, memoratam postea civitatem iniquitate, contradictione, labore, dolore et injustia repletam; atque unanimem illum et notum Salvatori, pari atque inimici et hostes animo instructum. Suam enim his de rebus commiserationem Deo declarat, atque rationi consentaneam

[1] Psalm. LIV, 2, 3. — [2] Ibid. 4. — [3] Ibid. 5.

perturbationem quam patiebatur, de qua superius dicebat : « Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus » sum; » et jam rursum : « Cor meum conturbatum est in » me; » secundum Aquilam vero ait, « Cor meum parturivit » in visceribus meis; » secundum vero Symmachum, « Cor » meum exagitabatur intra me. » Sed etiam formido mortis cecidit super eum; id est, Salutaris mortis ob quam, propheta humana cogitatione commotus, sive ob mortem animarum, quæ pro tali ausu perituræ erant, timore replebatur[1]. Imo vero timor et tremor, ob pietatis eminentiam, cecidit super prophetam, cum videret dilectum Dei talia ab impiis patientem. Tenebræ autem contexerunt eum, sive secundum Aquilam, *convolutio;* aut secundum Symmachum, *horror;* utpote qui horrenda ac tenebris digna contra Salvatorem gesta cerneret. Hæc porro dicta eorum exemplo, quæ nobis in somniis contingunt, intelligas. Nam plerumque somniantes, ac quædam terribilia cernentes, v. g. insequentes feras, vel reptilia, vel inimicos irruentes, animo turbamur et obstupescimus, terrore, concertatione ac sudore repleti. Eodem arbitror modo prophetæ animam, quæ nondum præsentium, sed futurarum rerum contemplationem expressam prophetici Spiritus lumine in mentis oculis percipiebat, turbatam, atque ob malorum quæ videbat exsuperantiam, timore, metu, terroreque repletam esse.

Deinde quasi medius interceptus ille inter talium facinorum auctores, cum nullum perfugium haberet, neque quo declinaret ab ingruentibus malis, precatur se sublimem elevari, atque volucris instar per aërem effugere. Quamobrem ait : « Et dixi : quis dabit mihi pennas sicut columbæ, » et volabo et requiescam[2]? » Pennas instar columbæ innoxiæ ad fugiendum et volandum petebat, ut malis se proriperet.

[1] Psalm. LIV, 6. — [2] Ibid. 7.

Ideoque superius hac de causa dicebat, « Exaudi, Deus, » orationem meam ; » ut alas columbæ obtineret, et volaret : hoc quippe modo tantum, et non alio, a civitate impiorum procul recedere poterat. Secundum Symmachum autem : « Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ ad volan- » dum et insidendum ? Longe fecissem secessionem meam, » mansissem in solitudine[1]. » Confestim effugissem elevante me spiritu : longe quippe fecissem secessionem meam, ait, si alas obtinuissem, fugiens ab iis qui jam dicta aggredi audebant, atque solitudines præfatæ civitati antetulissem. Sic in deserto constitutus « expectabam eum, qui salvum me » facit a pusillanimitate » quæ me invadebat, « et a tempes- » tate[2] » quæ me interceperat. « Præcipita, Domine, et di- » vide linguas eorum[3], » et cætera. Causam aperit cur alas obtinere rogaverit ad volandum et effugiendum, et cur solitudinis habitationem memoratæ civitati antetulerit, his utens verbis, Quoniam hæc et illa ex prophetici Spiritus præscientia in civitate gerenda esse cognovi ; ideo hinc effugere et malorum multitudini me subducere cogitavi. Primam enim impietatem futurorum ejusdem civitatis incolarum, ex lingua eorum profecturam video. Omnes quippe in malo consentientes, linguam suam exacuerunt contra Filium Dei : quare impiam eorum et sceleratam concordiam non ferens, hæc precor, « O Domine, præcipita et divide lin- » guas eorum : » sive secundum Symmachum, « Fac demergi, » Domine, et discordem pone linguam eorum. » Nam scelerata concordia multo præstantior discordia fuerit, quæ infirmiorem debilioremque malitiam reddat. Hoc primum malorum inerat ipsis. Nam magistratus gentis, legis doctores, principes sacerdotum ac reliqui populi cum dolo adeuntes, ipsum tentare audebant, occasionem captantes, et insidias in eum struentes. Quod alius quoque subindicabat

[1] Psalm. LIV, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. 10.

psalmus, ex ejusdem persona talia fatus: «Circumdederunt » me tauri multi, vituli pingues obsederunt me. Aperuerunt » super me os suum sicut leo rapiens et rugiens[1]. » Nam ibi quoque principes populi adumbrabat: quamobrem rursus os eorum memorat, ob consilia et insidias eorum adversum se structas.

Et sane cujusmodi voces ad Pontium Pilatum totus Judæorum populus contra eum ediderit, narrant Evangelia. Quod item in vigesimo primo psalmo declarabat dicens: «Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium » malignantium obsedit me[2].» Et hæc omnia in memorata urbe gerebantur; quare in præsenti dicitur: «Præcipita, » Domine, et divide linguas eorum.» Deinde subjungit: «Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate: » die ac nocte circumdabit eam[3], » et c.; pro quibus Symmachus sic interpretatus est: «Quoniam vidi violentam » iniquitatem et injustitiam in civitate, die ac nocte circum- » dantem muros ejus, dolorem et miseriam intra ipsam, » improbitates intra ipsam, inseparabile a plateis ejus dam- » num et insultum.» Iniquitatis autem opera erant, admissa in Salvatorem scelera, et violenta vere iniquitas. Nam «pro » eo ut me diligerent, *inquit*, detrahebant mihi; et posue- » runt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione » mea[4].» Contradictio autem et injustitia apud illos erat, multis testibus contra eum accedentibus, nihilque verum aut consentaneum dicentibus. Hæc vero non die solum, sed noctu quoque gerebantur. Sic enim noctu quoque Petrus abnegat, quando Judas cum laternis et lampadibus accessit. Nox item erat cum modo ad Annam, modo ad Caïpham adducebant eum, nullis non contumeliis afficientes. «Mane autem facto ligantes[5]» adduxerunt eum et tradide-

[1] Psalm. XXI, 13. — [2] Ibid. 17. — [3] Id. LIV, 11. — [4] Id. CVIII, 3. — [5] Matth. XXVII, 2.

runt Pilato, et cætera quæ passionem spectant egerunt. Quæ omnia Spiritu prospiciens propheta sic vociferabatur : « Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, » die ac nocte circumdantes ipsam[1], » secundum Symmachum. Et hæc quidem in civitate. Circa muros ejus autem iniquitas et labor ; sive secundum Symmachum, » dolor et » miseria ; » significatque ea quæ extra urbem gesta sunt, cum educentes ipsum adduxerunt in locum dictum Golgotha. Et quæ foris acta sunt talia erant, plena sane dolore ac miseria : quæ vero intus, improbitate, inquit, damno et insultu repleta vidi; injustitia item in medio ejus, « et non » defecit ex plateis ejus usura et dolus ; » pro quo Aquila, « debitum et insultum » interpretatus est; Symmachus vero, « damnum et insultum. » Omni quippe malorum genere implebantur qui insidias in Salvatorem nostrum struxerunt.

« Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique ; et si is, qui oderat me, super me magna » locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero » homo unanimis, dux meus et notus meus : qui simul me» cum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus » cum consensu[2]. » Ad sui personam referens propheta admittendos contra Salvatorem nostrum ausus, jure ait se turbatum et formidine mortis repletum esse. Et vero tota, inquit, civitas iniquitate et contradictione plena erat, non die solum, sed etiam nocte. Quæ autem extra civitatem circa muros ejus, iniquitate, dolore et miseria repleta erant; imo etiam eorum omnium animæ damno et insultu refertæ. At quod omnium pessimum erat, unus ex iis qui unanimes et admodum noti mihi erant, talibus contra me debacchatus est, quæ intolerabilia et nullatenus ferenda sint. Etenim ab inimicis et iis qui se palam adversarios et

[1] Psalm. LIV, 12. — [2] Ibid. 13, 14, 15.

infensos esse profitentur, ferenda forsitan essent : quia inimicos cavere ab iisque se occultare in promptu est, atque opprobria inimici non pro re aliena et inusitata habentur. At cum is qui amicus unanimis, cum is qui a me honore et electione dignatus est, cum mensæ consors discipulus, qui in domum Dei sæpe mecum ingressus est, atque una precatus, mystico cibo usus, qui arcana de regno cœlorum verba acceperat, talia contra me egerit; ea sane non ferenda. Hæc porro consequenter post ea quæ de facinoribus in civitate admissis prædicta sunt, de proditore Juda speciatim vaticinabatur. Quæ Symmachus hoc pacto interpretatus est : « Non inimicus vituperavit me, ut feram; neque » per odium mei magnificavit super me supplantationem, » ut abscondar ab eo. Sed tu homo unius moris, familiaris » et notus mihi, qui dulce colloquium miscebamus : in domo » Dei versamur simul viventes. »

« Veniat mors super illos, et descendant in infernum vi» ventes : quoniam nequitia in habitationibus eorum, in » medio eorum [1]. » Jam superius a nobis plerumque demonstratum est, futura imperativo modo divinam Scripturam proferre solere; hic igitur loco illius : « Veniet mors super » illos, et descendent in infernum viventes, » eadem imperativo modo dicta sint. Vaticinatur porro Spiritus sanctus quæ eventura sunt iis, qui supra memorata aggredi ausi sunt. Aquila certe rectius interpretatus est his verbis : « In» ducet mortem super eos. » Quis inducet mortem super eos, nisi opera ipsorum? Hæc enim ipsis mortis causa erunt potius, quam is qui ob impia gesta morte dignos judicavit. Mors autem impios invadens, non communis æstimanda; nam ea justos quoque omnes adiit, qui etiam post communem mortem vivunt apud Deum; quemadmodum docuit Salvator dicens : « Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Ja-

[1] Psalm. LIV, 16.

»cob, non est Deus mortuorum, sed vivorum[1];» et apud Ezechielem mors animarum declaratur his verbis: «Anima, »quæ peccaverit, ipsa morietur[2].» Quoniam igitur ii, de quibus supra, a vita seipsos segregarunt, Salvatorque noster vita erat; nam quod «factum est in ipso vita erat, et »vita erat lux hominum[3];» jure cum sese ab ipso separaverint, morti animæ traditi sunt: non quod ipsa corrumpatur aut deleatur, in nihilum redacta; sed quod vivens illa et immortali natura prædita, in prædicta morte versetur. Quare dictum est: «Et descendant in infernum viventes.» Non enim animarum destructionem his significabat: «Veniat »mors super illos;» sed separationem a vita, quæ secundum Deum est, et habitationem in inferno. Num forte dicatur, alio modo viventes ipsos in infernum descendisse, in notitia scilicet peccantes, ac scientes quidem Salvatorem esse Christum Dei, sed non esse simulantes? Quare perinde atque Dathan et Abiron ipsos deglutiendos, atque in infernum viventes descensuros esse prænuntiat. Pro illo autem: «Nequitiæ in habitationibus eorum, in medio eorum[4],» nam conventus et concilia adversus Salvatorem improba fuere, Aquila dicit: «Quoniam nequitiæ in conversatione »eorum.» Quia ergo non pro bono conveniebant, et conversationes conciliaque improba inibant, jure vaticinatur qui finis eos excepturus sit.

«Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me[5],» et c. Etiamsi, inquit, Spiritu prophetico illustrante, futuram in memorata civitate iniquitatem prospiciens, admodum contristatus in exercitatione mea, et conturbatus sim; attamen finem exitumque rerum conspicatus, bene novi me clamantem ad Deum, non derelictum iri; sed communis Salvatoris gratia ad me usque perveniente, salutem assequar.

[1] Matth. XXII, 32. — [2] Ezech. XVIII, 4. — [3] Joan. I, 2. — [4] Num. XXVI, 8. — [5] Psalm. LIV, 17.

Hæc autem propheta secundum LXX dicit, quod futurum erat quasi præteritum explicans; quare dictum est: « Ego » ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me; » at secundum reliquos interpretes, hæc futura vaticinatur. Aquila certe ait: « Ego ad Deum vocabo, et Dominus salvabit me; » Theodotio autem: « Ego ad Deum clamabo, et Dominus » salvabit me. » Cum enim talia contra salvatorem perpetranda sint, ego qui prius dixeram: « Cor meum conturba- » tum est in me, et formido mortis cecidit super me: timor » et tremor venerunt super me, et contexerunt me tene- » bræ; » hæc passus ob speculationem revelatarum rerum, ad Deum clamavi. Ille vero non despiciens, dignatus est hæc mihi conspicua ponere; ut tristiora prius declaraverat, sic lætiora jam obtulit; nempe Salvatoris resurrectionem, et ejus apud Patrem gloriam. Atque hæc videns, salutem nactus sum: quare dico: « Ego ad Deum clamavi, et Domi- » nus salvavit me. » Salutem vero nactus, nondum tamen quiesco, neque cessare possum; sed prædico omnibusque hominibus annuntio, narrans singulis diebus et horis, atque hominibus renuntians mirabilia et stupenda, quæ in sancto et prophetico Spiritu contemplatus sum. Quamobrem dico: « Vespere et mane et meridie narrabo et annuntiabo [1]. » Me autem talia omnibus clamante ex hac hora usque ad vesperam, atque in splendidissima luce et in meridie salutarem finem prædicante, « exaudiet vocem meam, » qui tali me notitia dignatus est: neque sinet ultra turbari in me cor meum, neque formidinem mortis instare mihi. His porro omnibus abductis et dissipatis ex anima mea, redimet eam in pace ab iis qui eam conturbare voluerint. Quare dico: « Redimet in pace animam meam ab iis, qui appropinquant » mihi; quoniam inter multos erant mecum. » Pro quo Symmachus edidit: « Multi enim accedebant ad me. Nam qui

[1] Psalm. LIV, 18.

» turbare volebant animam meam, minimi quidam erant, » quos Deus, qui ante sæcula est, humiliabit, clamorem » meum exaudiens. »

Hæc itaque quasi a propheta dicta fuerint, ceu ex propria persona voces propositas proferente. Quod si ab ipso Salvatore per propheticum Spiritum hæc dicta fuerint; siquidem ex ipsius persona dicebatur illud : « Si inimicus maledixis» set mihi, sustinuissem utique, » et c.; consequenter sane hæc Salvator dixerit : « Quoniam non inimicus, sed amicus; non qui odio haberet, sed qui paulo ante diligeret, talia contra me ausus est. Ego autem nihil plus agebam, quam quod clamabam ad Deum; eumque utpote patrem, propitium habebam. Sed illi quidem insidiabantur mihi; hic vero salvum faciebat me : quare vespere, mane et meridie non finem faciam Patris virtutes enarrandi omnibus; atque salutare evangelium ad aures universorum hominum prædicandi : eamque vocem exaudiens Pater, « redimet in » pace animam meam ab iis, qui appropinquant mihi[1]; » id est ab iis qui proxime, non procul, impugnant me; multi sane numero, quos humiliabit qui est ante sæcula Deus. Neque enim illa ad breve tempus ipsis data opportunitas, in qua gloriati sunt, et civitatem suam iniquitate et contradictione repleverunt, diu permanebit; sed propediem humiliabuntur, ira Dei ipsos et civitatem eorum invadente, ita ut templum illud insigne in ea positum diruatur, et cultus ibidem persolvi solitus de medio tollatur. Sic itaque Deus me exaudiens humiliabit eos.

« Non enim est illis commutatio, et non timuerunt » Deum[2], » et c. Memoratos impios humiliabit qui est ante sæcula Deus : eruntque humiles, ac tales diu permanebunt; quia nullus erit qui det pro illis commutationem. Nam cum semel Dei filius sese dederit in redemptionem et commuta-

[1] Psalm. LIV, 19, 20. — [2] Ibid. 21.

tionem pro peccatoribus; eos quidem qui in se crediderunt exemit, atque a pristinis delictis omnibus liberavit; alios vero reliquit abjectos : quia pretium pro se datum non admiserunt, neque crediderunt in pretiosum sanguinem redemptoris et salvatoris omnium hominum. Quamobrem de illis dicitur : « Non enim est illis commutatio. » Quare autem non sit illis commutatio, postea docet his verbis, quia « non timue» runt Deum. » Ille enim, utpote bonus, cum vellet omnes homines salvos fieri, et in cognitionem veritatis venire, « ex» tendit manum suam » salutarem, ut iis bona sua retribueret. Illi vero ea a dextera Dei oblata non acceperunt; sed « contaminaverunt testamentum ejus, » novam et evangelicam legem respuentes. Quare secundum Symmachum dictum est, « Extendit manum suam ad eos qui pacem habe» bant secum : transgressi sunt fœdus; » secundum Aquilam vero, « Misit manum suam in pacificos suos. » Ipse namque pacificam dexteram porrexit accedentibus ad pacem ipsius accipiendam; illi vero transgressi sunt testamentum ejus, oblatam sibi pacem non accipientes. Quare pace cum bello commutata, « divisi sunt ab ira vultus ejus[1]. » Quia enim gratiam non admiserunt, merito iræ traditi, procul dispersi, et in omnes gentes dissipati sunt. Pro illo autem, « Et appropinquavit cor illius. Molliti sunt sermones » ejus super oleum, et ipsi sunt jacula, » clarius Symmachus interpretatus est : « Dulciora butyro ora eorum, pugnat vero cor uniuscujusque ipsorum. Molliores sunt sermo» nes ejus oleo, cum sint discindentes. » Vide mihi quo pacto hic etiam duo ordines declarentur confertim, de quibus in plurali dicit : « Dulciora butyro ora eorum : pugnat vero » cor uniuscujusque eorum : » alius vero quasi unius tantum, de quo singulatim claudit, « Molliores sunt ser» mones ejus oleo, cum sint discindentes. » Et hi duo ordi-

[1] Psalm. LIV, 22.

nes erant superius indicati; scilicet eorum qui in civitate habitabant, de quibus dicebatur: « Quoniam vidi iniquita-» tem et contradictionem in civitate; » et proditoris, quem spectant isthæc : « Quoniam si inimicus maledixisset mihi, » sustinuissem utique. » Hic itaque quoniam principes Judaïci populi cum simulatione adulationeque ad Salvatorem accesserunt; modo magistrum nec cum puro corde compellentes; modo dicentes ipsi, « Scimus quia verax es, et » verbum Dei in veritate doces; nec est tibi cura de aliquo : » non enim respicis personam hominis; » jure de iis hic dicitur, « Dulciora butyro ora eorum : pugnat vero cor uniuscujusque illorum; » peculiariter rursum de proditore, quia Rabbi ipsum et magistrum vocabat, et cum proditionem machinaretur, affectus et amicitiæ symbola dabat, merito dictum est, « Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint » discindentes; » sive secundum LXX interpretes, « Molliti » sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. »

« Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet: » non dabit in æternum fluctuationem justo[2], » et c. Illi quidem cum dolo et simulatione mollientes palam sermones suos, dum intus exacuerent plus quam tela, imo etiam ipse Salvatoris proditor, quem finem nacturi sint jam declaratum est; tu vero qui hæc auscultas, eorum quos narravimus exitu prudens effectus, et quisquis ei qui in vaticinio fertur te totum dedisti, confide, edoctus a novo testamento curam tuam super illum jactare, ubi ipse Salvator hanc doctrinam tradit : « Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis[3], » etc.; et : « Nolite possidere aurum, » nec argentum, neque æs in zonis vestris[4]. » Hæc itaque cum servaveris, « jacta super Dominum curam tuam, et ipse » te enutriet, » dans tibi panem supersubstantialem, et rationa-

[1] Matth. XXII, 16. — [2] Psalm. LIV, 23. — [3] Matth. VI, 25. — [4] Matth. X, 9.

lem cœlestemque cibum, subministrans quoque ea quæ sunt ad vitam necessaria : id enim pollicitus his verbis est : « Scit » enim pater vester cœlestis quorum opus habetis, antequam » quid vos petatis ab ipso. » « Ipse te enutriet [1], » ut et quemlibet justum, neminem enim justorum unquam ita reliquit, ut fluctuationem pateretur, ac vacillaret et caderet. Quare sub hæc dictum est : « Non dabit in æternum fluctuationem » justo; » sive ut Symmachus : « Non dabit in æternum claudi » justum. » Ideo alibi dicitur : « Junior fui, etenim senui, et » non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens pa- » nes [2]. » His prolatis, de insidiatoribus Salvatoris hoc adjicit : « Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus [3] ; » sive secundum Symmachum : « Tu vero Deus dejicies eos in la- » cum interitus ; » de quo lacu sexcenta superius dicta sunt; exempli gratia : « Expectans expectavi Dominum, et inten- » dit mihi, et eduxit me de lacu miseriæ et de luto fæcis [4]; » ac rursum : « Nequando taceas a me, et assimilabor descen- » dentibus in lacum [5]; » iterumque : « Domine, eduxisti ab » inferno animam meam, salvasti me a descendentibus in la- » cum [6]. » Sed justus quidem eruitur, ut ne in memoratum lacum deferatur; impii vero in ipsum dejiciuntur, a Deo præcipitati quasi in congruentem sibi locum. Lacum autem miseriæ, lutum fæcis et puteum interitus, mortis locum vocare solet Scriptura, in quem dejiciuntur animæ impiorum, instar eorum qui ab alto loco in lacum aquarum præcipitantur. Quia vero superius Salvatoris nostri interfectores memoravit, consequenter jam de iisdem ait : « Viri » sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos ; » sive secundum Symmachum : « Sanguinarii et dolosi non dimidia- » bunt dies suos ; » vel secundum Aquilam : « Viri sanguinum » et insultus non dimidiabunt dies suos. » Hæc ut impleta

[1] Luc. XII, 30. — [2] Ps. XXXVI, 25. — [3] Id. LIV, 24. — [4] Id. XXXIX, 1. — [5] Id. XXVII, 1. — [6] Id. XXIX, 4.

fuerint intelliges si perpendas, statim, nec elapso multo tempore ab insidiis contra Salvatorem nostrum, totum genus memoratorum hominum perniciei funditus traditum esse, invadente eos ira in obsidione Romanis bellum inferentibus facta. Imo etiam in præsenti tempore mortalis hujusce vitæ, cum ne dimidium quidem dierum exegissent, hujusmodi perniciei viri illi sanguinum et dolosi traditi sunt. Post mortem vero quænam ipsos maneant, ante declaratum est his verbis : « Tu vero Deus deduces eos in puteum » interitus. » Hæc quidem illi patientur : « Ego autem spe» rabo in te ; » sive is qui vaticinatur propheta, sive is qui in vaticinio fertur.

In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. LV[1].

« Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo, » tota die impugnans tribulavit me[2]. » Populus qui a sanctis longe factus est, quantum ad historiam, videtur is esse qui cum Davide fugiebat a facie Saülis; erant autem viri numero sexcenti, ut testatur Regnorum scriptura. Quoniam vero bis apud Gethæos Allophylos fuit; primo, cum solus deprehensus intra portas, insaniam simulavit[3], quando ceu tympano pulsabat in portis urbis, et defluebant salivæ ejus in barbam; alias vero quando cum sexcentis viris ad regem Geth confugit[4], qui assignavit illi in habitaculum Sicela. Videtur præsens inscriptio hæc Davidi ascribere, quando

[1] Psalm. LV, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] 2 Reg. XXI, 12. — [4] 1 Reg. XXVII, 2.

cum sexcentis viris secum fugientibus apud Gethæos peregrinabatur : qui ipsum exceperunt et apud se ut amicum detinuerunt, quo tempore a rege Geth in pretio habitus est. Quare inscriptio sic habet : « In finem, pro populo, » qui a sanctis longe factus est, Davidi in tituli inscriptio- » nem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. » Secundum Aquilam vero dicitur, « Victoriæ auctori pro columba muta, » peregrinationum Davidis humilis, perfecti, cum tenuerunt » eum Philistæi in Geth; » secundum Symmachum vero, « Triumphale pro columba, pro gente repulsa Davidis, » humilis et inculpati : quando detinuerunt eum Philistæi » in Geth. » Quinta autem editio, « Victoriæ auctori pro co- » lumba impeditæ linguæ, absconditorum Davidi, in tituli » inscriptionem, quando tenuerunt eum Allophyli in Geth; » Theodotio loco illius, « Pro populo, qui a sanctis longe fac- » tus est, » pariter cum aliis, *pro columba* interpretatus est. Fortasse vero qui columbam mutam, aut linguæ impeditæ ediderunt, ipsum Davidem apud Allophylos versantem subindicant; ubi consueto more non poterat in Spiritu sancto prophetias, neque confidenter hymnos proferre. Quare columbam linguæ impeditæ sive mutam quoque vocabant ipsum. In præcedenti sane psalmo dictum est : « Quis dabit » mihi pennas sicut columbæ? Et volabo et requiescam. » Longe fecissem secessionem meam, habitassem in de- » serto[1], » secundum Symmachum. Quoniam igitur Spiritus sanctus, qui in propheta operabatur, quique in columbæ specie in Servatorem descendisse narratur, cum delicatus innocensque sit, a Saüle Davidem insequente pellebatur, pulsusque non obsistebat; sed similis erat columbæ mutæ procul abactæ, et ab insequentibus depulsæ; ideo a reliquis interpretibus *pro columba* dictum est. Pro illo autem, *in tituli inscriptionem*, Aquila, *humilis perfecti*; Symmachus

[1] Psalm. LIV, 7.

vero, *humilis et inculpati*, interpretati sunt; significantes qua ratione Prophetæ virtus quasi cippo ad æternam memoriam apud Deum donata sit. Enimvero præcipua Davidis perfectio erat humilitas et abjectio, qua absolutam virtutem nulli reprehensioni obnoxiam exhibebat. Quare hos sermones, eminentis ac perfectæ humilitatis rationem complectentes, Deo emittit.

« Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo, » diserte quasi Saülem indicans, qui in se impetum faciebat, neque uno tantum, sed multis diebus ad bellum sibi inferendum incumbebat; quare subjungit dicens : « Tota die » impugnans tribulavit me. » Deinde quia Spiritu sancto monstrante videbat, non tam Saülem tanti adversum se moliminis auctorem esse, quam occultos quosdam et spirituales invisibilesque inimicos, videlicet potestates ac spiritus malignos Saülem exagitantes et excitantes ad bellum sibi movendum; jure sic pergit : « Conculcaverunt me inimici » mei tota die [1]; » sive secundum Symmachum, « Atterebant » me qui tribulabant me per omnem diem. » Quinam vero inimici essent tribulantes ipsum, qui Saülem excitabant, deinceps declarat dicens : « Quoniam multi bellantes adver- » sum me ab altitudine. » Non enim ignorabat non esse sibi luctam adversus carnem et sanguinem; sed adversus principatus et potestates, rectores mundi tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, a quibus Saül concitatus, eum qui sibi nihil damni intulisset sine causa pellebat et impugnabat. Deinde ait : « Die timebo, ego vero in te sperabo [2]. » Quod clarius Symmachus explicavit his verbis, « In qua- » cumque die timebo, in te speravi. » Etiamsi enim homo me impugnare, Saülque multa contra me moliri videatur; sed inimici mei, et qui ab alto me impugnant, tela sua adversus animam meam immittentes, multi numero sunt. Hos

[1] Psalm. LV, 3. — [2] Ibid. 4.

porro omnes propter te propugnatorem et protectorem meum despicere didici. Nam in te confisus, si quando metus in animam incidat meam, hunc depello, tibi propugnatori meo innixus.

« In Domino laudabo sermones meos, in Deo speravi, » non timebo quid faciat mihi caro[1]. » Pro illo, « In Deo lau» dabo sermones meos, » Symmachus, « Per Deum cele» brabo sermonem ejus; » Aquila vero, « In Deo celebrabo » verba ejus; » quinta editio, « In Deo laudabo sermonem » meum, » ediderunt. Si quando, inquit, ex inimicorum meorum perturbatione metus instaret mihi, ipsum in te sperando propulsabam : ac pro incantatione et amuletis, hymnos persolvebam; nam cum celebrarem sermonem tuum, juvabat ut a persequentium nemine averterem me. Ita sperans in Deo, et sermones ejus in ore meo ferens, omnes hominum insidias despiciebam, non timens « quid » faciat mihi caro. » Quid enim possit caro et sanguis contra Deum opitulantem? Nam « si Deus pro nobis, quis contra » nos[2]? » inquit Apostolus. Caro autem erat Saül, qui ea quæ carnis sunt sapiebat : quod sane declarat Apostolus ad Corinthios scribens : « Cum enim sit inter vos zelus et con» tentio, nonne carnales estis, et secundum hominem am» bulatis[3]? » Hic vero Saülem quoque zelo et contentione plenum, qui ideo Davidem pellebat, carnem vocavit dicens : « Non timebo quid faciat mihi caro[4]. » Deinde ait : « Tota » die verba mea execrabantur, adversum me omnes cogita» tiones eorum in malum. » Quod sane clarius interpretatus est Symmachus dicens : « Per omnem diem sermones de me » curabant : contra me omnis cogitatio eorum in malum. » Ac si enim nihil aliud ipsis agendum suppeteret, neque de aliis sermo movendus esset; otium suum totum in loquendo et cogitando de me insumebant, nihil boni in me molientes;

[1] Psalm. LV, 5 — [2] Rom. VIII, 31. — [3] I Cor. III, 3. — [4] Ps. LV, 6.

sed in malum et pro malo totam curam impendebant suam.

« Inhabitabunt et abscondent, ipsi calcaneum meum ob-» servabunt. Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo » salvos facies illos : in ira populos confringes Deus[1]. » Hæc obscure apud Septuaginta interpretes dicta, apertius interpretatus est Symmachus his verbis : « Conveniebant clam, » et vestigia mea observabant, expectantes animam meam » propter iniquitatem. Libera ab illis, in ira populos deprime » Deus. » Ita enim, inquit, tota die mihi [observando] vacabant, sermones de me moventes, et tota cogitatio eorum contra me erat; ut studerent una simul adversum me conspirationem conflare : neque eo sisterent gradum; sed etiam calcaneum sive vitæ gressum observarent, num supplantando dejicere me possent. Vestigia quoque mea, et quo pergerem, observabant, ut quoquo modo me comprehenderent. Hæc illi qui me sine causa persequebantur contra me designabant. Tu autem, Domine, spes mea, me ab injusta eorum conspiratione liberes; ipsos autem ira tua invadens, ex ea arrogantia et superbia dejice : id enim ipsis utile erit. Siquidem elati ac tumentes, id in suam perniciem agebant : etenim Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam[2]; quare rogo omnes insurgentes in me deprimas; sive secundum Aquilam, *dejicias;* ut modestius atque humilius sentientes, magnam utilitatem percipiant.

« Vitam meam annuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in » conspectu tuo; sicut et in promissione tua convertentur » inimici mei retrorsum, in quacumque die invocavero te[3]. » Hæc clarius Symmachus interpretatus est his verbis : « Interiora mea enumerasti : tu posuisti lacrymas meas coram » te. Annon cum enumeraveris, tunc convertentur inimici » mei retrorsum, in quacumque die invocavero te ? » Inimici quidem mei, inquit, tota die sermones de me movebant, et

[1] Psalm. LV, 7, 8. — [2] I Pet. v, 5. — [3] Psalm. 9, 10.

contra me cogitationes eorum erant; ego vero qualia in me ratiocinia collegerim, et quales cogitationes habuerim, tu, utpote cordium cognitor Deus, nosti. Nam quæ intra me sunt enumerasti omnia, et occulta mea cogitationesque animæ meæ cognoscis : quamobrem posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, nec aversatus eas es; sed «sicut» et in promissione tua professus es dicens : « Adhuc te loquente dicam, » Ecce adsum[1]; » sic consequenter ad promissa tua, « posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. » Ac secundum interpretationem LXX. « Vitam meam, » inquit, « annuntiavi » tibi, » utpote qui cum fiducia agerem, nec de vita mea erubescerem. Tu vero cum vitam approbares meam, lacrymas meas non repulisti, sed ob oculos posuisti tuos, sic promissis tuis fidem concilians. Quare contigit, cum exauditus essem, inimicos meos retro cedere; ideo dico : « In » quacumque die invocavero te, convertentur inimici mei » retrorsum; » secundum Symmachum vero : « Annon cum » enumeraveris, » inquit, « convertentur inimici mei retror» sum? » Cum per singulas tribus secernens, eos qui te digni sunt selegeris, et enumeraveris eos qui ad dexteram statuendi, et eos qui ad sinistram recessuri sunt, « tunc, » cum talem enumerationem facies, « convertentur inimici mei » retrorsum. »

« Ecce cognovi quoniam Deus mihi est. In Deo laudabo » verbum, in Domino laudabo sermonem : in Domino spe» ravi, non timebo quid faciat mihi homo[2]. » Secundum Symmachum autem sic ait : « Novi quod sit Deus mihi. » Deum celebrabo, per Deum sermonem in hymnum con» vertam; in Deo speravi, non timebo quid faciet mihi » homo. » Ipsis operibus, inquit, accepi et vere novi me non frustra sperasse; sed Deum adjutorem obtinuisse. Cujus rei argumentum est, quod « posuisti lacrymas meas in

[1] Isai. LVIII, 9. — [2] Psalm. LV, 11.

» conspectu tuo. » Deinde mihi quidem propitius fuisti; inimici vero mei retro cesserunt : quare « in Deo laudabo ver» bum; » sive secundum Aquilam : « In Deo glorificabo ver» bum; » secundum Symmachum autem : « Deum cele» brabo; » sed etiam « in Domino laudabo sermonem; » aut secundum Aquilam : « In Domino celebrabo sermonem, » sive secundum Symmachum, « per Dominum sermonem in » hymnum convertam; » ac rursum, ut superius dixi : « In » Deo speravi; non timebo quid faciat mihi caro; » sic jam dico : « In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi homo. » Caro enim et homo idipsum sunt, quandoquidem dictum est : « Vos autem sicut homines moriemini[1]; » et : « Cum » enim sit zelus et contentio inter vos, nonne carnales estis, » et secundum hominem ambulatis[2]? »

« In me sunt Deus vota, quæ reddam laudationis tibi. » Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes » meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine viven» tium[3]. » Pro illo : « In me sunt Deus vota, quæ reddam » laudationis tibi, » apertius Symmachus interpretatus est dicens : « Recipio, Deus, quæ precatus sum : reddam lau» dationes tibi. » Non enim oblitus, ait, eorum quæ precatus sum; sed in me sunt, et omnia in memoria retineo quæcumque precando promisi : quæ ceu quoddam debitum, hostias laudis offerendo persolvam, secundum eloquium illud : « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Domino vota » tua[4]. » Offeram itaque tibi hostiam laudis, utpote conscius me multa pro salute mea debere. Ipsam certe animam meam a morte liberasti. Nam inimici mei pro viribus ipsam pellebant, et magna vi curabant eam in mortem dejicere. Siquidem dum me pellerent, cogerentque ad habitandum in medio Allophylorum et alienigenarum, quantum in ipsis

[1] Psalm. LXXXI, 7. — [2] I Cor. III, 3. — [3] Psalm. LV, 12, 13. — [4] Id. XLIX, 14.

erat animam enecabant meam : proximum quippe erat ut ad Allophylorum idololatriam accederem, in medio eorum habitans : quo tempore apud Achus in Geth et apud Allophylos degebam, jam pridem ab ea, quæ penes te est, vita lapsus, anima mortuus essem : sed gratia et misericordia tua id contingere non permisit; quandoquidem me, etiam apud Allophylos versantem, protegebas, ut nihil mihi detrimenti ex eorum consortio accederet. Quapropter dico : « Eruisti animam meam de morte; » quin etiam eruisti « pe» des meos de lapsu. » Quis enim non perversus esset, ceu in lutum delapsus, et lubrica in loca dejectus, medius relictus inter tot atheos et idololatras viros? Verum in hac rerum conditione aderat misericordia et gratia tua, eruens pedes meos de lapsu; neque enim virtuti hæc ascribo meæ; quia non ita fortis animo eram, ut immutabilis manerem, cum in medium tot hominum devolutus essem; nisi tu auxilio fuisses. Quare confitens gratias ago, quoniam eripuisti pedes meos de lapsu. Hæcque mihi misericordia tua concessit, « ut placeam coram te in lumine viventium; » sive secundum Symmachum, « ut incedam in conspectu » Dei per lumen vitæ. » Moras igitur faciens apud Allophylos, a recta et regia via non declinat; sed, ait, Tibi placito more incedebam ductus abs te et illustratus; non luce solum illa communi fruens, omnibus præsente, rationabilibus et brutis, feris et reptibilibus, mortuis et inanimatis; sed illa etiam quæ tantum iis, qui apud te vivunt, destinata est. Lumen porro illud viventium, quo David et omnes Deo accepti prophetæ et justi illustrati sunt intelliges, si attendas Evangelistæ dicenti : « Quod factum est in ipso [1], » scilicet Dei Verbo quod in principio apud Deum erat, « vita » erat, et vita erat lux hominum; » ac rursum : « erat lux » vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc

[1] Joan. I, 3

» mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus » est, et mundus eum non cognovit[1]. » Erat igitur in mundo: et hoc lumine, qui vita illa apud Deum donati erant, illuminabantur. Deinde « in propria venit; et quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. » Tanta virtus lumini viventium inerat, ut eos qui se reciperent filios Dei efficeret : quod cum sciret David, in voto habuit, ut placeret « coram Deo in lumine viventium. »

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saül in speluncam LVI[2].

« Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea[3]. » Sicut ex historia commonstratur Davidem bis apud Allophylos in Geth fuisse, ibique degentem psalmum LV recitasse scriptum est; sic bis in speluncam venisse videtur; primo cum insania simulata, manus Anchus et Gethæorum Allophylorum effugit, atque inde in speluncam Odollam se subduxit, ubi « omnes fratres ejus et » universa domus patris ejus eum adierunt. Et convenerunt » ad eum omnes qui erant in angustia constituti, et oppressi » ære alieno, et amaro animo; et erat eorum dux. Erant » autem quasi quadringenti viri[4]. » Secundo autem, « cum » reversus est Saül fugatis Allophylis, et nuntiatum est ei: » Ecce David in deserto Gaddi; et assumpsit secum tria » millia electorum ex Israël, perrexitque ad quærendum David et viros ejus, ad faciem Ælin. Et venit ad greges ovilium, quæ erant in terra viæ. Eratque ibi spelunca, et

[1] Joan. I, 9. — [2] Psalm. LVI, I. — [3] Ibid. 2. — [4] I Reg. XXII.

» ingressus est Saül ad se apparandum : et David et viri ejus » in interiore parte speluncæ sedebant. Et dixerunt viri Da- » vid ad eum : Ecce dies, de qua locutus Dominus ad te, » quod tradat inimicum tuum in manus tuas, ut facias ei » sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David et præ- » cidit oram diploidis Saülis clam. Et factum est postea et » percussit Davidem cor ejus, quia abstulerat oram diploi- » dis ipsius. Dixitque David ad viros suos : Absit mihi a Do- » mino, si faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, » ut inferam manum meam in eum; quia Christus Domini » est hic. Et persuasit David viris suis sermonibus, et non » permisit ut insurgerent in Saül ad occidendum eum [1]. » Quærendum igitur quo tempore, et in qua spelunca degens, hanc tituli inscriptionem David scripserit; an in spelunca Odollam, an in spelunca Engaddi. Verum quia duo psalmi ab eo in spelunca dicti sunt; hic scilicet qui tituli inscriptio est, et CXLI inscriptus : « Intellectus Davidi in spelunca, ora- » tio; » consentaneum est disquirere, an ii eodem tempore pronuntiati fuerint, et num in specula versans utrumque composuerit. Videtur ergo mihi, moventibus utriusque psalmi verbis, hanc tituli inscriptionem in spelunca Odol- lam dictam fuisse; orationem vero in CXLI psalmo positam, in spelunca Engaddi, cum, Saüle sese apparante, in spe- lunca latens deprehensus est. Sicque mihi persuasum est ex dictis utriusque psalmi. Et quidem CXLI videtur mihi tunc prolatus, cum David in angustia magna et concertatione degeret; sic enim ibi loquitur : « Voce mea ad Dominum » clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundo » in conspectu ejus orationem meam : tribulationem meam » ante ipsum pronuntiabo. In deficiendo ex me spiritum » meum, et tu cognovisti semitas meas. In via hac, qua am- » bulabam, absconderunt laqueum mihi. » His quippe an-

[1] I Reg. XXIV, 2.

gustiam qua premebatur declarat; maxime autem in sequentibus hisce verbis : « Periit fuga a me. » Obsidente namque Saüle speluncæ ostium, intus latens ipse, effugere se posse desperabat. Cæterum cum de fuga desperaret, ad salutarem portum confugit; quare subjungit : « Clamavi ad te Domine, » dixi, Tu es spes mea; » et hæc adjicit : «Educ de custodia » animam meam. » Viden' quomodo suam in spelunca conclusionem indicat? Jure itaque hæc dicta orationem inscribit, tempus inscriptione illa declarans. Ait igitur : « Intel» lectus Davidi, cum esset in spelunca, oratio. » Et hæc quidem notato tempore precatus est, magno in periculo constitutus. Hæc vero tituli inscriptio ab eo recitata est, ut æstimo, cum esset in spelunca Odollam, ac recepisset omnes fratres suos, cognatos item ac reliquos fugitivos, qui fortasse sui causa insidiis Saülis appetebantur; quinetiam quivis afflictus animo et injuriam passus, fugæ Davidis consors erat. Nam eum virum justum, a Deo honoratum, injuria a Saüle pulsum videntibus, ea ipsis consolatio in malis erat. Tum ipsi quoque qui a lædentibus se fugiebant, Davidi studebant, ejusque partes amplectebantur; malebantque pelli cum ipso, quam insequenti hærere. Cum ergo otium ageret in spelunca Odollam, præsentem tituli inscriptionem exaravit. Quod sane declarant tum alia quæ adjicit, tum isthæc : « Misit de cœlo, et liberavit me; » ac rursum : « Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, » et eripuit animam meam de medio catulorum leonum. » Vides eum, cum Gethæos Allophylos effugisset, utpote in tuto positum, ac otium agentem, hujusmodi voces emisisse, ac maxime omnium eas quæ sequuntur, et sic habent : « Paratum cor meum Deus, cantabo et psalmum » dicam. Exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara, » exurgam diluculo. Confitebor in populis, Domine, psal» mum dicam tibi in gentibus. » Hæc enim multum otium,

imo etiam animi voluptatem, significant. Ait igitur sacer Apostolus: « Contristatur quis in vobis? oret. Æquo animo » est? psallat [1]. » Sed neque poterat hæc dicere, cum in spelunca Engaddi detineretur a Saüle ante ostium sedente. Quæ enim tunc oportunitas ad psalterium accipiendum et citharam ei, qui in speluncæ intimo latebat? ut e contrario nulla ratio fuisset, in otio et tranquillitate degentem in spelunca Odollam cum quadringentis viris, dicere: « Periit » fuga a me [2], » et: « Educ de custodia animam meam [3]. »

Hæc porro dicta sint de discrimine propositorum. Jam præsentium vocum explicationem aggrediamur. « In finem, » ne disperdas, Davidi in tituli inscriptionem, » et cætera. Pellebat Saül Davidem: qui illud opere complens, « Si vos » persequantur ex hac civitate, fugite in aliam [4], » aufugit, ne præsens inimicum irritaret, ipsique cædis causa esset. Illud enim, « Ne accendas carbones peccatoris [5], » melius omnibus sciebat David: quare cedebat et secedebat, etiamsi a tota gente diligeretur, et multos haberet qui in partem doloris afflictionisque ejus venirent, et possent eum domi apud se excipere, et occultare. Sed is ne et aliis periculum crearet, in deserta loca fugiebat, et in specubus habitare cooptabat. Videturque mihi memoriam ejus refricare sanctus Apostolus his verbis: « In solitudinibus errantes, et monti» bus, et speluncis et foraminibus terræ [6]. » Quemadmodum vero qui hunc præcedit, non psalmus erat, sed *tituli inscriptio*, quod Aquila interpretatur, *humilis perfecti;* Symmachus vero, *humilis et inculpati;* ita hic sermo, summam Davidis mansuetudinis et tolerantiæ virtutem indicans, humilis perfecti est, et humilis et immaculati; ac insuper, quasi æterna memoria dignam humilitatem exhibet tituli inscriptio. Hac item virtute præditum Moysem fuisse testi-

[1] Jacob. v, 13. — [2] Psalm. CXLI, 5. — [3] Ibid. 8. — [4] Matth. x, 23. — [5] Eccles. VIII, 13. — [6] Hebr. XI, 38.

monio fertur, ad eamque hortabatur Salvator et Dominus noster his verbis, « Discite a me, quia mitis sum et humilis » corde[1]. » Quia vero perseverantia et diuturna custodia hæc virtus opus habebat; nam « qui perseveraverit usque in fi- » nem, hic salvus erit[2] : » ideo inscriptum est : « In finem, » ne disperdas. » Multi namque re bene cœpta non perseverarunt usque in finem; sed Spiritus sanctus Davidis fugam, moras in desertis, diutinam illam et constantem habitationem in speluncis approbans, ait illi, « In finem, ne disper- » das, » semper talis maneas, ut tituli inscriptionem et memoriam æternam obtineas. Qui autem in his versatur non Cynicorum more, qui sapientiam hujus sæculi profitentur, tumore elatus; neque altum sapiens, superbiensque de tolerantia vitæ; neque ob astantem sectatorum et discipulorum instituti sui multitudinem inflatus, neque iis ceu satellitibus et commilitonibus confidens; sed mansuetum se, humilem, perfectum ac vere sui despicientem, et immaculatum opere exhibens, ad Deum clamabat dicens : « Mi- » serere mei, Deus, quoniam in te confidit anima mea, et » in umbra alarum tuarum sperabo. » Novi enim alas tuas et tegumentum tuum perfectis animabus destinata esse : ego vero parvus et humilis, non in alis tuis, sed « in umbra » alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas; » sive secundum Aquilam, « Donec transeant insidiæ; » vel secundum Symmachum, « Donec transeat calumniator. » Cum autem transierit iniquitas, atque insidiæ mihi paratæ, illeque calumniator dictus; tunc non in umbra, sed in ipsis alis tuis, utpote profectu auctus liberatusque ab omni actione iniqua et a peccato, sperabo.

« Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui bene fecit » mihi. Misit de cœlo et salvavit me, dedit in opprobrium » conculcantes me. Diapsalma. » Clamores et vociferationes

[1] Matth. XI, 29. — [2] Id. X, 22

emittere Deo solent viri justi, non alta voce, sed eminenti animæ virtute. Quare etiam silentes plerumque, spiritu clamabant. Ipse namque « Spiritus gemitibus inenarrabilibus » postulat Deo[1], » secundum Apostolum. Sic itaque David ad Deum clamabat. Deinde, ut qui pleraque experimenta Servatoris sui ceperit, grato animo pergit, « Deum qui be» nefecit mihi. » Cum dicit autem, « Misit de cœlo, et salva» vit me, » missum a Deo Salvatorem quemdam indicat. Quis vero sit ille jam non declarat, verum in alio docet, ubi ait: « Misit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de in» teritionibus eorum[2]. » Verbum itaque Dei erat, quod olim mittebatur, et eorum qui erant salute ejus digni, Salvator effectum est. Quod cum probe nosset David, aiebat: « Misit » de cœlo, et salvavit me. » Itaque salute dignum per Salvatorem salvum faciebat Altissimus: ipseque juste judicans, insurgentes et conculcantes justum dabat in opprobrium: utinam et meliores reddidisset, opprobriisque ipsos resipiscere fecisset.

« Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et » eripuit animam meam de medio catulorum leonum[3], » et cætera. Sententiam quæ superius deficiebat his exposuit. Cum quæreretur enim quemnam misisset de cœlo ad eripiendum Davidem, hic declarat: « Misit Deus misericordiam » suam et veritatem suam. » Misericordia autem et veritas missa quænam fuerint nisi Dei verbum, de quo dicebatur, « Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de in» teritionibus eorum[4]? » Ipsumque similiter lux missa dicitur in psalmo qui ait; « Emitte lucem tuam et veritatem » tuam, ipsa me deducent[5]. » Lux autem veritas et verbum, missa ab altissimo Deo, non sine essentia, nec sine substantia sunt (2): neque enim poterat res sine substantia mitti.

[1] Rom. VIII, 26. — [2] Psalm. CVI, 20. — [3] Id. LVI, 5. — [4] Ibid. — [5] Id. XLII, 3.

Quemadmodum autem Verbum intelligitur curationis et salutis effector; sic et in præsenti idem misericordia vocatur, utpote paternæ erga homines clementiæ minister : similiter et veritas dicitur, ut vere subsistens, et secundum agendi vim substantia præditum. Nostrum itaque verbum, syllabis, verbis et nominibus substantiam habens, lingua et voce emissum, non proprie ac vere verbum dicatur. Habet enim aliud se gignens, quod quis proprie ac vere verbum appellaverit, quod aiunt insitum esse. Sicut insitum in nobis verbum, quod proprie verbum dicitur, substantiam habet, cum secundum essentiam subsistat; aliudque sit ab eo qui misit ipsum : quare superius dicebatur, « Misit » de cœlo, et salvavit me. » Quem vero miserit, in præsenti docet dicens : « Misit misericordiam suam, et veritatem » suam; animam meam eripuit de medio catulorum leo» num : » in quorum medio consistens, ait, « dormivi con» turbatus. » Nam in medio catulorum leonum Gethæorum scilicet Allophylorum deprehensus, seu inimicorum me alia ratione impugnantium, quantum mihi per humanam infirmitatem licuit, « dormivi conturbatus. » Altissimus vero Deus prædictum verbum, misericordiam et veritatem suam mittens, eripuit animam meam, ut ex perturbatione catulorum leonum nihil pateretur. Secundum reliquos autem interpretes, non conturbatus, inquit, dormiebam in medio leonum deprehensus; sed imperterritus et confidens eram. Ait igitur Aquila, « In medio leænarum dormiam voracium; » Symmachus vero, « In medio leonum confidens dormivi. » Quinam essent leones, vel catuli leonum et leænæ, postea declarat dicens : « Filii hominum dentes eorum telum et sa» gittæ, et lingua eorum gladius acutus. » Siquidem omni fera agresti, venenosa et reptili deterior fuerit improbus et nequam homo, maximeque qui calumniis et maledictis vacat, et qui religiosis animabus insidiatur, non telis et hastis,

sed occultis et latentibus verborum perniciosis instrumentis. Hi itaque dentium ambitu quasi armis utuntur circummunientibus, et concludentibus verba intra dentium septum latentia; lingua vero calumniisque ex ea emissis, ceu quibusdam telis jaculantur. Ea vero ipsa eorum lingua, a gladio acuto et pungente cædemque perpetrante, nihil differat. Sane quidem tales sunt humani leones, et memorati catuli leonum. Ego vero eorum insidias declinavi Salvatoris a Deo missi opera, qui eripuit animam meam de medio catulorum leonum. An hæc de Saüle dicantur, sive de iis qui Davidem apud Saülem calumniati sunt, sive de Allophylis Gethæis, seu de invisibilibus inimicis; tu ipse perpendas velim.

« Exaltare super cœlos Deus, et super omnem terram » gloria tua [1], » et cætera. Missum sibi ab Altissimo adjutorem et Servatorem, utpote qui se humiliaverit per suum ad homines descensum, et animam suam eripuerit de medio catulorum leonum, his verbis Propheta compellat : Quoniam ex propria magnitudine descendens, teque ipsum parvum efficiens, humilitatis meæ curam suscepisti, et eripuisti animam meam de medio prædictorum, exaltare demum, proprium thronum ac tibi competens regnum cœlorum repete. Neque enim terra gloria tua privabitur, etiamsi in cœlo degas. Quemadmodum enim sol proprium cursum conficiens, eos qui in terra versantur fulgore suo non fraudat; eodem modo et tu, Domine, etiamsi ob magnam mittentis te Patris erga homines clementiam, usque ad parvitatem meam te extenderis; at exaltare demum super cœlos, et in sinu paternæ deitatis residens, omnem terram gloria tua reple. Hæc porro jure profero, in tuto contra malum quodlibet positus, et a prædictis catulis et leonibus tua visitatione ereptus, qui « laqueos paraverunt pedibus meis, » et, quantum in ipsis erat, « incurvaverunt animam meam; »

[1] Psalm. LVI, 6.

sed etiam « foderunt ante faciem meam foveam[1]. » Sed hæc in suam perniciem, non in meam, tua protectione, designarunt. Ipsi namque in hanc foveam suam primi ceciderunt. Quapropter quia tu a Patre missus talia edidisti, exaltare demum, ac cœlestes illas mansiones, ut tibi proprias et deitati tuæ consuetas recipe.

« Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo » et psalmum dicam[2], » et c. Salvator in sua ad discipulos doctrina hæc de Spiritu sancto dixit : « Si diligitis me, man» data mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium para» clitum dabit vobis, ut sit vobiscum in æternum, Spiritum » veritatis[3] : » et rursum, « Hæc locutus sum vobis apud vos » manens : Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet » Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret[4]; » ac iterum : « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non » potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus » veritatis, narrabit vobis veritatem, quia de meo accipiet, » et annuntiabit vobis[5]. » Quibus declarat, majora illa sua esse quam ut ab Apostolis caperentur; non enim potestis, inquit, portare : sed spiritum veritatis ex se datum et Apostolis ab se missum, annuntiaturum ait ipsis omnem veritatem. Quod si hæc sic intelligantur, jure David postquam Deo in sui auxilium misso dixerat : « Exaltare super cœlos » Deus, et super omnem terram gloria tua; » rogat exinde eumdem ut sibi mittat Spiritum paraclitum, propheticum; paratum sese dicens ad excipiendum eum : purgatum scilicet esse templum in se positum, et animæ suæ receptaculum; nimirum ipsam mentem, quam tropice cor Scriptura solet appellare : quod his significat : « Paratum cor meum » Deus, paratum cor meum. » Cor igitur meum, ac vis intelligendi, parata est. Tu vero tandem emitte Spi-

[1] Psalm. LVI, 7. — [2] Ibid. 8. — [3] Joan. XIV, 15. — [4] Ibid. 25. — [5] Ibid. XVI, 12.

ritum. Astante quippe illo, et animæ meæ insidente, pro consueto more « cantabo et psalmum dicam, » opemque meam et ministerium virtuti prophetici spiritus præstabo. Hisque dictis, statim exauditus, secundum illud, « Adhuc » te loquente dicam, Ecce adsum [1], » Spiritus sancti præsentiam animadvertit. Deinde quasi ipso in januis stante, convertitur propheta, seseque ad ministerium prophetiæ excitat, quare subjungit : « exurge gloria mea [2]. » Gloria mea est prophetare. Addit postea, « Exsurge psalterium » et cithara : » psalterio animam, cithara corpus subindicans; sive hæc ipsa solita instrumenta manibus arripiens, ad ea pulsanda quæ Spiritus suggesserit. His adjicit : « Exur- » gam diluculo. » Modo enim Spiritus præsentia illuminatus, et in die divinæ lucis positus, paratus sum ad prophetandum. Hisque dictis, sese totum Spiritui addicit : ille vero per prophetam ceu per instrumentum, bona annuntiat, omnibusque gentibus evangelizat dicens : « Confitebor tibi » in populis, Domine, psallam tibi in gentibus [3]. » Quia enim in præsenti Judaïca gens et populus prophetas pellit tuos, ut nullus iis locus perfugii relinquatur; eritque tempus quo omnes universæ terræ gentes et omnes in hominibus populi, misericordiæ tuæ participes erunt, ita ut ego propheticus Spiritus prænuntiato tempore omnes una populos adiens repleam, confitearque ac gratias agam tibi, quando psallam tibi, non in populo Judaïco, sed in omnibus per universum orbem gentibus; ideo dico : « Confitebor tibi in » populis, Domine, psallam tibi in gentibus. » Hujusque rei causam esse dico, quod in omnibus per orbem populis et apud omnes gentes propheticus Spiritus versetur. Propheticos autem olim prolatos sermones opere complendos esse post declarat dicens : « Quoniam magnificata est usque ad » cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua [4]. »

[1] Isai. LVIII, 9. — [2] Psalm. LVI, 9. — [3] Ibid. 10. — [4] Ibid. 11.

Nam quod incredibile videatur, cœlestia misericordia dignata fuisse dixi; terrena, veritate. Etsi enim ea præsertim, quæ in cœlo sunt, purgata videantur, omniaque perfecta, et ad virtutis summum progressa; attamen ipsa per misericordiam tuam tali in conditione posita sunt. Neque enim ex se et sua vi tali gaudent felicitate, sed abs te omnium bonorum subministratore. Sive alio modo: « Quoniam mag- » nificata est usque ad cœlos misericordia tua, » effusa in homines omnes. Quam item superius missam esse dicebatur his verbis: « Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam.» Tanta enim in hominibus misericordia illa missa edidit, ut in omnibus populis ego Spiritus sanctus confitear tibi, et in omnibus gentibus psallam tibi: unde factum ut magnificata illa sit usque ad cœlos; quia usque ad cœlos pertraxit homines qui proficiebant, ita ut ipsis regni colorum promissio data sit. Sed etiam, inquit, usque ad nubes veritas tua. Nubes autem, divinæ providentiæ voluntati operam dantes, pluviæ inserviunt. Eo autem commonstratur Deus hominibus providere, quod dispensatio, et veritas inspectionis ejus usque ad nubium ministerium pertingat. Alias quoque, perfectas in hominibus animas, propheticas scilicet, quæ Dei doctrinam ceu pluviam egentibus animabus subministrant, nubes solet Scriptura appellare. Cum ergo Hesaïas propheta vastitatem Judaïco populo minabatur, Deum ita loquentem induxit: « Destruam sepem ejus, et » erit in direptionem; et destruam murum ejus, et erit in » conculcationem. Et dimittam vineam meam, et non puta- » bitur, neque fodietur: et ascendet in ipsa quasi inculta, » spina. Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem[1].» Palam hisce verbis divini prophetæ nubes vocantur: qui spiritu cœlesti repleti, animabus hominum rationabiles pluvias suppeditabant. Quoniam igitur veritas Dei et mise-

[1] Isai. v, 5

ricordia ejus, de quibus paulo ante dicebat, « Misit Deus » misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit ani- » mam meam de medio catulorum leonum, » olim quidem animam Davidis eripuit, futurumque erat ut postea visitaret omnes gentes; jure Spiritus sanctus, qui hæc annuntiat, et ait fore ut in populis confiteatur et psallat Deo in omnibus gentibus; hujus rei causam apponit dicens: « Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia » tua, » et c. Deinde his ceu sigillum adjicit his verbis, « Ex- » altare super cœlos Deus, et super omnem terram gloria » tua[1], » eumdem de Deo sermonem secundo repetens. Tibi, inquit, convenit exaltari, tametsi hominum causa te nostræ abjectioni attemperas, populos atque gentes gratia tua vocans. Verum exaltare, thronum repete tuum. Sic enim in cœlis mansionem habens, in tuaque deitate. in tuo regno consistens, gloria tua universam terram replere valebis. Quod item Moyses describit, Deum inducens de Judæis quidem ob conflatum vitulum hæc dicentem, « Dimitte me, » et incensus ira conteram ipsos[2]; » de vocatione autem gentium adjicientem illud, « Vivo ego et vivit nomen meum, » quia implebitur gloria mea universa terra. » Apud Hesaïam vero Seraphim, quæ Dominum Sabaoth circumdant, clamabant: « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, » plena est omnis terra gloria tua[3]. » Quibus affinia in LXXI psalmo, de Christo clare narrante, dicta sunt: « Benedictus » Dominus Deus Israël, et benedictum nomen gloriæ ejus, » et replebitur omnis terra gloria ejus. » Hæc igitur obsignat præsens prophetia dicens: « Exaltare super cœlos » Deus, et super omnem terram gloria tua[4]. »

[1] Psalm. LVI, 12. [2] Exod. XXXII, 10. — [3] Isai. VI, 3. — [4] Ps. LXXI, 18.

In finem, ne disperdas David, in tituli inscriptionem LVII[1].

« Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate filii » hominum[2]. » Hortatur præsens sermo singulos, ut ne in finem disperdant, sed observet quisque fines suos. Ambo quippe, tum hic, tum præcedens, similem præferunt inscriptionem, scilicet, « In finen, ne disperdas David : » atque, « In tituli inscriptionem. » Tempus autem, etsi non in præsenti, at in præcedenti declaratur, dum hæc addit, « Cum » fugeret a facie Saülis in speluncam. » Eodem itaque tempore pronuntiatum etiam præsentem fuisse, non solum ex jam dictis, verum etiam ex mox afferendis planum mihi videtur. Quia enim in præcedenti tituli inscriptio de filiis hominum dicebat, « Filii hominum dentes eorum arma et » sagittæ; » hæc item tituli inscriptio statim ab exordio eosdem filios hominum compellat dicens, « Si vere utique jus- » titiam loquimini, recta judicate filii hominum. » Et quoniam in præcedenti dicebatur, « Eripuit animam meam » de medio catulorum leonum, » sive, « de medio leonum, » secundum reliquos; consequenter in præsenti infertur, « Molas leonum confregit Dominus. » Oportuit enim ediscere nos, quo pacto eripuerit animam Davidis de medio catulorum leonum. Ac rursum de calumniatorum suorum dentibus in præcedenti aiebat, « Filii hominum, dentes eorum » telum et sagittæ; » in præsenti vero, « Deus conteret den- » tes eorum in ore ipsorum. » Quibus ambarum tituli inscriptionum consensus plane comprobatur. Et alia quoque

[1] Psalm. LVII, 1. — [2] Ibid. 2.

ratione dixerit quispiam, quia præcedens gentium vocationem complectitur, jure hujusmodi prophetiæ præsentem tituli inscriptionem adjunctam fuisse, quæ filiis hominum justi judicii Dei rationem enarret, omnibusque populis præcipiat, ut sincera voluntate et pura conscientia ad verbi doctrinam accedant, neque pietatem erga Deum simulent. Quare omnes supra memoratos populos, universasque gentes de quibus dicebatur, « Confitebor tibi in po» pulis, Domine, psallam tibi in gentibus, » compellans sermo præsens, obtestatur dicens: « Si vere utique justitiam » loquimini, recta judicate filii hominum. » Nam si vere justitiam quis profiteatur, non aliunde comprobabitur, quam ex eo quod recta judicet. Recta vero judicat, qui apud se judicavit ac decrevit, justitiam ex recta ratione, nec quidpiam tortuosum aut perversum edere. Deinde vero, cum filii hominum labiis quidem recta loquerentur, et ore justitiam profiterentur, sed ipsis operibus deprehenderentur adversa cogitate, subjungit: Etenim in corde iniquitates » operamini in terra [2]: » cujus rei, inquit, argumentum sunt opera vestra, « Injustitiam manus vestræ complicant. » Recta ergo judicate filii hominum, et vobiscum reputate, num sermones vestri cum operibus consonent. Nam si justitiam loquimini, cur manus vestræ injustitiam complicant? Ex quo sane palam est vos iniquitates in corde cogitare, et alia quidem mente tenere, alia ora proloqui. Si ergo « vere justitiam loquimini, » heus vos, « recta judicate, » et quæ loquimini peragite, neque in corde inquitates operemini nec manus vestræ injustitiam complicent.

« Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, » locuti sunt falsa [3]. » Hæc quoque filiis hominum applicat, qui se Deum colere, et justitiæ leges adire profitentur, neque tamen recte judicant. Eos igitur sic compellat: Heus

[1] Psalm. LVI. — [2] Psalm. LVII, 3. — [3] Ibid. 4.

vos, audite, qui justitiam ore tenus loquimini, manibus vero injustitiam operamini, multaque simul peccata complicatis; magno judici latet nihil eorum quæ singuli in mente versant. Etiamsi enim quis oculis hominum latere videatur; at sciat immani se errore duci seseque decipere. Neque enim magno universorum judici occultus erit, ad cujus tribunal omnes sistemur. Quomodo autem Deo latere possint, cum prius quam in lucem prodirent, ei, qui omnia novit antequam fiant, cogniti essent? Quare antequam fierent, eos quasi jam exsisterent, tales fore quales jam sunt prospiciebat: exinde vero jam apud ipsum reprobati erant. « Alienati sunt » igitur « peccatores a vulva. » Ac etiamsi hodie justitiam simulate loquantur, operibus contraria aggredientes; at non jam primum apud Deum tales esse videntur: sed priusqnam ex utero prodirent, quin et antequam in vulvæ receptaculo conciperentur, et numero errantium ab eo reputabantur, et quod tales futuri essent non ignorabat ipse. Sed ab eo jam tempore noverat eos falsa locuturos, et furorem ipsis « secundum similitudinem » serpentis[1] » fore. Θυμόν autem Græci solent etiam animam appellare. Quoniam igitur antiquus serpens qui Evam decepit, suavi quidem et amic oratione simulate utebatur, Dei mentionem faciebat, et cum quadam pietatis specie mulieri dicebat: « Quare dixit Deus, Ne comedatis ex omni » ligno, quod est in paradiso[2]? » ac rursum, « Sciebat enim » Deus quod, quacumque die comederitis ex eo, aperientur » oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum[3]. » Et talibus quidem dictis simulans, et Deum se nosse præferens, mulierem alloquebatur; in corde autem iniquitates operabatur, ac operibus injustitiam complicabat. Merito hi quoque dicuntur furorem et animam habere memorato serpenti similem. Quod ipsum Deus præscientia sua præoc-

[1] Psalm. LVII, 5. — [2] Gen. III, 1. — [3] Ibid. 5.

cupavit. Nam hi auditis divinis sermonibus, sacrisque verbis eruditi, nihil ad utilitatem parient: quia aures occludunt, neque divinarum incantationum virtutes recipiunt; sed similes sunt aspidi surdæ et obturanti aures suas, ut non exaudiat voces incantantium, neque recipiat « remedium a sapiente paratum[1]. » Serpenti igitur similes sunt, ob hypocrisin, et simulatum illud de Deo colloquium; aspidi vero, quia lethale venenum in se occultant. Verum si aspidi dumtaxat comparandi essent, spes foret eos aliquando utilitatem percepturos: siquidem ferum illud reptile, incantatione et artificio quorumdam, virus nonnumquam abjicit, furoremque deponit, et quasi extinguitur quoad malitiam. Quod si talis acerbitas aspidis vi quorumdam verborum debilitatur et marcescit, venenumque abjicit, quid dicendum de anima hominis, quæ ad imaginem Dei facta est, nisi eam multo potius quam reptile illud genus, deposito malitiæ veneno, in melius mutandam esse; si tamen sese divinarum disciplinarum utilitati, et divinitus vere inspiratis incantationibus applicet? Quamobrem accurate sermo non aspidi simpliciter talem animam comparavit; sed aspidi surdæ, quæ non ex natura sua surda sit, sed ex propria voluntate talis evaserit. Quare dictum est, « Sicut aspidis surdæ » et obturantis aures suas. » Sic enim aliquando homo verba divina non audiens, non quod anima surdus evaserit, auditu privatur, sed id propriæ voluntatis est: sponte namque naturæ vim inferens suæ obsurdescit. Etenim Deus non surdam, non cæcam, non mutilam vel mancam animam; sed validam cunctisque suis virtutibus præditam effecit; nam ad imaginem et similitudinem suam hominem condidit. Quisque vero surditatem sibi cæcitatemque procurat, animæque suæ substantiam labefactat. Quod populus ex circumcisione fecisse per Hesaïam arguitur his verbis: « Incrassatum

[1] Psalm. LVII, 6

» est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et » oculos clauserunt; ne forte videant oculis, et auribus » audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem » eos[1]. » Sic ergo aspidi surdæ et obturanti aures comparatur, qui divina verba non audit. Quare secundum Symmachum dicitur: « Sicut aspidi surdæ, obturanti auriculam suam, » ut ne audiat vocem susurrantium, unoquoque incantationes » sapienter edocto. » Verum homo nunc exsistens, qui sese tali modo constituit, dum hæc agit, a multis noscitur; at Deo etiam ante ortum notus; imo vero diu antequam in utero conciperetur, quod talis futurus esset, ab eo cognoscebatur. In cassum ergo sibi illudit qui justitiam ore profitetur; dum manibus injustitiam complicat, deindeque iniquitatem in corde occultat suo, ac si in divino tribunali ipsi Deo latere possit.

« Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum[2], » et cætera. Hac de peccatoribus notitia instructi filii hominum, quod scilicet a Deo prænoscantur, et quod antequam ad homines transirent, notum illi esset tales ipsos futuros, audite cujusmodi fine iidem excipiendi sint. Quoniam enim libera et sui arbitrii natura præditi, vi internoscendi boni et contrarii instructi, atque liberam ad utrumlibet inclinationem nacti, non recte judicio suo sunt usi, neque rectam viam, etsi notam sibi, dilexerunt, neque operibus justitiam adierunt, quam verbis dumtaxat et labiis sunt professi, veterique serpenti similes, aspide surda deteriores evasere; ideo quæ ipsis eventura sint audite, disciteque, ab universorum judice Deo conterendos esse ipsorum dentes, qui nihil prorsus a leonibus discrepant, et quod post hæc omnia instar aquæ effluentis dissolvendi sint. Nam illius loco, « Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens[3], » Symmachus sic interpretatur, « Dissolvantur sicut aqua pertrans-

[1] Isai. VI, 9. — [2] Psalm. LVII, 7. [3] Ibid. 8.

»iens sibi.» Quia enim ore tenus justitiam simulant, jure Deus dentes eorum in ore ipsorum conteret. Et quia non sat ipsis fuit, quod serpenti et memoratæ aspidi surdæ collati essent; cum jam aliorum perniciem molientes, leonibus et catulis leonum comparentur; a quibus animam erui suam David ita precatur in præcedenti psalmo, « Et eripuit animam »meam de medio catulorum leonum; » aut, « de medio leo»num; » molas eorum confracturum esse Deum dicitur, videlicet potestates malitiæ eorum, queis in multorum perniciem utebantur. Cum autem dentes et molas eorum contriverit Deus, tunc demum ceu mortui ad nihilum devenient, et sicut aqua sibi pertransiens dissolventur. Et is quidem futurus impiorum omnium finis. Quod sane vos scire necesse est, o filii hominum, ut « si vere utique justitiam lo»quimini, recta » judicetis, neque prædictorum hominum viam ineatis, neque in corde iniquitates operemini, neque injustitiam manus vestræ complicent, nec vos similes serpenti exhibeatis, nec sitis sicut aspis surda, obturans aures suas, nec cum memoratis impiis et peccatoribus una abducamini : quos præscientia sua prævertens Deus, antequam in lucem prodirent, tales futuros esse noverat; sed tamen concessit ut nascerentur ac in lucem venirent, gratia sua ipsis quoque concessa, ut palam eorum propositum fieret. Siquidem et ordinem justorum rectam ac minime deflexam viam suapte voluntate initurum prævertens Deus noverat. Deinde utrique ordini liberum arbitrii motum dimisit, concedens ut in stadio cursum conficerent. Ac cum universos natura similes constituisset, voluntate propria quemque meliora deligere pariter permisit. Illi vero, utpote qui sui ipsorum domini, sui juris ac liberi quoad motum essent, arbitratu suo disjuncti sunt, aliis rectam, obliquam aliis viam cooptantibus. Ideo justus ille judex, utrique ordini ceu certaminis arbiter, congruenti ac debito fine dignos

remunerat : non hominum ritu ex actuum eventu cujusque mores ediscens; verum utpote Deus omnia cognoscens ante originem. Quare alii quidem antequam cæteris noti essent, ab eo alienati sunt; sancti vero, electione dignati, sicuti Jeremias propheta, cui dixit Deus : « Antequam te forma- » rem in utero novi te, et antequam exires de vulva sancti- » ficavi te[1]. » Idipsum Apostolus declarat his verbis : « Sicut » elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus » sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate : qui » prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Chris- » tum[2]; » ac rursum, « In quo et nos sorte vocati sumus, præ- » destinati secundum præscientiam ejus, qui operatur om- » nia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in lau- » dem gloriæ ejus[3]. » Viden' quomodo ante mundi constitutionem, electos et prædestinatos dicat ad adoptionem filiorum, secundum propositum ejus qui talia operatur? Eamdemque ipse sententiam profert his verbis : « Scimus autem » quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum » iis, qui secundum propositum vocati sunt. Nam quos præ- » scivit et prædestinavit conformes fieri imagini filii sui, ut » sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem præ- » destinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justifi- » ficavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit[4]. » Similia de se ipse declarat dicens : « Cum autem placuit ei, » qui me segregavit ex utero matris meæ, revelare filium » suum in me[5]. » Quemadmodum igitur cum eos præscivisset, qui amaturi ipsum erant, etiam prædestinavit; sic et impios cum prævidisset justitiam locuturos, utpote qui nossent illam; sed ipsam tamen non operibus adituros esse, quia injustitiam manibus complicaturi erant, ideo alienavit eos a vulva, et vel antequam fierent, in errantium et men-

[1] Jerem. I, 5. — [2] Ephes. I, 4. — [3] Ibid. 13. — [4] Rom. VIII, 28. — [5] Gal. I, 15.

dacia loquentium numero in se computavit; permisitque tamen, etsi tales futuros esse nosset, ut palam prodirent, quo præstantia justorum religiosorumque hominum ex pejorum comparatione eluceret. Nam cum ex una omnes natura constarent; libero usi arbitrio, alii quidem sponte bonum elegerunt, alii contrariam iniere viam. At excelsus et magnus ille universorum judex, utrique ordini præsidens, pro merito cuique tribuit. Quare sui amatores gloria affecit, conformes imagini filii sui exhibens, quippe qui amorem erga se operibus comprobaverint; alios vero ipsis oppositos, utpote qui sese ab ejus gratia abalienaverint, dejicit: dentes eorum, quibus non ut par erat usi sunt, conterit, molasque eorum, queis multis perniciem intulerunt, confringit: ac demum in nihilum, in risum et opprobrium deducit, quando fluxarum et non consistentium aquarum instar defluunt: ipsi talem finem exitumque sibi procurarunt.

« Intendet arcum suum donec infirmentur. Sicut cera » quæ fluit auferentur : supercecidit ignis in ipsos, et non » viderunt solem. Priusquam emitterent spinæ vestræ rham- » num, sicut viventes, sicut in ira absorbebit vos[1]. » Hæc cum apud Septuaginta obscure ferantur, paulum apertius quod ad sententiam a Symmacho versa sunt hoc modo : « Qui tendit arcum suum turbetur, ut quæ comminuta » sunt, ut vulvæ pellicula dissoluta, dissonet abortivum mu- » lieris, ut ne videant solem. Priusquam crescant spinæ ves- » træ, ita ut fiant rhamnus, adhuc viventem quasi penitus » siccum turbo auferet. » Hæc porro fuerit dicti sententia. Quia in proposito est qualis futurus peccatorum finis sit describere; præter ea quæ superius diximus, hæc etiam illos expectare, o filii hominum, ediscite. Dictum sane fuit antea : « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, mo- » las leonum confringet Dominus, » et, « ad nihilum deve-

[1] Psalm. LVII, 9, 10.

» nient tanquam aqua decurrens. » Ad ea autem hæc insuper patientur. Qui olim arcum suum intendebat, verbisque suis tamquam telis alios impetebat et occidebat, is ipse in judicii tempore turbabitur : telaque ejus quæ jaculatus est, ac quibus multos interfecit, comminuta de medio tollentur. Deinde quemadmodum pellicula e muliere prodiens, vitæ consors nullatenus est, sed dissoluta dissonat; vel sicut abortivum in pellicula jacens mortuum, cum a prægnante egreditur, nullo sensu præditum est, ut luce et sole fruatur; sic erunt peccatores memoratis verbis indicati. Nam corpus eorum, perinde atque pellicula dissolutum, corruptioni tradetur; nullam spem habens se cum sanctis resurrecturum. Anima vero eorum, quæ in corpore ceu in pellicula convoluta est, abortivo mulieris similis erit, nec vita, nec luce, nec solis radiis gaudens; sed a tenebris in tenebras concedet; neque in regione vivorum assumetur, neque placebit Domino in lumine viventium; nec dicet : « Convertere anima mea in requiem tuam, quia Do» minus benefecit tibi [1] : » verum, his omnibus privata, tenebris tradetur. Cujus rei mentionem ita facit Salvator : « Ligantes ejus pedes et manus ejicite ipsum in tenebras » exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium [2]. » Et hic quidem impiorum finis erit. Fructum autem et opera, spinis nihil absimilia, antequam maturescant et ad malitiæ perfectionem deveniant, dum adhuc pullulabunt, exiccabit ira Dei, quæ ipsos invadet. Quod sane his verbis significatur : « Priusquam crescant spinæ vestræ, ita ut fiant rham» nus, adhuc viventem, quasi penitus siccum turbo aufe» ret. » Cum igitur interpretationis Symmachi mentem aliquatenus perceperimus; jam restat ut ad Septuaginta versionem transeamus; ut ex allata comparatione, eorum quoque sententiam speculemur. Ait itaque : « Intendet ar-

[1] Psalm. CXIV, 5. — [2] Matth. XXV, 30.

»cum suum donec infirmentur.» Qui dentes eorum in ore ipsorum contriturus, et molas leonum confracturus est Dominus, ipse arcum suum eo usque intendet, feriens ulciscensque illos, donec infirmentur. Illi vero ignito telo confossi, ceræ instar ab igne liquefactæ dissolventur. Quare dicitur : « Sicut cera quæ fluit auferentur, supercecidit ig- »nis.» Sicut enim decidente igne, soluta cera liquescit, eodem modo illi ab ingruente ira destruentur; ita ut ne quidem digni habeantur, qui solem justitiæ mentis oculis perspiciant. Sed antequam spinæ eorum accrescant et rhamnus evadant, nuper edita eorum spinea opera ira comprehendet et absorbebit.

« Lætabitur justus cum viderit vindictam : manus suas »lavabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo : Si utique »est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra[1].» Symmachus : « Gaudebit justus cum viderit vindictam, pe- »des suos lavabit sanguine impii.» Sicut ii qui mendaci ore justitiam loquuntur, dum operibus injustitiam complicant, qui finem habituri sint jam descriptum est; sic oportuit e converso veri justi, qui operibus justitiam exhibet, bonum finem declarari. Quid tali homini boni continget? Jam quidem in præsenti, ait, cum non videat ultionem de impiis sumendam, sæpe numero dolet, ingemiscit et ait : « Quare »impii prospere agunt, in divitiis consenuerunt : semen »eorum ex voto procedit, pueri eorum lætantur sumen- »tes psalterium et citharam[2]?» Nunc autem ipse humiliatus dicit : «Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi »sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem pec- »catoris videns[3].» Cum autem viderit impiorum finem et ultionem de iis sumptam, tunc lætabitur et exultabit; non de impiorum exitio gaudens, sed de justo Dei judicio lætus. « Pedes *autem* suos lavabit in sanguine impii : » non

[1] Psalm. LVII, 11, 12. — [2] Job. XXI, 7. — [3] Psalm. LXXII, 2.

quod sanguinarius ac belli cupidus sit; sed quia ex eorum supplicio purgatur, et aliorum castigatione melior efficitur. Sive alio modo : « Manus lavabit in sanguine pec»catoris; » id est, innocentem se, inculpatum et purum a pernicie ejus ostendet. Cum ergo impii promeritas pœnas dederint; justus autem vindicatus, gaudio ac lætitia repletus fuerit, manus ac pedes suos, secundum reliquos interpretes, laverit in sanguine peccatoris, secundum traditam sententiam; tunc merito omnis homo, omnis vox et lingua pronuntiabit : « Si utique est fructus justo, utique est Deus » judicans eos in terra. » Nam si est fructus justo, de quo fructu in primo psalmo dictum est : « Et erit tamquam lignum » quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum » suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet, et » omnia quæcumque faciet prosperabuntur[1]. » Si itaque merces ac fructus erit bonus ei qui justitiam operatus sit, quem tempore justi judicii Dei recipiet; hinc sane consequenter intelligitur, etiam ante judicium esse Deum qui inspiciat ac judicet eos, qui in terra mortalem vitam exigunt. Etiamsi enim in præsenti ejus judicia non videantur; attamen hominum gesta non sine judicio et examine penes eum sunt. Atenim si justi una cum iniquis perituri essent, nullusque fructus justo esset; dici sane posset Deum humana non curare : sed quia tempus erit, quo justi quidem gaudebunt, peccatores autem memoratum finem consequentur; nullatenus homines ambigere par est, sed confiteri ac pronuntiare, Deum esse, qui de omnibus in terra degentibus judicat, inspectorque est, ac humana opera speculatur. Et hæc quidem hac de re dicta sint.

Animadvertendum autem est, num prophetia isthæc, quæ tota cohæret et una serie jungitur cum præcedentibus, finem describat eorum, qui prophetias de Christo meditan-

[1] Psalm. I, 3.

tur, justitiam ore loquuntur, et venientem ipsum receperunt; neque tamen vocem ejus audierunt qua clamabat ipsis hæc dicens: « Qui habet aures audiendi audiat [1]; » qui sese serpenti similes effecerunt, et aures sibi pararunt « sicut as»pidis surdæ et obturantis aures suas. » Ii vero ipsi dentes suos molasque suas blasphemis in Salvatorem nostrum dictis exacuerunt. Jure itaque de illis dictum fuerit: « Deus » conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum » confregit Dominus. » Possunt item hæc dici de omnibus qui athea dogmata, et impias falsasque sententias in atheis hæresibus consarcinarunt, atque de iis, qui sapientiam hujus sæculi profitentur, qui linguas suas contra salutarem doctrinam exacuerunt: neque pigeat iis annumerare quotquot in Ecclesia calumniis et obtrectationibus in proximorum perniciem vacant. Queis omnibus dicatur illud: « Si » vere utique justitiam loquimini, recta judicate filii homi» num; » scientes « quod omnem creaturam adducet Deus in » judicium: et oportet omnes tribunali Dei sisti; ut referat » unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, » sive malum [2]. »

In finem, ne disperdas David, in tituli inscriptionem, quando misit Saül, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret. LVIII[3].

« Eripe me de inimicis meis Deus meus, et ab insurgen» tibus in me libera me [4]. » Jam prius observavimus, psalmos a LI° antequam David regnaret, adhuc superstite Saüle,

[1] Matth. XI, 5. [2] 2 Cor. V, 10. [3] Psalm. LVIII, 1. — [4] Ibid. 2.

pronuntiatos fuisse; eos autem qui in prima parte libri censentur, ferme omnes, paucisque exceptis, post lapsum ejus: et ob pietatis eminentiam, eos qui confessionem præferrent, priores in libro consignatos ab illo fuisse, etiamsi posteriores tempore essent; eos vero qui primi tempore, secundos adjectos esse, ut recte factorum memoria, ea quæ confessionem continerent obtegerentur. Hoc itaque præsenti psalmo comprobatur (quod consueto more dictum sit), quia tituli inscriptio est; notamque temporis præfert quo editus fuit, scilicet, « quando misit Saül, et custodivit do» mum ejus, ut eum interficeret. » Sed fusius historiam enarrat primus Regnorum liber, qui sic habet: « Motumque » est autem iterum bellum; et superavit David, debellavit» que Allophylos, et percussit eos plaga magna valde, et fu» gerunt a facie ejus. Et factus est spiritus malus in Saül: et » ipse in domo sua dormiebat, et lancea in manu ejus: porro » David psallebat manibus suis. Et quærebat Saül percu» tere Davidem lancea: et declinavit David a facie Saül, et » lancea percussit parietem. David autem recessit et salvatus » est. Et factum est in nocte illa, misit nuntios in domum » David, qui custodirent illum, ut interficeretur mane. Et » renuntiavit Davidi Melchol uxor ejus dicens: Nisi salvave» ris animam tuam hac nocte, cras interficieris. Et demisit » Melchol Davidem per fenestram; porro ille abiit et aufugit, » atque salvatus est [1]. » Quo tempore hanc tituli inscriptionem edidit: quare sic titulus habet: « In finem, ne disper» das, David in tituli inscriptionem, quando misit Saül, et » custodivit domum ejus, ut eum interficeret. » Illud ergo, « in finem Davidi, » et illud, « ne disperdas, » et « tituli in» scriptio, » jam tertio consequenter dictum est. At primo aliud tempus indicavit, per titulum scilicet qui sic habet: « Quando tenuerunt eum Allophyli in Geth; » secundo

[1] 1 Reg. XIX, 8.

item : « Cum fugeret a facie Saülis in speluncam[1]; » hic vero : « Quando misit Saül, et custodivit domum ejus, ut eum » interficeret[2]. » Causa porro insidiarum Saülis in Davidem, invidia erat. Cum enim de Goliath Allophylo victoriam retulisset, et ab omnibus ea de causa celebraretur; ideo ad ejus cædem animum appulit : maxime vero cum videret Dominum esse cum Davide, ac rem perspicue intelligeret, universusque Israël et Juda Davidem adamaret. Tunc vero præcipue inflammata æmulatio est, cum adverteret eum ope et auxilio Dei in bellis superiorem esse. Ait ergo Scriptura : « Et vidit Saül quod Dominus esset cum David, et » omnis Israël diligeret eum. Et cœpit magis timere David, » et factus est David inimicus Saül omnibus diebus[3]. » Cum autem « iterum motum est bellum, et superavit David, de- » bellavitque Allophylos, et percussit eos plaga magna, et » fugerunt a facie ejus; » spiritus invidiæ rursus Saülem suffocabat, ut jam manu propria virum confodere vellet. Tentavit ergo lancea percutere, et cum aberrasset ab ictu, non clam ulterius, sed palam, missis in domum David satellitibus, necem inferre cupivit. Ille vero in hujusmodi calamitate præsentem tituli inscriptionem edidit, emissoque clamore Deum precatus his verbis est : « Eripe me de inimicis » meis, Deus, et ab insurgentibus in me libera me : eripe me » de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum salva » me[4]. » Queis rogat Deum sibi custodem, adjutorem et servatorem esse, ut ne ab inimicis capiatur, neve in manus eorum veniat; sive etiam, ne iis similis esse pronuntietur, neu in numero operantium iniquitatem, aut ex parte virorum sanguinum censeatur, de quibus superius dicebatur : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos : » ego autem sperabo in te[5]. » Quod autem non visibiles so-

[1] Psalm. LVI, 1. — [2] Id. LVIII, 1. — [3] 1 Reg. XVIII, 15, 28. — [4] Psalm. LVIII, 3. — [5] Id. LIV, 24.

lum inimicos, sed etiam occultos et invisibiles cognosceret, qui et Saülem exagitabant, nam spiritus malus in Saüle erat, a quo permotus, invidia inflammabatur in Davidem, jam sæpius a nobis commonstratum est. Hic itaque inimicos superasse scribitur, ac plerumque victoriam de Allophylis retulisse. Truces porro ac graves erant occulti ejus inimici et hostes, quos hisce dictis declarat: « Quoniam » ecce venati sunt animam meam, irruerunt in me fortes[1]. » Secundum historiam sane non alios videtur inimicos habuisse quam Saülem. Id enim Scriptura significat dum testificatur, ipsum ab omni populo dilectum; eamque in primis causam invidiæ in ipsum fuisse. Si ergo omnes Davidem diligebant, solusque Saül ea de re livore incensus insidias ipsi parabat, cur hic pluraliter ait: « Eripe me de inimicis » meis, et ab insurgentibus in me; » ac rursum: « Quia » ecce venati sunt animam meam; irruerunt in me fortes? » Sed his clare indicantur occulti et invisibiles inimici, de quibus Apostolus ait: « Non est nobis colluctatio adversus » carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potes- » tates, et mundi rectores tenebrarum harum, et contra » spiritus nequitiæ[2]. » Hi igitur Saülem incendebant contra Davidem: ideoque rogabat Deum, ut ab iis eriperetur. Contra Goliath enim et contra reliquos Allophylos ipse solus sufficiebat, lege belli cunctos adortus; at contra occultas potestates et invisibiles inimicos propugnatorem sibi Deum postulabat. Quod autem a Saüle, cum nihil ipsi damni intulisset, frustra pelleretur, cum historia enarrat, tum in sequentibus ita recenset ipse: « Neque iniquitas mea, neque » peccatum meum: sine iniquitate cucurri, et direxi[3]. » Pro illo autem, « sine iniquitate cucurri et direxi, » Symmachus ait, « cum non sit peccatum irruunt, ut pertrahant » me. » Nam cum ne minima subesset causa, tanta adversus

[1] Psalm. LVIII, 4. — [2] Ephes. VI, 12. — [3] Psalm. LVIII, 5.

eum supra memorati illi aggressi sunt. Et, quæso, advertas, Davidem in præsenti fidenter agere, qui in prima psalmorum parte dicebat: « Quoniam iniquitates meæ supergressæ » sunt caput meum, sicut onus grave gravatæ sunt super » me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie » insipientiæ meæ [1]. » Hæc et his similia in præcedentibus confitebatur; in præsenti vero ait: « Neque iniquitas mea, ne» que peccatum meum, Domine, sine iniquitate cucurri et » direxi. » Cursum porro, quem David agebat, intelliges, si Apostolicam illam vocem apponas: « Bonum certamen » certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo » reposita est mihi corona justitiæ [2]. »

« Exurge in occursum meum et vide, et tu, Domine » Deus virtutum, Deus Israël [3]. » Ut bonus cursor, pugnatorque strenuissimus, bonum certamen decertans, quia confidenter dixerat: « Neque iniquitas mea neque pecca» tum meum, Domine, sine iniquitate cucurri et direxi; » jam agonothetam ad virtutis suæ inspectionem provocat, rogatque advertere velit, opera sua cum prolatis verbis consentire. Idipsum porro ex historia commonstratur, ubi innumera mala a Saüle perpessus, nihilque injuriæ adversus illum aggressus exhibetur; contra vero plerumque captum subito liberavit. Et quando spiritus malus suffocabat eum, David servator ejus visus est, instrumento quidem pulsans, sed virtute in se degentis Spiritus divini, contrariam in Saüle virtutem depellens. Suam itaque injuriarum oblivionem, mansuetudinem, patientiam Deo exhibens dicebat: « Neque iniquitas mea, » et c. « Exurge in occursum » meum, et vide. » Deinde vero, tanta usus fiducia, a prophetico Spiritu illustratur, ac ediscit futurum tempus, quo ipse Christus Dei vexationibus et insidiis Judaici populi impetetur, ac servator et inspector universarum gentium erit;

[1] Psalm. XXXVII, 5. — [2] 2 Tim. IV, 7. — [3] Psalm. LVIII, 6.

quo etiam tempore ipsius Davidis præclara opera et virtutes hymnis concinentur, et in universis gentibus celebrabuntur. Hujusque rei Spiritu sancto revelante gnarus, tempus illud advenire precatur. Quare deinceps ait : «Et tu, Do-»mine Deus virtutum, Deus Israël, intende ad visitandas » omnes gentes. » Nam Israël ille, qui prior populus tuus dicebatur, multis ornatus beneficiis, multisque dignatus bonis, nullum te dignum fructum protulit; sed semper omnique tempore in varias omnis generis impietates prolapsus, modo simulacra coluit, modo prophetas tuos interfecit, ac demum ipsi Christo tuo manus intulit. Mira porro a Spiritu tuo de gentium conversione edoctus, jure tempus illud advenire postulo, probe sciens nullam apud te esse personarum acceptionem. Quia enim cum justitia omnia administras, nosti alienigenas et extraneas gentes, si convertantur ab errore, salute donare; nosti itidem eos qui tuæ sortis esse putantur, si indigni deprehendantur, tali vocatione excludere. Quare pro gentibus quidem ita precor : « Intende ad visitandas » omnes gentes ; » de altera vero parte dico : « Non miserearis » omnibus qui operantur iniquitatem. » Cum autem indiscriminatim, « omnibus, » dicat, ipsum Israelem eo in numero comprehendit, necnon eos qui tali modo olim in Israele affecti erant. Quid enim amplius factum Saüli fuit, qui genere quidem ab Israël ortus erat, ex tribu Benjamin, qui tanti populi rex inauguratus fuerat, quique tanta in cassum et sine causa adversus eum, qui se nihil læsisset, machinatus fuerat? Quod si alii postea reperiantur qui Saüli gestis affinia meditentur vel peragant; non eo tales salutem consequi necessum est, quod ex tua portione esse reputentur; ut e converso si qui inter extraneas gentes saluti idonei sunt; nihil obsit quominus, pro ratione justitiæ, visitatione tua dignentur. Quare dico : «Intende ad visitandas » omnes gentes ; » iis vero qui operantur iniquitatem, ex

quovis genere orti sint, ne miserearis. Operantes vero iniquitatem supra quoque memorat dicens: « Eripe me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum salva me. » Sic vocabat eos qui Salvatori nostro impias intulere manus. Eosdem quoque subindicabat in LIV psalmo dicens: « Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate : die » ac nocte circumdabit eam [1]; » ac rursus : « Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus [2]. » iterumque : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies » suos : ego autem in te sperabo [3]. »

« Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem [4]. » Postquam visitationem gentium et ultionem operantium iniquitatem fieri rogavit, admodum consequenter ita postea vaticinatur : « Convertentur ad vesperam. » Quinam illi, nisi qui operantur iniquitatem, et viri sanguinum? Cur autem « ad vesperam? » quia in consummatione sæculi hæc futura erant. Pro illo autem : « et famem patientur ut canis, » Aquila : « Et tumultuentur ut canis; » Symmachus : « Et constrepent ut » canes; » Theodotio : « Et vociferabuntur ut canis, » et Quinta editio similiter : « Et vociferabuntur ut canes. » Propalam hisce verbis, eos qui sero tandem, tempore adventus Salvatoris nostri, perinde atque Saül innocentem insequebatur, ita et ipsi bellum adversus Christum Dei suscepturi erant, canes nuncupavit. Quin etiam per prophetam Hesaiam ipse Spiritus sanctus hæc declarat : « Omnes canes » muti nescientes latrare [5]; » et in XXI psalmo, qui Salvatoris nostri cruciatus describit, ex ejus Salvatoris persona dicitur : « Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me [6]. » Qui igitur operantur iniquitatem, et viri sanguinum, etsi jam multum viribus valere, et ad

[1] Psalm. LIV, 10. — [2] Ibid. 22. — [3] Ibid. 24. — [4] Id. LVIII, 7. — [5] Isai. LVI, 10. — [6] Psalm. 21, 17.

præsens tempus regnum ut Saül obtinere videantur; at quotquot affinia ipsius gestis ediderunt, convertentur tandem, et ad vesperam tumultuabuntur, ac vociferabuntur: nihil quidem articulatim loquentur, neque ex rationabili mente verba memoria digna proferent; sed perinde ut canes ululatus emittent vocesque contumeliosas et impudentes. Quare famem patientur, pane vitæ privati, quia salutarem et cœlestem cibum non acceperunt, ipsum scilicet qui ait: « Ego sum panis, qui de cœlo descendit, et qui dat vitam » hominibus [1]. » Quare alius propheta hujusmodi famem adumbrans clamabat dicens: « Ecce qui serviunt mihi come» dent, vos autem esurietis: ecce qui serviunt mihi bibent, » vos autem sitietis [2]. » Æterna autem esca privati, ac pane vitæ rejecto, non ultra ut oves boni pastoris reputabuntur, sed canibus comparabuntur. Deinde vero ex civitate sua, quam improbe coluerunt, exturbabuntur: atque ita excludentur, ut ne ultra adire illam audeant: quia ipsi ejus incolæ, eam sanguine repleverunt. Quare in supra memorato loco dicebatur: « Quoniam vidi iniquitatem et contradictio» nem in civitate [3]. » Atenim ibi Israelis in Jerusalem contra Salvatorem facinora recensebantur; hic vero quæ ipsis postea contigerint ex Spiritus sancti revelatione Scriptura ceu in cippo inscribit; quare « tituli inscriptio » dicitur. Completum porro sermonem esse rerum eventus declarat. Nam post insidias ab iis contra Salvatorem paratas, irruentes Romani, dictis propheticis finem intulerunt: siquidem victorum lege universæ Judaicæ genti aditu locorum interdictum est; inevitabilis quippe legis transgressoribus impendet ultio. Quamobrem ad hanc usque diem, ad certos terminos in circuitu accedentes, procul consistunt: neque solum illud, quod sacrum olim reputabatur, vel procul conspicere ipsis conceditur. Sed foras circumeuntes, Scripturæ quæ

[1] Joan. VI, 41. — [2] Isai. LXV, 13. — [3] Psalm. LIV, 10.

jam agitur fidem conciliant dicenti : « Convertentur ad ves-
» peram, et famem patientur ut canis, et circuibunt civita-
» tem. » Deinde vero subjungitur tantæ calamitatis causa; nam ait : « Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, » quoniam quis audivit [1] ? » Enimvero hæc omnia passi sunt ob impias illas et nefarias voces, quas contra Salvatorem nostrum protulerunt, ad Pilatum clamantes : « Tolle, tolle, » crucifige eum. Sanguis ejus super nos et super filios nos- » tros [2]. » Quod his verbis significatur : « Ecce loquentur in » ore suo, et gladius in labiis eorum. » Pro illo autem : « Quoniam quis audivit ? » clarius Symmachus interpretatus his verbis est : « Quasi nullo audiente clamabant. » Talia quippe contra Salvatorem oblatrabant, quasi ne vel ipse Deus vocem eorum audiret. Verum illi quidem ut nemine audiente clamabant[3]; at tu omnium inspector et judex, non solum talia oblatrantes audiebas, sed ridiculos agebas. Et quomodo non ridiculi, qui putarent tot mirabilium opificem, se malitia sua superaturos ? In psalmo secundo similiter dicitur : « Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus » subsannabit eos [4]. »

« Ad nihilum deduces omnes gentes. » Pro illo autem : « Ad nihilum deduces omnes gentes, » Symmachus, « ob- » struet omnibus gentibus, » interpretatur. His porro significatur, correptionem a Deo omnibus gentibus inferendam esse. Quia enim supra dicebatur : « Intende ad visitandas » omnes gentes; » consequenter docet, Deum inspectorem prius omnes correpturum gentes, deinde eas a multorum numinum et idolorum errore conversurum esse. Sermonem porro completum deprehendet, si quis animadvertat, post adventum Salvatoris nostri, gentes multorum numinum errori maxime deditas, sub initium prædicationis verbum recipere abnuentes, obsidionibus et quibusdam aliis ærumnis

[1] Psalm. LVIII, 8. — [2] Joan. XIX, 15. — [3] Psalm. LVIII, 5. — [4] Id. II, 4.

deductas resipuisse, Deo ita ipsas alloquente atque castigante; sic ergo ad meliorem frugem se postea recipientes, salutari verbo subditæ sunt. Quamobrem deinde subjungitur ex persona Salvatoris: « Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia ejus præveniet me. Deus ostendet mihi in inimicis meis [1]; » sive secundum Symmachum: « Despicere me faciet eos qui muros mihi abstulerant. » Alibi quoque dictum est: « Et despexit oculus meus insurgentes in me malignantes, audiet auris mea [2]. » Sed etiam David Saülis ruinam et mortem aspexit, et casum mortis ejus despexit. « Ne occidas eos, nequando obliviscantur populi tui. » Rursum pluraliter, « ne occidas eos, *inquit*, disperge illos, et depone illos; » cum tamen quo tempore hæc proferebantur, nullus alius ex historia Davidi inimicus feratur, præter unum Saülem. Verum hæc etiam ex persona Salvatoris Spiritus propheticus vociferatur, de iis scilicet, qui adversus se insurrexerunt, de quibus dictum: « Et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus [3]. » Hos igitur qui in cassum prophetias ipsius meditati sunt, ac principes ducesque eorum « ne occidas, » sed disperge et depone. Precatur autem ipsos ex gradu dejici: quod etiam factum est. Non ultra igitur rex, non princeps sacerdotum, non propheta; sed neque Scribæ, Pharisæi et Sadducæi penes illos sunt. Nec tamen ipsos occidi rogat. Quare genus eorum subsistit, et filiorum successio accrescit. Neque enim occisi, vel de medio hominum sublati; sed hactenus superstites sunt; ita tamen ut ab honore quo donati olim a Deo fuerant, dejecti ac depulsi sint. Sed etiam disperge illos, ait, in virtute tua; sive secundum Symmachum: « Extorres fac eos virtute tua. » Quod verbo quovis clarius

[1] Psalm. LVIII, 10, 11, 12. — [2] Id. XCI, 12. — [3] Id. II, 1.

rerum eventus declarat, Judaico populo per omnes gentes disperso, atque extorre facto; ita ut si ea de re Judæi altum sapiant, quod omnes gentes repleant, apudque barbaros et in medio Græcorum degant; at sciant maledictionis vocibus id de ipsis prænuntiatum fuisse. Hæc itaque prophetia sic de iisdem loquitur: « Disperge illos in virtute tua, et depone » eos protector meus Domine. » Sed etiam quod non penitus ex hominibus deleti sint, his indicat: « Ne occidas eos, ne-» quando obliviscantur populi tui. » Nam si ex hominibus sublati essent, neque ulterius inter vivos numerarentur, nequaquam, ait, viderent populum meum, neque florentem ecclesiam meam pernoscerent; sed ut eam et populum meum conspiciant, ne occidas, sed dispergas eos ubique terrarum, ubi ecclesia mea constituenda est; ut populum meum, ecclesiamque per totum orbem a me fundatam videntes, ad æmulationem religionis accedant; exemploque populi ex gentibus conversi, ipsi quoque insanabili incurabilique suo idololatriæ malo finem imponant. Hæc itaque pro illis Salvator precatus est, Patrem obsecrans, ne occiderentur, sed in vita manerent et servarentur, ut viderent populum suum, et multum ab eo utilitatis perciperent.

« Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum; et » comprehendantur in superbia sua[1]. » Hic rursum memoratorum causam aperit. Cur enim ipsos hæc pati rogaverit, necessario edocet dicens, propter delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum. Et mirari subit prædictionis sancti Spiritus accurationem. Quia enim tempore Salvatoris nostri, non Judæi ipsi mortem intulerunt, sed Romanorum manu id peractum est, judicium Pilato ferente, militibus comprehendentibus et abducentibus eum, et a Judæis nihil eorum actum est; jure illis non ipsum necis actum ascribit, sed causam. Principes namque Judæorum concilium in-

[1] Psalm. LVIII, 13.

euntes, nullam non machinam moverunt, ut eum perderent; falsi testes autem et sycophantæ, eorum gratiam aucupantes, in conspectu Salvatoris steterunt; totusque populus vocibus labiisque suis sanguinem ejus super se et super filios suos expetierunt : jure ergo non necis facinus, quam decrevit Pilatus, perpetrarunt milites ejus, memorat; sed principum sacerdotum conspirationem, sycophantarum testimonium, contra ipsum acclamantis multitudinis vocem. Quare ait : « Delictum oris eorum, sermonem la» biorum ipsorum ; » ac si liquidius diceret, propter delictum oris eorum, et propter sermonem labiorum ipsorum. Ea de causa « disperge illos in virtute tua, et depone eos, » protector meus, Domine. » Secundum Symmachum vero, « Peccato, *inquit*, oris eorum, et verbo labiorum ipsorum » prædicta ipsis infligenda sunt. Ac subjungit, « Et compre» hendantur in superbia sua, » sive secundum Symmachum, « Comprehendantur cum superbia sua. » Nam cum superbi arrogantesque essent, Servatoris nostri fiduciam non ferebant. Quare superbe admodum adeuntes illum sic compellabant : « Quis dedit tibi potestatem hanc? et in qua potestate hæc facis[1]? » Etenim cum nos et templum et populum omnem sub imperio habeamus, quis tu es, et cur talia audes? Hujusmodi ergo verborum causa hic dicitur : « Et com» prehendantur in superbia sua : et de execratione et men» dacio annuntiabuntur. » Pro quo Symmachus interpretatus est : « Comprehendantur cum superbia sua, execrationem » et mendacium loquentes. » Postea subjicit : « In consum» matione, in ira consummationis, et non erunt[2] : » cujus loco iterum Symmachus clarius his verbis interpretatur : « Consumma in furore, absume ut non sint. » Hæc Spiritus propheticus non diras imprecans iis qui hæc passuri erant, sed tantum quæ futura sunt vaticinans, prænuntiat; cum

[1] Luc. XX, 2. — [2] Psalm. LVIII, 14.

enim mentem ejus esse sententia præfert: Ob delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum comprehendentur in superbia sua, et comprehendentur execrationem et mendacium loquentes: eruntque in consummatione et in ira, quæ absumet eos ita ut non ultra existant. Secundum Aquilam vero dicitur, « Confice in ira, absume, et » non existent; » similiter secundum Symmachum, « Con» summa in furore, absume, ut non sint. » His porro vaticinatur, eos qui talia sunt ausi in memorata civitate non ulterius mansuros, ac cultum illum divinum, antiquitus in civitate servatum, finem habiturum, necnon constitutum ibi regnum, omniaque prius ipsis a Deo collata bona; videlicet prophetarum præsentiam, angelorum conspectus, ac reliquam, qua dignabatur eos, inspectionem. Quæ sane finem per illatam ipsis iram sortita sunt. Quod autem hac de re dicatur illud, « Confice in furore, absume ut non sint, » ex sequenti dicto palam. Quid illud est? « Et scient quia » Deus Jacob dominabitur finium terræ. » Nam si de ipsa gente de ipsisque viris illud: « Confice in furore, absume ut » non sint, » dictum fuisset; quomodo jam confecti, nec ultra existentes, scire possent quia Deus dominabitur finium terræ? cur superius dictum fuisset, « Ne occidas eos? » siquidem illud, « Ne occidas eos, contrarium videretur his verbis, « Confice in furore, absume ut non sint. » Verum non hic dicitur, « Confice eos; » sed indefinite, « Confice in » furore, absume ut non sint, » subintelligendo scilicet ac supplendo illud, ut non sint quales prius erant, et ut non existant pari atque olim apud Deum honore: quo sublato, et amotis iis quæ olim possidebant, nudi relicti, a superbiæ sublimitate dejecti, in omnes gentes dispersi, ipsis operibus agnovere, eum ipsum qui olim Deus Jacob vocabatur, dominari, non ultra Jacobo nec Israëli, sed omnibus finibus terræ. Deum vero Jacob hic opportune memoravit, Christum

significans. Ipse namque erat qui in specie ac forma hominis patriarchæ Jacob visus est, quando quidam homo luctabatur cum eo, nomenque ipsius mutavit dicens : « Non ultra vocabi» tur nomen tuum Jacob; sed Israël nomen tuum erit : quo» niam prævaluisti cum Deo, et cum hominibus potens eris[1]. » Is ipse igitur qui Deus Jacob vocabatur, finibus terræ dominabitur, apudque omnes gentes Dominus princepsque vocabitur. Quod ut oculis percipiant ii qui ipsum abnegarunt, necessario præmissum fuit illud, « Ne occidas eos, nequando » obliviscantur populi mei; » hic vero, « Et scient quia Deus Ja» cob dominabitur finium terræ. Convertentur ad vesperam, » et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem[2]. » Nimirum ad confirmationem eorum, quæ supra dixerat, sermonem repetit, eamdemque prophetiam resumit, ac vaticinatur eos, non de medio hominum tollendos, neque occidendos; sed reversuros, id est ad sensum tandem et vespere redituros. « Et famem patientur ut canis; » sive secundum Aquilam, « Tumultuabuntur ut canis; » aut secundum Symmachum, « Turbabuntur ut canes, et circuibunt civitatem. » Hæc porro superius quoque prænuntiabantur : sed ibi postea causa subjungitur his verbis, « Ecce loquuntur in ore » suo, et gladius in labiis eorum, et propter delictum oris » eorum, et sermonem labiorum ipsorum; » hic vero post illud, « Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut » canis, et circuibunt civitatem, » adjicitur, « Ipsi dispergen» tur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, et » murmurabunt[3]. » Pro quo Symmachus hac ratione interpretatus est : « Deflectantur in die, tumultuentur ut canes » circumuentes civitatem vagabundi, ne insatiati pernoc» tent. » Dispersi itaque in omnes gentes, instar canum famelicorum escam quæritant : ac non reperto rationabili cibo, deficiunt. Quod si quando ex nuda divinarum Scrip-

[1] Gen. XXXII, 28. — [2] Psalm. LVIII, 13. — [3] Ibid. 16.

turarum lectione cibum capiant; attamen neque firmum neque vivificum panem degustantes, insatiati manent : non saturati vero, murmurant, quemadmodum olim in deserto murmurarunt. Nam id ipsis in more fuit. Quare sic nos Apostolus alloquitur : « Neque murmuraveritis, sicut qui-» dam eorum murmuraverunt, et a serpentibus perierunt[1]. »

« Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exultabo » mane misericordiam tuam : quia factus es susceptor meus » et refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus, » tibi psallam, quia Deus susceptor meus es. Deus meus » misericordia mea[2]. » Hæc itaque patientur qui insurrexerunt in me. Ego vero tuam Patris mei misericordiam cantabo. Quæ prophetico Spiritu ex persona Salvatoris dicuntur; ut et alibi ex ejusdem persona dicebatur : « Narrabo » nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo » te. Et exultabo, *inquit*, mane misericordiam tuam[3] : » quod ita Symmachus interpretatus est, « Et celebrabo dilu-» culo misericordiam tuam. » His porro cultum in Ecclesia ejus, Dominica die per totum orbem diluculo celebrari solitum, prophetice indicat. Nam cum dicitur, « In medio Ec-» clesiæ laudabo te, » locus significatur in quo se Patrem celebraturum Christus pollicebatur; his autem verbis, « Et » celebrabo diluculo misericordiam tuam, » tempus declaratur quo paternam misericordiam per omnes gentes effusam Unigenitus ejus per populum suum, de illa gaudens exultansque, celebrat. Et hæc, inquit, omnia reddam tibi : « quia factus es susceptor meus et refugium meum in die » tribulationis meæ. » His quippe omnibus a Patre beneficiis ornatus, jure celebrabo misericordiam tuam, egoque ipse tibi psallam : « quia factus es susceptor meus, Deus meus » et misericordia mea. » Ex inferioribus quippe nemo porrigere mihi manum poterat : sed tu solus Pater, qui supra

[1] I Cor. x, 10. — [2] Psalm. LVIII, 17, 18. — [3] Id. XI, 23.

me es. Quare me abs te pendere fateor, virtutem cantabo tuam, teque unum susceptorem ac refugium mihi ascribam. Hæ porro Salvatoris voces fuerint, queis pietatem erga Patrem suum omnes edoceat.

In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Syriam Sobal, et conversus Joab percussit vallem Salinarum duodecim millia. LIX [1].

« Deus repulisti nos et destruxisti nos, iratus es et misertus es nobis [2]. » Hic quoque sermo in tituli inscriptionem est, quæ tamen non eodem quo priores tempore pronuntiata fuit. Illæ quippe superstite Saüle, necdum regnante Davide, prolatæ sunt. Prima scilicet, « cum tenuerunt eum Allophyli in Geth [3]; » secunda, « cum fugeret » a facie Saülis in speluncam [4]; » postrema, « cum misit Saül » et custodivit domum ejus, ut interficeret eum [5]. » Hanc autem post Saülis obitum, cum jam regnum teneret, exactoque jam regni tempore bene multo, numine afflatus David edidit. Quod ipse titulus indicat his verbis : « Cum » succendit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Soba, et con» versus Joab percussit vallem Salinarum duodecim millia. » Historiam autem invenies in secundo libro Regnorum sic descriptam : « Et percussit David Adrazar filium Jaab regem » Soba, cum profectus est ut manum imponeret ad fluvium » Euphratem, et præripuit illi David mille currus, et septem » millia equorum; et viginti millia peditum. Et enervavit

[1] Psalm. LIX, 1, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Id. LV, 1. — [4] Id. LVI, 1. — [5] Id. LVIII, 1.

»David omnes currus, et reservati sunt ei ex ipsis centum »currus. Venit quoque Syria Damasci in auxilium Adrazar »regi Soba. Et percussit Syro viginti duo millia virorum. »Et posuit David præsidium in Syria Damasci. Et factus est »Syrus in servum Davidi ferens tributa. Servavitque Domi-»nus David in omnibus ad quæcumque profectus est[1]. » Sub hæc autem paucis interjectis additur : « Et regnavit David »in Israël : faciebat quoque David judicium et justitiam »omni populo suo. Joab autem filius Sarviæ erat super »exercitum[2]. » Rursumque postea dicitur : « Et miserunt »filii Amnon, et conduxerunt mercede Syriam Roob et »et Syriam Sobal, viginti millia peditum, et a rege Machaa »mille viros, et Istob duodecim millia virorum. Quod cum »audisset David, misit exercitum et fortes [viros]. Et »egressi sunt filii Ammon, et direxerunt aciem ad januam »portæ Syriæ Soba et Roob et Istob. Videns autem Joab »quod esset sibi prælium ex adverso et a tergo, elegit ex »omnibus juvenibus Israël, et instruxit aciem contra Sy-»riam[3], » et c. Quibus deinde subjungitur : « Et viderunt »servi Adrazar quod cecidisset a facie Israël, transfugerunt »ad Israël, et servierunt ipsis. » His historia, Sobal, Sy-riam, Joab et duodecim millia memorat, narratque Davi-dem inimicos omnes debellasse, ac ducem exercitus ejus Joab instructa contra Allophylos acie, ipsos captivos egisse. Eosdem itaque his attritos cladibus indicat præsens tituli inscriptio. Secundum Symmachum autem sic titulus habet : « Triumphale pro floribus humilis et inculpati Davidis, ad »doctrinam, cum incensa Syria Mesopotamiæ, et Syria »Sobal, reversus Joab percussit Edom in valle Salis duo-»decim millia. » Ex temporis porro nota deprehenditur hæc dicta fuisse, cum David regnans prospere ageret, resque magnas perpetraret, ante Bersabee historiam; cum probe

[1] 2 Reg. VIII, 3. — [2] Ibid. 15. — [3] Ibid. X, 6.

et ex voto res ipsi cederent, ipseque Deo et omnibus spectabilis esset; ita ut Scriptura teste, faceret judicium et justitiam in Israël. Verum hic quæstionem movere consentaneum est, cur in tali conditione rerum, sic tituli inscriptionem ordiatur : « Deus repulisti nos et destruxisti » nos. » Atqui post tropæa de hostibus erecta, et victoriam de inimicis partam, oportuit hac de re triumphalia cantica emittere, Deoque in gratiarum actionem immolare. At ille nihil præstat hujusmodi; imo vero res adversas deplorat his verbis : « Deus repulisti nos et destruxisti nos, iratus es, » et misertus es nobis. » Pro illo autem, « et misertus es no- » bis, » Symmachus, « et circumduxisti nos, » interpretatus est; Quinta vero editio, « et circumdederunt nos; » Aquila: « Iratus convertisti nobis. » Subdit post hæc : « Ostendisti » populo tuo dura : potasti nos vino compunctionis. » Hæc porro videri possint inconcinne dicta, nec congruere cum iis quæ in titulo notantur. Sed æstimo titulum non sine prævio scopo nos ad finem remittere, nec sine causa, « pro » iis qui immutabuntur, » inscriptum esse, atque sermones istos tituli inscriptionem vocatos fuisse. Nam « in finem » dicitur, quia ea, quæ in vaticinio feruntur, in consummatione sæculorum implenda sunt. Necessario additur, « pro » iis qui immutabuntur, » propter immutationem illius temporis rebus inferendam. Siquidem cum hæc dicerentur, Allophylos vincebat Israël, inimicisque superior erat. Sed futurum tempus erat, quo mutationem rerum subiret, inimicisque subditus esset. Quare sic habet titulus : « In finem, » pro iis qui immutabuntur; » Symmachus vero : « Pro flo- » ribus; » Aquila : « Super lilia. » Sicut enim lilia agri et fœnum, ad breve quidem tempus speciosa esse videntur, sed repente immutantur et corrumpuntur; sic res populi tunc florentes, brevi immutandæ erant. Quare in doctrina sua Servator ait : « Considerate lilia agri; » ac rursum, « Quod

» si fœnum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mitti-
» tur[1]; » imo etiam : « Omnis caro fœnum, et omnis gloria
» ejus quasi flos fœni. Exiccatum est fœnum, et flos deci-
» dit : Verbum autem Domini manet in æternum[2]; » quibus propheta secundum reliquos interpretes hæc addit : « Vere fœnum populus, exsiccatum est fœnum, decidit » flos, » Judaïcam gentem nec obscure significans. Eadem ipsa jam Spiritus sanctus per Davidem testificatur, præmissa illa populi futura inversione et mutatione. Quare secundum Aquilam dictum est : « Super lilia testimonii; » secundum Symmachum autem : « Pro floribus testimonium; » secundum LXX vero interpretes : « Pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptionem : » quæ magnam habeant cum dictis in præcedenti psalmo affinitatem. Nam ille populi abjectionem indicavit his verbis : « Convertentur ad » vesperam et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem[3], » et c. Quibus hæc de vocatione gentium subjungit : « Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël, intende » ad visitandas omnes gentes. » Tituli vero inscriptionem in præsenti ut et alias Aquila, « humilis, perfecti Davidis; » Symmachus vero, « humilis Davidis et inculpati » interpretati sunt. Nam cippo digna erat tanti regis modestia. Cum enim tot bella feliciter gessisset, et populos usque ad Mesopotamiam subegisset vectigalesque fecisset, consuetum servabat morem, quo exornatus erat cum a Saüle pelleretur, ac perfugus in desertis ageret. Nam tunc quoque, ut humilis, perfectus, humiliter sentiens et inculpatus, æternis cippis a divina Scriptura dignatus est. Nunc autem cum regnans tot inimicos invaderet, omniumque divitias colligeret, in eodem affectu perseverabat; quare et tituli inscriptione et Spiritu prophetico dignatus est.

Observes porro velim hoc tempore, cum Israël regnante

[1] Matth. VI, 28, 29. — [2] Isai. XL, 6. — [3] Psalm. LVIII, 7.

Davide usque ad Mesopotamiam imperium obtineret, ac vectigalia a finitimis gentibus acciperet, promissionem Dei ad Abraham factam opere completam esse, qua pollicitus erat se daturum semini ejus totam terram a flumine Ægypti usque ad Euphratem; quod Davide regnante revera contigit, ut allata Regnorum historia testificabitur. Ad hæc etiam Spiritu sancto illustratus Propheta, vaticinatur ea quæ futuro post tempore eventura sunt. Quænam autem illa essent, his verbis docet : « In finem pro iis qui immuta- » buntur. » In sequentibus vero infert : » Deus repulisti nos et destruxisti nos, » et c. Quibus postea subjungit : « Deus » locutus est in sancto suo, exultabo et dividam Sichima, » et convallem tabernaculorum dimetiar, » et reliqua. His porro significat Dei reconciliationem cum alienigenis. Deus enim, ait, locutus est, ac in sancto suo locutus ad Galaad, Manassen, Ephraïm et Judam; Moab et Idumæam ac reliquos omnes alienigenas una complectitur. Nam « Moab, » inquit, « lebes spei meæ; » pro quo Symmachus edidit : « Moab lebes securitatis meæ; » Aquila vero : « Moab » lebes lavacri mei. » Deinceps de Idumæa hæc ipse pollicetur : « In Idumæam extendam calceamentum meum; » sive secundum Symmachum : « In Idumæam conscendam » calceamento meo. » Et hæc quidem Moab et Idumææ pollicetur. De alienigenis rursum adjicit : « Mihi alienigenæ » subditi sunt; » sive secundum Aquilam : « Mihi Phylistæa » amica fuit; » secundum Theodotionem autem : « Mihi alie- » nigenæ amici facti sunt. » Hæc porro ipsis verbis et vocibus in CVII psalmo dicta sunt, in quo secundum LXX interpretes, amicos Dei futuros alienigenas in vaticinio fertur. Scriptum itaque est in illo : « Moab lebes spei meæ. In » Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alieni- » genæ amici facti sunt[1]. » Et hæc quidem de alienigenis

[1] Psalm. CXVII, 10.

enarravit. Sub hæc autem ex persona Judaïci populi prophetia rursum adjicit : « Nonne tu Deus qui repulisti nos, » et non egredieris in virtutibus nostris [1] ? » Quæ similia sunt iis quæ ab initio dicta fuere : « Deus repulisti nos et » destruxisti nos : » queis perspicue se repulsos et destructos fuisse narrant, neque Deum in virtutibus, sive in exercitibus suis opitulantem habere : alienigenas vero generatim omnes amicos Dei effectos esse; Moab vero speciatim lebetem spei ejus, seu lebetem lavacri ejus, vel securitatis ejus esse; Idumæamque calceamento Dei dignatam fuisse. Hæc illustratione Spiritus divini edoctus David, quasi ex persona totius populi, dicit : « Deus repulisti nos et destruxisti » nos; » sive, secundum Symmachum : « Deus abjecisti nos, » et abscidisti nos, » abjectionem et abscissionem manifeste significans. Subjungit postea : « Iratus es, et misertus es » nobis; » secundum Aquilam vero : « Iratus avertisti nos; » secundum Symmachum : « Iratus es, et circumduxisti » nos; » secundum quintam editionem : « Et circumduxisti » nos. » Hæc porro eventus rerum plus quam verba declarat.

Post Salvatoris itaque nostri adventum, quando invasit eos ira in finem, hæc omnia passi, repulsi, destructi et abjecti sunt; abscissi item et circumducti, in omnesque gentes dispersi. Sed etiam, « commovisti, *inquit*, terram » et conturbasti eam, » quia sexcenta ibi mala inerant; in terra dico eorum, scilicet Jerusalem, ubi regia et Sanctuarium, ubi omnia in lege veneranda persolvebantur; sive etiam in tota illorum regione; sive in animabus eorum tropice terra nuncupatis. Quæ omnia confertim ob improba eorum facinora, commota et conturbata sunt. Attamen rogat Propheta in sequentibus : « Sana contritiones ejus, » quia commota est. » A proprio namque loco et situ commota et concussa prædicta terra, contritionibus et ruinæ

[1] Psalm. CVII, 12. — [2] Ib. LIX, 4.

suberat. Quare sub hæc additur : « Ostendisti populo tuo du-» ra[1] : » et vino compunctionis potat illos; sive secundum Aquilam, « vino soporis; » sive secundum Symmachum, vino jac-» tationis. » Ac dicere licet, divinarum Scripturarum verbum, quo eorum in Christum incredulitas arguitur, vinum esse compunctionis, eorum conscientia per prophetias de Christo, necnon per præsentem rerum conditionem, ac per conversionem gentium compunctâ et vulnerata. Hæc quippe, etiamsi non fucati videantur esse, eorum conscientiam pungunt, feriunt et ad sensum suæ erga Salvatorem et Dominum nostrum infidelitatis adducunt. Sed illis quidem hæc eventura esse vaticinatur. Iis autem qui ad Christum Dei conventuri, ejusque salutem suscepturi sunt, hæc postea annuntiat : « Dedisti me-» tuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus[2]; » secundum Aquilam vero : « Dedisti metuentibus te signum, ut » significentur a facie firmitatis; » secundum Symmachum autem : « Dedisti metuentibus te signum, ut fugiant a facie sagit-» tarum. » Si illi, de quibus superius, hoc signo notati fuissent, non repellendi, nec destruendi, nec iræ tradendi erant. Sed quia signum illud salutare recipere noluerunt, jure in hæc inciderunt. At qui timent Dominum (sic eos, qui credunt ex gentibus, ut plerumque demonstravimus, Scriptura solet appellare), accepto signo, illoque usi, ac in vultu obsignati, locum invenerunt fugiendi a facie arcus, nullo spiritualium et invisibilium inimicorum ipsos, ob signum cum illis tum antiquis inditum, ferire audente. Moyses siquidem domorum limina sanguine agni paschalis obsignari Israëlitis præcepit, ut exterminator averteretur[3]. In Ezechiele itidem, cum evertenda urbs esset, dixisse scribitur Deus ei, qui tunc temporis podere induebatur : « Transi per mediam civitatem Jerusalem, et da » signa super frontes virorum gementium et dolentium su-» per cunctis iniquitatibus, quæ fiunt in medio ipsorum.[4] »

[1] Psalm. LIX, 5. — [2] Ibid. 6. — [3] Exod. XII, 7. — [4] Ezech. IX, 4.

Deinde aliis dicitur : « Ite in civitatem post eum, et per-
» cutite : ne parcatis oculis vestris, neque misereamini se-
» nem et adolescentem, parvulos et virginem, et mulieres
» occidite ad internecionem : ad eos autem super quos est
» signum ne accedatis, et a sanctis meis incipite. » Viden'
quo pacto alii quidem occisi, ii vero qui signum in fronte
ferrent servati fuerint ? Tales ii erant, quos hæc tituli in-
scriptio indicat his verbis : « Dedisti metuentibus te signi-
» ficationem, ut fugiant a facie arcus. » Non enim ait,
Israëli dedisti, sed timentibus te. Quod autem prophetiæ
consuetum sit timentes Dominum vocare eos ex gentibus,
qui ad Deum confugerunt, plerumque demonstravimus,
uti supra dictum est. Quemadmodum igitur exterminatoris
plagas, signo sanguinis usi, fugiebant qui in Ægypto erant [1] ;
eadem ratione ad avertendum humanarum animarum hos-
tem et inimicum, qui solet eas telis impetere, et in idolo-
latriæ errorem deducere, signum hic memoratum metuen-
tibus Dominum collatum est.

« Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et
» exaudi me [2]. » Hæc et sequentia ad finem usque CVII item
psalmus complectitur. Sed in præsenti quæ præmissa sunt,
abjectionem Israëlis ; quæ isthæc verba psalmi CVII : « Ut
» liberentur dilecti tui, » et sequentia præcedunt, vocationem
gentium manifeste vaticinantur. Nam cum in psalmo CVII
dixisset, « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum,
» cantabo et psallam. Exurge, gloria mea; exurge, psalte-
» rium et cithara, exurgam diluculo, » adjicit : « Confitebor
» tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus : quoniam
» magna est super cœlos misericordia tua, et veritas tua
» usque ad nubes. Exaltare super cœlos, Deus, et super om-
» nem terram gloria tua. » Deinde adjicit ea quæ in præ-
senti feruntur : « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dex-

[1] Exod. XII, 7. — [2] Psalm. LIX, 7.

» tera tua, et exaudi me, » et cætera præsentibus similia. Admodum vero mirari subit Spiritus sancti dispensationem: ex duabus namque tituli inscriptionibus unum psalmum concinnavit, scilicet CVII. Priora enim, quæ sic habent: « Paratum cor meum, Deus, » et cætera, ex tituli inscriptione Davidis LVI exumpsit, in qua item dictum fuerat: « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et » psalmum dicam, » et quæ sequuntur, iis quæ in CVII feruntur similia, usque ad illud: « Exaltare super cœlos, Deus, » et super omnem terram gloria tua: » posteriora autem ab illo, « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et » exaudi me, » cum iis quæ ad finem usque habentur, ex præsenti tituli inscriptione mutuatus est; docente nos Spiritu divino unam eamdemque in utroque sententiam ferri; nam in LVI se confiteri Domino in populis et psallere ipsi in gentibus annuntiabat; in præsenti autem Judæorum abjectionem significat, ut in præmissis docetur. Ac post prima illa, queis indicabatur abjectio prioris populi, signumque metuentibus ipsum conferendum esse; intermedio diapsalmate, orationem Deo Spiritus sanctus emittit dicens, « Ut » liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi » me. » Ita vero supplicat rogans, ut sua usus dextera Deus, eripiat salvosque faciat dilectos suos; neque simpliciter ita supplicat, « Salvum fac, » sed adjicit, « dextera tua, » primo ut eripiat, secundo ut salvum faciat. Dilectos autem Dei nullos noverat, nisi homines qui ad imaginem ejus facti sunt. Quamvis enim in peccata lapsi, attamen ob substantiam animæ spiritualem et rationabilem, dilecti Dei vocantur. Deum itaque, mentione dilectorum suorum facta, placare conatur, rogatque ut a spiritualibus inimicis et hostibus eripiantur, atque ereptos, dextera sua salute donet. Dexteram autem Dei quam dixeris esse, nisi Christum tropice sic vocatum? Ut enim alias virtus et sapientia, justitia et

sanctificatio et redemptio dictus est; sic jam dextera vocatus fuerit, quia dextera et salutaria omnibus hominibus procuraturus erat.

« Deus locutus est in sancto suo[1], » et cætera. Cum precatus Spiritus sanctus esset ut liberarentur dilecti Dei, nihil cunctatus Deus respondet his verbis : « Exaltabor et divi» dam Sichima. » Hæc per verbum suum, quasi per interpretem locutum Deum audiens Spiritus sanctus, hæc ipsa nos edocet : quare ait, « Deus locutus est in sancto suo. » Sanctum porro Dei, qui formam servi accepit, non ignorabant olim dæmones : quamobrem clamabant, « Scimus te quis » sis sanctus Dei[2]. » Imo vero in LXXXVIII psalmo dictum est : « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar. » Quemadmodum enim pater in filio dilecto, sic universorum Deus in Filio jurat. Hic igitur etiam « Deus locutus est in sancto » suo; » sive secundum Aquilam, Deus locutus est in sanc» tificato suo. » Quandonam id impletum est, nisi cum in novissimo dierum locutus est nobis in Filio? Quid autem locutus est nisi hæc quæ sequuntur, « Exultabo et dividam » Sichima? » In CVII itaque dictum est, « Exaltabor, et divi» dam Sichima; » idque ex re admodum, quia in eodem dictum antea fuit, « Exaltare super cœlos, Deus, et super » omnem terram gloria tua. » Ad illud enim, *exaltare*, hoc reponitur, *exaltabor* ; hic vero ad illud, « Salvum fac dextera » tua, et ad illud, « Ut liberentur dilecti tui, » de dilectorum suorum salute gaudens sic respondet, *Exultabo* ; sive secundum Aquilam, *Gloriabor*; sive secundum Symmachum, « Gloriabor et distribuam Sichima. » Hæc autem portio olim Josepho ex prærogativa quadam deputata fuit : ob quam olim altum sapiebant Judæi, nunc vero gens Samaritanorum. Ea autem ipsa est Sichima quæ Sichem, quam Josepho dedit Jacob, ubi puteus et fons Jacob est. Quorum

[1] Psalm. LIX, 8. — [2] Luc. IV, 34.

meminit Evangelium, dicens Salvatorem eo advenisse, eorumque multos in ipsum credidisse. Quin etiam post ejus assumptionem, Apostoli Samariam petentes, signa et prodigia operabantur in ipsa, ita ut in actibus Apostolorum narretur, Spiritum sanctum ejus incolis datum fuisse, ibique magnum extitisse gaudium. Scribitur quoque Philippum descendisse in urbem Samariam, ipsisque prædicasse Christum. Turbæ porro dictis Philippi unanimiter hærebant, cum audirent ac viderent signa quæ faciebat : exortaque magna vox lætitiæ est in civitate illa. Deindeque dicitur : « Cum autem audissent Apostoli, qui erant Jerosolymis, » quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos » Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro » ipsis ut acciperent Spiritum sanctum[1]; » ac subjungitur, « Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spi» ritum sanctum. » Hæc igitur Samariæ facta sunt, ita ut hæc promissio impleretur, « Exaltabor et dividam Sichima. » Nam Samaritanis Spiritum sanctum distribuit post assumptionem suam et postquam exaltatus est, quando « ascendens » in altum captivam duxit captivitatem, et dedit dona ho» minibus[2]. » Hæc porro facta sunt postquam discipuli Salvatoris Jerosolymæ persecutionem passi sunt. Ait itaque Scriptura : « Facta est persecutio magna in ecclesia quæ » erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt[3]; » ac rursum, « Igitur qui dispersi erant pertransibant, evangelizantes ver» bum[4]. » Deinde dictum est, qua ratione Samaritanis evangelizarent, et quomodo Apostoli Spiritum sanctum ipsis impertirent. Demonstratum ergo est quare dictum sit illud, « Exaltabor et dividam Sichima. » Nam hæc omnia implebantur postquam Salvator exaltatus est. Dixerit forsan alius, quia olim Judæorum locus erat, nunc autem post Salvatoris nostri assumptionem, Græcis et Samaritanis concessus

[1] Act. VIII, 14. — [2] Psalm. LXVII, 19. — [3] Act. VIII, 1. — [4] Ibid. 4.

fuerat, ideo dictum, « Exaltabor, et dividam Sichima; » sed etiam, « convallem tabernaculorum dimetiar. » Convallem universorum hominum domicilium vocare consuevit propheticus sermo : quare alibi dictum est : « Disposuit in valle » lacrymarum [1]. » Hoc itaque hominum omnium domicilium, et convallem istam, ecclesiis, inquit, meis replebo. Quod his verbis subindicat, « Tabernaculorum dimetiar. » Aquila vero sic interpretatus est : « Convallem umbraculo» rum metior [2]. » Deinde, ut olim, inquit, meus fuit Galaad, meus item Manasses, et Ephraïm « fortitudo capitis mei » quondam erat; sive secundum Symmachum, « robur prin» cipatus mei : » item, ut olim « Judas rex meus [3] » fuit; aut secundum Aquilam, « Judas diligens inquisitor meus; » eadem prorsus conditione erit alienigenarum regio et urbs, quæ dicitur Moab : efficietur enim « lebes spei meæ; » vel secundum Aquilam, « lebes lavacri mei; » aut « lebes securi» tatis meæ, » secundum Symmachum. Ephraïm vero fortitudinem capitis sui, sive robur principatus sui, vocavit : quoniam qui ex tribu Ephraïm olim regnarunt, in novem et dimidiam ex tribubus Israël imperium in Samaria obtinuerunt.

Cum autem duo Josephi filii fuerint, Ephraïm et Manasses : Ephraïmitæ sese ab Jerusalem segregantes, in Samaria, sive in prædicta Sychem quæ et Sichima, regiam constituerunt. Quamobrem dictum est : « Ephraïm fortitudo » capitis mei, » sive « robur principatus mei. » Qui autem ex tribu Manasse fuerunt, Galaad obtinebant. Quare dictum est : « Meus est Galaad, et meus est Manasses. » Nam locus Galaad vocatus est, et habitatores Manasses appellati sunt. Ut igitur illi, ait, mei fuere, scilicet filii Manasse, Galaad incolentes, et qui in Sichimis populi principatum tenuere, filii Ephraïm; quin etiam ut ii qui in ipsa Jerusalem regna-

[1] Psalm. LXXXIV, 6. — [2] Id. LIX, 9. — [3] Ibid. 10.

bant ex tribu Juda, mei et meæ portionis erant reges; sic aliquando meæ erunt alienigenæ gentes. Omnes porro alienigenas per Moab et Idumæam indicat, in duabus illis gentibus, quibus prohibitum erat ingredi in ecclesiam Dei, reliquas omnes una complexus. Scriptum namque est: «Ammonitæ et Moabitæ non ingredientur in ecclesiam Domini, » usque ad tertiam et quartam generationem, et usque in » sæculum[1]. » Moab autem et Ammon filii Lot fuere, ex scelerata illa filiarum suarum commixtione, atque ex Sodomitico semine: quorum successionem, Moabitas nimirum et Ammonitas, lex Moysis repudiat. At lex præsens ipsi Moab pulcherrima annuntiat, dicens, « Moab lebes spei » meæ; » alteri vero genti ex Esaü ortæ bona denuntiat, hæc adjiciens: « In Idumæam extendam calceamentum » meum. » Idumæa porro ab Edom nomen sortita. Hic erat Esaü de quo dictum est: « Ne quis mœchus, aut prophanus, » ut Esaü[2]. » Sexcentæ quoque aliæ prophetiæ contra Idumæos et Idumæam feruntur. Sed iis quoque præsens sermo pulcherrima annuntiat, dicente Deo: « In Idumæam extendam calceamentum meum. » Deinde vero de reliquis gentibus indiscriminatim subjungit, « Mihi alienigenæ subditi » sunt, » sive, « amici facti sunt. » Moab vero lebetem spei suæ vocat, seu lebetem lavacri sui, aut securitatis suæ: quia alio modo non licitum ipsi fuisset, utpote semel repudiato, in ecclesiam Dei concedere, nisi per lavacrum regenerationis. Itaque ceu in lebete ablutus et purgatus a pristina impietate, gratia donatur, atque ita securitatem obtinet. Et hæc opera completa licet ipsis oculis percipere iis qui in Arabum regione peregrinantur, cum videant Moabitas et Ammonitas, qui penes illos magno numero sunt, Ecclesias Dei implere. Similiterque, « In Idumæam, » inquit, « conscendam calceamento meo, secundum Sym-

[1] Deut. xxiii, 3. — [2] Heb. xii, 16.

machum. Quam item prædictionem in promptu est completam videre iis qui in Idumæam concedunt, et multitudinem ecclesiarum Dei ibi conspiciunt; ut cunctetur nemo confiteri, vere in loca illa conscensum factum esse. Propterea superius dictum est: « Deus locutus est in sancto »suo, Exultabo. » Nam cum humanum genus universum ad salutem revocandum esset, ut ejus erga homines amorem decebat, salutem nactis gratulatur. Alia autem ratione nihil aberres si dicas, calceamentum ejus fuisse Apostolos, sive etiam ejus ad hanc usque diem prædicationis ministros. Hæc itaque omnia operatus est Deus, quando in novissimo dierum locutus est nobis in Sancto suo. Secundum aliam vero explicationem, locutus Deus in sancto suo, omnes omnino Judæos et Græcos, aliasque per universum orbem gentes ad gratiam suam revocavit. Quare Sichima, Galaad, Manassen, Ephraïm, Judam, Moab, Idumæam, et alienigenas omnes enumeravit, simili vocatione totum genus humanum æque dignatus; sed priores qui ex Israële erant memoravit. Oportuit enim primitias Evangelicæ prædicationis ipsis impertire, ob promissiones patribus eorum factas, quarum causa Salvator ipsis prioribus Evangelium prædicabat, hæc testificatus: « Non veni nisi ad oves quæ »perierunt domus Israël[1]. » Apostolis quoque suis præcipiebat, ut ipsis primum Evangelium prædicarent dicens: « In »viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum »ne intraveritis; sed ite potius ad oves, quæ perierunt, »domus Israël[2]. » Secundum illos autem jubet discipulos suos Evangelium prædicare omnibus gentibus in nomine suo. Sic ergo in præsenti universorum Deus in sancto suo habitaturum se, atque in ipso et per ipsum locuturum esse hominibus vaticinatur: et ait se simul pariterque Ephraïm, Manassen et Judam excepturum esse; qui olim

[1] Matth. xv, 24. — [2] Id. x, 5.

quidem dissiti erant, quando Judas regnabat in Jerusalem, Ephraïm in Sichimis et Samaria, Manasses vero habitabat in Galaad. Ut nullo igitur ulterius discrimine intercessuro, nullaque inter eos discrepantia futura, ipsos priores advocat; deinde Moabitas, Ammonitas, Idumæos, cæterosque homines omnes, universum orbem incolentes. Ex historia porro Evangeliorum ediscas, quo tempore Sanctus Dei in Sichimis peregrinabatur, et in ipsa Samaria, necnon in Jerusalem, Israëlem tum conjunctum fuisse, nullamque intercessisse divisionem sic et Apostolos suos primo ad oves quæ perierant domus Israël misit; postea autem, iisdem usus ceu calceamentis, universum hominum genus salutari gratia dignatus est.

« Quis abducet me in civitatem munitam, aut quis de» ducet me usque in Idumæam? Nonne tu, Deus, qui re» pulisti nos, et non exibis in virtutibus nostris [1]? » Supra dictorum sententiæ insistens Propheta, supra modum miratur illud inexpectatæ alienigenarum gentium mutationis prodigium. Deinde cum dixisset Deus, « In Idumæam ex» tendam calceamentum meum, » dictum hujusmodi admiratur, secum reputans an umquam ipse Deus calceamento usus, conscensurus sit, non in Jerusalem, neque in Samariam, neque in aliam Israëlis civitatem, sed in alienigenas Idumæos. Quare beatos illos prædicat, ad quos accessurus Deus erat, orationemque emittit, ut ipse quoque hæc videre dignus habeatur: quapropter dicit: « Quis abducet me in » civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idu» mæam? » Precabatur enim deduci, annosque vitæ suæ produci usque ad id temporis, quo Deus calceamentum suum usque in Idumæam extensurus erat, ut magnum illud miraculum cerneret, Deum videlicet apud homines peregrinantem, et in Idumæa ambulantem, alienigenasque ipsi

[1] Psalm. LIX, 11.

subditos et amicos : quare ait, « Quis deducet me usque in » Idumæam? » Civitatem porro munitam vocat ecclesiam Dei, vallatam firmo et fortissimo muro, salutari nempe virtute, quam etiam videre efflagitabat; quocirca dixit: «Quis abducet me in civitatem munitam? » Perpendas velim, ipsum minime rogare ut deducatur usque in Jerusalem, sive usque ad Galaad, aut usque ad Sichem, sive usque ad Ephraïm, sive usque ad Judam; sed quasi inexpectata promissione perculsus, quod scilicet perosi ac mœchi Esaü posteri tanta gratia donandi sint, ut Deus ad eos conscendat, precatur dicens : « Quod deducet me usque in Idumæam ? » Ac quod mirum prorsus est, Deus non nudis pedibus ambulaturus dicitur, sed cum calceamentis; subindicatis animabus voluntatis ejus administris, quarum opera, vocatione gentium peracta, per universam terram, suam constituit civitatem, nimirum catholicam ecclesiam suam, ac cœtum religiosorum hominum : de qua civitate dictum alias est : « Gloriosa dicta » sunt de te, civitas Dei [1]; » et c. « Fluminis impetus læti» ficant civitatem Dei [2]. » Hanc civitatem munitam cum videre peroptaret propheta dicebat : « Quis abducit me in ci» vitatem munitam; » aut, « in civitatem circumseptam; » sic enim interpretatus Symmachus est. Eam quippe portæ, januæ et vectes divinarum virtutum circummuniunt, ne quadam obsidione prematur. Quare de illa dicebat Salvator, « Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ » inferi non prævalebunt adversus eam [3]. » Hanc igitur circumseptam civitatem videre gestiens Propheta dicebat, « Quis abducet me in civitatem munitam ? » Atque alienigenarum salutem oculis inspicere peroptans, hæc adjiciebat: « Quis deducet me usque in Idumæam ? » Deinde cum semel et secundo dixisset, « Quis, » eum qui solus talia ostendere possit cognoscere se confitetur; hic porro Deus erat;

[1] Psalm. LXXXVI, 3. — [2] Id. XLV, 5. — [3] Matth. XVI, 18.

quod etiam initio hujus tituli inscriptionis dicebat : « Deus, » repulisti nos et destruxisti nos. » Quare ad illam vocem spectans, eadem hic profert sententiam dicens : « Nonne » tu Deus qui repulisti nos? » Quis enim alius, inquit, promissa tua, et verborum tuorum exitum exhibere nobis valeat; nisi tu ipse qui repulisti nos? sive secundum Symmachum, « Nisi tu, Deus, qui abjicis nos, et non accedis ad » exercitus nostros. » Siquidem repulisti nos, tu Domine, et destruxisti nos : sed qui olim una nobiscum exire, et cum exercitibus nostris pugnare solebas, nunc post peractam gentium vocationem, repulisti nos, neque ultra egrederis cum virtutibus nostris. Non alia itaque subest nobis spes videndi promissa tua, nisi tu ipse volueris. Te quippe volente, possumus nos prophetæ tui in circumsepta civitate tua annumerari, ac deduci usque declaratam illam Idumæam.

« Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus ho» minum. In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum » deducet tribulantes nos [1]. » Qui promissis dignati sunt, his edocentur sobrie agendum et vigilandum esse, atque ad ærumnas paratos esse oportere, ac dicere regi suo in orationibus, « Da nobis auxilium de tribulatione : » vana quippe est spes in homine posita. Deinde hæc precati, alacritatis suæ signa præbent dicentes : « In Deo faciemus vir» tutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos[2]. » Talis erat Paulus qui dicebat : « Omnia possum in eo qui me » confortat; » ac rursum, « Non ego, » inquit, « sed gratia » quæ est mecum[3]. » Ad hæc dicenda erudiuntur, qui ex Idumæa et ex alienigenis gentibus ad Dei gratiam accessere. Quod si ex persona prophetici chori dicantur, sane docet ipsos repulsam et ruinam prioris populi deplorantes, orationem effundere pro communi suo corpore, et hæc verba Deo proferre.

[1] Psalm. LIX, 13, 14. — [2] Philip. IV, 13. — [3] I Cor. XV, 10.

In finem in hymnis, Davidi LX[1].

« Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi » meæ [2]. » Qui tituli inscriptiones dicuntur, consequenter positi numero quinque, in LIX desinunt. Sunt autem omnes, qui hujusmodi titulo inscribuntur, numero sex; nempe qui jam memorati sunt, et decimus quintus, in prima parte libri psalmorum situs. Hic vero quem jam tractamus hymnus, ad finem, ob perutilia illa promissa, quæ in fine feruntur, remittit. Sunt autem « in hymnis » inscripti quinque numero : quorum duo in prima parte libri sunt, quartus nempe, et sextus. Sed illi quidem « in hymnis psalmi » dicuntur; qui vero in secunda parte libri sunt, tres numero, « in hymnis » solum inscribuntur; nempe LIII, LIV et hic quem tractamus. Qui igitur « in hymnis psalmi » dicuntur, videntur cum musico instrumento, quod psalterium dicunt, pronuntiati fuisse : quoniam qui psallit, corporis, quod instrumentum animæ est, actione indiget. Qui autem hymni solum dicuntur, sola voce hymnum offerentis, nulla adhibita psalterii pulsatione, dicti sunt; quia sermones ibidem positi sola mentis speculatione opus habeant. Idque declarat præsens hymnus qui sic habet : « A finibus terræ ad te clamavi; » quo significat prophetam quasi extra corporis ambitum a Deo assumptum fuisse. Nec ignoro reliquos interpretes alia edidisse ratione. Hic autem obsecrat David his verbis : « Exaudi Deus deprecationem meam. » Cum enim

[1] Psalm. LX, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Ibid. 3.

magnis divinisque rebus egeat, hæc consequi se postulat. Deinde ut se dignum declaret, qui exaudiatur, subjungit: «Intende orationi meæ.» Suam enim orationem magna et profunda quadam intelligentia repletam esse confisus, rogabat Deum ut respiceret et verba sua specularetur, dicta examinaret, utpote suis auribus digna. Deinde rem declarat cujus causa Deum orationis suæ speculatorem advocaret, cum adjicit: «A finibus terræ ad te clamavi.» Et quia reliqui interpretes simili modo interpretati sunt, Aquila scilicet: «Ab »extremo terræ ad te clamabo;» Symmachus vero: «A »finibus terræ te invocabo;» Quinta autem editio: «A fini»bus terræ ad te clamabo,» quis non dicti sententiam merito requirat? Qui enim possit quispiam totum orbem prætergressus, cum super ipsum Oceanum devenerit, hæc vociferari: «A finibus terræ ad te clamavi?» At consideres velim, annon omnis Dei amicus fines terræ congruenter vocetur. Nam improbus homo qui forum et turbas, curias et tribunalia circumcursat, totusque in corporeis voluptatibus defossus est, jure in profundo terræ habitare dicatur; qui vero «circuierunt in melotis et in pellibus caprinis, »egentes, angustiati, afflicti[1],» et a medio urbium fugerunt, ac in desertis commorati sunt, in montibus, in cavernis et in foraminibus terræ, merito dicantur extra terram esse: ac etiamsi non prorsus erant a corpore exempti, etsi extra illud essent; tunc tamen in ipso viventes, illoque ut instrumento utentes, nequaquam in vitæ mala demergebantur; sed carptim solummodo necessarium cibum, et reliqua ad usum requisita contingentes degebant; jure in extremis et in finibus corporis siti videbantur: qualis erat Paulus qui dicebat: «In carne enim viventes, non secundum carnem »militamus[2];» et: «Cum Christo crucifixus sum: vivo au»tem jam non ego, vivit vero in me Christus[3].» Qui ergo

[1] Hebr. xi, 37. — [2] 1 Cor. x, 1. — [3] Gal. ii, 20.

sic affectus est, juro dicat Deo: « Intende orationi meæ. » Multamque in hujusmodi vita fiduciam habens, nequaquam mentitur cum dicit: « A finibus terræ ad te clamavi. » Causam vero adjicit his verbis: « Dum anxiaretur cor meum; » sive secundum Symmachum: « Dum desperaret cor meum. » Anxiatur enim et quasi desperat religiosa quælibet anima, dum in mortali vita versatur: qua de causa ipsam dicere arbitror: « Quia incolatus meus prolongatus est[1]. » Et nos quoque, dum in hoc tabernaculo sumus, afflicti ingemiscimus. Ingemiscebat item Paulus ob mortalis vitæ diuturnitatem tædio affectus: quare cum lacrymis dicebat: « Infelix » ego homo: quis me liberabit de corpore mortis hujus[2]? » Angustiatur autem et quasi despondet animum, ob humanitatis sensum, tantam cernens pereuntium multitudinem: siquidem « lata et spatiosa via est quæ ducit ad perditio» nem[3]. » Sic etiam is ipse multos luget de quibus dicebat: « Lugebo multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non ege» runt pœnitentiam de peccato et iniquitate et impietate, » quam gesserunt[4]. » Idem quoque pro aliis supra modum lugens et afflictus clamabat: « Quis infirmatur, et ego non » infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror[5]? » Similiter prophetæ pristinum illum populum deplorabant, quemadmodum et David. Quare ipse quidem de medio terræ fugiebat, ac in extremis ejus partibus constitutus clamabat ad Deum, et de multorum deque Saülis pernicie animo lugens lacrymas fundebat.

« In petra exaltasti me, quia factus es spes mea, turris » fortitudinis a facie inimici[6], » et c. Secundum LXX interpretes gratiarum actionem sermo complectitur. Hæc, inquit, quæ supra dixi, mihi aderant; quia tu ipse Deus elevasti et exaltasti, ac in petra illa, quæ apud te est, statuisti

[1] Psalm. CXIX, 5. — [2] Rom. VII, 24. — [3] Matth. VII, 13. — [4] 2 Cor. XII, 21. — [5] 1 Cor. XI, 29. — [6] Psalm. LX, 4.

me, quæ est verbum abs te procedens : « Petra » enim « erat » Christus [1]. » Quia igitur in Verbo tuo exaltasti et sublimem fecisti me; ita ut non ultra in medio terræ habitem, sed in extremitatibus ejus consistam : jamque deduxisti me; ut prope te accederem, factus es spes mea, cujus spei causa non confundar : sed etiam multis instantibus mihi spiritualibus inimicis et hostibus, quærentibus animam meam; instar omnium mihi fuisti : tuque solus mihi turris fortissima effectus circummunisti me, et in tutela salutis, quæ apud te est, posuisti; ut nullum jam inimicorum meorum reformidem : hæc omnia nactus, tibi ut omnium mihi bonorum auctori, hymnos emitto. Pro illo autem : « In petra exaltasti » me, » et c., aliam Symmachus sententiam extulit his verbis : « Cum fortis insurget adversum me, deduces me. » Fuisti enim securitas mea, turris excelsa a facie inimici : » Aquila item eadem sententia interpretatus est hoc modo : « In » firmo exaltare apud me : deduces me, » et c. His porro docemur neminem ut adversariorum reformidemus; sed nos Deo penitus tradamus, in ipso solo confidentes. Qui ergo bona spe instructus, Deum in turrim fortitudinis habet; sive secundum Aquilam, « turrim roboris ; » aut secundum Symmachum, « turrim munitam; » is, inquam, dicet : « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, protegar in velamento alarum tuarum [2]. » Neque enim, ait, in me confidam, sed in velamento alarum tuarum. Ita porro vocare Scriptura solet virtutes Dei providentiæ administras, quibus obtegitur religiosus homo, qui a velamento Dei numquam recedit, sed intra ipsum in sæculum habitat : jamque Ecclesia ejus et decore domus ejus fruitur, ut dicat : « Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis » gloriæ tuæ [3]; » et : « Unam petii a Domino, hanc requiram, » ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ :

[1] I Cor. x, I. — [2] Psalm. LX, 5. — [3] Id. xxv, 8.

» ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus[1]. » Quod si tabernaculum est cœleste, quod fixit Dominus, non homo, ad cujus exemplum jussus Moyses aliud fabricatus est, ad illud sane tabernaculum remittens, dixerit: « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula. » Talem enim perfectus homo promissionem accepit, minime spectans ea quæ sub conspectum cadunt, sed quæ non videntur. Nam quæ videntur, temporanea; quæ non videntur, æterna sunt.

« Quoniam tu Deus exaudisti orationes meas, dedisti » hæreditatem timentibus nomen tuum[2]. » Si vulgaris quædam oratio esset ea, quæ jam a Davide emissa est, non necesse sane fuisset eam in libro psalmorum reponi: verisimile quippe est eum sexcentas alias orationes ad Deum effudisse; quemadmodum nos quoque quotidie variisque temporibus precamur; at quia plerumque dum precaretur, aut psalmos pulsaret, hymnosve emitteret, prophetica virtute replebatur; merito jam non ut vulgares orationes, sed ut sermones alii prophetici hæc obsignabantur; eaque in divinis libris reponebant, qui discretionis spirituum gratiam acceperant. Sic ergo post prædicta verba, intermedio diapsalmate, propheta sancti Spiritus illapsum animadvertens, ab eoque illustratus, cum nosset præmissam ab se orationem a Deo exauditam esse, jam mutationem sermonis inducit. Quamobrem superius quidem sic precabatur: « Exaudi » Deus deprecationem meam[3]; » hic vero post diapsalma dicit: « Quoniam tu Deus exaudisti orationes meas. » Viden' quo pacto se exauditum esse sentiebat? Et illud erat per Hesaiam prophetam dignis hominibus promissum a Deo: « Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum[4]. » Nam adhuc loquente propheta, astans Spiritus indicabat ipsi exauditum se esse. Quare ait: « Quoniam tu Deus exaudisti ora-

[1] Psalm. XXVI, 4. — [2] Id. LX, 6. — [3] Id. LX, 2. [4] Isai. LVIII, 9.

» tiones meas. » Eademque secundum reliquos interpretes sententia declaratur : nam secundum Aquilam dicitur : « Quoniam tu Deus audisti orationes meas ; » secundum vero Symmachum : « Tu enim Deus exaudisti preces meas. » Adjicit deinde : « Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. » Me quippe jam exaudisti : ac bene novi a Spiritu tuo illustratus, non mihi soli sed etiam omnibus timentibus nomen tuum, te dignum timore tuo fructum daturum esse, scilicet eam quam pollicitus ipsis es, hæreditatem. Cum autem indiscriminatim dixerit, « timentibus nomen tuum, » in omnes homines gratiam extendit. Neque enim Israeli, neque Judaico populo tantum hæreditatem pollicitus est; sed etiam omnibus timentibus nomen suum ; « Judæo primum, » inquit Apostolus, « et Græco. » Jam plerumque demonstratum a nobis est, Scripturam omnes qui ex gentibus ad Deum accedunt, timentes Dominum vocare solere. His itaque ipsis, ait, dedisti hæreditatem : qualem, non explicat, sed inquirendum nobis reliquit. Israeli itaque terram fluentem mel et lac per Moysem promisit; timentibus autem quam det hæreditatem, quærendum reliquit. Eam vero in Salvatoris nostri beatitudinibus deprehendas, ubi dicitur : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum [2] ; » ac rursum Salvatoris nostri promissum habes, quo ait : « Et in hoc sæculo multo plura recipiet, et in futuro vitam æternam possidebit [3]. » Hujus hæreditatis causa quintus Psalmus inscriptus est : « In finem, pro ea quæ hæreditatem accipit ; » et in decimo quinto Psalmo eadem ipsa hæreditas declaratur hoc dicto : « Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei : tu es qui restitues hæreditatem » meam mihi. Etenim hæreditas mea præclara est mihi [4]. »

« Dies super dies regis adjicies, anni ejus usque in diem

[1] Rom. II, 10. — [2] Matth. V. 3. — [3] Id. XIX, 29. — [4] Psalm. XV, 5.

» generationis et generationis ejus permanebunt in æternum » in conspectu Dei. Misericordiam et veritatem ejus quis » requiret? » Cum antea dixisset : « Quoniam tu Deus exau- » disti orationes meas, » per transgressionem adjecit illud : « Dies super dies regis adjicies. » Exaudi, inquit, orationes meas, dies super dies mihi adjecisti; in medio autem interposita est timentium nomen Domini mentio, quia prophetia ipsis quoque hæreditatem promisit. Hæreditas autem illa, æterna vita erat, quæ his significatur : « Dies super » dies regis adjicies. » Magna itaque postulanti regi Davidi, pollicetur Deus per Spiritum sanctum, se dies super dies ipsi adjecturum, et annos ejus in diem generationis et generationis. Hanc enim ipsi promisit hæreditatem : quod et in xx Psalmo declaratur his verbis : « Domine in virtute » tua lætabitur rex. Desiderium cordis ejus tribuisti ei; » et postea : « Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem » dierum in sæculum sæculi. » Quia enim cœlestium percupidus, et bona quæ penes te sunt concupiscens, precatus est; exaudisti eum, inquit, et cum exaudisses, « desiderium » cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non » fraudasti eum. » Quæ illa concupiscentia ejus, quæ petitio labiorum ejus sit, sub hæc docet his verbis : « Vitam petiit » a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum et » in sæculum sæculi. » In præsenti igitur eodem modo precatus David est, et preces ejus exauditæ sunt : exauditus hanc consecutus est promissionem, qua dicitur : « Dies » super dies regis adjicies, annos ejus usque in diem generationis et generationis; » sive secundum Symmachum : « Dies diebus regis adjicies, annos ejus in quantum generatio et generatio : habitabit in æternum in conspectu » Dei : misericordia et veritas circummuniet ipsum. » Hæc omnia adipiscetur qui dicere potuit : « A finibus terræ ad te

[1] Psalm. LX, 7, 8.

»clamavi, dum anxiaretur cor meum. » Nam hujusmodi profectus condignum fructum accipiet, vitam æternam. Cum dicitur autem : « Anni ejus usque in diem generationis »et generationis, » significatur, Davidem non solum tempore vitæ suæ memorandum esse, sed per singulas generationes, sive per duas generationes, queis subindicatur populus ex circumcisione, et Ecclesia ex gentibus. Quanto igitur tempore prima illa generatio divinas legit Scripturas, Davidem in memoria retinet; secunda vero generatio, quæ electa ex omnibus gentibus est, similiter nunquam finem facit Davidem memorandi, quia ejus in ore versatur liber generationis Jesu Christi filii David. Id itaque subindicatur his verbis : « Anni ejus usque in diem generationis et generationis. » Et hanc quidem penes homines diuturnitatem obtinebit. Apud Deum autem, inquit, numquam peribit; sed immortalitatem atque in infinitum durantem nactus vitam, « permanebit in æternum in conspectu Dei. » Quomodo autem durare possit et Dei vitæ coæquari hominum vita, sub hæc docet his verbis : « Misericordiam et veritatem »ejus quis requiret? » Quod apertius interpretatus Symmachus est dicens : « Misericordia et veritas circummuniet »ipsum; » similiter Aquila : « Misericordia et veritas serva»bunt eum. » Hæc ipsis immortalitatis causa, nempe Dei misericordia et veritas : quarum consors religiosus quivis homo, quasi sale conditus, in æternam vitam servabitur. Neque enim quod similis Deo secundum substantiam sit, ideo similiter vivet; sed quia a misericordia Dei et a veritate ejus conservatur.

« Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, ut »reddam vota mea de die in diem[1]. » Hæc cum Spiritus sanctus Davidis animæ inspirasset, quasi a magistro sic edoctus, fide sermonem obsignat hæc vociferans : « Sic psalmum di-

[1] Psalm. LX, 9.

» cam nomini tuo in sæculum sæculi. » Nec simpliciter ait : « Psallam nomini tuo in sæculum sæculi, » sed addita voce : « Sic. » Sic quomodo? nisi ut Spiritus sanctus docuit superius his verbis, « Misericordia et veritas circummuniet ipsum. » Sic enim misericordia tua et veritate tua circummunitus et servatus, psallam nomini tuo in sæculum sæculi. Confido enim misericordia et veritate tua, non mea virtute, me vitam æternam, et eam quæ apud te est immortalitatem adepturum. « Sic *itaque* psallam nomini tuo in sæculum « sæculi, ut reddam vota mea de die in diem; » sive secundum Symmachum : « Reddens vota mea singulis diebus. » Numquam sane desinam promissis stare, quasi perpetuis mihique salutaribus debitis. Illa enim vel per infinita sæcula reddere perseverabo. Siquidem non otiosus, non opere vacuus in illa æterna vita ero; sed congruentem debitamque Deo ibi operam præstabo. Hæc quippe est debita et ipsi congruens perpetua gratiarum actio.

In finem, pro Idithum psalmus Davidi LXI[1].

« Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim Sa» lutare meum[1]. » Hic psalmus Davidi quidem dictus est, inscriptioni porro additur, « pro Idithum. » Quibus edocemur, Davidem cum pro Idithum psalmum adornasset, ipsi tradidisse ad meditandum; ut ee, accidente calamitate, quasi incantamento uteretur ad medelam. Item xxxviii

[1] Psalm. LXI, 1. — [2] Ibid. 2.

inscriptus est : « In finem, ipsi Idithum, canticum Davi-
» dis. » In quo similiter David doctrinam ipsi Idithum in pari rerum, ut arbitror, conditione tradidit. Nam hic dicitur : « Non movebor amplius. Quousque irruitis in hominem ? » interficitis universi vos. » In XXXVIII autem : « Cum consisteret peccator adversum me, obmutui et humiliatus » sum et silui a bonis, et dolor meus renovatus est[1]; » et rursum : « Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me[2]. » Animadverte porro, quo pacto in utroque se in tentatione constitutum et gravia passum significet; qua de causa hasce protulit voces. Et in præsenti quidem psalmo deinceps ait : « Verumtamen vani » filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut injuriam faciant ipsi de vanitate in idipsum : » in illo autem similiter dicebatur : « Verumtamen universa vanitas, omnis » homo vivens[3]; » ac iterum : « Verumtamen vane omnis » homo; » quæ in nullo differant ab hisce : « Verumtamen » vani filii hominum, ipsi ex vanitate in idipsum. » Ad hæc in XXXVIII dictum deprehendas : « Verumtamen in imagine » pertransit homo. Verumtamen vane conturbantur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea[4]; » quibus consona fuerint hæc in præsenti dicta : « Nolite sperare in iniquitate, » et rapinam nolite concupiscere : divitiæ si affluant, nolite » cor apponere. » Quod si tu per otium dicta in utroque psalmo posita adversum contuleris, eamdem spectare sententiam deprehendes. David itaque ipsi Idithum accidente tentatione, et fortasse lapsu, hanc doctrinam medelæ opportunam tradidisse videtur; ut sese reciperet, et a lapsu revocaret. In XXXVIII quidem ipsum instituebat, ut sese cohortaretur, ac secum colloquia misceret diceretque : « Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua » mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator

[1] Psalm. XXXVIII, 2. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. 6. — [4] Ibid. 7.

» adversum me, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis, » et dolor meus renovatus est [1], » et c. In quibus adest et illud : « Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me, opprobrium insipienti dedisti me. Obmutui et non aperui os » meum, quoniam tu fecisti [2]; » ac rursus : « Amove a me » plagas tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci [3]. » Hæc et similia ut diceret ac Deo tales orationes emitteret, in illo psalmo instituebatur Idithum; in hoc autem similiter eidem viro auctor est David ut colloquia secum misceat ac dicat : » Nonne Deo subjecta erit anima mea : ab ipso enim salu- » tare meum? » Queis significat se vacilasse, ac quamdam perturbationem animæ passum esse. Quia igitur ingruentibus tentatoribus tantillum animo fractus est, id animadvertens, non ut ille qui dicebat « Mei autem pene moti sunt » pedes [4]; » sed ut vere motus, necessario ad hæc dicenda instituitur : « Non movebor amplius[5]; » sive secundum Aquilam : « Fallar multum; » secundum Quintam editionem dicitur etiam : « Non movebor amplius. » Consonat autem doctrinæ præsentis sententia prophetiæ dicenti : « Væ qui » detrahunt peccata ut funiculo longo, et quasi plaustri loro » buculæ, iniquitates [5]; » atque illi : « Numquid qui cadit, » non resurget, et qui avertitur, non revertetur? Quare » avertitur aversione impudenti, dicit Dominus [7]? » Hæc quippe omnia docent eum qui semel lapsus sit, ut in peccato non maneat, neque despondeat animum, neque tentationis fluxui sese dedititium præbeat. Quare necessario edocetur Idithum ad sui medelam hæc proferre : atque primo ad magnum Servatorem et animarum medicum confugere; deindeque animam suam non hominibus, neque terrorem incutientibus subjicere; sed unum magnum judicem et Deum ob oculos ponere, ipsique soli animam sub-

[1] Psalm. xxxviii, 2. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. 11. — [4] Id. lxi, 3. — [5] Id. lxxii, 2. — [6] Isai. v, 18. — [7] Jerem. viii, 5.

jicere suam, liberamque ipsam ab omni extraneo metu statuere. Quamobrem ait : « Nonne Deo subjecta erit anima » mea? » et c. Hic rursum salutare Hebraïca voce, et ipsissimis elementis, queis salutaris nostri Jesu nomen, scribitur.

Hæc legens quispiam opportune quærat : quid causæ est quod cum duo tantum sint « pro Idithum, » vel secundum Aquilam, « de Idithum, » inscripti, ii tamen non consequenter, sed longo intervallo dissiti jaceant. Hujus rei causam, cum de xxxviii ageretur, grammaticis demonstrationibus allatis descripsimus. Sed etiam quis esset Idithum, jam eodem in psalmo declaravimus, allata ad hanc rem Paralipomenon historia; qua demonstratur eum e numero delectorum ad Deum laudibus celebrandum fuisse. Scriptum itaque est : « Et reliquerunt ibi coram arca testamenti » Domini Asaph et fratres ejus, ut ministrarent in conspectu » arcæ [1]; » ac deinceps dicitur : « Æman et Idithum et reli- » qui ex nomine electi ad laudandum Dominum : Quoniam » in æternum misericordia ejus [2]; » ac rursum : « Cum ipsis » Æman et Idithum, tubæ et cymbala ad pulsandum, et » instrumenta canticorum Dei : filii Idithum in porta [3]; » ac iterum : « Et statuit rex David et principes exercitus ad » ministeria filios Asaph et Æman et Idithum, vociferantes » cinyra, nablis et cymbalis [4]. » Pro illo autem, « vocife- » rantes, » Aquila, « prophetas. » Symmachus vero, « pro- » phetantes lyra, » ediderunt; ita ut memorati viri prophetæ reputandi sint. Rursumque fertur de Idithum : « Filii Idi- » thum, Godolias, Suri, Æneas, Sedeas et Matthias, sex » post patrem suum Idithum, cinyris concrepantes. » Pro illo autem, « cinyris concrepantes, » Aquila rursum, « cithara prophetans; » Symmachus vero, « lyra prophe- » tantis, » edidit. Idithum ergo e numero prophetantium lyra fuit; quamobrem jure quis, hinc argumentum mu-

[1] Paral. xvi, 37. [2] Ibid. 41. [3] Ibid. 42. [4] I Paral. xxv, 1.

tuatus, dixerit, Davidem nec composuisse psalmum, nec ipsi Idithum tradidisse: neque Idithum in tentationem delapsum, ut medelam a Davide acciperet opus habuisse. Neque enim Scriptura uspiam ipsum Idithum reum inducit; imo potius Davidem in tentationem lapsum esse docet. Quare congruenter dicatur, ipsum Idithum, ut pote prophetam, memoratos duos psalmos composuisse, et Davidi tradidisse, ut ex iis utilitatem ac remedium in accidentibus malis perciperet. Huic porro sententiæ conferre Symmachus videtur, qui titulum hac ratione interpretatus est: « Triumphale per Idithum, canticum in Davidem. » Num forte post lapsum Davidis erga Uriæ uxorem, cum nondum posset pristino more prophetare, multæque tentationes, calamitatesque frequentes instarent, Idithum Spiritu sancto afflatus hos ab se compositos sermones, quasi remedia ad medelam animæ parata, ipsi tradidit, ut eorum doctrina solatium acciperet? Sane cum ad præsens argumentum duas sententias legentibus attulerimus; utram velint amplecti, per nos licebit.

« Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos? » tamquam parieti inclinato et maceriæ depulsæ[1]. » His declarat David se non unam perpessum tentationem, neque uno ab adversariis velut vulnere confossum; sed diuturno tempore percussum, ac inflictas plagas patienter ferentem, cædentes talibus dictis compellare: « Quousque irruitis in » hominem? » sive secundum Aquilam: « Quousque insidiamini? » vel secundum Symmachum: « Quousque in » vanum laborabitis? » Exinde insidiatorum arguens propositum infert: « Interficitis universi vos. » Homicidæ, inquit, estis: neque contra athletam quasi adversarii statariam pugnam ad excercitationem committitis; sed occidendi studio in me irruitis, et ut auxilio vacuum, ut murum jam inclina-

[1] Psalm. LXI, 4.

tum et maceriem depulsam, aggredimini. Nam quasi nemine circumvallante aut muniente, animamque meam tutante, ita irruitis. Quousque igitur hæc frustra tentabitis, neque cessabitis, scientes invenisse me præsidium, custodem ac servatorem? Quare fidenter dixi : « Nonne Deo subjecta erit » anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse » Deus meus et Salvator meus, susceptor meus, non movebor » amplius. Verumtamem pretium meum cogitaverunt repelle- » re, cucurrerunt in siti, ore suo benedicebant, et corde suo » maledicebant. Diapsalma[1]. » Priora quidem sive David sive Idithum sese alloquens dixit; secunda inimicos compellans protulit; tertia ex propositis verbis nos edocent quo consilio insidias ipsi pararint conjuratores. Quocirca dicit : « Verum- » tamen pretium meum cogitaverunt repellere. » Omnia quippe eorum molimina, omne consilium, non alio spectabant, quam ut me ab honore quo apud Deum gaudebam deturbarent, et pristina mea gloria spoliarent. Hinc consilio inito ut honorem ac pretium mihi auferrent, cucurrerunt in siti, meam cernere perniciem sitientes. Pro illo autem, « in siti, » Aquila : « In fallacia ; » Symmachus vero : « In » mendacio ; » Quinta editio, « in falso; » et alia item editio, « in dolo, » interpretati sunt. Verisimile itaque est in nostra quoque lectione positum primo fuisse, « in mendacio, » ita ut diceretur, « cucurrerunt in mendacio; » id est, inimici et insidiatores mei, non duce veritate, sed cum sese totos mendacio tradidissent, cursum et studium suum contra me direxerunt : sed sequentibus temporibus lapsu graphico, pro illo, ἐν ψεύδει, i. *in mendacio*, ἐν δίψει, i. *in siti* positum fuisse. Quomodo autem insidiatores illi currerent in mendacio, sub hæc explicat dicens : « Ore suo benedicebant » et corde suo maledicebant. » Cum fallacia mollibus utebantur dictis, ut me inescarent et ab illa cum Deo statione

[1] Psalm. LXI, 5.

deturbarent : quare benedicere videbantur in facie, meque laudare et approbare; sed mens eorum intus maledictionibus replebatur, queis me honore depellere et in maledictum dejicere satagebant. His autem docemur, quotquot Dei hominibus insidiantur, nihil aliud curare, quam ut ipsos eo, qui apud Deum est, honore exuant.

« Verumtamem Deo subjecta esto anima mea, quoniam ab » ipso patientia mea. Nam ipse Deus meus et Salvator meus : » susceptor meus, non emigrabo[1]. » Initio quidem ac si adhuc ambigeret dicebat : « Nonne Deo subjecta erit anima mea ? » Hic vero, ex iis quæ animæ suæ revelata fuerant firmatus, absolute ac fidenter præcipit : quare sic eam alloquitur : « Verumtamem Deo subjecta esto anima mea. » Ac superius dixerat : « Ab ipso enim salutare meum ; » hic vero, « Quo- » niam ab ipso patientia mea. » Simile autem id fuerit dicto hujusmodi : « Omnia possum in eo qui me confortat[2]. » Non enim a meipso fortitudinem obtineo; sed ab eo qui me confortat : et hic ait : « Patientia mea » non ex virtute et potestate mea constat; sed ab ejus gratia prodit : « Nam et » ipse Deus meus et Salvator meus ; » quapropter ut Deus meus et Salvator meus patientiam mihi suppeditat. Rursumque superius illud habes : « Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus, non emigrabo[3] ; » sive secundum Aquilam et Symmachum, « non fallar. » Multum interest discriminis inter illud, « non movebor amplius ; » et illud, « non fallar et non emigrabo. » Nam illud quidem indicabat moveri quidem ipsum, sed non multum; at hic cujusvis lapsus negatio est. « In Deo salutare meum et gloria mea, » Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est[4]. » Hic quoque « Salutare » Hebraïca lingua Jesus dictus, atque ipsis characteribus descriptus est. Quemadmodum autem divinus Apostolus de Salvatore nostro hæc scripsit : « Justificati

[1] Psalm. LXI, 6. — [2] Philip. IV, 13. — [3] Psalm. LXI, 7. — [4] Ibid. 8.

» gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in » Christo Jesu : quem proposuit Deus propitiationem per » fidem in sanguine ipsius[1]; » ac rursum : « Si quis peccaverit, » advocatum habemus apud Deum, Jesum Christum justum, » et ipse est propitiatio pro peccatis nostris[2]; » sic et hoc loco dicitur, In Deo salutare meum et gloria mea, et auxilium meum et spes mea. Ita ut si Hebraïcæ vocis significatum clarius in interpretatione positum fuisset, sic haberet : Jesus Salutare meum in Deo existens, et in sinu Patris, ipse est gloria mea, custos meus, et Deus auxilii mei et spes mea, quæ in Deo est. Nam Dei verbum horum omnium loco est sperantibus in se. Quare et secundum Aquilam dictum est : « In Deo Salutare meum, et gloria mea, firmus fortitudinis » meæ, spes mea in Deo : Sperate in eo omnis Synagoga » populorum : effundite coram illo corda vestra. Deus ad- » jutor noster. Diapsalma[3]. » Postquam salutare memoravit, agnovit non solum sibi medelam allaturum, sed commune bonum futurum esse : quare ad ipsum omnes evocat, eversoque amore proprio, humanitatem et proximorum dilectionem exhibet. Quasi ergo ad salutarem portum invitat his verbis : « Sperate in eo omnis congregatio populorum, » sive secundum Aquilam : « Secure agite in ipso, omni » tempore, populus. » Secure porro agentes ac sperantes in ipso par est cogitationes ipsi aperire, et animæ morbos tamquam medico patefacere. Quamobrem subjungit : « Effundite coram illo corda vestra. Deus adjutor noster. » Adjutorem, inquit, habentes nihil subducatis, nec quidpiam in mente occultetis, sed expansis animæ receptaculis, absconditas ibi cogitationes revelate : ipsique, utpote qui omnia curare possit, vos concredite.

« Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii homi- » num in stateris, ut injuriam faciant ipsi ex vanitate in

[1] Rom. III, 24. — [2] Joan. II, 2. — [3] Psalm. LXI, 9.

» idipsum[1]. » In XXXVIII quoque dicebatur « Verumtamen » universa vanitas, omnis homo vivens[2]; » ac rursum : « Verumtamen vane conturbantur : » et « Verumtamen in » imagine pertransit homo. » Hic quoque similia dicuntur: queis edocemur in uno Servatore spem ponere, ipsumque nobis adjutorem ascribere : quandoquidem omnes filii hominum, etiamsi principes videantur esse, quamvis multum in mundo valeant, vani sunt; sive secundum Symmachum : « vapor » brevi futuri « tamquam pulvis, quem projicit ventus » a facie terræ[4]. » Hinc Salomon patris usu et exemplo : « Vanitas vanitatum, omnia vanitas[5], » et similia scripsit. Mendaces porro duobus modis sunt filii hominum; altero quia procul a veritate aberrantes falsa loquuntur; altero quia fraudibus mendaciisque credulos sibi in errorem deducunt. Quare talibus sese credere non expedit : mentiri quippe solent, neque est in ipsis veritas; sed etiam stateræ animæ ipsorum nihil justum, æquabile nihil habent; sed cum alio inclinentur, juri contraria peragunt. His ergo iniquis stateris suis vanitatem administrant, veritatem ejusque Deum aversati : quare non convenit se ipsis concredere; sed eum solum, qui Salvator dicitur, adjutorem ascribere.

« Nolite sperare in iniquitate, et rapinam nolite concupis- » cere; divitiæ si affluant nolite cor apponere[6]. » In XXXVIII quoque psalmo affinia hisce dicuntur : « Verumtamen » vane conturbantur. Thesaurizat, et ignorat cui congre- » gabit ea[7]. » Quia igitur qui thesauros in terra recondit, et pecunias multas colligit, in vanum congregat; neque enim iis ipse prorsus fruetur, cum sternutamento citius ex hac vita auferendus sit, neque probe sciat qui ipsi hæres futurus sit : quid vane conturbatur? Multi itaque, sive propemodum omnes, sese deceperunt, cum filiis et carioribus

[1] Psalm. LXI, 10. — [2] Id. XXXVIII, 6. — [3] Ibid. 7. — [4] Id. I, 4. — [5] Eccl. I, 1. — [6] Id. LXI, 11. — [7] Id. XXXVIII, 7.

amicis se divitias relicturos sperarant; sed quod futurum esset ignorabant, aberrabantque a scopo. Ii profecto vane turbantur dum thesauros condunt, ignorantes quis congregabit eos. Quare convenit non sperare in iniquitatem, et in res iniquitate partas; neque si divitiæ fluminis instar affluant, ideo erigi. Quod si quando de divitiis bonam spem sumere e re fuerit, de divitiis, inquam, ex æquo et bono partis a Deoque præbitis; iis, heus vos, cum justa statera et bilance ad bona opera utimini, thesaurizantes vobis thesauros in cœlis, et seminantes in benedictionibus ut dictum est: « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum[1]. » Hæc sola bona spes est; alias vero non convenit sperare in iniquitate, neque de divitiis ex rapina et avaritia collectis altum sapere; imo si quando contigerit res nostras prospere cedere, ac divitias fluminis instar accedentes, sine ullius injuria, inexpectato quodam fluxu ad te deferri; ne ex Deo id provenire putaveris; neque ideo, cogitatione deceptus, divitiisque quasi bonis hærens, te beatum prædicaveris. Scitoque illas, fluidæ naturæ cum sint, ut fluxu feruntur, pari modo defluere, teque nihil firmum, stabile, solidumve possidere. Mirum autem in modum fluxus nomine est usus: « Divitiæ si affluant, » inquit; vel secundum Symmachum: « Divitiæ si fructum pariant, » inquit, « ne » apponite cor. » Cuinam vero cor ordinare et apponere opus sit plerumque dictum est, in illo: « Nonne Deo subjecta » erit anima mea? » ac rursum: « Verumtamen Deo sub» jecta esto anima mea: ipse enim Deus meus et salvator » meus et susceptor meus; » et, « Sperate in eo omnis con» gregatio populi. » Cum itaque magnas divitias verumque thesaurum obtineamus, ne spem ponamus in vanis, fluxis et iniquis divitiis. Nam vani vere sunt omnes filii hominum, qui hisce confidunt.

[1] Psalm. CXI, 9.

« Semel locutus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas » Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes » unicuique juxta opera sua[1]. » Cum tanta ad nostram institutionem præmissa fuissent, consequenter de justo Dei judicio verba facit; ut illud præ oculis statuentes, neque injustitiæ, neque rapinis, neque temporaneis cæcisque divitiis nos dedamus. Neque enim semel tantum de judicio Deus præcepta dedit; sed etiam secundo : Et hæc ego sedulo audivi, inquit, animoque hæc duo præcepta consideravi. Semel quippe Deus locutus est; sed ego hæc duo audivi : locutus namque est per prophetas, locutus per Apostolos : atque sermonem illum unum semel, cum per vetustum per novum testamentum a Deo pronuntiatum, audivi. Quis ille erat, nisi « quia potestas Dei est, et tibi, Domine, miseri» cordia, » et, « quia tu reddes unicuique juxta opera sua? » Misericordia, ait, et potestas; potestas ad ulciscendum et humiliandum effrenes homines; misericordia ad salvos faciendos sperantes in se. « Vide ergo bonitatem et severitatem » Dei[2], » inquit Apostolus : severitatem in lapsos per potestatem suam; erga te vero bonitatem per misericordiam. Postquam hæc dixerat, erecto sursum vultu Deum sic alloquitur : « Quia tu reddes unicuique juxta opera sua. » Aquila etiam hæc sic interpretatus est : « Locutus est Deus, et se» cundo audivi, quia fortitudo Dei, et tibi, Domine, mise» ricordia. Tu vero redde singulis viris secundum opera sua. »

[1] Psalm. LXI, 12, 13. — [2] Rom. XI, 22.

Psalmus Davidi, cum esset in deserto Judææ. LXII[1].

« Deus Deus meus ad te de luce vigilo [2]. » Cum fugeret David, accessit ad Achimelech sacerdotem; hinc ad Achus regem Geth; inde vero in Massepha Moab. Gad autem propheta, qui aderat, auctor est ipsi ut ne ultra apud Allophylos moras trahat. Quare inde profectus, in deserto Judææ habitat, de quo tempore hæc Scriptura enarrat: « Et morabatur David in deserto Masseneth in angustis : et sedes habebat in deserto in monte Ziph. Et quærebat eum Saül omnibus diebus, et non tradidit eum Dominus in manus ejus [3]. » In hoc rerum statu, hunc psalmum adornat, notato per titulum tempore. Quare dictum est : « Psalmus Davidi, cum esset in deserto Judææ. » E re autem fuerit hic rursum observare, non ex serie historiæ et temporum, ordinem psalmorum constitutum, sed valde permixta tempora esse. Nam historia primo recenset, Saülem nuntios misisse in domum David, qui interficerent eum, et Melchol uxorem ejus demisisse eum per fenestram : psalmorum vero Scriptura eam rem in LVIII memorat. Deinde historia Scripturæ narrat venisse Davidem in Noba ad Achimelech sacerdotem; sed psalmorum liber hanc rem gestam meminit in XXXIII psalmo. Rursumque scriptura Regnorum ait: « Et abiit David inde, et venit et salvatus est in spelunca Odollam [4]; » liber autem psalmorum hujus negotii in LVI mentionem facit. Sub hæc iterum scriptura Regnorum Doëc me-

[1] Psalm. LXII, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] I Reg. XXIII, 14. — [4] Id. XXII, 8.

morat, quo pacto scilicet Achimelech sacerdotem apud Saülem calumniatus sit; at psalmorum liber in LI hoc tempus commemorat. Agnita porro David ipsius Doëc calumnia, fugit et in desertum Judææ se contulit, quo tempore hunc quem tractamus psalmum adornavit. Et scriptura quidem Regnorum post præsentis, scilicet LXII psalmi tempus, quædam gesta commemorat, v. g. ut Ziphæi David apud Saülem calumniati sunt; de quibus psalmorum liber in LIII mentionem habet, cujus titulus est: «In finem, in hymnis, »intellectus David, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad »Saül, Ecce David absconditus est apud nos.» Et LV inscriptus est: «Quando tenuerunt eum Allophyli in Geth.» Illud autem Regnorum scriptura in postrema historiæ parte reponit. Viden' quo pacto prima postrema, et postrema prima constituantur? Quod si secundum temporum seriem digesti fuissent, primus statuendus erat LVIII, secundus XXXIII, tertius deinde LVI, quartus LI, et consequenter quintus LXII, sextus LIII, ac postremus omnium LV. Post mortem vero Saülis primum psallit LIX, cum percussit Joab vallem Salinarum, cepitque duodecim millia hominum Moabitarum; L vero postea, quando venit ad ipsum Nathan propheta, postquam ingressus est ad Bersabee. Deinde tertium composuit, cum aufugit a facie Absalom filii sui; sub hæc septimum pro verbis Chusi filii Jemini. Quis horum causam non perquirat? Non enim rationi consentaneum esset, sine ulla necessaria causa hæc tali modo ordinata fuisse. Erit fortasse qui numeros ipsos vim aliquam habere putet; ideoque singulis numeris congruentem aptari verborum sententiam; exempli causa quinquagenarius numerus remissionis peccatorum rationem continet, ob quinquagesimum illum annum in lege memoratum, Jubilæum ab Hebræis vocari solitum, quo remissiones concessionesque debitoribus erant, libertas famulis, et similia quædam agi lege constitutum erat. Cu-

jus rei gratia confessionem sceleris pro venia et remissione peccatorum quinquagesimo psalmo aptaverit. Sic igitur ille singulis in psalmis, secundum quasdam rationes, numerorum virtuti sententiam propriam accommodari dixerit. At qui talia dicat, non videtur mihi scopum attingere: primo quidem quod nullus omnino numerus in Hebraico psalmorum libro feratur; sed ii nullo addito numero inscribantur: deinde quia diverso modo illi vel disjuncti vel conjuncti sunt. Nam vel ab ipso initio primus et secundus in Hebraico exemplari copulati sunt: rursumque nonus qui conjunctus in nostro, in Hebraico divisus in duos est. Totusque psalmorum liber, ut dictum superius, in quinque partes distributus est. Quæ cum ita se habeant, vacet profecto inutilisque sit prædicta numerorum consideratio. Ecqua, amabo, ratio fuerit, exempli causa, præsentis, nimirum LXII, Psalmi sententiam, cum hujusmodi numero coaptare; vel in singulis CL numeris, propriam et congruentem tali vel tali numero mentem assignare? Sed hæc quidem arbitrio suo quivis accipiat. Ego vero arbitror pro sententiæ ratione et similitudine, psalmos ut plurimum digestos esse, quia hoc in multis observatum comperi: ideoque ordine conjunctos esse qui affinitatem et consequentiam invicem præferrent: indeque non pro temporis ratione, sed pro sententia in serie ferri. Idque jam superius commonstratum est, cum ex multis aliis, tum maxime a XLI ad quinquagesimum, in quibus clare comprobavimus, eos qui filiorum Core inscripti sunt, multam habere, quod ad sensum in iis deprehensum, inter se affinitatem: sequentem vero qui Asaphi est, et iis subnexam in quinquagesimo Davidis confessionem, opinioni nostræ, quod scilicet vim nullam rebus inferat, astipulari. Hæc una causa fuerit, ut mihi quidem videtur, cur psalmi eo ordine positi sint: aliam tamen proferre valeo. Cum multo idololatriæ genere Judaicus populus detineretur, ipsos patrias

scripturas e memoria obliterasse narrat Regnorum historia; ita ut neque Mosaicæ legis liber ultra reperiretur, neque paternæ pietatis memoria penes illos servaretur. Sic itaque Prophetas impietatem suam coarguentes interficiebant: quibus de causis in captivitatem Assyriorum primo traditi sunt. Nihil itaque mirum est in tali temporum conditione quædam, quæ in libro psalmorum extabant, longo annorum curriculo oblivione obliterata, excidisse. Sub hæc autem sive Esdras, sive quispiam alius Prophetarum ipsos colligendi curam suscepit, atque una cum aliis librum quoque psalmorum consecravit: neque confertim omnes reperit, sed diversis temporibus. In primis autem locavit eos, qui primi inventi fuerant: hincque factum, ut ii qui Davidis sunt, non consequenter omnes jaceant; sed commixti cum iis, qui filiorum Core, Asaph, Salomonis, Moysis, Æthan, Æman, rursumque Davidis in libro deprehenduntur; non ratione temporis quo pronuntiati, sed quo reperti sunt. Hincque contigit, ut qui tempore posteriores erant, quia primi reperti, primi repositi sint; ac vice versa qui primi fuerant, quia post alios eruti sunt, posteriorem in locum sint constituti. Et hæc nobis de quæstione proposita conjectando dicta sint. Jam tempus est, ut ad dicta hujus quem tractamus psalmi accedamus.

Cum pari atque cæteri Prophetæ modo David erraret in solitudinibus, in montibus, in speluncis et in foraminibus terræ, exercitatus laboribus, quos sibi oblivio injuriarum pepererat, hunc quoque psalmum cecinit, otium solitudinis, divinæ philosophiæ consecrans: excitansque suum erga res divinas amorem, confitetur se immortalitatis poculum sitire: quare ad Deum ita clamat: « Deus Deus meus, ad te de » luce vigilo. Sitivit tibi anima mea, quam simpliciter tibi » caro mea. » Pro illo autem, « Quam simpliciter tibi caro » mea, » Aquila, « Expansa est tibi caro mea, » interpretatus

est; Symmachus vero : « Concupiscit te caro mea; » ita ut non sola Davidis anima ad Deum expanderetur; sed ipsa quoque caro et corpus ejus, utpote qui, cum Deo vacaret, caste et pure ageret. Illud vero, « Deus, Deus meus, ad te » deluce vigilo, » nocturnæ suæ puritatis argumentum erat. Nemo enim qui in cubilibus atque impudicitiis animam suam commaculaverit, corporeque turpis immundusque fuerit, talibus possit uti vocibus. Cæterum magnus ille David fidenti conscientia, non simpliciter Deum invocabat, dicens, *Deus;* sed bis eum quasi sibi proprium ascribit : quare adjicit, *Deus meus.* Deinde quia ut sibi proprium Deum pronuntiare ausus erat, talis ausus causam edocet his verbis, « Ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima mea, » quam simpliciter tibi caro mea. » Nam ideo Deum meum compellavi, quia nullo terrenarum, vel quæ oculis carnalibus percipiuntur, rerum desiderio teneor. Quemadmodum enim Apostolus dixit : « Vivo autem, jam non ego, vivit vero » in me Christus [1]; » eadem sententia David Deo dicebat : « Ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima mea. » Ceu ager consueta orbatus pluvia, eam sitire dicatur; sic sitivit tibi, vel concupiscit te, cum anima mea, tum ipsa caro mea, quam multipliciter sitiens. Sicut enim physice loquendo terram dicimus sitire aquam, ita et caro mea, inquit, sitivit tibi : quare infert, « In terra deserta, et invia, et inaquosa [2]; » sive secundum Symmachum : « Quasi in terra » sitienti et languida non existente aqua. » His vero ipsam solitudinem significare potest, in qua Saülem fugiens, moras trahebat. Siquidem dum ibi versaretur, ab arca Dei, et a tabernaculo sanctificationis, in quo legalem cultum exequebantur, procul remotus erat. Horum ille conspectum exoptabat. Quemadmodum autem terra sitiens aquam expetit, sic anima mea, ait, quæ tibi placita et dilecta sunt

[1] Gal. II, 20. — [2] Psalm. LXII, 3.

sitibunda concupiscit; ita ut si illius qui penes te est fontis particeps non fuerit, deficiat et contabescat; de quo fonte dictum est : « Quoniam apud te est fons vitæ[1]. » Quare « si-» tivit tibi anima mea. » Quo pacto sitiat, mox aperit : « Sic » in sancto apparui tibi, » ac si diceret : Sitivit anima mea aspectum tuum in sanctuario tuo, « ut videam virtutem » tuam et gloriam tuam. » Simile huic est illud superius dictum : « Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum, quando » veniam et apparebo ante faciem Dei[2]. » In sancto quippe tuo constitutus, de quo in alio psalmo dictum est, « Semel » juravi in sancto meo[3], » primo apparebo tibi, ut probetur num dignus conspectu tuo sim. Deinde cum dignus comperiar, videbo virtutem tuam et gloriam tuam : ad quarum conspectum admitti nemo potest, quin prius in sancto sit, ac prius divinis bonis dignus appareat. Postea enim quivis, utpote jam probatus, virtutem et gloriam Dei videbit. Isque finis bonorum fuerit, ad eorum contemplationem admitti : quare dictum est : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum » videbunt[4]. » Hoc itaque sitiebat Davidis anima : quare dicebat, « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit tibi » anima mea. »

« Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia » mea laudabunt te[5]. » Qui mortalis vitæ naturam consideravit, et quæ qualisve temporanea vita sit exploravit, hæc utpote parva et nullius pretii aversatur; sed supernæ spei sese totum applicans eam misericordia Dei consequi exoptat. Neque enim quispiam ex debito aut ex justitiæ suæ merito cœlestia adipiscetur. Quamobrem alibi dicitur : « Quid » enim mihi est in cœlo[6]? » Sed totum Dei misericordia et humanitate datur, qui modica præstantibus, magna elargitur. Quod his verbis significatur : « Quoniam melior est mi-

[1] Psalm. XXXV, 10. — [2] Id. XLI, 3. — [3] Id. LXXXVIII, 36. — [4] Matth. V, 8. — [5] Psalm. LXII, 4. — [6] Id. LXXII, 25.

» sericordia tua super vitas. » Nam etiamsi quis longævus et annosus in hac vita sit, ita ut in multis annorum periodis multorum vitam expleat; hoc sane nihil est, misericordiæ Dei comparatum, quæ vitæ æternæ et cœlestium bonorum causa est. Quare misericordiæ confisus tuæ, totam hanc vitam, ceu quædam pretiosa donaria et opulenta cimelia tibi consecrabo; membra scilicet et sensus meos ministerio addicam tuo. Quapropter labia mea nihil aliud eloquentur[1], sed pura castaque servabuntur, ut tuis vacent hymnis et sermonibus. Vita autem mea tibi benedicendo nocte dieque semper incumbet : manus corporis mei, operaque iis edita, in nomine tuo levabo extollamque in altum, pravo quovis facinore puras efferam, ut dicit quidam : « Volo viros orare, » levantes puras manus sine ira et disceptatione[2]. » Sic autem labia mea et manus meæ tibi destinabuntur, ut labia quidem a thymiamate boni odoris nihil differant; manus vero ab efficaci et vero sacrificio non discrepent : ut opportune dicam de labiis meis, « Fiat oratio mea sicut incensum » in conspectu tuo[3], » de operibus autem, « Elevatio manuum » mearum sacrificium vespertinum. » Atque ita caro et corpus meum ministerio tuo addicentur; anima vero mea majoris consors erit virtutis : quare de illa dico : « Sicut adipe » et pinguedine repleatur anima mea[4]. » Neque enim pari atque corpus ratione, anima labiis, aut manibus, aut alia quapiam parte vel membro; sed ipsa tota ac per se præstantior omni sacrificio holocausti, omnique animali pingui adipe et pinguedine referto, tibi Deo offeretur, pretiosiorque vitulo, tauro ac quovis bruto animali abs te reputabitur. Quare hanc pinguissimam acceptamque tibi hostiam, animam dico meam, tibi dicabo. Atque hac de causa gratiam tibi professus, pleno ore ipsisque labiis gaudio repletis te celebrabo : ideo sic loquor : « Et labiis exultationis lauda-

[1] Psalm. LXII, 5. — [2] I Tim, II, 8. — [3] Psalm. CXL, 2. — [4] Id. LXII, 6.

» bit os meum; » sive secundum Symmachum : « Et labiis » benedictionis celebrabit os meum. »

« Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis me» ditabar in te, quia fuisti adjutor meus. Et in velamento » alarum tuarum exultabo, adhæsit anima post te, me sus» cepit dextera tua[1]. » Cum in deserto Judææ versaretur admirabilis ille David, non animalia immolaturum se, neque brutorum pecorum, sed memoratas superius verborum, operum et ipsius animæ hostias, pollicetur. Sub hæc autem qua temperantia, quam perfecta castitate præditus esset, Deo declarat : quare ait : « Si memor fui tui super stratum » meum, in matutinis meditabar in te; » sive secundum Symmachum, « Recordatus tui super stratum meum, per sin» gulas custodias meditabar te. » Neque enim alio modo poteram, inquit, ad te de luce vigilare, neque precando dicere, « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo, » nisi purum stratum habuissem. Meæque puritatis non aliud aderat argumentum, quam quod diluculo eloquia meditarer tua. Hinc enim palam erat, me aliud nihil noctu agere, quam te Deum præ oculis habere. Secundum Symmachum autem, qui sic habet, « Per singulas custodias meditabar » te, » et secundum Aquilam dicentem, « In custodiis loquor » in te; » indicare videbatur se nocturnis horis divinarum Scripturarum meditationi vacare. Noctis quippe tempus totum in varias custodias distributum est : sic in Evangelio Salvator quarta noctis custodia ad discipulos venisse dicitur. Alibi vero ipse dicit : « Vigilate quia nescitis qua cus» todia Dominus vester veniet; » ac rursum, « Illud autem » scitote, quia si sciret paterfamilias qua custodia fur ventu» rus esset[2]. » Vir porro ille religiosus et Deo addictus, Dei in strato suo recordatus, immaculatum illud, castum et impollutum custodiebat, singulis noctis custodiis exurgebat, preci-

[1] Psalm. LXII, 7, 8, 9. — [2] Luc. XII, 38, 39.

bus animum adhibebat, divinisque disciplinis exercitabatur. Quod his Symmachi verbis edocetur : « Recordatus tui super stratum meum, per singulas custodias meditabar. » Te quippe Deum contemplabar, ac vice librorum et scripturarum, mente ad te sursum elata, meditabar, recordatus quantis me beneficiis ornaveris, et quod mihi semper adjutor, a sexcentis me tentationibus eripueris, alisque tuis, nimirum providentiæ tuæ virtutibus, extuleris : quæ in memoriam repetens, gaudio replebar, teque Deum celebrabam secundum Symmachum qui sic habet, « Et protectus alis tuis celebrabam. » Eloquia vero tua per singulas noctis custodias mecum reputans, auditaque post hæc divina lege quæ sic habet, « Post Dominum Deum tuum gradieris; » ipsi hærens, ipsi addictus, morigerum me legi præbui, ipsique inhæsi totus, omnia pro nihilo habens, imo vero omnia quæ post Deum sunt aversatus, ex animi desiderio sublimior excelsiorque factus, tibi Deo meo conjunctus sum, ut vere dicere valeam : « Adhæsit anima mea post te. » Ad tantum vero profectum, ad tantum virtutis cumulum perveni, non mea potestate, sed tuo dominatu : tu enim ipse misericordia tua id mihi elargitus es. Meum quippe erga te amorem cernens acceptansque, extensa dextera tua me suscipere, sursumque trahere dignatus es; ideoque anima mea, te opitulante, adhærere tibi potuit : quoniam « me suscepit dextera tua. » Non enim tantam sublimitatem attigissem, nisi me suscepisset dextera tua. Docet porro Apostolus quo pacto quis Domino hæreat, his verbis, « Qui adhæret Domino, unus spiritus est, quemadmodum qui adhæret meretrici, unum corpus est[1]. » Cum ergo David Domino diceret, « Adhæsit anima mea post te, hinc se castitati puritatique deditum declarabat.

« Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam[2]. » Ego

[1] I Cor. VI, 16. — [2] Psalm. LXII, 10.

quidem, ait, tibi Servatori meo hærebam, atque perfugus et in solitudine degens, tibi animam copulabam meam, et sermones tuos meditabar : neque enim insequentes me propulsabam, neque etiam dum tibi Deo vacarem, preces fundebam contra inimicos; sed tibi uni, ut dictum est, adhærebam. Illi vero futilem adversus animam meam sollicitudinem suscipere non desistebant : in vanum quippe quærebant eam, quæ quoniam tibi hærebat, ab ipsis minime reperiri poterat: quare quæ se manent ipsi quidem ignorant, sed Spiritus sanctus vaticinatur. Deinde vero hæc prophetice vociferatur: « Introibunt in inferiora terræ. » Quandoquidem enim terrena sapiebant, et in infimis constituti erant, jure facinorum præmia recipient. Nam qui Deo conjunctus et anima ipsi conglutinatus est, regni cœlorum spem obtinebit; qui vero contrariam decurrunt viam, et infirma sapiunt, in lacum alias memoratum dejecti, introibunt in inferiora terræ. Dum enim quivis homo superficiem terræ incolit, in inferioribus tantum habitare dicitur, ut dicit quidam, « Quia Deus in cælo sursum, et » tu in terra deorsum [1]. » Post exitum autem ex hac vita, religiosi quidem homines cœlum pro domicilio habebunt, sursum elati, ac rapiendi in nubibus obviam Domino, ac sic semper cum Domino futuri; impii vero et peccatores in inferiora terræ descendent; quæ commemorans Apostolus dicebat: « In inferiores partes terræ qui descendit, ipse est qui » ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia [2]. » Etenim Servator et Dominus noster usque ad infima terræ descendit, ut salutari virtute impleret omnia. Hoc ipsum Jobo significat ille qui Dominus vocatur dicens: « Venisti autem in fontem » maris, et in vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi » timore portæ mortis : ostiarii inferni videntes te conterriti » sunt [3]. » Sed ille quidem ad eos qui istic habitabant descendit,

[1] Deut. IV, 39. — [2] Ephes. IV. 10. — [3] Job. XXXVIII, 16.

ut animas justorum ibidem jamdiu detentas libertate donaret. Impii vero in inferiora terræ dejecti, tradentur in manus gladii. Est enim ibidem gladius quidam mortis, quem Servator in XXI psalmo memorat his verbis : « Erue a » framea Deus animam meam, et de manu canis unicam » meam. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium » humilitatem meam [1]. » Hæc autem omnia de adversariis potestatibus dicta sunt. Non enim in manus gladii tantum prædicti homines tradentur, sed etiam huc illuc distrahentur a sævis quibusdam versutisque spiritibus, qui vulpes hic nuncupantur, quia foveas subeunt et in infimis penetralibus latibula habent. Hæ itaque vulpes impiorum animas istuc delapsas, ut oblatam prædam, comprehensas diripiunt, atque inter se dividunt. Sane talem fore impiorum finem Spiritus sanctus vaticinatur. De justo autem, qui supra memorata præclara opera edidit, hæc subjungit : « Rex vero lætabitur in » Deo : laudabuntur omnes qui jurant in eo; quia obstructum » est os loquentium iniqua [2]. » Mirum in modum hic regis nomen inductum est : siquidem David cum, ut demonstravimus, quo tempore hæc dicebat a Saüle fugeret, desertumque Judææ incoleret, nondum rex erat; sed Saül genti imperans regnum obtinebat. Quis ergo rex lætabitur in Deo? Sed dicet quispiam, ex præscientia futuri ipsum Davidem indicare: brevi namque, post mortem Saülis, regnaturus ipse erat. Dicet alius, jam tum Davidem fuisse regem, utpote a Samuële in regem unctum, atque ut talem a Deo reputatum; imo etiam tunc temporis regnasse in gentem sese comitantem, cujus meminit historia. Quia igitur insequentium ipsum finem sermo declaravit; consequenter ipsius quoque, utpote magno profectu aucti, laborum finem vaticinatur. Quare dicitur : « Rex vero lætabitur in Deo. » Nam ut generosus Dei athleta, magnis editis certaminibus, præmiis divi-

[1] Psalm. XXI, 21. — [2] Id. LXII, 12.

nisque coronis donatus ea, quæ penes ipsum agonothetam est, lætitia fruetur. Ut e converso inimici ejus non faustum finem obtinuerunt, quippe qui in inferiora terræ ingressi, et traditi in manus gladii, partes vulpium fuerint. Quæ ad litteram impleta esse in historia narratur, quando ab inimicis fugiens Saül latebras quærebat, petitamque a Deo opem non obtinuit, neque divino responso dignatus est; ita ut ideo engastrimytham adiret, et a Deo vetita curiosius inquireret. Tunc revera partes vulpium fuere cum ille tum comites ejus. Quare abs Deo derelicti, gladio inimicorum traditi sunt, et in bello ceciderunt. Sicut igitur illa nondum edita, insequentibus Davidem obventura, ex præscientia renuntiabantur; ita et ipsi Davidi prosperum finem Spiritus Sanctus prædicebat his verbis, « Rex vero » lætabitur in Deo. » Cum enim in Deo spem posuerit, ipsique animam conjunxerit suam: ita ut dicat, « Adhæsit anima » mea post te, » supernam a Deo lætitiam obtinebit. Ac quisquis hac de re juravit, ut bene prolato juramento laudabitur; sive secundum Aquilam, « Gloriabitur qui jurat in eo. » Nam quisquis nihil dubitans, juramento affirmaverit, regem a proposita spe numquam lapsurum esse, ut qui recte juraverit, laudabitur. Et hæc contingent tum regi, tum iis qui de ipso juraverint, « Quia obstructum est os loquentium » iniqua. » Secundum aliam vero sententiam cum justus virtutum profectu auctus consummatur, tunc gaudet rex et exultat, unigenitus scilicet Dei filius, Patri suo gratias referens, qui humanæ naturæ tanta gratiarum dona contulerit. Hunc porro regem qui noverit, ejusque nomine ad juramentum usus fuerit, is sane omni laude dignus habeatur; utpote qui edidicerit, ejus virtute justum consummatum, et os quod libet injusta multa proferens obstructum fuisse. Etiamsi enim aliquanto tempore concessum impiis fuit, ut ore injusta multa proferrent et blasphema dicta contra

justum ipsumque Deum spargerent, utpote qui viros suí causa pulsos non ulcisceretur; illis sane non permittetur ut ad finem usque talia deblaterent; sed os impium ipsorum obstruetur, cessabitque illa contra pios homines arrogantia, cum illos memoratus finis exceperit.

In finem, psalmus David. LXIII[1].

« Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor: a timore » inimici eripe animam meam[2]. » Præsens quoque psalmus in finem remittit, quo bravia supernæ vocationis, et justitiæ coronas, qui bonum certamen certaverunt, a magno illo agonotheta accepturi sunt. Quare in principio psalmi, inimici et iniqui homines contra justum insurgentes inducuntur; in fine autem totius sermonis spem bonam obsignat his verbis, « Lætabitur justus in Domino, et sperabit » in eo, et laudabuntur omnes recti corde. » Talem futurum esse finem docet eorum qui pro justitia concertarunt. Religiosus vero athleta, a sexcentis hostibus inimicisque animæ, non solum visibilibus, sed etiam occultis impetitus, ad unum Deum confugit, ejusque auxilium postulat, hæc tantum non proferens: « Si Deus pro nobis, quis contra nos[3]? » Quamobrem precibus dat operam, Deum invocans et dicens: « Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor. » Qui vero hujusmodi non est, sed divinis præceptis non obtemperat, tanta fiducia uti non valet: qua mensura enim metimur, eadem remetietur nobis. Quapropter in Proverbiis hæc inobsequentibus Dei Sapientia edicit: « Quia vocavi, et non obe-

1 Psalm. LXIII, 1. — 2 Ibid. 2. — 3 Rom. VIII, 31.

» distis, extendi sermones, et non attendistis; sed irrita fe» cistis consilia mea, præceptis autem meis non obtempe» rastis. Itaque ego quoque in interitu vestro ridebo[1]. » Erit enim tempus quo invocabitis me, et ego non exaudiam. Si igitur exaudiri volumus cum invocamus Deum, idipsum nos divinis præceptis obtemperantes faciamus. Tunc enim multa cum fiducia nos quoque Deo dicere poterimus: « Exaudi Deus orationem meam cum deprecor. » Quid autem beatus David precabatur? (illius namque, ut æstimo, verba sunt, eo tempore prolata quo a Saüle et comitibus ejus fugiebat;) ut anima ipsius a timore inimici eriperetur, non autem ut inimicos non haberet, aut ut consilia eorum eliminarentur; sed anima ipsius imperterrita et intrepida maneret; ut imperturbatum gerens animum, ipse perinde atque Paulus diceret: « In omnibus tribulationem patimur, » sed non angustiamur; persecutionem patimur, sed non » derelinquimur; dejicimur, sed non perimus[2]. » Hæc cum Deo diceret David, non erat beneficiorum, quæ sibi pridem collata fuerant, immemor. Quare de præteritis gratias agens, infert: « Protexisti me a conventu malignantium, a » multitudine operantium iniquitatem[3]. » Cum jam enim præteritorum experimentum ceperim, numquam ea oblivisci possim; sed semper memoria tenens, grato semper animo sum. Sed tamen jam idem abs te auxilium postulo. Secundum reliquos autem interpretes una eademque servatur verbi expostulatio, unaque sermonis sententia: nam apud Symmachum dicitur: « Exaudi Deus vocem mei invocantis, » a terrore inimici circummunies vitam meam: abscondes me » a moliminibus malignorum a perturbatione operantium ini» quitatem. » Non enim quasi de præteritis, sed quasi de futuris, omnia dicta sunt, ac similiter secundum reliquos interpretes.

« Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt

[1] 1 Prov. I, 26. — [2] 2 Cor. IV, 8. — [3] Psalm. LXIII, 2.

» arcum, rem amaram; ut sagittent in occultis immacula-» tum. Subito sagittabunt eum, et non timebunt[1]. » Etiamsi David salutarem adventum tempore præverterit, Evangelicas tamen disciplinas, magistro Spiritu divino, non ignorabat; sed salutare illud eloquium probe noverat: « Nolite ti-» mere ab iis qui occidunt corpus, animam autem non pos-» sunt occidere[2]; » quare militaris aciei multitudinem, ac omni genere armorum hastisque instructos homines non reformidabat; sed illos quidem, utpote qui sine sudore et labore immanem illum Goliath prostravisset, despiciebat; eos autem pertimescebat, quos hisce verbis antea subindicavit: « Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt ar-» cum, rem amaram. » Viden' quæ describet inimicorum arma? Supra vero dicebatur: « Filii hominum dentes eorum » arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus[3]. » Hæc » autem dixisse scribitur, « cum fugeret a facie Saülis in spe-» luncam. » A verborum sane similitudine videntur illa eodem tempore scripta esse, quo hæc, quæ jam tractamus, de iis et similibus dicta fuere. Sed etiam « quando misit » Saül, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret[4], » de iisdem iterum similes proferebat voces dicens: « Ecce lo-» quentur in ore suo, et gladius in oribus eorum[5]. » Sed hæc quidem ibi; in his vero de quibus nunc sermo, inimicos suos, a quorum metu eripi precabatur, exacuisse ait ut gladium linguas suas, sive secundum reliquos interpretes, « sicut machæram; » imo intenderunt arcum suum, secundum LXX interpretes, in re amara: per rem quippe amaram justum sagittis confodere tentabant; secundum Symmachum autem: « Impleverunt, *inquit*, arcum suum verbo amaro. » Nam qui Davidem apud Saülem criminabantur, vere amari erant, dulcedine affecti nulla: qualis erat Doëc, quales Zi-

[1] Psalm. LXIII, 4, 5, 6. — [2] Matth. X, 28. — [3] Psalm. LVI, 5. — [4] Id. LVIII, 1. — [5] Ibid. 8.

phæi et iis similes. Quin et quivis sermo impius, amarus; ut et divinus, dulcis et suavis fuerit. Quare dictum est: « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus [1]. » Sævi porro arcus et vere acuti gladii impiorum heterodoxorum, qui simplicium animas sagittis impetunt, gladiisque suis eas trucidant. Sapientes quoque hujus sæculi, fucatis et sophisticis verbis utentes, multas animas sustulerunt. Opus ergo nobis ferventi oratione, ut ab iis omnibus eripiamur. Ii vero in primis qui supra memorati sunt, simplicem et rudem hominem sagittis conficere satagunt: quare dictum est: « Intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in oc» cultis immaculatum. » Inculpatum hic immaculatum vocat, his indicans sycophantiam contra eos, qui nihil injuriæ intulissent, paratam. Pro illo autem, « immaculatum, » Aquila, « simplicem, » interpretatus est. Nam ii simplicem et nequitiæ expertem sagittis confodere maxime satagunt; quare infert: « Subito sagittabunt eum et non timebunt. » Nam tempus observantes, confertim et inopinanter immaculatum, sive simplicem, aut innocentem invadunt. Quare ad homines iis similes rescribens Apostolus, ait: « Timeo » autem, ne sicut serpens Hevam seduxit, ita corrumpan» tur sensus vestri et excidant a simplicitate, quæ est in » Christo [2]. » Eum quippe cujus anima circummunita fuerit, dejicere numquam valeant ii qui supra memorati sunt, « qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt ar» cum, rem amaram, ut sagittent in occultis immacula» tum; » sive, « ut sagittent in occultis simplicem. Subito » sagittabunt eum, et non timebunt. » At vide quo pacto dicat, sagittabunt eum, non me qui talia profero; sed simplicem, id est, rudem et innocentem, et adhuc parvulum, ut quis dixerit, ex eorum numero de quibus Servator hæc docuit: « Ne contemnatis unum ex pusillis qui sunt in Eccle-

[1] Psalm. XXXIII, 9. — [2] 2 Cor. XI, 3.

» sia mea [1]; » et: « Si quis scandalizaverit unum ex pusillis, » expedit ei ut demergatur in mare [2]. » Neque enim hic magnum hominem scandalizari Servator inducit: sed eum, qui in Ecclesia pusillus sit; ut hoc in loco simplicem dicit. Inimici ergo magnos et qui apud Deum sapientes sunt, adoriri non audent; sed simplices et innocentes maxime venantur. Quamobrem David cum inimicos memorasset, ad quos præsertim irridere soleant declaravit.

« Firmaverunt sibi sermonem nequam: narraverunt ut » absconderent laqueos. » Postquam tropice inimicos gladios suos exacuere et arcus intendere dixerat, jam apertius qui sit gladius, qualis arcus, enarrat his verbis: « Firmaverunt » sibi sermonem nequam. » Non enim sermonem a Deo mutuati sunt; sed postquam sibi ipsis confinxerunt et commenti sunt, hunc firmaveruut. Tales sunt sycophantæ, et quotquot falsas, quas sibi confinxerunt et commenti sunt, sententias firmare et stabilire satagunt. Deinde vero ubi sermonem illum nequam, quem sibi firmaverant, pravum esse adverterunt, non nudum proferunt, sed laqueis extrinsecus clam circumsepiunt, sophismatibus cavillisque quas parant ipsis insidias occultantes; ita se capi et deprehendi non posse opinantur. Quare « dixerunt » in seipsis: « Quis videbit » eos? » et, « scrutati sunt iniquitates [3]. » Nihil quippe utilitatis in divina lege perquisierunt vel invenerunt; sed iniquitates sibi excogitarunt; sive secundum Symmachum: » Scrutati sunt iniquitates universi; » ac cum hæc multum perquisivissent, et infinita excogitassent, cum nihil veri tandem reperirent, defecerunt, nihil aliud ex tanta perscrutatione referentes. Quare dictum est: « Defecerunt scrutantes » scrutinia. » Hujusmodi hostes et inimicos descripsit David, e quorum manibus animam eripi suam precabatur: erant scilicet ii perscrutantes et perquirentes iniquitatem. Nam

[1] Matth. XVIII, 10. — [2] Ibid. 6. — [3] Psalm. LXIII, 7.

qui tales sunt, vere animæ interfectores habeantur: quare Deum contra hujusmodi hostes adjutorem invocabat; cum sensiles inimicos, qui contra corpora aciem instruunt, nihili faceret.

« Accedet homo in corde alto, et exaltabitur Deus. Sa» gittæ parvulorum, » et c. Inimici quidem animæ verbis sese malignis circummunientes, laqueosque suos occultantes, iniquitates perscrutantes, iisque gladios suos exacuentes, linguisque suis intendentes arcus, immaculatum, simplicem et innocentem undequaque perquirebant, ut ejus animam interficerent. At illum Deus eripiet; Angeli namque pusillorum in Ecclesia semper vident faciem Patris qui in cœlis est. Accedet autem homo quispiam ad eos, vir vere perfectus, eumque ferens qui ad imaginem Dei factus est, qui alto corde munitus, imperterritus contra eos aciem instruet, ipsosque omnes dissipabit; ita ut ejus opera Deus exaltetur et gloria afficiatur, eorumque omnium sagittæ infirmæ debilesque comprobentur, ac plagæ eorum pro sagittis parvulorum reputentur, et linguæ eorum in ipsis infirmentur. Hujusmodi enim ille homo Dei est, qui corde alto contra memoratos homines aciem instruit, ut plagas ipse, et sagittas sophismatibus paratas excipiat; ipsasque, utpote a parvulis infirmis emissas, irrideat ac pro nihilo habeat. Sub hæc postquam eorum sophismata solverit, linguas et sermones eorum infirmos comprobabit. Cor autem altum est, quod disciplinas non quoad superficiem tantam obtinet, neque in prolatitio sermone gloriatur; sed quod intus fidei fundamenta radicata habet. Consequenter igitur postquam rationabiles quosdam inimicos linguam exacuentes, et labiis tela vibrantes induxerat, hominem Dei alto corde instructum ipsis opponit; Deumque ejus opera gloria celebratum, illosque abjectos ac turpiter agentes effert.

[1] Psalm. LXIII, 8.

« Conturbati sunt omnes qui videbant eos, et timuit » omnis homo [1]. » Consentaneum erat, eversis iis qui sibi sapientes videbantur, inimicisque animæ ab homine Dei confutatis, eos qui in sapientia hujus sæculi non ita conspicui erant conturbari. Nam cum illi quoque in numero eorum qui victi fuerant computarentur, et ipsi quoque athei et impii essent; cæterum utpote malitia ipsis impares, fortiores seipsis devictos cernentes, conturbantur. Quare dictum est: « Conturbati sunt omnes qui videbant eos. » At Dei homo, et omnes ejus amici, qui per unum victoriam de inimicis retulerunt, Deum tunc magis timuerunt, « et an» nuntiaverunt opera Dei, » et justificationes ejus intellexerunt. Etiamsi enim homo videretur, et alto corde putaretur inimicos debellasse; a prudentibus tamen ut Deus auctor victoriæ cognoscebatur. Quare ii opera Dei annuntiabant, et præclara ejus in hominum gratiam gesta facinora celebrabant. Hi itaque, ut spectatores, de victoria triumphatoris Deum laudibus efferebant. Ipse autem victor « lætabitur in » Domino, et sperabit in eo [2]. » Neque enim de seipso magnum sentiet, neque de victoria efferetur; sed divino gaudio et lætitia replebitur, utpote qui victoris Dei minister fuerit. Hoc porro lætante, omnes recti corde laudabuntur, ipsi quoque unius opera ceu victores effecti. Nam totus ordo totumque corpus sanctorum laudem consequetur : quia secundum S. Apostolum, uno membro gloriam referente, omnia membra in gloriæ partem veniunt.

[1] Psalm. LXIII, 10. — [2] Ibid. 11.

In finem, psalmus cantici David. LXIV[1].

« Te decet hymnus Deus in Sion, et tibi reddetur votum »in Jerusalem[2]. » Prophetiam complectitur eorum quæ in finem eventura erant; quapropter inscribitur « in finem. » Quænam autem illa essent, deinde aperit his verbis : « Ad »te omnis caro veniet. » Non jam solum Judaïcus populus, sed omnis caro, id est, totum hominum genus. Sic enim solet Scriptura homines omnes indicare, qui olim carnales terrenique erant. Quare in lege dicitur : « Corrupit omnis caro » viam suam[3] ; » ac rursum : « Non permanebit spiritus meus »in hominibus his, quia carnes sunt. » Sed tunc quidem omnis caro incusabatur; nunc vero ad Deum ventura dicitur. Quamobrem qui post Davidem fuit Joël propheta, omni carni pulcherrima vaticinatur dicens : « Effundam de »spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt[4]. » Idipsum quoque declarat Hesaïas dicens : « Videbit omnis »caro salutare Dei[5]. » Salutare porro Dei ab omni carne cognoscendum quid aliud fuerit, quam Christus Dei, ut plerumque demonstravimus? Hoc itaque salutare omnibus hominibus, qui olim carnales erant, revelatum iri in vaticinio enuntiatur. Jure ergo præsens psalmus, idipsum significans, promissionem obsignat cum ait : « Ad te omnis caro veniet.» Sub hæc autem clarius sententiam effert cum addit : « Exaudi »nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, et »eorum qui in mari sunt longe : » imo apertius subjungit :

[1] Psalm. LXIV, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Gen. VI, 12, 13. — [4] Joel. II, 28. — [5] Isai. LII, 10.

« Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. » Nam quod omnes qui habitabant terminos terræ timerent a signis Dei, id bonorum et sapientiæ initium erat : « siquidem « initium sapientiæ timor Domini[1]. » His de causis in finem psalmus inscribitur, estque psalmus cantici, triumphalem hymnum in Servatorem gentium complectens. Et ob eam rem Spiritus sanctus Deum, qui supra omnia est, celebrat dicens : « Te decet hymnus Deus in Sion. » Quem enim alium pro omnium hominum salute celebrari oportuit, nisi omnis boni auctorem ? Docet autem idem Spiritus eos qui ex gentibus accedunt soli Deo dicere debere : « Te de- » cet hymnus, » quasi sese damnantes, quod multorum numinum errori indecenter hymnos emisissent. Deum autem hymnus decet, non quivis, sed qui in Sion, videlicet qui in Ecclesia ejus emittitur. Nam vera Sion est cœlestis Jerusalem, et cœlestis mons Dei : de quo Apostolus hæc docuit : « Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viven- » tis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium Angelorum » frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti » sunt in cœlis[2] ; » ac rursum : « Illa autem quæ sursum est » Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra[3]. » Hæc sane fuerit vera Jerusalem, et quæ proprie Sion comprobata est, in qua regnare dicitur Salvator et Dominus noster, ut ipse docet in secundo psalmo : « Ego autem constitutus sum rex » super Sion montem sanctum ejus[4]. » Id ipsum autem fuerit regnum cœlorum, quod accipientibus Evangelium annuntiatur. Imago autem illius fuerit Ecclesia quæ in terra est : quæ pari nomine modo Sion, modo Jerusalem, aliquando filia Sion, aliquando filia Jerusalem vocitatur. Sic itaque illam prophetæ vaticinantes appellabant. Hymnus igitur qui in Sion, illa scilicet cœlesti, sive in ecclesia Dei quæ in terra est, canitur, solus celebrando Deo conveniat.

[1] Psalm. cx, 10. — [2] Hebr. xii, 22. — [3] Galat. iv, 26. — [4] Psalm. ii, 6.

Omnis vero quæ extra ecclesiam Dei theologia dicitur, sive apud Græcorum sapientes, sive apud impios heterodoxos, indecens dici possit. Nam Græci sapientes, alii in nullius Dei cultum penitus lapsi sunt; alii multorum numinum errorem celebrarunt. Impii autem hæretici, alii plurima et contraria principia constituerunt; alii pravis malisque virtutibus universi administrationem ascripsere. Jam vero ipsi Judæi, humanam formam humanosque affectus, quod Scripturas non intelligant, Deo affingunt: imo vero infinita absurda abjectaque fabulantes, ab hymno qui deceat longe prolapsi sunt. Ii vero soli qui in ecclesia Dei decentem hymnum ab ipso Servatore edocti sunt, condignam divinamque de Patre doctrinam efferunt; quod in præsenti cantico declaratur his verbis: « Te decet hymnus Deus in Sion. » Indecens porro hymnus dicatur, qui malignis dæmonibus impurisque spiritibus emittitur: indecens item qui soli, lunæ, astris, cæterisque mundi partibus ab iis canitur, qui eadem inter deos annumerant. Longe turpior vero et admodum indecorus est, qui impuris lascivisque canticis de amatoriis deorum historiis confingitur. Solus autem speciosus ac decens hymnus ille dicatur, qui soli conditori, opifici ac regi universorum emittitur, cui etiam vota reddere, atque id non extra Ecclesiam ejus præstare convenit. Quare secundum LXX interpretes dicitur: « Et tibi reddetur » votum in Jerusalem. » Votum autem solet divina Scriptura vocare promissionem, quam quis Deo dederit, quando scilicet, resipiscere vitamque suam divinæ philosophiæ addicere, sive etiam ex bonis suis quidpiam consecrare, sive aliud quodvis promissum vitæ, quæ secundum Deum est, consentaneum ac probum edere constituerit. Quare dictum alicubi fuit: « Si votum feceris, ne tardes reddere: melius » quippe est non vovere, quam vovere et non reddere [1]. »

[1] Eccl. v, 3.

Decet igitur in primis universorum opificem et servatorem hymnis celebrare; deinde vero divinis hisce laudibus consentanea opera edere, bonaque promissa dare. Postquam vero et hymnum et vota ipsi reddiderimus, tunc cum ea quæ penes nos sunt impleverimus, fidenter agemus; ita ut dicamus : « Exaudi orationem[1]. » Hic porro accurate προσευχῆς non εὐχῆς dictum; nam εὐχὴ promissionem significat; προσευχὴ vero supplicationem ac deprecationem, quam Spiritus sanctus pro nobis edebat, congruentem deprecationem Deo offerens ac dicens : « Exaudi orationem. » Quorumnam orationem exaudias? Id deinde declarat, gentium vocationem vaticinans, dum ait : « Ad te omnis caro veniet. » Spiritus vero sanctus pro omni carne precabatur, ut omnis caro postquam ad Deum conversa fuerit, ipsumque invocaverit, propitium illum inveniat. Quamobrem non dixit : « Exaudi » orationem meam; » sed : « Exaudi orationem, ad te omnis » caro veniet; » ac si clarius dixisset : Quia futurum est ut omnis caro, et totum genus humanum a multorum Deorum errore secedat, et ad te solum verum Deum convertatur, hymnos canat tibi, vota reddat, orationes et supplicationes effundat; exaudi orationem eorum.

« Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impieta- » tibus nostris tu propitiaberis. » Consequenter admodum, postquam de omni carne dixerat, hæc intulit, quæ omnis prædictæ carnis confessionem complectuntur. Itaque quotquot ex omnibus gentibus, quæ olim carnales erant, a superstitione gradum revocarunt, a Spiritu divino docentur confiteri quantis olim in malis complicati fuerint, atque proprias impietates commemorare. Quare ait : « Verba ini- » quorum prævaluerunt super nos, et impietatibus nostris » tu propitiaberis. » Hæc sane quasi ex persona omnis memoratæ carnis valde consequenter dicta fuerint. Quia vero

[1] Psalm. LXIV, 3. — [2] Ibid. 4.

canticum psalmi, Davidis inscriptus est; opportune quæratur quandonam in Davidem aut suos verba iniquorum prævaluerunt; sive secundum Symmachum, « dominati » sunt : » queis vero impietatibus cum tantus ille Dei propheta, tum socii ejus addicti fuerint, siquidem ait, « impie» tatibus nostris tu propitiaberis. » Verum uti jam tradidimus, cum Spiritus sanctus gentium vocationem prophetice commemoret ac dicat, « ad te omnis caro veniet; » earum confessionem consequenter describit, ac ex earum persona dicit : « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, » id est, verba iniquorum superiora ac potentiora nostris fuerunt. Iniqui autem fuere, qui primi idola inter Deos computarunt : verba porro eorum sunt, quæ a poëtis et sapientibus hujus sæculi de multorum numinum errore scriptis consignata sunt. Sed ii quidem « dominati sunt no» bis » secundum Symmachum; tu vero non despexisti nos, Domine, sed propitiatus impietatibus nostris, misisti propitiationem nobis, qua impietates prætergressus nostras, placatus evasisti. Quæ porro sit illa propitiatio, docet Apostolus de Servatore dicens : « Quem proposuit Deus » propitiationem per fidem in sanguine ipsius[1]; » ac rursum : « Ipse propitiatio est pro peccatis nostris : non pro nostris » autem tantum, sed pro totius mundi[2]. »

« Beatus quem elegisti et assumpsisti, inhabitabit in atriis » tuis[3]. » Qui ex omnibus gentibus conversi sunt, impietates confessi suas, ut propitiatione dignati, profectum animæque utilitatem multam, illius qui vere beatus est notitia instructi, exhibeant. Olim namque cum mortalem tantum et temporaneam vitam nossent, qui ea fruerentur beatos omnino prædicabant, voluptatem, divitias, corporis delicias pro fine constituentes. Nunc vero propitiationem nacti, depositisque impietatis sordibus, illius qui vere beatus est,

[1] Rom. III, 25. — [2] I Joan. I, 2. — [3] Psalm. LXIV, 5.

cognitionem adepti sunt; huncque esse dicunt, quem Deus assumere et eligere dignatus est : quare aiunt, Nos omnes vocatione digni habiti sumus, qui olim caro eramus : sed scimus multos vocatos, paucos electos esse : jure igitur electum, utpote qui perrarus sit, beatum prædicamus. Quis ille est, nisi qui ex multis segregatus et a Deo assumptus est ? Ecqui non vere beatus sit qui hujusmodi est, quando duo hæc a Deo consecutus, electionem scilicet et assumptionem, alio præstantiore dignabitur ? nam inhabitabit in atriis Dei. Et hac inventa mansione et quiete, istic confirmabitur, fineque bono fruetur, quem nancisci rogabat alius propheta dicens : « Concupiscit et deficit anima mea » in atria Domini [1]. » Atria vero Domini sunt cœlestes mansiones, de quibus dicitur in Evangelio : « Apud Patrem » mansiones multæ [2]. » Is itaque ex gentibus, qui olim caro erat, sed jam mutatus, homo Dei effectus est, eum qui segregatus et jam electus est beatum prædicat; utpote qui a Deo assumptus et in atria cœlestis Jerusalem translatus fuerit. « Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est » templum tuum, mirabile in justitia. » Qui supra memorati sunt, bona cœlestia, queis prædictus vir beatus dignus habitus est, consequi peroptantes, aiunt : « Replebimur in » bonis domus tuæ. » Cœlestem enim illam Dei domum, cujus in atriis is qui jam electus fuit constitutus est, probe norunt. Quamobrem precantur, se quoque opportuno tempore cœlestia illa bona consequi. Quod si domus Dei Ecclesia ejus sit secundum Apostolum, qui ait : « Ut scias » quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est » Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis [3]; » jure dicunt, Beatus ille jam tuam consecutus est electionem; nos vero, qui nondum tales sumus, sed adhuc induti [carne], gaudemus quod jam hic constituti, bonis domus

[1] Psalm. LXXXIII, 3. — [2] Joan. XIV, 2. — [3] I Tim. III, 15.

tuæ fruamur, divinis scilicet sermonibus, sapientiæ disciplinis, et sancti Spiritus charismatibus, queis domus Dei exornatur : « Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiæ, » alii sermo scientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii dona » curationum, alii genera linguarum [1], » et alia quæ divinus Apostolus enumeravit. Hoc se itaque apparatu instruunt qui meliora concupiscunt. Deinde quia domus Dei mentionem fecerunt, consequenter edocent quænam illa sit dicentes : « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Hæc enim domus Dei erat, sanctum templum ejus. Templum autem sanctum Dei intelligas, non murorum tectorumque fabricam, sed illud quod jam ex electis animabus constituitur. Sancti, lapides vivi sunt; domumque spiritualem ad sanctum sacrificium destinatam, cœtum religiosorum hominum esse sacer Apostolus docuit his verbis : « Vos autem omnes domus Dei estis, et Spiritus Dei habi- » tat in vobis. Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum » Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos [2]. » Hæc autem cum dixit, affinia locutus est dictis præsentibus : « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Sicut enim sensibilium templorum structura in admiratione plerumque est, quod ea studiosa varietate exædificata sint; aurea quippe tecta et anaglyphis ornata concinnant elegantiæ studentes, columnis atque marmoribus ædificia exornant : eodem modo templum Dei quod sanctum est (et hoc sane ipsi primum et quidem pulcherrimum bonum adest), externo ornatu circumfulget, videlicet sapientia illa Dei varietate distincta, justitia et reliquis virtutibus, Spiritus item sancti donis varie illustratum; ita ut in stuporem et admirationem se contemplantes conjiciat. Quamobrem qui ut in eo sedes haberent digni habiti sunt, læti dicunt : « Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est

[1] I Cor. XII, 8. — [2] Id. III, 17.

» templum tuum, mirabile in justitia[1]. » Observes porro velim hæc Davidis tempore dicta fuisse, quo templum illud sensibile a Salomone nondum excitatum fuerat : sicque clare docetur, verum Dei templum, non illud esse quod ex inanimatis lapidibus structum erat; sed quod ex apostolico testimonio designavimus. Secundum aliam vero interpretationem, quia electum et assumptum a Deo, qui jam in cœlestibus ejus atriis habitat, beatum prædicaverunt; jure et ipsi qui vocati permanent, atque electi esse, et cœlestibus mansionibus donari peroptant, bonam sibi spem ascribunt, eamdem domum cœlestem ejusque bona consequi rogantes. Deinde, utpote qui edidicerint qualis illa cœlestis Dei domus sit, ejus virtutem post explicant dicentes : « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Templum autem cœleste ac vere Deo dignum in quo habitare universorum Deus intelligitur, quid aliud fuerit, quam unigenitum ejus Verbum, in quo placitum est omnem plenitudinem deitatis inhabitare? Hoc itaque vere mirabile est in justitia; utpote quod factum sit nobis sapientia a Deo, justitia, sanctificatio et redemptio.

« Exaudi nos, Deus salvator noster, spes omnium finium » terræ, et eorum qui in mari sunt longe. » Qui abs te electus, et in cœleste illud templum assumptus est, vere beatus et ter beatus : nos autem qui in prædictorum bonorum promissionibus et in spe versamur, jam hæc ipsa consequi precamur : quare his verbis rogamus, « Exaudi nos, Deus » salvator noster : » postquam autem exaudieris, concede etiam nobis ut beati efficiamur, qui nos antea assumptos et electos habitare fecisti in atriis tuis; ut ibi constituti impleamur bonis domus tuæ. Bona vero cœlestis domus quænam esse putaveris, nisi quæ Apostolus his verbis descripsit, « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor

[1] Psalm. LXIV, 6.

» hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se[1]? » Exaudi itaque nos, Deus salvator noster, et postquam exaudieris, nos bonis domus tuæ dignare. Hæc dicere edocentur, qui cum olim caro essent, Dei vocatione donati sunt. Opportune autem hisce verbis Servatorem invocant suum, quem superius propitiationem appellaverunt, cum dicerent, « et impietatibus nostris tu propitiaberis. » Hic quoque Hebraica scriptura salvatorem ipsis characteribus effert, queis Salvator noster Jesus scribitur. Eumdem porro servatorem et propitiationem ita quoque vocant, « Spes omnium finium » terræ et eorum qui in mari sunt longe[2], » palam declarantes hæc nihil ad Judæos pertinere: neque enim ipsis tantum sed etiam omnibus gentibus Servatoris gratiam, ut et notitiam scientiamque Dei annuntiandam vaticinantur; ita ut non ultra in suis olim vocatis diis, sed in eo solo qui servator eorum effectus est, spem reponant. « Præparans montes » in virtute sua accinctus potentia. » Pro illo, « præparans » montes, » Symmachus, « fundasti montes, » interpretatus est. Hic porro divina de Servatore doctrina inducenda est. Tu enim, inquit, es spes omnium finium terræ, qui et hæc et illa virtute tua magna condidisti. Primo quidem præparasti montes in virtute tua, accinctus potentia: deinde conturbasti profundum maris, et sonum fluctuum ejus mitigasti: postea per hæc conturbasti gentes. His vero gestis magnam utilitatem perceperunt qui habitant terminos. Te quippe noverunt, et timuerunt a signis tuis; ita ut nullam ulterius præter te spem ob oculos ponerent. Quare supra dictum est, « Spes omnium finium terræ. » Ii enim qui terminos terræ incolunt hic prænuntiatur futurum esse ut timeant Deum a signis ejus, ut dicitur: « Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis[3]. » Quænam signa illa erant, quæ cum viderent qui habitabant terminos timuerunt Deum

[1] I Cor. II, 9. — [2] Psalm. LXIV, 7. — [3] Ibid.

in ipsumque sperarunt, superius docuit his verbis, « Præ-
» parans montes in virtute sua, accinctus potentia, qui con-
» turbas profundum maris, sonum fluctuum ejus quis susti-
» tinebit? Turbabuntur gentes. Hæc videntes qui habitant terminos, timuerunt a signis ejus. » His porro significatur spirituum malignorum, qui olim contra Dei scientiam erigebantur, abjectio et depulsio, ac diabolicæ aciei clades, principatuum videlicet, potestatum, rectorum mundi et spiritualium nequitiæ : quæ quidem olim gentibus terram incolentibus dominabantur, et humanæ vitæ mare commiscebant et conturbabant, ita ut deorum religionem, omnibus universum orbis elementum incolentibus emitterent. Omnia vero per salutarem Dei adventum de medio sublata et eversa sunt. His similia alius quoque propheta hisce verbis vaticinatur : « Audite, populi omnes, qui habitatis in
» ipsa : et erit Deus vobis in testimonium, Dominus de domo
» sancta sua. Quia ecce Dominus, Dominus descendet de
» loco suo, et conscendet super excelsa terræ. Et conteret
» montes subtus se, et valles liquescent sicut cera a facie
» ignis propter impietatem Jacob : hæc omnia et propter
» peccatum domus Israël[1]. » In XVII item psalmo, qui ejusdem Domini descensum ex cœlis in terram complectitur, dictum est : « Et commota est et contremuit terra, funda-
» menta montium conturbata sunt et commota sunt, quo-
» niam iratus est eis Dominus[2]. » His porro descensus Domini, id est Dei Verbi, significatur; deindeque occultarum et invisibilium potestatum, quæ olim in sublime erigebantur, et ab omnibus gentibus colebantur, ruina, abjectio et dissipatio, quæ in ejus ad homines descensu contigit. Quare in præsenti dicitur : « Præparans montes in virtute sua, ac-
» cinctus potentia. » Potentia enim accinctus, fortitudine scilicet sua, prædictos montes nondum quidem prorsus sus-

[1] Mich. I, 2. — [2] Psalm. XVII, 8.

tulit; sed præparavit et ad supplicium destinavit, et a tyrannide quam in homines exercebant semovit : imo etiam profundum maris potentia sua sedavit. Quapropter dicitur : « Conturbans profundum maris, sonum fluctuum ejus. » Pro illo autem, *conturbans*, Aquila, *comprimens ;* Theodotio, *mitigans ;* quinta item editio, *mitigans*, interpretati sunt. Ait igitur Aquila : « Comprimens sonum maris, tumultum » fluctuum ejus, et turbam nationum. » Quemadmodum enim prædictos montes ad futurum ipsis inferendum supplicium præparavit; ita quoque sonum maris et tumultum fluctuum ejus compressit. Quodnam illud mare, quis sonus ejus, quis tumultus fluctuum ejus sit, sub hæc declarat Aquila dicens : et « turbam nationum. » Siquidem multa olim turba gentium, et nationum totius humani generis erat : hujusce autem mortalis vitæ fluctus et mare, malitia repletum, tumultum magnum excitabat, et ingentem emittebat sonitum; utpote quod draconem in medio sui habitantem contineret, de quo dictum est : « Inducet Dominus » Deus gladium super draconem, serpentem tortuosum, et » occidet draconem qui est in mari[1]. » Et alibi postquam dixisset, « Hoc mare magnum et spatiosum ; » subdit, « Illic » draco iste quem formasti ad illudendum ei. » Imo confertim draconem, mare et sonum fluctuum ejus compressit et sedavit spes illa omnium finium terræ, quæ hominibus affulsit, et turbam nationum extinxit. His peractis consequenter subjungitur : « Et timebunt qui habitant terminos » a signis tuis. » Nam prædicta signa, nempe montes depressi, sonus maris sedatus, tumultus fluctuum, non ut olim perturbans, turba item nationum extincta, erant ad terrorem habitantibus terminos incutiendum satis; ita ut non ista jam memorata, sed unum eorum omnium victorem, ultra reformidarent : quem demum cognoscentes ac timentes, bea-

[1] Isai. XXVII, I.

titudinem sic expressam consequuntur : « Beati omnes qui » timent Dominum[1]. » Quinam vero sint illi, hisce verbis edocetur : « Et timebunt qui habitant terminos a signis » tuis. » Terminos autem inhabitare dicuntur non prorsus ii qui extrema terræ incolunt; sed qui una cum Paulo dicere possunt : « In carne viventes, non secundum carnem mili» tamus[2], » et, « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me » Christus[3]. » Hi enim humanis non sese negotiis immergentes, neque tamen iis sese prorsus subducentes, quasi in finibus consistunt, et circa vitæ humanæ terminos versantur. Qui sane multo sensu præditi, conspectis Servatoris nostri signis, ad principium sapientiæ, timorem Dei assumentes, devenerunt. Quis vero eorum, qui variis temporibus imperium tenuere, sublimitatem et insultus in ecclesiam Dei conspicatus, quis impiorum hominum persecutiones et minas intuitus, non dicat montes exaltatos, mare concussum fuisse, et sonum fluctuum esse impiorum et atheorum blasphema dicta? Quæ sane omnia ille omnium terræ terminorum servator, vel solo nutu in virtute sua deprimere consuevit; ita ut qui ruinam et perniciem eorum conspiciunt turbentur; alii vero hinc utilitatem nansciscantur, Deique timorem assumant, impiorum perniciem divinæ Salvatoris potestatis signa perspicua esse confitentes.

« Exitus matutini et vesperæ delectationes. Visitasti ter» ram et inebriasti eam[4]. » Ad ea quæ prius enumerata sunt, alia item signa virtutis Servatoris declarat his verbis : « Exi» tus matutini et vesperæ delectationes. » Pro quo Symmachus : « Progressus diluculi et hymni vesperæ. » Unum quippe hoc maximumque signum est Salutaris virtutis, quod postquam supra dicta depresserat, exitus matutini et delectationes vesperæ hominibus constituerit; sive secundum Symma-

[1] Psalm. CXXVII, 1. — [2] 2 Cor. X, 3. — [3] Gal. II, 20. — [4] Psalm. LXIV, 10.

chum « hymnos, » aut secundum Aquilam, « laudes. » Nam quod per universum orbem in ecclesiis Dei in matutino solis exitu, et vespertinis horis, hymni, laudes et divinæ vere delectationes Deo constituantur; id sane Dei virtutis non modicum signum est. Dei vero delectationes sunt hymni ubique terrarum in Ecclesia ejus matutinis et vespertinis horis emissi. Quare dictum est alicubi : « Jucunda sit ei laus » mea[1]; » ac rursum : « Elevatio manuum mearum sacrifi» cium vespertinum; » et : « Fiat oratio mea sicut incensum » in conspectu tuo[2]. » Ipsæ itaque delectationes Servatoris signa sunt. Ad hæc aliud maximum signum memorat dicens : « Visitasti terram, et inebriasti eam. » Ut enim ægrum medicus inspicit ac visitat, morbique curam gerit, omniaque ad medelam et salutem opportuna confert; eodem modo tu, Servator noster et spes omnium finium terræ, accinctus potentia virtutis tuæ, hæc omnia operatus es : adversarias potestates de medio sustulisti, matutinas vespertinasque delectationes in terra constituisti : et hæc effecisti, homines visitatione dignatus tua, qua infinita ipsis bona collata sunt; ita ut optimis illis tuis muneribus replerentur et inebriarentur, atque divites evaderent secundum Apostolum qui ait : « In omni divites facti estis in ipso, in omni » verbo et in omni scientia[3]; » sive secundum Symmachum : « Fructuum ubertate ditabis ipsam. » Quomodo inebriaverit terram, quomodo locupletaverit et fructuum ubertate repleverit, sub hæc declarat dicens : « Flumen Dei repletum » est aquis. » Nam tuum sancti Spiritus flumen, quod ex fonte scaturit tuo, terræ habitatoribus elargitus, atque rationabilem spiritualemque ipsorum agrum, qui terra vocatur, magno inundans fluxu, sapientiæque imbribus inebrians, « multiplicasti locupletare eam » variis Spiritus sancti charismatibus. Hujus porro « fluminis impetus lætificant civita-

[1] Psalm. CXLVI, 1. — [2] Id. CXL, 2. — [3] I Cor. I, 5.

» tem Dei. » Salvator item de eadem ipsa re hæc docuit : « Si » quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, flumina de ventre » ejus fluent aquæ vivæ, salientis in vitam æternam. Hoc » autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes » in eum[1]. » Hoc itaque flumen Dei repletum est aquis; ita ut dicant : « Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus[2]. » Multis autem aquis repletum flumen est, quoniam qui eo potantur, inter se dissimiles sunt. Cum diversi porro sint ordines eorum, qui ejus consortes sunt, jure singulis congruentia præbens, multis aquis repletum esse dicitur : quorum particeps rationabilis ager, congruentes singulis præbet escas, atque condignos tanti fluminis fructus. Quare dictum est : « Parasti cibum illorum, quoniam ita est præ» paratio. » Secundum Symmachum vero : « Fructificare fa» cies semen ejus, quoniam ita fundasti eam, » videlicet terram, et « inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. » Flumine itaque tuo fructum parere facies semini ejus, id est, semina istuc conjecta, tu ipse, tuoque flumine fructum parere facies, ita ut perfectas spicas præbeat. Sic secundum Evangelium alia terra trigesimum, alia sexagesimum, centesimum alia proferet : nam in Salvatoris parabola anima hominis terra vocatur. « Rivos ejus inebria, mul» tiplica genimina ejus : in stillicidiis ejus lætabitur germi» nans[3]. » Postquam propheticus sermo signa virtutis Servatoris recensuit, et ex præscientia Spiritus futura, ut jam opere completa, prævidit; quomodo scilicet adversarios prostraverit, quomodo terram visitaverit et inebriaverit, quo pacto multiplicaverit locupletare eam, flumine Dei aquis repleto. Hæc vaticinatus, et quasi præ oculis haberet contemplatus, ad preces vertitur, Deoque supplicat his verbis : « Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus. » Rivi animæ ejusdem profundæ cogitationes fuerint, et abscon-

[1] Joan. VII, 38. — [2] Id. I, 16. — [3] Psalm. LXIV, 11.

dita multisque latens conscientiæ vis, quam Dei verbum ceu aratrum sulcans et immutans, planam efficit: spinisque ac superflua materia amotis, semina sua inserit: deindeque rationabilibus fluentis irrigans, ipsam inebriat. Quare dictum est: «Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus[1].» Postea vero illius loco, « In stillicidiis ejus lætabitur germi-» nans, » Symmachus sic habet, « Stillis ejus emollies ipsam » et germen ejus. » Et hæc omnia visitantis Ecclesiam suam signa sunt: quæ sane olim prænuntiata, non alio modo quam per Servatoris nostri adventum completa sunt: per quem qui ejus gratia dignati sunt, cœlestia semina in animabus suis excipientes, uberes fructus proferunt; alii nempe centesimum, alii sexagesimum, alii trigesimum. Quisquis vero in Dei Ecclesia diversos eorum qui in Christo proficiunt ordines conspicit, is eorum quæ in vaticinio feruntur ubertatem probe cognoscet.

« Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui » replebuntur ubertate[2]. » Quia ad prædicandum annum Dei acceptabilem, et diem retributionis venisse Servator dicitur, secundum Scripturam ex ejus persona sic loquentem: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me: evange-» lizare pauperibus misit me; prædicare captivis dimissio-» nem, et cæcis visus restitutionem; vocare annum Domini » acceptabilem, et diem retributionis[3]; » jure hic retributionis diem indicat. Est autem illa futurum sæculum, quod post præsentis consummationem veniet. Illum itaque annum quasi corona novisque ac speciosis floribus, qui in eo versaturi sunt, ornandum, sermo præsens vaticinatur dicens: « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. » Nam ille futuri sæculi annus, cum sit annus benignitatis Dei, benedictam coronam habebit, totum nempe sanctorum chorum. Quam coronam cum benedixerit, imponet sibi Christus Dei, eo-

[1] Psalm. LXIV, 11. — [2] Ibid. 12. — [3] Isai. LXI, 1.

rum agriculturæ floribus decoratus. Sed etiam ipse eorumdem corona erit secundum Hesaïam sic loquentem : « Et erit » Dominus Sabaoth corona gloriæ[1]. » « Tunc campi Dei re» plebuntur ubertate, et montes deserti tunc pinguescent[2]. » Ad hæc etiam tunc « colles exultatione accingentur. » Præter hæc autem omnia arietes ovium proprio vellere induentur. Hæc porro intelliges, si eorum qui salutem nanciscuntur discrimina tecum reputes. Quorum alii quidem comparatione præstantiorum quasi inferiore gradu vitæ incedentes, allegorice campi Dei ubertate repleti vocati sunt ; quare dictum est, « Campi tui replebuntur ubertate : » alii vero variis jam virtutibus florentes, montes Ecclesiæ prius desertæ nuncupati sunt. Qui et ipsi ubertim irrigati a memorato flumine, pinguedine replendi dicuntur ; sed etiam colles iis quoque sublimiores, sic tropice vocati, exultatione accingentur. Et hi quidem tres ordines in futuro benignitatis Dei anno beatitudinem consequentur. Qui fortasse ex eorum numero sunt, qui fructum ferunt, alii centesimum, alii sexagesimum, alii trigesimum. Qui vero eorum præfecti futuri sunt, principes ac duces quidam ipsorum, præcellentibus virtutibus exornabuntur : quare dicitur, « Induti » sunt arietes ovium[3], » ac si diceret, *induentur*. Arietes autem ovium principes ac duces memoratorum hominum intelligas, qui induti sunt, imo potius induentur. Quid induentur cogitandum nobis reliquit : sed tale nobis indumentum declarat divinus Apostolus dicens : « Oportet cor» ruptibile hoc induere incorruptionem[4] ; » ac rursum, « Eo » quod nolumus expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur » quod mortale est a vita[5]. » Induentur itaque arietes congruenti sibi vestimento, mutato corruptibili corpore in incorruptionem, et mortali in immortalitatem. Sic itaque se-

[1] Isai. xxviii, 5. — [2] Psalm. lxiv, 13. — [3] Ibid. 14. — [4] 1 Cor. xv, 53. — [5] 2 Cor. v, 4.

cundum exempli rationem, arietes vestimentum sibi producunt, corpore ipso vellus emittente. Imo vero ipsum Dominum nostrum Jesum Christum induent; præstantissimo illo indumento, luce nempe deitatis, vestiendi. Ad hæc autem tunc « valles abundabunt frumento. » Par quippe fuit valles non silentio præterire : nam superius campi, montes deserti, et colles nominati sunt. Quia vero alii sunt memoratis ordinibus viliores, neque tamen ex regno ejiciendi; licet prædictis comparati, parvi, pusilli, ac ut ita dicam postremi habeantur; necesse fuit ut neque eorum mentio præteriretur; sed eos quoque congruentem fructum laturos esse declaratur his verbis : « Et valles abundabunt » frumento, » quod proferent, sive *escam*, secundum Symmachum. *Clamabunt.* Quid autem clamabunt, sub hæc explicat dicens, « Etenim hymnum dicent : » ac si apertius dixisset, Etiamsi valles sint, attamen talium sibi bonorum auctori hymnum dicent. Hymnum vero dicentes clamabunt, fiducia clamoreque magno utentes. Clamantes autem voce magna et hymnum dicentes quas voces emittent, nisi eas quæ initio totius psalmi feruntur : « Te decet hymnus » Deus in Sion? » Necessario autem illud, « clamabunt etenim hymnum dicent, » enuntiatur tam de vallibus quam de memoratis omnibus, ut ediscamus, hæc non de sensibilibus et corporeis locis doceri : tametsi prædicta verba de sensibilibus quoque Dei donis dicta putare par est, ita ut sit hymnus in gratiarum actionem pro iis, si verba spectentur, quæ quotannis a Deo hominibus subministrantur. Singulis itaque annis hominum ille amator largitorque bonorum omnium Deus, visitans terram, inebriat eam solitisque imbribus irrigat, rivos ejus pluviis tumere procurat, genimina ejus multiplicans benedicit. Illa vero læta et renovata iterum efflorescit. Deinde fructibus omnis generis referta, segetibus et pomis coronatur; ut ne pigeat eam verno tem-

pore coronatam dicere : campi replentur ubertate; quin etiam et montes deserti efflorescunt, et colles exultatione accinguntur : arietes ovium velleribus suis vestiuntur : ipsæ convalles plerumque frumento abundant, et ipsis operibus tantum non clamant Deumque laudibus efferunt. Hæc porro etiamsi quotannis sensibili modo impleantur; ex serie tamen narrationis commonstratum est, eadem nos ad contemplationem evocare. Nihilominus memorata omnia, nimirum campi, montes deserti, colles et arietes ovium, atque insuper prius explicatæ convalles, tum secundum datam interpretationem, tum obvio sensu accepta, unam vocem, melodiamque consonam Deo emissura esse dicuntur. Quare de omnibus hæc intelligas : « Clamabunt et hymnum di» cent. »

In finem canticum psalmi, LXV[1].

« Jubilate Deo omnis terra, psallite nomini ejus, date » gloriam laudi ejus[2]. » Evangelicus hic item psalmus est; nam gentium vocationem complectitur. Neque enim eo quo canebatur tempore finem consecuturus erat, sed in consummatione sæculorum. Quare memoratarum ibi rerum prophetiam ad finem remittit. Estque rursus canticum psalmi; sive, prout in præcedenti psalmo inscribitur, Psalmus cantici. Spiritus quippe sanctus per propheticam animam, quæ se receperat, cum lætitia multa canebat psallebatque, pro bonis in vaticinio suo annuntiatis: quorum causa omnibus gentibus salutarem gratiam suscepturis

[1] Psalm. LXV, 1. — [2] Ibid. 2.

quædam agenda præcipit, quæ nos exequi, ad quos præmissæ voces spectant, necessarium est. Præcipit itaque omni terræ, id est omnibus terræ elementum incolentibus, ne sese Moysis mandatis et gravi legis jugo subjiciant; sed ea solum, quæ in præsenti psalmo jubentur, peragant; et primo quidem Deo jubilent; secundo, psallant nomini ejus; tertio, dent gloriam laudi; quarto, dicant Deo, « Quam » terribilia sunt opera tua ! » et c. « In multitudine virtutis » tuæ mentientur tibi inimici tui [1]. » Primum itaque per scientiam et veram cognitionem exequemur Deo jubilantes, militum instar qui in bellis acclamant et jubilant, quique vocis magnitudine sese terribiles et formidabiles inimicis exhibent. Quoniam ergo Servator noster inimicos nostros, qui olim animas nostras in multorum numinum errorem captivas egerant, propellens ac oppugnans, nos omnes milites suos armis adversus eosdem instruit; jure precibus ad Deum effusis jubilare, ac gemitibus inenarrabilibus victoriæ Regis nostri operam dare jubemur. Jubilatio autem per orationes, per theologiam, per sanam et claram cognitionem emittitur; itemque per spirituale sacerdotium, quod gratiarum actionibus, mysteriis novi Testamenti, per universam terram persolvimus, quando immolationis agni Dei commemorationem agentes, hanc implemus prophetiam; « Circuivi et immolavi in taberna» culo ejus hostiam laudis et jubilationis [2]. » Quare in alio eloquio horum eruditus populus, beatus prædicatur his verbis, « Beatus populus qui scit jubilationem [3]. » Hoc itaque primum, ut necessario præstandum, omnes homines Spiritus Sanctus agere jubet dicens : « Jubilate Deo omnis » terra. » Secundo, psallere nomini ejus præcipit, quod a nobis omnibus in locis observari consuetum est. Nam in omnibus Dei ecclesiis apud gentes constitutis, hæc ipsa mo-

[1] Psalm. LXV, 3. — [2] Id. XXVI, 6. — [3] Id. LXXXVIII, 16.

dulari et psallere, non Græcis tantum, sed etiam Barbaris præcipitur. Alias quoque, allegoriæ ritu, corpus humanum, quod ceu instrumentum animæ traditum est, psalterium vocari solet: quo cum pulsatur interior homo, membra et sensus ejus scite legi Dei psallere jure dicantur. Quæ igitur ad cognitionem pertinent animam in seipsa per jubilationem exequebatur, quamobrem ipsi Deo jubilabat; per consuetum autem corpori agendi motum psallendi ritum exequebatur: quare dicitur: « Nomini ejus. » Laudem quippe nomini Dei conciliant recte, quæ multis conspiciuntur. Tertio, mandatum nobis omnibus, qui ex gentibus ad Dei cognitionem accessimus, traditum est, quo jubemur gloriam dare, non Deo, satis enim erat jubilare ipsi, non nomini ejus, huic enim psallere jubemur; sed laudi ejus. Laudantes enim ipsum par est non humiliter, nec sine gloria id agere, sed magno cum honore et gloria. Siquidem præter cognitionem Dei in mente defixam, quæ per instrumentum celebratur, par est etiam divinis sermonibus laudes et hymnos Dei complectentibus cum pietate ac veneratione primum præceptum implere. Quare dictum est, « Date gloriam laudi ejus; » vel secundum Aquilam, » Date gloriam hymnis ejus; » vel secundum Symmachum, « Constituite in honorem hymnum ejus. » Ad hæc vero Spiritus propheticus jubet nos omnes attento animo opera Dei considerare, atque mente perpendere, quo pacto magna sapientiæ illius opera timorem stuporemque inferant. « Nam » ex magnitudine et pulchritudine creaturarum proportione » quadam opifex intelligitur; invisibilia ipsius a creatura » mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur: » sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. » Hæc contemplantes, stupore affici par est, ac dicere Deo, « Quam » terribilia opera tua! » Sed a nobis quidem abs te illuminatis

[1] Rom. I, 20.

cognoscitur et comprehenditur opera tua terribilia esse. Inimici vero tui in tenebris volutati, etiamsi nonnumquam velint de operibus tuis verba facere, naturalesque sermones pro facultate texere, longe aberrant a magnitudine virtutis tuæ, nihilque sanum, verum nihil efferre valent. Quare dicimus: « In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici » tui. Omnis terra adoret te, et psallat tibi, psalmum dicat » nomini tuo. Diapsalma [1]. » Priora quidem præcepta omni terræ, videlicet omnibus gentibus, prophetice tradita fuerant. Quia vero, ut hæc opere compleri possent, oratione opus erat, Spiritus divinus post priora illa, necessario ad Deum vertitur, orationemque pro universa terra emittit. Quamobrem ait: « Omnis terra adoret te, et psallat tibi, » psalmum dicat nomini tuo. » Pro illo autem, « Omnis » terra, » clarius Symmachus interpretatur dicens, « Omnes » qui in terra sunt, » apertius declarans, non Judæis traditum præceptum esse, sed omnibus qui in terra sunt hominibus. Precibus namque maxime opus erat, ut ex Dei potestate, inexpectata quædam mutatio ipsis accederet, ut ne ultra multorum numinum errori animo adhærerent; sed unum Deum, solum adorandum, reapse colerent et adorarent, atque præceptum hujusmodi observarent: « Psallite nomini ejus. » Ut itaque hæc eveniant, Spiritus sanctus ita precatur: « Omnis terra adoret te et psallat tibi, psalmum » dicat nomini tuo. »

» Venite et videte opera Dei, terribilis in consiliis super » filios hominum [2]. » Ut longe dissitis iis qui invocant nomen Dei, ut propius accedant præcipit dicens: « Venite. » Quod ipsum divinus Apostolus declaravit his verbis: « Et veniens » annuntiavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem iis qui » prope [3]. » Omnes porro per orbem gentes ad Dei notitiam, et ad contemplationem operum ejus sermo evocat. Nam

[1] Psalm. LXV, 4. — [2] Ibid. 5. — [3] Ephes. II, 17.

procul Deo positæ, neque videbant, neque noverant. Quamobrem ait : « Venite et videte opera Dei : » de quibus supra dictum est : « Dicite Deo, quam terribilia sunt opera » tua ! » Sed olim quidem præcipiebat dicere : « Quam ter-» ribilia sunt opera tua ! « Quoniam autem verisimile erat eos, procul positos, quæ essent opera Dei ignorare, hic consequenter eosdem sic alloquitur : « Venite et videte » opera Dei. » Cum autem ea videritis, ediscetis, eum terribilem esse in consiliis pro filiis hominum. Horum sententiam sic clarius interpretatur Symmachus dicens : « Venite » et videte opera Dei, terribiles machinationes pro filiis ho-» minum. » Omnia quippe pro salute filiorum hominum machinatus est. Sub hæc docet quanta apud antiquos illos Deus fecisse narretur. Quænam vero illa sint, postea declarat : « Qui convertit mare in aridam, in flumine pertrans-» ibunt pedes. » Secundum Symmachum autem : « Convertit, » *inquit*, mare in aridam, fluvium pertransierunt pede. » Hæc porro in historia Scripturæ feruntur : quæ gentibus, utpote ignorantibus, necessario enarrantur ; ut ediscant, eum qui olim populus Dei erat, in servitute Ægyptiorum aliquando fuisse, et Ægyptiacæ idololatriæ subjectum ; sed Deum pro illis magna et terribilia edidisse, divinitus scilicet immissis plagis Ægyptios verberasse, ipsumque populum a dira servitute liberasse. Hæc quippe erant terribilia Dei opera; neque tantum ea ibi edita, sed etiam in mari Rubro : quo in aridam mutato, suos quidem eripuit, impios vero in profundum perniciei conjecit. Hæc edocti, heu vos, inquit, confidite, ac credite eum qui talia pro antiquis illis operatus est, non imparem futurum ad similia pro vobis agenda. Quare « venite et videte opera Dei, » quam terribilis sit « in consiliis pro filiis hominum. » Convertit igitur mare in aridam : et in Jordane fluvio alia quæ-

[1] Psalm. LXV, 6.

dam terribilia opera designavit, quando demisso flumine pedibus pertransierunt, qui ex deserto ad istam terram accesserant. Ipsis igitur iisdemque calceamentis usi, confidite ipsum Deum spirituales Ægyptios, dæmones nempe malignos, qui olim animas vestras in servitutem redigebant, expulsurum. Etiamsi mare illud hominum fluctibus intumescat, etiamsi atheorum et impiorum genus fluctus et pericula vobis suscitet; confidite tamen, cum exemplum vobis conspicuum offeratur, mare scilicet olim versum in aridam. Sic quippe vobis expeditus, ac nullo obice interclusus erit ab errore ad veritatem transitus. Quod si Jordanem fluvium antiqui illi inexpectato modo transierunt; at vos quoque hoc exemplo evangelium excipite, scientes quod tum nos ipsi qui hæc dicimus, tum vos qui auditis, « ibi lætabimur in ipso. » Ibi, scilicet in memorato fluvio. Erit tempus, erit, inquam, quo ceu ad convivium apparantes se, ad lavacrum regenerationis accedent, ad mysticam in Jordane fluvio peragendam sordium purgationem, qui ab Ægyptiaco errore liberati sunt. His porro significatur lavacrum regenerationis, quod ab Jordane fluvio incepit, cum Joannes Baptista Judæam percurreret, prædicans baptismum pœnitentiæ, omnesque cum Græcos tum Judæos admitteret ad confessionem delictorum : cum ipse Servator et Dominus noster astans, ipsum fluvium divino suo aditu dignatus est. Quapropter supra dictum est : « Ibi » lætabimur in ipso. » Unde et merito quidem idem propheticus Spiritus, ubi deserto per Hesaïam fausta denuntiat, ipsius Jordanis mentionem facit dicens : « Lætare desertum » sitiens; sed etiam exultet solitudo, et floreat quasi lilium : » et efflorescent et exultabunt deserta Jordanis. Confortamini manus remissæ et genua dissoluta, consolamini qui » mente pusillanimes estis. Confortamini, nolite timere. Ecce » Deus noster judicium retribuit : ipse veniet et salvabit

» nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum » audient. Tunc saliet quasi cervus claudus, et lingua bal- » butientium clara erit : quia erupta est in deserto aqua, et » torrens in terra sitienti[1]. » De hoc loquitur in præsenti : « Ibi lætabimur in ipso[2]. » Quæ in divino Servatoris nostri ad homines adventu impleta sunt. Unde merito præsens psalmus omnes gentes compellans dicebat : « Venite et vi- » dete opera Dei : » ac rursum : « Dicite Deo, Quam terri- » bilia sunt opera tua ! » Et valde consequenter postquam dixerat : « Ibi lætabimur in ipso; » infert : « Qui dominatur » in virtute sæculo. » Id quoque porro intelligas Servatorem audiens dicentem : « Data est mihi omnis potestas in cœlo » et in terra ; euntes docete omnes gentes in nomine meo[3]. » Quare secundum Aquilam dicitur : « Qui potestatem habet » in virtute sua per sæculum. » Alias quoque lætabimur in ipso, jam memoratis bonis donati. Quandonam exultabimus, nisi cum futurum sæculum advenerit? cujus dominatum et potestatem nullus alius obtinebit, nisi ille qui dominatum a Patre accepit. Nunc enim in præsenti sæculo principatus sunt multi, potestates et dominationes, spiritualia nequitiæ et rectores mundi. Tunc vero, postquam sustulerit omnem principatum, potestatem et virtutem, ipse solus imperium obtinebit in sæculum illud, in quo lætitiam nobis hic sermo pollicetur.

« Oculi ejus super gentes respiciunt : qui exasperant non » exaltentur in semetipsis. Diapsalma. » Cum superius gentium vocationem adumbraret, universam terram evocabat : neque tamen gentes diserte memoravit : nunc vero apertissime easdem, necnon Dei reconciliationem meminit. Nam de peccatoribus quidem dictum est, « Averte faciem tuam » a peccatis meis[4] ; » ac rursum, « Quare faciem tuam, et » dexteram tuam avertis ? » et iterum, « Avertisti autem fa-

[1] Isai. XXXV, 1. — [2] Ps. LXV, 7. — [3] Matth. XXVIII, 18. — [4] Ps. L, 11.

» ciem tuam a me, et factus sum conturbatus[1]. » De iis vero qui bona spe instructi sunt dictum est, « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum[2]; » et rursum, « Oculi tui videant æquitates[3]; » et iterum, « Signetur super » nos lumen vultus tui, Domine[4]. » Magnæ igitur pollicitationes gentibus in præsenti datæ sunt. Jam oculi ejus super gentes respiciunt. Atque animadvertas velim in hisce nusquam Judæorum mentionem haberi; sed per totum psalmum bona gentibus annuntiari. Perhumanus ergo ille gentium Servator oculos suos, scilicet inspiciendi virtutes, expandit in omnes gentes. Lucis autem radii ex oculis ejus emissi, animas sui capaces illustrant. Quoniam vero futurum erat ut non omnes gratiam reciperent, sed tantum ejus erga homines clementiam irritarent et exasperarent, quod donum non admitterent; jure additur : « Qui exasperant » non exaltentur in semetipsis. » His porro significat eos ex gentibus, qui immorigeri et inobsequentes Evangelio sunt. Quare apud Symmachum dicitur : « Oculi ejus gentes inspi» ciunt : inobsequentes ne exaltent semetipsos. » Alio item sensu indicat eos ex circumcisione, qui gratiam contempsesunt, et Servatoris vocationem nihili fecerunt. Quare Spiritus sanctus per Hesaïam ad eos respiciens dicebat : « Aure » audiatis, et ne intelligatis; et videntes videatis, et ne scia» tis[5]. Merito igitur viros increpans præsens sermo, utpote sine causa de atavorum dignitate inflatos, et de progenitorum gloria altum sapientes, dicit : « Qui exasperant non ex» altentur in semetipsis. » Heus vos, inquit, superbiæ et vano tumori vestro finem date, scientes Deum non magis, quam reliquis gentibus, vobis prospicere. Oculi ergo illius lustrandi vi præditi, universorum hominum providentiam gerentes, super gentes respiciunt. Quod igitur vos, ac si præs-

[1] Psalm. XXIX, 8. — [2] Id. XXXIII, 16. [3] Id. XVI, 2. [4] Id. IV, 7. — [5] Isai. VI, 9.

tantiora obtineatis, exaltamini in vobismetipsis, cum maxime viri exasperantes sitis? Quod autem ipsos sermo subindicet, aperte declarat Spiritus per Ezechielem dicens: «Fili hominis, mittam te ego ad domum Israël, ad exasperantes, qui exasperaverunt me ipsi et patres ipsorum usque ad præsentem diem[1]: » et postea, « Si forte audiant et deterreantur, quia domus exasperantium est[2]; » et iterum: « Et loquar sermones meos ad illos, si forte audiant et deterreantur, quia domus exasperantium est[3]. » Et in CV psalmo dictum est, « Quia exacerbaverunt spiritum ejus[4]; » ac rursum, « Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo[5]. » Imo etiam Moyses acerbitatem eorum declarat his verbis: « Nam ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes eorum ex Gomorrha. Uva eorum, uva fellis, botrus acerbitatis eorum[6]. » In Jeremia autem ad eosdem dicitur: « Quomodo conversa est in amaritudinem vitis aliena[7]? » Jure igitur hic quoque exasperantes vocantur. Dum autem ex adverso gentium et salutis eorum mentionem sermo facit, comparationem inducit cum iis qui ex circumcisione sunt dicens; « Oculi ejus super gentes respiciunt, qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Evangelicum esse psalmum jam sub initium observavimus: quod etiam ex tota prophetiæ serie comprobatur. Nam initio omnem terram compellabat: deindeque plura docens, clarius degentibus vaticinatur dicens: « Oculi ejus super gentes respiciunt. » Post hujusmodi itaque doctrinam consequenter omnibus gentibus, utpote quæ supra memorata edidiscerunt, et hinc utilitatem nactæ sunt, præcipit ut tot miraculorum terribiliumque operum artificem benedicant. « Benedicite, *inquit*, gentes Deum nos-

[1] Ezech. II, 3. — [2] Ibid. 5. — [3] Ibid. 7. — [4] Psalm. CV, 33. — [5] Ibid. 43. — [6] Deut. XXXII, 32. — [7] Jerem. II, 21.

»trum.» Non pristinos, ait, vestros, quos deos esse errantes putabatis; sed nostrum, quem ab avis usque nostris Deum ascripsimus, scientes hunc verum esse Deum. Nunc igitur, etiamsi id prius non feceritis, vos quoque benedicite. Benedicentes autem et laudantes illum ut solum verum et communem omnium tam nostrum quam vestrum Deum, ne tacite, neu demissa voce id agite; sed cum multa fiducia et confidentia, alta voce magnisque clamoribus utimini : ut laudes a vobis Deo emissæ etiam ab extraneis audiantur, quod etiam Servator his verbis declarabat, « Quod dico vo»bis in tenebris dicite in lumine, et quod in aure auditis, »prædicate super tecta[1]. » Huic igitur sententiæ affine hoc dictum est, « Et auditam facite vocem laudis ejus; » sive secundum Symmachum, « Auditam facite vocem hymni ejus. » Mirari porro subit qui impletus hic sermo fuerit, quando per universum orbem, in mediis urbibus, in vicis, in agris per universas Dei ecclesias, Christi populi ex universis gentibus delecti, hymnos et psalmos, non patriis diis, non Dei inimicis dæmonibus; sed uni Deo a Prophetis prædicato, alta emittunt voce, ita ut psallentium vox vel ab iis qui foris consistunt audiatur; ut præsens sermo opere compleatur, « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam »facite vocem laudis ejus[2]. » Additur postea, « Qui posuit »animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem »pedes meos[3]. » Pro illo autem, « animam meam, animam »nostram » reliqui omnes interpretes ediderunt : ac rursum pro illo, « pedes meos, » « pedes nostros » item omnes interpretati sunt. Non tantum, inquit, pro antiquis illis Dei operibus, quæ supra declarata sunt, hymnum ipsi et laudes emittite; sed ob beneficia nobis ipsis, qui talia loquimur, collata. Quandoquidem enim pedes nostros, valde currentes, utpote qui vobis omnibus gentibus salutare evangelium

[1] Matth. x, 27. — [2] Psalm. LXV, 8. — [3] Ibid. 9.

prædicemus, confortavit, et in vitæ defluxu, obices amovens, servavit inconcussos : multisque animæ nostræ insidiantibus, ipseque ejus servator et custos fuit; eorum itaque gratia « benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam » facite vocem laudis ejus. » Hæc porro ex persona præconum Evangelii manifeste prædicta sunt, quorum cursum pedumque virtutem Hesaïas, imo potius Spiritus sanctus per ipsum declarans, mirabundus acclamabat : « Quam » speciosi pedes evangelizantium bona, evangelizantium » pacem[1] ! » Quoniam igitur multis laboribus perfuncti, et ab incredulis gentibus vexationem, vincula, carceres et omne insidiarum genus perpessi, immutabiles permansere; jure eum qui ipsis vires addiderat, qui animam ipsorum ad vitam custodierat, ut ne in peccati mortem laberetur; qui pedes firmos statuerat, ne commotionem, neu lapsum vel ruinam paterentur, omnes gentes benedicere jubent, et auditam facere vocem laudis ejus; non tantum pro mirabilibus terribilibusque illis antiquis operibus; sed etiam pro recentibus beneficiis, queis animam eorum qui talia loquerentur ad vitam posuit, neque dedit in commotionem pedes ipsorum. Quare secundum Symmachum pluraliter dicitur, « Qui ordinavit animam nos» tram ad vitam, et non dedit labi pedes nostros. »

« Quoniam probasti nos Deus : igne nos examinasti, sicut » examinatur argentum[2]. » Et hæc consequenter ad superiora dicta sunt. Oportebat enim edoceri nos quo pacto Deus posuerit ad vitam animam eorum qui hæc dicerent, et quomodo pedes eorum non dederit in commotionem. Nam quid admiserant, ut non corpore, sed anima perituri essent, et qua de causa in tantum periculi devenerant, ut pedes eorum commovendi essent; id singulatim enarrant, ut a Deo gratias agentes, et eorum quæ passi fuerant noti-

[1] Isai. LII, 7. [2] Psalm. LXV, 10.

tiam præbentes. Primo igitur aiunt, « Probasti nos, Deus. » Et quomodo probasti? Id explicant dicentes : « Igne nos » examinasti sicut examinatur argentum. » Hæ ipsæ sunt, ut jam dixi, Apostolorum, Discipulorum et Evangelistarum Salvatoris voces, quorum sonus in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ verba eorum. Fuerint quoque sanctorum Dei Martyrum, qui ad imitationem priorum Servatoris præconum, paria perpessi sunt; cum pro divina religione certamina subierunt. Aiunt itaque, explicantes ac declarantes quo pacto animam suam posuerit ad vitam, et quomodo non dederit in commotionem pedes suos, « Quo» niam probasti nos, Deus, ut igne examinatur argentum. » Quia enim quisquis non probatur inglorius est, jure Deus familiares suos exercens, tentationibus tradit; non ut cognoscat ipse quinam illi sint, sed ut ipsi igne examinati, splendidiores ac puriores evadant. Quemadmodum enim in argento alienæ materiæ plerumque commixtio reperitur, quæ sane latet antequam in conflaturam reponatur, dum autem igne conflatur, tunc discernitur et probatur; ipsumque argentum tandem purius, præstantius ac splendidius ex purgatione remanet : sic et viri Dei, si quid alienum in anima sua ex carnis commixtione contraxerint, illud omne in tentationibus et instantibus persecutionibus abstergunt, igne examinati et per talem conflaturam purgati, ita ut omnem peccati labem deponant, quam aliquando, utpote homines, in quædam lapsi delicta, admiserant. De his itaque gratias agentes, dicunt : « Quoniam probasti nos, Deus, igne » nos examinasti sicut examinatur argentum. » Non enim ut paleam et fœnum, neque ut aliam fragilem materiam nos igne examinasti; sed ut argentum, quod ab igne purius evadit. Quomodo autem igne examinati fuerint, his verbis enarrant, « Induxisti nos in laqueum [1]; » secundum Aquilam vero,

[1] Psalm. LXV, 11.

« Induxisti nos, *aiunt*, in munimentum; » secundum vero Symmachum, « Induxisti nos intra obsidionem; » secundum Quintam editionem, « Induxisti nos in munitionem. » His porro significantur ergastula, custodiæ, carceres in quibus, antequam morti tradantur, conclusi degunt Dei Martyres : quæ sane laquei similia sunt, quo venatione capta detinentur. Hujusce laquei mentionem iidem alibi faciunt dicentes, « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venan- » tium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus[1]. » Primo quidem qui igne examinantur, in laqueum inducuntur sive in præsidium, in munitionem, aut in obsidionem; secundo certamen obeunt; quod significant his verbis : « Posuisti tribulationes in dorso nostro; » secundum Aquilam vero dicunt, « Posuisti contritionem in dorso nostro; » secundum Symmachum, « Posuisti circulum lumbis nos- » tris. » His vero declarant inflictas corpori plagas, quas apertius enarravit Apostolus dicens : « Ter virgis cæsus sum, se- » mel lapidatus sum, a Judæis quadragenas una minus ac- » cepi[2]. » Post carceres, post plagas dorso aut lumbis incussas hæc addunt : « Imposuisti homines super capita nostra[3]. » Hæc autem intelliges, cum videas atheos et impios viros persecutionum tempore insurgentes ac contra divinæ religionis athletas sese extollentes; hos vero abjectos ac vultu demisso ob blasphema dicta et jactantiam atheorum. Et vero plerumque vel pupillas oculorum verberabant, dum capita athletarum Dei plagis cæderent. Sed hæc omnia, aiunt Dei Martyres, tu nobis, Deus, induxisti : nec tamen te volente quid simile in nos admittere ausi sunt, sed permittente. Quare sic eum alloquuntur, « Induxisti nos in laqueum. » Tu enim nos carcere detineri curabas, quia id fieri permittebas. Tu quoque ponebas tribulationes in dorso nostro. Neque enim id adversum nos ausi essent, si nos manu pro-

[1] Psalm. CXXVIII, 7. — [2] 2 Cor. XI, 25. — [3] Psalm. LXV, 12.

tegens tua custodiisses. Tu vero atheos homines imposuisti super capita nostra. Ad hæc autem in extremum malorum devenimus; nam alii quidem igni traditi mortem sustinuerunt; alii in aqua extincti sunt. Ferrum quippe, et ferro illata supplicia, aliaque mortis genera, quæ maxima pars nostrum sustinuit, pro nihilo reputantur ex deteriorum comparatione. Quamobrem hæc quidem tacemus. Quia vero inter atrocia, nihil crudelius nece per ignem et aquam illata existimatur, hæc nos perpessos dicimus. Nam alii nostrum in mari et in fluminibus demersi sunt: alii ignis supplicium luerunt. His tantis suppliciis probasti nos, Deus, his omnibus igne nos examinasti sicut examinatur argentum.

Sed cum hæc omnia in nos induxisses, tu ipse rursum eduxisti nos in refrigerium. Non enim nostrum erat talia sustinere et talia effugere, sed tui magni Servatoris; sicut enim induxisti nos in laqueum, sic eduxisti in refrigerium. Quandoquidem non permisisti ut tristia illa diu permanerent; neque in infinitum tribulationem protraxisti, neque permisisti ut diuturno tempore homines capitibus instarent nostris; neque in ignem conjecti diu ibi versati, neque in aquam dejecti absorpti fuimus; sed eam pertransivimus: quare dicitur: « Transivimus per ignem, et profundum » aquarum prætergressi sumus; » ideo dicitur, « per aquam. » His omnibus nos probasti, sumptoque patientiæ et perseverantiæ nostræ experimento, eduxisti nos in refrigerium; sive secundum Symmachum, « in latitudinem. » Hoc autem diverso modo impletum est. Nam cum unum sit religiosorum hominum corpus; et alii quidem hæc passi sint, alii supplicium luerint, alii solum mulcta bonorum exercitati fuerint, alii fuga et secessu familiarium probati fuerint, non diu postea omnium finis omnibus faustus occurrit. Nam Dei Martyres morte consummati, verum refrigerium invenerunt, ut dicere valeant: « Convertere anima mea, in re-

» quiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: quoniam eri- » puit animam meam de morte[1], » et c. Hæc quippe affinia præsentibus sunt, « Qui posuit animam meam ad vitam, et » non dedit in commotionem pedes meos; » ac rursum, « Et » eduxisti nos in refrigerium. » Qui autem superstites servati sunt, restinctumque persecutionis incendium viderunt, in jucunda pace constituti, refrigerium nacti sunt, et in tranquillum portum ingressi, post persecutionem lætitia fruebantur. Sane intelligas qua ratione hic dicatur: « Imposuisti » homines super capita nostra, » si hæc conferas cum hoc alterius psalmi dicto: « Et nunc exaltavit caput meum su- » per inimicos meos. Circuivi et immolavi in tabernaculo » tuo hostiam jubilationis[2]. » Quemadmodum enim persecutionis tempore imponit Deus homines super capita nostra; ita, postquam eduxit nos in refrigerium, exaltat capita nostra super inimicos nostros. Idque prophetice declarabat qui dixit: « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. » Introibo in Domum tuam in holocaustis[3]. » Nam sancti Dei Martyres post magna, quæ sustinuerunt, certamina, per ignem et aquam transgressi, in refrigerium recepti sunt. Deinde petita illa cœlesti ac vera Dei domo, aiunt, « Introibo » in domum tuam in holocaustis. » Utpote enim qui per ignem et aquam transierint, holocausta sua, queis martyrium passi sunt, instar hostiæ Deo suo offerunt, multa usi in precibus fundendis fiducia. Orabant quippe ut certamina inirent, hac data promissione, se usque ad mortem pro pietate certaturos. Utpote vero re bene gesta pro quo precati fuerant, dicunt: « Reddam tibi vota mea, quæ dis- » tinxerunt labia mea: et locutum est os meum in tribula- » tione mea[4]. » In ipsis namque tribulationibus, de quibus supra dicebant, « Posuisti tribulationes in dorso nostro, » perfectam et integram erga Deum caritatem exhibentes, pre-

[1] Psalm. CXIV, 8. — [2] Id. XXVI, 5. — [3] Id. LXV, 13. — [4] Ibid. 14.

ces effundebant, et promissa dabant, se ad mortem usque perseveraturos, tantum non dicentes cum Paulo: « Quis » nos separabit a caritate Dei? tribulatio, an angustia, an » persecutio, an fames, an nuditas, an periculum? » et, « Cer» tus sum enim quod neque mors, neque vita, neque præsen» tia, neque futura poterunt nos separare a caritate Dei, quæ » est in Christo Jesu [1]. » Hæc se vota Deo reddidisse ait, quæ distinxerunt labia sua, et locutum est os eorum in tribulatione ipsorum. Et hæc vere eorum « holocausta medul» lata [2]. » Animæ itaque ipsorum adipem ac virtutem fidei ferentes, illud dixerint alio in psalmo positum: « Sicut adipe » et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exultationis » laudabit os meum [3]. » Sic ergo crassitudine, adipe et pinguedine referta, « medullata » dicuntur. Tales porro sunt athletarum Dei animæ, divinis et rationabilibus cibis « me» dullatæ, » nihil abjectum, infirmum nihil habentes: quare dicunt: « Holocausta medullata offeram tibi cum incenso. » Incensum vero illud intelligas ex hoc dicto: « Fiat oratio » mea sicut incensum in conspectu tuo [4]. » Hæ igitur animæ, spirituali igne purgatæ, holocausta fuere; sive sacerdotum instar ipsæ corpora sua, utpote igne consummata, in holocausta obtulerunt. Orationes autem ipsarum thymiamata fuerint. Quoniam vero arietes, boves et hircos oblaturas se pollicentur, tecum reputes velim hæc ipsa ex Apostolorum Servatoris persona dicta fuisse, perque hircos et arietes eos, qui sub Apostolorum ductu fuerunt intelligas. Nam primo ipsi Martyres Dei fuere; deinde alios sui infinitos imitatores et æmulos excitarunt, quos quasi culturam suam Deo offerunt. Arietes dixeris, principes ecclesiarum, de quibus in præcedenti psalmo dicebatur, « Induti sunt arietes » ovium: » quos velut gregum duces ipsi constituerunt. Boves autem, animas in armentis ecclesiæ constitutas; etenim,

[1] Rom. VIII, 35, 38. — [2] Ps. LXV, 15. — [3] Id. LXII, 6. — [4] Id. CXL, 2.

» An de bobus, » inquit, « cura est Deo[1] ? » sed de nobis prorsus loquitur. Hirci vero fuerint ii qui recens nati, et procellæ tempore orti sint. Quare secundum reliquos interpretes, « et deserti, » utpote qui persecutionem effugerint, vocantur. Et hos itaque quasi novellos et ab se ductos Deo offerunt, gloriantes singuli de iis quos adduxerunt. Hæc itaque a nobis modo spirituali, et divinarum Scripturarum promissis consentaneo, considerata sunt. Et sane par est hæc quæ jam tractamus verba sic intelligere, potius quam Judæorum ineptas illas fabulas admittamus, Deum scilicet holocaustis, thymiamatis sensum moventibus, aut arietum, boum et hircorum sanguine delectari. Quæ sane omnia per prophetam ipse Deus repudiat his verbis : « Quid mihi mul» titudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Diminus : plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum, sanguinem» que taurorum et hircorum nolo. Quis enim hæc requisi» vit de manibus vestris[2] ? » Et alias hæc contraria fuerint iis quæ prius psalmo XLIX dicta sunt, ubi ex persona Dei fertur : « Non in sacrificiis tuis arguam te[3] ; » et, « Non acci» piam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. » Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum, jumenta in » montibus et boves[4] ; » sub hæc autem : « Numquid mandu» cabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo[5] ?» Quî enim illis consonent quæ de holocaustis, arietibus, bobus et hircis hic traduntur ? Et sane ipse David superius confitendo dixerat, « Quoniam si voluisses sacrificium, de» dissem utique, holocaustis non delectaberis[6] ; » et in alio iterum, « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem » aptasti mihi. Holocausta et pro peccato non grata habuisti[7] »

« Venite, audite et narrabo, omnes qui timetis Deum, » quanta fecit animæ meæ[8]. » Iidem superius dicebant : « Ve-

[1] I Cor. IX, 9. - [2] Isai. I, 11. – [3] Psalm. XLIX, 8. — [4] Ibid. 9. — [5] Ibid. 13. — [6] Id. L, 18. -- [7] Id. XXXIX, 7. — [8] Id. LXV, 16.

» nite et videte opera Dei terribilis in consiliis super filios » hominum. » Et his gentes alloquebantur. Nunc igitur ipsi eosdem compellant his verbis : « Venite et audite et narrabo. » Quinam venite ? deinde infert, « omnes qui timetis Deum : » quos supra modo omnem terram nuncupaverant, modo omnes gentes. Eosdem enim in præsenti declarant, cum timentes Deum compellant. Plerumque in aliis commonstravimus, eos ex gentibus qui piam colunt religionem, timentes Dominum Scripturam appellare solere. Quoniam igitur prædicatio Evangelica commentario eget, se ejus interpretationem tradituros necessario gentibus pollicentur, dicentes : « Venite, audite et narrabo. » Hæc porro quasi ex uno ore proferunt propter consummationem : omnes quippe in Christo consummati unum effecti sunt. Et hoc Spiritus sanctus quasi ex uno Apostolico choro gentibus loquens vaticinatur; ac pollicetur se declaraturum quanta fecerit Deus animæ ipsorum. Olim quidem dicebant : « Venite et » videte opera Dei, » qui aliquando convertit mare in aridam, et in flumine pertransierunt pede. Nunc autem non vetera ulterius, sed ea quæ novam spectant historiam tradunt, gesta sua, necnon a Deo sibi collata beneficia narrantes. Quare dicunt : « Quanta fecit animæ meæ; » deinde promissis stantes narrationem ordiuntur. Quæ narratio illa ? « Ad ipsum, *inquit*, ore meo clamavi, et exaltavi sub lin» gua mea[1]. » Nam quia Dei erga se beneficia recensuerunt, quomodo scilicet igne examinati, et probati sint, quomodo in ærumnis positi eas sustinuerint, quo pacto transierint per ignem et aquam, et ingressi sint in refrigerium; quod non hæc omnia sibi frustra divina gratia contulerit; sed isthæc sibi maxime ad martyrium profuerint, necessario edocent. Primo quidem, aiunt, numquam finem precandi ipsum et clamandi fecimus. Neque tamen alta et sonora

[1] Psalm. LXV, 17.

voce clamabamus, sed « sub lingua, » intus clamores nostros comprimentes. Noveramus quippe Deum vel tacentes audire, esseque clamores non lingua sed mente prolatos, ac ineffabili virtute ad Deum emissos. Idipsumque a Servatore docetur his verbis : « Intra in cubiculum tuum, et » clauso ostio ora : et Pater tuus qui videt in abscondito, » reddet tibi [1]. » Sic igitur hic loquuntur : « Ad ipsum ore » meo clamavi et exaltavi sub lingua mea; » secundum Symmachum vero : « Ipsum, *aiunt*, ore meo invocavi, et exal» tata est confestim anima mea. » Sed non tantum orationibus, precibus et supplicationibus ad Deum emissis vacavimus; sed ipsis operibus iniquitatem omnem aversati sumus; ita ut ne quidem respicere illam voluerimus, aut quidpiam iniquum vel animo cogitare. Nam si quid simile cogitassemus, non digni eramus qui exaudiremur. Quamobrem aiunt : « Iniquitatem si aspexi in corde meo, non » exaudiat Dominus [2]. » Quia ergo tali mente præditus tales orationes fundebat, jure dicit : « Propterea exaudivit Deus, » et attendit voci deprecationis meæ [3]. » Et hæc in causa erant cur Deus post tot tentationes, eduxerit nos in refrigerium. Pro quibus omnibus debitum gratiarum actionis hymnum Deo emittentes, totum sermonem hoc ceu sigillo concludunt : « Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam » et misericordiam suam a me [4]. » Hæc porro omnia chorus Apostolicus ex unius persona, benedictionem, laudem et gratiarum actionem pro omnibus supra memoratis Deo offerens, post tot prolatos sermones obsignavit.

[1] Matth. VI, 6. — [2] Psalm. LXV, 18. — [3] Ibid. 19. — [4] Ibid. 20.

In finem in hymnis psalmus cantici. LXVI[1].

« Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet » vultum suum super nos, et misereatur nostri[2]. » Præsens quoque psalmus, Evangelicus cum sit, eidem quo præcedens hæret sententiæ; quare « ad finem » et ipse remittit, atque « canticum psalmi » inscribitur; quia ille quoque psalmus cantici esse dicebatur. Fortasse vero ideo neuter eorum cujus sint sermones in titulo declarat, quod manifestum sit quænam personæ in utroque loquentes inducantur. Etenim gentium præcones, sive Apostoli Servatoris nostri, in utroque assumuntur. Qui statim ab exordio in præsenti psalmo nec occulte acclamant in terra et in omnibus gentibus Salutare Dei, et viam ejus cognosci precantes deinde aiunt : « Confiteantur tibi populi, Deus, » confiteantur tibi populi omnes. Lætentur et exultent » gentes. » Quem sermonem secundo ad vaticinii firmitatem repetunt. Chorus igitur Apostolicus, qui prius dixerat : « Jubilate Deo omnis terra[3]; » et rursum : « Omnis terra » adoret te; » iterumque : « Benedicite gentes Deum nos» trum; » in præsenti psalmo similiter, animadvertens magno sibi opus esse ad faustum Evangelicæ prædicationis exitum Dei auxilio, quasi sibi accinendo sic precatur : « Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet » vultum suum super nos, et misereatur nostri. » Nos quippe nihil dicimus esse, nihil posse fatemur, cum viles homi-

[1] Psalm. LXVI, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Id. LXV, 1.

nes, simplices, pauperes et hominum postremi simus. Ipse vero Deus qui nos in salutis gentium ministros allegit, primo quidem misereatur nostri, nostræ scilicet infirmitatis commiseratione moveatur; deinde aliquid adjiciat quod confortare valeat; id est, ut benedicat nobis, benedictione sane spirituali; quo illius gratia in nos impleatur, ut par est, hujusmodi benedictio : « Crescite et multipli» camini et replete terram, et dominamini illius [1]. » Hæc enim a principio in mundi exortu dicta sunt : quæ Judæi non alio quam corporeo more, per multiplicationem impleta putant. Nos autem gnari animæ quoque prolem esse, atque discipulos esse magistrorum filios, hujusmodi benedictionem consequi precamur, ut crescamus et multiplicemur multitudine discipulorum, atque infinito eorum qui per nos salutem obtinebunt numero, ut dicamus : « Bene» dictus Deus qui benedixit nos in omni benedictione spiri» tuali in cœlestibus in Christo [2]. » Sic ergo Deus primum misereatur nostri, deinde misertus benedicat nobis. Id porro nequaquam eveniet, nisi illuminet vultum suum super nos : ita ut et nos dicamus : « Signatum est super nos » lumen vultus tui, Domine [3]. » Quod sequitur porro, « et » misereatur nostri, » cum neque in Hebraïco, neque in reliquis interpretibus legatur, obelo, ut consentaneum erat, notatum est. Ideo autem jam memorata assequi rogamus, ut viam ejus in universa terra notam facere valeamus. Quare dicitur : « Ut cognoscamus in terra viam tuam [4]. » Quænam terra illa, quæ via Dei? Terra nimirum sunt omnes homines terram incolentes, et gentes universum orbem occupantes; via autem Dei, est religiosa vita, cujus finis ad ipsum Deum, ceu ad quamdam bonorum metropolim deducit. Ipseque salutaris sermo via Dei fuerit. Quamobrem sub hæc velut sententiam explicans adjicit : « In omnibus

[1] Gen. I, 28. — [2] Ephes. I, 3. — [3] Psalm. IV, 7. — [4] Id. LXVI, 3.

» gentibus salutare tuum. » Ut itaque valeamus in omni terra et in omnibus gentibus terram incolentibus viam tuam et salutare tuum, nam idem ipsum est, notum facere, miserere nostri Deus, et benedic nobis, vultumque tuum illumina super nos; ut lumine vultus tui repleti, omnes homines illustremus. Atenim nisi hæc nobis affuerint, nihil ad tantam rem perficiendam sumus.

« Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi » omnes. Lætentur [1]. » Priora quidem sibi præcones gentium postularunt; hæc vero iis qui prædicationem suam exceperunt. Et primo ipsis confessionis locum dari precantur, ut per confessionem pristina delicta et idololatriæ impietatem abstergant. Secundo rogant ut purgati lætitiam et exultationem a Deo consequantur. Quare primo dicunt : « Confi- » teantur tibi populi, Deus. » Sed quia nondum nobis notum erat, qui populi indicarentur; nam ipsa quoque Judaïca gens cœtus et populos habuit; ut sciamus quibus de populis agatur, necessario repetunt, mentemque suam declarant his verbis : « Confiteantur tibi populi omnes. » Num forte per priores illos, Judæorum populos subindicant, pro illisque orationem primo emittunt; per secundos autem, gentium populos? Quod ut legentibus planum fiat, his verbis declaratur : « Lætentur et exultent gentes [2]. » Quoniam vero bis illud, « confiteantur tibi, » dictum est; perpende num primum pristinorum delictorum confessionem significet; secundum vero, gratiarum pro collatis bonis actionem. Nam confessio etiam pro gratiarum actione usurpatur. Sic enim Servator gratias agit dicens : « Confiteor tibi Pater Do- » mine cœli et terræ [3]. » Post primam vero et secundam confessionem, jam tertio pro gentibus illis confessis precantur. Quibus verbis? « Lætentur et exultent gentes. » Qua vero de causa, deinde docet sic loquens : « Quoniam judicabis popu-

[1] Psalm. LXVI, 4. — [2] Ibid. 5. — [3] Matth. XI, 25.

»los in æquitate; » populos autem non aliquos, aliis dimissis; sed omnes, ut demonstratum superius est : qui gnari insuper se abs te ductum iri, ut viam sibi a nobis indicatam perambulent, jure lætitia et exultatione replebuntur. Pro illo autem, «et exultent,» Aquila, «et laudabunt; » Symmachus vero, « et benedicant, » interpretati sunt. «Confi»teantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, »terra dedit fructum suum [1]. » De bonis promissis tuis lætabundus Spiritus sanctus, iisdem vocibus insistit, quasi de communi universorum hominum salute delectatus. Quare bis terve resumit, neque vult a salutari et Evangelico cantico secedere. Rursum itaque ait : « Confiteantur tibi populi »Deus. » Quod sane maximum erat miraculum : quia Judæi quidem universorum Dei cultum a patribus edocti, in idololatriæ errorem frequenter proruebant. Populi autem per orbem universi, qui a multis retro sæculis errori dediti erant, eousque mores immutabunt, ut non solum te omnium Deum agnoscant; sed etiam ediscant tibi duplici jam tradito more confiteri : quod ut eveniat jam vaticinium matura; ut æternarum promissionum oculati testes simus. Hæc porro sic accipienda sunt, ut possint ex prophetarum persona dici; ita ut quæ ante diapsalma sunt, Apostolorum personæ conveniant; quæ vero secundum diapsalma ponuntur, prophetarum choro, qui ea quæ nos videmus, ipsi quoque conspicere flagitabant, et tamen non viderunt secundum Salvatoris vocem. Deinde dicitur, « terra dedit »fructum suum ; » sive secundum Symmachum : « Terra da»bit proventum suum. » Vere namque fructus secundum terræ naturam est, nosse universorum Deum, eosque queis in illa habitare concessum est, debitas ipsi confessiones et gratiarum actiones emittere. Nam ea de causa terræ elementum conditum est, ut qui in illa versarentur, pietatis

[1] Psalm. LXVI, 6, 7. — [2] Luc. X, 24.

fructus proferrent; sed ob primi hominis prævaricationem dictum est: « Maledicta terra in operibus tuis. In dolore co» medes ipsam omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas et tribulos » germinabit tibi[1]. » At non erat hic fructus terræ secundum naturam; sed prædictio malitiæ quæ præter naturam in ea pullulatura erat. Nam præter naturam spinæ et tribuli oborti sunt propter prævaricationem non solum primi hominis, sed etiam eorum qui post illum in impietatem prolapsi sunt. Quia in principio quando dixit Deus: « Germinet » terra herbam fæni, seminantem semen, secundum genus » et similitudinem, et lignum fructiferum ferens fructum, » cujus semen in ipso sit secundum genus super terram[2]; » nusquam mentio spinarum ac tribulorum est; neque terra isthæc produxisset, nisi hominibus inobsequentiæ subsecuta ultio esset. In malitiæ ergo, quæ hominibus postea inhæsit, imaginem, spinæ et tribuli suborti sunt. Quamobrem, ut hæc dispereant, ignem in terram missum Servator venit. Et sane salutari verbo ignis instar spinas et tribulos absumente, renovata anima malitiam exuens, convenientem sibi et consentaneum fructum profert. Quapropter populi omnes confitentur: gentes vero in terra diriguntur. Ad hæc autem consequenter infertur illud: « Terra dedit fructum suum. » Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et » metuant eum omnes fines terræ[3]. » Sive Apostoli Servatoris nostri; sive prisci illi Dei prophetæ (nam utrique ordini hæc dicta competunt), Dei benedictionem consequi precantur, cujus mentem supra declaravimus, cum illud: « Crescite et multiplicamini et replete terram, et domina» mini illi[4], » in ipsis spiritualiter completum esse probaremus. Licet igitur vel ex gestis rebus intelligere, universam terram eorum successione repletam esse. Ecclesiæ namque Servatoris nostri per universam terram fundatæ, et innu-

1 Gen. III, 17. — 2 Id. I, 11. — 3 Psalm. LXVI, 8. — 4 Gen. I, 20.

meri per singulas earum populi, benedictionem ipsorum completam exhibent. Ipsis porro convenit illud: « Deus noster, » in hoc dicto expressum : « Benedicat nos Deus, Deus » noster; » utpote qui paternam Dei sui cognitionem obtineant. Verum deinde illud adjiciunt: « Benedicat nos Deus; » utpote qui non ipsorum tantum, sed etiam eorum omnium, qui per eos salutem nacturi sunt, Deus sit. Post hæc omnia autem totius prophetiæ complementum obsignant his verbis: « Et metuant eum omnes fines terræ. » Quandoquidem enim « initium sapientiæ timor Domini [1], » necessario precantur, ut timor Dei, quasi initiatio ad piam religionem, omnibus hominibus, etiam extrema terræ incolentibus, ingeratur. Quod post divinum Salvatoris nostri adventum impletum est: post illum enim in omnem terram exivit sonus Apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum. De his quoque terræ finibus superius dicebatur: « Exaudi nos » Deus Salvator noster, spes omnium finium terræ, et eorum » qui in mari sunt longe [2]. »

In finem Davidi, psalmus cantici. LXVII [3].

« Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant » qui oderunt eum a facie ejus [4]. » Tres psalmi ante præsentem consequenter positi, vocationem gentium prænuntiabant; e quibus LXIV: « Psalmus cantici Davidi » inscriptus erat; sequens vero: « Canticum psalmi; » tertius: « In hym-

[1] Psalm. CX, 10. — [2] Id. LXIV, 6. — [3] Id. LXVII, 1. — [4] Ibid. 2.

» nis psalmus cantici. » Jure itaque præsens psalmus cum Evangelicus item sit, ac non solum de vocatione gentium, sed etiam de ipso Servatore prophetiam contineat, « in » finem Davidi, » atque « psalmus cantici, » perinde atque snperiores, inscriptus est. Par erat enim sermones bonorum promissa complectentes, non modo psalmos, sed una psalmos cantici, et cantica psalmi vocari, atque « in finem » remittere; quia ea quæ in horum vaticiniis feruntur, diuturnis post temporibus in consummatione sæculi perficienda erant. Hic quoque psalmus a Spiritu prophetico ex persona Apostolorum pronuntiatus est. Sicut ergo in præcedentibus orabant, Deum sibi ad Evangelicam prædicationem adjutorem evocantes; eodem quoque modo in præsenti ulterius progressi dicunt: « Benedictus Dominus quotidie: » prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum; » et iterum: « Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus » quod operatus es in nobis. » Vides enim quomodo precentur, ut Deus sibi prosperum iter paret, seque confirmet, ut Evangelii cursum sine obice perficiant. Evangelicam item prædicationem aperte memorant dicentes: « Dominus dabit » verbum evangelizantibus virtute multa. » Imo quibusnam Evangelium prædicaturi essent vaticinantur his verbis: « Ve- » nient legati ex Ægypto, Æthiopia porriget manum suam » Deo. » Clare enim hisce verbis Ægyptiis Evangelium annuntiant, idololatras subindicantes: ex Ægypto namque idololatria ortum accepit. Quinetiam Æthiopiam Deo manum porrigere suam dicunt, extrema terræ significantes. Deinde vero omnia regna terræ confertim advocant, hocque ritu universas gentes significant. Ut autem ea quæ in vaticinio ferebantur, nunc tandem opere perficerentur, in ipso principio Spiritus sanctus per Davidem preces emittit dicens: « Exurgat Deus et dissipentur inimici ejus. » Pergraves enim inimici Dei jam olim in omnes terræ habitatores ty-

rannidem exercebant, maligni videlicet dæmones, qui multiplicium numinum errorem in universum orbem induxerant. Nemo porro erat qui mala propelleret, non vir sapiens, non justus, non propheta, imo nec quispiam ex Angelis et sanctis spiritibus, sive ex cœlestibus divinisque virtutibus. Quapropter Deum rogat ut exurgat, et ex regio throno suo excitetur. Nam Dei providentia tunc cessare, vacare et ceu quiescere dicitur, cum ex divitiis bonitatis, et ex patientia longanimitateque sua peccantes et erga se impie agentes tolerat; moveri autem et excitari dicitur, cum peccatores aggressus ulciscitur. Ut igitur memorati hostes finem facerent dominandi hominibus, Deo supplicat ut exurgat seseque concitet ad ultionem; ut qui olim in unum congregati erant, et improbam mutuo concordiam inierant, eam scilicet quæ diabolicam idololatriam spectabat, dissiparentur procul dispersi. Ii vero inimici Dei erant, eumque oderant, qui aërem terræ eminentem replebant, et improbitatem illam multiplicis erroris fovebant, impii nempe quidam et athei dæmones. Qui Deo vel tantum commovente se, et ad facinorum ultionem sese excitante, primo quidem dissipati et alii procul aliis dispersi, deinde in fugam versi sunt, ac postea sicut deficit fumus defecerunt, et sicut liquescit cera a facie ignis, sic et illi perituri erant. Quomodo autem sicut deficit fumus defecerint adversarii ejus, intelliges si animadvertas qua ratione olim ipse diabolus et ministri ejus transformarentur in angelos lucis, secundum Apostolum, qui ait: «Ipse enim Satanas transfor»matur in angelum lucis [1].» Non magnum itaque quidpiam si ministri ejus transformarentur in angelos justitiæ, nec si tunc omnibus in locis oracula ederent, vaticinia et curationes pollicentes; ita ut superstitiosi homines per summam insaniam vel sibi carissima ipsis immolarent. Nunc vero

[1] 2 Cor. XI, 14.

eorum omnium ruina et desertio contigit, ita ut ne vel eorum memoria supersit[1]: extinctoque ipsorum igne defecerunt sicut deficit fumus. Quare alio in loco dicitur: « Ascendit fumus in ira ejus[2]. » Nam ira Dei invadens ipsos, ignem ipsorum, quo animas hominum incendebant, restinxit: quo restincto, ascendit fumus. Sed ipse fumus cum ignis non subsit, nec habeat in quo subsistat, deficit. Quia vero Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, hæc lux amicis suis sapientiæ, scientiæ et veritatis radios emittit, ita ut dicant: « Signatum est super nos lumen vultus tui, » Domine[3]; » inimicis autem suis supra memoratis ignis consumens est. Quare alibi dictum est: « Ignis in conspectu » ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida[4]; » et: « Ignis in conspectu ejus exardescet et inflammabit omnes » inimicos ejus[5]. » In præsenti quoque inimici ejus non modo ut fumus deficere, sed sicut fluit cera a facie ignis, ita et ipsi liquescere dicuntur. Quoniam ipsi sese inimicos Dei constituerunt. Deus enim omnia quæ sunt amat, et nihil odit eorum quæ fecit: neque enim aliquid condidit quod odisset; quare nullius inimicus ipse est. Qui vero sese ab ipso longe removent, ipsiusque se inimicos efficiunt, perniciem sibi attrahunt, ita ut dicatur: « Quia ecce qui elongant se a te peribunt[6]. » Sic autem et Deum oderunt, qui perosa ipsi perpetrant. Hæc igitur uno modo dicta fuerint. Cum porro omnis prophetia Evangelica sit, consideres velim num hæc ad Deum Verbum referantur, quod quidem olim in paterno sinu requiescebat: « In principio » enim « erat » Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum[7]. » Et: « Hoc erat in principio apud Deum; » ipsum erat unigenitus Dei, qui est in sinu Patris. Quia vero formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit se-

[1] Psalm. LXVII, 3. — [2] Id. XVII, 9. — [3] Id. IV, 7. — [4] Id. XLIX, 3. — [5] Id. XCVI, 3. — [6] Id. LXXII, 27 — [7] Joan. I, 1.

metipsum usque ad mortem; jure Spiritus sanctus ejus resurrectionem vaticinatur dicens: «Exurgat Deus et dissi» pentur inimici ejus;» ubi per illud, «Deus,» Deus Verbum intelligitur. Aut oratio illa de Christo hoc profert, «Exur» gat,» et ad universorum Deum emittitur; ita ut illud, «Deus,» sic accipiatur: O Deus, exurgat Christus tuus, et dissipentur inimici ejus. Congregati namque sunt inimici ejus tempore passionis ipsius, quando «fremuerunt gentes, » et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges et principes » convenerunt in unum adversus Dominum et adversus » Christum ejus[1].» Hosce porro omnes resurrectio Christi ex mortuis dissipavit: tuncque defecerunt ut deficit fumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Hunc sane Christum Dei odio habuerunt, ac etiamnum oderunt, qui frequenter impia dicta, convitia et blasphema verba proferunt, ejus Ecclesiam oppugnant ac doctrinam calumniantur. Nam alias nullos reperire est qui universorum Deum oderint; neque enim ipsi athei et impii, neque maligni dæmones, neque impuri spiritus id dixerint. At Christum Dei se odio habere aperte profitentur, primo ii de quibus ipse per prophetiam ita fatur: «Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et ser» monibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me » gratis. Pro eo ut me diligerent detrahebant mihi. Et posue» runt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione » mea[2];» deinde qui post illos etiam nunc in ipsum blasphema dicta proferunt. Cæterum omnes inimici ejus, et qui oderunt eum dissipati sunt et fugerunt a facie virtutis ejus: defeceruntque sicut deficit fumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Nemo igitur ex odientibus eum impune umquam ex hac vita migravit. Sed etiam principes Sacerdotum, Scribæ, Pharisæi et Sadducæi, qui insidias olim ipsi pararunt, ita defecerunt, ut neque memoria eorum ad hoc us-

[1] Psalm. II, 1. — [2] Id. CVIII, 3.

que tempus, neque nomen apud Judæos servetur. Tunc tota eorum natio in omnes gentes dispersa dissipataque est. Insequentibus vero temporibus quotquot Ecclesiam ejus oppugnarunt, similiter et ipsi defecerunt sicut deficit fumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Inimici ergo Christi et qui oderunt eum talia passi sunt; maximeque invisibiles et occulti inimici, maligni nempe dæmones et spiritus nequam, qui olim multorum numinum erroris auctores erant: qui post resurrectionem ex mortuis penitus dissipati sunt. Iidemque ipsi liquescentes sicut cera a facie ignis clamabant dicentes: « Sine; quid nobis et tibi, Fili Dei? venisti ante » tempus torquere nos [1]. » Nam deitatis ipsius invisibiles et occulti radii, tormenta doloresque talia dicentibus invexerunt. Dexter porro amicorum Dei ordo quibus in Servatoris nostri resurrectione frueretur bonis [2], deinceps docet prophetia quæ ait: « Et justi lætentur et exultent in con» spectu Dei, delectentur in lætitia. » Quid illud sit, non simpliciter lætari et exultare, sed in conspectu Dei et apud Deum his perfrui, divinaque voluptate gaudere; non potest pro merito enarrari.

« Cantate Deo, psalmum dicite nomine ejus, iter facite » ei, qui ascendit super occasum [3]. » Sermonem de inimicis et osoribus Dei Verbi, compendio absolvit prophetia; de justis autem fusius agit, eorumque commemorationi insistit. Et sane Spiritus sanctus jubet justos cantare et psallere Deo, utpote qui his vacantes, divinam lætitiam memoratamque delectationem et exultationem nacturi sint. Quia vero ex his duobus, nimirum ex cantu et ex psalmodia, præstabilior cantus erat, atque inferior ipsi erat instrumenti pulsatio; jure quod præstantius erat Deo addixit, instrumenti vero actionem nomini ejus. Nam inquit, « cantate » Deo, et psalmum dicite nomini ejus. » Deo autem cantat,

[1] Matth. VIII, 29. — [2] Psalm. LXVII, 4. — [3] Ibid. 5.

cujus anima sana doctrina instituta est, et congruentia divinaque verba ex pura conscientia ipsi transmittit; psallit vero nomini ejus, qui corporeis motibus et sensibili actione talia exhibet, quæ spectatores ad nomen Dei gloria celebrandum inducant. Hæc igitur primo jubetur justorum chorus peragere; deinde vero eidem præcipitur ut opus aliis utile perficiat. Nam ut Deus ad hominum genus accedat, et cum terrigenis perambulet, præcipit ut viam facilem atque planam ipsi muniant, dicens: « Iter facite; » sive secundum Symmachum: « Sternite; » secundum Aquilam vero: « A surculis mundate, » id est, omne tortuosum auferte, et quod asperum est sternite, ut iter Dei ad homines planum facileque evadat. Idipsum sic Hesaïas declaravit: « Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis » vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Et » erunt tortuosa in viam rectam, et aspera in vias planas. » Et videbit omnis caro salutare Dei[1]. » Hic vero non prius iter facere jubet, quam edidicerint qui canendum oporteat Deo et psallendum nomini ejus. His institutos, postquam id reipsa præstiterint, iter deinde facere præcipit; id est, humanas animas præparare, purasque illas et ad ipsius Dei adventum paratas efficere. Quamobrem ait: « Iter facite ei » qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. » Hic porro Dominum nova voce secundum Hebraïcam lectionem expressit: ipsum quippe, « ia, » nuncupavit, quare Symmachus: « Per ia vocabulum ejus, » interpretatus est; Quinta vero editio: « In ia nomen ejus. » Per primam autem syllabam nomen Servatoris Jesu subindicavit. Et hic est Dominus cujus nomen per « ia, » vel in « ia » dicit esse: et ascendisse eum ad occasum docet, significatque ejus in carne transitum ad homines. Neque enim eum, qui in forma Dei erat, Deum Verbum nudum exhibens lucis instar, huma-

[1] Isai. XL, 3.

num genus illustravit; sed forma servi accepta, radiisque deitatis suæ contractis, et in corpore quasi demersus, cum ad occasum usque mortalis vitæ devenisset (quam vitam divinus Apostolus tenebras vocat dicens : « Adversus mundi » rectores tenebrarum harum [1] »); sive etiam cum ipsam mortem subiisset, ascendisse dicitur super occasum. Huic igitur Domino, qui ascendit super occasum, cujus nomen Jesu per « ia » significatur, iter facite. Hæc porro Apostolico choro Spiritus propheticus præcipit, et illud cum alacritate et fiducia magna ipsum peragere jubet. Quamobrem deinde infert : « Et exultate in conspectu ejus; » sive secundum Symmachum : « Et gloriamini in facie ejus [2]. » Aliam quoque prædicti Domini notitiam præbet dicens : «Patris orphano» rum et judicis viduarum. » Nisi enim pater orphanorum et vindex judexque viduarum effici dignatus esset, nulla ipsi ratio fuisset cum humilibus terræ. Et quia per humanitatis excessum dignatus est ascendere super occasum, et in tenebris orphanornm pater vocari, et viduarum patrocinio carentium, animarumque orbarum, judex et ultor effici; jure ad orphanos cœlestis Patris ignaros, et ad viduas animas sponso orbas viam apparari jubet. Alias quoque providentiæ rationem hæc sententia declaraverit, docens viduas et orphanos, orbos et patrocinio carentes in mundo relinqui, non sine ratione et sapientia Dei; sed ad ejus gloriam, ejusque divinæ providentiæ argumentum. Sæpe itaque orphani parentibus orbi, accuratius edocti et litteris instituti fuere, quam ii qui a parentibus educati sunt; itemque diuturnæ vitæ et annosi extiterunt : neque solum iis victui necessaria affuere; imo etiam præclari et illustres evasere viri. Parique modo mulieres in viduitatis infortunium lapsæ, alacriori, feliciori, ac religiosiori vita perfunctæ sunt, quam illæ quæ in conjugio vitam egerant. Deus quippe plus orphanis pros-

[1] Ephes. VI, 12. — [2] Psalm. LXVII, 6.

picit, quam patres filiis; et viduarum patronus vindexque est. Quare dictum est: « Patris orphanorum et judicis vi» duarum. » Pro illo autem: « Qui ascendit super occasum, » Symmachus: « Qui vehitur in inhabitata. » Inhabitatam porro vocat, alienigenarum et extranearum gentium regionem; quæ aliis in locis desertum nuncupari solet. Ac rursus pro illo « judicis viduarum, » Aquila, « judicantis viduas; » Symmachus, « ulciscentis viduas. » Apposite admodum patrem orphanorum, viduarum judicem vocat. Quia enim non omnes viduæ eodem vitæ instituto sunt, adjudicans ipse quænam se dignæ, quæ non dignæ sint, judex earum constituitur. Neque tamen pari modo orphanorum judex fuerit: æque enim illis ceu pater prospicit.

« Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit unius » moris in domo [1]. » Quia memoratum Dominum quasi deprimens humilem in locum deduxerat, dicens ascendisse super occasum, esseque patrem orphanorum et judicem viduarum; necessario ad ejus deitatem prædicandam vertitur, docens eum ad prædictum occasum per œconomiam ad breve tempus ascendisse. Domicilium quippe ejus et condigna ipsius habitatio non in occasu est; sed « in loco » sancto; » sive secundum Aquilam, « in habitaculo sancti» ficato suo; » aut secundum Symmachum, « in regia sancta » sua. Est enim ipsi locus condecens, et deitati ejus consentaneus; sed tamen humanus cum sit, a propria magnitudine descendit, orphanisque et viduis in occasu habitantibus sese attemperat. Quare alibi dicitur: « Quia ecce » Dominus Dominus egreditur et descendet de loco suo. » Cum autem inde descenderit, et ascenderit super occasum, quæ operetur videamus. « Inhabitare facit, *inquit*, » unius moris in domo. » Secundum Symmachum autem: « Dat inhabitandam Monachis (3) domum; » secundum Aqui-

[1] Psalm. LXVII, 7.

lam : « Sedere facit unigenitos domi ; » secundum Quintam editionem : « Inhabitare facit una Zona præcinctos domi. » Et illud erat primum ejus præclarum opus, quod maximum ejus facinus est in gratiam humani generis editum. Primus itaque ordo eorum qui in Christo proficiunt, est Monachorum. Sed rari sunt illi; quare secundum Aquilam unigeniti vocati sunt, similes facti unigenito filio Dei. Secundum LXX autem, unius, non diversi moris sunt, neque subinde morem variant, sed unum colunt qui ad virtutis cacumen advenit. Ipsos vero unius zonæ Quinta editio vocavit, utpote qui solitarii, et per seipsos præcincti sint. Tales autem sunt, quotquot monasticam castamque vitam agunt, quorum primi fuere Salvatoris nostri discipuli, quibus dictum est : « Nolite possidere aurum neque argentum in » zonis vestris, neque peram in viam, neque calceamenta, » neque virgam [1]. » Cum dicitur enim, non oportere possidere aurum neque argentum in zonis, ipsos zonis præcinctos indicat. Sic autem omnibus nobis Apostolus præcipit dicens : « State igitur præcincti lumbos vestros in veritate [2]. » Itemque qui pascha comedebant, lumbos præcinctos habere jubebantur. Id igitur primum opus habitantibus in occasu adventans exhibet is qui in vaticinio fertur. Nam ex memoratis orphanis et viduis allectum sibi præstantem illum et pretiosissimum unius moris ordinem, inhabitare facit in domo, scilicet in Ecclesia sua, dignosque eos habuit qui in ea manerent et habitarent. Postquam ipsos delegit, aliud opus præstat, in multorum utilitatem et emolumentum, « educens vinctos in fortitudine : » nam virtute sua eos qui pridem peccatorum vinculis constringebantur educit. Pro illo autem, « in fortitudine, » Symmachus « in dimissionem » interpretatus est dicens : « Educit vinctos in dimissionem. » Hæc porro intelligas ex prophetia Hesaïæ, quæ ex ipsius

[1] Matth. x, 9. — [2] Ephes. vi, 14.

Domini persona sic loquitur : « Ecce dedi te in testamentum » generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos cæcorum, ad educendum ex vinculis ligatos, et ex domo custodiæ sedentes in tenebris [1]. » Eos enim qui olim diabolicis vinculis constringebantur, diabolico multorum numinum errori deditos, solutis vinculis eduxit, concessa peccatorum remissione. Imo etiam eos qui a sæculo in morte colligati erant secum resuscitavit, cum acerba mortis vincula solvisset. Hoc autem fecit « in virtute ; » nam accepta hominis forma perque humanum corpus viriliter agens, vinctos superius memoratos ex vinculis eduxit. Hæc erant præclara Dei Verbi ad homines adventantis facinora, quibus deinde subjungitur : « Similiter eos qui exasperant, qui habitant » in sepulcris. » Quod Symmachus hoc pacto clarius et apertius explicavit : « Inobsequentes autem inhabitabunt » æstus siccitatem ; » Aquila vero : « Verumtamen assistentes » inhabitarunt lævem petram. » Ipse quippe volebat exacerbantes a vinculis eruere et liberare. At illi in hujusmodi inobsequentia perseverantes, Deumque ea in re exacerbantes et exasperantes, in sepulcris suis habitabunt, ita ut de illis dicatur : « Sine mortuos sepelire mortuos suos [2] ; » sive etiam « inhabitabunt æstus siccitatem ; » utpote qui ituri sint « in ignem æternum, paratum diabolo et angelis » ejus [3]. »

« Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum » pertransires in deserto. Diapsalma [4]. » Dei Verbum non modo in consummatione sæculorum ad homines advenisse, sed etiam ipsum fuisse quod per Moysem oracula fundebat, hic docetur his verbis : « Deus cum egredereris in conspectu » populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est, » etenim cœli distillaverunt [5]. » Tunc enim, inquit, cum

[1] Isai. XLIX, 6. — [2] Luc. IX, 60. — [3] Matth. XXV, 41. — [4] Ps. LXVII, 8. — [5] Ibid. 9.

educeres filios Israël ex terra Ægypti, fama rerum in Ægypto gestarum ad omnes pervagante, universa terra mota est. Sed tunc quidem terra mota est; sive fama, ut dictum est, omnium terrigenarum aures implente; sive etiam ipso terræ elemento de adventu Dei lætante. Quod item docet alius psalmus his verbis : « In exitu Israël de Ægypto, domus » Jacob de populo barbaro, montes exultaverunt ut arietes, » et colles sicut agni ovium [1]. » Terra itaque gaudens commovebatur; cœli autem distillaverunt : quid distillaverunt, nisi cibum inexpectatum in deserto degentibus delapsum, sive etiam divinos sermones et leges quæ animarum rationabilium cibi sunt ? Mota est autem terra, et cœli distillaverunt « a facie Dei Sinaï, » id est, in monte Sinaï oracula edentis. Hæc vero clarius interpretatus Symmachus est dicens : « Terra movebatur, cœlum vero distillavit a facie » Dei hujus Sinaï, et a facie Dei, Dei Israël. » Num forte cœlestes virtutes ceu nutrices quædam e mamma lac infantibus distillare facientes; sic et ipsæ alimentum ex se iis qui tunc infantes animo erant subministrarunt? Quare lex a Moyse edicta, pædagogus ab Apostolo vocata fuit [2].

« Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ, » et infirmata est; tu vero perfecisti eam [3]. » Tunc, inquit, « cum egredereris in conspectu populi tui, et cum pertrans» ires in deserto, terra mota est, et cœli distillaverunt. » In præsenti autem cum ascendisti super occasum, mirabilia alia perpetrasti. Nam hæreditati tuæ segregasti pluviam voluntariam. Hæreditas porro illius quænam erat post priorem illum populum, nisi Ecclesia gentium, ut ipse docet in secundo psalmo : « Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, » ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæ» reditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ [4]? » Nam filius Dei, cui Pater præcipit ut petat in hæreditatem,

[1] Psalm. CXIII, 1. — [2] Gal. III, 24. — [3] Psalm. LXVII, 10. — [4] Id. II, 7.

non Judæorum gentem, sed omnes gentes et terminos terræ, quisnam fuerit, nisi qui Ecclesiam ex gentibus constituit? Huic itaque hæreditati suæ segregavit pluviam voluntariam : quare de illo dictum est : « Descendet sicut pluvia » in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram [1]. » Pluvia autem voluntaria erat verbum Evangelicum, et prædicatio novi testamenti Ecclesiæ gentium tradita. E re adjicitur ad « pluviam » illud, « voluntariam : » nam per Moysem non voluntarium antiquis illis tradebatur verbum, quia non secundum ipsius sententiam lex dabatur. Quamobrem illos sic Salvator alloquitur : « Moyses ad duritiam cordis » vestri scripsit [2]. » At verbum Evangelicum secundum voluntatem et electionem Dei hæreditati ejus traditum est : quam infirmam tu, inquit, perfecisti; secundum Aquilam : « Laborantem, *inquit*, tu fundasti eam; » secundum Symmachum vero : « Quam elaborasti, *inquit*, et fundasti. » Neque multis opus sermonibus est ad declarandum quo pacto gentium Ecclesia pridem defessa, laboribusque erroris idolorum confecta esset, ac supra modum infirma, ut nulla ipsi virtus superesset. Sed ipsam Servator susceptam perfecit, inque firma et immota petra fidei suæ fundavit : quod se facturum pollicitus erat dicens : « Supra petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt » adversus eam [3]. » Postquam vero fundavit et perfecit, animalia sua habitare fecit in ea. Animalia vero Dei quæ dixeris esse, nisi animas vita quæ apud ipsum est instructas et donatas? Et hæc, inquit, omnia per dulcedinem et humanitatem tuam, sive per « bonitatem tuam [4] » secundum reliquos interpretes, « pauperi parasti. » Pauperem hic mystice vocat hominem Salvatoris nostri secundum carnem, qui « cum » dives esset, egenus propter nos factus est, ut nos ejus

[1] Psalm. LXXI, 6. — [2] Marc. X, 5. — [3] Matth. XVI, 18. — [4] Psalm. LXVII, 11.

» inopia divites essemus [1]. » Suam vero ipse inopiam his verbis declaravit : « Discite a me quia mitis sum et humilis » corde [2]. » Huic igitur pauperi Deus et pater ejus humanitate ac dulcedine sua prædicta omnia præparavit; videlicet pluviam voluntariam, præfatam hæreditatem et memorata animalia. Quamobrem post hæc omnia infertur : « Parasti in » dulcedine tua pauperi. Dominus dabit verbum evange- » lizantibus virtute multa. » Hæc sunt præclara Domini opera, qui ascendit super occasum. Quoniam vero ea omnibus declarari oportuit, id etiam ipse Dominus post reliqua omnia efficit. Quomodo et qua ratione? Hominibus quidem qui nec proprium verbum nec propriam sapientiam habent, sed qui omnino rudes et ineruditi sunt, ipse verbum suppeditabit plenum inenarrabili virtute. Ipsi vero roborati et tradito sibi verbo diserti, præcones bonorum totius mundi constituentur, ut memorata hominibus omnibus annuntient. Quare consequenter post præclara illa Domini opera adjicitur illud : « Dominus dabit verbum evangelizantibus » virtute multa [3]. » Necessarium vero fuit id nos cognoscere, quia superius quidam jussi sunt canere et psallere Deo, iterque facere ei qui ascendit super occasum : idque declarat dicens : « Dominus dabit verbum evangelizantibus vir- » tute multa. » His enim evangelizantibus, qui suo ad homines transitui viam parabunt, ipse qui annuntiandus ab ipsis est, dabit verbum divinum. Nam multi erant ejusdem verbi capaces cum virtute multa : « magnumque ipsis erat hujusmodi verbum, quod ad Evangelii ministerium sufficeret. Ipse namque Dominus perfectum erat Dei Verbum. Ii vero qui Verbum acceperunt brevi quodam virtutis ejus afflatu dignati, virtute cum multa prædicantes, universum orbem Evangelio repleverunt : quod ipse iisdem pollicitus his verbis erat : « Vos autem accipietis virtutem supervenientis Spi-

[1] 2 Cor. VIII, 9. — [2] Matth. XI, 29. — [3] Psalm. LXVII, 12.

» ritus sancti in vos. » Secundum Symmachum autem : « Do-» minus, *inquit*, dedit verba evangelizanti exercitui multo[1]. » Ingens autem erat Salvatoris nostri exercitus, eorum scilicet quibus verba illa data et annuntiata fuerant; primo quidem Apostolorum duodecim; secundo discipulorum septuaginta; præter hæc vero aliorum quingentorum, quibus simul post resurrectionem apparuit, ut divinus Apostolus testificatur his verbis : « Deinde visus est plus quam » quingentis fratribus simul : ex quibus multi manent usque » adhuc, quidam autem dormierunt[2] : » postea subjungit : « Deinde visus est Apostolis omnibus. » Et erant sane cum illis duodecim, cum illis septuaginta, et cum illis quingentis, alii bene multi Evangelii præcones, Apostolicis temporibus, et post illos alii, qui per totum orbem in Ecclesiis Evangelium ejus prædicarunt, quibus rex virtutum Dilecti, virtutem suppeditabat[3]. Aliæ item præter illas erant Dilecti virtutes, cœlestes nimirum exercitus, Angeli, Archangeli et divini Spiritus. Hæ virtutes Dilecti erant. Quare Dominus virtutum vocatur. Dilectus autem Dei quis fuerit, nisi unigenitus Filius Dei, cui hæc paterna vox testificabatur : « Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui[4]? » Hic itaque rex virtutum Dilecti, quemadmodum cœlestibus virtutibus beneficia sua subministrabat; sic et evangelizantibus in terra verbum dat Evangelicum cum virtute multa. Ii vero ipsi, qui in terra degebant, exercitus et virtutes ejus erant. Quare secundum Symmachum dicitur : « Reges » exercituum dilecti sunt, » sive dilecti evaserunt. His vero ipsis altera gratia collata est; id erat, ut dividerent spolia in speciem domus. Species quidem domus fuerint ornati et decori illi in Ecclesia Dei ordines; quorum se cupidum quispiam fatetur dicens : « Domine dilexi decorem domus tuæ,

[1] Act. I, 8. — [2] I Cor. XV, 6. — [3] Psalm. LXVII, 13. — [4] Matth. XVII, 5.

» et locum habitationis gloriæ tuæ [1]; » ac rursum : « Unam » petii a Domino : hanc requiram, ut inhabitem in domo » Domini omnibus diebus vitæ meæ; ut videam voluptatem » Domini et visitem templum ejus [2]. »

Sancta sanctorum itaque voluptas ac species domus Dei fuerint. Hi porro sunt Ecclesiæ Dei ordines, temperantia, castitate, justitia et cæteris virtutibus fulgentes. Ad talem ergo speciem spolia dividere rex virtutum militibus suis concessit. Versis enim et fugatis inimicis, occultis videlicet et invisibilibus virtutibus, de quibus superius dicebatur, « Exurgat Deus et dissipentur inimici ejus, fugiant omnes » qui oderunt eum a facie ejus; » victoris regis milites spolia eorum inter se distribuerunt. Spolia autem nos eramus, totumque hominum genus, olim adversariis virtutibus subditum. Quibus repulsis Salvatoris nostri discipuli, Apostoli et Evangelistæ, et reliquus ejus exercitus animas, quæ olim raptæ fuerant, quasi in potestatem et ditionem suam redactas, inter se distribuerunt. Paulus siquidem ab Jerusalem et vicinis locis usque ad Illyricum, gentium spolia sortitus est: Petrus item aliarum, gentium Joannes pariter aliarum, ex reliquis Apostolis singuli aliarum similiter gentium spolia obtinuere. Ex quibus spoliis excellentiora donaria ad speciem domus Dei segregarunt. Quamobrem dictum est: « Et speciei » domus dividere spolia. Si dormiatis inter medios cleros » pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora ejus in pallore » auri [3]. » Postquam Evangelizantium virtute multa, domusque ac speciei ejus, necnon spoliorum quæ in ipsa erant, queis Ecclesia Dei, et ii qui in ipsa conspicui fuere subindicabantur, mentio facta est, consequenter in iis quæ jam tractamus divinitus inspiratas lectiones commemorat, nos ita compellans : « Si dormiatis inter medios cleros. » Cleri autem sive sortes Ecclesiæ, sunt vetus et novum Testamen-

[1] Psalm. xxv, 8. — [2] Id. xxvi, 4. — [3] Id. lxvii, 14.

tum Dei : docetque, eos qui in medio eorum versantur pennas columbæ deargentatas inventuros esse; cujus columbæ posteriora dicit esse in pallore auri. Nam cum Spiritus sanctus columba esse intelligatur, quæ verba in veteri et novo Testamento leguntur, secundum nudam et obviam lectionem, quasi sub alis occulta sunt, alis inquam deauratis : quia eloquia Domini argentum sunt igne examinatum, probatum terræ. Sensa autem in profundo abscondita, quæ memoratæ columbæ, nimirum Spiritus sancti, posterioribus comparanda, in pallore dicuntur esse : quia sententia et purissima mens sub dictione abscondita auri instar effulget. Hisque rursum nos compellat omnes, qui in domo Dei congregati sumus, quos spolia superius nuncupavit. Pro illo autem, « Si dormiatis, » Symmachus sic habet, « Si recideritis » inter cleros. » Nam dormire nunc requiescere significat. Iis igitur qui sacrorum verborum exercitationi vacant, hortatorio modo promittitur divinarum Scripturarum utilitas : nam sacrarum lectionum dictio purgata est instar argenti igne examinati, secundum hanc sententiam : « Eloquia Do- » mini igne examinata[1]; » ac rursum : « Eloquia Domini elo- » quia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, » purgatum septuplum[2] : » Sententia vero spiritualis præstans et magni pretii esse, cum dicitur, « In pallore auri, » declaratur. « Dum discernit cœlestis reges super eam nive » dealbabuntur in Selmon[3]. » Pro illo, « Dum discernit cœ- » lestis, » et c. sic interpretatur Symmachus : « Quando dis- » pensavit potens regnare illam, quasi nive dealbata erat. » Selmon mons Dei, mons pinguis, mons altissimus mons » pinguis : quare curiose investigantur montes excelsi. Mons » in quo desideraverit Deus habitare, et Dominus habitabit » in finem[4]. » His autem docemur, cum cœlestis ille, sive cœlestium incolarum Deus, prædictam columbam regibus

[1] Psalm. XVII, 31. — [2] Id. XI, 7. — [3] Id. LXVII, 15. — [4] Ibid. 16.

terræ donavit, id est, iis qui terra regni ejus consortes fuerunt (hi porro erant prophetæ, justi, et pii viri, ac Discipuli et Apostoli Salvatoris nostri, quibus Spiritum Sanctum cœlestis ille Deus distribuit); tunc eos qui divini Spiritus donis ornati fuerant, instar nivis candidos clarosque fuisse. Quare dictum est: « Ut quid suspicamini montes coagulatos[1]? » Objurgantur scilicet qui aliquid simile existere arbitrantur: addit vero qua de causa non oporteat quidvis aliud cum ipso conferre dicens: « Mons in quo beneplacitum est » Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem. » Nam ille solus mons est in quo Deus habitare cooptavit, et in quo Pater domicilium habet in sæcula infinita; quare non decet alium cum illo conferre. Nam etsi de aliis dictum fuit illud: « Inhabitabo in illis et inambulabo, et ero illorum » Deus, et ipsi erunt mihi populus[2]; » at non perinde in ipsis habitabat et ambulabat, atque in monte suo: etenim Pater in Filio, et Filius in Patre, « et in ipso complacuit omnem » plenitudinem divinitatis inhabitare[3]: » neque enim modo habitavit in illo, modo recessit ab eo; sed in infinitum ac semper Pater in Filio inhabitat[4]. Ipse autem est pax nostra secundum Apostolum. Quare Selmon vocatur, id est, Pax; et locus Dei pax dicitur, secundum illud, « In pace sancta » locus ejus[5]. »

« Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, » Dominus in eis, in Sinaï, in sancto[6]. » Post primam traditam de Spiritu Sancto doctrinam per columbæ similitudinem; deindeque de Filio per figuram montis Dei; ad inferiores demum potestates descendit, declarans, etiamsi mons ille memoratus hujusmodi sit, ut in ipso inhabitaret omnis plenitudo paternæ divinitatis; non esse tamen solam Patris possessionem; sed ipsum alias habere adminis-

[1] Psalm. LXVII, 17. — [2] 2 Cor. VI, 16. — [3] Colos. I, 19. — [4] Ephes. II, 14. — [5] Psalm. LXXV, 3. — [6] Id. LXVII, 18.

tras et subditas virtutes, quas, licet infinito numero sint, atque virtute præstantes, sub uno jugo colligans omnium rex ille Deus currui adjunxit suo, aurigante unigenito Verbo suo. Harum vero multitudinem in divina sua visione declarat Daniel dicens : « Decies millies dena millia ministrabant ei, » et millia millium astabant in conspectu ejus [1]. » Cui accinit hic locus : « Currus Dei multiplex millia lætantium. Pro quo Symmachus sic interpretatur, « Vectura Dei denorum » millium, millia sonantium. » Quid illud, « sonantium, » nisi voces laudibus divinisque sermonibus plenas emittentium? qualia Seraphim apud Hesaïam clamare ac dicere scriptum est : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Saba- » oth, plena est omnis terra gloria ejus[2]. » Inter hæc millia et dena millia, quæ Dei currui juncta sunt, medius versatur ipse Dominus, quasi aurigans ac Spiritui præparans ipsas. Quamobrem subjungitur : « Dominus in eis. » Qui sit Dominus subinde declarat his verbis : « In Sinaï, in sancto. » Nam ipse, inquit, Dominus est qui in monte sancto Sinaï visus est; erat autem ille Dei Verbum, visus scilicet iis qui sub curru Dei juncta erant. Quare Hebraïca lectio, non tetragrammo, sive voce quatuor litterarum utitur, sed elementa communia Dominum memorans usurpat in illo, « Dominus in eis. » Ut enim eum alium esse declararet ab eo, qui superius per nomen quatuor litterarum indicabatur, Deo, cum « currus Dei » diceretur, elementis apud Hebræos ineffabilibus usus est; nunc vero communioribus characteribus, quibus indicatur dominus quilibet apud homines. Locum item accurate indicat, « in Sinaï, » ut significaret Dominum in terra visum. Deinde consequenter admodum infert : « Ascendisti in altum, cepisti » captivitatem, accepisti dona in hominibus[3]. » Descensum porro ejus subindicat cum ait, *ascendisti* : neque enim ascen-

[1] Dan. VII, 10. — [2] Isai. VI, 3. — [3] Psalm. LXVII, 19.

surus erat, nisi prius descendisset. « Nam qui descendit, » ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret » omnia[1]. » Quid autem fecit cum ascendisset? Captivam duxit captivitatem, et accepit dona in hominibus. Quam vero captivitatem captivam duxit, nisi prædicta spolia, quæ milites sui diviserant? Sed etiam largiente Patre suo accepit dona in hominibus, secundum promissionem ad ipsum factam his verbis : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæ» reditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ[2]. » Acceptis a Patre hujusmodi donis *in hominibus*, suam constituit Ecclesiam. His subjicitur : « Etenim non credentes » inhabitare[3] : » quod clarius interpretatus Symmachus est, « Adhuc et in non credentibus inhabitare. » Nam et illud, inquit, a Patre accepit, ut inhabitaret in eis qui olim non crediderant, et pietati in Deum contradixerant. Nam hanc quoque potestatem accepit, ut in medio non credentium inhabitaret, atque ex ipsis non credentibus dona acciperet. Postquam autem tot præcepta post prophetiam data sunt, deinceps Spiritus sanctus, quasi præclaris mirabilibusque gestis operibus tot bonorum largitori benedicit his verbis : « Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus quoti» die[4]. » Non ultra enim, inquit, homines, malignos spiritus errore ducti colunt, sed singulis diebus et horis prædictum Dominum benedicunt. Ipse vero Dominus « prosperum iter » faciet nobis, cum ipse sit « Deus salutarium nostrorum. » Hæc vero ex persona chori Apostolorum Spiritus sanctus loquitur, ut ab initio sermonis declaravimus. Quoniam igitur prosperum iter a Deo illi precabantur, ut eum adirent, uti jam antea dictum est, necessario dicunt : « Benedictus » Dominus quotidie, prosperum iter faciet nobis Deus » salutarium nostrorum. » Pro illo autem, *salutarium nostrorum*, Symmachus *salvatoris nostri* interpretatus est;

[1] Ephes. IV, 10. — [2] Psalm. II, 8. — [3] Id. LXVII, 20. — [4] Ibid. 21.

pro quo rursum Hebraicum exemplar, Salvatoris nostri Jesu nomen commemoravit. « Deus noster, Deus salvos » faciendi, et Domini Domini exitus mortis[1]. » Hæc rursum ex persona Apostolorum prophetice dicta sunt. Quia enim de Deo prius locuti sunt, consequenter in præsenti dicunt : « Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini » Domini exitus mortis; » sive secundum Symmachum : « Deus nobis, Deus in salutem, et Domini dominatoris exi» tus in mortem. » Nam cum hic solus Deus sit, is sane exitus invenit queis a morte evaderet. Quandoquidem omnis homo ad ingressum quidem mortis pervenit, nondum tamen ab eo exire potuit. Dominus autem hic memoratus, qui jam communibus elementis in Hebraico libro scribitur, cum exitus a morte aperuerit, Deus saluti cognominis effectus est. Quamobrem dicitur : « Deus noster, Deus salvos » faciendi. » Quare hic ipse Jobo vaticinans dicebat : « Ve» nisti autem in fontem maris, et in vestigiis abyssi ambu» lasti. Aperiuntur autem tibi timore portæ inferi. Ostiarii » vero inferni videntes te conterriti sunt[2]. » Diserte in illis quoque descensum ejus in mortem, et exitum inde declarans, quemadmodum et in præsentibus, postea vero consequenter inimicorum suorum contritionem docet his verbis : « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum » suorum[3]. » Hæc porro intelliges, si vocem alio in psalmo positam huic compares, nempe : « Tu confirmasti virtute » tua mare, tu contrivisti capita draconum in aqua. Tu » confregisti caput draconis. » His enim inimici Dei declarantur, de quibus hic dictum est : « Verumtamen Deus con» fringet capita inimicorum suorum. » Erant autem illi dra» cones in mari et in humida substantia nantes, » videlicet adversariæ potestates Dei inimicæ, in salsis et volubilibus vitæ fluctibus volutatæ. Quare in Job quoque dicebatur :

[1] Psalm. LXVII, 12. — [2] Job. XXXVIII, 16. — [3] Psalm. LXVII, 22.

« Venisti autem in fontem maris, et in vestigiis abyssi am-
» bulasti. Aperiuntur autem tibi timore portæ inferi. Ostia-
» rii vero inferni videntes te conterriti sunt[1]. » Contritis namque draconum capitibus ostiarii inferni conterriti sunt : quare timore correpti portas mortis capita inimicorum suorum confringenti aperiebant. Hi vero inimici Domini universum hominum genus conculcabant. Quapropter inferius dicitur : « Verticem capilli perambulantium in delictis suis. » Horum, inquit, Deus capita confringet, perambulantium, ait, et calcantium capita hominum. Pro illo namque, « ver-
» ticem capilli, » Symmachus, « verticem capillatum » vertit. Vertex autem capillatus, ipsum hominum caput significat. Horum itaque sibi inimicorum, qui prius hominum capita terebant pedibusque suis calcabant, capita confringet Deus, qui exitus mortis effecit. Pro illo autem, « In delictis
» suis, » Symmachus, « In delictis ejus » interpretatus est dicens : « Verticem capillatum revolutum in delictis ejus. » Neque enim alio modo poterant inimici Dei verticem capillatum, id est hominum capita conculcare, nisi propriis delictis ac peccatis depressi fuissent. Quare iis qui tales non erant dicebat Servator : « Vestri autem capilli capitis om-
» nes numerati sunt[2]. » Nam discipulorum capilli singuli nobilioris corporis partis, ut necessarii et ad ornatum totius conferentes, enumeratione et custodia divina digni fuere; ut ne raderentur novacula inimicorum, qui perambulant et conculcant omnem verticem capillatum revolutum in delictis ejus.

« Dixit Dominus, Ex Basan convertam, convertam in pro-
» fundum maris[3]. » Hic rursum *Dominus*, non illa quatuor litterarum voce apud Hebræos exprimitur, sed communioribus elementis. Jamque tertio hunc præsens scriptura nominavit, secundumque Dominum (4), ut quispiam dixerit, induxit.

[1] Psalm. LXVII, 22. [2] Matth. X, 30. — [3] Psalm. LXVII, 23.

Siquidem in psalmo qui sic habet : « Dixit Dominus Domino » meo, Sede a dextris meis[1], » primus per ineffabilia apud Hebræos quatuor elementa scribitur ; secundus autem, quem sui Dominum Propheta declarat dicens, « Domino » meo, » aliis elementis exprimitur, queis cujusvis servi dominus significatur. Sic ergo nunc quoque jam tertio ille Dominus, qui usque ad infernum descendit, exitusque mortis paravit, vulgaribus et consuetis apud Hebræos elementis exprimitur. Quare Symmachus δεσπότην, sive *dominatorem* interpretatus est. Hic ergo Dominus, videlicet Dei Verbum, ait, « Ex Basan convertam ; » ac rursum, « Convertam ex profundo maris. » Pro illo autem, *convertam*, ac secundo, *convertam*, Symmachus sic interpretatur, « Dixit » Dominus, Ex Basan revertar, et reverti faciam ex pro» fundo maris. » Viden' quæ opera ediderit Dominus cum descendisset in profundum maris ? Confregit capita draconum in aqua, necnon capillos inimicorum suorum, qui « verticem capillatum in delictis » conculcabant; reverti fecit ex Basan et ex profundo maris animas istic olim demersas. Basan autem explicatur ignominia, in quam delapsus est Dominus per memorata elementa indicatus, qui ignominiam contempsit pro salute eorum qui istic in captivitate detenti erant. Quamobrem dicitur : « Dixit Dominus, Ex » Basan convertam, convertam ex profundo maris : » deinde adjicitur : « Ut intingatur pes tuus in sanguine. » Pro quo Symmachus interpretatur. « Ut confringatur pes tuus cum » sanguine, et lambat lingua canum tuorum ab unoquoque » inimicorum tuorum. » Nam cum inimicos suos contereret, et capita eorum confringeret, pedem suum sanguine ex capite inimici sui fluente replebat. Quare in Hesaïa dicitur, « Quis est hic qui venit ex Edom, rubor vestimentorum ex » Bosor[2] ? » ac deinde : « Quare rubra vestimenta tua, et in-

[1] Psalm. CIX, I. — [2] Isai. LXIII, I.

» dumenta tua sicut calcati torcularis, plenus conculcata ?» Postea rogantibus ita respondet : « Calcavi ipsos in furore » meo. » Hic item post calcata draconum capita, dicitur : « Ut » confringatur pes tuus cum sanguine, » vel, « Ut intingatur » pes tuus in sanguine, et lingua canum tuorum ex inimicis » ab ipso. » Pro quo clarius Symmachus interpretatus est dicens, « Et lambat lingua canum tuorum, ab unoquoque » inimicorum tuorum. » Canes porro Domini sanguinem inimicorum ejus lambentes quos esse dixeris, nisi gregis ipsius custodes pervigiles qui Ecclesiam ejus tuentur; sive ultrices quasdam virtutes, quæ conterendis inimicis ejus incumbunt, quæque perniciem eorum quodammodo degustare satagunt ?

« Visi sunt ingressus tui, Deus, ingressus Dei mei, regis » mei, qui est in sancto[1]. » Hæc consequenter præcedentibus adjiciuntur. Quia enim quæ in vaticinio feruntur, antequam essent prævidebantur a sanctis Dei Prophetis, ideo dicitur : « Visi sunt ingressus tui, Deus. » Qui ingressus, nisi primum descensus ejus in Sinaï, ac rursum ascensus in altum, iterumque descensus in Basan ac regressus in altum, et rursus demissio ejus usque ad mortem, et exitus illius ex ea, ac præter hæc omnia reditus ex profundo maris ? Hi omnes ingressus erant memorati Domini, qui antequam existerent a prophetis Dei visi sunt : quare propheticis in scriptis consignati sunt. Jure ergo dictum est : « Visi » sunt ingressus tui, Deus. » Deindeque rem confirmat indicans cujusnam Dei ingressus visi fuerint; nam adjicit : « In» gressus Dei mei, regis mei. » Non simpliciter Dei, aut regis, sed *Dei mei*. Hoc porro simile fuerit illi, « Dixit Dominus Do» mino meo[2] : » primus quippe universorum Deus fuerit; secundus vero Dominus, qui audit, « Sede a dextris meis, » meus Dominus est : quare, « Dixit Dominus Domino meo. » Hic igitur illum secundo loco positum ipse Propheta signi-

[1] Psalm. LXVII, 25. — [2] Id. CIX, 1

ficans dicit : « Ingressus Dei mei, regis mei, qui est in » sancto. » Nam cum ingressus videri dico, ne quis existimet universorum Dei illos esse; sed Dei mei regis mei ingressus sunt. Verum quia « prævenerunt principes conjuncti » psallentibus, in medio juvencularum tympanistriarum[1]. » Hi enim ipsi principes qui prævenerunt, sive qui canunt, et in Spiritu sancto futura prænuntiant, præviderunt ingressus Dei mei regis mei. Illi vero, Prophetæ nempe, Apostolos qui post venere præverterunt. Etenim cum duo chori Salvatoris nostri theologiam hominibus tradiderint, qui primus prodiit, propheticus chorus erat; qui vero secundus accessit, Apostolorum et discipulorum Christi chorus extitit. Cæterum visi sunt ingressus memorati Dei; sive Apostolis quidem visi sunt, qui quæ olim ex præscientia prænuntiata fuerant ipsis oculis conspexerunt. Hi itaque oculati ingressus Dei testes fuere : ipsos tamen prævenerunt principes quidam conjuncti psallentibus : queis significantur cum ipse David, tum ii qui una cum eo tunc duces populi erant. Hi conjuncti psallentibus prævenerunt in medio juvencularum tympanistriarum. Tales certe erant Judaicæ synagogæ, imperfectæ scilicet et adhuc juvenculæ, nulla alia scientia præditæ, quam ut tympanis sive corporeis instrumentis uterentur, ex mortuorum animalium pelle confectis. Quare tympanistriæ dicuntur, quod nihil aliud nossent, quam corporea legis præcepta.

« In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israël[2]. » De iis locutus qui Dei jam memorati ingressus præviderant, post illos primos consequenter alios compellat dicens : « In » ecclesiis benedicite Deo. » Quia vero hi a principibus illis qui prævenerunt diversi erant; jure cœtus illorum ecclesias vocat, queis prophetia nec obscure Servatoris nostri Ecclesias commemorat. Jubentur porro hi secundi, non in me-

[1] Psalm. LXVII, 26. — [2] Ibid. 27.

dio juvencularum typanistriarum, sed in Ecclesiis benedicere Deo. Quis sit Deus ille mox indicat dicens, «Domino.» Unde vero id hauserint, quod oporteat Ecclesiis Domini theologiam tradere, necessario explicat his verbis: «Domino »de fontibus Israël,» vulgaribusque iterum characteribus hic Dominus exprimitur. Fontes vero Israël, propheticæ Scripturæ sunt atque lex Moysis. Ex quibus quasi ex fontibus, per hausta de Salvatore nostro testimonia, secundi illi in Ecclesiis benedicere ipsi jubentur. Deinde subjungit: «Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu[1].» Pro illo autem, «ibi,» Symmachus ait: «Ubi Benjamin mini»mus;» Aquila vero similiter, «Ibi Benjamin brevis, impe»rans ipsis.» Benjamin vero junior, minimus aut brevissimus, Paulus erat divinus Apostolus, ex tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, quemadmodum ipse docet his verbis: «Circumcisio octavo die, ex genere Israël, de tribu Ben»jamin, Hebræus ex Hebræis[2].» Junior vero dicitur, sive minimus aut brevis, quia id ipse declarat dicens: «Novis»simo autem omnium quasi abortivo visus est et mihi[3].» Pro illo autem: «In mentis excessu,» Aquila, «Imperans »ipsis;» Theodotio autem: «Præceptor eorum;» Quinta editio, «instituentem,» aut «docentem,» interpretati sunt. Nec multis verbis opus ad comprobandum, S. Apostolum, qui Benjamin vocatur, Ecclesiis imperare, earumque præceptorem esse. Non solus itaque Benjamin ibi erat, videlicet in Ecclesiis Dei; sed etiam «principes Juda duces eorum, »principes Zabulon, principes Nephthali.» His porro in dicantur reliqui Apostoli, quorum alii ex tribu Juda, alii ex tribu Zabulon, alii ex tribu Nephthali erant. Quare horum terram memorat Spiritus sanctus per Hesaïam prophetam dicens: «Terra Zabulon et terra Nephthalim viam »maris, trans Jordanem, Galilæa gentium[4]. Ipse quoque

[1] Psalm. LXVII, 28. [2] Philip. III, 5. — [3] I Cor. XV, 8. — [4] Isai. IX, I.

Servator transiens juxta mare Galilææ, isthinc suos discipulos vocavit. Aperte itaque docet Ecclesiis imperare primo Paulum, brevissimum et minimum, ac juniorem cæteris Apostolis, in mentis excessu aliquando positum, quando persequebatur Ecclesiam Dei, eamque vastabat, sive quando in revelatione Salvatorem vidit; vel quando raptus est in paradisum usque ad tertium cœlum. Post Paulum vero, cæteros Apostolos «ibi,» scilicet in ipsa Ecclesia ornate versaturos vaticinatur, principesque fore nostros ex tribu Juda, ac principes Zabulon, principes Nephthali. Si quis vero per otium accurate perquisierit, cujusque Apostoli tribum reperiet: nam cuivis quærenti datur a Servatore inveniendi promissio [1].

« Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus quod ope» ratus es in nobis [2]. » Hæc præcedentibus connectuntur. Quia enim prophetice præcipitur Apostolis in ecclesiis benedicere Domino; idque præstare non aliis sermonibus exorsos; sed ex fontibus Israel; consequenter pro iis orationem Spiritus propheticus effundit dicens: « Manda Deus virtuti tuæ,» ac si apertius diceret, Festinet virtus tua, illisque viris cooperetur; sed vel sero tandem virtute tua quæ prophetice dicta sunt opere compleantur: et hoc ipsum quod operatus es in nobis postquam futurum esse voluntate tua definieras, confirma; ut potestate tua res ipsa perficiatur. Quid autem aliud illud erat, quam id quod sequitur: « Ad templum tuum » in Jerusalem tibi offerent reges munera?» Hoc enim ipsum quod nobis promisisti confirma, ut eveniat. Reges autem regna terræ significat, qua ratione universæ gentes indicantur. Templum autem in Jerusalem, quo deferent reges munera, non aliud fuerit quam regnum cœlorum. Novimus siquidem Jerusalem cœlestem quam indicavit quispiam his verbis: « Ea vero quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ

[1] Matth. VII, 7. — [2] Psalm. LXVII, 29.

» est mater nostra[1]. » Et : « Accessistis ad Sion montem et » civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem[2]. » Quod igitur in illa cœlesti Dei civitate præstantius, sublimius et melius habetur, templum Dei est. In hoc templo tuo, inquit, tibi offerent reges munera : qui scilicet aliam illam civitatem cœlestem incolunt, vere reges, quia regno cœlorum dignati sunt; ideoque una cum Domino suo regnant. « Nam si » commortui sumus, et convivemus, etsi sustinemus Deum » et conregnabimus[3]. » Hi itaque reges, utpote qui sub magno sacerdotum principe unigenito Dei ministerium obeant, et sacerdotes sint, munera et ipsi in templum ejus cœleste afferent, una cum magno sacerdotum principe introeuntes. Ut autem hoc fiat et opere compleatur, necessario sic precatus est : « Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus » quod operatus es in nobis. Increpa feras arundinis. » Quemadmodum precatus fuerat, ut prædictos homines adjuvaret dicens : « Manda Deus virtuti tuæ, » et, « confirma hoc » Deus quod operatus es in nobis; » sic modo precatur, ut obices de medio tollantur, et sine impedimento sermo percurrat. Præscientia quippe noverat eas quæ adversus prædicationem Evangelicam excitandæ erant persecutiones, spiritualesque feras, a quibus eripi rogabat ille qui hæc loquebatur : « Ne tradas bestiis animas confitentes tibi[4]. » Quæ sint illæ feræ arundinis intelligas, si a Job ediscas quid dictum de diabolo sit : « Sub omnis generis arboribus dor» mit, juxta papyrum, calamum et caricem[5]. » Non juxta ficum, vitem, oleam aut palmam, aut quid iis simile; sed juxta papyrum, calamum et caricem quiescere ipsum ait, infirmas, frigidas nullumque fructum bonum proferentes animas his subindicans; juxta illas quippe draco quiescebat. Truces autem illæ feræ arundinis, sunt adversariæ potesta-

[1] Galat. IV, 26. — [2] Hebr. XII, 22. — [3] 2 Tim. II, 12. — [4] Ps. LXXIII, 19. — [5] Job. XL, 16.

tes, maligni dæmones, et venenosi reptilesque spiritus, quos ut increpet Deus, Spiritus Sanctus rogat hisce verbis: « Increpa feras arundinis. » Et congregationem taurorum; sive secundum Symmachum, « cœtum prægrandium; » vaccas item populorum increpari postulat: vaccæ autem populorum et tauri, sunt ii inter Judæos qui verbi persecutores sunt. His aliud opus subjungitur, « ut excludantur ii qui » probati sunt argento; » quod liquidius explicat Symmachus dicens: « Qui calcibus pellunt eos qui probati sunt » quasi probatione argenti. » Hi namque tauri, et memoratæ vaccæ, a feris arundinis agitatæ, nullum lapidem non movent, ut sancti Dei a spe sibi proposita deturbentur. Sancti vero Dei sunt qui probati sunt argento. Quemadmodum enim « eloquia Domini casta, argentum igne examinatum [1]; » sic et homines Dei probati sunt ut argentum; quare dicunt: « Probasti nos Deus, igne nos examinasti sicut examinatur » argentum [2]. » Igitur feræ arundinis, congregatio taurorum, et vaccæ populorum, eos qui probati sunt argento a proposita sibi spe excludere satagunt. Sive secundum Symmachum: « Calcibus pellunt eos qui probati sunt quasi proba» tione argenti. » Ut ne itaque illi supradicti sanctis Dei impedimento sint, necessario dictum est: « Increpa feras » arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum. » Alia item ratione tauros intelligas Judæorum principes: vaccas autem eorum synagogas iis subditas, et populos qui tempore passionis Servatoris nostri insurrexerunt. Cui sententiæ astipulatur vox illa ex ipsius Salvatoris persona in psalmo XXI posita: « Quoniam circumdederunt me vituli » multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt in me os » suum [3]. » Queis subindicabat principes Judaici populi, necnon multitudinem ipsis subditam quæ adversum se insurrexit.

[1] Psalm. XI, 7. — [2] Id. LXV, 10. — [3] Id. XXI, 13.

« Dissipa gentes quæ bella volunt. » Quæ superius feruntur, de adversariis potestatibus et de principibus Judæorum enarrata sunt : hæc vero de inimicis Ecclesiæ ex reliquarum gentium numero. Prospiciens namque Spiritus sanctus eos ex gentibus qui in incredulitate perseveraturi erant, adversus fideles bella et persecutiones moturos esse contra ecclesiam Dei, necessario hac de re sic precatur : « Dissipa » gentes quæ bella volunt. » His namque dissipatis, gratia Evangelica locum habebit. Jam futurum erat ut gratia operaretur, ab iis prioribus orsa qui supra modum idololatræ erant : Ægyptii autem illi erant omnium gentium ac populorum superstitiosissimi. Quare postea subjungit : « Venient » legati ex Ægypto. » Secundum Aquilam vero, « Ferent fes» tinanter ex Ægypto ; » secundum Symmachum, « Veniant » efferentes ex Ægypto. » Totumque idololatrarum genus, per eos qui ex Ægypto venturi, et ad Dei notitiam transituri sunt, indicatur ; per id vero quod mox additur, « Æthiopia porriget manum suam Deo, » extrema orbis significantur. Declaratur porro ex universis gentibus ab oriente sole usque ad occidentem accessuros esse, ut alibi dicitur : « Reminiscentur et convertentur ad Dominum uni» versi fines terræ : et adorabunt in conspectu ejus universæ » familiæ gentium[1]. » Secundum Aquilam, « Æthiops accur» rere faciet manum suam Deo ; » secundum Symmachum, » Æthiopia festinet dare manum Deo. » Ex historia porro licet eam rem impletam dicere in Æthiope, cujus mentionem habent acta Apostolorum. Ipse namque cæteras gentes fere prævenit, Salvatoris cognitione ante omnes dignatus. Quomodo autem legati venerint ex Ægypto, rursum enarrant acta Apostolorum, ubi dicitur, in die Pentecostes Spiritum sanctum replevisse domum, ubi erant Apostoli, sedisseque supra omnes qui aderant. In quibus erant Par-

[1] Psalm. XXI, 28.

thi, Medi, Elamitæ, et qui habitabant Mesopotamiam, Judæam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ circa Cyrenem. Hi igitur omnes ceu legati gentium erant, Spiritus sancti primitiis donati. Atenim post Ægyptios, post Æthiopiam quæ prævenerat, cætera deinde regna terræ vocantur, videlicet gentes iis subjectæ. Quare subjungitur: « Regna » terræ cantate Deo, psallite Domino. » Quæ non alio modo quam per unam Servatoris nostri doctrinam finem acceperunt. Nulla igitur gens, nulla regio, nullum genus hominum, nullum in toto orbe regnum, in quo populi Deo congregati jussum exequantur. Hic vero rursum canere Deo, psallere Domino jubet non per illud quatuor litterarum nomen, sed eo qui vulgaribus elementis enuntiatur. Atque ut clarius perspiciamus quis sit ille Dominus, subdit, « qui ascendit super cœlum cœli ad orientem: » idque admodum consequenter, qui superius dictum fuit: « Iter facite ei qui » ascendit super occasum, Dominus nomen illi. » E re in præsenti non ait ipsum ascendisse super occasum, sed super cœlum ad orientem. Par quippe erat nos qui descensum ejus edidiceramus, reditum item edoceri. Descensus itaque ut deitatis suæ lumina occultaret ad occasum factus est; ascensus autem ejus ad cœlum cœli, ad orientem, ob gloriosam ejus in cœlum remigrationem. Hoc porro dictum exemplo solis intelligas. Sicut enim sol in occidente occulte progreditur; deindeque postquam ad orientalem horizontem advenit, recta in cœlo pergit, omnia illuminans, lucidamque diem efficiens: eadem ratione Dominus hic enuntiatus, qui tempore passionis et mortis, occasum, ut ita dicam, fecerat, postquam regionis illius cursum confecisset, postea dicitur ascendisse super cœlum cœli ad orientem. Secundum Aquilam vero, « Qui ascendit in » cœlum cœli ab initio; » secundum Symmachum: « Qui ve-

» hitur in cœlo cœli ex prima. » Illud autem, « ex prima, » et « ab initio, » probe cognoscas audiens Servatorem ita loquentem : « Pater glorifica me, gloria quam habui ante» quam mundus esset apud te[1]. »

« Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo » super Israël. » Notitiam præbet memorati Domini dicens : « Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. » Hic vere licet formam describere virtutis ejus, qui in principio erat apud Deum, Dei Verbi, quod vox ejus non hominum voci similis, sed divina virtute plena sit. Nam « dabit, » inquit, « voci suæ » vocem virtutis. » Superius item dicebatur : « Dominus dabit » verbum evangelizantibus, virtute multa. » Quia enim vox ejus virtute replebatur, merito prædicationem suam evangelizantibus verbum dabat cum virtute multa. Opus autem ipsum virtutem declarat. Nam cum simplici vocula Discipulis suis dixisset : « Venite, sequimini me, et faciam vos » piscatores hominum[3], » opus ipsum virtute sua edebat : ac rursum cum præcepisset iisdem dicens : « Euntes docete » omnes gentes in nomine meo, » opere virtutem exhibuit : ac rursum cum diceret, « Oportet prædicari Evangelium » regni in toto orbe in testimonium omnibus gentibus[4], » verbi virtutem ipsis operibus conspiciendam præbuit : et alias sic locutus : « Supra petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ » inferi non prævalebunt adversus eam[5], » re ipsa vim declaravit. Eodem prorsus modo in cæteris omnibus ejus doctrinæ verbis admixtam divinam ejus virtutem deprehendas. Cujus causa dictum est : « Ecce dabit voci suæ vocem virtu» tis. » Sed etiam his traditis institutis, sub hæc præcipit : « Date gloriam Deo super Israël : magnificentia ejus et vir» tus ejus in nubibus. » Illud quidem, « Date gloriam Deo, » omnibus dicitur, qui ad salutarem fidem vocantur ; illud

[1] Joan. xvii, 2. — [2] Matth. iv, 19. — [3] Id. xxviii, 19. — [4] Id. xxiv, 14. — [5] Id. xvi, 18.

autem, « super Israël magnificentia ejus, » significat eos ex Israële qui deitatis ejus præcones fuerunt, Apostolos scilicet et Evangelistas, a quibus magnificentia ejus, videlicet Deitatis, noscebatur. Quare alibi dicitur: « Quoniam ele» vata est magnificentia tua super cœlos[1]. » Quod autem non omnes quia ex Israële sunt, Israël vocandi sint; neque quia semen Abrahæ sunt, ideo omnes filii ejus sint; quodque filii carnis non filii Dei sint, neque qui palam Judæus, vere talis sit, neque vera circumcisio sit ea quæ in carne fit; sed Judæus verus in occulto, et circumcisio cordis in Spiritu, non in littera sit, clare docet Apostolus. Super Israël igitur magnificentia ejus; sed etiam « virtus ejus in nubibus: » de quibus Hesaïas vaticinatur dicens: « Et nubibus mandabo ne » pluant supra vineam pluviam[2]; » indicans scilicet prophetas, et divinarum disciplinarum doctores, qui, subministrante Spiritu, cœlesti pluvia animas hominum ut bonum agrum irrigabant. Ita ergo virtus ejus in nubibus. « Mirabilis » Deus in sanctis suis, » qui alii sunt a supra memoratis prophetis et Apostolis. Quinam illi, nisi qui ex omnibus gentibus castitate et sanctimonia donati sunt? in quibus mirabilis Deus est, qui virtutem et robur ipsis impertiit. Quare deinde subjungitur: « Deus Israël ipse dabit virtu» tem et fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus. » Hic rursum virtutem sancto populo ejus necessario dari ait, ut possit dicere: « Omnia possum in eo qui me confortat[3]. » Oportuit enim, ut evangelizantibus verbum datum fuerat cum virtute multa, ita quoque populo ejus robur et virtutem subministrari, ut possit contra versutias diaboli consistere, ac perinde atque Paulus dicere: « Quis nos sepa» rabit a caritate Dei? tribulatio, an angustia, an perse» cutio, an fames[4]? » et his similia.

[1] Psalm. VIII, 2. — [2] Isai. V, 6. — [3] Philip. IV, 13. — [4] Rom. VIII, 35.

ANNOTATIONES.

Annot. (1), pag. 289.

Peccatum originale hic negare videtur Eusebius, cum innuat non magis damnandum genus humanum esse ob Adami inobsequentiam, quam cæteros Apostolos ob Judæ proditionem. Qui Origenem de peccato originali non catholice sensisse putant, Eusebium ex Origeniana disciplina, in qua educatus fuit, hæc hausisse opinabuntur. Nam is, ut ignorat nemo, Origenianis semper partibus hæsit. Verum in hodiernis Origenis scriptis nihil non sanum et orthodoxum de peccato originali traditur. Quod Eusebium vero spectat, duo forte possint ad purgationem ejus proferri; primo locum superius allatum, non integrum, sed truncatum fuisse : ut hinc manifeste arguitur, quod ipse se superius indicasse testificetur, calcaneum iniquitatis esse Adami inobsequentiam, quod nusquam alias in his Commentariis habetur; secundo quod alibi in his Commentariis peccatum originale admittere videatur : sic in hæc verba psalmi L, « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum; » ait infantes non in matris iniquitatibus, sed in suis, nasci.

Annot. (2), pag. 349.

Caute lege; hic enim Eusebius substantiam Filii a substantia Patris parum catholice secernere videtur.

Annot. (3), pag. 486.

Ita nos vertimus quia Eusebius de Monachis locum explicat : etsi, mea quidem sententia, non Monachorum institutum hic

Symmachus respiciat; sed solitarios generatim quoslibet. Atenim quo tempore Symmachus versionem suam concinnavit, scilicet Septimio Severo, ut verior fert opinio, imperante, Monachorum ne nomen quidem notum erat, neque ullus tunc in orbe Monachus, nisi fortasse in penitioribus Ægypti recessibus, fuisse putatur. Quare hic vox μοναχὸς pro solitario quolibet in secessu degenti accipienda; non pro Monachis, quorum a quarto sæculo institutum floruit. Nam quia solus vivat oportet qui velit abesse a malorum consortio, quotquot declinandæ frequentiæ causa in secessu degebant, μοναχοὶ Græce vocitabantur. Quo tempore Eusebius hæc scriberet perpauci in orbe Monachi erant, ac nonnisi in Ægypto Monasticum genus frequentabatur, auctoribus Antonio, qui anno 271 Monachi statum amplexus, innumeros exemplo suo pellexit ad parem vitæ conditionem amplectendam; Pachomio, qui in Thebaïde Monasticum genus mirum in modum adauxit, et Amune Nitriensi, complurium Monasteriorum fundatore. In Palæstina vero, ubi sedes habebat Eusebius, Hilario et fortasse alii perrari in desertis et latibulis agebant. Sub hæc autem Hilario in Palæstina et Syria mirum in modum Monachorum institutum auxit, et tunc Monasteria bene multa condita sunt.

Annot. (4), pag. 499.

Unitatem Dei Eusebius in uno Patre servari, neque Filium, multoque minus Spiritum sanctum, in ejusdem unitatis consortium venire clare et multis in locis affirmat. Patrem enim in se totam deitatis plenitudinem, excluso Filio, complecti indicat, dum ipsum solum passim vocat, τὸν τῶν ὅλων θεὸν, τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν, τὸν ἐπέκεινα πάντων θεὸν, id est, « Deum universorum, Deum supra omnia, Deum ultra omnia; » Filiumque contra nuncupat, δεύτερον θεὸν, δεύτερον κύριον, « secundum Deum, secundum Dominum. » Ne quis vero reponat, Patrem ideo Deum universorum ab Eusebio vocari, quod sit origo et

fons Trinitatis, et in ratione principii primus existat; hoc catholicum interpretandi in præsenti loco genus respuere occupat Eusebius. Clarius autem in expositione psalmi LXXXVIII idipsum exprimit his verbis : « Videturque mihi propheta.... »eum qui omnes excedit, omnes superat, unigenitum Dei cum »stupore considerare : deinde ex admiratione hæc effari, »*Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* sive secundum »Symmachum, *Quis enim in æthere conferet se Domino in* »*filiis Dei?* Hæc de unigenito Dei dicta, piam servant senten- »tiam; de Patre vero ac Deo universorum secus : impropria »enim et impia comparatio esset. Nam filiis Dei omnium Cau- »sam conferre, et eum, qui supra omnia est Deus, aliis com- »parare, improbissimus omnium ausus esset. At sine periculo »Filius Dei unigenitus, filiis Dei comparatur, ac dicitur eum »incomparabilem esse, cum nullo conferendum, atque admo- »dum antecellere asseritur?» Hic manifeste vides Filium longe inferiore quam Patrem gradu ab Eusebio reponi; ita ut nec ad unitatem Dei, nec ad unitatem principii universorum pertineat, neque deitate cum illo primo principio unum sit.

INDEX

TOMI VICESIMI SECUNDI.

EUSEBII PAMPHILI,

CÆSAREÆ PALÆSTINÆ EPISCOPI,

COMMENTARIORUM IN PSALMOS pars prior, usque ad psalmum LXVIII.